

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования

Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

О программе

Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу <http://books.google.com>.

Staat Bibliothek

Dr. ...

5x

7
Cms 1434

JO. JAC. MULLERI

P. P. JENENSIS

IN

GVILIELMI GROTII

ENCHIRIDION

DE

PRINCIPIIS JV-

RIS NATVRÆ

COMMENTATIO

Qua

Præmissa Jurisprudentiæ Naturalis De-
finitione, Objecto, Fundamento, Partitione,
Ordine, Methodo & insignioribus

Scriptoribus

OFFICIA AC JVRA NATVRALIS

ET PIETATIS ET PROBITATIS

ET JVSTITIÆ *ad 1774.*

Ex principiis suis succinctim & solide

demonstrantur

Adjecto gemino Rerum & Auctorum

INDICE

J E N Æ,

Sumpt. MARTIN. SCHERPENTIER, Bibl.

cl. h. c. XCVI.

INCORPORATED
NEW YORK
PATENT

... ..
... ..
... ..

STATISTICAL ... ..
... ..

Stat. Bibliothek
Bonn

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
FRIDERICO
DVCI SAXONIÆ

JULIACI CLIVIÆ AC MON-
TIVM ANGARIÆ ITEM ET WEST-
PHALIÆ LANDGRAVIO THVRIN-
GLÆ MARCHIONI MISNIÆ PRINCI-
PALI DIGNITATE COMITI HENNE-
BERGLÆ COMITI MARCÆ ET RA-
VENSEVIRGI DYNASTÆ RA-
VENSTEINI ET
TONNÆ

DOMINO AC PRINCIPI MEO
CLEMENTISSIMO

FELICITATEM PERPETVAM!

SERENISSIME PRINCEPS
DOMINE CLEMENTISSIME

COMITISSA

WALLENBERG

WALLENBERG

WALLENBERG

WALLENBERG

WALLENBERG

*Vod si tot re-
tro secula re-
petimus, nul-
lum est, quod
non e Domo Saxonica in-
clytissima Heroas aliquos
absolverit, in admiratio-
nem & exemplum futuro-
rum. Neque a se hodie de-
Sci-*

BEDICATIO.

scivere tempora, quæ in
 suo FRIDERICO mi-
 nantur quantum omnibus,
 augusti hujus Nominis, Di-
 vus Parens addidisse re-
 centiore & fumante adhuc
 tuba fama ebuccinat. Gen-
 tilitium est laudatissimæ
 Domui, tutelarem esse o-
 mnibus disciplinis, eam ve-
 rò laudem, Princeps Sere-
 nissime, propriam Tibi
 vindicare velle videris,
 quando non solum spiri-
 tum Tuum studia nostra
 trahunt, nihil ipsa per se
 futura, si subtraharis, sed

DEDICATIO.

& redituris ad Te conati-
 bus fortunæ Tuæ magni-
 tudinem nullum unquam
 aditum occludere pateris,
 ut si non ex eo, quod scri-
 bitur, tamen ab illo, cui no-
 stra inscribimus, lucem no-
 bis conciliemus, & initium
 & scutum constituamus o-
 peribus, nullis injuriis pe-
 netrabile. Hoc verò ipsum
 est, quod tam audaces pa-
 ginas has fecit, ut illæ ite-
 rum ad pulvinar Tuum ac-
 cedere potuerint, non sui
 quidem fiducia, sed ar-
 gumenti potius, quippe ea
 ex

DEDICATIO.

*ex amplissima jurium do-
 ctрина præ se ferentis, quæ
 non Prætori alicui acce-
 pta ferimus, sed quæ è divi-
 nis fontibus in naturam &
 rationem nostram defluxerit,
 & quorum etiam Te vi-
 carium præsidium is esse
 voluit, à quo proximum
 Numen sustinet. Quod si
 erit, ut pristina mihi afful-
 geat clementia & quicquid
 hujus est, mitissima fronte
 Tua non prorsus dedigne-
 ris, bene deinceps sperabo
 de his etiam studiis, & o-
 blatione hæc exiguâ ingen-
 tem*

DEDICATIO

tem fructum, & mei laboris solatium plenissimum consecutum me esse existimabo. DEVS Serenitatem Tuam seruet sospitem & incolumem terrarumq; subjectarum & litterarum omnium bono invidendo perpetuet. Jene d. 2. Maji 1766. Jo. Jac. Müller.

VESTRÆ SERENITATIS

servus subjectissimus

JO. JAC. MÜLLERVS,
Poëf. Prof. Publ.

J. N. J.

DE

JVRISPRVDEN-
DENTIÆ NATVRA-
LIS PROPÆ DEVMA-
TIBVS.

- I. *Ordo dicendorum summatione exhibitorum.* II. *Jurisprudentia Natur. notatio & varia synonyma.* III. *Definitio.* IV. *Objectum ejusque amplitudo.* V. *Fundamentum adequatum.* VI. *Partitio.* VII. *Partium concinna dispositio.* VIII. *Methodus.* IX. *Scriptores Jurisprudentia Nat. cum Veteres tum Recentiores.*

I.

VILIELMI GROTHI EN-
CHIRIDION, qui *Jurispru-
dentia Naturalis* materias
plurimam partem complexus,

A

Com-

* (2) *

Commentatione perpetua illustrati, pauca de JURISPRUDENTIA NATURALI ejusque natura, objecto, fundamento, partitione, ordine, methodo & insignioribus in eam scriptoribus, quae GROTIUS aliisque omnia, cognita tamen perquam necessaria sunt, hic pro uberiore eorum, quae deinceps in progressu tradentur, intellectui praemittenda esse ducantur.

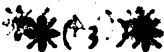
§. II.

Vtimum autem *Jurisprudentia Naturalis* terminò hic non in illo ambitu, quò (a) *Benedict. Winclexo* aliisque, pro largissimo illo apud ipsos extante *Juris Naturalis* significato, cum *Naturalem*, tum *Gentium scientiam*, sed illam tantum, hanc exclusam, significat, & alias (b) *Jurisprudentia Moralis, Scientia de Jure Naturae, Disciplina Juris Nat., Jurisprudentia communis, perpetua & uniuersalis, peritia ejus, quod Jure Natura justum, Methodus de Jure Natur.,* idque genus aliis salutatur nominibus.

I

§. III.

- (a) Lib. 2. Principiorum Jur. c. 9. & lib. 4. c. 1.
- (b) Joachim. Hopperus lib. XII. de Verè Jurisprud. tit. 2. p. 6. Dn. Eisenhart. Institut. Jur. Nat. c. 1. & c. 2. §. 7. Hug. Grotius Proleg. Opera illustr. de Jur. B. ac P. §. 31.

§. III.

Atque hoc posteriori sensu acceptam
Jurisprudentiam Naturalem delineamus,
 quod sit pars *Philosophie Moralis*, quae
 ex principiis practiis, lumine naturae
 notis, quae homini in universum in ordi-
 ne aut ad DEUM, aut ad seipsum aut
 ad alios homines naturaliter iusta sunt,
 explicantur aut confirmantur. Scudo
 (a) dixi: esse partem *Philosophie Moralis*.
 Neque enim, ut multis visum, scientiam
Juris Naturalis integrum ac completum at-
 que à *Philosophia Morali* specie distinctum
 habitum, sed illius aliquam tantum partem
 esse existimamus, moti hæc imprimis ratio-
 ne, quod *Ethica* in priori parte per se &
 ex instituto de actione intrinsece morali
 agat, cujus tum regulam in *Institutionibus*
nostris. Ethic. Part. I. c. 4. §. 3. non, ut con-
 munitis fert opinio, *Conscientiam*, sed per
 naturam esse ex genuinis regulæ requisitis
 demonstravimus, evidens erit, doctrinam
 de *Jure Nat.*, tanquam regulam, eam, quæ
 ejus regulatum, actus moralis, pertinet,
 referendam esse, juxta illud: *Oppositorum*
eadem est disciplina.

A 2

§. IV.

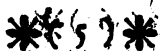
(a) Conring. de Civil. Prudent. c. 13. p. 256.
 D. Velthem. in decis. Quæst. Mor. quæst. 2.
 tab. I.

§. IV.

Sed ad hoc rectius pervenirenda prode-
 rit jam de illius *Objecto* & *Fundamento* di-
 stinctius agere. Et quidem quod *Objectum*
 attinet, illud *omne justum naturale*, quod
tale est, non nisi tamen ex lumine natu-
 re & *principiis practicis cognoscibile*, sive
illud in sensu negante, hoc est, *licitum*,
sive in sensu agente tale, b. e. *præceptum*
ac debitum, idq; *vel laxi vel stricti juris*
fit, hoc tamen cum discrimine, ut *objectum*
secundarium sit *licitum*, *primarium* verò
debitum, seu id, quod eò jure est *præceptum*.
 Ex quibus apparet, quàm diffusa sit *scientia*
juris naturalis, & pro *ratione juris naturalis*,
 tam *præceptivi* quàm *concessivi*, seu, ut (a)
Suaraz (b) *aliique* vocatur, *dominativi*,
 non solum que illò jure homini *injuncta*, vel-
 uti *DEVM esse colendum*, *parentes hono-*
randos, *non occidendum*, *non pejerandum*
aut falsum perhibendum testimonium &c.
 sed & *concessa*, v. g. *occupatio bonorum*
derelictorum rerumque hero carentium, *re-*
tentio & *amissio libertatis personalis vel ci-*
vilis &c. aut etiam eidem *permessa* sunt, *am-*
bitu suo complectatur.

(a) de LL. lib. 2. c. 14. n. 16. (b) Arriag. de LL.
 disput. 8. subsect. 2. n. 26.

§. V.

S. V.

Fundamentum seu principium, cuius jurisprudentia illa innixa, & quidem adequatum, non est, ut (a) Pufendorfio videtur, socialitas huiusmodi pacifica adversus alios conservanda lex, cum hæc saltem illius partiale illorumque tantum debitorum fundamentum sit, quæ homini adversus alios homines, eosque non ut homines, sed ut socios solum spectatos incumbunt, minimè verò illorum, quæ homini aut erga hominem, ut talem, aut erga seipsum, aut DEVM competunt, ut id pluribus cum aliis, tum imprimis (b) Alexander Turaminius & (c) Ercius Maurijus ostenderunt, sed recta ratio practica aut principia Juris Nat. ex lumine naturæ nobis nota, eaque cum primo prima & immediata, cujusmodi nati sunt illa tantopere (d) Carneadi, (e) Hobbesio ac Machiavellistis adamata, vitæ est expetendum, noxium fugiendum, sed (f) bonum est faciendum, malum seu turpe vitandum, tum secundò prima & mediata, veluti honestè est vivendum, nemo lædendus, suum cuique tribuendum, quod tibi, hoc alteri, &c.

(a) De Jure Nat. & Gent. (b) ad rubric. de LL. lib. 1. c. 4. n. 12. (c) in specim. dissert. de Princip. Jur. Publ. c. 4. sect. 3. §. 32.
A. 3 P. 86.

p. 86. (d) Vid. Hug. Grotius de Jur. B. ac P. in Prolegom. n. 5. (e) Element. Philos. de Civ. c. 1. §. 10. & Levieth, part. 2. c. 13. & 26. Vid. Inst. nest. Ethic. propæd. §. 19. p. 27. & Scharrockius de offic. secund. jus nat. c. 2. n. 7. p. 140. & seqq. (f) Thom. 1. 2. quæst. 94. art. 2. §. respondeo ad quædam. Dominic. à Soto lib. 1. de Justit. & Jur. quæst. V. artic. 4. Ludovic. Molina de Justit. & Jur. tom. 6. de Jurisd. tr. 5. disp. 47. n. 4. p. m. 1704. Vasquez in 1. 2. Thom. tom. 8. disp. 76. art. 2. disp. 121. p. 790. Anton. de Corduba lib. 2. nu. 4. cõson clus. 1. Leon. Lessius de Justit. & Jur. lib. 1. c. 1. dubit. 3. n. 2. & lib. 2. c. 2. dubit. 2. Svarczius tr. de LL. lib. 2. c. 7. n. 5. Valentia Comment. Theolog. in 1. 2. Thom. tom. 2. disp. 71. qu. 7. punct. 1. & 2. & nos in propædæta. l. 10.

§. VI.

Partitionem quod attinet, commodè eadum (a) *Achille Epstein* (b) *aliisque* pro simplicitate debitorum objectivæ personæ, ad quod illa terminantur, in tres partes potest dividi, ut prima de debitis & juribus naturalis pietatis, altera de debitis naturalis probitatis, tertia ac ultima de debitis naturalis justitiæ agat.

§. VII.

Quare verò ita partes Jurisprudentiæ materiales disposuerimus primumque inter illas

- (a) Sceletò univers. Jurisprud. nat. (b) Thom. cit. l. Ambrosius in Epist. ad Rom. c. 5. Schilterus in Philos. Juris, Julius Cæsar Scaliger, D. Velthemius & multi alii.

illas locum dederimus juribus naturalis pietatis, alterum juribus naturalis probitatis & denique ultimum juribus naturalis justitiae, inde est: Cum enim DEVS ens supremum & interminabilis perfectionis sit, quod omnibus aliis à se entibus entitatem, vitam motusque largitur & conservat; *primo omnium de illis agendum est juribus, quae hominem dirigunt ad DEVM*, inque religione & cultu, tam interno quam externo, eoque cum privato tum publico, consistunt. *Posthac*, cum charitas ordinata incipiat à se ipsa, homoque de sua prius quam aliorum perfectione & commodis sollicitus esse debet, nec alius relinquere, quod ad animi sui ceterarumque facultatum perfectionem explendam sibi necessarium esse intelligit, *etiam de his, quae illum erga seipsum ad honeste vivendum obligant*, ipsiusque vel animam, corpus, vitam hisque coherentia, dignitatem, incolumitatem, existimationem, &c. vel actiones, vel res attinent. *Denique de illis, quae homini erga alios homines competunt*, eundemque quomodo erga sibi vel aequales vel inaequales, eosque aut superiores aut inferiores, recte se gerere debeat, instruunt, de quibus cum *alii*, tum imprimis modò laudatus *Achilles Epstein & Auctor noster* eruditè egerunt.

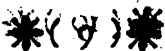
S. IIX.

*Qua vera in partibus istis demon-
strandis, utendum sit methodo, quam
Græci Philosophi habitum cognoscivum
eorum, quæ ipsi subiecta sunt, cum ratione
seu causa, delineant, inter Doctrines con-
trouersatur, aliis pro Synthetica, aliis pro
Analytica pugnantis. Sed cum hæc par-
tito, ut pluribus cum alibi, tum maxime in
Institut. nostris Ethicis & Politicis fusc
ostensum, omnino nulla sit, ideo suis eam
linquentes Auctoribus, partes Jurisprud.
Nat. modo indicatas ita pertractandas esse
arbitramur, ut illarum, eoque pertinentium
thematum, cum simplicium, tum composi-
torum, probandi rationes, sicubi haberi pos-
sunt, accuratas, solidas, apodicticas & a pri-
ori, aut his forte deficientibus, probabiles
solum, dialecticas & a posteriori adferamus,
nec diuersas causas & principia agnoscetes,
conclusiones juris nat. ex hisdem deducamus
fontibus, nec illas cum juris gentium con-
clusionibus, quæque, quod quibusdam per
est solenne, iuris naturalis præceptivi cum
his, quæ saltim concessui aut etiam permis-
sui sunt, temere confundamus.*

S. IX.

*Et tantum de Methodo. Superest,
ad huc, ut de Scriptoribus, qui hoc in ar-
gumen-*

gumento suam locarunt operam, dispu-
ciamus. Ex vetustioribus hic præter Pla-
tonis de LL. & Republ. ac Ciceronis de
Officiis ac LL. libros, in quibus plura ad
disputationem de Jure Nat. pertinentia oc-
currunt, maxime dilaudanda Philosophi
Magna, ut vocantur, *Moralia*, *Ethica ad
Eudemum*, & *X. ad Nicom.* ex ar. & lib.
qui *Contriti* & *Melanchthonis* iudicio ni-
lisi systemata doctrinae scientificæ juris nat-
turalis sunt, quique in illos libros extant ce-
lebriorum, cum *Græcorum*, tum *Latînorum*
Interpretum *Ægægoris*, *versiones* &
commentarii. Ex *Recentioribus* primùm
nominandus *Thomas de Aquino*, *Morali-*
starum princeps, qui in *Jurisprudentiæ Nat.*
fundamentis ac *thematibus* explicandis satis
abte versatus est. Quem postmodum in-
genis *Scholasticorum*, vastis voluminibus ac
commentariis in eundem inchoytorum, excepti
caterva, *Soto*, *Dicastillo*, *Molina*, *Lessius*,
Lopezius, *Valentia*, *Vasquezius*, *Arriaga*,
Dominicus de Bannes, &c. quorû celebra in
hoc genere sunt nomina. *Theologia* quoque
Moralis *Caramuelis*, *Laymanni*, *Summa*,
Summarum Sylvæstris, *Manuale Navarri*,
quod in *compendium* rededit ejus *Epita-*
masus, *Petrus Moguna*, *Jesuita*, aliorum

que huic argumento non parum inserviunt. Neque hic sua laude privanda *Francisci Victoria Relectiones Theologicae, Azorii Institutiones Morales, Suarezii de LL. Opus, Filiucii quaestiones morales, & imprimis Antonini Diane Resolutivum Moralium vastum, sed rarum opus, in I & Tomo distributum 5 Lugduni anno hujus seculi 67. typis descriptum, quod huic materiae explicandae, locupletandae & illustrandae valde accommodatum est, nisi quod ille cum Escobaria, Lobkowitzio, Sanctio, Sylva, Mascarenhas, Baunio aliisque monstroso illi & pestilentissimo de Probabilitate Morali dogmati addictus, agendorum & fugiendorum normam humanam constituae auctoritatem, inque moralibus unicuique licere arbitratur, probabiliorem etiam tutiorem, relicta sententia, sequi opinionem probabilem & tutam, quam quatuor vel tres, vel duo, vel unus etiam istorum Doctorum, cujus liber nondum in indice expurgatorio apparuit, tradidit. Quod dogma quot in Anglia & Gallia motibus, conjurationibus, rebellionibus, parricidiis aliisque malis causam dederit & etiamnum det, penitus animis receptum, Anglorum Gallorumque laevantur hujus & superiorum seculorum historiae, constat id propter a*

Ludo-

*Ludovic. Montalva, Wendrathio, Raetherio, Stegero & nobis in Instit. Moral. Proo-
 padeum. à §. 9. ad 31. Pertinent huc quoque
 Fernandi Vaequiri Castrovensis, Illyricus
 & V. Sufrequentis, quae tamen caute legendi
 da, eo quod plerique hujus doctoris dog-
 mata non solum in eorum Monarchomacher-
 tum infecta, sed & fundamento frujc etabi-
 neo: quod omnes omnino principatus, re-
 gna, imperia, potentatus, &c. ob publicam
 ipsorum civium utilitatem, non etiam ob
 regentium commoda inventi, creati, rece-
 pti & admissi fuerint, superstructa sint. Nec
 ab hac materia alieni sunt Alberici Gentilis
 libri de Jur. Belli tres, in quibus subinde
 quaestiones juris naturalis interspersae, & ex
 instituto explicatae sunt. Quibus addimus
 Bened. Wincleri de Principiis Juris libros
 V. eruditos quidem, sed propter exemplo-
 rum distractionem in paucorum manibus,
 in quibus, ut inscriptio habet & titulus, ge-
 nua Juris tam Naturalis, quam positivi
 principia & firmissima Jurisprudenz fun-
 damenta monstrantur; Textoris Synopsis
 Juris Gentium, quae, utut inscriptio eius
 solum de Jure Gentium sit; tamen, ut ex in-
 spectione praefationis & argumentorum de
 connubiis, de sui contra vim defensione,
 obsequio in parentes ceterisque rebus aliis evi-
 dens est, multa continet, quae à solo jure na-
 turae*

turæ proficisci manifestum est ; *Dni Rufendorfi de Jure Nat. & Gent. lib. 8. & Raebalii dissertationes de eodem agentes argumento ; Cumberlandi de Legibus Natur. : disquisitionem Philosophicam,* quæ præter doctrinam juris naturalis, quæ non parum illustrat, etiam Elementorum Philosophiæ Hobbianæ ; et utrumque inibi contentorum solidam nobis ficit refutationem ; *B. Meisneri de UL. Tractatum* & cum primis librum tertium ; *Dn. D. Alberti Compendium Juris Natur. Orthodoxæ Theologiæ conformatum,* iisque in primis oppositum, qui juris nat. principia ex perverfis hypothësis de primævo hominis statu derivantes in sententiâs prolabantur puræ Theologiæ adversas ; *Dn. Eisenbarti Institutiones Juris Naturalis,* in quibus, quæ in Philosophiæ Moralis doctrina occurrunt, juris naturalis capita repræsentantur, & juxta Virtutum moralium eisdemque oppositorum vitiorum seriem ac species ita disponuntur, ut præcepta aientia ad certam virtutis, negantia ad certam vitii faciem reducantur ; *Acbill. Epsteini univ. versa Jurisprudentiæ Natur. Skeleton,* quod almæ hujus scientiæ principia, partes ac quasi membra coherentia nativa nexu

con-

continuo unò atque alterò obtutu con-
 spicienda exhibentur; & denique *Autoris*
nostri de Principiis Juris Natur. Enchi-
ridion, mole quidem exiguum, juris ta-
men naturalis pleraque, cum genera-
lia, tum specialia precepta cum postio-
ribus conclusionibus complectens, diam-
que nobis sternens ad rectius intelligen-
dum fratris sui Hugonis Opus incom-
parabile proprioque elogio huc perti-
nens, & multa egregia & recondita
huicque materia perficienda planè
eximia continens.

1070
 III

DE

DE
PRINCIPIIS JURIS
NATURALIS.

CAPVT PRIMVM.

*Quid Jus? quid Natura?
quid Jus Naturale?*

§. I.

DE PRINCIPIIS JURIS
NATURALIS acturis,
necessaria in primis est
terminorum expositio,
quoniam enim à notioribus ad
ignota progrediendum est ei, qui
rem aliquam explicare vult, con-
sequens est, ut in ipso quasi vesti-
bulo

bulo statim declarentur ex Ver-
ces, quæ subjectum, de quo tra-
ctatio instituitur, significant, ut
iis benè intellectis, tota procedat
disputatio.

COMMENTATIO.

Grotius de Principiis Juris Naturæ
dicturus, ne forte nominum ambiguitate
distracti, deinceps in cognoscenda hac aut
tradenda doctrina hæreamus, salutari con-
silio, priusequam ad singulas Juris hujus
præceptiones accederet, *generalia quadam
de Jure, hujus origine, Natura, ex qui-
bus hoc, de quo agimus jus, coactum, u-
triusque multiplici significatû, Juris Na-
turalis existentia, modo probandi, ab-
quid esse illius juris, variis acceptionibus ac
distinctionibus, causis cum internis, tum
externis, effectibus, idque genus aliis,
scitu perquam necessariis, præfari
voluit.*

S. II.

Videndum igitur ante omnia
*quid sit Jus, deinde quid sit Na-
tura, ut ita tandem, quid sit Jus
Natu-*

Naturale, eluceſcat: & de *pri-*
mo quidem rectè (a) *Vlpianus*;
juris (id eſt *Jurisprudentiæ* & *ſci-*
entiæ Juris), *operam daturum*
prius noſſe oportet, unde nomen
juris *descendat* (id eſt, quam
 ratione hæc ſcientia *juſ* appelle-
 tur): id nos à voce *juſſum* (quæ à
jubendo venit) derivari credimus,
 poſtremâ ſyllabâ per apocopen
 ſubtracta: nam quæ nos *jura* vo-
 camus, ea antiqui *juſa* ſive *juſſa*
 appellare ſolent, atque ita *juſ* ac-
 cipimus pro omni eo, quod lege
 præcipitur; niſi quis malit *juſ* à
juſto derivare, ut comprehendat
 illud, quod *juſtum* & æquum eſt,
 ſicut apud Græcos vox *δικαιον* &
juſ & *juſtum* denotat, à quo non
 abludit *Vlpiani* ſententia, qui *juſ*
 à *juſtitia* appellari aſſerit, *juſti-*
tiam videlicet pro *juſto*, abſtra-
 ctum pro concreto ponens.

De

(a) ff. de juſt. & iur. l. 1.

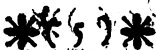
De Origine Juris haud perexigua inter Doctores dividia est. *Autor* illud à *jussu* deducit, postremâ syllabâ *su* per apocopen sublatâ, putatque *jus*, quâ vim nominis, idem esse atque *jussum*, seu id, quod jubetur & lege præcipitur. Plerique, secuti *Chrysippum* & *Stoicos*, ejus originem non aliunde quàm à *Iove* petendam esse existimant: quò etiam inclinare videtur *Hugò Grotius*, (a) ita ea de re differens: Sed & illud ipsum, de quo egimus, naturale jus, sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quanquam ex principis homini internis profluit, DEO tamen ascribi meritò potest, quia, ut talia principia in nobis existerent, ipse voluit: quò sensu *Chrysippus* & *Stoici* dicebant, juris originem non aliunde petendam, quàm ab ipso *IOVE*, à quo *Iovis* nomine jus latinis dictum probabilliter dici potest. Quamvis ipse forte veteriorem esse originationem eorum, quibus jus à *jussu* dictum, dum in *Annot. ad b. §.* sequentia addit: nisi fortè verius per abscissionem, ut ex eo, quod fuit osseum, factum est os, ita ex eo, quod fuerat *jussum*, factum est jus, *jusis* pos-

B

stia

Sed ad hoc rectius percipiendum prode-
 rit jam de illius *Objecto* & *fundamento* di-
 stinctius agere. Et quidem quod *Objectum*
 attinet, illud *omne justum naturale*, quod
tale est, non nisi tamen ex lumine natu-
re & *principiis practicis cognoscibile*, siue
illud in sensu negante, hoc est, *licitum*,
siue in sensu agente tale, b. e. *præceptum*
ac debitum, idq; *vel laxi vel stricti juris*
fit, hoc tamen cum discrimine, ut *objectum*
secundarium sit licitum, *primarium vero*
debitum, seu id, quod eò jure est *præceptum*.
 Ex quibus apparet, quàm diffusa sit *scientia*
juris naturalis, & pro *ratione juris naturalis*,
 tam *præceptivi* quàm *concessivi*, seu, ut (a)
Suarasio (b) *aliique* vocatur, *dominativi*,
 non solum quæ illò jure homini *injuncta*, vel-
 uti *DEVM esse colendum*, *parentes hono-*
randos, *non occidendum*, *non pejerandum*
aut falsum perhibendum testimonium &c.
 sed & *concessa*, v. g. *occupatio bonorum*
derelictorum rerumque hero carentium, *re-*
tentio & *amissio libertatis personalis vel ci-*
vilis &c. aut etiam eidem *permessa* sunt, *am-*
bitu suo complectatur.

(a) de LL. lib. 2. c. 14. n. 16. (b) Arriag. de LL.
 disput. 8. subsect. 2. n. 26.

S. V.

Fundamentum seu principium, cui Jurisprudencia illa innixa, & quidem adequatum, non est, ut (a) Pufendorfio videtur, socialitas hujusq; pacifica adversus alios conservanda lex, cum hæc saltem illius partiale illorumque tantum debitorum fundamentum sit, quæ homini adversus alios homines, eosque non ut homines, sed ut socios solum spectatos incumbunt, minimè verò illorum, quæ homini aut erga hominem, ut talem, aut erga seipsum, aut DEVM competunt, ut id pluribus cum aliis, tum imprimis (b) Alexander Turaminus & (c) Erius, Mauritius ostenderunt, sed recta ratio practica aut principia Juris Nat. ex lumine nature nobis nota, eaque cum primò prima & immediata, cujusmodi non sunt illa tantopere (d) Carneadi, (e) Hobbesio ac Machiavellistis adæmata, vitæ est expetendum, noxium fugiendum, sed (f) bonum est faciendum, malum seu turpe vitandum, tum secundò prima & mediata, veluti honestè est vivendum, nemo lædendus, suum cuique tribuendum, quod tibi, hoc alteri, &c.

(a) De Jure Nat. & Gent. (b) ad rubric. de LL. lib. 1. c. 4. n. 12. (c) in specim. dissert. de Princip. Jur. Publ. c. 4. sect. 3. §. 32.

p. 86. (d) Vid. Hug. Grotius de Jur. B. ac P. in Prolegom. n. 5. (e) Element. Philos. de Civ. c. 1. §. 10. & Leviath. part. 2. c. 13. & 26. Vid. Inst. nest. Ethic. propp. §. 19. p. 22. Scharrockius de offic. secund. jus nat. c. 2. n. 7. p. 140. & seqq. (f) Thom. 1. 2. quest. 94. art. 2. §. respondeo ad 2am. Dominic. 2. Soto lib. 1. de Justit. & Jur. quest. V. artic. 4. Ludovic. Molina de Justit. & Jur. tom. 6. de Jurisd. tr. 5. disp. 47. n. 4. p. m. 1704. Valquez. in 1. 2. Thom. tom. 1. quest. 76. art. 2. §. 122. p. 790. Anton. de Comuba lib. 2. pu. 4. como clus. 1. Leba. Lessius de Justit. & Jur. lib. 2. c. 1. dubit. 3. n. 2. & lib. 2. c. 2. dubit. 2. Svarz. zius tr. de LL. lib. 2. c. 7. n. 5. Valentia Comment. Theolog. in 1. 2. Thom. tom. 2. diff. 7. qu. 7. par. 1. & 2. Scios in prope deca. l. 10.

§. VI.

Partitionem quod attinet, commodè est cum (a) *Achille Espin* (b) *aliisque* pro simplicitate debitorum objectivæ personæ, ad quod illa terminantur, in tres partes potest dividi, ut prima de debitis & juribus naturalis pietatis, altera de debitis naturalis prohibitatis, tertia ac ultima de debitis naturalis justitiæ agat.

§. VII.

Quare verò ita partes Jurisprudentiæ materiales disposuerimus primumque inter illas

- (a) Sceletò univers. Jurisprud. nat. (b) Thomas. cit. I. Ambrosius in Epist. ad Rom. c. 5. Schilterus in Philos. Juris, Julius Cæsar Scaliger, D. Velthemius & multi alii.

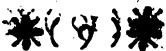
illas locum dederimus juribus naturalis pietatis, alterum juribus naturalis probitatis & denique ultimum juribus naturalis iustitiae, inde est: Cum enim DEVS ens supremum & interminabilis perfectionis sit, quod omnibus aliis à se entibus essentiam, vitam motusque largitur & conservat; *primo omnium de illis agendum est juribus, quae hominem dirigunt ad DEVM, inque religione & cultu, tam interno quam externo, eoque cum privato tum publico, consistunt. Posthac, cum charitas ordinata incipiat à se ipsa, homoque de sua prius quam aliorum perfectione & commodis sollicitus esse debet, nec aliis relinquere, quod ad animi sui ceterarumque facultatum perfectionem expleendam sibi necessarium esse intelligit, etiam de his, quae illum erga seipsum ad honeste vivendum obligant, ipsiusque vel animam, corpus, vitam hisque cohaerentia, dignitatem, incolumitatem, existimationem, &c. vel actiones, vel res attinent. Denique de illis, quae homini erga alios homines competant, eundemque quomodo erga sibi vel aequales vel inaequales, eosque aut superiores aut inferiores, recte se gerere debeat, instruunt, de quibus cum alii, tum imprimis modò laudatus Achilles Epstein & Auctor noster eruditè egerunt.*

§. IIX.

*Qua vera in partibus istis demon-
stranda, utendum sit methodo, quam
Graeci Philosophi habitum cognoscitivum
eorum, quae ipsi subiecta sunt, cum ratione
seu causa, delineant, inter Dogmaticas con-
trauertitur, aliis pro Synthetica, aliis pro
Analytica pugnantibus. Sed cum hac par-
tito, ut pluribus cum alibi, tum maxime in
Institut. nostris Ethicis & Politicis fusc
ostensum, omnino nulla sit, ideo suis eam
linquentes Auctoribus, partes Jurisprud.
Nat. modo indicatas ita pertractandas esse
arbitramur, ut illarum, eoque pertinentium
thematum, cum simplicium, tum composi-
torum, probandi rationes, sicubi haberi pos-
sunt, accuratas, solidas, apodicticas & a pri-
ori, aut his forte deficientibus, probabiles
solum, dialecticas & a posteriori adferamus,
nec diversas causas & principia agnoscetes,
conclusiones juris nat. ex illis deducamus
fontibus, nec illas cum juris gentium con-
clusionibus, quaeque, quod quibusdam per
est solenne, juris naturalis praeceptivi cum
his, quae factim concessi aut etiam permis-
si sunt, temere confundamus.*

§. IX.

*Et tantum de Methodo. Superest,
ad huc, ut de Scriptoribus, qui hoc in ar-
gumen-*

gumento suam locarunt operam, discipulamur. Ex vetustioribus hic præter *Platonis de LL. & Republ. ac Ciceronis de Officiis ac LL. libros*, in quibus plura ad disputationem de Jure Nat. pertinentia occurrunt, maxime dilaudanda *Philosophia Magna*, ut vocantur, *Moralia, Et dicitur ad Eudemum, & X. ad Nicom. ex aristoteli lib.*, qui *Contingit & Melanchthonis* iudicio nihil systemata doctrinae scientificæ juris naturalis sunt, quique in illos libros extant celebriorum, cum *Græcorum, tum Latinorum Interpretum* hæc *Ægeus*, *versiones & commentarii*. Ex Recentioribus primum nominandus *Thomas de Aquino*, *Moralistarum princeps*, qui in *Jurisprudentiæ Nat. fundamentis ac thematibus explicandis satis ab æ versatus est*. Quem postmodum ingenis *Scholasticorum*, vastis voluminibus ac commentariis in eundem inclytorum, excepit *cetera, Soto, Dicastillo, Molina, Lessius, Lopezius, Valentia, Vasquezius, Arriaga, Dominicus de Bannes*, &c. quorum celebria in hoc genere sunt nomina *Theologia quoque Moralis Caramuelis, Laymanni, Summa Summarum Sylvester, Manuale Navarra*, quod in compendium rededit ejus *Epitomator, Petrus Alegari, Jesuitas*, aliorumque

que huic argumento non parum inserviunt. Neque hic sua laude privanda *Francisci Victoria Relectiones Theologicae, Azoris Institutiones Morales, Suarezii de LL. Opus, Filiucii quaestiones morales, & imprimis Antonini Diane Resolutionum Moralium vastum, sed rarum opus, in I & Tomo distributum & Lugduni anno huius seculi 67. typis descriptum, quod huic materiz explicanda, locupletanda & illustranda valde accommodatum est, nisi quod ille cum Escobaria, Lobkowitzio, Sanctio, Sylvio, Mascarenhas, Baunio aliisque monstroso illi & pestilentissimo de Probabilitate Morali dogmati addictus, agendorum & fugiendorum normam humanam constituat auctoritatem, inque moralibus unicuique licere arbitratur, probabiliori, etiam tutiore, relicta sententia, sequi opinionem probabilem & tutam, quam quatuor vel tres, vel duo, vel unus etiam istorum Doctorum, cujus liber nondum in indice expurgatorio apparuit, tradidit. Quod dogma quot in Anglia & Gallia motibus, conjurationibus, rebellionibus, parricidiis aliisque malis causam dederit & etiamnum det, penitus animis receptum, Anglorum Gallo- rumque loquuntur huius & superiorum seculorum historia, confirmatum adpropter a*

Ludo-

*Ludovic. Montania, Wendrachia, Racher-
 lip, Stegero & nobis in Instit. Moral. Pro-
 pedum. à §. 9. ad 31. Pertinent huc quoque
 Fernandi Vaequii Castrovenstre Illustres
 & Usufrequentes, quae tamen caute legendi
 da, eo quod pleraque hujus Theoboris dog-
 mata non solum incepta Monarchomachar-
 tum infecta, sed & fundamento hujc etibi-
 neo: quod omnes omnino principatus, re-
 gna, imperia, potentatus, &c. ob publicam
 ipsorum civium utilitatem, non etiam ob
 regentium commoda inventi, creati, rece-
 pti & admisi fuerint, superstructa sint. Nec
 ab hac materia alieni sunt *Alberic. Gentilis
 libri de Jur. Belli tres*, in quibus subinde
 quaestiones juris naturalis interspersae, & ex
 instituto explicatae sunt. Quibus addimus
*Bened. Wincleri de Principiis Juris libros
 V.* eruditos quidem, sed propter exemplo-
 rum distractionem in paucorum manibus,
 in quibus, ut inscriptio habet & titulus, ge-
 nina Juris tam Naturalis, quam positivi
 principia & firmissima Jurisprudenz fun-
 damenta monstrantur; *Textoris. Synopsis
 Juris Gentium*, quae, utut inscriptio ejus
 solum de Jure Gentium sit; tamen, ut ex in-
 spectione praefationis & argumentorum de
 connubiis, de sui contra vim defensione,
 obsequio in parentes ceterisque rebus aliis evi-
 dens est, multa continet, quae à solo jure na-
 turae*

turæ proficisci manifestum est ; *Dn. Pufendorfii de Jure Nat. & Gent. lib. 8.* & *Rachalii dissertationes de eodem agentes argumento ; Cumberlandii de Legibus Natur. : disquisitionem Philosophicam,* quæ præter doctrinam juris naturalis, quæ non parum illustrat ; etiam Elementorum Philosophiæ Hobbianiæ ; et utrunque imbi contentorum solidam nobis ficit refutationem ; *B. Meisneri de LL. Tractatum* & *comprimis librum tertium ; Dn. D. Alberti Compendium Juris Natur. Orthodoxæ Theologiæ conformatum,* iisque inprimis oppositum, qui juris nat. principia ex perverfis hypothesebus de primævo hominis statu derivantes in sententiâs prolabantur puræ Theologiæ adversas ; *Dn. Eisenharti Institutiones Juris Naturalis,* in quibus, quæ in Philosophiæ Morâlis doctrina occurrunt, juris naturalis capita repræsentantur, & juxta Virtutum moralium eisdemque oppositorum vitiorum seriem ac species ita disponuntur, ut præcepta aientia ad certam virtutis, negantia ad certam vitii speciem reducantur ; *Acbill. Epsteinii universa Jurisprudentiæ Natur. Sceleton,* quod almæ hujus scientiæ principia, partes ac quasi membra coherentiâ nativâ nexu

con-

continuo unò atque alterò obtutu conspicienda exhibentur ; & denique *Autoris nostri de Principiis Juris Natur. Enchiridion*, mole quidem exiguum, juris tamen naturalis pleraque, cum generalia, tum specialia precepta cum posterioribus conclusionibus complectens, diamque nobis sternens ad rectius intelligendum fratris sui Hugonis Opus incomparabile proprioque elogio huc pertinens, & multa egregia & recondita huicque materia perficienda planè eximia continens.

1701
III

DE

DE
**PRINCIPIIS JURIS
 NATURALIS.**

CAPVT PRIMVM.

*Quid Jus? quid Natura?
 quid Jus Naturale?*

§. I.

DE PRINCIPIIS JURIS
 NATURALIS acturis,
 necessaria in primis est
 terminorum expositio,
 quoniam enim à notioribus ad
 ignota progrediendum est ei, qui
 rem aliquam explicare vult, con-
 sequens est, ut in ipso quasi vesti-
 bulo

bulo statim declarentur ex Ver-
ces, quæ subjectum, de quo tra-
ctatio instituitur, significant, ut
iis benè intellectis, tota procedat
disputatio.

COMMENTATIO.

Græcius de Principiis Juris Nature
dicturus, ne forte nominum ambiguitate
distracti, deinceps in cognoscenda hac aut
tradenda doctrina hæreamus, salutari con-
silio, priusquam ad singulas Juris hujus
præceptiones accederet, *generalia quedam*
de Jure, hujus origine, Natura, ex qui-
bus hoc, de quo agimus jus, coalitum, u-
triusque multiplici significatu, Juris Na-
turalis existentia, modo probandi, ali-
quid esse illius juris, variis acceptionibus ac
distinctionibus, causis cum internis, tum
externis, effectibus, idque genus aliis,
scitu perquam necessariis, præfari
voluit.

§. II.

Videndum igitur ante omnia
quid sit Jus, deinde quid sit Na-
tura, ut ita tandem, quid sit Jus
Natu-

Naturale, eluceſcat: & de *pri-
mo* quidem rectè (a) *Vlpianus*:
juri (id eſt *Jurisprudentiæ* & ſci-
entiæ *Juris*) *operam daturum*
prius noſſe oportet, unde nomen
juris *descendat* (id eſt, quam
ratione hæc ſcientia *juſ* appelle-
tur): id nos à voce *juſſum* (quæ à
jubendo venit) derivari credimus,
poſtremâ ſyllabâ per apocopen
ſubtracta: nam quæ nos *jura* vo-
camus, ea antiqui *juſa* ſive *juſſa*
appellare ſolent, atque ita *juſ* ac-
cipimus pro omni eo, quod lege
præcipitur; niſi quis malit *juſ* à
juſto derivare, ut comprehendat
illud, quod *juſtum* & æquum eſt,
ſicut apud Græcos vox *δικαιοσύνη* &
juſ & *juſtum* denotat, à quo non
abludit *Vlpiani* ſententia, qui *juſ*
à *juſtitia* appellari aſſerit, *juſti-
tiam* videlicet pro *juſto*, abſtra-
ctum pro concreto ponens.

Da

(a) ff. de juſt. & iur. l. 1.

De Origine Juris haud perexigua inter Doctores dividia est. *Autor* illud à *jussu* deducit, postremâ syllabâ *su* per apocopen sublatâ, putatque *jus*, quâ vim nominis, idem esse atque *jussum*, seu id, quod jubetur & lege præcipitur. Plerique, secuti *Chrysippum* & *Stoicos*, ejus originem non aliunde quàm à *Ioue* petendam esse existimant: quò etiam inclinâte videtur *Hugo Grozius*, (a) ita ea de re differens: Sed & illud ipsum, de quo egimus, naturale *jus*, sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quanquam ex principiis homini internis præfluit, DEO tamen ascribi meritò potest, quia, ut talia principia in nobis existerent, ipse voluit: quò sensu *Chrysippus* & *Stoici* dicebant, *juris* originem non aliunde petendam, quàm ab ipso IOVE, à quo *Iovis* nomine *jus* latinis dictum probabiliter dici potest. Quamvis ipse forte anteriorem esse iudicet originationem eorum, quibus *jus* à *jussu* dictum, dum in *Annot. ad b. §.* sequentia addit: nisi fortè verius per abscissionem, ut ex eo, quod fuit osseum, factum est os, ita ex eo, quod fuerat *jussum*, factum est *jus*, *jusis* postea

B

stea

ſtea juris, ut ex Papifis Papii, de quo vide Ciceronem lib. 9. epift. 21. (b) Alii denique notionem juris ex claſſe eorum eſſe arbitrantur, qua aliunde ſuos natales non arceſſunt, h. e. ſimplicium & primitivorum, quorum ſententiæ merito & nos accedimus.

(a) Prolegom. n. XII. (b) Vid. Io. Coraſius ICtus de Iure Civ. in art. redig. c. 12. p. 125.

§. III.

Vocem Iuris variis modis accipi, teſtes ſunt ICti (a) Paulus & Martianus. Tres autem (b) præcipui ſunt: 1. Cum accipitur pro omni eo, quod juſtum eſt. 2. Cum accipitur pro qualitate morali perſonæ competente ad aliquid juſtè habendum vel agendum. 3. Quando idem valet quod lex, ut ſit regula actuum moralium, obligans ad id, quod rectum eſt.

(a) l. penult. & ult. ff. de Juſtit. & Iur. (b) Hug: Grot. de Iur. B. ac P. lib. 2. c. 11. §. 3. 4. & 9.

Ve

Ut ceteros à presente negotio alienos
 IURIS significatus, quò (a) vel decisivam
 Iudicis sententiam, vel (b) *locum*, in quo
 jus redditur & Iuridiciariz causæ tractan-
 tur, (c) vel *necessitudinem* & conjun-
 ctionem sanguinis; vel (d) *Iuris scientiam*
 designat, hîc prætereamus, *tribus* illud in-
 primis modis (d) *Doctoribus solet acci-*
pi. 1. ut tribuitur actioni, & nihil aliud
quàm actionem justam denotat, sive jam
illa in sensu asente justa & moraliter
debita sit, ut colere DEUM, honorare pa-
rentes, sive in sensu negante talis sit,
& juri non contraria, non inbonesta,
non illicita, veluti occupare alterius bona
derelicta, facere testamentum, nuptias con-
trahere, contractum celebrare &c. 2. Ut
tribuitur personæ, & qualitatem, fa-
cultatem seu potentiam moralem hoc
vel illud jure, id est, salvâ lege natu-
rals, civili, divinâ aut aliâ, habendi, pe-
tendi, agendi & utendi significat, veluti
tutela, hæreditas, pignus, servitus, actio,
obligatio, dominium, imperium &c. si-
ve jam qualitas illa & jus merè persona-
le sit, & immediatè personæ competat,
ut imperium patrium, dominicum; sive
reale & personæ competat non nisi me-

*diante' certâ re, ut jus braxandi domus
annexum; sive perfecta, & ita comparata
sit, ut ejus exercitium per vim bellicam
aut judicalem adversus externos aut socios,
qui illud illegitimè suspendere ac impedire
conantur, asseri potest; sive imperfecta
& talis sit, ut saltem aptitudinem moralem
sine ulla vi bellica & judiciali designet, cu-
jusmodi est in mendico ad accipiendam
stipem, aut in homine digno ad munus
publicum. 3. ut legem notat, h.c. re-
gulam actuum moralium, obligantem ad
id, quod rectum, seu ut ipse explicat Hu-
go Grotius, quod justitiâ universali,
aut laxius justum est. Voce tamen re-
gula hic non propriè, sed æquivocè & per
quandam analogiam acceptâ, & actuum
moralium terminò indeterminatè, ut tam
intrinsicè quàm extrinsicè morales ambitu
suo complectatur.*

- (a) l. pen. ff. de Iust. & Iur. Vid. Layman. lib. 3.
de Iust. & Iur. tr. 1. c. 2. p. 249. & 250. (b) l.
9. §. 7. ff. de Interrogat. action. l. unic. C.
de Confessis. l. 1. & tot. tit. ff. & C. de in jus
vocando. l. pen. ff. de Iust. & Iure. Vid. Cora-
sus de Jur. Civil. in art. red. c. 12. p. 215.
(c) l. fin. ff. de Justit. & Jur. (d) l. 1. ff. de
Iustit. & Iur. quâ Ulpiano describitur Ius
ars boni & æqui. (e) Hug. Grot. de Iure
B. ac P. lib. 2. c. 1. §. 3. & seqq. Ludov. Mo-
lin.

lin. de Iust. & Iur. tr. 1. disp. 2. tom. 1. Leon.
 Less. de Iust. & Iur. dubit. 20. Domin. à
 Soto. 3. de Iust. & Iur. quæst. 1. art. 1. Thom. 2. 2.
 qu. 57. art. 1. §. 9. Petr. de Arragon. in 2. 2.
 de Iust. & Iur. quæst. 57. art. 1. Francisc.
 Suarez. tr. de LL. lib. 1. c. 2. Briss. lib. 9.
 de V.S. verbô Ius. Ioh. de Dicastillo de Iust.
 & Iur. tract. 1. lib. 2.

§. IV.

Nos hic vocem Iuris primô
 aut etiam tertiô modô sumimus.
 Sic de primo modo loquitur Iu-
 risconsultus Paulus, (a) *cum id,*
quod semper æquum & bonum
est, ius dicitur, ut est ius natu-
ræ. Alter verò frequentissi-
mus est, hinc (b) divina lex fas
est, lex humana ius est; item
(c) iure fieri dicitur, quod con-
sentaneò legibus more fit.

(a) l. pen. ff. de Iust. & Iur. (b) Isidor. lib. 9,
 Etymolog. (c) l. 3. ff. de Iust. & Iur.

Quin etiam medius non minus ac
primus & extremus huc pertinet, cum
in Iure Naturæ, quotiens de Iuribus per-
sonæ

sonarum & rerum sermo est, saepe disquiri soleat, *an qui egit etiam facultatem moralem, siue perfectam, siue imperfectam, ita vel ita agendi habuerit, an locus?* v. g. num qui tutelam, quam vocant, inculpatam exercuit, habuerit jus ita se cum occisione alterius tuendi? & an patri, qui imperat liberis, in familia constitutis, quoad personas & res eorundem, competat jus imperandi? & ita in aliis. Quocirca ut entia naturalia absque potentia naturali agere nequeunt, ita & entia moralia nihil justè ac validè agere putantur, nisi facultatem ac potestatem moralem hoc vel illud moraliter agendi habeant, cum (a) jus, quò facultatem significamus, semper ejus juris, quò justum, & praesertim debitum, indicatur, quasi fundamentum & principium sit. Bene igitur (b) *Hugo Grotius: ab hac juris significatione diversa est altera, sed ab hac ipsa veniens, quae ad personam refertur.*

(a) Boeder. Comment. in Hugon. Grot. lib. 1. c. 1. p. 83. (b) de Jur. B. ac P. lib. 1. ca. §. 4.

§. V.

Natura etiam vox diversas habet significationes: aliquan-

quando enim sumitur pro affectibus homini à natura insitis, ut est instinctus procreandæ sobolis, qui sine vitio est; aliquando etiam pro affectibus vitiosis, ut cum dicitur, (a) *naturalem esse hominum ad dissentiendum facilitatem*, itemque (b) *naturale esse vitium, negligi, quod communiter possidetur*; aliquando natura pro prima causa atque adeò pro ipso DEO accipitur. (c) *Quid aliud est natura quam DEVS? nihil natura sine DEO est, nec DEVS sine natura.* Aliquando pro causa secunda & DEO subjecta, sic Poëta, (d) *hanc DEVS ES' melior litem natura diremit*; item cum dicitur, (e) *rerum natura fructus omnes hominis causa comparasse*; aliquando pro (f) naturali illa DEI operatione, quæ mentibus nostris

in-

inſedit, cujus DEVS auctor eſt,
& hæc quidem acceptio huic no-
ſtræ materiæ quàm maximè ac-
commodata eſt.

- (a) l. item ſi unus 17. §. principaliter. 6. ff. de
recept. arb. (b) l. 2. C. quando & quibus
certa pars debet. (c) Senec. in lib. de Benef.
(d) Ovidius Metamorph. lib. 1. (e) §. in pe-
cud. Inſtit. de rerum diviſ. (f.) Auguſtin, lib.
3. Conf.

Præter eas Naturæ acceptiones, ab
Autore allatas, adhuc plures aliæ paſſim in
Doctorum ſcriptis habentur, quas tamen
in præſenti adducere aut explicare non eſt
inſtituti noſtri. Videantur interim præter
ceteros *Conimbricenses 2. Phyiſic. c. 1. qu. 1.*
Zabarella de Natura. c. 4. & Wincklerus
de Principiis Iuris lib. 1. c. 6. p. 39. &
c. 7. p. 46. Illud ſaltem circa *tertium &*
quartum vocis naturæ ſignificatum noſſe
non omninò inutile fuerit, quod natura
cum DEO tribuitur, ad diſtinctionem na-
turæ, à DEO creatæ eidemque ſubjectæ, di-
catur Natura Naturans, ſicut altera, hæc
inferior, Natura Naturata.

§. VI.

Quibus ita præmiſſis, facile
ap-

apparet, quid sit jus naturæ five naturale, de quo omnis nostra instituitur disceptatio (a) est enim illud jus, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit. Et alibi: (b) jus, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, & quod omni humano generi commune est, & quod apud omnes peræq. custoditur, (c) quod semper æquum ac bonum est, aut, ut (d) alii loqui amant, divina ratio toti mundo & partibus ejus inserta. Cui non malè concinit, illud: (e) **DEI ratione ratio nascitur mortalium.**

- (a) §. singulorum Instit. de rerum divis. (b) §. n. Instit. de Iur. N. G. & C. & l. 9. ff. de Iust. & Iur. (c) l. penult. de Iust. & Iur. (d) Seneca IV. de Benefic. c. 7. & August. 2. Confess. c. 4. (e) Epicharmus.

Placuit Autori varias hinc congerere *divisiones & formulas*, quibus ad Jus Naturale quoad antenus exprimendum vulgè

ICti aliquæ utuntur. Complures alias ejus sensus formulas, quoad verba, licet sensu parum discrepantes, cum apud *alios*, tum maximè *Ciceronem de LL. & alibi* passim reperire licet.

§. VII.

Sed jam nova se offert quæstio, quæ, antequam ulterius progrediamur, discutienda est, *an nimirum detur aliquod Jus Naturæ?* frustra enim de qualitate & aliis hujus juris accidentibus quæritur, si nondum plene constet, illud revera existere. Sed cum hanc spartam excoluerint ante nos (a) alii, necessitatem ejus juris unô atque alterô argumentô probasse sufficet. Quorum *primum* est, quod rationalis creatura à DEO ita est condita, ut se ad bonum vel ad malum possit convertere, cum autem DEVS bonum omne diligat,

ligat,

ligat, omne verò malum oderit, necesse fuit, ut toti humano generi legem daret aliquam, quæ bonum, quod DEO placet, cognoscere, malum verò, quod ei displicet ab eo discernere possit, & ita ad bonum quidem dirigatur, à malo verò arceatur, quod præstat lex naturæ. *Alterum* est, quod humana creatura ad societatem est creata, & quidem ordinatam ac duraturam: cum igitur DEVS omnis boni ordinis auctor & fautor sit, sine quo nulla societas diu potest consistere, consequens est, ut hominibus & imperandi & parendi & in commune consulendi leges aliqua fuerint præscribendæ, quod etiam legi naturali debemus.

(a) Hug. Grot. de Iur. B. ac P. in Prolegom.

Gemina hæc ab Auctore pro existentia Juris Natur. adducta argumenta admodum in-

infirmas sunt, conquirenda ergò nobis sunt certiora ac magis firma, quorum *primum* ab objecto hujus Juris peti potest, cum certum sit, omnium ceterorum jurium, Divini, Gentium, Civilis &c. objecta non nisi actus indifferentes seu illos esse, qui in se nullam involvunt honestatem & turpitudinem, solius autem, de quo jam agimus, juris objectum actus intrinsecè turpes & honestos esse. Si igitur dantur actus intrinsecè honestate & fœditate gaudentes, dabitur ipsum, quod de his actibus unice disponit, jus Naturæ. Dantur autem hujusmodi actus, quos Juris Naturalis objectum modò esse diximus, pluribus docuimus in (a) *Institutionibus nostris Ethicis* contra *Dn. Pufendorsum, Kulpisum, Poiretum, aliosque*, expensis insimul eorum in contrarium allatis argumentis. *Alterum* argumentum duci potest ex obligatione huic juri propria, cum evidens sit, obligationem illam ex ipsius objecti aut actus natura resultare, eoque universalem ac perpetuam esse, ad omnes omnino homines, quâ tales, recta ratione utentes, cujuscunque status & conditionis sint, sese porrigentem, eosdemque cum ad culpam, tum ad pœnæ reatum adstringentem. Existente autem juris naturalis effectu formali, *h. e.*, obligatione naturali, non potest non dari

Nat. jus, quod obligationis illius causa & principium est. *Et quamvis* etiam Gentium jus, non minus atque Naturale, omnes homines obligare eoque ipsius juris obligatio universalis esse videatur, non tamen obligatio isthæc ex natura sui objecti, sed ex libera gentium voluntate emanat, nec homines, ut homines, sed ut gentes, quæ tales sunt, erga se invicem obstrictas tenet, ceu pluribus cum *alibi*, tum maximè in (b) *Instit. Jurisprud. Gent.* ostendimus. *Ejusdem Juris existentiam* probant etiam omnibus hominibus communes illæ, nec à parentum præceptorumque speciali institutione, aut vitæ communis usu hærentes, *ἐννοιαί*, ut justitiam honestique indices; & ingenitus infixusque nobis à natura justitiæ sensus, ut & conscientiæ naturalis, quæ cuiq; inest, de honestate, eoq;, quod in hominum vita pulchrum & decorum est, dictamina, etiam invitis & renitentibus adhærentia, adeò ut etiam latrones & alienarum rerum raptores, propriæ conscientiæ vi stimulati, mallent reperire, aut aliò honestiori acquirendi modò res sibi acquirere, quàm ipsis, quibus utuntur, latrociniis & rapinis. Vid. pluribus de hoc argumento contra *Hobbesium* aliosque legis naturæ impugnatores præclare differentem *Robertum Scharrockium de officio secundùm Jus Nat. c. 2.*

§. IIX.

Vnde & notitia hujus Juris ad omnes se gentes extendit, (a) est enim vera ratio natura congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, qua vocet ad officium, jubendo, vetando, &c. Hinc & alibi (b) Cicero vocat legem, neque hominum ingenio excogitatum, neque scitum aliquod populorum, sed aeternum quiddam, quod totum mundum regit, imperandi prohibendique sapientia. Sunt (c) enim ea, quæ hæc lex dicitur:

*Hæc ambagibus
Implicita; sed quæ regulis æqui & boni
Suffulsa rudibus pariter & doctis patens.*

Cum igitur Ethnicis & Oratoribus & Poëtis jus hoc naturæ sit cognitum, nemo certè rationem suam in consilium adhibens id negaverit, præsertim cum nobis

bis Christianis (d) *Apostolus Paulus* apertissimè id ob oculos ponat, de ipsis Ethnicis sic loquens:

Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; ejusmodi legem non habentes sibi ipsis lex sunt, ut qui ostendant, ipsum opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &c.

quem locum exponens (e) *Augustinus* ita loquitur, nullam animam esse, quæ ratiocinari possit, in cujus conscientia non loquatur *DEUS*. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi *DEUS*.

(a) *Lactantius* ex *Cicerone* de vero cultu c. 8.

(b) *Cicer.* de LL. lib. 2. (c) *Eurip.* in *Phœmissi*. (d) *Epist.* ad *Rom.* 2. (e) lib. 2. de *Serm. Dom.* in monte.

Uterius *Auctor* hujus juris existentiam ex illius universali atque ad omnes gentes & homines sese porrigente noticia probare satagit, eam in rem varia *Doctorum* producens loca & testimonia. Neque hanc naturalem noticiam subruere videntur qua-

tunt.

fundam gentium ac populorum facta contraria. veluti veterum (a) *Germanorum ac Cilicum latrocinia, Lacedemoniorum furta, præsertim eduliorum, Derbicum & Massagetarum occisionem suorum parentum propinquorumque, senio confectorum, adprobantium*, cum & his juris naturalis sensum non omnino defuisse certum sit, etsi malâ educatione, pravisque institutis & moribus abrepti talia admiserint: cum à facinorum, jure naturæ interminatorem, admissione, ad juris ejusque notitiæ negationem omnino incongrua collectio sit, multique hodiè contra juris naturalis, ipsi inexistentem, sensum & propriæ conscientiæ stimulos furta, latrocinia; adulteria idque genus alia committant. Benè Andronic. Rhodius: *apud homines recta sanaq; mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque animo sunt, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur, qui mel dulce esse dicit, ideo quod agrotis aliter videatur.*

(a) Alex. ab Al. G. D. lib. 3. c. 2. Plin. lib. v. c. 3. Strabo, lib. Geog. 2. & 17.

Subnectetur huic quæstioni alia non minus utilis, *quò pacto diducari possit, an aliquid sit juris naturalis, nec ne?* quod ego duobus modis fieri posse dico : *primò ex convenientia aut disconvenientia cum naturâ rationali & sociali: & secundò ex eo, quod apud omnes gentes, aut moratiores certè, ita esse creditur.* Nequè utriusque ratio longè petenda est: cum enim jus naturæ sit dictamen rectæ rationis, sequitur ut id omninò cum recta ratione convenire debeat, quod igitur reperitur ab ea discrepans, id omninò à jure alienum habebitur: cumquè moratiores gentes se quàm maximè juri naturali conforment, quicquid illæ in commune servant, ejusdem juris esse valdè probabile est.

est. Nam omni in re consensus gentium lex quadam natura putanda est. Videantur & alia loca in hanc sententiam allegata, dicto §. 12. de jure belli ac pacis.

Autor ostensurus, unde aliquid juris naturæ esse liquido constare possit? dicitur ex (a) Hug. fratre disputationum fontes ac modos adducit: alteram, qui Hugoni à priori dicitur, quò videlicet aliquid juris naturæ esse ostenditur ex istius con aut disconvenientia cum natura rationali ac sociali; alteram, qui eidem à posteriori nuncupatur, quò ex omnium aut certè morationum gentium consensus aliquid juris naturæ esse, inferitur. Sed quamvis, quod diffitendum haud est, ex con aut disconvenientia actus cum natura rationali ac sociali, illum juris naturæ esse, quadantenus probari queat, negamus tamen hunc modum probandi sufficientem & inijusmodi esse, ut inde certò, aut, quod Hugoni videtur, à priori aliquid juris naturæ esse demonstrari possit: cum præterquam quod plurimæ, quæ pure civilia, convenientiam dicunt cum natura rationali, veluti ad devitandam in ultimis voluntatibus fraudem & machinationem septenarius testium numerus, quæ tamen juris naturalis haud sunt, etiam istius,

con-

con- aut disconvenientia certum detur fun-
 damentum & ratio aliqua à priori, ita quidem,
 ut interroganti, quare cultus Deo debitus &
 honor erga parentes naturæ rationali con-
 veniat, furtum vero, homicidium, adulterium
 idque genus alia eidem disconvenient, à pri-
 ori responderi possit per circumstantiarum,
 quæ actibus illis insunt eorumque substan-
 tiam constituunt, moralitatem, h. e. honesta-
 tem & turpitudinem. Ceterum quid hæc il-
 lis Doctoribus, qui hanc internam & objecti-
 vam moralitatem, quæ in objecto & ceteris
 circumstantiis consistit, & alterius moralita-
 tis, formalis videlicet, fundamentum & cau-
 sa est, negant, reponi possit, vid. (b) *Instit.*
Erbicæ.

(a) De Jura B. & P. lib. 1. c. 1. §. 11. (b) par. 1. c.
 2. §. 14. & seq.

§. X.

Restat nunc, ut aliquam juris
 naturæ definitionem vel certe descri-
 ptionem afferamus, quæ hæc est: (a)
*Jus Naturale est dictatum rectæ rationis,
 indicans actui usque ex ejus convenien-
 tia aut disconvenientia cum ipsa natu-
 ra rationali inesse moralem turpitu-
 dinem,*

linem, aut necessitatem moralem, ut consequenter ab Auctore natura, Deo, talem actum aut vetari aut precipi. Ego legem naturæ sic definio, quod sit lex, quam Deus, ut nature Auctor, omnium mortalium cordibus in sevit, ad discernendum honestum à turpi, illud jubens, hoc vetans.

(a) Hug. Grot, l. i. c. i. §. 10.

Varia hinc inde in scriptis & Jurorum & Doctorum moralium hujus juris definitiones habentur. Nobis, salvo tamen citiusque meliori judicio, illud à priori ita brevibus placeat describere: quod sit dictatum recte rationis practicum in materia universali, de eo, quod intrinsecè morale, hoc est, per se & ex sua natura honestum ac turpe est. A posteriori: quod sit regula actuum moralium obligans ad id, quod rectum est. Vid. Instit. Ethicæ. Part. l. c. 4. §. 5.

§. XI.

Quæ definitio, ut paulò latius explicetur, sciendum, cum legem dicimus, speciem aliquam legis decla-

declarari, atque ita hinc etiam competere definitionem, quæ hæc est: (a) *ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam civitatis habet, promulgata.* Legis ita generaliter sumptæ divisio prima est, quod omnis lex vel sit naturalis, vel voluntaria: ad primam speciem pertinet lex naturæ, de qua agimus; ad alteram omnes alix leges, sive divinæ, sive humanæ, ab hac contradistinctæ & imprimis *civilis æquitas, vel scriptis legibus sancita, vel (b) institutis aut moribus recepta.*

(a) Thomas de Aquino. I. 2. qu. 90. art. 4. (b) Salust. in Cætilin.

Duo hæc annotanda veniunt (1) *quod legem naturalem aliquam legis, ita generaliter acceptæ, speciem esse dixeris, cum tamen lex naturæ & cetera legis inferiora nec proprie sic dictarum specierum, nec lex generis, sed hæc ad illa saltim communis ab uno, vel ad unum rationem habeat, & lex*

*nat' & ex ar. seu per excellentiã de lege natura
 secundario de legibus voluntariis, quæ ex vo-
 luntate vel Divina, vel Gentium, vel summi
 imperantis &c. ortum habent, dicatur. (a)
 quod legem in communi & ut sic ex The-
 ma per ordinationem rationis ad bonum
 commune ab eo, qui curam communitatis
 habet, promulgatam, delineaveris.
 Cum; (a) præterquam quod promulgatio
 nec circa legem naturalem, nec gentium da-
 tur, etiã suo definito illa paullo & laxior & an-
 gustior sit, iisque etiã, quæ leges non sunt,
 veluti consiliis aliisque, nec omnibus legis
 inferioribus, sed humanis solum & civilibus
 competat. Quæ (b) alias hic legis in com-
 muni apud Doctores occurrunt delineatio-
 nes, hæc non multo meliores sunt. Non (c)
 in Institution. Politic. talem à priori de-
 dimus, quod sit propositio practica actus
 hominum liberos dirigens in finem toti
 societati præfixum; à posteriori: quod
 sit regula actuum liberorum, obligans ad
 id, quod rectum est. Ceterum an detur
 civilis equitas, scripta seu legibus sanc-
 ta, quas Auctor extremo huius §. nominat, ex
 JCtis (d) Donellus, (e) Estius, (f) Quæ-
 rnas, (g) Zæsius, alique dubitant, his in-
 primis moti rationibus, quod equitas non
 solum stricti scriptiq; iuris emendatio & quasi
 inter-*

interpretatio sit, in arbitrio boni viri beneque judicandi periti posita, ut pro ratione temporis, loci, personarum & causarum rem dirimat; Sed & ipsa, si scripto comprehendatur, æquitatis nomen penitus amittat, jurisque ac legis assumat. Equidem qui contrarium tuentur, hic recurrunt ad l. 8. c. de judicis, qua dicitur: *placuit in omnibus rebus præcipuam esse justitiæ æquitatisque scriptæ, quam stricti juris, rationem.* Sed cum Codices veteres & recentiores vocem, *scriptæ*, omittant, & ab aliquo, qui vim æquitatis non satis intellexit, addita sit, ut bene tradit *Duarenus l. cit.*, sponte suâ illorum, æquitatem scriptam agnoscentium, corrumpit opinio. *Nas distinguentes cum Illustrat. (h) Strupio inter duplicem æquitatis acceptionem, absolutam & respectivam*, de qua infra, dicimus, quod, quamvis quæ posteriori, nempe relativam æquitatis considerationem, nulla detur æquitas scripta, eò quod æquitas eo sensu sit legis scriptæ declaratio æquumque, quod præter legem scriptam justum est, non tamen repugnet, quò minus juxta priorem talis dari possit, dummodò cogitemus, quod hoc sensu omnis lex bona sit æqua, eoque æquitas detur scripta.

(a) Gregor. de Valentia Tom. 2. disp. 7. qu. 1. punct. 2. (b) Vid. Meisnerus Dissert. de LL. lib. 1. qu. 4. p. 53. & seq. (c) Part. II. c. 1. p.

45r. (d) lib. 1. Comment. c. 13. versic. Jam videremus. (e) L. in omnibus 90. de R. L. (f) a. disput. c. 18. (g) Comment. ad tit. 1. ff. de Judiciis n. 44. p. 174. (h) Syntag. Jur. civ. Exerc. 2. n. 44. p. 69.

XII.

Sequitur in definitione legis
Causa Efficiens, nempe DEVS, ut natura Auctor: de hac enim loqui rectè putatur hic locus. (a) *Quis ostendet nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: nec longè hinc abit* (b) *Cicero: ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederant, rectè laudata est, ubi & eam vocat, equalem illius, cælum & terras tuentis & regentis DEI.* Hinc illud verissimum effatum: *Quicumq; legi naturali (c) obviat, DEI voluntatem non servat.*

(a) Palm. IV. (b) Cicero, de LL. lib. 2. (c) Anselmus.

Causa Efficiens Juris Naturalis non nisi remota & mediata DEVS est, natura
tura

juræ Auctor, qui in creatione primi hominis eidem (a) jus naturæ inscripsit, quam auctoritatem ipse (b) Cicero (c) *Cbrysippus* alisque *Genilium* agnoverunt, ortumque illius in Deum referunt, uti pluribus, si opus foret, nullo labore posset ostendi; *proximâ deterrimâ manente rectâ ratione practicâ*, per cuius iudicium & dictatum, (d) *Thomam*, (e) *Seco* (f) *alibique* secuti, supra illud delineavimus. Dicitur autem Deus huius Juris causa efficiens non eò sensu, ac si omnis vis obligandi, quæ illi tribuitur, a DEO dependeat, actuumque bonitas ac turpitude, de quibus illud disponit, citra Dei voluntatem, ut multis persuasum, nec fieri nec intelligi possit, sed quod *rectæ rationis practicæ* in nobis existentis eoque ipsius juris naturalis, quod illius dictamen & effectus est, DEUS fons & origo sit, juxta illud: *Causa causæ est quoque causa causati*. Appositè (g) *Hug. Grotius*: *Sed & illud ipsum, de quo agimus, naturale jus, quanquam ex principis interris profluit, DEO tamen adscribi merito potest, qui ut talia principia in vobis existerent, ipse voluit*. Vid. *Instit. Eth. Part. 1. c. IV. §. 7.*

(a) Paulus Roman. 2. (b) l. cit. (c) 3. de Diis (d) 1. 2. qu. 94. art. 1. (e) de Iust. & Jur. lib. 1. qu. 4. art. 1. (f) Valent. in 1. 2. tom. 2. disp. 7. qu. 4. punct. 1. p. 884. & seqq. Salas dispus. 1. sect. 2. 574

2. Svarcius de LL. lib. 2. c. 5. n. 14. Roderic.
de Ar. laga in 1. 2. Thom. tom. 2. tr. de LL. disp. 1.
subsect. 1. (g) Proleg. Op. de Jur. B. & P. n. 12.

§. XIII.

Cum legem hanc omnium mortalium cordibus insitam dicimus, tunc modum, quò ea lex promulgata est, indicamus, nempe per impressionem naturalem in mente creaturæ rationalis. hinc (a) Apostolis, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Egregie hæc interpretatur (b) vetus Ecclesie Doctor his verbis, ea lex non scribitur, sed innascitur, non precipitur lectione, sed profuso natura fonte in singulis exprimitur. Recte additur: omnium mortalium. Quia nulla gens est tam barbara, tam offera, quæ hanc legem ignoret. Si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem.

(a) ad Rom. c. 2. (b) Ambros. gloss. supra d. c. 2.
ad Rom. Agit

Agit hic de ratione & modo, quò legis
 naturalis promulgatio facta esse dicitur,
 nempe impressione, seu inscriptione illius
 in hominis animam, ipsà DEI manu fa-
 ctam. Quæ ut rectius intelligantur, adver-
 tendum, quod promulgatio sit in duplici
 differentia, alia propriè & absolutè ta-
 lis, & nihil aliud est, quam actus superioris,
 quò mens seu intellectus creature rationa-
 lis, ut inferioris, per signa sufficientia & re-
 cepta legis sensus infillatur, & semper intel-
 ligenda, quoties promulgatio absolute & si-
 ne addito effertur; alia improprie, abusive
 & cum affectu talis, & est actus superioris,
 quò is inferiorum ita producit iisque do-
 nis instruit, ut cognitionem legis ex seipso e-
 licere & honestum à turpi discernere valeat.
 Prioris generis promulgatio non nisi positi-
 vis legibus, veluti civilibus, divinis, &c.
 propria est; posterioris verò ordinis tantum
 legi naturali & ex parte Gentium competit.
 Id quod notandum contra Thomam, Soto a-
 liosque, qui promulgationem necessariam &
 universalem legis affectionem esse conten-
 dunt, rati eam aequaliter eodemq; planè modò
 cuicumq; legi, soli, & semper competere. Quæ
 alias hic à *Thomam* in contrarium adferri solent,
 & confutata vide apud *B. Meisnerum dis-*
sert. erudita de LL. lib. 1. p. 71. & seqq.

Quæ subnectuntur verba, *ad discernendum honestum à turpi, veram hujus legis naturam accurate delineant: Est enim lex naturæ in hoc data, ut turpia fugiamus, honesta sectemur: (a) per hanc quilibet intelligit & conscius est, quid sit bonum, quid malum. Nam ut alius loquitur: (b) legem DEI habet sibi inditam, impressamque & insitam, quæ bonum à malis internè lumine dijudicamus.*

(a) d. Glossa. c. 2. (b) Clichtoveus.

DEUS Jus naturæ humanis actionibus ducem addidit, ut hominem, non impeditum in usu debito rationis, quid bonum, quid malum, æquum & iniqum, honestum & turpe, eoque quid persequendum & vitandum sit, doceat, ad ipsum perficiendum cum in iis, quæ Dei cultum, tum in istis, quæ æque hominem & civitatem spectant, & tollendum in eo ignorantia prætextum. Hinc non male (a) *Gerfoni delineatur Jus naturale, quod*

*quod sit signum inditum cuilibet homi-
ni, non impedito in usu debito rationis,
& notificationum voluntatis divinae, vo-
lentis, creaturam rationalem humanam
teneri ad aliquid agendum vel non a-
gendum, per consecutionem sui finis na-
turalis.*

(a) Tr. de vit. Spirit. lect. 2. colof. 5. vid. Scharon-
ckius de off. sec. jus nat. p. 90. & seqq.

§. XV.

*Nec tamen sufficit notitia bo-
ni & mali, nisi præterea illud jubeat,
hoc vetet, quæ verba definitionem
claudunt. Est enim recta ratio mens-
que sapientis ad jubendum & deterren-
dum idonea, & plenius, est ratio summa
insita in natura, que jubet ea, que fa-
cienda sunt, prohibetq; contraria.*

(a) Cicero de LL. lib. 2. (b) Idem cit. tr.

*Lex natura non solum, ceu dictum, (a)
indicativa boni & mali est, sed etiam
propriam prohibitionem mali & prace-
ptionem boni continet, cum virtus legis sit
vetare & jubere, sine quibus illa omnino nulla
& mor-*

& mortua. Quò ipso cum à *consiliis* tum *permissis* distinguitur, cum *legibus* concepta eorum, quæ necessaria, nec nisi volentibus & invitis, *consilia* autem præscripta eorum plurimque, quæ optima, nec nisi volentibus; *Lex* obliget, non ita *consilium*, quamvis an-
 sam interdum præbere obligationi possit, quale medici rectum & sanum, quod ægrotò dat, *consilium* est, non ex virtute imperativa, sed quod sequi recta ratio dicitur; *Leges* dirigantur ad finem ejus, qui præcipit, *consilia* ad finem ejus, cui præcipitur; à *permissis* verò, quod *leges* interminant mala & præcipiant bona, atque ad mali fugam bonique sequelam homines obligent, non *item permissa*, utpote quæ non actiones legis sunt, sed actionum negationes, hoc est, neque præcipiunt, nec prohibent id, quod permittunt, nisi quatenus tertium obligant, ne impedimentum aut remoras det ei, cui permittitur.

- (a) Svarzezius de LL. lib. 1. c. VI. n. 5. p. 71. (b) Houtvryn in polit. contr. Hobbes. de cive c. 14. §. 1. & Grot. de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 1. §. 9. (c) Idem cit. l.

§. XVI.

Hinc provenit tritum illud axioma, quod *quædam mala sunt, quæ pro-*

prohibita, quadam prohibita, quia mala, quorum hoc ad jus naturæ, illud ad alias leges pertinet. Et hoc illud est, unde dictamen naturæ legis sibi & nomen & vim vindicare possit: est enim aliquid amplius in lege naturæ, quam convenientia cum natura rationali, nimirum quod à DEO etiam præcipiantur ea, quæ honesta sunt, & quæ turpia sunt, vetentur: in quo proprie legis virtus consistit. Est enim lex cui omnes obtemperare convenit, quam & rectè Chrysippus vocavit præceptricem quidem faciendorum, prohibetricem non faciendorum. Quod in lege naturæ eatenus verum est, ut per eam omnes virtutum actus, ut boni & proinde honesti, jubeantur, omnes verò vitiorum actus, ut mali & proinde turpes, prohibeantur.

(a) l. 2. ff. de LL.

In eo Jus Naturæ à voluntario divino, civili aliisque juribus positivis cum primis internoscitur, quod ea, in quibus jus naturale occupatum, sint prohibita aut præcepta, quia in se sunt mala & honesta, ea verò, de quibus jus voluntarium divinum & cetera jura disponunt, sint mala aut honesta, quia prohibita aut præcepta sunt, ita quidem, ut in jure naturæ turpitudine & honestas prohibitionem & præceptum ubique præcedant horumque fons & principium sint, in jure verò divino & ceteris positivis juribus contrarium obtineat, illudque (a) *Anaxarchi*, nimium indistinctè loquentis, locum habeat: *non ideo id DEUM, (par est ratio principis summi que imperantis, Pontificis, aliorumque) velle, quia justum est, sed justum esse, id est, jure debitum, quia DEUS voluit.* Ceterum quod dicitur extremò hujus §. *objectum juris naturalis omnes virtutum actus consistere*, id oppidò falsum est. Quamvis enim, quod diffidendum haut est, eò jure omnes homines rectè utentes ratione, cujuscunque status & conditionis sint, teneantur, omnibus ut virtutibus operam dent, non tamen ad omnes ac singulos omnium virtutum actus exercendos illos obligatos esse, vel ex actibus virtutis heroicæ, jejunio certò modò ac tempore instituto, evidens est. Bene (b) *Svatez; Omnis, ait, virtutis actus*
secun-

secundum specificam rationem spectatus potest cadere sub præceptum naturale, præcipiens non tantum modum, sed etiam exercitium actus; si autem consideratur in individuo omnes actus cujuscumq; virtutis, sic non omnes actus virtutum in præcepto esse naturali constat.

(a) Vid. Plutarchus in Alexandro. (b) de LL, lib: 21, c. 7. n. 11.

§. XVII.

Deniq; notandum *ius naturale*, de quo hic agimus, etiam aliis vocabulis designari, & præcipue *æquitatis naturalis*, item *æquitatis*. Hinc prætot (a) *naturalem æquitatem sequi dicitur*; & alibi, (b) *ubi æquitas evidens poscit, subveniendum esse*; ac iterum (c) *judicem æquitatem ante oculos habere debere*, idque & vocibus (d) *humanitatis* & (e) *benignitatis* sæpissimè exponitur.

(a) l. 1. ff. de minor. (b) l. 7. ff. de in integ. restit.
D c. 1. 4.

(c) l. 4. ff. de eo quod cert. lxx. (d) l. 1. §. 6. 20
Sct. Tert. (e) l. 8. Cod. Cicero de LL.

Æquitatis tamen notione paulò aliter atq; vulgo fieri solet, acceptâ pro (a) justitia videlicet & bonitate naturali, aut eo, quod naturalis ratio, ut legitur alicubi (b) Cicero, persuasit, quatenus prætori aut cuilibet alii pro rerum negotiorumq; natura, personæ, loci & temporis qualitate, cuncta ex justa & æquabili rerum ratione & ex naturali justitia bonitatisque præscripto moderare, temperare, & ad rationem naturæ traducere, convenit, laudatus hõc nomine (c) Ciceroni Sulpitius, quod non magis juris, quam justitiæ consultus fuerit, & omnia ad æquitatem retulerit. Præter quem adhuc alius æquitatis significatus obtinet, cujus natura hac est, ut legem in universum decernentem inque casu particulari deficientem emendet & suppleat, veluti si in lege universaliter posita, quæ peregrinum muros conscendentem capite jubet plectere, emendatio fieret, nec in ipsum, quod in casu extremæ necessitatis & strenuitatis transcendendò murum hostem fugaverit & depulerit, animadverteretur. Quò de gemino æquitatis significatu cum alii, tum inprimis Illustris Struvius in Syntagm. jur. civil. Exercit. 2. Sumitur autem, ait, æqui-

aquitas vel absolute, & est idem, quod justitia, & aequum est, quod in genere justum; vel relate, ut notat legis ad certum & specialem casum aequam accommodationem. Vid. quoque Instit. nostr. morales part. 1. c. 4. §. 15.

(a) l. 13. §. 7. ff. de exculat. (b) in Topicis. (c) Philipp. 9. Vid. Coraf. part. 1. de jur. civ. in art. redig. c. 15. (d) Arist. V. Ethicorum, c. 7.

§. XVIII

Quod verò Juri naturali repugnat, (a) *id etiam contra bonos mores esse Jcti pronuntiant. Hinc elegans illud effatum, quae facta ledunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & (ut generaliter dicam,) contra bonos mores sunt, nec facere nos posse credendum est.*

(a) l. 25. ff. de LL. (b) l. 15. ff. de condit. insti.

Intellige *moraliter, aut civiliter* quatenus ut bonis moribus honestati & legibus contraria fieri non possunt factuque impossibilia redduntur. Nam quod turpe est, morali aut civili judicio impossibile reputatur, quod adeo verum est, (a) ut licet negativè con-

cepta fuerit conditio turpis, v. g. *ne occidatur Titius, ne sacrilegium facias, ne furtum &c.* tamen vitiet contractum, cum gratis bonum esse conveniat & turpe reputetur, pro pretio demum abstinere à malo, l. 2. ff. de condict. ob turp. caus. & l. 7. §. 3. ff. de pactis. Atque huc pertinent verba legis 9. de condit. instit. *Conditiones, quae contra bonos mores inseruntur, remittenda sunt, veluti si ab hostibus patrem suum non redemeris, si parentibus suis patrono alimentum non prestiterit.* Consultantur quoque ejusdem tituli. l. 14. & 15. ex qua posteriori Autor sua depromptit.

- (a) Vid. Rhetius in Meditat. ad instit. diff. XX. ad lib. 2. tit. 20. §. 17. p. 360. & Hug. Groe. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 13. §. 8. & 9.

CAP.

CAP. II.

JURIS NATURALIS
 VARIE ACCEPTIONES
 ET DIVISIONES.

I.

Vocem *Juris Naturalis* non eodem semper modo sumi, facile intelliget, qui quædam Juris-Consultorum scripta, aliosque bonos auctores evolvit. Nos præter genuinum sensum, de quo priore capite egimus, etiam alias *minus proprias acceptiones* indicabimus. Et imprimis se offert, (a) *quæ omne id quod juri naturali non repugnat, juris esse naturalis dicitur, eodem modo, quem alii reductivum, alii negativum vocant.* Sic (b) dicimus aliquem *ad remunerandum naturaliter obligari,*

D 3

quod tamen, propriè loquendò, se ita non habet; nec enim vera naturalis obligatio inde oritur; Sic (c) etiam liberis communi votò natura parentum hæreditatem deberi, Papiinianus asserit, cum tamen hic nullum quoad hæreditatem sit debitum naturale.

(a) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 1. §. 9. (b) l. 25. §. 11. ff. de hæred. petiti. (c) l. 7. §. 1. ff. si tabul. testam. nulla ex tab. unde liberi.

Inter multos *juris naturalis significatio* hoc capite exponendos, primò omnium in Autore se offert ille, quo aliqua *juris naturalis esse dicuntur*, non quia illa *juro præcepta aut vetita*, & propriè *juris naturalis sunt*, sed, ut Scholæ loquuntur, (a) *reductivè aut negativè*, quæ eò *jure non injusta sunt*, seu, quibus *jus naturale non repugnat*, & unò nomine *licita & indifferentia* vocantur, quæ, ut (b) Hugo loquitur, laudabiliter fieri & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possunt, cujus generis sunt illa, in quibus occupari solent *leges voluntariæ*, eum *divinæ*, tum *humane*, id agendò, ut quod per se licitum tantum

tum & non inhonestum erat, etiam deberi incipiat. Sic licitum est gestare gladium, cibo & potu uti, iterfacere, exportare & importare frumenta, &c. quousque talia nondum jure aliquo civili interminata & præcepta sunt.

Quò etiam referri posse putat Autor, referre bene meritis gratiam, & succedere in bona parentum ab intestato ex parte liberorum. Sed cum obligatio ad ἀντίδοξα, quæ remunerationis nomine venire solet, non solum, judicò (c) Seneca, quædam depositi redditio fit, quæ omnium confessione juris naturalis propriè & præceptivi, sed & beneficium qui accepit, ad alterum, à quo accepit, ceu debitor ad suum creditorem se habeat, evidens est, eam non saltim juris naturalis negativi, sed potius præceptivè esse. Agnoverunt hanc naturalem ad benefaciendum ei, qui sibi benefacit, obligationem inter Theologos (d) Ambrosius, JCos (e) Ulpianus & (f) Corasius, inter Pœetas (g) Hesiodus, (h) Phocylides & (i) Euripidos, inter Philosophos (k) Seneca, (l) Aristoteles, (m) Cicero, (n) Winclevus, (o) Wendelinus, (p) Scharockius & (q) Hobbesius, qui tamen fati absurdè gratiæ referendæ officium ex utilitatis sensu & bello omnium contra omnes deducit, pro certo habens, solâ lucri spe homines in actus

gratitudinis ferri, & omnia necessariò in bel-
 licum vitæ statum esse proruptura nec mu-
 tuum amplius auxilium, aut hominis ad ho-
 minem reconciliatio, nisi quisque teneretur
 gratiam bonè merenti ex lege gratitudinis
 referre, & ita se obligatum sentiret: cum ta-
 men gratitudinem per se mentem humanam
 delectare, hominesque non ex metu aut
 utilitatis sensu, sed per se & naturaliter ad a-
 ctus gratitudinis impelli, constet, etiamsi ni-
 hil aliud, quàm animi ex benefactis volupta-
 tem, essent consecuturi. Bene igitur (r)
*Seneca: gratus ero, etiamsi noceat, in
 populares meos beneficus esse conabor, sin
 infelicitè succedat conatus, vix tamen
 gaudebo.* Et (s) Cicero: *impellimur na-
 turâ, ut prodesse velimus quamplurimis.
 Successionem ab intestato quod attinet, &
 ipsam ex parte liberorum naturaliter debi-
 tam esse, vel inde constat, quod (t) parentes,
 cum causa fuerint, ut liberi existant, neque
 tamen post mortem bona sua cuique ea oc-
 cupanti cedere voluisse credibile sit, præsu-
 mantur quoque ipsis, tanquam corporis sui
 partibus, non tantum de necessariis, sed & de
 his, quæ ad vitam suavius honestiusque tran-
 sigendam pertinent, quàm uberrimè voluis-
 se prospectum, ab eo maxime tempore, quò
 ipsi rebus suis frui non possent, cum dans
 formam non possit non dare, qua ad for-
 mam*

manu sunt necessaria. Ratio naturalis, ait (u) Paulus JCeus, quasi lex quadam tacita liberis parentum hereditatem addicit velut ad debitam successionem eos vocando. Et Plutarchus: liberi hereditatem, ut sibi debitam, expectant: quod adeo verum esse judicat (x) Grotius, ut non solum patre, ob crimen admissum damnato ejusque bonis publicatis, liberis nihilominus ex illis legitima reservetur, in quantum in illa insunt alimenta necessaria, (y) nisi crimen laesae majestatis fuerit, sed etiam vulgo ex coitu vage quositos mater alere teneatur.

(a.) Hug. Grot. lib. 1. c. 1. §. 10. n. 3. (b) de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 2. §. 1. n. 3. (c) in lib. 4. de beneficio. (d) l. offic. (e) l. 25. §. 11. ff. de hered. petit. (f) De Jur. civ. in art. redigend. part. 2. c. 7. p. 288. & seqq. (g) l. 1. v. 348. (h) v. 77. (i) In fine supplicum. (k) lib. 3. de benef. c. 1. & alibi passim. (l) 8. Ethic. ad Nicom. c. 13. (m) de offic. lib. 1. & 2. (n) lib. 3. de Princip. Jur. c. V. p. 276. (o) de offic. secund. jus nat. t. V. p. 310. & seqq. (p) Philof. Moral. lib. 1. c. 33. p. 1691. & seqq. (q) Levith. p. 1. c. 15. & de Civ. c. 3. n. 8. (r) loc. alleg. (s) 3. de Finibus. (t) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 7. §. 3. & 5. n. 2. (u) l. 7. ff. de bonis damnat. (x) c. cit. §. 4. n. 2. & 3. (y) Zæsius comment. in lib. 48. lit. xx. l. 7. ff. de bon. damnat. Covarruv. 2. Var. 8.

§. II.

Est & alius *modus*, quò vox illa *abusivè* ponitur, pro (a) eo, quod quidem *revera* non est debitum jure naturali, sed tamen ratio bonestum esse judicat, aut melius est, quod ipsi opponitur; idque præcipuè locum habet, cum de duabus propositionibus inter se comparatis quæritur, utra *vetior*, aut *melior*, aut *benignior* sit: tunc enim ea, cui ratio aut æquitas magis favet, juris naturalis esse dicitur: quemadmodum etiam (b) duobus absurdis propositis, quod minus est absurdum, id rationem æquitatis habet.

(a) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 1. §. 10. n. 3.

(b) L. 51. n. 1. & 2. ff. ad leg. Aquil. Vid. Zoesl. ad h. l. n. 21. & 22. p. 273.

Frequens est hic juris naturalis significatus, cum primis in concursu propositionum, aut problematum moralium, cum è duabus pluribusve positis, quæ-
runt

non nullum de se jure natura debetur,
 (a) quod in comparatione melius est aut
 minori malitia gaudet, ratio honestum
 suū sequendum judicat. Sic licitum est,
 & gratiam facere injuriis, & retorquere eam
 in injuriantem, dummodo qui injuriam ac-
 cepit maneat intra retorsionis cancellos, nec
 plus adversus injuriantem mollatur, atque
 abolendæ injuriæ satis est, neque injuriandi,
 sed saltem se tuendi reparandique honorem
 faciat animo, ut pluribus cum alibi tum ma-
 xime in (b) *Instit. Ecclie.* demonstravimus;
 consultius tamen & opposito suo, recrimina-
 tione, melius judicat recta ratio, eum *Socrate*
 & *Diogene* injurias contemnere. Bene igitur
 (c) *Seneca*: Magni animi est injurias
 despicere. Ultionis contumeliosissimum
 genus est, non esse usum dignum, ex quo
 peteretur ultio. Multi leves injurias
 altius sibi demisere, dum vendicant, ille
 magnus & nobilis est, qui more magna
 fera latratus minorum canum secu-
 rus exaudit, &c. Ita (d) licitum est
 contrahere matrimonium, sed laudabilior est
 ex pio proposito celebs castitas. Inter (e)
 sententias alternantes vergendum potius ad
 pacem quam ad bellum est, utpote ex quo
 mala plurima etiam in innocentes sequi so-
 lent. Effundere (f) quoque vinum vendi-
 tori,

tori, die ad metiendum præstituto, licet, si om-
 men, cum posset effundere, non effundit, lau-
 dandus est potius. *Illud adhuc circa hunc*
juris significatum notandum, quod interdum
ea sint rerum circumstantia, ut id,
quod suo oppositò melius, non laudabile
modò, sed & omninò debitum sit, quem-
 admodum de contemptu injuriæ, pacis præ
 bello electione, aliisque evidens est. *Quam-*
 vis enim in his idque genus aliis, in se & sine
 comparatione spectatis, utrumvis liceat, in
æquitate tamen seu collatione unius cum altero
 id, quod alterò melius aut tutius, rationem
 debiti induit, ita ut contrarium per legem
 agere non liceat.

- (a) Hug. Grot. cit. l. & lib. 3. c. 4. §. 2. n. 1. (b)
 part. 2. c. 15. §. 16. Vid. Rennemannus de Jur.
 Retorsion. Laymannus Theolog. Mor. tom.
 7. lib. 3. de Justit. tr. 3. p. 2. c. 6. n. 2. (c) 2. de Iur.
 c. 32. (d) August. ad Pollent. lib. 1. c. 15. (e)
 Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 23. §. 6.
 (f) l. 1. §. 3. ff. de peric. & commod. rei. vend.

§. III.

Aliquando etiam admodum
ναλ αχρησιμὸς (a) *naturale* quid
 esse pronuntiatur, quod plerum-
 que fieri solet & jure gentium im-
 pune

p̄ine fit, ut in hoc exemplo, in
 (b) *pretio emtionis & venditionis li-*
cet naturaliter contrahentibus se deci-
pere. Item (c) *naturaliter concessum*
est, indicem se circumscribere. Cū
 enim omnis deceptio & circum-
 scriptio in vitium sonet, tantū
 abest, ut ea naturaliter liceat, ut
 potius prohibita esse videatur.
 Quippe (d) *omnis calliditas, fallacia,*
machinatio ad circumveniendum, fal-
lendum, decipiendum alterum adhibita,
dolus malus est, qvi jure naturali pro-
hibetur, (e) ne alicui malitia sua sit
tucrosa vel alii simpliciter damnosa. Sic
 & alibi dicitur, (f) *jus nostrum non*
patitur in paganis eundem & testato &
intestato decessisse, quod juris civilis
 Romani est, & pro ratione addi-
 tur: *earumq; rerum naturaliter inter*
se pugna est testatus & intestatus. Quæ
 tamen ratio non est vera, natura-
 lis

lis enim ratio neutiquam prohibet, ne quis ex parte testatus & intestatus obeat, sed id (g) ex sola juris Romani subtilitate pendet.

- (a) Hugo Grot. de Jur. B. ac P. lib. 3. c. 4. §. 2. n. 2. & lib. 2. c. 19. §. 26. n. 1. & 2. (b) l. 76. §. 4. ff. de minor. 25. annis. (c) l. 22. §. 3. ff. loc. & cond. (d) l. 1. §. 2. ff. de dol. mal. (e) d. l. (f) l. 7. ff. de Reg. Jur. (g) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. c. 12. §. 26. n. 2.

Alium hic Autor minus proprium quidem, receptum tamen, juris significatum tangit, quò aliquid juris naturalis esse dicitur, quod receptum populo moribus est, & consuetudine probatum, nec ulli apud homines pœna subjacet: veluti apud multos populos scortari, apud Lacædæmonios & Ægyptios furari, & olim apud Anglos, Armoricos & Siculos bona naufragorum fisco addicere, &c. Quò & illam Pomponii regulam: in pretio emtionis & venditionis naturaliter licere se circumvenire, uterque Gratius refert, & ita exponunt rō naturaliter, ut idem, sit (a) ac quod recepti passim moris est, & ita concessum, ut dolus ac deceptio ista, modò non ultra justii precii dimidium processerit, non puniatur, nec ullum contra

tra proditum sit remedium in eum, qui se pa-
 cto velit defendere : quamvis alii eam aliter
 interpretentur, de quo (b) *Sirauchius*. Sed
 & de altera non minus variæ variorum ha-
 bentur explicationes. (c) *Grotius* cum (d)
Vinnio & (e) *Ziglero* vocem naturaliter idem
 esse putat, ac quod receptum Romanorum
 moribus est, sensumque illius dicti hunc esse
 volunt, pagantum, id est, eum, qui non mili-
 tat, (*passim* (f) enim paganos militibus
 opponi videas) & testatum & intestatum dece-
 dere leges Romanas non sinere, eo, quod mo-
 ribus Romanorum & subtilitate ac fictione
 representationis de jure Romano inductâ ha-
 rum rerum inter se pugna sit, & fictione ac
 dispositione juris positivi ita implicet, ut ex
 testamento pariter & ab intestato pagano vel
 in parte vel in toto succedi possit, secus ac in
 milite, cui quamvis in solidum testato & ab
 intestato succedi nequeat, tamen pro parte,
 utpote in cujus testamento talis subtilitas ju-
 ris, ut (g) *Gomez*, loquitur, non attenditur.
 Dissentit tamen ab his (h) *Sirauchius*, & (i)
Jac. Gotb. fredus, qui tamen naturaliter non ut il-
 li per fictionem juris, aut receptum jure Ro-
 mano morem, sed per naturalem rationem ac
 comunem sensum interpretantur, utpote cui
 repugnet, duo contraria in eodem subjecto,
 secundum idem, ad idem, eodemque tempo-
 re posse subsistere. *Alii* hanc dictionem
expo-

exponunt *alii*. Vid. præter Struobianum
Wilsenbachii in extremum Pandectarum
titulum de diversis regulis juris antiquæ exer-
cit. disp. 2. p. 10.

- (a) Vid. Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 12. §. 26. n. 1. & 2. (b) in Lexic. particularum Juris voce Naturaliter. p. 129. & seqq. (c) cit. l. n. 2. (d) ad §. 5. Institut. de hæredib. instit. (e) ad Grotii lib. 2. c. XII. §. 26. n. 2. (f) l. 14. ff. de Pœnis, l. ultim. ff. ad leg. Falcid. (g) tom. 1. Resolut. c. X. n. XI. p. 127. (h) in cit. lexic. (i) comment. in tit. Pand. de divers. Reg. Jur. antiq. ad l. 7. p. 51.

§. IV.

Rursum aliquid juris naturæ esse dicitur, non quidem *ἀπλῶς*, sed, ut Scholæ loqui amant, (a) secundum quid, id est, pro certo rerum statu. Sic nuditas homini fuit naturalis, nimirum in statu innocentia: communio omnium bonorum fuit naturalis ante introductam divisionem, libertas ante cognitam servitutem. Hinc illud: *Quod ad jus naturale attinet, omnes homines æquales sunt: hæc enim*

enim naturalia sunt non simpliciter, sed donec (b) aliter constitutum non sit, atque adeo mutationi subjecta sunt, & mutata constat ex adductis exemplis.

(a) Hug. Grob. l. i. c. i. §. 10. n. 7. (b) Idem lib. 4. c. 8. §. 5.

Inter exempla ejus, quod juris naturalis esse dicitur secundum quid & pro certo rerum statu, Autor, seductus egronea *Hugonis* (a) *aliorumq;* hypothese, communionem omnium bonorum primævam ante introductam divisionem retulit. Sed cum hujusmodi communitio, ut alibi contra *Hobbesum* in (b) *Politico* ostensum, & ex formula divinæ donationis, *Genes. 1.* extante, quæ statim cuncta à mundo condito in primi hominis dominium venerunt, luculenter constat, nunquam extiterit, non video, quæ veritate *Grotius* eam inter exempla juris naturalis, ut hic spectatur, allegare potuerit. Ceterum fortassis haud incommode huc quis retulerit jus (c) suum per vim consequendi ante positas leges & judicia, ut nunc sunt, ut & (d) capturam ferarum, piscium &c. antequam lex ulla civilis intercessit, & principes, imperium in terras & aquas habentes, rationabilibus ex causis eam sibi vindicant.

E

runt.

runt. Neque enim captura talium absolute & simpliciter & ita naturalis est, ut mutari nequeat, ut quidem (e) *Jasow*, (f) *Hoffmanns* alique ex recentioribus Juris perperam existimant, sed pro certo rerum statu, id est, si aliter legibus civilibus non fuerit cautum, utpote quæ (g) naturalem illam ad venandum & piscandum libertatem circumscribere & vetare possunt, quod jure naturæ aut Gentium licitum eoque dominium naturaliter acquirendum antevertere.

(a) Lessius de Justit. & Jur. lib. 2. c. 12. dubitat. 12. n. 67. Navarr. c. 17. n. 61. (b) Vid. Instit. Polit. p. 1. c. 1. (c) Grøt. de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 2. §. 10. n. ult. (d) Idem lib. 2. c. 2. §. V. & c. 8. §. 5. (e) Conf. 119. (f) in c. non est de decimis. (g) Vid: Grøt. lib. 2. c. 2. §. 5. Zigler. de Jur. Majest. lib. 2. c. 14. §. 24. p. 1049. 1078. & p. 127. Jac. Wissenbachius tit. de acquirendo rer. domin. Covarruvias c. peccatum part. II. §. 8. & nos in Instit. Jur. Gent. part. I. c. 4. §. 9. p. 74

§. V.

Nec longè hinc abit, quod quædam naturalia esse dicantur non quidem absolute sed ex (a) certa hypothesi, interveniente nimirum actum aliquo humanò.

Sic

Sic post introductam ab hominibus rerum divisionem, furtum naturâ turpe esse judicatur, ideoque etiam lege naturali prohibitum esse dicitur; Sic post (c) inita ab hominibus pacta & conventiones, jus naturæ ea servanda dicitur.

- (a) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 1. §. 10. n. 4.
 (b) l. 1. §. 3. ff. de furtis, & l. probrum ff. de verb. signif. (c) l. 1. ff. de pactis.

Et hunc significatum Autor ex (a) Hugone petere voluit. Sic enim ille: sciendum præterea jus naturale non de iis tantum agere, quæ citrà voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam, quæ voluntatis humane actum sequuntur, &c. Juvat hæc, præter ea, quæ jam ab Autore allata, aliquot exemplis illustrare. Ita citrà voluntatem humanam & absolutè juris naturalis est, colere DEUM, esse liberum &c. illud quidem juris naturalis præceptivi, hoc concessivi; ex hypothese verò & non nisi interveniente factò aut voluntate humana juris naturalis est (b) servitus, sceminam subesse marito, militem officiali, bellò devictum

victum parere victori. Sic (c) naturaliter omnes ad abarcendam à se injuriam jus habent, sed civili societate ad tuendam tranquillitatem institutâ, non resistendi summorum imperantium injuriis obligatio juris naturalis esse cœpit, ut rectè notatum *Grotio*. Huc pertinent omnia, quæ paciscentes aut contrahentes vi pacti aut contractus sibi invicem præstare tenentur.

(a) de Jur. B. & P. cit. l. (b) Id. lib. 1. c. 22. §. XI.
 (c) Idem lib. 1. c. 4. §. 2. n. 1.

§. VI.

His ita præmissis, ad præcipuas juris naturalis partitiones accedamus, quarum prima sit, quod in toto ac omnibus suis partibus habet regulas & leges. Regulas voco communes notiones à natura mentibus nostris inditas, exempli gratia, virtutes omnes esse bonas, vitia omnia esse turpia. Leges verò, quæ nobis præscribunt, quid faciendum vel non faciendum sit, nimirum bonum esse

esse adpetendum, vitium verò fugiendum, sive, ut *regius vates* loquitur, (a) *declina à malo & fac bonum.* Quæ partitio inde originem trahit, quod jus naturale partim illuminat mentem nostram, & intellectum dirigit juxta illud ejusdem; (b) *signatum super nos lumen vultus tui, Domine;* partim etiam præcipiendò & vetandò nos obligat, quod proprium est legis; & prius quidem alii adpellant *directivè,* posterius verò *coactivè disponere:* quæ omnia ex infra dicendis clarius innotescunt.

(a) Psalm. 37. v. 37. (b) Psalm. 4. v. 7.

Sed hæc Autoris partitio Juris Nat. in leges & regulas ne quidem pro distinctione haberi potest. Cum, præterquam quod obligatio naturalis proprium in quarto modo effectusque juris naturalis formalis est, & illuminatio intellectus juri, qua tali, non convenit, oppidò incongruum erit, jus na-

turæ, quod non nisi lex est, in legem & non legem sive regulam dispescere.

§. VII.

Altera partitio in eo consistit, quod jus naturale habet quædam prima principia, quorum veritas primò intuitu absq; ulteriore indagazione patet; habet & quasdam conclusiones minus notas & ex primis istis principiis per rationem deductas. Exemplum prioris esto: *quod tibi fieri vis, id alteri feceris; item, in pace & tranquillitate vivendum est.* Hæc principia tam clara sunt, ut sine ullo discursu oculis se mentis insinuent, nec dubitare nos sinant ab ipsa natura dictata sint nec ne? Ex prioribus jam per syllogismum probari potest conclusio hæc: *depositum esse reddendum; ex posteriore, perturbatores reipublicæ esse puniendos: quæ*

con-

conclusiones, et si de jure naturæ suam habeant veritatem, (nam quod ex principiis pure naturalibus argumentando elicitur, hoc ipsum quoque juris naturalis esse censendum. Rectè (a) Poëta Tragicus: *qua non patent, colligimus ex his, qua patent,*) tamen eas minus per se notas esse, nemo, cui cor sapit, inficias ibit.

(a) Euripides Oenemaq.

Benè Jus Naturæ Autor in prima principia & conclusiones partitur, & illorum nomine non theoretica: veluti totum est majus qualibet suâ parte, nihil est causa sui ipsius, quodlibet est vel non est, &c. sed practica seu ea intelligit, quæ aliquid aut agendum aut fugiendum præscribunt, *sive sint primaria & primo prima principia: veluti honestum est faciendum, turpe fugiendum, quæ modo moralia per se nota, modò placita natura prima, modò universalis intellectus practici dictamina, modò per se nota actionum huma-*

narum regule, modò vera & incom-
mutabilia virtutum lumina, & id genus
aliis passim à (a) Doctoribus celebrantur no-
minibus, & ita omnibus hominibus infixæ
sunt & naturaliter impressæ, ut velut indu-
bitata & notissima ab omnibus admittantur,
nimisque stolidè ageret, qui rationem, cui
honestum sit faciendum, turpe fugiendum,
anxiè perscrutari vellet & inquirere; *sive*
secundaria & secundò prima, ut ho-
nestè vivendum, nemo lædendus, suum cui-
que tribuendum, aut, quod à (b) Christo suis
commendatum & tantopere (c) *Alexandro*,
Severo Imperatori dilectum: quod tibi, hoc
alteri; item in pace & tranquillitate viven-
dum, quæ diversò respectu & principiorum
& principiatorum seu conclusionum deno-
minationem sustinent. *Harum vero*, nempe
conclusionum nomine, tam illos,
quæ proximè, veluti depositum esse reddend-
dum, per turbatores reipublicæ esse punien-
dos, creditorum satisfaciendum, promissa præ-
standa, *quàm quæ remotè ex illis inferun-
tur* ut quod homini in agone constituto non
pulvinat subtrahendum, aut, quò exemplo
utitur: (d) *Patencia*, propter pecuniæ mutua-
tæ usum non aliquid ultra capitale exigend-
dum sit. *Vid. pluribus Instit. nostræ Mo-
ral. Part. I. c. 4. §. XII. p. 18. & sequen.*

(a) Vid.

(a) Vid. Domin. à Soto lib. 1. de Just. & Jur. quest. V. artic. 4. Anton. de Corduba lib. 2. qv. 4. concl. 1. Ludov. Molina cit. l. Leonard. Less. de Just. & Jur. lib. 1. c. 1. dub. 3. n. 10. & lib. 2. c. 2. dubit. 1. Vasquezius in 1. 2. Thom. tom. 1. qv. 76. art. 2. disp. 122. c. 2. p. 730. Laymann. Theol. Mor. tr. 1. lib. 1. c. 1. Augustinus lib. 2. de liber. arbit. c. 10. (b) Matth 7. (c) Lampri- dius in Alexand. Vid. Corasius de Jur. Civil. in art. redig. parte. I. c. 24. p. 258. (d) tom. 2. disp. 7. quest. 4. punct. 2.

§. IIX.

Est & alia partitio, quâ *jus naturale* dividitur in *concessivum* & *preceptivum*. *Concessivum* aut *dominativum* id appello, quô homini datur facultas ad aliquid justè habendum vel agendum, ut cum (a) homini à natura confertur libertas, quâ & uti potest & abuti: potest enim eam factam rectam conservare, potest & eam alienare seq; ipsum in servitutem addicere. *Preceptivum* verò voco illud, quô jubetur aliquid vel vetatur, qua de re cap. priore in definitione egimus, & porrò etiam maxima ex

E s

parte

parte acturi sumus. Ex antedictis constat, quando concessivi juris meminimus, nos vocem juris non sumere in primo aut tertio sensu, sicut (b) antea fecimus, sed in secundo, pro facultate morali, quæ personæ competit. Sic *J. C. de Gao* jus tradit, (c) *quod adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere*, quod alibi sic effertur, (d) *libera resistendi tribuitur facultas*. Neque est, quod quis putet, jus Naturæ se hic tantum habere negativè, ut non repugnet, sicuti eam vocem paulò ante exposuimus: quia hic aliquid amplius confert, unde rectè dicitur, *jure hoc evenire, ut (e) quod quisq; ob tutelam corporis fecerit, jure fecisse existimetur*.

(a) §. Servi Instit. de Jure Person. (b) supra c. 2. §. 4. (c) l. 4. ff. ad leg. Aquil. (d) l. 1. C. quando liceat unicuique sine judice se vindic. (e) l. 3. ff. de just. & jur.

Novae inque Scholis & moralibus & civilibus admodum decantatae divisionis Autor meminit, quod jus illud, de quo agimus, in praeceptivum & concessivum, aut, ut (a) Arriaga, (b) Suarezio aliisque vocatur, dominativum dispefcitur, quorum illud dicitur, quod aliquid, aut ut bonum sequendum, aut, ut malum fugiendum, praecipitur: veluti Deum esse colendum, parentes honorandos, non occidendum, non pejerandum aut falsum perhibendum testimonium, non furandum, non adulterandum &c. Hoc, quod homini datur dominium vel quasi dominium alicujus rei, h. e. jus & facultas ad aliquid justè habendum vel agendum, veluti jus occupandi bona derelicta, aquam petendi ex puteo publico, æquò pretio comparandi ea, sine quibus vita commodè duci nequit, vendendi aliis sua, item jus ad libertatem personalem aut civilem, eam & retinendi & amittendi. An verò hæc etiam referenda sit defensio sui? huic disquiritur. Non namque desunt cum ex (c) Theologis, tum ex (d) Juris & (e) Philosophis, qui eam simpliciter necessariam & jure naturæ debitam esse existimant; alii, è quibus quoque Autor, id prorsus negant. Sed utrumque male: cum fieri possit, (f) ut in certis casibus tutela illa eò jure omninò debita &

præ-

præcepta sit, ut sine peccato omitti nequeat; in aliquibus prorsus indebita & illicita; in plerisque verò concessa & jure naturæ non injusta sit, ceu pluribus in (g) *dissert. de moralitate tutela inculpatæ*, oder *Nothwehr*/demonstravimus. Cave tamen, ne hoc (h) *posterius membrum cum Jure natura*, ut vocant, *permisivo confundas*, cum concedere aliquid plus & amplius sit, quam permittere, illudque interdum necessitatem ponat, id quod de permissione, cum primis si facti sit, dici nequit.

- (a) De LL. disp. 2. subf. 2. n. 26. (b) tr. de LL. lib. 2. c. 14. n. 16. (c) Oslander Annot. in Grot. p. 334. & 335. (d) Carpzovius P. C. p. 1. quest. 32. Ledererus tr. de Jure B. R. lib. 2. c. 2. Petr. Anton. de Petra de Potest. Princip. Lignanus, Salomonius Textor, Berlichius, alique (e), Autor de Princip. justæ & decor. p. 33. alios allegatos vide in D. Simonis Not. ad Autor. nostr. c. 7. §. 3. (f) Vid. Kulpis ad lib. 2. c. 1. p. 23. Putendorfius de Jur. N. & G. lib. 2. c. V. Zigler. Not. in Grot. lib. 1. c. 3. §. 13. p. 113. (g) c. 3. §. 2. (h) Vid. Instit. moral. p. 1. c. 4. §. 12. p. 182.

§. IX.

Et hoc plerumque sensu vocem
licet usurpamus, cum dicimus,
aliquid de jure naturali licere, intelli-
gen-

gētes, alicui facultatem eō jure dari gerendi tali actum, de quo agitur: quanquam & alia est hujus vocis acceptio, cum (a) *licere* aliquid dicitur, non quod saluā pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud omnes homines pœna non subjacet: verum hæc significatio ad ea, quæ sunt juris civilis magis pertinet, ubi (b) *quædam sunt non laudabilia natura, sed jure concessa.* Est item alia significatio, quando *licere* sumitur, pro eo, quod (c) *non impeditur, non si leges permittant, sed si leges non prohibeant, id est, si se negativè tantum habeant: sed & ea à sensu nostro aliena sunt.*

(a) Hug. Grotius de Jur. B. ac P. lib. 3. c. 4. §. 2. & c. 10. §. 1. n. 1. & seqq. (b) Quintilianus lib. 3. c. 8. (c) l. 28. §. 8. ff. ex quibus causis major:

Cum ad exprimendum id, quod posteriore jure. puta concessivo, justum esse dicitur, Doctores morales plerumque, adhibere soleant

leant vocem *liciti aut licere*, hâc occasione in varios vocis, *licere*, significatus, hinc inde in Scholis moralibus occurrentes, maluit inquirere. Itaque vox *liciti* præterquam quod plerumque id designat, quod jure naturali concessum est, sive ad quod agendi facultatem moralem & jus habemus; etiam non raro pro eo accipitur, quod vel impune fit, nullique apud homines poenæ subjacet, de (a) quo significatu jam superiore capite; vel quod leges non prohibent & interminant, ut in illa clausula, quâ prætor pollicetur, *quoad per leges, plebiscita, SCta, edicta & decreta principum licebit, se restitutum.*

(a) §. 3. (b) Vid. l. 28. §. 8. ff. cit. tit.

§. X.

Sed quoniam jam aliquoties *permissio* facta est mentio, non inutile erit disquirere, *an aliquod jus sit permissivum.* Et nos quidem exactè loquendò talem juris naturalis speciem dari negamus, eosque, qui contrarium statuunt, crassiori minerya cum vulgo loqui

qui existimamus. Omnis enim
 lex, & proinde etiam naturalis ef-
 ficaciam habere debet eos, qui-
 bus fertur, obligandi ad obser-
 vationem sui: constat autem à le-
 ge permittente eum, cui ea præ-
 scribitur, nequaquam obligari:
 potest enim ex animi sui senten-
 tia, permissione uti vel non uti,
 atque ita lex proprie dici nequit.
 Tota ergo permissionis virtus ex-
 tra eum est, & (a) tantum circa
 reliquos homines operatur, eos-
 que obligat, ne actui permissio im-
 pedimentum ponant: quod non
 est particulare in permissione, sed
 aliis etiam legibus præceptivis
 commune est: nemo enim potest
 alium impedire, ne actus jure na-
 turali præceptos exerceat. De-
 niqve permissio aut improprie
 vocatur ea, cui jus naturæ solum-
 modo non refragatur, quæ à qui-
 bus-

busdam (a) *permissio facti* dicitur, & tunc reverà naturalis dici non potest, cum de ea jus naturæ nihil actu disponat; aut sumitur pro ea, quæ etiam moralem dat facultatem, unde & *permissio juris* vocatur, quia jus dat ad aliquid omninò licitè agendum, & cum nos ad jus naturæ concessivum referimus: est autem concedere plus aliquid, quàm permittere.

(a) Hugo Grotius lib, 1. c. 1. §. 9. (b) Idem ekt. cap. 5. 17. n. 2.

Tractat hic quæstionem non ignobilem de permissionibus, quæ lege fiunt, an ES illæ præceptis aut legibus annumerandæ sint? Negat id uterq; Grotius. Asserunt verò (a) Alphons. à Castro & (B) Suarezias; quos sequitur magni nominis Vir, ita eà de re (c) in dissert. de L. E. differens: Permissiones legales, quæ dicuntur, inter præcepta reponendas esse. Ea enim important (1) licentiam alicujus rei factiq;, de quo cæteroquin, an liceret, non constitit. (2) impunitatem illud per-

petant -

*perantia. (g) imperium erga magistratum, ne
 aliquid facientes plebet. Heuille. Ut igi-
 tur constet, utra istarum opinionum alteri
 preferenda sit, & de quibusnam præcisè per-
 missionum generibus ac modis ipsis sermo
 sit, quædam de permissionibus earumque
 varietate præmittenda veniunt. Con-
 stat enim ex supra-dictis, quod (d) *permissio*
 non sit utrius ordinis, sed *alia nudi facti, quæ*
meram impedimenti seu operis, quæ efficaciter
impediri possit effectus permissus & negationem
significat, & quæ, cui ita permittitur aliquid, nec
jus nec impunitatem largitur, cujusmodi est
permissio peccati à D E O quæ fit, cum ipse
peccatum hominum, ne fierent, impediri
*posset, tamen de facto non impedit, sed po-
 tius, ut fiant, sinit, ut tamen hinc nulla Re-
 formatis causa sit, delicta hominum D E O*
*tanquam Autori, tribuere, cum ex hac ne-
 gatione, non tanquam (e) ex causa sua, il-
 la oriantur, etsi eam insequantur, alia verò*
juris aut legis, & alia, aut plena, quæ jus dat ad
aliquid omnino licitè agendum, ut cum (f)
ob grave periculum futuri mali ex dilatione
pœnæ occisio banniti cuilibet privato per-
mittitur, aut minor plena, quæ saltim impu-
nitatem dat & jus interdum, ne quis alias im-
pedire licitè possit. Veluti permissio lupa-
riorum, in magnis urbibus, & cædis uxo-
ris in adulterio deprehensa. Dixi notanter:
*Et jus**

Et jus interdum, &c. Neque enim ut (g) Grotio visum, in omnibus permissionibus juris secundi ordinis tale jus cernitur, (h) cum jura civilia, cœus dictum, cœdem uxoris in adulterio deprehensa, & ejusmodi impunia alia permittant, ut tamen illorum non statim cum impunitate jus indulgeant, ne quis alius impedire licite possit. Jam qui permissionibus vim præcepti ac legis inesse arbitrantur, nequaquam id intellectum volunt de permissionibus nudi facti, sed juris & imprimis plenis, (i) utpote quas non solum non prohibere actum aliquem sed etiam positivam dare facultatem seu licentiam & jus ad illum omnimò licite agendum existimant. At enim quamvis, quod diffitendum haud est, permissiones hujusmodi legales, & imprimis plenz, tale quid in se contineant, eoque propius & magis quam non plenz ad naturam veri juris legisque accedant, & ipsa tamen, non minus ac non plenz, quia neque præcipiunt, neque prohibent aliquid, eique, cui fiunt, nullam agendi aut omittendi necessitatem imponunt, pro præceptis ac legibus verè talibus haberi nequeunt.

(a) de leg. pœnal. lib. 1. c. 1. in fin. (b) tr. de LL. c. 14. n. 5. & c. 15. n. 8. (c) §. VII. (d) Hug. Grot. lib. 1. c. 2. §. 17. n. 2. Svarez. cit. c. 15. n. 7. (e) Dn. D. Velthem. Introd. in Hug. Grot. lib. 1. c. 1. 391. (f) Hug Grot. lib. 2. c. 20. §. 17. n. 2. (g) cit. c. 1. §. 17. (h) Zigler, Noe. & Ani-

§. XI.

Quod ad alterum prioris divisionis membrum attinet, in quo *de jure naturali præceptivo* tractatur, voce nimirum istâ in latissima significatione acceptâ, id iterum in duas partes dispescitur, quarum prior est *jubens*, altera *vetans*, si-
ve, ut alii loquuntur, *præcepta naturalia sunt affirmantia, alia negantia*: cujus divisionis origo patet (a) ex definitione supra allata, & inter hæc quidem præcepta magna quoad effectum est differentia: priora enim non ita indistinctè & citra omnem temporis, loci & reliquarum circumstantiarum considerationem obligant, ut altera posteriora, quorum vis se in omnem locum & tempus extendit;

dit; nunquam enim & nullibi contra leges vetantes facere licet.

(2) Supra c. 1. §. 15.

Communis & Theologorum & Jurorum & Philosophorum hæcenus obtinuit opinio, (a) hoc differre præcepta *Jur. nat. affirmativa à negativis*, quod illa, ut Doctores Scholastici loquuntur, *obligent semper, sed non ad semper*, id est, non quovis tempore & casu, sed tum demum, cum præsto est objectum, & tale, quale præceptum exigit, opportunum tempus locusque satis commodus; *hæc autem, nempe negativa, obligent semper & ad semper*, h. e. omni temporis momento & ita, ut nunquam non & nullibi contra ea liceat facere, cum à malis, v. g. homicidio, perjurio, furto, &c. quæ interminantur, ita abstinere jubent, ut nullò unquam temporis articulo ea facienda sint. *Sed si hæc paulò attentius consideres & cogites*, quod præcepta affirmativa si (b) non materialiter & præcise, quatenus absolute sunt quædam actiones, sed plenè & quoad totam suam rationem & cum omnibus suis conditionibus, ampliationibus, limitationibus & singulis, sub quibus illa, ut in agente obligationem inducant, intelligenda sunt, circumstantiis spectentur, non minus ac negativa ubique & quovis temporis articulo

culo obligent eademque profusum nega-
tivis vi polleant ac efficacie, non video, qui
qua effectum inter illa aliqua possit esse di-
sparitas. Vid. Instit. Ethic. part. I. c. 4. §. 12
p. 182. Aristot.

- 15 (a) Val. Alt. d. i. g. in Lex. Theol. vocat. p. 15
cepta, Ziglerus ad Hug. Grot. lib. 2. c. 16. p.
- 10136 (b) Valentia comment. in 1. 2. Thom.
2. 2. q. 1. 7. quæst. 1. 2. nat. p. 10136
297.
§. XII.

Sed quæri hic potest, annon sit
admittenda divisio Juris Nat. in id, quod
animantibus omnibus commune est, &
in id, quod solos tangit homines. Non
enim certum sit animalia bruta
rationis non esse capacia, atque
ita nec justitiæ, & si quando de
justitiâ in animalibus mentio fit,
tantum ad umbram & vestigium
pertinere: his accedimus, qui (a)
distinctionis hujus nullum agnos-
cunt usum. Illud tamen verum
fatemur, esse in jure naturali quadam
principia, que homini non tantum cum
animalibus, sed etiam cum aliis corpo-
ribus

ribus creatis sunt communia: potest enim homo simpliciter considerari ut ens, potest considerari ut animal, potest considerari ut homo. Et quia ente quidem commune habet principium, quod omne ens conservacionem sui, quatenus potest, appetit; cum animalibus, quod sit appetens propagationis. Nam, ut hinc (b) primum omnia animalia perfecta creavit, deinde perpetuam legem dedit, ut continuaretur procreacione successiva. Et ad educationem prolis tenentur. (c) Videmus enim cetera animalia, feras etiam, istius juris peritiam censeri. Et alia ejus generis, sed hoc ad naturam juris nihil confert, neque ejus varietatem aliquam inducit.

(a) Hug. Grot. lib. 1. c. 1. §. 11. Selden. de Jur. Nat. & Gent. juxta discipl. Ebrzor. (b) Macrobi. Saturnal. lib. 7. c. 26. (c) l. 1. §. 1. ff. de Just. & Jur.

Acrius & nunc & olim disceptatum de bratis, num jura naturalis sine capacitate nec ne?

Ple-

Plerique *Jurorum* in affirmativam descen-
dentes sententiam *geminum occasione loci Ul-
piniani*, cuius tamen mentem non satis as-
secuti sunt, (a) *jus naturale propriè tale con-
fixere: alterum*, quod animantibus brutis
cum homine commune, *alterum*, quod ho-
mini proprium, eoque prolapsi audaciæ sunt,
ut partim ex actu, de quibus disponit jus
naturæ, partim ex poenarum & culpæ com-
munitate ad communitatem juris naturæ
propriæ & verè talis argumentandò proce-
derent, & cum animantibus brutis, tum ho-
minibus illud attribuerent. *Alij* verò pro-
fus contrariæ institere sententiæ, rati, in bruta,
utpote omni ratione & ratiocinatione de-
stituta, nec jus naturæ cadere, nec defini-
tionem *Ulpinianeam* de jure naturæ rationa-
li & propriè, sed animali solùm eoque im-
propriè & abusivè tali intelligendam esse,
quatenus (b) videlicet juris naturæ vocabu-
lò paulò laxius acceptò, illud nihil aliud
quam præceptionem, impulsum & jussum
naturalis instinctus & propensionis, ratione
etiam non moderatæ, designat: quod jus-
sum si exequuntur eidemque obtemperant
feræ, naturali instinctu percussæ, juris natu-
ralis reddi dicuntur participes. *Ut igitur
constet, quid in re tam difficili tandem statuen-
dum sit, certas ejus rei immotas positiones ac
fundamenta lubet præmitere, quorum primum,*

quod jus naturæ propriè & in rigore acceptum pro objecto habeat actus intrinsecè morales seu illos, quorum turpitudine & honestas non à voluntate DEI præcipientis aut prohibentis, sed ab ipsius actus objecto, & quidem non solo, nec secundum esse abstractum, sed cum ceteris, quæ illud afficiunt, circumstantiis spectato. *Alteram*, ex prima profluens, est, quod subiectum ejus adæquatum idque solum non possit esse aliud, quam creatura rationalis & homo recta utens ratione, vel, ut (c) *Græcius* loquitur, natura præceptis utens generalibus, utpote quæ sola actus intrinsecè morales edere, & principia illa juris generalia ad actus morales circumstantias accommodare valet. *Tertiam*, quod (d) effectus illius formalis sit obligatio naturalis hoc est, necessitas agendi moralis, ex ipsa actus seu objecti natura resultans & ad omnes omninò homines, recta ceu dictum, ratione utentes, cujuscunque status & conditionis sint, eos cum ad culpam, tum ad poenæ reatum adstringendò. Hæc idque genus alia immota juris naturalis fundamenta si contueamur, evidens erit, ejus juris bruta profus esse incapacia, cum bruta, utpote omni ratione & voluntate destituta, non possint singulas actuum circumstantias, in quibus interna residet moralitas, cognoscere, eoque nec moraliter agere, nec ad culpam poe-

potestque restatum ullo modo obligari. Nec
juris fecus sentientes ipsa actuum, ut & poenas,
 quam illi adeò urgent, communitas. Cum
 (e) jus naturæ, ut alia, semper duo inclu-
 dat, quorum alterum materialis conceptus-
 que communis, alterum formalis & conce-
 ptus proprii rationem habet, illudque sui
 conservatio, generatio, nutritio & protectio
 proles, &c. aut appetitus & instinctus natu-
 ralis dicitur; hoc vero ratio, quæ his mode-
 ratur & imperat, aut potius convenientia il-
 lorum actuum cum circumstantiis & natura
 rationali. Et si igitur ipsis largiamur, mate-
 riale juris naturæ, h. e. actus quosdam, veluti,
 nutritionem, generationem, protectionem so-
 bolis & similes, de quibus disponit jus natu-
 ræ, in bruta cadere, inde tamen nondum
 sequitur, etiam formale, per quod jus natu-
 ræ in esse juris constituitur, statim in illa ca-
 dere, ut æque ac homines illò adstringantur.
 Ut enim non sequitur, hoc est corium aut
 pannus, ergò calceus aut vestis, vel hoc est
 nasus ergò est simus, cum corium, pannus &
 nasus saltem materiale calcei, vestis & simi-
 tatis sint; ita haud magis audiendi sunt illi,
 qui à materiali, h. e. ab actibus his aut illis,
 brutis cum hominibus communibus, ad for-
 male ipsius, h. e. ad jus naturæ formaliter
 acceptum argumentari, & ex communitate
 actuum communitatem juris inferre volunt,
 cum actus illi, quos bruta edunt, ut cum

alia, tum imprimis (f) *Mauricio* & (g) *Rhetio*
 visum, à nudò naturæ incitamento & judi-
 cio sensuum proveniant, nullumque juris
 formale præ se ferant. Sed nec illud magis
 firmum est, quod sicut, in bruta tamen ca-
 dere poenas, quod fieri non posset, nisi mo-
 talitatis aut juris essent capacia. Probat
 autem id ipsa cum ex *Levit. 20. v. 15. & 16.*
 ubi ob bestialitatem (quæ malè à *Rhetio* aliis-
 que cum Sodomia aut crimine Sodomitico
 confunditur) brutum trucidari jubetur; tum
 ex *Genes. 9. v. 5. & 6.* ubi DEUS etiam in
 brutis sanguinem hominis se vindictarum
 constituit. Sed enim, ut varias variorum,
 quæ loca illa, Doctorum interpretationes, de
 quibus latè (h) *Seldenus*, nunc omittam, vin-
 dicta illa, quæ bruta morti tradita, non ma-
 gis poenæ rationem habuit, quàm ubi canis,
 simia, gallus aut vipera, ex more Romano-
 rum veteri, cum parricida culleo infuti, in
 mare aut amnem projecti sunt, cum (i) rea-
 tus poenæ, ut dignitas quædam seu obligatio
 ad subeundam poenam, perpetuum & im-
 mediatum culpæ, hæcque actionis morali-
 ter malè seu delicti consequens sit, eoque
 prius aliquid à morali rectitudinis orbita
 deviasse, quàm culpam incurrisse aut poe-
 nam meruisse, necessum sit. Non igitur,
 quod illi tradunt, animantia illa, ac si deli-
 querint, poenâ affecta, sed factim per do-
 mi-

mirum humani usum neci tradita, ut morte
 ipsorum tam nefandi sceleris memoria e re-
 publ. tolleretur, hominibusque in posterum
 nulla, eadem cum illis committendi, esset
 occasio. Apposite (1) *Aug. Grovius: sic quia
 in bestias proprie delictum non cadit, ubi be-
 stia occiditur, ut lege Moysis ob concubitum cum
 homine, non ea vera pena est, sed usus domi-
 nij humani in bestiam.*

- (a) Vid. Winckler, de Princip. Jur. lib. 2. c. XIX. (b)
 Corasius de Jur. civil. in art. redig. part. II.
 c. 3. (c) de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 1. §. 11. n. 1.
 (d) Vid. Institut. Moral. part. I. c. 4. (e) Vid.
 Ericus Maurit. dissertationum de Princip. Jur.
 Publ. specim. c. 1. sect. 1. §. 7. p. m. 56. Bacho-
 vus ad Treutler, disp. 1. th. 4. lit. C. Anton.
 Pader, Hunnius, Goveanus, Heigius aliique.
 (f) cit. l. (g) Medicus ad Institut. Jur. dissert. 3.
 tit. 1. §. 4 p. 35. (h) de Jur. Nat. & Gent.
 jur. disci. l. Ehrzer. lib. 1. c. V. (i) Vid. In-
 stit. Mor. part. I. c. VII. & seqq. (k) consul.
 Rhet. & Selden. II. cit. (l) de Jur. B. ac P.
 lib. 2. c. 21. §. 11. n. 3.

§. XIII.

Claudat itaque hoc caput di-
 visio ab objecto sumpta, quâ *jus
 naturale* versari dicitur circa res divi-
 nas vel humanas. Neque mirum il-
 lud circa divinâ versari, cum ra-
 tio-

tioni consonum fit, ut à DEO, naturæ opifice & juris naturalis conditore, mentibus hominum inferantur ex notitiâ, quibus ipse ut Auctor naturæ agnosci possit, eaque præcepta, quæ tali legislatore digna sint.

De divisione Juris naturalis in divinum & humanum nulla est difficultas. Cum illud DEUM & divina respiciat, & præcepta naturalis pietatis circa DEI cultum, amorem, timorem, obedientiam, honorem, fiduciam, idque genus alia complectatur; Hoc vero hominem & humana, eumque, quæ cum sibi, quæ corpus, & animam, cum aliis hominibus, hisque vel ut talibus & absolute, vel ut in certo statu consideratis, debeat, instruat, & omnia cum naturalis, ut vocant, probitatis, tum naturalis justitiæ præcepta ambitu suo contineat. Bene de utroque jure (a) Lactantius, qui cum legem DEI descripturus, a. 9. ad eam retulisset religionem seu agnitionem & cultum & amorem DEI, mox c. 10. quasi summam totius secundæ tabulæ officiorumque amoris erga homines expressurus, dixi, ait, quid debeat DEO, ditam nunc, quid homini tribuendam: quanquam, id ipsum, quod homi-

ni

*dei tribuitur, Deo tribuitur, quia homo Dei simul
 lacrum est. Sed tamen primum iustitia officium
 est, conjungi tum DEO, secundum cum homine.
 Sed illud primum religio dicitur, hoc secun-
 dum misericordia vel humanitas nominatur.
 Quia virtus propria est iustorum & cultorum
 DEI, quod ea sola vite communis in se conti-
 neat rationem. DEUS enim, qui veteris ani-
 malibus sapientiam non dedit, naturalibus ea
 munimentis ab incursu & periculo ratorum gene-
 ravit; hominem verò, quia nudum fragilitiq;
 formavit, ut cum sapientia potius instrueret,
 dedit ei prater cetera hunc pietatis affectum,
 ut homo hominem tueatur, diligat, foveat,
 contraq; omnia pericula & accipiat & praestet
 auxilium. Summum igitur hominum inter se
 vinculum est humanitas, quod qui diruperit,
 nefarius & parricida existimandus est. Nam
 si ab uno homine, quem DEUS finxit, omnes
 orimur, certe consanguinei sumus, & ideo maxi-
 mum scelus putandum est, vdisse hominem, vel
 nocentem. Et paullo post: Ergo pro bellis
 immanibus sunt habendi, qui hominibus no-
 cent, qui contra jus & fas omne spoliant, cruci-
 ant, occidunt, exterminant. Ob hanc necessi-
 tudinem germanitatis docet nos DEUS malum
 nunquam facere, sed semper bonum. Id au-
 tem ipsum benefacere quid sit, idem ipse præ-
 scribit: Praestare auxilium depressis & labo-
 rantibus, impertiri victum non habentibus. DEUS
 enim,*

unum, quoniam pius est, animal nos debuit esse sociare. Atque in aliis hominibus nos ipsos cogitare debemus? non meremur in periculo laborari, si non succurrimus, non meremur auxilium, si negamus. Hæc ille. Ut (b) hinc crudelis & inhumana prorsus Stoicorum sit opinio & indolentia, quæ nos nostros aliorumque dolores sine angore animi ferre posse existimant, quod tamen amoris & humanitati, ut (c) præter Augustinum nos docet, (d) Plutarchus, est impossibile, omnemque humanitatem prorsus exuisse & in belluas degenerasse videtur, qui nec suis propriis, nec aliorum doloribus & commiseratione tangitur.

- (a) lib. VI. Institut. (b) Wincler. de Princip. Jur. lib. 3. c. 4. p. 262. (c) de Civit. DEI. lib. 19. c. 8. (d) Consolat. ad Apollon.

§. XIV.

Rursum ex res humana, circa quas jus naturale occupatur, subdividuntur in *publicas* & *privatas*. Cum *publicas* dico, non intelligo eas, quæ ad statum particularis alicujus civitatis pertinent, quemadmodum ea vox in jure Romano accipi consuevit: Sed eas res, quæ ad

ad statum totius humani generis
& per consequentiam omnium
gentium spectant. De *privatis*
rebus non opus est hic in limine
plura afferre, quia res satis nota
est, & ex dicendis latius patebit.

(2) §. 62. Instit. de Justit. & Jur.

In subdivisione Juris Nat. humani in pu-
blicum & privatum nulla videtur esse diffi-
cultas. Quamvis enim publici eoque & pri-
vati notio variis substat significatibus, & pu-
blicum interdum idem notet ac id, quod non
ad populum aliquem sed ad societatem hu-
manam pertinet, omnibusque hominibus
commune est: quò sensu *Ovidius* undas vo-
cat munera publica; interdum id, quod ad
statum particularis alicujus reipubl. aut ci-
vitatís, v. g. Romanæ aut alterius, pertinet,
tamen in præfenti publicum, ut ipse Autor
facis expressit, id designat, quod universum
gens humanum eoque omnes gentes in suis
actionibus & negotiis, v. g. fœderibus, pactis
&c. dirigit, eisdemque, quid juxta rectæ in-
quis rationis tenorem ac dictamen agendum
aut fugiendum sit, præscribit; privatum ve-
ro, quod de privatis singulorum actibus
& negotiis disponit.

CAP.

CAP. III.

DE

CAUSIS JURIS NATURALIS EJUSQUE PROPRIIS.

§. I.

Post absolutam definitionem & divisionem Juris Naturalis, prioribus capitibus operæ pretium videtur Causas hujus juris, ex parte ibi delibatas, paullo latius explanare. Et Causam quidem efficientem diximus esse DEUM, naturæ auctorem, qui hanc legem toti humano generi præscripsit. Hinc rectè vetus Ecclesiæ Doctor: (a) *cum naturam dico, DEUM dico, ipse enim est opifex natura: quod ipsum* & (b) Auctor Gentilis vidit, scribens: *non potest inveniri principium aliud*

aliud & origo justitiæ, quàm à Jove & communi natura; inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisq; differendum est. Sed hæc tam perspicua sunt ut indicasse tantum sufficiat. Plura si quis desideret, legat (c) eruditissimum commentarium de Jure Naturæ & Gentium juxta disciplinam Ebræorum.

(a) Chryſostom. homil. 1. ad Corinth. X, 3. (b) Chryſippus lib. 3. de Div. (c) Seldenus lib. 1. c. 8.

De causa efficiente Jur. Nat. cum Remota tum Proxima jam tum (a) supra actum, eoque necessum habet est, ut denuò ea de te agamus. Illud saltem adhuc notasse non omnino inutile putamus, quod quidem quamplurima apud Theologos pariter & JCtos ac Philosophos occurrant testimonia, quæ juris naturalis originem ipsi Numini attribuunt, sed quæ inde solum illius obligationem petunt, in eo minus rectè sentire videntur, cum quamvis causa Juris Naturalis efficiens DEUS rectè nuncupetur, non tamen ex imperio divino, sed potius ex objecti aut actus, de quo disponit, natura & circumstantiis, obligatio illius

G juris

juris, ut alibi notavimus, proximè deducenda sit.

(a) c. I. §. XII. p. 40. 41.

§. II.

Patet etiam ex superioribus, materiam hujus juris esse bona & mala, seu honesta & turpia, & illa quidem adpetenda, hæc verò fugienda. Et si enim lumen intellectus, homini agnatum, satis doceat, omne bonum esse laudabile, omne verò malum vituperandum: placuit tamen naturæ Auctori, hunc naturali notitiæ etiam vinculum legis addere, ut eò magis, quod honestum judicamus, sequi, quod verò turpe judicamus, fugere debeamus. Hæc igitur lex id jubet, quod naturæ rationali consentaneum atque ideò honestum est, vetat verò contrarium: quippe supponit in objecto honestatem ab una, turpitudinem verò ab

ab altera parte. Et hoc illud est, quod & antea monuimus, per legem naturæ præcipi aliquid, quia bonum, prohiberi verò, quia malum. Hinc (a) *Poëta* de natura loquens:

*Dividit (hæc) bona diversis, fugienda
petendis.*

(a) *Horatius.*

Agit hic de *Juris Naturæ materia*, intelligo *objectiva*, seu ea, ad quam illud extrinsecè terminatur: de qua quamvis ex (a) superioribus quadantenus constare possit, tamen ad illam eò distinctius cognoscendâ aliqua nunc subjungenda erunt. Nimirum cum alibi, tum maxime in *Institut. Moral.*, ubi ex instituto de singulis juris naturalis causis egimus, *materiam illius diximus esse partim bonum, per se honestum, malumq; illi contrarium, partim principia practica, partim etiam conclusiones, & ad illud omnium virtutum actus omnesq; virtutibus actus contrarios retulimus; ad illa principium primo prima, tum secundo prima, eaq; tam affirmativa quam negativa; ad has illas propositiones, quæ per evidentem illationem ex illis inferuntur, nec nisi discursu cognoscuntur, etsi illarum alia facilius & ab*

omnibus cognoscantur, veluti DEUM esse
 colendum, parentes honorandos, creditorum
 satisfaciendum, depositum reddendum, &c.
 alia difficiliter innotescant eoque majori dis-
 cursu opus habeant, ut usuram quandam
 carere vitiò, homini in agone constituto non
 pulvinar subtrahendum, proposito lucro li-
 cere ludere, comœdiis seu ludis scenicis tan-
 quam actorem aut spectatorem interesse jure
 naturæ non illicitum, mendacium aliquod
 aut dolum non semper esse malorum, &c. Et
 quamvis (b) *Durandus*, ut ex (c) *Turrecrema-*
ta (d) *Sparezius* notat, conclusiones ex illis
 siue proximè siue remotè elicitas inter obje-
 ctum juris naturalis referre nolit, tamen cum
 conclusionis veritas ubique dependeat à ve-
 ritate præmissarum & in virtute ejus semper
 contineatur, talisque judicetur esse conclusio,
 quales ipsius præmissæ, non immeritò cum
 aliis, tum imprimis laudato *Sparezio* præter
 principia etiam conclusiones juris naturalis
 objecto annumerare placuit. Sic enim (e) *ille*:
in tertio ordine ponimus conclusiones, quæ per
evidentem illationem ex principiis naturalibus
inferuntur, & non nisi per discursum cognosci
possunt: inter quas quedam facilius & à plu-
ribus cognoscuntur, ut adulterium, furtum &
similia prava esse; alia majori indigent discursu,
& non faciliè omnibus nota, ut fornicatio-
nem esse intrinsecè malam, usuram esse injustam,
 men-

mendacium nunquam posse honestari & similia. De his ergò omnibus intelligitur assertio posita, nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent. Hæc ille.

(a) c. 1. §. 16. (b) tract. de LL. (c) in c. jus naturale, cl. 1. n. 3. (d) tr. pe LL. lib. 2. t. 7. n. 2. (e) cit. c. n. 5.

§. III.

Forte hic objiciet aliquis, *divisionem hanc in bona & mala, non esse sufficientem, quia sunt etiam quædam indifferentia, quæ neutri membro propriè conveniunt, sed tertiam ferè classem constituunt, & tamen materiam quoque juri naturali suppeditant.* Nos verò huic objectioni jamdudum satisfactum putamus, cum (a) diximus, permissionem, quæ in indifferentibus locum habet propriè loquendò ad jus naturale non spectare: sufficit enim ei de bonis & malis, jubendò vel vetandò, disponere, circa reliqua verò po-

sitivè nihil statuere, atque ita se tantum negativè habere. Quod si ponamus, etiam actum aliquem juris naturalis intervenire, ut homini jus detur hòc vel illò modò operandi, tunc ille non erit revera actus aliquis legis naturalis, sed facultas jure naturali tributa, quam nos ad jus concessivum supra retulimus.

(2) *Supra c. 2. §. 10.*

*Occurrere hòc voluit nonnullòrum objectioni. Cum enim, ut ex §. antecedenti liquet, objectum juris nat. sint bona & mala, (intellige intrinsecè talia,) inter hæc autè etiam indifferentia & moraliter neutra. seu ea (a) habeantur, quæ & laudabiliter fieri & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possunt, quæ tamen quæ talia sub genere bonorum malorumq; non continentur, hinc aliquibus modò allata divisio in bona & mala, tanquam illegitima, nec ut in partes oppositas facta, repudiata fuit. Sed ad hæc ipsa statim regerit *Autor*, quòd quævis inter bona & mala aliquod interpositum detur, veluti indifferentis, quod, quæ tale, tanquam medium, intellige negatio-*

tionis, de utroque cum bono tum male negetur, tamen illud ipsum non juris naturalis, propriè & strictè talis, sed vel juris, ut vocatur, permissivi vel concessivi, aut etiam divini humanique juris objectum constituat, utpote quæ (a) jura id agunt, ut quod per se, indifferens & licitum tantum erat, etiam deberi incipiat. *Ceterum an detur hujusmodi indifferens? gravis hæc aritur difficultas*, cum non pauci reperiantur, qui (b) actuum adia-
phoriarum seu indifferentiam tollendò, omnes actus vel moraliter bonos vel malos esse existimant, eò quod omni actu, ex deliberato animo profectò & liberò, agens certum intendat finem, qui si secundum ordinem rationis ordinatus fuerit, bonus, si ordini rationis contrarius, moraliter malus & pravus sit, Quibus accedit *Dn. (c) Eisenhartus*, qui tamen in eo ab illis abit, quod ipse indistinctè omnium actuum indifferentium, tam quæ speciem seu objectum, quàm quam individuum seu formam, ut loquuntur Scholastici; illi autem solum quæ individuum & formam, non autem quæ speciem seu objectum, negent, contendentes, actuum humanorum indifferentiam non informam, quæ ab agentis intentione & quibusdam singularibus pendet circumstantiis, sed unicè in objecto querendam, actumque liberum per hoc indifferentem esse, non solum quod ad objectum

aut rem, cui per se nulla adhaeret turpitude ac honestas, deque qua in præcepto nihil ex professo traditum est, terminetur. sed etiam quod profus indeliberatò suscipiatur animò adeò quidem. ut ex mente illorum actus circa objectum merè indifferens & permissum non tamen indeliberatò & absque intentione ac fine occupatus, pro simpliciter & absolute indifferente seu eo, qui neque moraliter bonus nec malus sit, haberi nequeat. *Alij* tamen, è quibus (d) *Scotus & tota ferè Scotistarum Schola*, contrariè insistant *viz*, docentes, medium dari inter bonum & malum etiam in actibus deliberatis actu hic & nunc elicitis, ita quidem ut actio, cuius quidem objectum indifferens, neque tamen cetera circumstantiæ indifferentes sunt, actibus indifferentibus annumerari nequeat: atque huc referunt ejectionem sputi, fricare manus, vestiri aurò ductili gestare gladium idque genus alios, à nobis ad aliquam naturæ commoditatem aut ornatum elicitos; actus, qui nisi per intentionem agentis excessus accedat vitiosus aut circumstantia aliqua præva, indifferentium ex classe summoventi nequeunt. Ad rationem verò in contrarium allatam respondent, concedendò, quod omnis quidem actio, ut humana & perfectè libera sit, ad aliquem finem ordinetur, & ultra modum humanum processisse videatur is, quem

ma-

malitia propter seipsam delectat, tamen ut ille finis ubique moraliter bonus aut malus sit, illud admittere nolunt, cum accingi gladio, eicere sputum & similes, si non finis vitiosi, sed solius ornatus causa, aut propter aliquam naturæ commoditatem existunt, pro vitiosis aut talibus, quæ rectæ rationi contrarii sunt, censeri nequeant. *Abbae* non satis esse docent ad hoc, ut actus moraliter bonus sit, si intentione agentis bona ordinique rationis conveniens sit, fierique possit, ut operaturus ejus, quod egit, optimam habuerit intentionem, ut tamen actus ex circumstantiis obiecti ceterisque pravus fuerit & vitiosus.

(a) Hug. Grot. lib. 1. c. 2. §. 1. (b) Thomas 2.2. qu. 18. art. 9. Joh. Huss. notante id Caranza Summi. Constant. Concil. Sess. XV. error. J. H. artic. 16. p. 629. Durandus a Sanct. Porciano, 2. sentent. dist. 40. qu. 1. Capreolus 2. sentent. cit. dist. Aquarius addit. ad Capreol. concl. 2. Sayonarola lib. 2. Eth. §. 29. Jacob. Fournenc universi. Philos. Synops. tom. 2. c. 10. de causis vitient. §. 5. obiect. 3. Ægidi. Roman. Richard. de Mediarilla, Thomas de Vio &c. (c) diuert. de Action. human. moral. & indiffer. §. 43. 44. & seqq. (d) lib. V. sentent. dist. 41. qu. 1. Vid. qq. Aristot. V. Ethic. c. 10. Gellius Noct. Att. 2. c. 7. Grot. de Jur. B. ac P. c. 2. §. 1. n. 3 & nos in Instit. Mor. part. I. c. 10.

§. IV.

Sunt tamen etiam quædam,

G. 5

de

de quibus Jus Natur. disponit, & ita quidem, ut ea summoperè sibi probari & placere ostendat, quæ tamen sub præceptum non cadunt. Sed sciendum, *ea tantum esse consilia*, ideoque non quidem (a) absolute juberi, sed potius homines per ea ad perfectionem majorem invitari & quasi svadendò incitari. Quæ distinctio benè observanda est, ad distingvendum obligationem moralem ab exhortatione: & hoc illud est, quod per verbum, *deceat*, significari solet, cum id sensu minus quidem efficaci, magis tamen eximio usurpatur, ut cum dicimus: (b) *deceat, ut omnes, qui ejusdem sunt corporis, unius etiam sint voluntatis.*

(a) Hug. Grot. lib. 1. c. 2. §. 9. (b) Clem. de excess. prel. c. 1. inf.

• Quia de Consiliis Juris Naturalis, quæ quidem

dem jure illò non sunt delicta & præcepta, im-
 men suis oppositis meliora, veluti gratiam po-
 tius facere injuriæ, quàm eandem retorquere,
 inter alternantes sententias præ bello vergerè
 ad pacem, &c. jam tum supra egimus, ætiam
 hic agere nolumus, remittentes hinc B. L. ad
 c. 2. §. 2. p. 58. & seqq. Vid. Hug. Grotius lib. 3.
 c. 11. §. 1. v. 1.

§. V.

Veniamus nunc ad formam, qua
 in eo consistit, quod jus natura omnium
 mortalium cordibus insitum sit. Cum
 cordibus inseri dicimus, tunc verum
 & genuinum modum, quò hæc
 lex fertur & promulgatur, indi-
 cemus. Neque enim ea nunquam
 ad sonitum tubæ, campanæ aut
 aliter instrumenti, per vocem
 hominum, ut in humanis legibus;
 aut Angelorum, ut factum in di-
 vina lege, publicata; aut scripto,
 in lapidibus vel tabulis consigna-
 ta est, sed intus in cordibus no-
 stris habitat. (a) *Lex mentiri nescit,*
 est

est recta ratio, quæ lex non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, sed cœcæ nescia, quippe ab immortalis natura insculpta in immortalis intellectu, ait Judæus: neque minus appositè Doctor Christianus: (b) *Quæres igitur DEI legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis: idem alibi: (c) ante legem Moysi scriptam in tabulis lapideis legem fuisse cœcæ, quæ naturaliter intelligebatur? Cum omnium mortalium mentionem facimus, non tantum totum humanum genus in sua latitudine sumtum intelligimus, sed etiam singula ejus individua: nemo enim est, cui ea lex non innotescat, (d) hanc enim nobis non opinio, sed innata vis affert. Rectè idem: in (e) re consensus omnium gentium, jus nature putanda est: (f) Alius verò auctor hanc vocat persuasionem,*
que

quæ in fit hominibus communiter omnibus, non minus Barbaris quàm Græcis necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.

- (a) Philo in libr. omnem virum bonum esse liberum. (b) Tertullianus de Coron. milit.. (c) Idem advers. Judæos. (d) Cicero lib. 2. de Invent. (e) Idem 1. Tuscul. (f) Dion Prusænsis Orat. XI.

Circa Juris Naturalis formam seu rationem formalem admodum discrepant Doctæorum sententiæ. Autor eam in juris hujus insitione aut impressione omnium mortalium cordibus quærit. (a) Spærezius eam vult esse naturam rationalem, secundum se & ratione suæ essentiæ, prout scilicet est fundamentum honestatis naturalis. Alij cum (b) Meisnero statuunt esse congenitam & obligatoriam svesionem ac inclinationem ad affectus regendos, & virtuosos actus edendos. Quisdam dictamen rectæ rationis practicæ. Plenig, naturalem juris hujus obligationem. Sed sicuti opinionis hæcenus allatæ formam Jur. Nat. partim cum ejus effectu formali, qui eâ utique posterior est; partim cum causa efficiente aut ejus actu, confundunt; auctoris verò, quam ille pro forma urget, insitio seu impressio hominum cordibus, etiam aliis, qui juris naturalis denominationem non sustinent,

nept. v. g. conscientie competit; in illis idem
genus aliis opinionibus suis licetis autoribus,
dicimus *formam juris naturalis esse vel totam
illius definitionem, quam supra dedimus, vel
differentiam ejus specificam, in eo imprimis con-
sistentem, quod disponat de actibus intrinse-
cè turpibus & honestis.*

(a) de LL. lib. 2. c. 5. n. 9. (b) dissert. de LL. lib. 1.
qu. 3. p. 41.

§. VI.

Neque est, quod quisquam hinc
nobis opponat, *quasdam gentes mul-
ta, que nos juris esse naturalis statuimus
præcepta, ignorasse videri: neque e-
nim idè jus naturale intercidisse
credendum est, quod per incuria-
am perscrutandæ ejus, quam na-
tura satis patefecit veritatis, aut
per nimiam peccandi licentiam,
in aliquibus gentibus lumen na-
turæ obfuscarî, moresque à recto
tramite deviare perspiciantur.*
Quales sunt, qui ab (a) *impuris spiri-
tibus abrepti, & per malam educationē,
insti-*

instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt. Non igitur (b) debemus rerum dijudicationem ab illis mutuare, quibus corruptus est animus. Quod & Philosophis Ethnicis cognitum fuit: nam ex iis quidam ita scribit: (c) quaedam nationes efferatae sunt & facta inhumana, ex quibus non oportet, ab aequis iudicibus aestimatione factâ, humana natura convictum fieri. Item alius: (d) apud homines recta sanâq; mente praeditos immutabile est jus illud naturae quod dicitur: quod si bis, qui morbido, distortoq; animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur, qui mel dulce esse dicit, ideò quod agrotis aliter videatur. Denique & illud universale huc applicari debet: (e) quid naturale sit, spectandum in his, quae bene secundum naturam se habent, non in depravatis.

(a) Justin. colloq. cum Tryph. (b) Chrysostomus
in

in Orat. Christ. DEUM esse (c) Porphyrius,
(d) Andr. Rhodius. (e) Aristot. Polit. V.

An jus natura ejusq; præcepta ab aliquo homine aut etiam gente ignorari possint? questio est perdifficilis: cum non desint ex Scholasticis, nominatim (a) Alexander, (b) Durandus, (c) Alphonsus à Castro alijsq; qui id negent. Contra non pauci, inducti cum hominum & gentium factis, jure naturæ contrariis, tum occasione (d) loci Aristotelici, quæ dicitur, unusquisq; pravus quid agendum sit, & à quibus abstinendum sit, ignorat, oppositam tuiti sunt sententiam. Alij tamen mediam invenientes viam, è quibus (e) Anton. de Corduba; (f) Vasquezius aliique recentiores, rem omnem, distingvendò inter præcepta juris naturalis communia seu universalissima, & particularia seu ex his deducta, expediri posse putarunt, horumque, minimè verò illorum, nisi forte cum nova aliqua circumstantia occurrant, ignorantiam dari posse dixerunt, cum adeò manifesta sint, ut neminem sanà ratione gaudentem latere possint tantumque perfectionis in quolibet homine post lapsum relictum sit, ut nisi sibi velit esse obstaculo, facile in istorum possit penetrare notitiam. Dico: nisi forte cum nova aliqua circumstantia occurrant: Cum fieri possit, ut ex adjuncta nova circumstantia circa rem, quæ fundamentaliter ignorari nequit, nihilominus error contin-

lingat & ignorantia: Sic non esse occidendum nemo ignorat, an vero jamjam moriturus mortisque proximus, ne diu doloribus mortis detineatur, non sit occidendus eoque nec pulvinar subtrahendum, multi, & præsertim indoctiores, ignorant. *Neg, hic valet partis affirmativæ consequentia:* Apud has illasve gentes hi, qui contra jus naturæ perpetrati, ergo ipsorum ignorarunt malitiam & consequenter ipsum jus naturæ, quod illos actus prohibet, contra multæ gentes, ut hic *St. Justino* loquitur *Autor*, *abrepta malis & imparis spiritibus, & per malam educationem, instituta prævia & leges iniquas corruptæ naturæ, & notitias perdiderint, & fures, latrocinia idque genus alia contra juris naturalis sensum & propriæ conscientiæ stimulos admiserint.* Ad locum *Aristotelis* respondens, quod ipse non hoc intendat, quasi pravus ignoret malitiam actus naturalem, sed quod non attendat illam, sed se vinci patiatur, deceptus utilitate & commeditate præsentis operis. *Deinde ad hoc loc.* *Extracitus Aristoteles*, inquit, *unumquemque hominem pravam, quæ agenda sunt, à quibusque abstinendum, ignorare, exque hujuscemodi ignorantia injustos & malos omnes evadere.* *Nam cum omnes homines bonum adpetant, ad injusta perpetranda inducuntur, non quod injusta ea esse ignorent, sed quod decepti utilia sibi fore ea arbitrantur.*

H

(a) P.

(a) P. II. qu. 193: (b) in 3 sentent. dist. 37. qu. 1.
 2. dist. (c) de leg. p. equal. (d) 3. Ethicor. ad Nicom.
 2. dist. c. 2. (e) lib. 2. qu. 4. concl. 1. (f) 1. 2. qu. 76.
 dist. 122. c. 2. Vid. c. 1. §. 8. p. 31. & 32.

§. VII.

Restat, ut etiam juris hujus
causam finalem examinemus, quæ
est commune totius universi particula-
rium gentium & singulorum hominum
bonum. (a) Omnis enim lex, & proinde
etiam naturalis, tendit ad commune
bonum. Lex (b) enim vocatur preceptum
commune, id est, (c) communi utilitate
statutum, vel communiter toti universi-
tati factum. Nos utramque mem-
brum admittimus. Prius gnoscat
(d) scilicet, cum vocat legem, pro com-
muni omnium utilitate obscriptam;
alterum patet ex locis, ubi (e) le-
ges & Canones ab omnibus servari de-
bere statuitur. Et quoad legem na-
turalem ratio est manifesta: cum
eaim ea toti universo & omnibus
 gen-

gentibus feratur, consequens est, ut commune universi & gentium bonum per eam procurari intendatur. Id autem commune bonum est naturalis felicitas, sive quietus, tranquillus & pacificus rei publicæ communis & omnium gentium status. Nam sicuti (f) *leges humanas ad salutem civium civitatumq; incolumitatem vitamq; omnium quietam & beatam, conditas esse constat.* Eundem scopum & naturalem legem pro universi incolumitate habere par est. Idemque de gentibus singulis intelligendum, cum & eæ sint partes universi, quæ toti suo conformari debent, & cum etiam perse sint communitates, bonum quoque suum & felicitatem obtinere desiderant, ad quod ipsius jus naturale facem accendit, easque quasi manu ducit. Major videtur esse difficultas in bo-

no singulorum, sed tamen & illud
 per jus naturale intendi facile per-
 spiciet, qui modò cogitaverit, sin-
 gulis hominibus præcepta hic
 dari, quæ omnia ad communem
 spectant utilitatem: Sunt enim
 & illi partes totius, ideoque bo-
 num cujusque est etiam commo-
 dum totius universitatis. Sic (g)
*publicè expedire dicimus, cives esse locu-
 pletes, & ut (h) nemo re suâ malè utatur,*
 quidni igitur totius universi &
 gentium intersit, cives habere bo-
 nos & pacatè inter se viventes?
*omnes (i) omnium charitates patria
 complectitur,* inquit Oratorum
 maximus: nos autem omnes ci-
 ves mundi sumus. Rectè itaque
 & ordine dixit Philosophus Im-
 perator, (k) *reditas. & patria mihi,
 ut Antonio Roma, ut homini mundus.*
 Quare ad commune bonum etiam
 fin-

Singuli collimare debent. (1)
*Quaecumq; tua actio respectum non habet
 sive cominus, sive eminus, ad propositum
 communitatis, ea vitam diducit, nec u-
 nam esse patitur, sed diosaq; non minus
 est, quam is qui in populo partem seorsim
 facit.*

- (a) *Deo de Justit. & Jur. qu. 1. artic. 2.* (b) *l. 1. ff. de LL.* (c) *Glos. in d. l. 1.* (d) *C. crit. autem. Lex 2. dist. 4.* (e) *l. leges 2. C. de LL. c. canonum IX. de constit.* (f) *Cicero de I. L. 2.* (g) *Novell. 8. §. 1. versu consideravimus.* (h) *§. 3. Instit. de his, que sunt sui & alieni juris.* (i) *Cicero de LL.* (k) *M. Antonin. (l) Idem lib. 9.*

Circa finem Jur. Nat. non minor est Do-
 ctorum varietas quam circa illius formam. (a)
D. Meisnerus quatuor hujus Juris fines enume-
rat. (1) DEI inquisitionem, (2) quæstri vene-
rationem. (3) honestam conversationem, & de-
niq; (4) inexcusabilem damnationem. Sed
cum hic extremus finis, ipsò fatente Meisne-
ro, prorsus per accidens sit, planè ab isto o-
mitti potuisset: Neque enim dictio eis, in
verbis illis Paulinis, eis το ειναυ αυδης αναπο-
λεγητης, ex quibus finis iste eruitur, τελ-
ως seu finaliter, sed εξ αναγκης, h. e., even-
tualiter, aut saltim physice, pro fine termina-

tionis, accipienda est. (b) *Alij cum Pelagio, Monacho Britanno, quem contra calanum strinxit Patrum Augustissimus, (c) Augustinus, juri naturali finem supernaturalem, salutem videlicet æternam attribuentes, gentilium quosdam solâ lege naturæ salvatos esse & adhuc salvari posse absurdè contendunt: cum non valeat: cujus legis transgressio satis est ad æternam damnationem, ejus quoque observantia sufficit ad æternam salutem, quandoquidem nemo sine salvifica DEI cognitione salvatur aut salvari potest. Et quamvis gentiles Paulo dicantur (d) ἀναπολόγητοι inexcusabiles, non tamen ἀναπολογία illa supponere videtur perfectam DEI cognitionem & sufficientiam salutis media, cum ita dicantur gentiles, non quod illa noticia, cum ex creaturis & mundi hujus visibilibus hausta, tum ipsis insita, ad salutem possit sufficere, sed (e) quod debuerit esse quadam manu ductio ad uberiorem & salvificam DEI cognitionem in verbo exhibitam & revelatam, quam ipsi tamen querere neglexerunt. (f) Cumberlandus finem juris naturalis statuit publicum & commune omnibus agentibus rationalibus bonum (paullò tamen latiori sensu, quàm Ulpianus, qui definiit bonum publicum, quod ad statum Reipubl. Romanæ spectat, & in sacris, sacerdotibus & Magistratibus consistit) cum leges naturæ, quæ ad charitatem & justitiam inter homines*

mines exercendam imprimis dirigunt, id maxime agant, ut ostendant, quibus inter se mutuò elicitis officiis homines se invicem possint feliciores reddere & moraliter perticere. *A quo non abluere videtur Autor, qui pariter, ut ille, finem juris naturalis contendit esse commune totius universi & particularum gentium ac singulorum hominum bonum moraleque perfectionem, nisi quod Ille singulorum hominum & agentium rationalium tantum, hic vero & illorum & gentium quoque commune bonum pro fine Jur. Nat. agnoscat, sine omni tamen confusione finis hujus juris cum fine Juri gentium proposito, cum per totum universum seu genus humanum, quatenus ejus bonum finis jur. nat. dicitur, nihil aliud, quam complexus moraliter agentium designetur, ut tamen per idem genus humanum, ut ejus bonum finis jur. gent. est, intelligatur illud ipsum, quatenus solam distributum est in plures gentes ac populos.*

- (a) *diff. de LL. lib. 1. de lege in comm. c. 4. p. 49. & seqq. & lib. 3. qu. 4. p. 183.* (b) *Zwingerius in expositione fidei ad Regem Gallie. Andradius lib. 3. Ortheod. explic. p. 292. Rerius disp. 28. in c. 1. ad Rom.* (c) *lib. de natura & gratia c. 1. & contra Julian. lib. 4. c. 3.* (d) *ad Rom. 1.* (e) *sunt verba B. Swelleri Comment. super h. l.* (f) *disquis. Philos. de legib. nature. II. p. 191. 192. 30 p. 177.*

§. IX.

Subnectemus jam *unum* *jura* *naturalis* *verè* *proprium*, in eo consistens, quod hoc jus sit *immutabile*. Confirmat id *philosophus*, dicens *jus nature est immutabile, sicut ignis urit*: & quidem à parte hominum res perspicua est. Cum enim omnes juri naturali subfint, mirum non est, si inferiores in eo, quod superius est, nihil possint mutare. Hinc egregie (b) *Tragicus*:

*Non id valere credidi jussus tuos
Ut jura non scripta, sed natu DEUM
Concessa sempiterna, mortalis farus
Violare posses.*

Sciendum tamen nos *hic* *additionem* *pro* *mutatione* *non* *accipere*: potest enim & solet potestas humana multa definire, quæ jus naturæ indefinita relinquit: *imò* *in* *hoc*

magna juris civilis portio consti-
 tit. Jus enim civile est, quod neq. in totum a jure naturali recedit, neq. per omnia ei servit. Sed quid ex parte
DEI? Nos & cum præstantis-
 simis Theologis aliisque, (d) ne-
 quidem a DEO mutari posse con-
 tendimus: neque enim efficere
 potest, ut (e) quod intrinsicè ratione
 malum est (qualia sunt ea, quæ jure
 naturali prohibentur) id malum
 non sit.

(a) Aristot. V. Ethic. c. 7. (b) Sophocl. Oedip. Re-
 ge. (c) l. jus civile. 6. ff. de justit. & jur. (d)
 Soto de Just. & jur. lib. 1. qu. 4. art. 5. (e) Hug.
 Grotius de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 1. §. 10. n. 5.
 & seq.

Agit hic de Jur. Nat. effectione, immutabi-
 litate, ostenditque, quod nec ex parte homi-
 num, nec ex parte DEI illud ulli mutationi
 obnoxium sit, & ne Papa quidem, quem ex
 (a) pontificis aliqui, ut caput suum pro more
 extollunt inter mortales solum circa jus natu-
 ra dispensari posse arbitratur, cum a DEO il-
 lud constitutum sit, inferiori autem & obli-
 gato jus aut legem mutare non liceat: Huic
 H § (b) le-

(b) *legi, ait Tullius, non prorogari fas est, nec derogare ex hac aliquid licet, nec tota abrogari potest, nec verò per senatum aut per populum hac lege (naturæ) liberari possumus; Nec ex parte DEI, cum impossibilia qualia sunt intrinsecè bonum interminari, aut intrinsecè malum velle, objectum divinæ potentie excedant, & (c) supremi Numinis, cum bonitati, tum sanctitati & justitiæ adversentur, si, quod intrinsecè malum, homini injungat, aut, quod sua natura bonum, eidem prohibeat. Sed ut hæc rectius cognoscantur, advertendum quid sit propriè legis aut juris mutatio, & quotuplex. Mutatio legis nihil aliud est, quàm relaxatio obligationis à legis subiecto, tribusq; illa juxta Scholasticos contingit modis (1) abrogatione, cum tota lex ejusque perit obligatio, idque quod antea lex erat, lex esse definit. (2) derogatione, quando lex ejusque obligatio non ex toto, sed ex parte tollitur, & denique (3) dispensatione, quando legis, quâ ceteri tenentur, obligatio saltim à certo legis subiecto removetur, seu, ut (d) Hug. Grotius loquitur, quando vinculum ejus circa personam aut factum singulare tollitur, manente de cetero lege. Jam si per omnes mutationum species eamus, nullam illarum in jure naturæ locum habere, vel ex illius objecto aut actibus, de quibus disponit, manifestum erit, utpote quorum turpitude & honestas, sicuti à nullius voluntate penderet,*

det, inque ipsius objecti, illorumque, quae illud circumstant, natura fundata, ita per nullius, ne DEI quidem, immensam, ut loquuntur, potentiam, vel ex parte, vel ex toto tolli, aut effici potest, ut aliqui, aut plures ab obligatione ejus eximantur, aut in certo casu sub iis circumstantiis, sub quibus obligat, non adstringantur. Habet enim sese cum honestate & turpitudine actuum perinde atque cum hominis risibilitate, docilitate, aliisque illius essentialibus proprietatibus. Quam impossibile autem est, ut detur hominis essentia, neque tamen id, quod necessario ex illa fluit, tam impossibile quoque est, ut detur hominis essentia, homicidii, adulterii, odii DEI hujusque cultus sine illorum turpitudine ac honestate, quippe quae hoc ipso necessario quod esse homicidii, adulterii, &c. consequantur, per nullius vim effectricem ab illis abesse aut separari possunt. *Neq; his obstat, quod DEUS sit juris naturae Autor.* Cum alia ratio sit legum positivarum, vel divinarum, vel humanarum, alia legis naturalis, illarumque obligatio à sola legislatoris, vel DEI, vel hominis summum imperium tenentis arbitrio & voluntate, non in (e) origine tantum sed & in duratione pendeat, hujus non item. *Exempla, quae alias hinc ex S. Codice de filiis Adams, proprias sorores, in uxores ducentibus; Abrahamo, filium suum immolare volentibus;*

Polense, & Israelitis, vasa Aegyptiorum ad DEI mandatum auferentibus, contra juris hujus immutabilitatem adferri solent nihil iuvant contrariæ sententiæ patronos, cum in nuptiis istis, utpote jure naturæ, cœu alibi offensus, non prohibitis, nulla illius facta fuerit immutatio aut dispensatio, *sive intelligas propriè, directè & formaliter, sive impropriè, indirectè & materialiter talem;* in ceteris verò casibus reverà (f) non jus naturæ, quod ubique & semper immutabile est, sed res aut objectum, de quo jus naturæ constituit, quodque mutationem recipit, immutatum fuerit. Sicuti enitè si creditor quod ei debeo mihi donat, aut acceptum fert, solvere, invariato illò juris naturalis præceptò, solve quod debes, non teneor, eò quod debebam debere desit; ita si quem DEUS occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, sed non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum supremè dominò auctore fit, qui ob plenissimam illud dominii jus, quod in nos habet, hominem & vitâ & bonis potest exuere.

- (a) Vid. Martin. Bonacina tom. 2. Theolog. Mor. disp. 1. de LL. qu. 1. p. 3. n. 8. qui hujus sententiæ patronos ibidem recenset. (b) Cicero lib. 3. de Rep. apud Lactant. lib. VI. Institut. c. 8. (c) Thom. 1. 2. qu. 100. art. 2. Tanner. Theolog. Scholast. tom. II. disp. V. qu. 2. d. 4. f. 949.

alia

aliquæ ab eo cit. (d) de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 20.
 §. 2. 4. n. 2. Gregor. de Valent. tom. 2. disp. VII.
 qu. 4. (e) Gracius cit. l. n. 1. (f) Item lib. 1. c.
 1. §. 10. n. 5. & 6.

§. IX.

Probatur & hæc immutabilitas
 hæc ratione, quod aut præcepta
 juris naturalis sint negativa aut
 affirmativa; Negativa, cum, si-
 cut supra monuimus, pro omni
 tempore & loco, sive, ut Scholæ
 loquuntur, semper & pro semper
 obligent, nunquam mutari pos-
 sunt, tunc enim cessarent obliga-
 re, De affirmativis idem judicari
 debet: nam quamvis eorum non
 tam sit manifesta obligatio, quod
 tantum in certis casibus, & non
 (ut ita loquar) pro semper obli-
 gent: tamen positis istis casibus
 nunquam non obligare deprehen-
 duntur, & extra istos casus à jure
 naturæ non præcipiuntur. Quod
 ut

ut clarius explicemus, in primis notandum est, legem naturalem scripto nunquam esse comprehensam, atque ita neque audiri, neque legi posse: unde fit, ut verba ejus non intelligantur, & nunquam hic eveniat, quod in humanis legibus crebro contingit, ut plus aut minus sit scriptum quam dictum. Si igitur naturam audire volumus, totum ejus dictamen animo concipere debemus, omnesque addere circumstantias & conditiones rei coherentes (quæ in aliis legibus limitationes vocantur) quibus omnibus positis, lex naturalis tum primum obligate incipit. Sic cum *pacta servanda*, cum *depositum reddendum* dicimus, jus naturale inutile enunciamus. Utrumque enim has habere debet conditiones, *dummodo is, qui paciscitur, plenam habeat de se*
suis.

suorum bonis disponendi facultatem, utemq;
is, cui pactum sit: dummodo pacta sint
iusta, id est, aliis naturæ, aut DEI,
 aut etiam magistratum præce-
 ptis non repugnantia, & id genus
 alia, quæ congerere longum fo-
 ret. Quæ omnes conditiones si
 exprimantur, statim orietur in ho-
 mine obligatio; sin demantur,
 non quidem mutabitur aliquid,
 quod juris sit naturalis, sed decla-
 rabitur, nunquam id fuisse juris
 naturalis, quia omnes conditio-
 nes necessariz non adfuerunt.

Autor ulterius *juris naturalis immutabili-*
tatem probaturus, inter juris hujus præcepta
affirmativa & negativa distingvit, & utrorum-
 que mutationem contingere posse veri-
 simile negat, nisi quod ille ad falsam hypothesin, de
 qua in superioribus egimus, prolapsus, præ-
 ceptis negativis majorem quam affirmativis
 obligandi vim attribuat, indeque fundamen-
 tum immutabilitatis, quæ præceptis illis com-
 petit, petat. Quamvis & ipse postea in ex-
 plicatione præceptorum affirmativorum à se
 dis-

dissentire & tacite in eas ire videntur senten-
 tiam, quæ statuit, quod præcepta affirmantia
 pari profecto equalique cum negantibus obli-
 gandi vel gaudeant, dum docet, quod leges na-
 turales, & præcepta affirmativa, veluti, *Asser-
 tor servanda, depositum reddendum, &* ist ge-
 nus alia, tum primum obligari incipiant, si
 totum illarum legum dictamen animo cor-
 cipiamus, omnesque ac singulas conditio-
 nes, limitationes ac circumstantias rei cohæ-
 rentes, sub quibus illæ leges debent intelli-
 gi, addemus, quibus positus statim exoritur,
 ait, in hominibus obligationem; si reman-
 tur, non quidem mutari aliquid in iure na-
 turali, sed saltem declarari, nunquam id iuris
 naturalis fuisse, eo quod non omnes condi-
 tiones necessarias adferunt, quod certe nihil
 aliud est dicere, quam quod præcepta affirma-
 tiva, positis omnibus requisitis necessariis,
 non possint non semper & pro semper, hoc
 est, omni locò & tempore perinde atque ne-
 gantia, obligare.

§. X.

Deinde & illud considerandum,
 quod sæpe res, de qua jus natura-
 le aliquid constituit, mutationem
 recipere soleat, quod cum fit, non
 qui-

quidem jus naturale mutatur, sed materia ei juri subtrahitur : ita si quem DEUS occidi precipiat ; si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt ; sed non erit homicidium & furtum, quod vite & rerum supremo Domino auctore sit. Quod ipsum & cum proportione ex vi supremi domini ad magistratus summos adplicari potest, ut nimirum ex causa rationali possint declarare, non manere amplius civibus circa res aliquas id juris, quod antea fuerit, si eas, eò, quò debent, modò non administrant : sic generaliter prodigo rerum suarum administratio interdicitur ; iis verò, qui per longissimum tempus (à lege definiendum) res aliquas non curate & quasi pro derelicto habere inveniuntur, etiam earum dominium auferitur, cui

I   ratio-

ratiōni innititur præscriptio humanis legibus introducta, in odium nimirum negligentia, neque tamen per hoc pars aliqua juris naturalis dicenda est mutari.

Hoc vult, quod jus naturæ quidem in se est ex sua natura nulli mutationi obnoxium sit, possit tamen contingere, ut objectum seu actus, de quo disponit jus naturæ, mutationem recipiat, & ab obligatione juris naturalis subtrahatur, quemadmodum (a) extrinsecè per mutationem alterius, v. g. debiti donationem, à creditore factam, aut per mortem filii, debitor aut pater debitor aut pater esse desinit, nec tamen in se quidquam mutatur, quamvis videatur. Itaque si Deus occisionem Isaaci Abrahamo, aut res Ægyptiorum auferri Israëlitis jus sit, materiam ac circumstantias, homicidio aut furto proprias, atque ad utriusque substantiam pertinentes, subtrahere, eoque ipso docere voluit, quod occisio hominis aut contrectatio rei, quæ vitæ ac rerum supremo domino auctore fit, ordini careat vitio. Quod de DEO dictum, quasi ipse vi supereminentis domini juris naturalis objectum ac circumstantias immutare valeat, id proportionaliter quoque ad summum imperium tenentes non incommode accommodari potest

est, cum & ipsi rationalibus ex causis inducitur
 vi supremi, quò gaudent in his terris, domi-
 nium efficere possint, ut ei, qui neque tempus,
 neque finem temporum habet, sed bona sua
 dilacerando & dissipando profundit, (b) libe-
 ra bonorum administratio, constituto eam in
 rem curatore, qui interea eum, ut prodigum,
 defendere censuram committit, utique pro-
 scriptum in iurejurando promittit, interdica-
 tur cum hac apud (c) Paulum extante for-
 mula: *Quidquid tua bona paterna a vitas
 nequicia tua differdis, liberosq; tuos ad
 egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re
 commerciaq; interdico; aut etiam ut ali-
 cui res suas per longissimum tempus, lege ci-
 vili definitum, minimè curanti & pro dere-
 lictis habenti, earum dominium auferatur, &
 titulò præscriptionis civis, aliud in odium
 negligentis in alium transeat, ita tamen ut
 neutro in casu pars aliqua juris naturalis im-
 mutata esse videri possit.*

- (a) Ziglerus Not. & Animadvers. in Grotii lib. 1.
 c. 1. §. 10. n. 6. (b) Petr. Heigius Comment. in lib.
 1. Instit. tit. 23. p. 94. n. 26. (c) 3. Sentent. c.
 4. & ibi Cujacius & Ziglerus in Grotii lib. 2.
 t. 7. §. 9.

§. XI.

Supra dictis duo consentanea
 I 2 sunt;

sunt, quæ hic breviter attingemus: primum est, quod lex naturæ non est capax ejus interpretationis, quæ in jure xxi. *Maximas* appellatur: cum enim lex naturæ sit ipsa æquitas ejusque nomine veniat, non datur alia æquitas, quæ eam interpretetur. Tum verò ea interpretatio locum tantummodo habet, cum lex humana propter nimiam universalitatem verborum in quibusdam casibus deficere reperitur, ita ut legislator de eo casu consultus contrarium ejus, quod lex definire videtur, velle se diceret. Exempli gratia, si omnibus civibus armorum gestatio prohibeatur, & hostis ad portas sit, non peccabit in eam legem, qui armatus hostem arcere conatus sit, imò verò benè fecisse judicabitur & ex mente legis. Lex verò naturalis, cum scripta non sit, eoque nomine defi-

deficere non potest: nunquã enim tota auditur, nisi omnes addideris exceptiones, quibus additis, nihil ei deesse videmus.

Coronidis quasi loco *Autore* duas adhuc *questiones* hanc ignobiles proponit, alteram an *Jus naturale* admittat interpretationem per *equitatem*? quam hõc; alteram, an in eodem dispensari possit? quam in sequenti §. pertrahat. Et quidem quod priorem questionem attinet, non pauci, è quibus (a) *Sotus*, (b) *Navarrus*, (c) *Salas*, quos sequuntur (d) *Burnathus* & (e) *Cellarinus*, absolute affirmant. Sed alij, inter quos (f) *Svarezius*, (g) *Arriaga*, (h) *Vasquezius*, (i) *Buridanus*, (k) *Gipbanus* profus negant, quorum vestigiis & nos cum *Autore nostro* in presenti insistimus. Probamus id ex natura *equitatis*, que proprie & in rigore (l) *Philosophico* correctio legis ea in parte, quã ob universalitatem in casu aliquo particulari deficit, delinetur, semperq; presupponit defectum ab *autore legis* ex ignorantia aut inconsideratione non prævisum, qui defectus si in *jure natura* etiam occurreret, rectam in *homine* rationem, que, quã talis & recta est, à vero deficere nequit; Deique, ut *auctoris juris naturalis*, omniscientiam, quin ipsum *DEUM* everteret. Bendigitur

igitur (m) *Soverzius*: Quia *Lex* est emendatio legis seu iusti legalis, lex naturalis emendari non potest, cum posita sit in recta ratione, quae a vero deficere non potest: nam si deficit, iam non est recta ratio, &c. Dixi: proprie & in rigore, &c. Cum aliud sit, bene notante (n) *Cajetano*, interpretatio per equitatem, quae interpretatur deficere, legem in aliquo particulari propter suam generalitatem, adeoque emendam esse; aliud simplex interpretatio, quae propter verborum obscuritatem, ambiguitatem consimilemque aliam ob causam verum legis sensum ac mentem declaramus, illa, haec laxior sit, dum omnis quidem *Lex* sit legis interpretatio, non tamen omnis interpretatio legis sit *Lex*, sed illa solum, per quam interpretatur legem deficere in aliquo particulari, eo quod universaliter loquatur. Non illam igitur, sed hanc solum jus natura recipit: Cum enim parere magistratus, reddere depositum, non occidere idque genus alia juris istius precepta, non aequae nota, nec perceptu facilia sint, ut consuet sub quibus circumstantiis, ampliationibus; exceptionibus ac restrictionibus & casibus obligent, a nobis illa interpretanda & exponenda sunt.

(a) lib. 1. de Justit. & Jur. qu. 7. art. 3. & qu. 11. 3. art. 4. (b) Consil. 4. de despons. impuberum. n. 16. & 17. (c) disput. V. sect. 10. n. 67. (d) dissert. Ethic. lib. 3. c. 15. (e) Tab. Ethic. (f) lib.

lib. 2. de LL. c. 16. n. 6. (g) tr. de LL. disp. 8. sect. V. subf. 1. (h) in 1. 2. Thom. qu. 95. ar. V. disp. 176. (i) in c. 10. lib. V. Eth. ad Nicom. (k) in idem cap. Ethicor. (l) Aristot. V. Ethic. c. 14. (m) cit. c. n. 9. (n) 2. 2. qu. 129. art. 1. & ex eo Suarezius cit. l. Vid. Instit. nostræ moral. part. 1. c. 1 V. §. 15.

§. XII.

Alterum est, quod in hanc legem non cadit dispensatio: cum enim ea sit relaxatio legis in casu particulari, propter aliquas rationes plerumque extrinsecas, ut tunc aliquis eâ lege solvatur, oportet eò casu legis obligationem tolli. Positâ autem in jure naturali causa necessaria obligandi, non potest omninò tolli obligatio, utpote effectus ejus necessarius. Cum autem ne ipse quidem Deus legem naturæ mutare possit, ut supra vidimus, consequens est, ut nemo quoque ejus effectum tollere possit, atque ita omnis hîc dispensatio denegatur.

Expedita priore de Interpretatione per equitatem quaestione, quam, ut modò vidimus, aliqui, malè tamen, in jure naturæ reperiiri arbitrati sunt, jam ad posteriorem de dispensatione juris naturalis progreditur, eandemque ex suis principis destruere conatur. Sed quia de hac (a) jamtum supra vidimus, dum de immutabilitate hujus juris diximus, & per singulas mutationum, aliàs in aliis juribus fieri solitarum, species eundò, eas ex intrinseca actuum moralitate à jure naturæ removimus, actum agere nolumus. Illud interim notasse hic sufficiat, quod dispensatio non solum cum (b) equitate, ut factum à *Fernando Vasquio*, sed & (c) interpretatione ac declaratione simplici, privilegio, absolute tam à culpa quam à pœna, licentia simplici, abrogatione, idq; genus aliis non rarò confundatur.

- (a) §. 8. c. 3. (b) *Controvers. Illustrium lib. 1. c. 26. n. 1. Grotius de Jur. B. & P. lib. 2. c. 20. p. 27.* (c) *Svarezius de LL. lib. VI. c. 10. n. 9. II. 13. Laymannus Theolog. Mor. lib. 1. tr. 4. c. 23. de privilegiis. n. 5, p. 97. & Dn. D. Veltchem. Introd. in Hug. Grot. lib. 1. c. 1. p. 188. & Dn. Osander in Hug. Grot. lib. 2. c. 20. p. 2157.*

CAP.

CAP. IV.

DE

EFFECTIBUS JU-
RIS NATURALIS.

§. I.

Veniāmus ad *effectus Ju-
ris Naturalis*, quos vel
maximè nosse nostra in-
terest. Sunt autem hi duorum
ferè generum. Cum enim (a) an-
tea dictum sit, legem naturæ men-
tem nostram quasi informare &
per regulas quasdam dirigere,
itemque per idonea præcepta ad
obedientiam suò modò cogere;
consequens est, ut unus ejus effe-
ctus sit, *illuminare intellectum nostrum*,
alter verò, *obligare conscientias*. Et
de priore quidem res clara est &
exemplis fiet clarior: sic lex na-
turæ DEUM ejusque naturam no-

bis ostendit, ut postea ad cultum
ejus nos exhortetur, ut statim suo
locô videbimus : sic virtutes o-
mnes bonas, vitia verò m̃la esse
manifestat, ut postea nos ad illas
seqvendas, hæc verò fugienda,
incitet, & sic deinceps.

(a) Supra c. 2 §. 6.

*Non alium juris naturalis effectum quam ob-
ligationem naturalem agnoscimus. Illumina-
tionem verò intellectus, quam Autor supra in
jure naturali regulæ rationem habere voluit,
ipse incongruè hic inter juris naturalis effe-
ctus refert. Est autem obligatio naturalis ni-
hil aliud quam necessitas agendi in genere
morum, ex ipsa rei seu objecti natura resul-
tans. Et extendit se ea ad omnes omnino
homines, rectâ ratione utentes. cujuscunque
status & conditionis sint, ita quidem ut ne-
mo, vel ob speciale privilegium, vel (a) ob
superioris dispensationem, vel ob ejus abro-
gationem, vel ob *Amicitiam*, vel ob eam sibi
non ritè latam, ab istius legis obligatione se
possit eximere. Obligat autem ea homines
non solum ad culpa, sed & ad pœne reatum.
Et quidem de culpa res est clara : qui enim
adulterium, homicidium idque genus alios
legi*

legi naturæ adversos actus committit, non potest non, transgressoribus legis debitam, culpam incurrere eoque culpabilis fieri. *Sed nec de pœna* ulla hîc potest esse difficultas, cum posita culpa, non possit non poni pœna aut saltim reatus pœnæ, qui (b) inseparabilitertum illa cohæret, & per modum necessarij & proprii consequentis immediatè ex illius essentia profluit. Ut hinc omninò frustra sint (c) *Hug. Grotius* & (d) *Gerson*, hic quidem, quod legi naturali omnem obligandi, ad culpam, vim, ille ad dignitatem pœnæ abjudicet, ratus, ut ejus expressa leguntur verba, naturâ non iniquum esse, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod *Rhadamanthi jus*, dicitur;

Quæ fecit si quisq; fecerit, jus fiet æquum.

- (a) Vid. *Gregor. de Valent.* tom. 2. in 1. 7. Thom. col. 910. & seqq. qui quinque his modis aliquentia lege ejusque obligationes eximi posse existimat. *Balthal. Meisnerus* dist. de LL. lib. 3. qu. X. p. 209. (b) *Idem* tom. 2. disp. 6. qu. 17. *Roder. de Arriaga* tr. de LL. disp. 16. sect. 3. n. 23. & disp. 23. sect. 8. subsl. 2. n. 86. *Domin. à Soto* lib. 1. de justit. & jure qu. 6. art. 5. *Gabr. Vasquez.* tom. 1. disp. 100. c. 2. n. 7. in 1. 2. *Thom. Ludovis. Molina* de justit. & jure tom. 1. tr. 2. disp. 102. n. 3. & 4. *Alphonf. à Castro* de leg. pœnal. lib. 1. c. 3. & 13. Theo-

Theolog. Mor. lib. 1. tr. 4. c. 17. n. 1. (c) de
Jur. B. ac P. lib. 1. c. 2. §. 5. n. 3. & lib. 2. c. 29.
§. 1. n. 2. (d) tr. de Vir. spirit. lect. 14. Alphab.
63. lit. G.

§. II,

De *altero* verò constare nobis poterit, si modò cogitemus, nullam esse propriam legem, quæ obligationem non inducat, id est, necessitatem quandam operandi vel non operandi. Sic legimus (a) *ubi præceptum, necessitas est servitutis: iterumque, (b) præcepto quisquis non obtemperat, reus est ac debitor pœnae.* Quod nos plerumque verbò *dehendi* explicamus, aut aliquid *ita (c) oportere aut non oportere* dicimus: vocibus his moraliter & in laxa significatione sumtis, scil. ut id nos debere, vel ita aliquid oportere, dicamus, (d) *quod nisi in honestè amitti non potest, etsi ea honestæ non justitiâ explettricæ, sed ex alio fon-*

fonte proficiscantur: quod ex seqq. locis apparet: (c) adjuvari nos, non de ipsi beneficia oportet. (f) Ultra quam necesse est onerari mulierem, ignorantem vel invitam, non oportet. Non (g) oportet ex sententia sive injusta, pro alia habita, alium praeponderari.

3 (a) Hieronym. lib. 2. contra Iovian. (b) Augustin. in lib. de sancta virg. c. 14. (c) l. 15. natura 84. ff. de Reg. Jur. (d) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 7. §. 4. n. 1. & lib. 1. c. 1. §. 9. n. 1. (e) l. in commoda. 17. §. 3. in fin. ff. commoda. (f) l. impens. 19. ff. de Verb. signif. (g) l. Lucius. 21. ff. de his, qui not. infam.

De obligatione Juris & in specie naturalis modo egimus. Illud saltem hic expendere juvat, quod necessitas illa agendi, quam inducit lex, non sit physica sed moralis, vi cujus legis subjecto seu agenti morali incumbit ita vel ita juxta illam operandi, nisi velit incurrere culpam & reatum moralem; quodq; ad hanc necessitatem exprimendam plerumq; Doctores verbis debere, oportere & non oportere utantur, sumtis tamen his idque genus aliis dictionibus non in strictiori, sed paullo laxiori significato, ut (a) præter debitum & justum stricti juris, quod ex sola justitia commutativa venit, etiam laxi juris justum ac debitum ambitu

bitu suo complectitur, inque aliarum etiam virtutum, quam iustitia illius particularis, præcepto positum est, & ab (b) *Hug. Grotio* alias rectum, & laxius iustum, sicut illud eodem simpliciter, ius & iustum dicitur.

(a) Vid. *Hug. Grotius* lib. 2. c. 7. §. 4. not. (b) lib. 1. c. 1. §. 9. II. 1.

§. III.

Ceterum eam obligationem, quæ ex jure naturali descendit, etiam conscientias hominum alligare, certum est. Et quidem de hac obligatione in conscientia, ex jure naturali profluente, non male intelligitur locus *Apostoli*, dicentis: (a) *quicumque peccarunt sine lege* (supple scripta) *sine lege peribunt*, scilicet, quia legem naturalem violarunt. Et rursus: (b) *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis testimoni-*
unt

um redēdente illis conscientia ipsorum & inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus, nimirum, prout aut secundum obligationem conscientiae egerint, aut contra eam peccaverint.

(a) Paulus Epist. ad Rom. I. 12. (b) ibid. v. 14. & 15.

Quæritur hîc, an obligatio ex jure naturæ descendens, de qua proxime egimus, etiam conscientias hominum alliget? Pleriq; id affirmant, quos sequitur Autor noster & (a) Sarezius, qui posterior, præter loca ex Paulo ab Autore producta, etiam hanc adjicit rationem, quod jus naturæ proxima ac immediata ejus, quod αὐτὸν καὶ οὐκ ἄλλοι, h. e., per se & sui naturâ justum, aut ejus, quod suapte naturâ & intrinsecè malum est, norma ac regula sit, eoque non possit non inde in conscientia agentis moralis obligatio nasci ad eum actum sequendum, quem ut honestum faciendum, aut vitandum, quem ut turpem omittendum, jus illud præcepit. Non pigrabimur propria ipsius verba huc transcribere: Sic enim ille: *primò statuendum est, legem naturalem obligare in conscientia. Hoc est certam de fide, ut sentiunt Theologi.* Et paucis interjectis

His. *Ratio imprimis est, quia lex natura est, lex DEI, ut ostensum est. Secundo, quia est proxima regula honestatis moralis; unde malicia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet &c. Adhuc clarius in seqq. Si in rigore loquamur de obligatione naturali, separari certe non potest ab obligatione in conscientia; quia si sit ad aliquid vitandum, nascitur ex intrinseca turpitudine actus, qui propterea in conscientia vitandus est; si vero sit ad aliquid agendum, nascitur ex intrinseca connexionem talis actus cum honestate virtutis, quam in nostris actibus servare etiam in conscientia tenemur. Hæc ille: qui quoque ne fortassis aliqua in voce obligationis naturalis hæreat ambiguitas, ostendit, quò sensu illa in presenti capienda, nempe non ut quodcunque debitum, etiam illud, quod ad melius est, & ad consilium pertinet, utpote quam obligationem, tanquam improprie talem, nullam in ordine ad conscientiam vim inesse iudicat, sed debitum solum necessitatis simplicitate talis, designat.*

(a) lib. 2. de LL. c. 9. §. 1. 2. & 6.

§. IV.

Quod ut eò melius intelligatur, paulò penitius nobis *conscientie vis* examinanda est, ut sciamus, quid

quid sperandum sit iis, qui tutam
 habent conscientiam, quid contra
 metuendum iis, quorum consci-
 entia violati sibi juris naturalis
 conscia est. Et quidem ea ipsa con-
 scientie securitas bene observata legis
 naturalis primum est amplissimum.
 Hinc incertus (a) Auctor:

*Homini DEUS sua omni conscientia
 est.*

Et egregie hanc felicitatem de-
 scribit (b) Poëta Tragicus his
 verbis:

*Unum sed ajunt esse par vitæ bonum:
 Cum rectus animus, nil sibi conscit
 mali.*

Quod ita Latine reddit (c) alius:

*Hic murus abeneus esto,
 Nil conscire sibi, nulla pallescere
 culpa.*

Contra vero quantum oportet ma-
 li temerata conscientia, id vix verbis ex-
 primi posse, testantur varii. Recte (d)

Comicus: K   Ni-

*Nihil est miserius quam animus ho-
minis conscius.*

Et (e) alius:

*Scelus aliqua eutum nulla securum
abstulit.*

**Latius etiam in hujus mali descri-
ptione versatur (f) ille, qui cum
dixisset:**

*Prima est hac ultio, quod se iudices
nemo
Nocens absolvitur.*

Mox subjungit:

*Car tamen bos tu
Evasisse putes, quas dira conscientia
facti
Mens habet attonitos & surdo ver-
bere cadit,
Occultum quatiante animo tortore
: 2316 10 11 Angellum*

Et (g) iterum:

*Perpetua anxietas nec mense tempo-
re cessat,
Faucibus ut morbo siccis.*

**Quod de bona & mala conscien-
tia**

tia diximus, conjungit (h) alius
sic:

Conscia mens ut cuiq; sua est, ita con-
cipit intra.

Pectora pro facto spemq; metumq;
suo.

Addam etiam duo è Græcis loca,
unum è (i) Tragœdia:

Namq; tandem paria meritis premia
insones ferunt,

At malorum nulla, tales dum manent,
felicitas.

Unum item ex (k) Comœdia:

Nam sitantundem referent malus
atq; innocens,

Et utroq; tellus pondere æterno pre-
met,

I, rape, furare, defrauda, misce va-
mnia,

Sed ne te falle, sua t' in Urco notis
est.

Alterum est, quod qui hanc natu-
ræ legem benè servavit, DEUM
habet faventem, qui aliter se ges-

fit, infestum. Prius nobis hic locus (l) monstrat:

*Nam qui DEUM venerantur egregias
habent spes ad salutem*

*Qui Deos virtutibus meruit faventes,
ipse divinus sibi est.*

Posterius non obscure innuit (m)
hæc sententia:

*Non fallunt oculos DEUM, multo san-
guine qui madent:*

Idem (n) alius de iis agens sic utrumque comprehendit:

*Nam labentes cæli in tabulis, non sce-
leratis sumus auxilio,*

*Sed queis vitam fas & pietas & jura
regunt, horum duos*

Tutela fugiat nostra labores.

Tertium est, quod, etiam in hac vita, prout quisque se circa præcepta naturæ gesserit, ita à bonis aut laudatur aut vituperatur. (o)

Nam

*Laus vera & humili sæpe contingit
viro.*

(p) Itc-

(p) Iterumque:

*Hominum immortalis est infamia;
Etiam tum vivit, cum censes esse mor-
tuam.*

Idque ipsum homines ad bene a-
gendum magis magisque incitet:

(q) *Laudatur virtus*

*Crescit, & immensum gloria calcar
calcar habet.*

Hinc (r) Horatius:

Aut virtus nomen inane est,

*Aut decus & pretium recte petit ex-
periens vir.*

- (a) in exc. Græc. (b) Euripides Hippol. (c) Horat. 1. Epist. 1. (d) Plautus Mostell. (e) Seneca. (f) Juvenalis Satyr. 13. (g) Idem ibid. (h) Ovidius Fast. (i) Euripides Jone. (k) Philema. in com. (l) Philem. in cert. com. (m) Euripid. Helen. (n) Æschyl. Agammen. (o) Euripid. Electr. (p) Senec. Thyest. (q) Plautus Perf. (r) Ovidius 4. Pont. 1. (s) lib. 1. Epist. 17.

Illustrisea de re est locus (a) apud Hugon. Grocium, quò omnes ac singulos hæcenus memoratos læsi aut observati juris naturæ effectus conjunguntur: *Ned̄s tamen, ait, quamvis à vi destitutum jure omni caret effectus*

Nam justitia securitatem affert conscientie, in
justitia tormenta ac laniatus, quales in Tyrannorum
pectoribus describit (b) Plato : justitiam probat, injustitiam damnat proborum
consensus : quod verò maximum est, hæc D & U M
inimicum, illa faventem habet, qui judicia sua
ita post hanc vitam reservat, ut sæpe eorum vim
etiam in hac vita representet, quod multis
exemplis historia docent.

(a) Proleg. Oper. de Jura B. & P. n. 20. (b) lib. IX.
de Rep. Vid. Tacit. lib. VI. Annal. Bodinus
de Rep. lib. 2. c. 5. p. 243.

§. V.

Sed quæret hic aliquis, an lex
nature transgressoribus etiam non in-
fligat alium, culpa seu etiam pœne rea-
tum? Quod nos omninò admit-
timus. Et de culpa quidem con-
stat, quia qui contra præceptum
naturæ facit, is prout dubio cul-
pæ reus est, & à peccato excusari
non potest. Peccatum (a) est opus
iniquitatis, iniquitas autem operatrix
culpæ aut delicti. (b) Peccatum est di-
ctum vel concupitum contra legem. De
pœna

* (isi) *

pœna idem estō iudicium, nam
ut recte (c) Lyricus,

Culpam pœna premit, comes.

Et alibi idem :

*Raro antecedentem scelerum deseruit
pede pœna claudo.*

Convenit ei (d) hoc è Græco
sumtum :

*Hæc pœna, sed festina, legirupas sequi
debebat omnes.*

Appositè admodum de hac ma-
teria agens (e) Tragedus sic lo-
quitur :

Expacta malum, mala qui parasti.

(f) Item :

*Namq, tandem paria mentis premia
insontes ferunt,*

*At malorum nulla, tales dum manent,
felicitas.*

Alius (g) etiam in hæc verba pro-
rumpit :

*Si qui vitæ lumina iungit, tuncum est
nobis cinis, atq, nihil.*

*Si non cadem cade rependant scelera
 artifices, perit pietas
 Hominumq; pudor.*

- (a) Amprosius in Apolog. David. c. 3. c. 33. dist. 33.
 de pœn. cap. ille Rex inf. p. Gloss. ibid. et
 Aug. (b) Horatius in Odis. (c) Sophocli. Ele-
 lect. (d) Euripid. Herc. fureat. (e) Idem Jo-
 ne. (f) Sophocl. Elect.

De hac quæstione jam tum supra egimus,
 dum ostendimus non solum contra *Hug.
 Grotium*, sed & *Gersonem* obligare jus natu-
 ræ transgressores suos cum ad culpam tum
 ad pœnæ reatum.

Sed quanquam hic reatum
 pœnæ in peccantibus contra na-
 turæ præcepta jure meritoque
 agnoscimus, tamen ipsam natu-
 ram ullum genus pœnæ, (præter
 laniatus conscientiae antedictos)
 aut definire, aut etiam ipsò factò
 inferre, planè negamus. Natu-
 ralis enim lex homines quidem
 pœnæ obnoxios pronuntiat, sed
 earum

earum definitionem DEO per-
mittit, aut etiam, executio-
nem magistratibus, in iure gen-
tium vel civili faciendam, dele-
gat: atque ita nullae poenae ex-
traforce proprie loquendo sunt
naturales. Idque ipsum & Judaei
agnoscunt.

Quamvis jus naturae in universum omnes
sibi contrarios actus damnet, eorumque com-
missores ad poenam obliget, non tamen spe-
ciem illius exprimit, utpote quae in solidum
positivo ex iure est, per quod generaliter
quod jus naturae dicitur, nempe delinquen-
tes esse poenales, ad certam poenae speciem,
culleum, rotam, vipicambulum, parricidium
&c. contrahitur, nisi quod dicitur jus natu-
rae, talem poenam ubique irrogandam esse de-
licto aut delinquenti, quae ipsi aequalis sit, si-
ve iam illa sit καὶ ἰσότης, s. rei aequalitas, va-
luti in homicidio, &c. siue καὶ ἰσότης &
καὶ ἀναλογίας, ut in furto, idque genus de-
lictiis aliis. Vid. Instit. nat. Moral. part. I. c.
4. §. XI. & c. VII. §. 5.

§. VII.

Sed dubitet aliquis, an legis na-

K 5

tura-

moralis obligatione se extendat ad omnia
id, quod in lege & Evangelio continetur,
 ut *Græci* loquuntur quidam
 autumant. Quod nobis omni-
 no absolum videtur; multa enim
 sunt in lege & Evangelio præce-
 pta, quæ de jure naturali non obli-
 garent, aliam enim perfectionem
 exigit à nobis. lex divina vetus,
 majorem etiam lex nova à Chri-
 sto promulgata, quam lex natu-
 ræ. Nam ea lex multa quidem ut
 laudabilia agnoscit, quæ tamen
 ideo non fuerint sub præcepto,
 quod postea Deus in lege veteri
 aut Evangelii superinduxit, atque
 ita moralem obligationem, quæ
 prius deficiebat, adjunxit. Ut vi-
 dere est in *simplici fornicatione*, ne-
 que eâ, quam Noachidis latam
 Judæi volunt, neque lege Mosis
 proprie loquendo fuit prohibita,
 & tamen Christianis est interdi-

cta.

Idem de simplici mendacio judicium esto,

(a) in decret. dist. r. in pr. (b) Hug. Grotius in Prolegom. Oper. de Jur. B. ac D. n. 50. & lib. 1. c. 2. §. 6. n. 1. & seqq. (c) Act. XV. v. 10. & 29.

Plurima occurrunt in hoc §. quæ verò hanc sunt consona, & ex parte ipsi Orthodoxiz contraria. (1) namque docet, quod multa in lege & Evangelio contineantur, ad quæ tamen *ius nature* nos non obstringat: quod quidem verissimum esse putamus, si id in lege præcisè de ipsis ceremoniis aliisque ex libera DEI voluntate venientibus, & in Evangelio de præceptis credendi & sacramentorum intelligamus; falsissimum autem, si de virtutibus & bonis operibus, in utroque fœdere præceptis, capiamus, cum ad patientiam, charitatem, pietatem, humilitatem, benevolentiam, misericordiam, justitiam & similes virtutum actus non minus *jure nature*, quam lege & Evangelio obligati simus. (2) in eo fallitur, & Photiniani accedit, quod Christum ut legislatorem inducens, majorem perfectionem legi novæ inesse arbitratur atque legi antiquæ, cum tamen Christus nec legislatorem egerit, nec majorem perfectionem à suis Christianis in exercendis virtutibus exegerit, atque DEUS in V. T. ab ipsis Ebræis, requi-

quirit enim ab his proximi sui que dilectionem summam, ex toto videlicet corde, tota anima & ex totis viribus, Christusq; in hunc mundum venit, non ut legem ferret, sed ut legem, cui servandæ nos impares eramus, perfectè adimpleret, atque à *Φλασειοις* ac detorsionibus Phariseorum, qui posthabitâ justitiâ internâ & mentis puritate, tantum de externa accipiebant, vindicaret, verumque intellectum ac mentem eidem restitueret. (3.) *Incongruè pro sua sententia inter ea, que jure natura aut etiam lege Mosis permixta & licita, sed Christianis interdita, refert simplicem fornicationem & mendaciam.* Quamvis enim, quod diffidendum hinc est, quâ priorum actum, non pauci cum ex veteribus tum ex recentioribus, è quibus (a) *Martinus de Magistris*, (b) *Joh. Caramuel*, Autori accedant, & fornicationem jure naturæ non improbari pro certo habeant, multis tamen ex eo jure petitis rationibus, de (c) quibus infra, prohibemur, quò minus in eandem cum illis abeamus sententiam. Neque juvat *Caramuelem* bonitas, quam urget, naturalis, eò quod coitus iste nec cœuntibus nec proli obsit: cum à bonitate naturali ad moralem nulla sit consequentia. *Idem judicium esto de mendacio simplici, v. g., officioso, utpote quod tantum abest, ut in Evangelio aut jure naturæ prohibeatur, ut potius*

nis in quibusdam casibus mendacio uti laudabile & omnino debitum sit. Vid. interim *Instit. Moral.* p. 11. c. 10. §. 9. & 15. 16. 17.

(a) de quo Cajet. in Thom. qu. 154. art. 2. (b) *Theol. Moral.* lib. 3. p. 1600. (c) c. 12. §. 14.

§. IIX.

Nunc porro examinandum venit, an & lex naturalis aliquos actus irritos reddat? quod nos affirmamus, atque ideo hunc effectum juri naturali adscribimus. Quæ quæstio in hoc vertitur, an & hic actus, quemadmodum in legibus civilibus, sic etiam in lege naturali, locum sibi vindicet? Et quidē in legibus civilibus res aperta est, si quidē (a) multæ sunt, quæ facta quidem, aliqua prohibent, non tamen ea irrita faciunt, aut nullius momenti esse pronuntiant, quæ (b) *leges imperfectæ* vocantur. Sunt & aliæ longè majoris efficacix, cum (c) *legislatori,*

tori, quod fieri non vult, tantum prohibuisse sufficit, ceteraque, quasi expressa, ex legis licet voluntate colligere, b. v., ea, quae lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur. Nos itaque praecepta quaedam juris naturalis, non tamen omnia in hanc classem relegamus, ita quidem ut irritum sit, quod eò jure prohibetur. Sed id locum tantum habere judicamus in duobus casibus: (1) cum actus aliquis prohibetur ab defectum potestatis, & (2) cum ob materiae incapacitatem. Prioris exemplum est in contractu dolo malo inito, qui etiam de jure naturali irritus est. Est enim in omni contractu consensus necessarius ad substantiam: neque enim contrahere quisquam aut vult aut potest, nisi adsit plenissimus consensus; cum autem dolus omnis consensui contrarius sit, sequi-

quitur, ut actus iste sit ipso jure naturæ nullus, quod etiam in errore obtinet, sed cum aliqua distinctione. *Secundi verò exemplum est in eo, qui actu gerit prohibitum, propter turpitudinem in materia inventam, quando ea turpitudine durat in ipso effectu. Quod ita effert (c) Ictus Paulus: quod lex fieri prohibens, si perpetuam causam servaturum est, cessat obligatio: veluti, si uxorem nupturam sibi aliquis stipuletur.*

(a) l. 7. ff. de feriis. (b) Hug. Grot. lib. 2. c. 6. §. 18. n. 1. (c) non dubium §. Cod. de legit. (d) Hug. Grot. lib. 2. de Jur. B. ac P. c. XI. §. 6. (e) l. si ff. pulor. 35. §. 2. ff. de V. O.

Aliam hic tractat questionem, num lex naturalis etiam hunc habeat effectum, ut aliquos actus etiam irritos faciat? Quod affirmant, secutus (a) Hugonem, suam. Ut igitur constet, an & quando Jus nature talem effectum procedat, advertendum est quod distinctissima sint prohibere & irritum, quid reddere, quodque non omnia, que juri nature adver-

adversantur, statim eò jure irrita fiant, ut (b) exemplò prodigæ donationis; (c) venditionis rei ultra justum pretium aliisque evidens est. Quæcirca tum demum jus naturale vim suam non solum prohibendi sed & irritandi actum exserit, (d) cum aut (1) deest ex parte agentis principium agendi, b. e.; jus, potestas & facultas agendi moralis: veluti in conjugio liberorum, absque parentum consensu inito, (e) promissione item ac donatione ejusdem rei, factâ post priorem validam & permanentem, cum nulla amplius in secundo promittente aut donante in eam rem potestas sit; aut (2) turpitudò perpetuò durat in effectu, seu, ut Juri loquuntur, *habet causam perpetuam*: ut (f) in conjugio parentum cum liberis in linea recta, aut (g) cum ea, quæ alteri viro jam nupta est, utpote in quibus conjugii non solum omnis effectus vitiosus est, sed & facultas moralis concumbendi deest. An autem huc demum Autore & (h) J. Cæo Paulo etiam conjugia fratrum & sororum trahenda sint, non innumeris ambigo. Cùm prohibitio & invalidatio talium non directò ex jure naturæ, sed positivo, vel civili, vel divino, proveniat, & quantum jure nature attinet, nulla intrinseca istiusmodi conjugii malitia ac turpitudò adhaereat, ut pluribus in (i) Institutionibus Polit. ostendimus. Ceterum notandum, quòd leges in jure civili occurrentes; quæ quidem

dem quid fieri vetant, sed factum non rescindunt, aut nullius momenti esse pronunciant, leges (k) imperfectæ vocentur, atq; in (l) duplici sint differentia: alie enim prohibent actum, nec tamen ei, qui contra fecit, pœnam irrogant, five, ut (m) Macrobius loquitur, in quibus nulla deviantibus pœna sancitur; alie verò pœnam irrogant, sed factum non rescindunt. Posterioris exemplum est (n) in lege, quæ mulieris, intra annum luctus nubentis, factum puni, non tamen invalidum reddit; & (o) in lege Furia testamentaria, quæ prohibebat, ne legatum, excedens summam mille asium, uni relinqueretur, nisi manumissoris cognato certis que personis aliis, & si quis majoris summae legatum accepisset, ut quadruplum excessus restitueret. Prioris verò exemplum est in lege Valeria, de qua (p) Livius: Valeria est, lex, ait, cum eum, qui provocasset, virgis caedi securiq; necare vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra, quam improbè factum adjuceat, id (qui tum pudor hominum erat) visum, credo, vinculum satis validum legis, nunc vix e servo ita minetur quisquam.

- (a) lib. 2. de Jure B. ac P. c. 5. §. 10. & 16. (b) Vid. idem cit. l. (c) Sæarez. de LL. lib. 2. c. 12. n. 6. & 8. (d) Groi. lib. 2. c. Y. §. 10. n. 1. (e) Sæarez. cit. c. n. 4. (f) Grotius cit. c. §. 12. n. 2. in fin. dum ait: talia conjugia hand dubitandum quin & illicita sint & irrita insuper, quia vitium perpetuò effectui adheret. (g) Idem cit.

c. §. XI. (h) l. si stipulo ff. de V. O. (i) part. l. c. 2. (k) Ulpian. in fragmentis. Grot. lib. 2. c. V. §. 16. n. 1. & l. non dubium C. de LL. (l) Ziglerus Not. & Animadv. in Grot. lib. 2. c. V. §. 16. (m) circa finem eorum, quæ scripsit ad somnium scipionis. (n) Zigl. cit. l. (o) Pet. Heigius & Mynfingerus Comment. ad lib. 2. Inst. tit. XXII. scilicet in princip. (p) lib. X. hist. Rom.

§. IX.

Quæri & hic poterit, annon etiam jus natura producat aliquas actiones, quibus homines id, quod suum est, vel sibi debetur, persequantur, ut & hic effectus reliquis accenseri possit. Nos (a) apprehensionem ejus, quod nobis sine causa ablatum est, & retentionem ejus, quod nos dare debemus, donec de pretio convento satisfiat, ejus verò, quod nobis debetur, si in manus nostras pervenerit, nosque à nostra parte pacto satisfecerimus, competere statuimus. De priorè patet, quia omni jure potest quis, quod

quod sibi ita ablatum est, recuperare. Hinc illud (b) *Poeta*,

*Et dicam hac mea fuisse, injuriamque
manus.*

Quod etiam in fure, rem nostram auferente, civilia jura permittunt. De altero vero, quod talis retentio juris sit naturalis, vel inde liquet, quia (c) id solum non repetitur; multo magis, si ad manus (d) nostras pervenerit, retineri poterit. Ceterum alios modos, suum aut sibi debitum consequendi a jure naturali proditos esse, nobis negandum videtur.

(a) l. qui promittit. 48. ff. de cond. indeb. (b) Ovidius (c) l. i. §. id quod. 17. ff. ad l. falc. (d) l. si in area. 33. ff. cond. indeb. l. per retentionem 4. C. de usuris. l. i. C. etiam ob chir. proph. ibiq; DD.

Agit hic de persecutione rei nostrae aut nobis debitae, injuste apud alterum existentis, eamque inter effectus juris naturalis connumerat. Fa-

cit, autem tam geminam: alteram, quae tendit ad retentionem, vel ejus quod nobis debetur, vel ejus, quod nos dare debemus, donec de pretio convento satisfiat. (a) Leonbardus Lessius ita in hoc negotio incedit, ut dicat, posse aliquem tum demum rem suam aut sibi debitam, injustè apud alium existentem, occupare aut occultè recipere, si modo moraliter certus sit, rem suam esse aut sibi debitam, nec aliter eam recuperare possit, vel certè non absque notabili molestia, vel expensib; vel amissione benevolentiae ac favoris, quaeque sunt id genus ab ipso positae restrictiones aliae, nisi quod ipse, quod virum sanctiora professum minime decebat, ultro addat: se is, qui juste accepit, rogaretur à iudice, nempe scilicet quis accepit, vel an ipsa non accepit, posse negare, se scire, etiam cum juramento, mente intelligendo, se nescire quòd ita accepit, ut iudex interpretetur, nempe injustè. Cum adversus iudicis potestatem equivocationibus & subauditionibus hujusmodi tacitis uti, juramenti cum sanctimoniam & simplicitatem, tum humanam auctoritatem hâc arte, ut vocant eludere non liceat. Bene Azorius: nihil tam falsum esse potest, quod non queat ab omnimendacio liberari, si aliquid arbitrati nostro mente tacitum retineamus. Videantur Instit. nostra morales part. II. c. 15. §. 28. p. 207. & seqq.

(a) de

(a) de Justit. & Jure. lib. 2. c. 11. dub. 10. Vid. Boeckl.
in Hug. Grot. lib. 2. c. VII. p. 244. & seqq.

§. X. de Obligat. Nat.

Sed quoniam *obligationis naturalis* plurima apud Juratos mentio fit, disquisitionem meretur, quò sententia ea vox ab illis accipi, & quæ vis ei assignari soleat. Constat sane, eam vocem, & *debitum naturale* inde proveniens, in stricto significato & ad justitiam explettricem pertinente, accipi: ut nimirum *obligatio naturalis sit, que ex pacto & promissione, cui lex civilis non adssistit, oritur; & naturale debitum, cujus causa de jure quidem nature & gentium (ut Jurati loqui amant) subsistit, sed quod tamen jure Romano efficaciter peti non potest.* Hinc recte Juratus Paulus. (a) *Is natura debet, quem jure gentium dare oportet, cujus fidem secuti sumus: sed aliquando tali debito*

bito jus civile auctoritatem suam
 accommodat, & tunc id vocatur
 naturale & civile, (b) quando Praetor
*favet naturali equitati, & constituta ex
 consensu facta custodit*; aliquando
 jus civile auxilium suum subtra-
 hit, & tunc id debitum manet in
 puris terminis naturalibus. Sed
 tamen non ideo omni effectu ca-
 ret, quin imò, etsi obligationem
 efficacem non parit, (c) parit ex-
 ceptionem, (d) etiam ad facien-
 dam novationem sufficit, ut se-
 quens obligatio saltem naturali-
 ter teneat. (e) Ad constitutum
 etiam introducendum, sufficit de-
 bitum naturale. (f) Item & fide-
 jussor accedat, (g) vel pignus, (h)
 denique & compensari hoc debi-
 tum potest; hinc (i) etiam *servi
 naturaliter obligantur & obligant*; at-
 que etiam pupilli, si locupletio-
 res facti sint, & quidem per hanc
 præ-

præcipuè rationem, (k) quia natura æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem. Maximus verò hujus naturalis obligationis effectus, quem & supra tetigimus, hic est, ut si quid eò nomine solutum sit, ejus repetitio denegetur. Hinc Jctus Paulus: (l) naturales obligationes non eò solo estimantur, si actio aliqua eò nomine competit; verum eò, si soluta pecunia repeti non possit.

(a) l. in natura 84. ff. de Reg. Jur. (b) l. 1. ff. de constit. pec. (c) l. jura gentium. 7. §. 1. sed cum nulla. 4. ff. de pact. (d) l. 1. in fin. ff. de novat. (e) l. 1. §. debitum. 7. ff. de constit. pec. (f) l. 6. §. fin. ff. de fidejuss. (g) l. naturaliter 13. ff. de condict. indeb. (h) l. etiam quod 6. ff. de compens. (i) l. servi. 14. ff. de oblig. & act. (k) d. l. 13. & 14. ff. de condict. indeb. (l) l. naturaliter. 5. ff. de obligat. & act.

Cum in jure civili scriptisque jctorum terminus obligationis juris naturalis toties occurrat, ut constet, quid illis eà voce designetur & quales effectus producat? coronidis loco ostendit. (1.) Namq; obligatio naturalis, quam (a) Dn. Pufendorpius congenitam appellat, (b)

Hugon. Grotio de eo dicitur, quod fieri naturæ honestum est, quanquam non verè sit debitum, & illustri (c) Struvio aliisque celebrioribus Juris auctoribus, eò quod nec ullam actionem, nec alios effectus pariat, impropria & minus plena vocatur. Atque huc referunt (d) vicem beneficio rependere, legata integra sine detractione Falcidia præstare, solvere debitum, quò quis in pœnam creditoris erat liberatus, &c. quanquam quod primi & ultimi actus exempla attinet, (e) potius ea ad illum, qui nunc subjiciendus, obligationis naturalis significatum pertineant: (2) Obligatio (f) naturalis interdum magis propriè ea dici solet, quæ verè nos obligat, ad aliquid jure nature præstandum, quam ad dignotionem prioris obligationis vocant propriè debitam & plenam. Hic obligationi naturali si accedat juris civilis autoritas & confirmatio, & leges imperiumque civile ei succenturiantur, tunc actionem in foro civili pariunt, vi cujus detrectantem ad magistratum trahere possum, qui istum pro imperio ad obligationem explendam adigat; Et hanc obligationem quidam Doctorum civilium vocant naturalem & civilem, itemque mixtam; alii verò simpliciter obligationem & obligationem civilem; Sin verò approbatio juris civilis non accedat, obligatio naturalis ita in specie & in oppositione ad civilem, & alicubi obligatio naturalis tantum

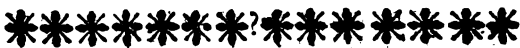
tum dicitur, & est, cui jus civile quoad producendam actionem efficacem non adstipit & auctoritatem suam accommodat, (g) hominumq; pudori tantum & reverentia erga Numen relinquit, ita tamen ut & hac obligatio alios quosdam effectus producat, & maxime efficax sit, nunc ad (h) compensationem, h. e., debiti & crediti inter se contributionem, vi cuius id, quod debitor creditori debet, hoc ipso, quod hic illi vicissim tantundem & ejusdem generis debet, deberi desinit; nunc ad (i) novationem, ut in promissione pupilli sine tutoris auctoritate novandi causa facta, ubi quidem debitoris prioris obligatio jure novationis tollitur & creditori debitum suam culpam perit, pupillus autem saltim naturaliter obligatur, etsi ob naturalem illam obligationem, quae actionem non producit, conveniri nequeat, nunc (k) ad constitutum, ut non sicuti in novatione prima obligatio cesset, & prior debitor non obligetur, sed ut per illam ipsam constitutionem novus debitor priori obligationi, in sua firmitate manenti, adjiciatur; nunc ad exceptionem, nunc ad fidejussionem, vel pignus, idque genus effectus producendos alios, de quibus Jcti.

- (a) de Jure Nat. & Gent. lib. 3. c. 4. §. 3. & 4. (b) de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 14. §. 6. n. 1. (c) Syn- tagm. Jur. Civil. Exercit. VI. lib. 2. tit. 14. §. XI. p. 182. (d) Vid. Grotius cit. l. (e) Zigler. in not. ad Hug. Grot. lib. 2. c. 14. n. 6. (f)

K 5

Vid.

Vid. Struvius L. cit. (g) Pufendorf. cit. l. (h)
 Struvius Exercit. XXI. lib. 16. tit. 2. §. 13. p.
 763. Colleg. Jur. Argent. hoc tit. §. 7. & seqq.
 (i) Manzius Comment. ad Instit. lib. 3. tit.
 30. ad versic. aded. n. 14. & seqq. (k) Idem ad
 §. praeterea n. 10. p. 910.

CAP. V.

DE

JURE NATURALI
 CIRCA DIVINA.

§. I.

HActenus de Jure Naturali
 ejusque natura in genere egi-
 mus. Nunc ordo ma-
 teriae exigit, ut ad particularia ve-
 niamus: cumque supra dixerim-
 us, jus hoc versari circa divina &
 humana, superest, ut prius de divi-
 nis differamus.

Pertractatis hucusque juris naturae defi-
 nitione, variis significatibus, singulis causis,
 effe-

esse. *Sup* formali, aliisque generalioribus, ad hanc materiam pertinentibus, capitibus, iam ad specialiora digreditur, & singula juris naturalis officia ac momenta ordine persequitur, primùm ab iis exordiens, quibus homo immediatè ad DEUM dirigitur, quæq; communi pietatis nomine signantur, (a) non solum quod officia illa & actus, in quibus pietas occupata, sint principes, sed quod etiam cetera officia ac debita hominum cum adversus se, tum adversus homines alios, ut homines, aut socios spectatos, ex illis proficiant. Cum verò *pietas alia Revelata*, quæ non nisi sacrarum literarum fide nititur, *alia Naturalis sit*, quæ ex lumine rationis investigatur; hæcque vel *Theoretica* vel *Practica* sit, placuit *Autori* pietate revelatâ, quippe quæ alterius disciplinæ, sepositâ, tantum de pietate naturali, eaque *Theoretica* primùm, (b) in cognitione divinæ essentia & voluntatis ac operum divinorum consistente, agere, Deique unitatem, invisibilitatem, providentiam & curam rerum humanarum idque genus alias notiones de DEO contemplativas demonstrare; debinc ad *partem pietatis practicam*, quæ notitiam istam ad actiones transfert, accedere, & quomodo DEUS prius ratione essentia & voluntatis cognitus, sit honorandus amandus, colendus, timendus, &c. demonstrare. Atque hæc *posterior pietas*

is pars, quæ præcipuè huc pertinet, valgo religio seu cultus vocatur, & cultum cum internum tum externum, eumque tam publicum quam privatum, sub se complectitur.

(a) Vid. Dn. Pufendorffius de Jure Nat. & G. lib. 3. c. 4. §. 4. p. 313. 314. (b) Vid. Achill. Epstein. in scelet. univ. Jurisprud. Natur. p. 8.

§. II.

Est igitur ante omnia videndum, ad id jus divinitatem ipsam agnoscat, & an inde demonstrari possit, Deum esse? quod nos pro comperito habemus: cumque paria ad id probandum afferri soleant argumenta, nobis id palmarium esse videtur, (a) quod res aliquas esse factas ostendat sensus; res autem factæ nos ad aliquid non factum deducant: quod (b) alibi sic idem explicat: res aliquas esse, quæ esse cœperunt, sensu ipsò & confessione omnium constat. Eæ autem res sibi non fuerunt causa, ut essent: nam quod non est, agere non potest, nec ipsa res esse potuit, antequam esset.

Sequi-

Sequitur igitur, ut aliunde habuerit sui originem, quod non tantum de illis rebus, quas ipsi aut conspiciamus, fatendum est: sed & de iis, unde illa ortum habent, donec tandem ad aliquam causam perveniamus, qua esse nunquam ceperit, quaesit, ut loqui solemus, non contingenter, sed necessario. Hoc autem, qualecunque tandem sit, id ipsum est, quod Numinis aut DEI voce significatur. Alii primam causam, vel causam causarum, vel ens entium, vel ens primum vocant, quæ locutiones in unum ferè recidunt. Est & alterum argumentum, quò id dilucidè satis probatur, sumtum ab unanimi consensu omnium gentium, in quibus aliquid modè humanitatis elucet: nam ab iis ubique aliqua, quocunque id fiat nomine, colitur divinitas. (c) DEos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeò extra leges moresq; pro-

projecta, ut non aliquos Deos credat.
 Egregiè (d) Oratorum princeps;
 Omnes esse vim & naturam divinam ar-
 bitransur. Nec verò collocatio hominum
 aut confusio efficit; non infirmitas opi-
 nio est confirmata, nec legibus putanda
 est. Audiamus & (e) Poëtam Tra-
 gicum Græcum:

*Advertite, esse DEUM non creditis,
 Parvâq; mente duplicatis crimina,
 Est, est profecto.*

(a) Hug. Grotius de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 20. S. 45.
 n. 3. (b) Idem de Verit. Relig. Chriſt. lib. 1.
 in princip. (c) Seneca epist. 117. (d) Cicero
 Tulcul. quæſt. 1. (e) Euripides Phryxo.

Auctor priusquam de unitate & ceteris
 pietatis naturalis contemplativæ partibus a-
 gere inſtituit, de eſſentia DEI ſollicitus eſt,
 quam duobus argumentis ex Hærone demon-
 ſtrat quorum primum à rebus factis, quæ nos
 ad non factum, h. e., DEUM, deducunt, pe-
 titum eſt; alterum ex unanimi omnium gen-
 tium, divinitatem aliquam colentium; con-
 ſenſu. Sed ad primi hujus Grotiani argu-
 menti vim ac robur rectius intelligendum,
 repetendum hic ex (a) Scholaſticis eſt, quod tri-
 plex

plex juxta illos datur *via perveniendi ad notitiam DEI: quarum (1) Via causalitatis* dicitur, quâ nimirum in genere causarum efficientium à contemplatione effectuum per gradus necessario ascendimus ad unam aliquam summam & primam causam, à qua sunt omnia, ipsa verò à nulla alia, & ex rebus factis non factum cognoscimus. (2) *Via negationis*, quâ imperfectiones, veluti divisionem, mensurabilitatem per spacia, mortem, &c. quas in effectibus & creaturis deprehendimus, à DEO removemus. (3) *Via eminentiæ*, quâ omnem perfectionem, quam in rebus creatis cernimus, primæ causæ *נאס' עזאיסלסו* & in summo gradu tribuimus, juxta illud (b) *quicquid est in effectu, præexistit in causa, vel formaliter, vel eminenter*. Equidem (c) *reperiuntur, qui hunc modum cognoscendi DEUM naturalem ex rebus creatis lumine natura cognitis, seu imperfectum, incertum ad falsum, cum (d) Cartesio prorsus rejiciunt, & alium, ex quo quis ad claram, evidentem ac certam cognitionem DEI naturaliter cognoscibilis perduciqueat, comminiscuntur. Fundamentum, quod illi substernunt ad ostendendam hujus cognitionis incertitudinem ac falsitatem, est hoc: quod cognitio sensualis nullum firmum ac evidentem assensum in mente gignere possit, cum fallax interdum sit testimonium sensuum, qui multis modis decipiant nos ac errare faciant;*
qui-

quibus proinde nemo prudens in cognitione rerum confidere aut in eis stare debeat. Sic enim Cartesius: quicquid hactenus, ut maxime verum admisi, vel à seipso, vel per sensus accipi, hos apertè interdixit fallere deprehendi, ac prudentia est, nunquam illis planè confidere, qui nos, vel semel deceperunt, &c. Sed cum ex doctrina Physicorum, quin ipsâ experientiâ, quæ contra Cartesium clamat, evidens sit, quod sensus, quando & quoties versantur circa objectum proprium & proportionatum, in justa sc. distantia constitutum, organis sensoris illæsis ac rectè constitutis, falli aut fallere nequeant, sponte corruiat id, quod huic erroneæ hypothesei Cartesianæ superstructum est, quod videlicet nos non securè cognitioni illi, quæ per sensus fit, possimus confidere. Ut taceam, quod sententia isthæc latus petat tum ipsi (e) Apostoli Pauli (imò Spiritus Sancti, per ipsum loquentis) qui gentiles id propter ἀνεπίδοτητα, inexcusabiles, adstruit, quod non cognoverint DEUM, quem tamen ex rebus creatis lumine naturæ facile cognoscere potuissent; tum etiam ipse Christus, qui tum in terris egit, sæpè ad testimonium se ipsum provocavit, & non solum ad Thomam dixit: (f) *inse digitum tuum huc, & vide manus meas perforatas*, sed etiam ad ceteros discipulos congregatos. (g) *Videte manus meas & pedes meos, contrectate me & vide-*

videtur *De Nat. Spiritus: assa* *De Carceribus*
habet. Quibus tamen omnibus nihil, ro-
 boris inesset, si hypothesis Cartesiana facta
 recta staret. Ex consimili fundamento re-
 jici quoque potest *sententia* (h) *Mugorad* *Sto-*
ni, qui quamvis, non ut illi, hunc cogno-
 scendi Deum ex creaturis modum incerti-
 tudinis ac falsitatis, tamen difficultatis con-
 tra expressum *Pauli & Spiritus Sancti*, gen-
 tiles, ut diximus, *ex amodo* *leguntur* adstruen-
 tium, testimonium, arguit. *Complura alia*
pro DEI existentia argumenta vide apud
Textorem Spavof. Jur. Gent. c. III. hura ut ut

¶ 12. *De Probationibus supra. p. 22107*

- (a) Thomas part. I. quest. 88, art. 2. Scotius
 dispp. Metaphys. 30. S. 12. n. 8. Vid. quoque
 Angel. *tractat.* 23. in *lectam.* 3. lib. V. de
 Trinit. c. 2. (b) Sthalus Disp. V. Reg. II.
 Part. I. (c) Tob. Andree in *assertione* *me-*
thodi Cartesiana. Adrian. Heereboord. *melet-*
tem. Philos. dispp. *lect.* volum. I. dispp. 3.
 Confer *epistol.* *ejus ad tutatores Acad. Lon-*
denf. prefixam. it. *Colleg. Pnev. lib. II. c. 4.*
 (d) in *meditationibus de Phil. prima medit. I.*
 (e) Rom. 1. v. 18. (f) Joh. 16, 17. (g) *Lus.*
 24. 39.

§. III.

Evictô DEVM esse, facile evin-
 cetur etiam *unum esse*: est enim
 DEVS ens (ut diximus) necessari-

M unum

um, nulla autem necessitas concipi potest, nisi sub ratione unius: unitatem ubi excefferis, neque necessitatis ratio reddi potest, neque repugnantia inter diversos evitari; tum verò alia attributa omnipotentis & infiniti (de quibus statim agemus) Deo propriè convenire non poterunt. Nec desunt huic sententiæ nostræ Auctores quoque & laudatores: qui enim sapientiæ nomine inter Ethnicos maximè claruerunt, ii in hac parte nobis omninò adstipulantur. (a) *Unam videas per terras omnes legem famamque consentientem, DEVM esse unum, rerum universarum & Regem & Patrem.* (b) *Antisthenes dicebat: Populares Deos multos, naturalem unum esse; & apud Græcos* (c) *Sophocles:*

Unus profectò est, unus est tantum Deus.

(a) Max.

(a) Max. Tyr. dissert. I. (b) Cicero de Nat. Deor. I.
(c) inc. Trag.

Unitas DEI partim ex ipsius existentia, partim ex infinitate aliisque attributis divinis demonstrari potest. Cum (a) existentia singularitatem sive rō hoc esse includat, & plura infinita numero distincta dari omnino implicet. Eadem unitas etiam inde elucescit, quod DEVS essentialiter perfectus sit & non solum sibi, sed & omnibus aliis rebus conservandis sufficiat, eoque, ut habet ritum illud axioma: entia præter necessitatem & sine urgente ratione non multiplicanda sint.

(a) Vid. Textor Synops. Jur. Gent. c. VI. n. 15. & Hornej. in disp. de DEO sect. 1. §. 4.

§. IV.

Est & alterum Dei attributum, quod sit invisibilis, atque ita non possit sub aliqua externa specie à nobis concipi, sed tanquam aliquid sublimius omnibus, quæ videri possunt, utpote ens simplicissimum. Quod & ipsum agnoverunt Ethnici, ut (a) ille, qui de DEO sic loquitur :

M 2

Qui

*Qui cuncta cernit, ipse se cerni
vetat,
Mortalis quem nemo videt, unicus
omnes.*

Et (b) Poëta Comicus:

*Dic queso, qualem fas putas credi
Deum?*

(c) *Qui cuncta spectet, ipse non
spectabilis.*

Unde & cum templo comprehen-
di posse negat (d) Euripides:

*Qui posset ades, structa fabrili manu,
Tenere vim parietibus inclusam Dei.*

Et multò adhuc planius id expli-
cat (e) alius:

*Sejunge ab omni sede mortali DEVM,
Neo carne amictum, nec tui similem
Ignotus ille est.* (puta:

Idem alibi:

*Et terra, & æther, & poli arx, &
Juppiter,
Et cuncta solus, & aliquid subli-
mius.*

(a) Euripides inc. Trag. (b) Carm. Orph. (c) Phi-
lem. inc. com. (d) inc. Trag. (e) Æschyl.
inc. Trag.

Im-

Immotæ certitudinis res est, quod potentia nunquam excedat objectum suum adæquatum, seu quod fieri non possit, ut potentia circa aliquid actum suum exferat, quod sub objecto ejus adæquato non contineatur. Cum itaque objectum potentie visivæ sit corpus lucidum & coloratum, evidens est, quod sicut illa ad percipiendum sonum extendi nequeat, ita multo minus ad spirituales & incorporeas essentiam, qualis est DEUS, (a) cum sonus majorem convenientiam cum sensu oculorum habeat, quam spiritus, illeque intra rationem sensibilibus contineatur, hic non item. Atque ex his insimul adparet, explicari non posse, quomodo Deus illiusque essentia divina in altera vita oculis corporeis possit percipi, nisi vel DEUS statuatur corporeus, qui damnatus Anthropomorphitarum error est; vel potentia visiva mutetur in aliam eamque immaterialem potentiam, quod citra ejus destructionem fieri non potest. Intellectu itaque & visione mentis Deus videtur, non visu corporeo, juxta illud (b) Augustini: ad mentem DEUS pertinet, intelligendus est; ad oculos corpus, videndum est.

(a) Tom. I. disp. 49. c. 2. (b) de Civit. Dei
lib. 19.

Tertium, quod natura de DEO non occultè prodit, hoc est, quod Deus res omnes humanas, & quidem summa cum justitia, procurat. Paria igitur sunt Deum tollere, vel eituram humanarum rerum adimere, & omninò impius est, qui

Non curare Deum credit mortalia,
quotquam.

Melius Poëta Sulmonensis :

Nec securo quies illum, similisque,
sopori
Deinet.

Et Tragedus Græcus:

Quippe cum justè manifesta cura
prebeat nobis documenta salutis.

Optimè verò Philosophus, dum modo pro Diis Deum ponas. Pietatis hoc principium, benè sentire de Diis, ut qui & sint, & res omnes justè ac rectè administrant. Ut & pluribus auctoritatibus probat Auctor com-
men-

mentarii de J. B. ac P., quibus & hæc
addi possunt:

*Est profectò Deus, qui, qua nos agimus
auditq; & videt,*

*Adspiciunt oculis superi mortalia
justis.*

**Est & egregius de Deo locus, ubi
sic homo, quamvis impius:**

Florere vitâ nempe perpetuâ Deum,

*Natura cui sit potior, & cui mens
vigil*

**(k) Quacunque sunt, curet atque in-
telligat:**

*Hominum profata qui repente exau-
diat,*

Actusq; cernat: nescius falli arbiter.

**Tum & illud universale, quod
DEUS**

**(l) justè quidem, sed itinere surdo, res
agit mortalium.**

*Deus nunquam & nusquam injurius,
Sed quantum potest, justissimus.*

*Si jus sequentem cum profano atque
impio*

*Sors aqua sequitur, quomodo benè res
eant,*

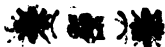
Si nulla jure optimo cura est Jovi.
**Imò ille etiam desertos ab ornati-
 bus (m) non derelinquit:**

Nostris interim

*Non est, qui curam haberet extra
 unum Deum.*

(a) Virgil. Bucol. (b) Ovidius de art. am. (c) Eu-
 rip. Herachid. (d) Epictet. (e) lib. 2. c. 20. § 46.
 (f) Plautus caps. (g) Ovidius Metamorph.
 (h) Euripides Sisyph. (i) Idem Troad. (k) Plut.
 in Thest. (l) Euripid. Phryx. (m) Metand.
 inc. pota.

*Deum, (a) tanquam omnium rerum crea-
 torem & supremum arbitrum, rerum mortalium
 curam agere eademque providentia sua in na-
 turalibus suis conditionibus sustentare, illis
 quam optime prospiciendo eademque ad cer-
 tiorumque dirigendi, apud omnes verum &
 indubitatum esse putamus, si excipiamus (b)
 Epicureos & (c) Stoicos, quorum illi Deum,
 ut otiosum & inertem, nec res & negotia cu-
 rare humana, nec mundum administrare;
 ut verò, ut omnia fato regi dixerant, ita &
 providentiam munus divini si nota peni-
 tus negarant, saltem in dubium vocarunt.
 Quamvis enim, attestante id ipsum (d) La-
 tano, Seneca aliisque Stoicorum Protagoram,
 Democritum & Epicurum aliosque Philosophos
 acer-*

stantem reuderint, mundumque sine Dei
providentia nec fieri potuisse, nec constare
posse docuerint, nisi summa ratione regere-
tur; non tamen *Clyssippum*, *Philopatum*
aliosque penitus excusandos esse putamus,
utpote qui plenis buccis nullò non tempore
fatuor suum decantarunt. *Epicureis* addi-
mus alios, *Euripiadem* (e) præsertim, qui Da-
um, ut beatum & incorruptibile animal, omnis
boni repletum omnisque mali expertem,
unicò ad sui beatitudinem conversum, res &
negotia humana nullatenus respicere aut
attendere docuit, miserumque fore putavit,
si Deus fabri aut operarii more ad hujus mo-
di fabricam se converteret: Usus autem in-
ter alia hoc est trilemmate: Ante ordinationem
tatius Deus aut dormivit aut vigilavit, aut se
neutràm verum, hac est, si neque dormivit, ne-
que vigilavit, non fuit omninò; Si dormivit, à
seculo mortuum fuisse necessarium est, cum sempiternus somnus mors sit, Deus autem nec somni
nec motus capax esse possit; Sin verò vigilavit,
aut habuit perfectam beatitudinem, aut imper-
fectam & manentem. Si perfectam nullius rei
indigus fuit, eoque nec ad novam rerum pro-
ductionem descendisse verisimile est; Sin autem
manca & imperfecta adsuit, quomodo verè
DEUS dici poterit, cui aliquid defuit. An
autem sò etiam *Aristoteles* referendus sit?
disquirunt eruditi. (f) *Lactantius Firmianus*

M 5

(g) cum

(g) cum Nemesio id affirmat. Sed nos (h) sicuti Thomam, (i) Grégor. de Valent. (k) Marsilium Ficinum, (l) aliosque id negamus, moti duplici Aristotelis locò, (m) alterò, qui habetur lib. 10. ad Nicomach. c. 8. ubi ita dicitur: qui menti congruè agit, hancque excolit & optimè affectus, Deo carissimus esse videtur. Nam si aliquam rerum humanarum curam Dii habent, sicuti videtur, consentaneum fuerit ipsos gaudere re optima, atque maximè cognata: id verò non fuerit, omnesque qui id amant maximè, & honorant, remunerari, uspose qui sibi amicorum curam habeant, rectèque & honestè agant; alterò, qui occurrit libro de mundo (si is est non Alexandri, sed Aristotelis, ut multi sine rubore id fatentur) c. VI. ubi Philosophus πάντων ἡγεμόνα, omnium ducem & principem nominat, ipsumque τὸ σὺμπαν διαπεύειν, universum gubernare, & κόσμον ἐπέχειν, mundum administrare docet.

- (a) Wincler. de Princip. Jur. lib. 1. c. 3. (b) Cicero lib. 1. de Nat. Deorum. in princip. Plinius lib. 2. c. 7. Nemesius de Natur. hominis c. 44. Laurent. Firmian. lib. 1. Institut. divin. c. 2. Wincl. de Princip. Jur. lib. 1. c. 16. p. 152. & seqq. Plutarch. de Stoic. repugn. (c) Theophilus Antiochenus ad Antolycom lib. 2. (d) lib. 1. Instit. Divin. (e) Eusebius lib. 14. de Preparat. Evangelic. c. 6. (f) lib. de Ira Dei c. 18. (g) lib. de Nat. hom. c. 24. (h) lib. 3. contra gentil. c. 75. (i) 1. 2. disp. 1. quest. 22.

... (1) lib. 2. de Immort. Animæ. 13. (1)
Klozius in Pnev. Carpentarius digress. 3.
in Alciv.

§. VI.

Quartum, in quo Deus cognoscendus nobis à natura proponitur, est, quod opifex est omnium extra se. Cum enim sit prima causa & causa causarum, consequens est, ut pulcherrimum totius mundi opificium Deo acceptum ferre debeamus, quod & ipsum multi ex Ethnicis videntur, quibus Deus est,

(a) qui compat a numine magno

Conciliumque virum complet, pelagusque profundum,

Et pelagi portus : fruimur Jove & utimur omnes :

Nos genus illius.

Per Jovem enim Deum verum, mundi opificem, intelligi debere, testis est (b) Apostolus Paulus. Is enim est,

(c) Cæli

(c) *Caeli solique machinam qui con-*
didit,

Vadumque ponti caeruleum & vim
spiritus.

Et quiddam de prima creatione
hominis audi Poëtam (d) Lati-
num :

Natus homo est, sive hunc divino se-
mine fecit

Ille opifex rerum, mundi melioris
origo.

Audi & (e) Græcum :

A Deo ratione ratio nascitur moria-
lum.

Pulchrè (f) Euripides :

Grates meretur, quisquis humanum
DEUS

Secrevit eorum, belluarum à moribus,
Primumque mentis lumen, atque
interpretem

Lingvam, sonique iudices, aures,
dedit.

(a) Arat. Phœn. in pr. (b) Actor. 17, 28. (c) So-

phocles ins. com. (d) Quintus in Metamorph.

(e) Epicharm. in Rep. (f) Euripides Suppl.

Cum DEUS, ut in superioribus ostensum,

causa prima & independens seu ea sit, quæ à
nullo

nullo alio per veram causalitatem dependet,
 ab ipsa autem cetera entia omnia pendent,
 sponte sua fuit, ipsum non solum esse opificem
 omnium extra se, h. e. Creatorem & Genitorem,
 sed & Conservatorem; tum etiam extra De-
 um entia ab ipso cum in fieri sive produci,
 tum etiam in operari & conservari depende-
 re. Dico notanter: Deum esse Creatorem &
 Genitorem &c. Sunt namque dua creaturas
 producendi modi, quorum alius dicitur Crea-
 tio & est eorum effectuum ac creaturarum,
 quae ex nihilo sunt productae, veluti materiae
 primae, Angelorum & anima rationalis; alius
 vero Generatio estque non nisi corporum seu
 eorum, qui ex aliquibus, intellige princi-
 piis, ortum dant. Uterque modus tam
 creatio quam generatio huc pertinet; &
 hinc est, quod Aristoteli DEUS non solum
 γεννητὴρ καὶ ἀρχαῖος πάντων αἰνία, γενετὸν τῶν
 ὄντων, sed & γένετορ, h. e. genitor & parens
 seu Auctor eorum omnium, quae in hoc mundo
 quoque modo perficiuntur, rectissime salvetur.

§. VII.

Ex quatuor his attributis DEI jam
 adstructis fundamenta sua sumunt qua-
 tuor priora Decalogi praecepta, quae DE-
 UM & divina tangunt. (a) Primum
 enim unitatem DEI complecti-
 tur.

tur. *Alterum*, quod imaginem Dei fieri vetat, naturæ ejus inconspicuae innititur. *Tertio* substernitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationibus non exclusis, quibus jurisjurandi religio fulcitur. *Quartum*, opificum mundi pro fundamento est, cui superstruitur Sabbathi sanctificatio in tanti operis memoriam: & eatenus quidem ea præcepta juris naturalis esse & in jure fundari constat.

(a) Vide Hugo Grotius lib. 2. de J. B. ac P. c. 20. §. 45. n. 1.

(a) Speculatio ista, quâ *Autor* secutus
 (b) fratrem suum ex quatuor hæcenus expositis pronuntiatis quatuor priora Decalogi præcepta, ex unitate Dei primum, ex invisibilitate & natura ejus conspicua alterum de non efficiendo sculptili seu imagine DEI, ex providentia & cura rerum humanarum tertium de jurisjurandi religione, & ex opificio hujus mundi quartum de sanctificatione Sabbathi, deducere conatus est, in quibus-

lans, cum primis quod tertium & ultimum attinet, nimis longè petita, & argutis ac ratiocinationibus paulò abstrusibus suffulta est, atque aliàs ratio sibi re- a luminique naturæ innixa per solas no- ias naturales solet exigere. Neque enim r hoc, quod quis vel maximè certus, De- m humana respicere eorumque curam age- e, statim in jurisjurandi religionem & san- dmoniam; aut quod ipsi constet, Deum produxisse universum hoc, in sabbathi san- dificationem, nisi per remotam & sat obscu- ram consequentiam, deducitur, hominique aliunde tam de jurisjurandi sanctimonia, quàm sabbathi sanctificatione, sufficienter constare potest, dummodo attendat, quod juramenti, quæ in (c) assertionem seu assevera- tione per DEUM, aut, quod eodem redit, per justitiam DEI immutabilem, in confir- mationem & testimonium veritatis facta, consistit, fallaciâ, veracitatis, omniscientiz, omnipotentiz & justitiz divinæ honor læda- tur; quodque pro tot innumeris in nos co- tidie collatis beneficiis & malorum nobis imminentiâ averfatione non solum priva- tum & secretò, sed & palàm inque cœtu pu- blico & ad minimum septima temporis parte invocandus, eoque tempore, quò celebra- tio nominis divini pro ipsius operibus & be- neficiis fit, homini ab omnium secularium ope

B. N. l.
 Autor le
 habes
 riora De
 rum, et
 spicua et
 in imagi
 um huma
 gione, et
 a de factis
 natus est, i

operum, quæ cultui illi obfunt; requiescendum sit. *Adhæc* multiplicat (d) uterque *Grotius* hic præter necessitatem primùm præceptum de colendo DEO, præceptum quædam imagine à primo sejungit, & ut novum constituit, cum tamen primi saltim appendix & uberior illius explicatio sit, cultusque imaginum aliqua idololatriæ, illi primò præcepto, in genere interdictæ, species sit.

(a) Ziegler, Not. & Animadv. in Hugon. Grot. lib. 2. c. 20. §. 45. n. 1. p. 473. (b) Grot. de L. (c) Instit. Mon. part. II. c. 16. §. 21. p. 217. (d) Olander in Observ. Theol. in Hug. Grot. lib. 2. c. 20. §. 45. p. 474. & Zigl. cit. h.

§. XIX.

Cæterum sunt & alia DEI attributa, non minus ei propria, quæ consistunt in vitæ, potentiam, scientiam habentibus, & quicquid omninò perfectionis nomine intelligere solemus, & quidem modo infinito. Est itaque vitæ infinitæ, id est, æternus, potentia immanis, id est, omnipotens; scientiæ indeterminatæ, id est, omniscius; bonitatis verò incomparabilis, id est, optimus. Sed

(a) hæc

hæc omnia non difficulter ad
 quatuor priora reduci possunt:
 eternitas enim fluit ex natura en-
 necessarii ejusque unitate: po-
 tentiam verò & scientiam utram-
 que sine fine, & supremam bo-
 nitatem, involvit tum cura rerum
 humanarum cum summa iustitia
 conjuncta; tum opificium mundi,
 cujus fabrica sine iis nunquam fu-
 isset absoluta.

(a) Vid. Hug. Grot. de Verit. Relig. Christ. lib. 2.
 in princip.

Præter eas, quas hætenus exposuimus, pie-
 tatis naturalis contemplativa partes. Auctor ad-
 hæc plures memorat, veluti: quod DEVS vi-
 ta, potentiâ, scientiâ, bonitate aliisque perfe-
 ctionibus, modo tamen infinito gaudeat; sive,
 quod eodem redit, quod ipse æternus, omni-
 potens, omniscius & optimus sit. Addit ta-
 men hæc idque genus alias perfectiones haud
 difficulter ad quatuor priores reduci posse,
 eternitatem quidem ad unitatem, omnipo-
 tentiam verò, omniscientiam & supremam
 bonitatem partim ad curam rerum huma-
 narum

N

narum

Instrum cum summa iustitia conjunctam, partim ad opificium mundi. Sed hæc omnia ulteriore indigent examine. Igitur quod vitam sine fine attinet, cujus primum Autor mentionem facit, ejus nomine non (a) physicam & naturalem intelligimus, quâ scilicet plantæ & animalia vivere dicuntur, cum ad hanc præter internum principium etiam organa corporea, per quæ illud operatur actusque vitales materialiter producit; requirantur, quibus DEVS, ut spiritus, prorsus destituitur; sed spiritualem & intentionalem, quatenus in intellectu & voluntate consistit, & ut DEO tribuitur, nihil aliud, quam ipsam DEI essentiam, à nobis vel per modum potentie intellectivæ & appetitivæ, si de vita in actu primo loquamur, vel, si de eadem in actu secundo, per modum actualis cognitionis & appetitionis conceptam, denotat: cujusmodi vita in DEO cum infinita & sine fine sit, dicitur aternitas, Deusque hâc vita vivens, æternus, & facile cum ex viis aliis, tum maximè ex via eminentiæ, vi cujus perfectiones simpliciter tales in creaturis DEO in excellentissimo gradu tribuuntur, demonstrari potest. Dixi: ut Deo tribuitur: Quamvis enim (b) hæc vita spiritualis, h. e. intellectualis & appetitiva, etiam Angelis & spiritibus competat, in modo tamen rei aliqua intercedit disparitas. Cum Angeli, quoties

semet actuant, toties id faciant per ve-
 causalitatem, semperque illic inter vi-
 Angeli in actu primo vitamque in actu
 undo spectatam à parte rei distinctio de-
 , illaque ut hujus principium, hæc ut il-
 as forma se habeat ; in DEO autem hæc
 sa à parte rei non distingvantur, sed sim-
 lictissimè idem sint, Deusque per suam sub-
 stantiam seu essentiam sit actualissime vi-
 vens, h. e. intelligens & adpetens, eoque in
 eo nec actus primus & secundus, nec distin-
 ctio realis, nec ulla cogitanda causalitas sit.

*Ex hac vita Dei spirituali pronâ consequentiâ
 fluit altera pietatis naturalis theoretica pars,
 videlicet scientia indeterminata, seu, quod
 Deus sit omniscius, cum (c) vita DEI, quate-
 nus concipitur in actu secundo, potissimum
 in ipsius scientia consistat, & ab hac in Deo
 nisi ratione non differat. Ubi tamen no-
 tandum, nos nomine (d) scientia hic non ha-
 bitum aut qualitatem, aut cognitionem per dis-
 cursum comparatam, aut aliâ similem cogni-
 tionem cum imperfectione aliqua conjunctam,
 sed claram & apertam cujusque rei ac verita-
 tis sine fine ac modo spectatam, & cum ad De-
 um, tum ad omnia alia extra ipsum termina-
 tam, intelligimus, hâc tamen cum discrimi-
 ne, ut Deus & quæ ipsi formaliter insunt,
 objectum primum, ceteræ autem res co-
 gnoscibiles omnes extra Deum secundarium*

N 2 consti-

de
 det
 sicut
 dicit
 in
 te
 ex
 it
 n
 tribu
 ut
 ta
 t,
 nodo
 tam
 Cum

constituant, illaque comprehensiva, hæc pro
 varietate objectorum scibilium, nunc scien-
 tia naturalis seu simplicis intelligentiæ,
 nunc libera, nunc mediâ dicatur. *Sed nec
 de suprema bonitate. immensaque potentia ali-
 qua poterit esse difficultas.* Cum præterquam
 quod utraque ex opificio hujus mundi est
 conspicua, utpote cujus fabrica infinitam
 & virtutem & bonitatem arguit, etiam ex
 infinita & universali Dei perfectione omni-
 um generum perfectiones in se continente,
 satis elucet, *cum qui infinita & interminabilis
 perfectionis est, non possit non esse summè bonus
 & omnipotens.*

(a) Maxime Rever. Dn. D. Bechmannus in diff. de
 Vita DEI. th. 1. §. 4. & 5. & in diff. de DEO
 quat. ex lumine nat. cognosci potest cond.
 XIV. §. 27. (b) Idem in laud. diff. de Vit. Dei.
 th. 3. §. 16. (c) Idem th. 4. §. 18. (d) Svarezius
 disp. 30. Metaphys. sect. 15. n. 2.

§. IX.

Et singula quoque hæc Ethnicis
 Scriptoribus ex lumine naturæ in-
 notuisse, ex infra dicendis palam
 fit: nam, ut ab *Æternitate* incipia-
 mus, (a) Cicero DEVM vocat
*mentem solutam quandam & liberam
 & segregatam ab omni concretione mor-
 tali,*

*omnia sentientem & moventem,
inque præditam motu sempiterno.*

em (b) verustissimus Poëtarum:

Fictorem conspice mundi,

*Unus is, aternus, suntque omnia facta
per unum.*

**Ad Omnipotentiam verò spectant
equentia:**

**(c) Immensa est, finemque po-
tentia cæli.**

*Non habet, & quicquid superi voluere
peractum est.*

Huc pertinet & hic (d) locus:

*Quos Dî tuentur, his amicorum nihil
Opus est; abunde sufficit Autor Deus.*

Et quod Deus sibi (e) sufficit:

*Deus aut eget nullius, aut non est
Deus.*

Concinunt & (f) alia:

Deo patrante, quidlibet fieri vetat.

Ad Scientiam verò & Sapientiam,

quod attinet, en (g) pauca:

*Mortale miserum sapere cur ergo
genus*

Putatur? A te nostra pendent omnia,

*Facimusque , visum quod voluntati
tue est.*

Hinc (h) Philosophus Latinus :
*Nihil DEO clausum est , interest animis ,
& mediis cogitationibus intervenit.*

Et (i) Græcus in Comœdia :
*Res nulla est Deum que lateat , scire
quod te convenit ,
Ipse est noster introspector : tum Deus
nil non potest.*

Iterumque

*Nec acus filium Pampibile concuperis ,
Quando ipse prasens Deus inspectat
omnia.*

Denique & Bonitatem Dei omnes
deprædicant auctores : (k) unus
ait :

*Nullum Deorum quippe crediderim
malum.*

(l) Alter verò etiam fidentius sic
fatur :

Qui sit Deus , bonus idem sit necesse est.

Optimè igitur (m) Augustinus :
*de Deo optimè existimare , pietatis est ex-
ordium.* (a) I.

- (a) I. Tuscul. quæst. (b) Carm. Orph. (c) Ovid. Metamorph. 8. (d) Euripid. inc. Trag. (e) Idem inc. Trag. (f) Sophocles Ajace flagell. (g) Eurip. inc. Trag. in Seneca. (h) Epicham. inc. com. (i) Men. in c. com. (k) Eurip. Iphig. (l) Men. int. com. (m) de lib. arbit. lib. 1.

Cum non nisi mera Scriptorum Gentilium testimonia & auctoritates hoc in §. contineri, constet, nihil hinc monendum esse putamus, adjicientes tantum unicum ex (a) Philosopho pro bonitate Dei locum, quo DEVS dicitur virtute optimus: non quasi in Deo sint accidentia seu virtutes, a Deo realiter distinctæ, ut quidem aliqui hic impetunt contendunt, sic enim læderetur summa ipsius simplicitas, sed quod moraliter bonus sit, quatenus nihil, nisi quod rectum pium atque sanctum est, velle & facere potest & solet: Quod & alibi ipse monuit (b) Aristoteles, cum ait: *Non Dei ulla est virtus, præstantior siquidem est omni virtute Deus, & non secundum virtutem probus.*

(a) lib. VI. de Mundo. (b) lib. Magn. Moraf. cap. 5.

X.

Ex his omnibus duo sunt constan-
tanea, quæ ad materiam legum
proprius accedunt, quarum primum
est, Deum esse supremum legislatorem.

N 4

Est

Est enim rationi vel maxime con-
 veniens, ut ille, qui viget, qu-
 meminit, qui regit & moderatur
 mundo, quem condidit, legen-
 ponat, quod ipse ut auctor legi
 naturalis abunde præstitit, sicut
 (a) supra à nobis demonstratum
 est. Judæi (b) verò etiam alio
 nomine eum *legislatorem* appel-
 lant: nam legem Noacho & eju-
 posteris (quos Noachidas vocant
 in restauratione mundi post dilu-
 vium à Deo promulgatam, ex
 traditione agnoscunt septem
 præceptorum, quorum (1) est *d-*
cultu extraneo seu idololatria. (2) *d-*
malodictione Numinis seu blasphemia
 (3) *de effusione sanguinis sive homicidio*
 (4) *de revelatione turpitudinum sive de*
turpitudine ex concubitu. (5) *de furti-*
o & rapina. (6) *de judiciis seu regimin-*
forensi ac obedientia civili. (7) *de non*
comedendo membro animalis viventis
 Quibus

Quibus etiam alii addunt octavum, de honorandis parentibus.

(a) c. 1. & 3. (b) Seldenus de jure Nat. & Gent. juxt. disciplin. Hebr. lib. 1. c. 10.

Ut in principe & gubernatore particularis alicujus reipublice, ita multò magis in DEO, Rege & principe totius hujus universi, oportet esse quandam gubernandi normam & rationem, juxta quam omnium rerum & presertim rationalium administrationem instituat. Hinc eos, qui ab ipso omnium rerum opifice non omnia regi existimant, non Aristoteles solum, ita referente Mornæo, flagris dignos esse judicat, & nec philosophi verba, sed carnificis verbera mereri, sed & ante ipsum Plato impietatis accusat. Esse autem DEVM supremum legislatorem cum ex aliis, tum maxime ex divina providentia, quam supra adstruximus, evidens est, utpote quæ à lege DEI æterna, secundum quam Deus omnia moderatur & dirigit, non re ipsa, sed sola ratione, vel tantum appellatione differt, & lex dicatur, quoties ut norma gubernandi in DEO concipitur; providentia verò, ut est universalis DEI cura, cuncta conservantis omnibusque de necessariis mediis ad operandum & consequendum finem suum prospicientis. De præceptis Noachidarum seu
fiko-

*filiorum aut liberorum Noachi eorumque
pellatione & numero vide Seldenum c. l.*

§. XI.

*Alterum est, quod DEVS, utpote C
ator totius mundi, in omnes homines
tantum summam habeat potestate
sed etiam supremum in res à se crea
dominium: hinc de priore illa se
tentia :*

*DEVS Imperator, nemo mortalis m
Item illa non minus decantata
Regum timendorum in proprios g
ges,*

*Reges in ipsos Imperium est Jova
Cui consequens, DEO magis qu
hominibus parendum :*

*Nonne ergò forti corde, sepositò m
Mortalis ira, par Deo magno fui
Gerere morem.*

Et alibi:

*Non te quidem cœlitibus equant
Deis
Ego & hac juventus has fores a
dimus
Sed te autumantes Principem,*

De posteriore verò patet, non tantum, quia DEVS dominus omnium dicitur in sequenti loco,

Quam DEUS instituet, rerum dominus omnium.

Sed etiam ex alio, ubi sic Poëta Tragicus :

Non possidemus propria mortales bona,

Sed jus Dearum, nostra dispensatio,

Et commodata, cum volunt, repetunt Dei.

Autor quantum ad jus DEI in creaturas distinctè loquitur, Deoque vi creationis non solum summum in illas imperium & potestatem, sed & dominium tribuit, vi cuius non titulò delicti solum ac pœnæ, sed (a) & sine ulla causa præcedente cuius ut vitam ita & res quando & quotiès cunq; vult auferre potest. Est autem jus illud soli DEO proprium, universale & absolute summum idque in sensu agente & positive tale, quod omne imperii genus supergressum, omnia regna, imperia & republicas, totumque terrarum orbem sibi subiectum habet, cæterisque inter homines iuribus ac potestatibus, etiam si summis & alterioris gradus inter ipsos nesciis,

con-

contradistinguitur, utpote quæ nec sunt in sensu agente, sed negante solum sunt, universalia, sed particularia, ipsique D subdita. Ut hinc frustra sint, quotquot (b) Bartolo & (c) Baldo (d) aliisque Juris mani Doctoribus Imperatori Romano, qui ipse (e) interdum se mundi dominum vocat & in (f) S. literis imperium ejus τῆς οἰκῆς υἷος nomine dicitur, aut cum (g) Tanque: & (h) Brevio Pontifici Rom. universale imperium tribuunt.

- (a) Hug. Grotius de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 21. § p. 1. (b) in l. hostes, ff. de captiv. (c) cunctos populos. C. de summ. Trinit. & cathol. (d) Martha Neapolit. lib. de Ju part. 1. c. 27. Petr. de Andl. lib. 2. de Im Rom. c. 8. Matth. Stephan. lib. de Ju part. 1. c. 1. n. 4. (e) Vid. Acta Concil. Cædonensis Act. XI. ac XII. (f) Luc. 2. (g) Vid. Thuanus Hist. lib. 28, ad A. C. 1 (h) in Pontifice Rom.

§. XII.

Et hæc quidem hæctenus DEO ex naturalibus principibus hausta sufficiant pro nostro intuitu: plura nec nostra tenuit nec DEI magnitudo patitur. Nam

De DEO etiam vera dicere, periculo-
sum est.

Rectè Tragicus de hac materia
loquens:

*Quem me ergò mones servare mo-
dum?*

Res band nimium curare DEVM.

Aut ut apertius id explicat Co-
micus:

*Non indagare quid Deus sit, impa-
rum est.*

*Eum discupere scire, qui sciri ne-
vult.*

Manum igitur de tabula tollam, am-
pliores hujus rei discussionem Theologis,
ad quos hac proprie spectat provincia de-
legens.

§. XIII.

Ex naturalibus hisce de DEO
notionibus derivantur hæc præ-
cepta sive leges: id enim nomen
non immeritò iis adscribi potest

(1) (a) Deum esse honorandum. (2) aman-
dum. (3) colendum. (4) ei obtemperan-
dum. De honore, qui DEO debe-
tur,

tur, res clara est : est enim summum, veneratione dignum. Itaque (b) *DEVM decet per purâ, integrâ, incorruptâ & m & voce venerari.*

Hinc (c) Philosophus : *alibi aliquid esse honesta, DEVM bonum profsequi ubique.*

Et (d) Poëta Tragicus :

Estote memores ritè venerari Deum
Quod & eleganter docet illud
 (e) hic locus : *Filius honorat patrem & seruus dominum suum : si ergo ter ego sum, ubi est honor meus ? dominus ego sum, ubi est timor meus*

(a) Hug. Grot. lib 2. c. 20. §. 45. n. 3. (b) C. de Nat. Deor. (c) in Topic. (d) Soph. Philoct. (e) Malach. c. 1. v. 6.

Posteaquam *Autor* pro instituti sui modo in indagandis capitibus & momentis Theologiz naturalis theoreticæ occupatus jam ad notiones Theologiz naturalis practicæ, quæ notitiam istam, ex Theologia naturali Theoretica haustam, ad actiones tr

fert, digreditur, & quomodo juxta ea, quæ hæctenus allata sunt, *Deus honorandus, amandus, colendus, eique obtemperandum fit*, ex principiis luminis naturalis deducit. Et quidem quod *honorem*, de quo hoc §, attinet, sicuti ille est testimonium de alterius perfectione morali ipsi inexisterite, ita quam maximè DEO, cum ob dependentiam omnium rerum ab ipso, tum ob infinitam ipsius & interminabilem perfectionem, honor isque summius deferendus. Quamvis, si dicendum quòd res, DEO ex mente, *Aristotelis*, non tam honor, qui pro fundamento virtutem, quæ Deus ob carentiam affectuum prorsus destituitur, quam potius veneratio, cum verbalis, h. e. preces & hymni, tum realis, h. e. obsequium, tribuenda sit. *Vid. Instit. Moral. parte 2. c. 13. §. 2.*

§. XIV.

DEVM verò esse *amandum*, vel ipsa amoris vox ostendit, cum ea de sui natura in bonum feratur: omne enim bonum per se amandum est, ergò supra omnia DEVS, summè bonus: inde & ipse DEVS jure suo amorem hominum

num exigit his verbis: (a) *Di-
Dominum Deum tuum ex toto &
tua, ex tota anima tua & ex tota f-
tudine tua.*

(a) Deuter. c. VI. v. 5.

*DEVM ab homine non amandum solum
& summè & super omnia amandum esse, ex
cum causalitatis, quâ Deum omnis boni
torem & auctorem, tum eminentia, quâ ip-
ut summè & infinite bonum esse cogn-
mus, ut certum & indubitatum esse putat.
An autem homo Deum supra se & plus q-
seipsum debeat diligere? dissentiunt Doct-
Sunt qui ex propensione & impulsu in-
gentis naturæ unumquemque magis a-
ipsum quam ad DEVM diligendum In-
ri, hominemque solum ex vi charitatis &
nitus infusæ DEVM debere plus quam
ipsum amare, contendunt. Sed verius
etiam docente & impellente natura rati-
li, hominem magis Deum oportere quam
seipsum amare, existimant, moti cum a-
tum imprimis eò, quod nulla hominis a-
lege naturæ prohibita, naturali hominis
pensione possit esse consentanea, quod
naturæ non evertat, sed potius constitua-
teque componat naturalem illam prop-
sionem, eoque nec illa actio hominis,
seip-*

seipsum magis quam Deum diligit, utpote
 quæ præcepto Decalogi, quod ipsum juris
 naturalis effatum est, interdicitur. Adhuc
 cum unumquodque amabile objectum tan-
 ti facere debeamus, quanti ejus natura, bo-
 nitas requirit & perfectio, evidens est, ho-
 minem magis ad Deum, utpote infinite, h.e.
 sine modo bonum & perfectum, quam ad
 seipsum amandum, teneri.

§. XV.

*Cultus, quem DEO debemus,
 vocatur propriè Religio, aliquando etiam,
 nomine pietatis insignitur: de utro-
 què hoc habe: (a) si est pietas co-
 nspicere DEUM, cujus cognitionis hæc
 summã est, ut eum colas, ignorat utri-
 que justitiam, qui religionem DEI non
 tenet, de hac (b) Tragicus*

*Pietas durat ad summum diem,
 Vivente, moriente homine, non inter-
 dicit.*

Idem (c) alibi:

*Pietas aliqua est coluisse Deos.
 Et hæc quidem præcipuè in ani-
 mo residet: O Opti-*

*Optimus (d) animus pulcherrimus
cultus*

Deo sacrificia semper ingenio proba

Item :

*Sat (e) ille purus, nullius sceleris
qui conficit.*

Et alius :

*Pia & modesta mente venerare D
Vsumq; prabens maximum mortu.*

(a) Lactantius lib. V. Institut. (b) Soph
Philoct. (c) Idem Antig. (d) Seneca
Men. inc. com. (f) Euripides Bacchi.

*Quomodo religio seu cultus & p
differant, jam tum supra diximus. I
faltim notandum, quod cultus, qui DEC
betur, natura ipsius spirituali debeat esse
veniens, non coactus & talis, qui timori
li natales debeat, cujusmodi fuit (a) Br
ensium, qui, ut minus noceret, etiam di
lo cultum exhibebant, aliorumque ge
lium, sed ultroneus, supremus item & maxi
cum objectum hujus cultus religiosi sit D
qui solus quovis alio ente & superior &
fectior est. Sicuti vero (b) cultus ille g
nus est, alius internus, in conformatione ad
hominis ad voluntatem divinam h. e. in
junctione ad DEUM summaque revere*

per intellectum & affectum consistens ; *alius* *externus*, qui in precibus, laudibus, adorationibus, gratiarum actionibus, verbi divini auscultatione, lectione, meditatione, idque genus aliis occupatus, & sine illo ritè peragi nequit, ita ad utrumque cultum pariter Deo exhibendum homines tenentur, ita quidem, ut vi illius non solum Deo, utpote veracissimo ejusque dictis & promissis sine ulla hæsitacione fidem habeant, ejusque jussa ex amore erga ipsum, utpote optimum, non in se tantùm, sed & nobis, promptissimè exequantur, vetita ex timore iræ Dei, ut justissimi, omittant, sed & ea omnia, quæ Deus ipsos pati vult, submissè tolerant; vi posterioris verò, ut homines cœtui publico, divino cultui destinato, statuto locò ac tempore, frequenter intersint, ministris ecclesiæ, sacra publicà debitâ devotione peragentibus; sedulo & cum attentione auscultent, vitam suam juxta monita sacra instituant ac emendent, legant, meditentur, DEUM pro suis operibus ac beneficiis debitis laudibus extollant, & pro animi corporis ac fortunæ bonis clementer concessis, proque malis tam præsentibus quàm futuris avertendis suppliciter ac piâ mente invocent, vitamque universam juxta voluntatis divinæ beneplacitum instituant atque componant.

(a) Ross. in Panseb. se. 3. (b) Seldenus de Jur.

Nat. & G. juxt. discipl. Ebraicæ. lib. 3. c. 1
p. 310. Achilles Epstein. scolaris univ. Jurispr
Nat. p. 8. & 9.

§. XVI.

*Obedientiam DEO deberi, nemo
unquam negavit, quod si qui
eò prolabatur impietatis, in eum
quadrabunt sequentia:*

*Quisquis (a) hoc equum negat,
furore*

Proximus, demens agit at quadriga.

Nos contrarium statim probavi
mus, idemque ex opificio univer
si probat (b) *Auctor de Jure Belli &
Pacis.*

(a) Euripidis Heracl. (b) in prolegom. n. XI.

DEO irrefragabiliter & sine excepti
one in omnibus parendum esse, cum ali
tùm creatio, conservatio, summaque in r
creatas potestas & dominium evincunt
*Irrefragabilis autem est hæc obedientia & un
versalis, cum omnium, etiam regum, ei cede
re debeant imperia, (a) Deoque in iis,
quibus utrique & DEO & regi simul ob
diri nequit, magis quam regi obtemp
tantum sit, non tam ob majorem ad remun*

rat

rationem, sive per præmia, sive per pœnas, faciendam, virtutem & potentiam, ut visum est (b) *Scharrackio*, quàm potius ob universalitatem impetii divini, & imperiorum terrenorum subordinationem, vicariamque ac à DEO dependentem regum in his terris potestatem.

(a) Actor. V. v. 29. (b) de offic. secundæ jus nat. c. IV. p. 307.

§. XVII.

Plura sunt, quæ nos DEO debemus, sed hæc præcipua sunt, quibus & reliqua ferè continentur: quare hic supersedebimus, illud interim monuisse contenti, priora illa duo præcepta ex septem enumeratis, quæ Judæi agnoscunt, etiam inniti fundamentis ex jure naturæ petitis. Primum enim *de Idololatria* conforme est primo Decalogi præcepto & positâ unitate divini Numinis, ratiocinandô facilè inde colligitur: Deus enim verus fictitiis Diis honorem

norem suum communicare non vult. Alterum verò de *maledictione Numinis* maximam habet rationem: quid enim intolerabilius quàm summum Numen conviti & maledictis proscindere? quo nec (a) per legem civilem in contumeliam honesti hominis impune facere licet.

(a) l. fin. ff. de Injur. & passim.

Dicit *Autot* adhuc plura, Deo ab homine præstanda, enumerari potuisse officii veluti DEVM iratum & peccatis offensus esse placandum, in ipsum sperandum, in omni omnibus necessitatibus confidendum nomen ipsius non in vanum invocandum &c. Sed cum institutum ipsius haud fuerit omnia & singula de DEO juris naturæ placita tradere, sed insigniora solum, sub quibus ceteræ de DEO notiones practicæ ferè continentur, ideò licet his idque genus alii illud adhuc monendum esse putat, quod duo priora ex septem præceptis Noachidarum, superius memoratis, quorum alterum de cultu extraneo seu Idololatria, alterum de maledictione Numinis seu blasphemia etiam

etiam fundamentis ex jure natura petitis innitantur. At enim non saltim fundamentis juris naturalis innixa, sed ipsissima juris naturalis placita sunt, illudque ex unitate Dei, supra adstructa, hoc ex bonitate, perfectione idque genus aliis predicatis divinis, prona fluat consequentia.

§. XIX.

Sed mirabitur forte aliquis, nos qui unitatem DEI argumentis a natura petitis jam adstruximus, subinde citare Autores, qui in allegatis locis Deorum meminerint. Nos respondemus, ea, quæ ibi de Diis dicuntur, tanquam divinitati convenientia, à nobis ad verum Deum applicari, exemplo Apostoli, qui de Jove dicta vero Deo adaptat. Deinde etiam distingvendum inter populares Deos, qui plures esse credebantur, & naturalem, qui unus, ut supra dictum; sæpè autem auctores isti, præcipue Pœ-

ræ, utputa cum populo agente
 populariter quoque loqui coad
 fuerunt, & proprios sensus pr
 mtere, quos tamen subinde pr
 diderunt, cum vi veritatis vic
 unum Deum confitentur, ut
 Cicerone, Sophocle, Euripide
 aliisque usu venire videmus. No
 que putandum, hunc populare
 errorem veritati præjudiciu
 fere posse, non magis quam po
 puli judaici, cui unitas Dei fat
 erat manifestata, & tamen ad es
 traneos Deos eorumque cultur
 defecisse, palam est. Manent
 nim certæ & verè naturales no
 tiones, licet quidam aut mul
 etiam populi dictamen naturali
 legis quasi oblitteraverint: no
 enim quærimus, quid conste
 apud homines, qui rectè atque
 ut oportet sapiunt, non apud eos
 quibus

quibus laborat mens, aut per-
versa est.

(a) Aët. 17. loco supra alleg. (b) Andron. Rhod.
Paraphr. in Ethic. Aristot.

Multi ex gentilibus præ ceteris sapien-
tiores, quamvis plures Deos nominaverint,
tamen non nisi unicum esse crediderunt. Ex
pluribus hinc prodeat *Sócrates*, qui epistola 12.
part. 3. *Opera Platonis ad Dionysium Tyran-*
num aperte scribit: τῆς μὲν γὰρ σπαρδαίας
θεοῦ δὲ δεξιῆ, θεοῦ δὲ τῆς ἡπείρου, seria
epistola initium est Deus, non seria Di. Eius-
dem sententiae fuit ipse discipulus, *Plato*,
qui non solum Poëtarum libros, πολὺν ὄσον
δάξαν, sectentes, averfatus est, sed & svasor
fuit, ut omnia ejus generis scripta, tanquam
damna & pestes à Republica profus tolle-
rentur. Nec ab hoc præceptore sup alienus
fuit *Aristoteles*, qui tum alibi, tum maxime
lib. 12. *Metaphys. c. 10.* pariter unum Deum
esse argumentò ab exercitu, cui condu-
cat unum habere Imperatorem
quàm multos, petito,
demonstravit.

CAP. VI.

DE

JURE NATURALI
CIRCA PVBLICA.

§. I.

VEniamus ad ea, quæ i
tum publicum conc
nunt, & primò quide
universalis se offert i
gula, *quod in omni cœtu, & præcip
perfecto, regere & regi, necessarium e*
Quemadmodum enim in famil
imperat Paterfamilias, ita u
plures familiæ in unum congi
gantur, ut cœtum perfectu
constituant, necessariò debet e
aliqua potestas, ad quam spect
gubernatio. Cum itaque natu
non deficiat in necessariis, con
quitur inde, talem potestate
naturæ esse consentaneam.

hæc ratione evincitur, quod nullum corpus potest conservari, nisi sit aliquod principium, ad quod pertinet procuratio boni communis, quia singula privata membra privatis commodis student, quæ sæpè communi bono adversantur: est etiam subinde aliquod necessarium bono communi, quod privatos minus tangit, ideoque ab illis negligere- tur, unde & cura alii principio fuit demandanda.

Grotius antequam ad ordinem imperandi parandive singulis societatibus proprium descendat, quidque sociis vi illius ordinis in quaque societate incumbat, speciatim ostendat, prius imperii subjectionisque necessitatem utilitatemque cum ex aliis, tum maxime ex naturæ in necessariis, cujusmodi imperium & subiectio est, indefectibilitate demonstrat, libertatemque, ut imperio offensam & cum natura rationali pugnantem, ab omni societate procul abesse oportere contendit. Et quamvis (a) *Hobbes*

his alique, qui depravata naturæ inco-
tosque motus, pro naturæ dictatis arrip-
runt, statum naturalem, statum extra om-
societatem; legalem, statum non nisi soci-
esse, hominemque ex solo metu contra om-
inclinationem ad societatem ferri, statuer-
tamen alii, secuti rectæ rationis dictami-
tum ex societatis fine, qui illius falus-
tum ex objecto, h. e. actibus & negotiis
finem istum dirigibilibus, magnâ confer-
ne docuerunt, omnem societatem non
imperio & subjectione, ut rebus verè na-
ralibus, contineri, nihilque tam aptum
ad jus conditionemque naturæ quam imp-
um, ita quidem ut sine eo nec domus ulla,
civitas, nec gens, nec hominum universum
ius stare, nec rerum natura omnis, nec
mundus possit, cum & hic Deo pareat, &
obediant maria terraque, & hominum
jussis suprema legis obtemperet. (b) Itaque
omni consociatione, maximè civili, im-
rium à naturâ est, an verò unî aut pluri
id committi debeat, non definit natura,
temporibus locisque & utilitatibus cujus-
civitatis constituendæ relinquit. Ut h
concisè admodum loquantur, qui cum
Fernando Vasquio reges à jure naturale
ducunt, cum, ut imperium sit in civita-
natura semper præcipiat, ut autem Regi-

Ari

Aristocraticum aut populare sit, sapius natura s'vadeat, quanquam non præcipiat.

- (a) Element. de Cive c. 1. (b) Cicero 3. de LL. c. 2.
 (c) Controvers. Illustr. lib. 1. c. 1. §. 25. Vid
 Bœcler. Comment. ad Hug. Grot. Proleg. p.
 30. & seqq.

§. II.

Auctoritates si quærimus, videamus Deum, qui juxta Judæorum scita omnibus Noachidis mandatum dedit *de Judiciis seu regimine forensi*, ut supra diximus, quique peculiari suo populo Israelitico *magistratus, judices & reges dedit*, non id facturum, si absque iis populus rectè subsistere potuisset. Audiamus eum loquentem:

(a) *per me Reges regnant & legem conditores justa decernunt, per me principes imperant & potentes decernunt justitiam.* Et iterum: (b) *ubi non est gubernator, populus corruet: salus autem, ubi multa consilia.* Audiamus & Philosophos: (c) *Regere & regi*

gi non tantum inter ea, que necessaria
 sed & utilia. Alius item: (d) *Id est*
est vinculum, per quod respublica con-
ret, ille spiritus vitalis, quem tot m-
trabunt, nihil per se futura, nisi e-
& prada, si mens illa imperii subtra-
tur. In eundem sensum & il-
 qui dixit: (e) *Vnum esse reipub-*
corpus, unius spiritu regendum. I-
 diamus & (f) *Poëtas:*

Nec ulla pestis peior imparentia, e-
Hac & domos evertit, & claras di-
Prosternit urbes, ordines turpi fug-
Conturbat, hominum maximos con-
greges
Servant, gubernandi atque para-
vices.

Et postea: *Quem civitas constitit*
audiri hunc decet.

Iterum: (g) *Namq; me imperitas*
bus parere viris, ratio & utilitas jube

Omnibus itaque discendum e

(h) *Quid distet imperare & imperi*
pasi.

(a) I

(a) Proverb. 8, v. 15. 16. (b) ibid. II, v. 14. (c) Ari-
 stot. I. Polit. c. 3. (d) Seneca 2. de clement.
 (e) Tacitus Annal. IV. (f) Sophocles Antiga
 (g) Sophocl. Philoet. (h) Æsch. Promet.

§. III.

Nullus igitur populus est, qui
 non aliquod agnoscat regimen,
 habeatque & superiores, quocun-
 que ii nomine vocentur, & subdi-
 tos. *Superiorum est, bene imperare,*

(a) &

*Consulere in medium, rebusque oc-
 currere fessis.*

Subditorum verò, bene obtemperare:
 nam ut ait (b) Historicus.

Subditis obsequii gloria relicta est.

Quæ harmonia si bene observe-
 tur, respublica ista florebit

Felicitatis (c) mater obsequentia est.

Et privati feliciter vivent:

Si volo (d) quasi liberum

*Ævum agere, superest, obsequar re-
 gnantibus.*

Sin secus, omnia conturbabun-
 tur,

tur, atque ita tandem tota perit
respublica, ut ex allegato Sophoclo
loco patet.

(a) Virgilius. (b) Tacitus. (c) Æsch. sept. ad
(d) Sophocl. Electr.

Ut officium eorum, qui regunt, est
nè, h. e. Reipubl. scopo ac fini convenien
imperare, ita eorum, qui reguntur, est be
obtemperare. Includit autem obsequi
istud tum non resistantiam, sive ne resista
aut obviam eatur summæ potestati, tum
secutionem mandatorum, non indistin
quorumvis, sed licitorum eorumque solu
quæ rectæ rationi & legibus divinis non
versantur, de quibus cum alibi, tum ma
mè in Institut. Polit. part. I. c. 8. §. 100.
sequent. ex professo egimus. Vid. Boec
rus diss. Polit. 3. p. 333. & seqq.

§. IV.

Regimen aliquod Politicu
juris naturalis esse, jam vidimus
sed formam aliquam regiminis
natura propriè præscribi, neg
mus. Sufficit enim ei esse, q
commune bonum procurent, pl

res an unus sint omnes, an pauci id faciunt, parum interest. Manet igitur hoc in potestate populi, cui tale eligere regimen, quod sibi magis conveniat, integrum est. Cum igitur tres fere sint Rerumpublicarum formæ, *Democratia, Aristocratia & Monarchia*, juxta illud (a) *Historici: cunctas nationes ac urbes Populus, aut Primores aut singuli regunt: poterit populus, si modò liber est, talem sibi sumere Reipubl. formam, quam rebus suis conducere judicaverit.*

(a) Tacitus Annal. VI. c. 8.

Quamvis, ut ex superioribus percepimus, ordinem imperandi parendive eoque regimen aliquod Politicum jus nature præcipiat, speciem tamen ac formam illius non determinat, sed cujusque populi, sui juris ac liberi, potestati relinquit eligendi qualem vult gubernationis formam. Vid. (a) *Hug. Gros. de Jur. B. ac P. lib. I. c. 3. §. 8. n. 2.* Ceterum quæ hic ab Auctore de ternario formarum numero proferuntur, ea tantum de simplicibus

R

S

& puris formis intelligenda sunt : præter quæ
 an adhuc aliæ ex illis formis compositæ & mix-
 dentur? disquirunt Politici, aliis id adstet
 entibus, aliis negantibus. Ex horum cla-
 sunt (b) Tholosanus, (c) Bodinus, (d) Hæ-
 nius, (e) Timplerus, (f) Kirchnerus, (g) Witz-
 dorfsius, (h) Hornius, (i) Junius, (k) Borniti-
 (l) Hobbesius, (m) Boxbornius, (n) Beckmann
 (o) Kippingus; ex illorum verò (p) Groti-
 (q) Conringius, (r) Eichelius, (s) Arniseus,
 Heiderus, (u) Felwingerus, (x) Schockius, (y)
 Cellarius, (z) Thomasius, (a) Besoldus, (b) Seb-
 bornerus, (c) Vernulejus, (d) Conzenius,
 Sturzius, (f) Zesbius, (g) Machiavellus,
 quod hi à se invicem abeant, & alii illor-
 ex quibuslibet promiscuè formis, siue nu-
 ro, siue specie differentibus, alii verò ex
 tantum mixturam confurgere posse arbit-
 tur, etsi hi iterum in partes scindantur
 alii illorum ex omnibus specie differenti-
 alii verò ex aliquibus solum mixturam
 mittant. Videantur interim de hoc a-
 mento latè agentes Institutiones Politicæ
 quibus c. IIX. & XVI. non solum mixtu-
 dari rationibus firmavimus, sed & ad-
 partis argumentis, partim à majestatis ina-
 sibilitate, partim à mixtionis istius impo-
 litate & inutilitate petitis satisfacimus, &
 numero rerum publ. mixturam species sint
 sibilis, ostendimus.

(a) de Jur. B. ac P. lib. I. c. 3. §. 8. n. 2. (b) de Rep. lib. V. c. 1. (c) lib. II. de Rep. c. 1. (d) disput. Polit. 9. th. 2. (e) Philosoph. Pract. part. III. lib. V. c. 2. qu. 7. (f) de Rep. disp. 3. th. 7. (g) discurs. de stat. & administrat. Imper. Rom. form. hodiern. concl. 3. (h) Polit. Architecta lib. 3. de Civit. c. unic. §. 3. p. 632. & seqq. (i) Quæst. Polit. p. I. p. 32. (k) lib. de Majest. c. 11. 12. & 13. (l) lib. de Cive c. 7. dist. 4. (m) Instit. Polit. lib. 2. (n) Prætog. Polit. c. 29. p. 123. (o) Institut. Polit. lib. 1. c. 15. (p) de Jur. B. ac P. lib. I. c. 3. §. 27. (q) dissert. de Rebusp. in gener. dist. 48. & seqq. (r) dissert. de Rep. mixta. (s) lib. 1. Civil. doct. c. 8. & lib. 2. Relect. Polit. c. 4. sect. 6. (t) Instit. Polit. p. 982. & seqq. (u) in diss. Academiæ. p. 417. (x) lib. de Majest. dist. 47. 48. 49. (y) Tab. Polit. IX. (z) Tab. Polit. XLIII. (a) lib. I. Doctr. Polit. (b) lib. I. Instit. Polit. c. XVI. (c) lib. I. Instit. Polit. tit. 2. c. 2. (d) lib. I. Doctr. Polit. c. 14. (e) Disputat. Polit. 3. p. 102. & seqq. (f) lib. 1. de Princip. (g) lib. I. de Republ. c. 2.

§. V.

Addo: *si modo liber est*: nam si sit sub alterius, vel populi vel principis imperio, regimen ejusque formam ab illo accipere debet: *liber* (a) autem populus est is, qui nullius alterius potestati est subiectus. Idem igitur de populo,
 P 2 quod

quod de homine libero, judicium esto: quia sicut homo liber de se ipso pro suo libitu statuere potest. (b) est enim libertas naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi à superiore prohibeatur. (Sic enim in illo, quàm ut aut *vis* aut *juris*, ul hic fiat mentio) ita & populo quale voluerit regimen imponere sibi potest.

(a) L. non dubito. 7. ff. de captiv. & postlim. rev.
 (b) S. & libertas 2. Instit. de Jur. person.

Quod de populo sui juris & libero sit, posse illum, quale fuerit regimen imponere, & nunc hanc, nunc illam imponere formam eligere, id de modo constituendae civitatis voluntario seu eo solum intelligendum est, quò omnium vel plurium civitatem constituentium consensus adest, minime verò de invito & involuntario, quò in bello aut victoriæ populus contra ipsius voluntatem & renitente eò ad hanc vel illam civitatem rapitur, eidemque Monarchicum Aristocraticum aut aliud regimen à victore imponitur, de quo modo constituendae civitatis utroque & variis speciebus, cum

nis, tum spuris & adulterinis pluribus egimus in (a) *Instit. Polit. Part. I. c. 7.* Ceterum quod populo sui juris, quantum ad primum modum attinet, circa libertatem suam civilem seu majestatem idem liceat, quod homini privato & libero circa libertatem personalem, regendique jus in unum aut plures ille transcribere possit, nullâ ejus juris parte retentâ, contra *Monarchomachos crasiores* multis ostendit (b) *Grotius*, qui quoque varias ex (c) *Cicerone* causas attulit, quibus populus inductus ad jus totum imperandi à se abdicandum aliique tradendum.

(a) Lib. 1. c. 7. §. 7. & seq. (b) de Jur. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 8. (c) off. 11.

§. VI.

Si itaque populus *Democratiam* elegerit, penes cives erit jus & potestas se suaque regendi & de iis disponendi. Ceterum cives hic vocamus omnes *patresfamilias*, aliosque, qui sui juris & capaces *per-
tatem sunt, de rebus etiam arduis ju-
dicium suum interponendi.* Servi igitur & amentes omnesque ferè *impubes* jus ferendi suffragii non ha-
bent:

bent; *illi* quidem ob amissam
 libertatem & rationis defectum
hi verò ob infirmitatem judic
 nondum satis maturi. *Fæminæ*
 verò firmæ jam ætatis & patri
 potestati exemptas à jure suffragii
 naturalis ratio excludere non
 detur, quanquam nullæ eas r
 tiones, forte ob solam honesta
 rationem, ne cœtibus virorum
 immisceant, unquam ad publi
 Comitia admiserint. Ex his it
 que constare jam potest, quom
 do in hoc regiminis genere su
 diti à superioribus distingvant
 omnes enim cives, in comiti
 congregati, imperant; subd
 verò sunt non tantum ii, quo
 jure suffragii arceri diximus, s
 etiam singuli è populo, qui c
 cretis ejus congregationis par
 tenentur.

Postqu

Postquam in precedentibus trium formarum simplicium, *Democratia, Aristocratie, & Monarchia* mentionem fecerat, nunc ordine illas percurrendò, in singulis quomodo se habeat regimen, ostendit. Et quidem quod *Republ. Democraticam* attinet, de ea bene ex Politicis monet *Autor*, quod Summum Imperium, h. e. facultas moralis gubernandi civitatem summa, penes cives ac multitudinem sit, ita quidem ut omnes cives conjunctim sumti, inque Comitiis congregati, imperent, singuli verò e populo pareant, non eò sensu, quò (a) *Bodinus* eumque secuti (b) *Hornius* & (c) *Heminges* volunt, ac si omnes unò eodemque tempore & actu ad clavum sedent, cum id omninò esset impossibile, omnisque tum in ea expiraret paritio; sed quod omnes imperandi jure ac potestate polleant, aliique, qui jam actu præfunt; aliò tempore subsint & pareant, quique nunc subsunt ac paritionem aliis debent, aliò tempore præfunt actuque aliis imperent, neminique civium aditus ad imperium interclusus sit. Vt ut autem terminò *Democratias* in paulò laxiori significatu, pro quavis republica, in qua multitudo imperat, sive sit *Politia & Respublica Recta*, sive *Democratia in speciei* talis illiusque *periculis & prævaricatio*, quas duas formas in civilibus eò cumprimis differre constat, quod in hac maxime impe-

rita plebs; in certas curias divisa, de publicorum negotiorum expeditione suffragia ferat; in illa autem nobilium & patriciorum principaliter habeatur ratio, illisque insigniores & maximi magistratus, infimæ plebi minores deferantur, quæque sunt id genus discrimina alia, de quibus in *Instit. Politicis Part. I. c. XIV. & XV.*

(a) lib. 2. de Rep. (b) lib. 3. Politic. c. un. §. 2. p. 627. & seqq. (c) Observat. in Grot. lib. 1. c. 3.

§. VII.

Manifestius est hoc discrimen in *Aristocratiâ*, ubi pauci imperant, reliqui vero omnes ac singuli parent: Manifestissimum vero in *Monarchiâ*, ubi (a) imperii ratio non aliter constat, quam si uni rotundatur. Rectè igitur & universaliter de his duabus speciebus regiminis Romanum illud usurpari potest, quod (b) *populus ei & in eum* (sive potius *in se*) *omne imperium suum & potestatem concesserit.* Et quanquam talis electionis à populo

pulo factæ non extent tabulæ ,
 fâmen id pactô tacitô inter po-
 pulum & rectorem sive rectores
 actum videtur, ut omnem habe-
 ant potestatem, quæ ad summum
 imperium ejusque executionem
 sit necessaria, quâ semel positâ,
 necesse est, ut omnes obediant:

*Nam (c) vim regni, cuicunque data
 est, sprevisse nefas.*

(a) Tacitus 1. Annal. c. 6. in fin. (b) §. sed & quod
 6. Instit. de Jur. Natur. (c) Sophocl. Antig.

Hoc vult, quod quamvis in Republ.
 Democratica de discrimine imperii & sub-
 jectionis non parum constat, magis tamen
 illud conspicuum esse in Republica Aristo-
 cratica, (a) ubi pauci, hoc est, non omnes,
 indivisim tamen summum tenent imperium,
 reliqui verò omnes ac singuli parent, omnium
 tamen manifestissimum esse in Republi-
 ca Monarchica hujusque speciebus, ubi non
 nisi unicus summo præst imperio, illudque
 in utilitatem vel primariò parentium & sub-
 ditorum, ut in regno rex; vel primariò in
 utilitatem sui ipsius & questum privatum,
 neglectâ ferè utilitate parentium, ut in Ty-
 rannide

rannide Tyrannus ; vel denique in utilitatem principaliter suam, secundario subditorum & parentium, dirigit, ut in dominat dominus. *De legis Regia Romanorum*, quae de speciebus regiminis, cum Aristocraticum Monarchici solum Autor usurpari potest putat, *adpellatione, tempore, quo lata, ejusque a Capitulationibus Caesarum Germanorum, de crimine aliisque vide Commentatores ad Instituta lib. 1. tit. 2. n. 6. & Bæcl. Institut. Politic. lib. 1. c. 8. p. 191. & seqq.*

(a) Vid. Institut. Polit. Part. I. c. 12.

§. IIX.

Et hæc quidem potestas, quam sive omnes, sive pauci, sive unus à populo & in populum, eximii quòdam modo habent, solet nobis *Majestas appellari*, & definitio non malè potest, *plenum ejus imperium familiarum coetus, ad vitam civilem sufficienti, ejusque partibus, soli DEO obnoxium.* Notandum tamen hanc potestatem aliquando absolutè conferri, aliquando sub certis Legibus

legibus, ita ut imperium inter principem & populum partitum quasi sit. Sed hæc pluribus prosequi, nostri non est instituti: videatur de his, aliisque (a) commentariis de Jur. B. ac. P.

(a) Hug. Grot. lib. 1. c. 3. §. 17. & seqq.

Delineat Autor *Majestatem*, quod sit plenum jus imperandi familiarum cœtui &c. Sed cum hæc majestatis descriptio non nisi remotum majestatis objectum, cœtum familiarum, exprimat, solique DEO obnoxium esse, h. e. subjeçtio, quam hæc phrasis importat, tanquam potentia passiva de essentia potentia moralis activæ, quale Summum Imperium, haud sit, meritò eandem rejicientes illam vulgarem *Majestatis seu summi imperii desinitionem*, hæc Grotiana multò meliorem adsumimus, illudque cum indifferentiâ ad plenum & non plenum imperium, per summam in civitate potestatem delineamus. Dico: cum indifferentiâ ad plenum & non plenum &c. Cum *majestas* è numero communium ab uno vel ad unum sit, & primario seu *ναὶ ἐξουίη* de plena & omnimoda seu ea dicatur, quæ (a) Philosopho *summa in civitate παύταλῆ*, h. e. ubique potestas delineatur; secun-

secundariò & per posterius de *non plena*, quæ in oppositione ad illam *summa* in civitate non ubique potestas describitur. Ceterum cur de Summo Imperio Pleno & Non-Pleno se Semipleno hic agitur, nullatenus confundi debet *Imperium summum*, plenum ac omnimodum, cum imperio plenè & omnimodè tale seu eo, quod quis plenò proprietatis jure inque patrimonio habet, ita quidem ut vel titulò testamenti, vel dotis, vel donationis vel permutationis, vel emtionis venditionis, vel pacti gentilitii idque genus alio titulo non illicitò imperium citra consensum populi in alium transferre & alienare possit: Cum oppidò distincta sint, habere summum imperium, plenum imperium & imperium plenè seu plenò proprietatis jure, fierique possit, quin sæpè fiat, ut quis quidem summum habeat imperium, ut tamen nec plenum nec plenè & omnimodè habeat; aut, ut habeat summum imperium insimulque plenum, sine ullo tamen alienandi jure illustri; aut denique, ut habeat & summum & plenum & plenè tale imperium, sicuti id exemplis, cum (a) alibi, tum maxime in (b) *Instit. Polit.* allatis, clarum est. Neque hinc moramur (c) *Laudensem*, (d) *Cyriacum*, (e) *Hottomannum*, (f) *Perezium*, (g) *Afinium*, (h) *Heigium*, (i) *Michaelem ab Aguirra*, (k) *Peregrinum*, (l) *Rosenthalium*, (m) *altosque Juris Civil.*

Civil. Doctores, qui, quod imperium non à principe sed populo partum, ipsi citra hujus consensum illud & jura eò pertinentia alienandi jus ac facultatem denegant. *Quæ ab Autore extremò hujus §. adducuntur, quasi partitio §. imperii contingat, si principi non absoluta, sed sub certis legibus ac limitata potestas deferatur, illa omninò nulla sunt, nisi in delatione imperii expressè instituta fuerit partitio inter principem & populum, & populus aliqua jura exercenda sibi reservaverit, reliqua verò ipsius principis arbitrio reliquerit.*

- (a) in dissert. de Majestate. §. 8. (b) Part. I. c. VII. §. 73. (c) in l. invit. ff. de fid. libert. & in c. dilecti X. de majorit. & obed. (d) Controvers. forens. lib. 3. c. 402. n. 10. (e) Quæst. Illustr. I. (f) Cod. de donat. n. 17. (g) de execut. c. 404. n. 3. (h) part. I. qu. 19. (i) Befoldus lib. I. conf. I. p. 1. n. 41. (k) de jure fit. lib. 1. tit. 1. num. 8. (l) de feud. cap. 3. concl. 21.

§. IX.

Vnum certè præterire non debemus, quod nempe post formam regiminis, ita ut diximus, electam & delatam, sive uni homini, sive uni cæteri, majestatem, populo jam variare
amplius

amplius non conceditur, aded ut nec ei aliqua, quæ ingrata, & pulo sint imperanti resistere u modo liceat: habent enim locum, quæ de patre dicta lemus:

Ames (b) parentem, si æquus est non, feras.

Hinc (c) Apostolus: *qui resistit testati, Dei ordinationi resistit, qui tem resistunt, ipsi sibi damnationem quirunt.* Atque hinc interpretationem accipit jus (d) illud regum, quod describit Propheta Samuel: nimirum, ut Regi se it ut illic dicitur, gerenti resisti ne possit: & hoc sensu tolerari pote hoc è Tragedia:

Æquum ac iniquum Regis imperium feras.

(a) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 4. (Publ. Min. (c) Paulus Rom. XI, 2. & 3. (Reg. I. c. 8, 11.

Benè monet, quod factâ delatione imperii per electionem aut successionem, non amplius populo variare ac mutare voluntatem, aut injuriis summorum imperantium resistere liceat. Equidem (a) *Fernand. Vasquius*, qui ut aliàs ita & hîc parum æquus in principes, subditis ubique licentiam ac potestatem se vindicandi in libertatem attribuit, sive jam illud imperium vi, sive ex voluntate & consensu populi partum fuerit: cum quod vi partum, vi iterum possit dissolvi, nihilque tam naturale sit, quàm ut eò modò, quo colligatum, unumquodque dissolvatur; quod verò ex voluntate profectum, in eo pœnitere liceat & mutare voluntatem. Sed cum (b) quæ vi primum parta imperia, longâ possessione aut voluntate populi tacitâ jus firmum accipere possunt, & voluntas & consensus populi, vel ab initio constituti imperii, vel etiam postea principi datus, esse potest talis, ut omninò jus det, quod in posterum à voluntate populi non dependeat, absonum erit in tali casu cum *Vasquio* potestatem vindicandi se in laxitatem populo tribuere. Adhac si consensus revocari posset aut in eo pœnitere liceret, nihil unquam firmum ac stabile esset, inque momento omnia mutarentur, nec ulla certitudo negotiorum, patiorum, promissorum aut fœderum inter homines aut gentes haberi, aut sperari possit.

traxit.

tranquillitas. Bene igitur *Agrippa Rex* apud *Josephum* in oratione ad *Judæos Zelotas* intempestivum est, nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans ducendus est, sed servus contumax; Et (c) *Valerianus Imperator* ad suos milites: *Vt me ad imperandum vobis elegeritis, in vestra situra erat potestate, o milites: at postquam me elegeritis, quod petistis in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis conpetit parere mihi quæ facienda sunt cogitare. Sed sicut populo non licet circa potestatem summam semel in principem collatam amplius variare ita multò minus eidem permissum erit, principi, ingrata imperanti, vim opponere ac resistere.* Quamvis enim, quod diffidendum haud est, omnibus in statu & libertate naturali degentibus ad abarcendam à se injuriam jus sit, civili tamen societate ad salutem & tranquillitatem instituta, illud arctioribus multò, quam antea limitibus circumscriptum fuit civitatisque jus quoddam majus jus in nos & nostra, ac nobis ipsis natum quatenus ad finem illum id necessarium est. Potuit igitur, uti rectè ita ex fine civitatis proposito concludit (d) *H. Grotius*, civitatis jus illud resistendi promiscuum, quod singuli

gulis in statu ac libertate naturali consistens competit, publicæ pacis ac ordinis causa inhibere, & quā voluerit, dubitandum non est, cum aliter finem suum non posset consequi. Et si autem, quæ hic de non resistendi licentia allata sunt, omni careant dubio, & non solum naturali, sed & divino jure, tam veteri, quā novo, quā & consuetudinibus praxique Christianorum veterum & variarum gentium sanctionibus firmata sunt, ut id ipsum per partes uberius deduxit (e) *Hug. Grotius*, (f) *Idem* tamen, quem modo memoravimus, *Vasquius* huic dogmati maxime se opposuit, & subditis quibuslibet, non solum in casu, quo princeps ingrata imperat, sed & in gravissimo ac certissimo vitæ discrimine, jus dedit resistendi ut aliorum ita summorum imperantium injuriis. Argumenta, quibus id ostensum fuit, quod videlicet imperia delinquendo amittantur princepsque ipso facto desinat esse princeps; quodque omnia imperia parentium & subditorum non imperantium utilitatem spectent, uberius examinavimus cum alibi, tum maxime in dissert. de moralitate tutela inculcata c. 2. à §. 4. ad 9. Ceterum ab hac violentia non nisi Reges verè tales exemptos esse volumus, eoque qui vel Regiō tantum nomine gaudentes, populi potestati subdunt, quales olim Reges Lacedæmoniorum ac Germanorum multi-

que

que in Italia; vel regnô abierunt; vel imp
 rium, quod inalienabiliter à populo acc
 perunt, alienare aut modum habendi illi
 immutare volunt; vel verè hostili animô
 totius populi exitium feruntur, quod tamen
 vix contingere posse putat Grotius in reg
 mentis compote; vel alias in ipsa imper
 delatione pacto effecerunt, ut eidem certur
 quid facienti vis opponi possit, de quibus
 idque genus casibus aliis non solum (g
Guiliel. Barclajus sed & (h) *Grotius* & (i) *Bæ
 clerus* distinctè egerunt, isthac sanctitate
 gaudere nequeunt. *De jure Regia*, cujus
 extremo hujus §. *Grotius* meminit, mirè va
 riant Doctores. *Sunt*, qui non de Jure sed
 de facto regis solum locum illum Samuelis
 interpretantur, è quibus præ ceteris hîc e
 minent *Auñtor* (k) *Vindiciarum contra Tyrannos*,
 (l) *Wilhelm. Schickardus*, (m) *Georg. Bu
 chananus*, (n) *Job. Miltonius*, (o) *Carol. Moli
 naus*, (p) *Job. Bodinus*, (q) *Antho. Matthæi*,
 (r) *Dionys. Gothofredus*. *Alii*, nominatim
 (s) *Caspar. Ziglerus*, (t) *Thomas Hobbes*, (u) *Jo.
 Henric. Bæclerus*, (x) *Job. Adamus Osiander*,
 & quos ille citat, *Marcus Antoni. de Dominis*,
Wilhelmus Barret, *Salmasius*, arbitrantur de
 vero jure regum, h. e. facultate honestè &
 justè aliquid agendi, hic agi, cum quæ enu
 merantur illîc ex illis sint, quibus rex citra
 abusum imperii & Tyrannidem salvâ con
 scientiâ

scientiã, urgente ita reipublicæ utilitate, dñi possit. *Sed uterque (y) Grotius* planè novam hinc procudit sententiam, rati, nec verum jus, nec factum nudum, sed factum, quòd effectum aliquem juris habet, intelligi, id est, ut Regi se ita, ut illic dicitur, gerenti à populo resisti nequeat. Quamcunque tandem ex illis tibi eligas sententiam, evicum manet, regi ùs in casibus à subditis (z) vim justè opponi non posse.

- (a) Controvers. Illustr. lib. 2. c. 83. n. 3. (b) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 4. §. 14. n. 1. & Instit. nostr. Polit. Part. I. c. 8. §. 21. p. 317. & seqq. (c) Sozom. hist. Eccles. lib. XVI. (d) lib. 1. c. 4. §. 2. n. 1. (e) cit. c. IV, lib. II. (f) lib. I. Controvers. Illustr. c. 18. (g) libb. advers. Monarchomachos. (h) lib. 1. c. 4. §. 8. & seqq. (i) Comment. ad Grot. lib. 4. (k) Auctor personatus L. Jun. Brutus. (l) in iurè Regio Hebræorum. (m) de Jur. Regn. Scot. 8. (n) in defens. c. 2. (o) ad Consuetud. Paris. t. 1. §. 1. gloss. 5. n. 65. (p) lib. 1. de Rep. c. 10. (q) de Crimin. tit. de furt. c. 4. n. 4. (r) ad l. 4. C. de LL. & ad Novell. 105. c. 2. (s) Not. & animadvers. in Grot. lib. 1. c. 4. p. 165. (t) de Cive c. 35. (u) Comment. ad Grot. lib. 1. c. 4. p. 271. (x) Observat. suis ad Hug. Grot. th. 3. Observat. 2. p. 514. & 535. (y) Hug. Grot. lib. 1. c. 4. §. 3. (z) Pufendorf. de Jur. N. & Gent. lib. VII. c. 6. p. 163. & Ziglerus Not. ad §. 3. lib. 1. c. 4. Hug. Grot.

Illud in his regiminum speciebus, quæ per cœtus exercentur, generale est, quod qui se cœtui alicui subiciunt, videantur se subicere majori parti ejus cœtus, ut nempe quæ plurimum suffragiis decreta sunt, ea rata ac firma sint, atque omnes ita obligent, ac si nullus in toto cœtu fuisset dissensus. (a) *Parentum enim his, quæ major pars censuerit. Et (b) quod pluribus placuerit, cunctis tenendum.* Et rursus alius: (c) *eam in Comitibus, quam in judiciis vincit pars major.* Et iterum: (d) *Eo, quod major pars decrevit, stetur.* Rectè itaque Jctus Scævola, (e) *quod major pars curiæ effecit, pro eo habetur, ac si omnes egerint.* (f) *Est enim verum omnes judicasse; & generaliter (g) refertur ad universos, quod publicè sit per majorem partem.*

(a) Dio-

(a) Dionys. Halicarnass. lib. II. (b) Plinius lib. Epistol. 6. epist. 13. (c) Appian. (d) Curt. lib. 10. (e) l. quod major 19. ff. ad municip. (f) l. Pomponius 36. (g) l. duo 39. ff. de re judic.

Agit hîc de *Jure majoris partis*, hoc est, integri, quod parti majori in singulis Collegiis ac consociationibus, maximè verò civili & perfectissima, in minorem naturaliter competit, ostenditque, quod qui se cœtui alicui subjicit, videatur pro ratione negotiorum expediendorum se subjecisse majori ejo cœtus parti idque malle sequi, quod pluribus visum majorque pars decrevit. Dico: *in singulis Collegiis ac consociationibus*. Neque enim saltim in illis regiminum speciebus, quæ per cœtus exercentur, v. g. in popularibus ac Democrâticis formis, sed & in ceteris rebuspublicis Polyarchicis, Aristocrâtia & Oligarchia, quin & in ipsis Monarchicis jus majoris partis obtinet, dum unus, cui soli omnis summa potestas tradita, majorem partem, imò omnes partes sustinet, quatenus videlicet morali æstimatione totius civitatis corpus ac personam refert, nisi quod in Aristocratico & Oligarchico regimine hoc jus majoris partis paulò manifestius, omnium verò manifestissimè in republica populari ac Democratica se pandat, ubi æqualitas juris pro fundamento est, eoque statur,

Ratur; quod plurimum iudicio dignum
visum.

(2) Vid. Hug. Grotius de Jur. B. ac. P. lib. 2. c. 5.
§. 17. & seqq. & ad eum Boeclerus.

§. XI.

*Est & hoc universale in omni re-
gimine, ut quoniam omnia ab eo aut iis,
apud quos summa potestas est, non pos-
sunt expediri, liceat iis, quibusdam,
sive collegiis, sive personis, aliquas par-
tes demandare, utputa magistra-
tum, rem militarem, jurisdic-
tionem in civilibus aut criminalibus
& alia id genus: potest enim quis
per alium, quod potest per seipsum.
Estque perquam necessarium,
ut qui rebus suis ipsi superesse vel no-
lunt, vel non possunt, per alios id
possint agere. Quod vel maxi-
me in summis potestatibus, quæ
variis muneribus præficiunt de-
legatos, ut vices suas in iis obe-
ant: quod cum fit, populus simi-
lem*

lem illis debet obedientiam, quam ipsis delegentibus deberet, cum hoc tamen discrimine, ut summis potestatibus propter se sciat obediendum; delegatis vero propter ipsos delegantes & in vim mandati ipsis concessi. Hinc

(c) Apostolus: *Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive Regi, quasi praevalenti; sive ducibus, tanquam ab eo missis.*

(a) l. potest qui X. de reg. juris in sexto. (b) l. 1. §. 1. ff. de procur. (c) Petr. I. c. II. v. 13. & 14.

Quandoquidem Summum Imperium tenens per se solus omnibus negotiis civilibus sustinendis non sufficit, ideo ut expeditum sit regimen, aliorum in republ. operâ utitur, & nunc plures, nunc pauciores magistratus, pro negotiorum multitudine constituit, qui facultate exercendae jurisdictionis & gerendarum rerum publicarum gaudeant, ita tamen ut omnis (a) facultas gubernandi, quae in illis est, sit dependens, ad summæ potestatis arbitrium exercentur, eique ita subiciatur, ut quicquid contra summi imperantis voluntatem agant, id defectum

Q4

fectum

forma sit ea facultate ac proinde pro actu privato habendum. Bene igitur (b) Augustinus: *Ipsos humanarum rerum gradus atverte, si aliquid jusserit curator, faciendum: ita tamen si contra proconsul jubeat, aut si contra aliquid jubeat, & aliud imperator, non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire, nec hinc debet minor irasci, si major potestus est.* Et Aristotolorum princeps, (c) Paulus, subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: regi, ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione; magistratibus, tanquam missis a rege, id est, potestatem suam a rege ducentibus.

(a) Hug. Grot. lib. 1. c. 4. §. 6. (b) c. qui resistit. XI. qv. 3. (c) I. Eph. II, 1.

§ XII.

Quae de obedientia praestanda bene tenus diximus, ita sunt accipienda, ut semper excipiatur mandatum superioris. Soli enim DEO absoluta debetur obedientia, ut summo rerum omnium creatori, conservatori ac Domino. Humanis vero potestatibus, etsi in genere suo sum-
mis,

nis, eâ tantum conditione, ut id legi naturæ, à DEO cordibus nostris impressæ, aut aliis Dei præceptis non adversetur; aliàs locum habere debet vulgatû istud:

si justum est in conspectu Dei, vos potius audire, quàm Deum judicate.

Item hoc: obedire oportet DEO magis quàm hominibus. Idem cum proportione obtinet in his, quæ ab inferioribus magistratibus injunguntur, quibus in iis tantum imperandum est, quæ neque naturali, neque ullis divinis præceptis, neque summarum potestatum legibus aut jussis repugnant.

(a) Act. c. IV, 19. & c. V, 29.

Hac de re jam tum supra egimus. Ratio autem, ob quam obedientia, quam subditi summis imperantibus debent, semper conjuncta esse debeat cum exceptione voluntatis ac mandati divini, est, quod omnis potestas, quæ summis imperantibus compe-

Q5

tit,

fit, Dei, cujus vices illi in his terris gerunt, sit, ab ipso dependeat & ad arbitrium ipsius quiescat.

§. XIII.

Pertinet & hoc ad materiam, quam tractamus, quod de jure naturali Republica, vel qui supremam in ea tenet potestatem, sicut in vitam, ita & in res omnes subditorum supereminens habeat dominium, ut de iis ad publicam utilitatem ita possit disponere, ut commune bonum reipubl. postulaverit: quod bene notasse conducet ad multa, quæ aliàs jus privatorum lædere credi possint. Exempla passim occurrunt apud (a) Auctorem de Jur. B. ac P.

(a) Hug. Grot. lib. 1. c. 1. §. 6. & lib. 2. c. 25. §. 3.

Quid sit hoc dominium Eminens sive supereminens, nemo melius exposuit (a) Hug. Grotiò, qui quoque primus illud ut (b) separatam atque à ceteris summi imperii partibus,

in

in proximas appellationes discretis, distinctam partem constituit, ac operationes & effectus illius prudenter exposuit. Huic itaque dominium eminens est, quod quis habet in cives & res civium ad usum publicum; vel plenius: est facultas majestati competens in bona privatorum iis contra leges receptas in extremo necessitatis casu in reipublicæ salutem utendi. Cui enim cura reipublicæ ab initio commendata fuit, ei tantam insimul potestatem nomine imperii concessam esse intelligimus, quantâ ad conservandam rempublicam est opus, aut à natura civitatis requiri videtur, cum, qui vult rem, velit etiam ea, quæ rei ex natura sua adjacent, necesse est; aut, ut alias id efferi solet, qui vult finem, non possit non velle media fini illi obtinendo necessaria. *Nititur (c) autem hoc dominium cum extrema necessitate, h. e. metu mali turpis aut tristici, vires humanas facile excedentis, tum communi utilitate, cui in iis, quæ ex sua natura & intrinsecâ ratione non iniqua & turpia sunt privata ubique debet cedere utilitas.* Nam extra hos duos casus ad exercitium hujus juris descendendum haud est, eoque nomine haud immeritò detestatur factum (d) *Regis Achabi, quò Nabethum rerum suarum dominum & proprietarium nulla necessitate adactus in sua possessione conturbavit, eique vineam ab ipso opti-*

optimò jure possessam per vim eripuit. Quamvis autem, ut ex allatis hæcenus fundamentis evidens est, hoc dominium bene se habeat, nihilominus tamen reperti sunt complures, è quibus (e) *Wilhem. Leiferus, JCtus*, qui illud cum *ex aliis tum ex eo* imprimis improbarunt, quod implicet, dua esse ejusdem rei dominia distincta, quodque stante isthac de dominio eminente doctrinâ principes ad omnis generis rapinas invitarentur, nulliusque privati dominium hoc ipso satis in tuto esset. Sed quamvis cuius subdito in ædes suas & cetera bona ipsi propria competat jus atque dominium, non nisi tamen vulgare, subordinatum, ipsique supereminenti majestatis dominio subditum est, vi cujus ille ædes alicujus civis ac subditi peste infectas cum omnibus ibi contentis rebus flammis tradere, vel tempore obsidionis, si ex moribus nimis propinquæ sint, & metus subest, ne hostis per earundem conflagrationem facile toti urbi incendium inferre possit, contra subditorum voluntatem & contra leges solo æquare ac diruere potest. Neque metuendum est, ne privatorum dominia supereminente dominio prorsus absorbeantur, & summi imperantes ad omnis generis rapinas invitentur: cum variis illud ab iis, qui hoc dominium principi vindicant, circumscriptum sit limitibus, & casu cum publicæ utilitatis

litatis tum extremæ necessitatis temperatum, eoque privatorum dominia satis subsistere, satumque jus tueri possint, etiam si juri supremo aliquando certos intra limites jubeantur cedere. *An autem jus illud supereminens etiam ad exterorum & non subditorum bona sese porrigat, gravis est difficultas.* (f) *Hug. Grotius id negat, sed contrariam sententiam multò veriorè esse ostendimus in Institution. Polit. Quomodo autem jus & dominium supereminens sit separatum & distinctum à dominio universitatis, jure fisci, ceterisque juribus imperii, præter ceteros eruditè exposuit* (g) *Bæclerus.*

- (a) de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 4. §. 6. n. 1. (b) Kulpis ad lib. Hug. Grot. 1. c. 1. p. 7. (c) Jac. Andr. Crusius tr. de præminentis dominio Princip. c. 1. Helen. Politianus dissert. de domin. eminent. in Impez. Romano-Germ. lib. 1. c. 1. n. 1. Zigl. de Jur. Majest. lib. 1. c. 4. §. 14. p. 94. (d) 1. Reg. 21. (e) dissertat. integris, cui scriptis contrarius ab Hornio est responsurus (f) de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 14. §. 8. (g) dissert. comment. Grotiano inserta p. 90. & seqq.

§. XIV.

Possent & hîc attexi nobilissimæ aliquot de jure publico controversiæ: quid reipublicæ in aliam rempublicam deceat, ubi de jure

jure armorum & foederum: quid reipublicæ in cives liceat? ubi de tributis & pœnis; Item quaestiones de officiis Principis, Magistratus, Judicum aliorumque, qui populo præsunt, sed hæ non sunt hujus disquisitionis. Nos itaque memores propositi nostri, quod est de principiis Juris naturalis enchiridion scribere, hæc jam missa faciemus, lectorem ad aliorum hac de re politicas lucubrations remittere contenti & imprimis ad commentarium de Jure Belli ac Pacis, sæpè jam citatum.

De jure foederum & armorum, ut & tributorum ac vitæ necisque sufficienter egimus in (a) *Instit. Polit.* dum non solum naturam, sed & partes illorum & momenta ac differentias diligenter exposuimus, quod etiam B. L. remittimus.

(a) Part. I, c. VII. à p. 229. usque ad p. 232.

CAP. VII.

DE

JURE NATURALI
CONCESSIVO.

§. I.

Diximus (a) supra *Jus Natu-*
rale aliud esse *Concessi-*
vum, aliud vero *Præcepti-*
vum. Absolutis igitur

pro modulo nostro divinis & pu-
blicis, superest, ut ea jam, quæ
concessiva sunt, examinemus, quæ
tàm latè patent ac leges, de qui-
bus postea acturi sumus. Ideo-
que singula suis locis inseremus;
interim partem primariam hîc
prosequuturi. Habet *jus natura-*
le concessivum inter alia pro obje-
cto ipsum hominis corpus, & alia
quædam accidentia, quæ ei aut
sunt *intrinseca*, aut *extrinseca*; *In-*
trinseca

intrinseca voco vitam, libertatem, existimationem; Extrinseca verò, que ad sustentandum corpus pertinent.

(a) c. II. §. HX.

Quamvis objectum hujus juris concessivi humani, de quo Autor hic agere instituit, amplissimum sit, & non solum quid liceat homini naturaliter in se, sed & in actiones & res suas, ambitu suo contineat, placuit tamen Autori hic saltim primam illius partem, quid liceat homini in seipsum, h. e. corpus vitamque & eis coherentia, incolumitatem, existimationem, libertatem, securitatem, dignitatem idque genus alia, examinare & ex suis principiis deducere:

§. II.

Corpus ipsum quod attinet, non quidem homo absolutum habet dominium, ut de eo pro libitu disponas, habet tamen eam facultatem, quæ dominio proxima est: Et hoc est, quod dici solet: Neminem esse dominum membrorum suorum: (a) Item liberum corpus nullam recipere æstimationem: (b) Nam nihilominus pro membro liberi

liberi hominis aut fracto aut vulnerato utilis legis Aquilæ actio competit. Et (a) licet cicatricum & deformitatis nulla fiat æstimatione, tamen impensarum in curatione factarum & operarum, quibus caruit, aut cariturus quis est, ob id quod inutilis factus, ratio habetur. Illud certè generale est, quod totius conservandi causa membrum aliquod non tantum incidi, sed & secari & abscindi potest: id tamen leges civiles nisi cum consensu superiorum non permittunt.

(a) d. ll. 13. & seq.

Agit hinc de jure concessivo circa corpus, notatque, & quidem rectissime, quod quamvis homini non competat plenum & absolutum dominii jus in corpus, ut pro lubitu de eo possit disponere, illudque luxare, mutilare aut perdere, sed soli DEO, vite necisq; omnium mortalium arbitro, ipsi tamen adhuc superesse facultatem quandam moralem non solum corpus

R

à DEO

à DEO sibi concessum tuendi & conservandi, actionemque etiam in foro instituendi adversus eum, qui corpori ipsius vim intulit, membrum fregit aut vulnervit; sed etiam cum opus sit, & membrorum aliquod gangrenâ aut consimili aliò morbo insanabili correptum, ne pars sincera trahatur, aut totum corpus pereat, secandi abscindendique. Procius uberiore intellectu notandum, quod DEUS plenissimum dominii jus ut in vitam ita in res nostras habeat, eique soli, ut (a) *Serarius* loquitur, summa & contra quam nihil potest excipi vitæ necisque curatorum hominum potestas competat, ita ut eam à nobis auferre & destruere possit (b) sine ulla causa & quovis tempore; non saltim ex *vi & xii* & eminentia quadam, ut visum est (c) *Amyraldo*, sed etiam ex creationis beneficio, quâ homo ut esse suum accepit & à DEO productus est, ita eâdem DEI potestati & juri ita obnoxius factus, ut citra ipsius voluntatem nec homini in corpus sævire, nec membra mutilare aut abscindere, nisi totius conservandi causa, liceat. Appositè hanc in rem (d) *Brochmandus*: Omne jus, quod DEVS sibi vindicat in creaturas, veluti æquitate temperatum est, ita nititur aliquò DEI in creaturas beneficio. Si enim quicquam in rerum natura esset, quod per actionem nullam divinam esset id, quod est, nullò certè jure illud

DEO

DEO subditum dici posset, eo quod à DEO non
 dependeret, ac eapropter sui juris esset, &c.
 Quæ hæc de æstimatione legis æque utilis pro
 membro liberi hominis mutilato fracto aut
 vulnerato subjiciuntur, adeo vero consona
 sunt, ut etiam in jure naturæ fundamentum
 inveniant, utpote quò (e) qui mutilavit simi-
 liter ad impensas, si quæ factæ sunt in Medicos
 aut Chirurgo, & ad æstimationem ejus, quæ
 jam, qui mutilatus est, minus poterit lucrari,
 tenetur, juxta illud: qui (f) de actu tenetur,
 simul tenetur de his, quæ illam ex actu vi, in-
 tellige per se & non per accidens, sunt consecuta;
 ut tamen (g) sicuti vitæ, ut boni inæsti-
 mabilis & supra omne pretium pecuniarium
 positæ, in homicidio, ita & hæc cicatricis aut
 deformitatis in libero homine nulla fiat
 æstimatio.

- (a) in Jos. c. XVI, 13. (b) Hug. Grot. de Jur. B. ad
 P. lib. 2. c. 21. §. 14. n. 1. (c) tr. Gallico de
 Prædestinatione c. 4. (d) in artic. de Prædes-
 tinat. c. 3. qv. 7. (e) H. Grot. lib. 2. c. 17. §.
 14. (f) Grotius cit. c. §. 12. (g) Idem §. 13.
 14.

§. III. DE VITA

Sequitur questio de vita, quæ duas
 habet partes: disquirendum itaq;,
 quid homini pro vita & in vitam liceat?
 Vitam omnibus modis defendi

R 2

passè

posse etiam pro periculo, imò & iactura vitæ alienæ, constans est omnium sententia. (a) *Omnia enim honesta ratio est expedienda salutis.* Hinc illud: Hoc (b) *est ratio doctis est necessitas barbaris, est mos gentibus est feris natura ipsa prescripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.* Et ratio est evidens. Primum (c) *in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii perniciës.* Vnde & illud egregium: Est (d) *natura lex illa, quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est, quapropter eos, quæ vitæ manifestè nos volunt spoliare, hostes censemus.* In eundem sensum loquuntur & Icti (e) *Gajus: Si servum tuum latronem mihi insidiantem occidero, securus ero; Nam adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* Et Florentinus:

Jure

*Jura (f) hoc evenit, ut quod quisque ob-
tutelam corporis fecerit, jure fecisse exi-
stimetur. Vipianus item: (g) Vim
ut repellere licere Cassius scribit, idque
jue naturæ comparatur. Paulus ve-
rò cum dixisset: (h) Vim vi defen-
dere omnes leges, omnique jura per-
mittunt: Postea addit duas limi-
tationes optimas: illum solum, qui
insert, ferire conceditur: Et hoc si tu-
endi duntaxat, non etiam ulciscendi
causâ factum sit.*

(a) Cicero Orat. pro Milone, (b) Cicero eod. loc.

(c) Quintilian. VII: c. 11. 2. (d) Joseph. de

Bell. Judic. lib. 3 c. 5. (e) L. itaque 4 ff. ad

L. Aquil. (f) L. ut vim. 3. ff. de Just. & Jus.

(g) L. 1. §. vim. 27. de vi & vi arm. (h) L. Sci-

entiam 45. §. 4. ff. ad l. falcid.

*Quid liceat homini pro vita, haud ita
pridem peculiari de Moraliitate tutelae inculpa-
te dissertatione exposuimus; dum illius non
moderamen solum & conditiones, sub qui-
bus ipsa probari solet, ut & amplitudinem
& objectum, sed & illud imprimis monstra-
mus, quod (a) ipsa interdum debita & jure
naturæ præcepta; interdum eò jure prohibita*

bita & indebita ; interdum verò licita & ju-
riūti , ut & charitatē & solis religionis Chri-
stianæ non contraria sit , (b) expensis insimul
*Magni hominis Theologi Rostochiensis , Henric.
Mülleri* ; argumentis , quibus unicuique in-
vafè perſuadere conatur , ſi apud Deum ſe in
ſtatu gratiæ conſtitutum eſſe ſentiat , potius
ſibi pereundum eſſe , quam ut invalor , ſi oc-
ciditur , periculum æternæ damnationis in-
currat.

(a) c. 3. §. 2. (b) c. eod. §. 3. & ſequens. (c) ſi
Theologiſcher Erörterung zweyer Fragen / (1)
Ob ein Chriſt in gewiſſen Fällen für ſeinen
Nächſten das Leben zu laſſen ſchuldig ſey? (2)
Ob ein Chriſt von einem Trückerbold über-
ſallen / lieber tödten ſoll / oder ſich tödten laſſen.

§. IV.

Difficilius eſt de altera quæ-
ſtione , *quid in vitam liceat* , judici-
um , propter auctoritatem ma-
gnorum apud Ethnicos virorum ,
qui homines & retinendæ & a-
mittendæ vitæ ſuæ dominos eſſe
voluerunt ; quin & pro glorioſo
facinore habuerunt , ſi quis aut
metu majoris mali aut tædiō vi-
tæ ,

te, violentas manus sibi inferret. Sed nos melius edocti gravissimis de causis accedere ipsis non possumus. Cum enim à DEO homini vita sit concessa, quamdiu ipse voluerit, profectò in DEI jus involare dicendus est, qui decretum ejus factò suò quasi prævenit, neque quid de se statuturus sit expectat: quemadmodum in militia miles gravissimè peccare dicendus est, qui (a) aut militiam deseruit, aut stationis murus reliquit. Deinde etiam cum homo reipubl. civis & membrum sit, insigniter in eam injurius est, tam qui seipsum, quàm qui alium civem reipublicæ subtrahit. Imò tantò plus peccat, qui se, quàm qui alium occidit, quod alium occidens corpori tantum ejus nocet, non item animæ: at qui

R 4 seipsum

seipsum necat, & corpus & animam nefandè perdit. Optimè

(b) Augustinus: *Hoc docemus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem inferre sibi debere, veluti fugiendâ molestias temporales, ne incidat in perpetuas: neminem propter aliena peccata, ne hoc ipso incipiat habere gravissimum proprium, quem non polluebat alienum: Neminem propter sua peccata præterita, propter quæ magis hæc vitâ opus est, ut possint pœnitendo sanari: Neminem desiderio vitæ melioris, quæ post mortem speratur, quia reos suæ mortis melior post mortem vitæ non sequitur. Item paulò ante: (c) Si non licet privatâ potestate alicui hominem occidere, vel nocentem, cui occidendi licentiam nulla lex concedit: Profectò etiam qui seipsum occidit, homicida est. Neque huic nostræ sententiæ refragatur dictum Vlpiani: (d) Licet servis natu-*

natu-

naturaliter in corpus suum servire.
 Nam illic vox, *Naturaliter*, im-
 propriè pro eò quod sæpe fit ac-
 cipitur. Melius idem ipse Vlpi-
 anus alibi: (e) *Excipitur & ille* (ni-
 mirum edicto *Ædilium*, ut nem-
 pe redhiberi servus possit, si in
 venditione non expressum sit hoc
 vitium) *qui mortis constiscenda cau-
 sa quid fecerit: Malus servus creditus
 est, qui aliquid facit, quo magis se re-
 bus humanis extrahat, & rationem
 addit, (f) tanquam nonnihil in alium
 ausurus, qui hoc aduersus se ausus est.*
 Quam rationem in eadem hac
 materia etiam consideravit Mar-
 tianus, (g) dicens, *qui sibi non pe-
 percit, multo minus alii parcat.*

- (a) L. desertorum 3. & §. qui stationem 5. ff. de re
 milit. (b) Aug. lib. 1. de civ. Dei c. 17. 8. in
 decret. caus. 23. quæst. 5. c. si non licet. 9. (c)
 eod. loc. (d) L. sed si 9. §. si ipso 7. ff. de pecul.
 (e) L. 1. §. 1. ff. de *Ædil. Edict.* (f) L. cum autem
 23. §. excipitur 3. ff. dict. tit. (g) L. fin. §. 6. ff. de
 bon. eorum, qui mortem sibi consc.

Autor

Autor hanc questionem, *quid liceat homini in vitam?* multò difficiliorem esse iudicat illa alterâ, quâ quærebatur, *quid liceat homini pro vita?* non tam ratione sui, quàm potius propter dissentientem (a) *Stoicorum* (b) *aliorumque Philosophorum gentilium auctoritatem*, qui homines & retinendæ & amittendæ vitæ suæ dominos, & servitutis ac membrî aut alterius mali fugam, quin & spem gloriæ justam causam mortis voluntariæ esse voluerunt. Utitur autem ille in fœditate hujus ἀντοχειας adstruenda præ ceteris his rationibus, quod non solum ἀντοχειæ DEI, ut vita sua arbitri ac domini, jus involcet, & decretum ipsius de non deserenda vitæ statione factò suò turpiter præveniat, sed & in ipsam Rempublicam, quam privatò ausu civis ac membrò privat, injurius & quovis alia homicidâ longè pejor ac deterior sit; addimus his, quod talis etiam contra communem naturæ inclinationem, Φιλαυτίαν, & cuique conservandi se permanendiq; insitam voluntatem agat, inque præcipua juris naturalis capita: ne occides non te aut alium; unicuique suum tribuendum, depositum reddendum; &c. impingat. Benè de hoc deposito agens (c) Josephus: Si quis, ait, depositum hominis surriperit aut malè tractaverit, pessimus statim & perfidiosus habetur. Si DEI depositum ex proprio corpore quis ejecerit, cum se latuisse, quem

lese.

laferit, aſſimabit. Et ſervos quidem fugientes ulciſci juſtum creditur, quanvis nequam dominos fugerint: ipſi vero DEVM fugientes & optimum DEVM, impii facere non videmus? Loquimur autem, ut patet, non promiſcuè de quibuſcunque *de roborois*, etiam illis, qui ex quadam phreneſi & melancholia uſu rationis orbatì, præter voluntatem & propoſitum ſibi manus violentas inferunt, utpote (d) quos, modò de ipſorum vita honeſta & pietatis editis ſpeciminibus fatiſ conſtat, non magis damnare poſſumus atque infantem aut puerulum, de fenestra ſe præcipitem dantem, aut acutò cultro ſibi vitam præſcindentem, ſed de illis ſolum, qui vel cum (e) *Principe Theutonem, Ritigero*, ex amoris, quò erga *Vendam virginem, Craci, Polonia Regis, filiam* ſed fruſtrà flagrabat, impatientiã ſummaque infelicitate; vel cum (f) *Spartanis virginibus* (g) aliſſque declinandæ libidini; vel cum (h) *Egidio Eedenbergio* avertendæ carnicis ignominie vel impatientiã doloris, tædio vitæ & adverſarum rerum, pudore æris alieni alteriusve rei, etiam (i) *coeleſtium gaudiorum anticipandorum gratiã*, mortem ſibi conſciſcunt. *Quam hic excipiunt caſum opprobrii* (k) *Judei, ut & factum Saulis, Samſonis & Razie pro autophonia pugnantes alii, ea ſufficienter à nobis conſutata ſunt in* (l) *Inſtit. Ethic. Sed nec Donatiſtarum locus, qui*

babe-

habetur 1. *Gorinth.* 13, 3. *Et si tradam corpus meum, ut comburam, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest; quicquam in recessu habet, cum Paulo ibi sermo sit de statu, aut casu persecutionis, quò si mors a Tyranno intentata necessario oppetenda sit, homini pio potius extrema quæque, quin ipsa mors, perferenda sint, quàm ut iniquum aliquod admittat, ut tamen, si abfuerit charitas, hoc ei nihil quicquam profuturum sit. An verò propriis etiam illi annumerandi sint, qui, ne apparatus belli cum navibus in manus hostium deveniat, damnumque inde Reipublicæ suæ accrescat, incensò ab se pulvere tormentario, se interficiunt?* dubitant multi, moti, cum aliis, tum imprimis reipubl. salute & publica utilitate. Sed cum obstet (m) lex Dei superior & naturalis, se interficere interminantis, non minus hos quàm illos peccare inque censum *ἀντιόδοσαν* venire putamus, etiamsi utilitatis publicæ intuitu ipsi perierint. Quamvis enim, quod diffidendum haud est, utilitas reipubl. magna sit, adeò ut (n) ipsa civitas aut qui ejus vice fungitur, singulorum rebus uti easque etiam alienare & perdere possit, non tantum ex necessitate summa, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, veluti tempore summæ egestatis & famis, sed ob publicam utilitatem, cui privatos cedere illi ipsi voluisse censendi sunt,

funt, qui in civitem coetum coiverunt; imò, quod majus est, suorum civium vitam, si opus sit, summo exponere potest periculo; tanta tamen utilitas ista non est, ut quod intrinseca ratione malum est, veluti est *αυτοχρησία*, intuitu illius malum non sit, cum ne Deus quidem, immensa licet alioqui potentia sit, efficere valeat, ut quod sua natura turpe, turpe non sit, etsi non detur tunc repugnantia ex parte Dei, sed ex parte objecti. De sensu (o) effati Viplanei: licet servus naturaliter in suum corpus servire; (p) alteroque huius contrario: *malus creditus est servus, qui aliquid facit, quâ magis se rebus humanis extrahat, ut puta laqueum torfit, sive medicamentum pro veneno bibit, precipitemve se ex alto miserit aliudve quid fecerit, quò factò speravit mortem preventuram*; consulantur qui hîc commentati sunt, (q) *Wissenbachius* aliique *Juris Civil. Doctores*. Illud adhuc hîc tenendum est, nihil interesse (r) quis propriis an alterius manibus in arcescenda morte usus fuerit, cum ipse censeatur fecisse, quod per alium fecit, etsi nec ille, qui ita manus suas huic ministerio accommodavit à culpa homicidii immunis sit.

(a) T. Annæus Seneca Epist. 70. ad Luciliûm & Epist. 69. & lib. 3. de Ira, c. 15. Cicer. 3. de finib. qui sæpè, ait, officium sapientis est, à vita desistere: Vid. Laert. in Zenonis decretis *Lucan.*

can. IV, & Tobias Magirus Polymnemon
 seu Florilegio locor. commun. sub tit. *auto-*
zueia. (b) de Philosophis Semoneis, idem
 cum Stoicis sentientibus, vid. Porphyrius L.
 de abstinentia ab esu carniarum. (c) lib. 3. de
 Bell. Judaic. c. 14. (d) Wendel. Philos. Mor.
 lib. 4. c. 13. p. 498. Baldricus Cass. Consc. Po-
 lanus Theol. lib. 10. c. 19. qu. 2. (e) Joh. Her-
 burdas de Fustia. Chronic. Polon. lib. I. c. VI.
 p. 5. & 6. (f) vid. Wendel. cit. c. p. 494. (g)
 de Medis virginib. vid. Hieronymus adver-
 sus Jovinianum de virgine Potamiana Alexan-
 drina, de Agnata Pelagia, Theodora, Eusebius
 in Histor. Eccles. lib. 6. c. 5. & lib. 8. c. 15. Au-
 brot. Sermon. 19. (h) Joh. Ad. Ossander Pro-
 legom. in Hug. Grot. p. 27. (i) vid. Annus
 Robertus, rex. judicatur, 12, qui memorabile
 adfero exemplum de quodam Gallo, qui vi-
 tam suspendio finiturus, in charta scripserat
 dissolvere, ut cum Christo, nec vana fides.
 (k) Josephus quo loco de Phalaelis & delibe-
 ratione Herodis agit. (l) Pare II. c. 9. p. 97
 & seqq. (m) Fistor. Synops. Jur. Ger. c. V.
 §. 42. & seqq. p. 4. & 45. (n) Hug. Grot. de
 Jur. B. ac P. lib. 3. c. 20. §. 7. n. 1. (o) l. fed fi
 9. §. si ipse servus. 7. ff. de Peculio. (p) l. cum
 zurem. 23. §. 3. ff. de adilit. edicto. (q) disserta
 29. n. 11. & seqq. p. 296. (r) Pasendorf. de Jur.
 Nat. & Gene. lib. 2. c. 4. §. 7. p. 206.

§. V.

*Liberos homines (nam de iis lo-
 lis hic agimus) in libertate (a) na-
 sci, atque ita libertatem ipsis nascendo
 a natu-*

à natura concedi constat. Plus tamen in *eum* juris, quam in vitam habere homines, vel inde apparet, quod (b) se ipsos in servitutem vendere possunt. Quod quamquam ex jure civili introductum, ac ideò per (c) constitutionem Imperatoris posteriorem iterum sublatum sit, fatis tamen inde colligitur, jus naturæ ei non repugnare, & non concessam ei libertatem, ut alienari illa nullò modò possit. Cum igitur (d) *libertas inestimabilis res esse dicitur*, & (e) *infinita ejus æstimatio*; tunc id cum grano fatis intelligendum, exempli gratia, ubi de libertate quæstio, ne æstimatio ad infinitum extendatur, certam (f) summam ejus nomine promittendam. Verum enim verò quicquid sit de jure civili, certe (g)
 jure

jure gentium per captivitatem in bello libertatem amittis, omnibus in confesso est, in vicem vitæ, quam eo jure victor potest eripere. Hinc (h) Poëta:

Vendere cum possis captivam, occide-

re, si non potest, serviat milititer, sine pasce duris

pluribus, necque ser-

Pro libertate autem conservanda idem,

ferè homines posse quod pro vita, inde

manifestum est, quod de jure

gentium (nam de jure civili nihil in invitos statuitur) si in bello vita non amittitur, succedanea est in victis jactura libertatis, quam propterea ad extremum usq; spiritum propugnare omnibus licet.

(a) §. jus autem §. Instit. de jur. nat. (b) §. servit autem 4. Instit. de jure personar. (c) Novell. Leon. LIX. (d) L. libertas 106 ff. de Reg. Jur. (e) L. non est 176. §. 1. cod. tit. (f) L. Procurator §. 2. ff. rem ratam haberi. (g) dict.

dict. §. jus autem, & §. servi autem & Insti-
de jure person. (a) Horat. Epist. lib. 1.

Post doctrinam de jure hominis in vitam
suam. Autor sollicitus est de jure seu potestate
hominis in se, quæ ad differentiam libertatis
civilis, h. e. majestatis, de qua superiore ca-
pite egimus, libertas personalis dicitur, in eo
consistens, ut quis quidem sui juris, nec alterius
potestati subiectus sit, alterius tamen arbitrio
potest se possit subicere eademque, quæ ipsi in
se licebant, vel in totum & omnino, vel secun-
dum quid & ex parte, aliis permittere. Quan-
quam enim (a) libertas cuique homini natu-
ralis est, non tamen ita est naturalis, ut ho-
mo nunquam servire possit, aut ut jus ha-
beat, ne unquam serviat, cum hoc sensu,
nemo liber sit, illudque (b) Albuti huc per-
tinet: neminem natum liberum esse, nemi-
nem servum, hæc postea nomina singulis impo-
suisse fortunam; & illud (c) Aristotelis: è lege
vniusse, ut alius esset liber, alius servus. Quo-
circa cum homines dicantur naturæ liberi, id
intelligendum est (d) de jure nature, præce-
dente omne factum ac institutum humanum,
& de libertate solum natura sequenti, seu ea,
quæ excludit omnem hominis consensum,
vel expressum, vel tacitum, aut factum hu-
manum; non de jure, factum hominis in-
sequente, aut libertate non expressam, cum

varia intervenire possint causæ ac tituli, quibus quis alterius potestati subjici ejusque fieri possit servus, sive jam id fiat titulo mutui consensus, sive titulo captivitatis, sive titulo delicti, sive titulo emtionis venditionis idque genus aliò, justò tamen & non iniquò, titulò, de quibus omnibus eorumque justitia fusissimè egimus (e) in *Institution. Politicis*, infimutque illic ostendimus, quod nulla prorsus (f) inter *Imperatorem*, cui omnes homines naturá liberi, & (g) *Aristotelem*, qui quosdam homines naturá servos esse dixit, pugna sit. Ceterum quæ hîc de *libertate* ab Autore proferuntur, ac si hominibus in eam ac in vitam suam liceat, ea omnè carere videtur dubio, cum ad vitam, ut donum quoddam DEI sibi eripiendam, ceu supra demonstratum ivimus, nulli hominum jus sit, hominique solum cura corporis & vitæ suæ à DEO data, eâ ut utatur, non abutatur, utque eam custodiat, non perdat; libertas autem homini ita à DEO concessa sit, eam ut & retinere & perdere pro arbitrio possit. An verò pro libertatis conservatione idem quod pro vita liceat? ut visum est *Autori*, non immeritò dubito. Quamvis enim, quod dissentendum haud est, libertas magni momenti res sit, & infinita ferè ejus (h) de *jure civili* æstimatio, vitæ tamen nullatenus æquiparanda est, utpote quæ judice (i) *Hug.*

Grotio

Grotio fundamentum omnium temporalium bonorum, & aeternorum occasio bonumque prorsus irreparabile est, id quod de libertate, sive eam sumas in uno homine, sive in toto populo, dici nequit.

- (a) l. libertas. ff. de stat. hom. (b) viii. Senec. 3. Controv. 21. (c) I. Polit. (d) Hug. Grot. lib. 2. de Jur. B. ac P. c. 22. §. xi. (e) Part. I. c. 4. §. 3. & seqq. (f) eod. c. 4. §. 16. (g) I. Polit. c. 3. (h) l. libert. ff. de reg. iur. & l. non est. 176. §. 1. eod. tit. (i) lib. 2. c. 24. §. 5. h. a.

§. VI.

Existimationis eadem ferè est ratio, unde & vitæ comparari solet:

(a) fama enim & vitæ paribus passibus eunt. Et (b) crudelis esse dicitur, qui famam suam negligit. Nec id mirum, cum (c) existimatio sit dignitatis illa, a status legibus ac moribus comprobatus, quæ existimatio a nobis contemni non debet: Nobis (d) enim necessaria est vitæ nostræ, & patris fama nostra. Præsertim (e) cum eam nunquam nisi cum libertate plene consumatur, neque noscitur posse, (f) nisi

ob iniuriam aliquod facimus ab homine perpetratum. Vnde latinè loquentibus:

(g) omnis causa existimationis capitalis videtur.

(a) L. iusta. 9. ff. man. vind. (b) Caus. 12. qv. 2. cap. nolo 10. (c) L. cognitionum 5. §. existimatio. 1. ff. de extr. cogn. (d) dicto cap. non sunt. 56. (e) à dict. l. 5. §. final. (f) tot. tit. ff. de his qui not. infam. (g) L. licet 3. ff. verb. signif.

An fama existimationisve eadem atque vita ratio, sit & hic disquiritur. Ita quidem sentit Autor cum (a) Gregor. de Valent. (b) Domin. Barnes, (c) Navarro, (d) Sayro, (e) Caromuele, (f) Laymanno, omnibusque, quibus fama & vita in pari habentur dignitate. Sed enim, etiam si ferme communis hominum aestimatio pro ea sententia pugnare videatur, tamen quia occisio illa (g) modus inidoneus est ad tuendam existimationem, & hæc sine illa auxiliò magistratus commodè potest defendi, malè & contra naturæ jus morte offendentis expiari solet, (h) cum omnis defensio, quatenus necessitate destituitur & moram patitur, non defensionis sed vindictæ privatæ veniat nomine. Equidem Laymannus, Sayrus & ceteri Doctores morales, quos jam nominavimus, maxime hinc adferunt rationes, è quibus tamen hæc præcipua & princeps

Resp. Resp. quod retinendarum rerum ac bonorum causa licitum sit raptorem interficere, si alia non adsit ea recuperandi ratio; quanto magis, quæ pluris & potior est, existimationis tuendæ causæ, dummodò, quod illi addunt, spes sit adversus lædentem prævalendi. *Sed Resp. per immersionem* : Si enim directè & per se rerum servandarum causa nemo potest occidi; homicidique culpam incurrat, qui fugientem raptorem absque vitæ suæ periculo prostravit; additâ ratione quod nulla hîc inter bona fortunæ & vitam raptoris cum temporalibus tuis æternam adsit proportio omnisque extrema furem interficiendi expiret necessitas, sequitur, quod nec famæ honorisque defensio cum occisione alterius quantum jus naturæ attinet, unquam permissa sit. Suffragatur nobis *Patrum Augustissimus, (1) Augustinus: quomodo, ait, apud divinam providentiam liberi sunt, qui in his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt. Adhæc fama, quocunque tandem modo spectetur, aliter quam occisione reparabilis est. Si enim fundamentaliter & intrinsicè, ratione virtutis spectetur, sic semper in potestate ejus habetur, cujus est virtus, quæ invito nunquam potest eripi; si verò formaliter & extrinsecè, quatenus externus, de tua virtute opinio est, sic tibi famam tuendi via suppetunt,*

veluti per retorsionem, palinodiam & si quæ
sunt ejus generis famam recuperandi modi
alii. Benè igitur laudatus (k) Augustinus a
honoribus usque ad mortem ejus, qui cum via-
larè tentat, defendere, prorsus improba; cum
honor panis in potestate nostrâ, (intellige for-
mabiles & extrinsecè) sed amitti possit etiam
ab invitiis. Neque juvant Autorem ceteros-
que dissentientes variâ in hac materia ex
Corpore Juris civilis depromptæ leges, cum
hic non de foro soli, sed poli & conscientie
sermo sit, neque quid fiat, sed quid jure fieri
debeat, cogitandum sit.

- (a) Tom. 3. disput. V. qv. 6. punct. 8. (b) qv. 64.
art. 7. dub. 3. (c) lib. 2. c. 3. n. 378. (d) Cas.
Consc. lib. 7. c. 10. n. 27. (e) vid. Aurum. Dis-
put. Tr. 4. c. 7. resol. 48. (f) de Just. p. 3. part.
2. c. 3. n. 3. (g) Less. de Justit. & Jur. c. 9. dub.
12. n. 79. & ex eo Grotius lib. 2. c. 1. §. 10. n. 3.
(h) Winder. de Princip. Jur. lib. 4. c. X. p.
415. (i) lib. 1. de Lib. Arbit. c. 1. (k) eod.
lib. c. V.

§. VII.

Illud certe vitæ libertati & exi-
stimationi commune est, ut in de-
licti (quod spontaneum esse ne-
cessum est) poenam amitti plane
possint. Ex *de vita* quidem ex
lege

lege veteri, quæ multa capitalia supplicia pro modo delictorum admittit, res clara est. DEUS enim naturæ Auctor, cum vitæ & necis liberrimam in omnes homines potestatem habeat, vicarios sibi hac in parte summos magistratus constituit, ut facinorosi in poenam delicti eâ privari possint; Libertas autem, manente vitâ, etiam per deportationem amittitur; *Existimatio* verò (a) ex delicto non tantum cum libertate interire, sed etiam ex aliis quoque causis minui potest. Hæc omnia lucem foenerabuntur iis, quæ de juris naturalis immutabilitate supra à nobis disputata sunt.

(a) L. cognit. s. §. 2. & 3. ff. de extr. cogn.

Vt summo impenanti ex (a) causa delicti vitæ ac bonæ civiatis auferri possunt, ita & vitæ adhaerentia, libertas & existimatio. De

de iniuriis quidem, quod eâ homo ob atrocem se perpetratum facinus in poenam privari possit, res est evidens extantque eam in rem in V. T. complures extremum supplicium dicentes leges. *An autem præter, et delicta, quæ lex per Moysen data morte punivit, aut quæ his recta estimatione sunt paria, adhuc alia poenâ ultimâ plectenda sint? id eorum inter Doctores non convenit.* Scitur eumque secutus (b) Grotius, qui legem Hebræam adæquatam ubique poenarum mensuram faciunt, id negant. Sed quia illa pars legis Mosaicæ, quæ de judiciis disponit, positiva & civilis Hebræorum, ad genius gentis istius & reipublicæ, pro ratione loci & temporis, attemperata, nec ex intentione Dei amplius illa, atque reipublica Judæis, durare debuit, ideo (c) alii ab his secessum querentes, non solum ob illa delicta, quæ lege Moysis capitalia & atrocia erant, sed & ob plura alia, tantâ atrocitate non gaudentia, exigente ita salute populi supremâ & utilitate publicâ, facinorosos morte puniri posse existimant, quemadmodum de furto, venatione contra leges facta, aliisque evidens est, neque in puniendis istis ubique respiciendum esse ad æqualitatem rei, seu ut poena exactè commensuratur delicto, sed satis esse, si ipsa in proportionem ei respondeat & pro ratione loci, temporis, frequentia
item

iem delictorum & statu reipubl. etiam aspe-
 riora solida nequitia adhibeantur remedia,
 absque quibus si foret, nec domi, nec ruri
 quisquam sua tueri posset. Sicuti autem ho-
 mines ex titulo delicti, vita, ita & manente vi-
 ta libertate & existimatione, illa longe inferio-
 ribus, privari possunt, cum a majori si id est,
 minus credibili, ad minus, id est, magis cre-
 dibile ubique procedat affirmatio; sive jam
 id fiat deportatione, (d) quae ubique ferè ho-
 die in usu esse desit, ejusque loco poena ar-
 bitraria surrogata est, sive damnatione ad
 perpetuos carceres, aut id genus poenis aliis.

(a) Pufendorfus de Jure Nat. & Gent. lib. II. c. 3. §. 1.

(b) lib. 2. de Jur. B. ac P. c. 1. §. 14.

(c) Pufendorf. tit. c. §. 26. Zigler. Osiander

Notis ad Grot. lib. 2. c. 1. §. 14. (d) Wissen-

bach. disput. XV. ad Reg. Jur. p. III. §. 13.

§. III.

Quae ad sustentationem hominis
 faciunt, ea in (a) victu, amictu &
 domicilio praecipue consistunt. Ad
 victum spectant esculenta & potulen-
 ta, id est, cibus ac potus. De
 his aliter judicandum, manente
 inter homines bonorum com-
 S § munio-

munione, aliter post eorum divisionem. Communione tempore per rerum naturam licuit cibum ex arboribus carpere; fructus, quos terra ferebat, legere; feris, piscibus, volucribus, quos quisque ceperat, vesci, atque ita non occupata, occupare, nisi cum injuria ea in usum suum consumere poterat prohiberi; si vero aliquis ab alio semel occupata iterum vellet occupare, manu ei resistere licebat. (b) *Concessum*, sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura. Et (c) *alius*: Si hac conditio est, ut, quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid jure possidetur, injuria aufertur. De potu idem esto judicium, cui ante repertum vinum, aqua, aut profluens, aut

ex

ex fontibus aut effosis puteis
 hausta, sufficiebat, neque pote-
 rat quis prohiberi aquæ proflu-
 entis usu. Hinc (d) illud:

*Quid prohibetis aquas? usui commu-
 nis aquarum est.*

Neque aliter circa amictum vel
 vestitum se res tunc habuit, cum
 homines vel nudi viverent, vel
 se corticibus arborum, aut fera-
 rum, itemque ovium pelibus
 vestirent, quæ omnia ad manum
 erant, neque multo egabant pa-
 ratu. Domusculi vero extruen-
 di nullus erat usus: nam tunc (e)
antra fuerunt domus, quæ occupari
 statim poterant, eiqve, qui occu-
 paverat, cedebant. Quæ omnia
 sic optime explicat (f) Tragicus
 Græcus:

*Communis alicuius hominibus, tellus
 quoque*

in qua ampliare se fas est domum,

Urbalientis rebus ac si temperosa.
 Sed de his jam satis pro nostro
 instituto. Plura qui desiderat,
 adeat: inter alia (g) *commentarius*
de Jure Belli ac Pacis.

(a) l. verbo videtur. 43. ff. de V. S. (b) Cicer. de
 Offic. 2. (c) Quintil. de Declam. 13. (d) Ovid.
 metamorph. (e) ibidem. (f) Euripides He-
 len. (g) H. Grotius de Jure Belli ac Pacis. lib. 2. c. 2.
 §. 3. & seqq.

Hucusque Autem de libertate corporis hu-
mani, ubi videlicet hujusmodi libertate, li-
bertate. Et existimatione, pro instituti sui mo-
dulo egit. Jam etiam de Externis, h. e. id,
quod ad hominis sustentationem faciunt, vetu-
erit, amictu, & domicilio, agere instituit.
 Ita autem primum de victu disserit, ut tem-
 pus omnimodæ communionis à tempore di-
 visionis seu proprietatis decernendò, illò
 unicuique per rem naturam licuisse scribitur
 cibum ex arboribus carpere, fructus, quos
 terra tulit, legere, feris, piscibus & volutri-
 bus, quas quisque cepit, vestiri, atque ita
 non occupata occupare, aut à se semet oc-
 cupata auferre volenti manu resistere. Ac
 sicuti nulla unquam omnimoda rerum fuit
 communio, sed cuncta statim à mundi incu-
 nabulis, quod supra ostensum ex divina do-
 natione

natione in Adami, & mediante eò, in ipsius posterorum proprietatem ivertunt, ita licet hac distinctione, dicimus, quod primi mortalium, posteaquam eos à primava dignitate precipites dedit Creatoris neglectus & inobedientia, terraque maledictioni obnoxia esse coepit, simplici vitâ vixerint, ciboque tenui, h. e. herbis ac fructibus, quos terra produxit, & potu naturali & communi, h. e. aqua, usi fuerint. At cum his, quæ primavis obvia & optima erant, non contenta esset ætas posterior, & vitis parvitatim surrepentibus, lautius ac delicatius vitæ genus quæreret, tum ad varii generis cibos & potus parandos homines animum adplicarunt, vitæque subsidia in luxuriam versa & pro gentium regionumque genio alia aliis facta sunt. Quod de victu, id quoque de amictu dixerim, cum & hic primum ex (a) corticibus arborum ferarumque pellibus constiterit; sed postquam hæc fastidire coepit delicatior ætas, & texendi artificum accessit, homines (b) serico, (c) auro (d) gemmisque usi fuerunt, ita tamen ut ubique in talibus (e) non solum dignitatum & officiorum, sed & sexus ac ætatis habuerint rationem, indecorum putantes, si eodem vestis genere viri pariter ac fœminæ, puerique juvenes juxta ac senes, virgines & matronæ, uterentur. Consulantur interim sæ de re (f). Alex. ab Alex.

Alex. & qui de re vestiaria scripsere *Baifius* & *Ferrarius*. Nostrum potius nunc erit inquirere in *victus* *amictusque* *moralitatem*, & quæ homini, ut dignè se gerat, circa utriusque curam sollicitè observanda sint, monstrare. Quod igitur *victum* attinet, aures illa ut in aliis ita & hinc tenenda est mediocritas, ne vel parum vel nimium utendò peccemus, & suavitatem in istis plus justè feræmur, sed prout rerum circumstantiæ, & cujusque exigit temperantiam, ita tunc parcior, nunc largior usus in talibus admittendus est. Circa *vestium* curam, ut constet, quænam sint rectæ rationis dictamina, advertendum, quod (g) duplex sit vestitus: *genus*, aliud *necessitatis* & *primarium*, aliud *ornamenti* & *secundarium*. Prius, sicuti pudori & indigentia nostræ consulere voluit, ita si non indecens & (h) immundum, tegendæque nuditati & arendo frigori satis est, in eo, ut obvio & faciliè parabili, acquiescendum est. Posterius, ut in propriis ornando corpori inservit, ita si ornatus iste non levitatem aut novitatem spiret, nec nimius & sumptuosus sit, & nec nostram dignitatem nec aliorum verecundiam dedecet, non adeò improbandum est, cum natura rationalis non omnem promiscuè ornatum & elegantiam damnet. Cordatè igitur (i) *Jacobus Rex Angliæ* in vestibus, *modum*

dam serva, nec luxuriosus, ut prodigus; nec sordidus, ut avarus; nec comptus, ut meretrix; nec severus nimium, ut concionator. &c. Itaque in vestitu ordinum & personarum imprimis ratio habenda, videndumque, in dignitate aliqua illa constituta an secus? senex an juvenis? mas an femina? Clericus an Laicus? imperans an subditus sit? cum (k) longè alius habitus his, alius illis conveniat. Et quamvis quæ vestitum longè major Principum ac aliorum sit licentia, conciliandaque ipsorum (l) majestati vestis splendida ac magna non parum conducatur, tamen & hic modus esse debet, videndumque quid deceat magis, quam quid libeat. Sicuti autem in corpore, ita & in capite ornando modus tenendus est; sed cum non omnium populorum æqualis caput vestiendi ritus, & alius Europæorum, qui pileis ut plurimum ad caput tegendum utebantur & adhuc utuntur; alius (m) Orientalium, qui Tulipantis; alius Parthorum & Persarum, qui Tiarâ; alius (n) Arabum & Phœgum, qui mitris; alius aliorum, ideò ne hic circa capitis tegumenta aut etiam (o) capsillamenta, sive propria, sive adscititia peccetur, vel maxime ad mores singularum gentium, & ad (p) sanitatem corporis, cui exinde & noceri & consuli potest, respiciendum & ex istis, quid quemque in quaque gente circa illa deceat aut non? judi-

judicandum est. Circa pedum denique ornatum & varia, illis muniendis adhibitorum, calcamentorum genera nihil peculiariter hic jubet natura, sed perinde circa hunc atque alios vestiendi ritus se gerit, nisi (q) quod & hic in gentibus variis variatum fuisse novimus. Licet igitur pedum ornatu, tandem pedem promovemus ad domicilia, paucis visuri, quid & illic hominibus natura indulserit. Nimirum cum nihil adprobare possit natura, quod ad luxum & superbiam vergit, ita nec ambitiosa & sumptuosa nimis aedificia, utpote quae arguunt profusionem & luxum, & saepe cum alia, tum (r) paupertatem, furta, desperationem idque genus alia habet annexa. De (s) Nerone refertur, quod auream domum incredibilis pretii extruxerit, atque ad ejus saltim appendicem faciendam insumpserit 1250000 aureorum. De ejus successore, Vitellio, apud (t) Tacitum his habentur consimilia. Non ita antiquissimi mortalium & Germani veteres, quorum stupenda in talibus frugalitasprehenditur, quibusque pelles (u) pro vestitu, humus pro cubili, antrum aut ramorum nexus pro domo fuit, hucque descenderunt pueri & juvenes, hoc senum fuit receptaculum.

(a) Gen. 3. (b) Quod de Indis & Aegyptiis tanquam primis inventoribus tradit Procop. lib. 1.

lib. 1. bell. Perf. & Clemens Alexandr. Pædagog. lib. 2. c. 10. quos secuta postea sunt alie gentes, etiam Europæa. (c) Inventum hoc regibus Asia & imprimis Attalo tribuit Plinius lib. 7. c. 48. à quo tamen dissentit Bochartus Geograph. S. P. I. lib. 1. c. 6. p. 34. (d) Dempsterus ad Resin. Antiq. lib. 10. c. 20. p. 1046. (e) de Rom. Panciroll. de reb. nov. invent. lib. 1. tit. 43. p. 150. & Salm. ad eum p. 152. (f) lib. 5. G. D. c. 18. (g) Balduin. lib. 4. c. 1. Cas. Conf. 1. p. 635. (h) bene Seneca Epist. XCII. Munda vestis electio appetenda est homini. Naturâ enim homo mundum & elegans animal est. Et Cicero Offic. 1. adhibenda est mundicia non odiosa. (i) don. Reg. p. 71. (k) Accusat. hinc Zeno Criticus à quibusdam, quod eadem veste viros indui ac mulieres præcepit. Vid. Laërt. lib. 7. (l) contemptorum ob habitus tenuitatem Princip. exhibet Beckmannus Not. dign. p. 159. (m) Camer. hor. subciv. Cent. 1. c. 61. p. 276. Olear. Atin. Perf. (n) Solinus Polyhist. Dempster. ad Ros. (o) de quibus M. Frider. peculiar. disert. egit Lips. 1673. (p) Scharrock. de Offic. secund. jus nat. c. XI. ubi de habitu erinus agit. n. I. p. 461. (q) Vid. Alex. ab Alex. G. D. lib. 1. c. 18. Rosin. lib. 5. c. 36. (r) Vid. Institut. Moral. part. II. c. XI. §. 16. p. 140. (s) Vid. Meursius de luxuria Romanor. (t) lib. 17. hist. Rom. (u) Claver. German. Antiq. lib. 1. c. 13. quamvis hanc habitandi rationem Conring. non omnium Germanorum sed solum Fennorum esse velit proprium. Vid. ipse in disert. de Urb. bus Germanicis §. 18.

T

§. IX. Post

Post divisionem soli factam magna accidit mutatio præcipue in iis, quæ ad sustentationem hominis pertinent : unusquisque enim sibi consulere debuit, unde viveret : neque enim jus occupationis mansit integrum, nisi in iis, (a) quæ nunquam divisa, in veteri communiione perfliterunt : Nimirum aër, mare, flumina & eis contenta, volucres & pisces. In rebus verò soli, licet per totos populos jam divisas, ea loca, quæ à nemine adhuc erant obfessa aut occupata : quò sensu rectè dicitur. (b) *Quod ante nullius est, id naturali ratione occupanti concedi.* Ex iis itaque terris, quæ parentibus in prima rerum divisione obtigerant, & ad posteros transmissa erant, aut ex aliis recens, ut diximus,

mus, occupatis unusquisque alimenta sibi suisque quærerere debebat.

(a) §. 8. & quidem 2. Instit. de rerum divis. (b) §. feræ 14. Instit. d. tit.

Haftenus disseruerat *Autor de iis, quæ sustentando homini conducere tempore omnimode communionis & primi rerum status, quem tamen nunquam in rerum natura exitisse, ex S. Codice ostendimus. Nunc quæ fuerit facies & status post divisionem soli factam in iis, quæ ad ipsius hominis sustentationem pertinent, edocet. Nimirum unumquemque sibi suisque de alimentis, h. e. cibo & potu, prospicere debuisse eoquæ non amplius tum locum fuisse occupationi, nisi in iis, quæ facta divisione adhuc in veteri illa & primavâ communionione manserunt; hucque inter alia etiam mare & flumina refert, secutus in eoductum Hugonis fratris sui, qui (a) mare, sive sub ratione totius & integri, sive sub ratione precipuarum partium spectatum, in proprium jus nunquam abiisse nec propter interminabilitatem suamque, quæ gaudet, magnitudinem communemq., quem omnibus populis ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem prabet usum, in proprium jus abire posse, contendit. Sed cum (b) libertas maris non sit*

ex classe illorum, quæ juris naturalis propriæ, sed eorum saltim, quæ hoc ut & gentium jure concessa eoque contrariò jure civili immutari & adimi possunt, idè non impedit quicquam, quò minus mare sive sub ratione integri, sive sub ratione præcipuarum partium sumtum, æquè ac pisces ac feræ idque genus alia sub dominium cadere, eoque nunc hanc, nunc illam partem maris reges & qui par regibus jus habent, sibi justè vindicare possint, sive jam id fiat (c) *divisione*, sive *accessione*, sive *permutatione*, sive *donatione*, sive *occupatione*, eaque cum *simplici*, quâ videlicet res, quæ nullius alterius dominio subest, per naturam cedit occupanti: quomodo *Minos maris Cretici & Veneti Adriatici imperium obtinuisse* tradit (d) *Strabo* & (e) *Franc. de Ingeniis*; sive *bellicâ*, quâ jure armorum & victoriæ res devicti transeunt in potestatem victoris, quò nomine *Romanos devictis Chertaginensibus* maris dominos factos esse docet (f) *Florus*. Neque in contrarium nos movet *Grotius*, quando mare ob suam vastitatem, communemque usum, omnibus populis ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem, sufficientem, in proprietatem venire posse negat: Cum, etiamsi usus maris ob magnitudinem, quâ gaudet, cunctis populis & hominibus sit sufficiens, non tamen ille ullo modo proprietati adversatur,

fatur, sed potius quia tanta maris vastitas est, ut omnibus usui esse possit, inde inferri potest, quod per partes absque alterius injuria occupari possit, cum semper vigore amplitudinis tantum relictum sit maris spatium, quantum aliis ad usum & occupationem est necessarium. Quod verò addit Grotius: *occupationem non nisi in re terminata procedere, liquidum verò, quale est mare, per se non terminari, eoque nec occupari posse;* id quidem admittimus, si de suo ac proprio, nequaquam autem alieno termino sermo est, cum licet mare, ut alia liquida, non suis terminis contineantur, satis tamen est, quod alienis terræque terminis, littoribus videlicet, terminetur ejusque excursus coërceatur. *Neque obstat maris magnitudo, quo minus illud terminis possit includi, & à diversis populis occupari.* Cum & major sit cerevisiæ vinique qualitas, quàm canthari aut vitri, illis repleti, ut tamen cum cerevisiam cantharus, cum vinum vitrum commodè continere queant. *Adhæc si vel maxime demus Grotio, non dari terminos maris physicos, quibus mare includi possit, non (g) tamen desunt mathematici.*

(a) lib. 2. de Jur. B. ac P. c. 2. §. 3. n. 1. & seqq.

(b) Conring. dissert. de domin. maris, §. 20.

(c) Idem cit. diss. §. 33. 34. & seqq. (d) Strabo

Geograph. lib. X. (e) de Jurisdic. Venet. in

mari

marî Adriatico. (f) lib. 2. histor. c. VI. (g)
 Conring. dissert. de dom. maris. §. 14. in fin.
 Vid. Instit. Polit. Part. I. c. VII. §. 80. & seqq.

§. X.

Ceterum cum & hæc vix sufficerent, ab aliis subsidia sibi petere coacti sunt homines, permittente id, imò & incitante natura,

(a) *Mutuus ut nos
 Affectus petere auxilium & prestari
 juberet.*

Atque hinc omnium pactorum inter homines origo. Primo igitur se obtulit *permutatio*, cum scilicet quidam habebant aliqua sibi minus utilia, aliis verò necessaria, quæ ipsi inter se permutabant, & hæc (b) quidem species contractus vetustissima est.

(a) Juven. Satyr. XV. (b) §. item pretium 3. Instit. de emt. vend.

Dixerat, unumquemque post factam rerum divisionem de iis, quæ sustentando cum sibi tum suis conducerent, sollicitum fuisse, eoque

eoque omnem intendisse vim ac operam, ut haberet, quò de victu amictu aliisque hujus vitæ præfidiis sibi consuleret. Sed cum homo undiquaque indigentiâ se premi, omnibusque ad hanc vitam commodè ducendam, parandis ipsum solum sibi non sufficere cerneret, aliisque in promptu essent, quibus ipse maximè opus haberet, ad alia vitæ hujus subsidia, *permutationem*, protapsum est, alia pro aliis tribuentes, triticum pro vino, bovem pro equo, hortum pro domo &c. Atq; hoc genus contractus uterq; (a) *Grotius* emptione & antiquius & simplicius esse existimat, adeo, ut hinc quoque (b) *Salmasio* haud improbabile videatur, permutationem rerum jam inde ab Adam filii initium cepisse: cum enim ex his alter esset pastor, alter agricola, verosimile judicat laudatus Vir, pecudum fœtus cum terræ fructibus ipsos inter se commutasse.

(a) de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 12. §. 3. n. 3. (b) lib. de Usuris. p. 304. Vid. *Osiander* in Hug. Grot. p. 216.

§. XI.

Sed cum & tum æqualitas pretii vix posset inveniri, tandem eò deventum est, ut *nummi usus* introduceretur, qui esset publica &

T 4

com-

communis pretii & æstimationis mensura ; isque à pecore, cujus figura insignitus erat, pecuniæ nomen assumpsit. Atque ita *ad emtionem & venditionem* deventum est, per quam, cum de certo pretio convenisset, quisque omnia ea, quæ ad vitam sustentandam sunt necessaria, comparare poterat : qui modus longè utilisissimus, longius porro productus est ad alia, etiam minus necessaria, ut & in illis aliorum indigentia copia aliorum subveniret. Sed de his postea latius.

Hoc vult cum homines nec hanc, *permutationem*, sufficere, neque v.g. hortus cum agro aut equo, quò alter non indigeret, commutari posse cernerent, tandem *nummum*, à pecore, cujus figura ei impressa, ita dictum, introductum esse, quò tanquam publicæ & communi rerum utilium mensurâ, cuncta ad vitam hanc necessaria comparari poterant. *An verò nummi inventio tribuen-*
da

da sit *Lamecha* ? ut (a) Villalpando , an *Caino* ? ut . (b) Josepho visum , incertum est : etsi hunc nummi usum antiquissimum fuisse , & jam tum in *Patriarcharum familia* obtinuisse , ex *Gen. XXIII, 16. & XXXIII, 19.* evidens sit , nisi quod quâ posteriorem locum *vocem* (c) alii interpretentur per nummum seu obulum , (d) alii per agnum seu ovem.

- (a) Vid. Osiander in Hugon. Grot. lib. 2. c. 12. ad th. 3. (b) lib. I. Antiquit. Judaic. c. 4. Strabo inventionem numismatis tribuit Phzdoni , *Geograph. 8.* Vid. Pet. Gregor. *Synagm. J. V. lib. 36. c. 2. p. 654.* (c) è quibus Lutherus. (d) ut Onkelos. Vid. Sebastian. Münsterus in *Annot. Rabin. ad h. l. & Osiand. in Hug. Grot. cit. l.*

CAP.

CAP. IIX.

DE

GENERALIBVS
ALIQVOT JVRIS NATV-
RALIS PRÆCEPTIS.

§. I.

DRiusquam ad ulterio-
ra progrediamur, vi-
sum est nobis hîc *gene-
ralium aliquot Præceptorum*
mentionem facere, quia multa
alia in iis fundantur. Et primo
quidem loco occurrit illud ge-
neralissimum, *bonum sequendum,
malum fugiendum*, cujus cum (a)
antea semel atque iterum facta
sit mentio, nihil jam dictis adde-
mus, digitum in ea intendisse
contenti.

(a) Supra c. 1. & c. 3.

Cum ordine doctrinæ generalia & com-
munia semper præmittenda sint specialibus,
visum

vifum fuit Autori etiam hic illum ordinem fequi, & ad principiorum fpecialium ac independentium dogmatum intellectum, quæ funt generalia & communia Juris naturalis principia hõc capite exponere. Quandoquidem verò inter illa primùm occurrunt gemina illa & generalia morum principia: *bonum efl. faciendum, malum fugiendum*: de his autem jam tum fupra cum ab Auctore, tum etiam à nobis abunde actum fuerit, actum agere nolumus: Vid. interim *Inffit. Morat. Propædeut. S. 19. p. 21. & feqq.*

S. II.

Tum etiam illud repetemus, quod & (a) fupra monuimus, Jus naturale jubere, *omnes virtutum, actus fuò tempore & loco exercere*: sed nec huic præcepto latius infitemus, hõc folùm additõ, *eum, qui ita fe gerit, & eflè & dici Virum bonum.*

Hi (b) *mores, fervare modum, finemque tenere,*

Naturamque fequi, patriæque imponere vitam,

Nec

*Nec sibi, sed tibi genitum se credere
mundo. &c.*

*Iustitia cultor, rigidi servator bo-
nesti,*

In commune bonus.

Hinc & alius (c) Poëta:

Vir bonus est quis?

*Qui consulta patrum, qui leges ju-
raque servat.*

(a) c. i. §. 16. (b) Lucan. lib. 2. (c) Horat. lib. 1.
Epist. 16.

Sed hac de re jam tum supra circa juris
naturalis objectum egimus, dum ex actibus
sejuncti, fortitudinis heroicae aliisque contra
Auctorem demonstravimus, omnium virtutum
omnesque omnium vitiorum actus, non
autem omnes ac singulos virtutum actus juris
naturalis objectum constituere.

§. III.

Illud paulò latius examinabi-
mus, quod natura jubet hominem
homini benefacere, unde & natum
est proverbium: homo homini DEVS.
Hinc illud (a) Ambrosii: Non sa-
tis est bene velle, sed & benefacere.
Ratio

Ratio est, quia (b) *cognitionem* quandam inter nos natura constituit. Et, ut ait (c) Imperator Philosophus: *Homo in id natus est, bene ut aliis faciat*: & (d) *Oratorum maximus*: *homines hominum causa*, ait, esse generatos, ut ipsi inter se alius alii prodesse possent. Ideoque etiam beneficio hominem affici, hominis interest, ut sapientissimè dixit Papinianus. Idque vel maxime pertinet ad conservandam humanam societatem: Num quò alii tuti sumus, quàm quod mutuis juvamus officiis? hòc unò instructior vita, contraq; incursiones subitas munitor est beneficiorum commercio.

- (a) dist. 87. c. non satis. 14. (b) l. 3. ff. de Just. & Jur. (c) M. Anton. lib. 9. (d) Cicer. l. Offic. (e) Senec. IV. de Benef. c. 18.

Præceptum de beneficentia, quò jure nature ad succurrendum cuilibet, qui confusio, consolatione, defensione, redemptione idque

idque genus operá aliá indiget, dirigimur, non (a) solum pro fundamento habet humanam societatem ejusque salutem, sed & humanam naturam, vi cuius, utut cognationis, vicinitatis, foederis & cetera deessent humanae societatis vincula, unusquisque tamen hominum ad beneficia aliis præstanda teneretur, cum ab homine nihil humani alienum esse debeat. Appositè (b) Lactantius: *Deus, qui ceteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incurso & periculo tutiora generavit. Hominem verò quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientiam potius instrueret, dedit ei præter cetera hunc pietatis effectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat & præstet auxilium. Quæ verò sunt beneficentiæ hujus partes & officia, partim Scholastici, partim Theologi Morales ad loc. Matth. V, 35. & Rom. XII, 20. sufficienter monstrarunt. Quamvis autem, ut dictum nemini, qui beneficentiâ nostrâ non indignus est, deesse debeamus, non tamen ubique eadem benefaciendi ratio sit necessarium est, sed ubique delectus personarum habendus est, videndumque, an qui operâ & studiô nostrô indiget, propiore an remotiore aliquô an nullo cognationis, fidei, societatis, amicitiae aut alterius rei nexu nobis junctus sit, cum magis socios quam peregrinos,*

do-

domesticos & fidei consortes , quàm illos , quibuscum nulla nobis fidei communio est, operâ nostrâ, ita præcipientibus (d) *Paulo* & (e) *Cicerone*, juvare eisdemque, quantum in nobis est, succurrere debeamus. Neque tamen cum de *beneficentia* hic agimus, (f) *licet eam confundere cum benevolentia, cum hac non solum in actu vel effectu naturali consistat, sive actus exterius sequatur sive minus, & beneficentiæ causa sit; illa verò, beneficentia, potius in actu exteriori, nempe factio aut re, secundum interiorem animi benevolentiam, consistat, illiusque quasi effectus sit.*

(a) Hug. Grotius lib. I. c. V. §. 2. (b) lib. VI. Institut. (c) Dürrius Theol. Moral. Part. III. c. 18. §. 9. p. 234. (d) ad Gal. VI, 10. (e) I. Offic. c. 17. (f) Burnathus diff. Ethic. lib. 4. c. 19. p. 588. Vid. Institut. Mor. P. II. c. XI. §. 8. p. 134.

§. IV.

Spectant huc imprimis ea beneficia, qua humanitati debentur, quæ sine vituperio negari nemini possunt, ut

Homo (a) qui erranti comiter monstrat viam,

aliaque ejus generis: (b) Non probibere aquam profluentem; pati ab igne

igne ignem capere, si quis velit : Constium fidele deliberanti dare, quæ si quis neglexerit, Diris devoveatur, ut ex hoc loco discimus,

(c) *Nescis in dirarum carmine
Hoc esse, ni quis rectè monstrasset
viam,
Ignem ni accensit, si quis aquas infecerit.*

(a) Ennius apud Ciceron. de Offic. lib. I. (b) Cicer. eod. loco. (c) Diphil. Com. Parasit.

DICTUM IN antecedentibus, hominem homini benefacere oportere, non solum vi societatis humana, sed & vel maxime intuitu necessitudinis, & aequalitatis, à natura inter homines constitutæ, vinculi ad benefaciendum fortissimi, à cujus obligatione nemo nisi naturam humanam velit exuere, sese liberare ac eximere potest. *Que autem vi societatis humana hominibus erga se invicem in quaque societate incumbant officia ac debita, prolixè, circa singulas consociationes, cum minores & simplices, tum majores & compositas, ex forma illarum ostendimus. in Instit. Polit. Potius id nunc acturi sumus, ut potiora inque nostra natura ac sanguine quasi intimè radicata debita perlustremus, & quæ homo alteri*

alteri ut homini ob naturæ humanæ commu-
 nionem debeat, expendamus. Vbi in (a)
 universum hominem ad omnia ea proximo
 præstanda teneri putamus, quæ modo sine
 suo incommodo ipsi potest concedere, quæ
 que sibi ut danti non molesta, accipienti au-
 tem non inutilia sunt: (b) *cujusmodi sunt*
patri ab igne ignem capere, erranti comiter
monstrare viam, consilium fidele dare deliberan-
ti, signa itineris aut navigationis non abolere,
neque fontem obturare aut profluentem prohibere
aquam, quando illius satis bibimus, neque
vitamentum perdere, ubi affatim saturati su-
mus, concedere jus morandi, comparandi ea,
sine quibus vita commode duci nequit; quæ id-
que genus alia in se hujusmodi sunt, ut a
nemine, nisi humanæ naturæ vim inferre ve-
lit, efflagitanti aut opus habenti denegari
possunt, nisi & ipse pari necessitate teneatur,
cum in pari causa melior sit conditio possi-
dentis.

(a) Hug. Grot. lib. 2. c. 2. §. XI. (b) Cicer. l. Of-
 fic. Plutarchus Sympos. lib. VII. qv. 4. Vid.
 Instit. nostræ Jurisprudentiæ Gentium lib. 2.
 Sect. I. art. I. c. 2. p. 164. & 165. (c) Lessius de
 Just. & Jur. lib. 2. c. 12. dubit. 12. n. 70. & ex
 eo Grot. cit. c. §. 8.

§. V.

Non tamen hic subsistit natu-
 ralis obligatio, sed ad ea quoque,
 u
 quæ

*que majoris sunt momenti se extendit :
nam etiam dicitur, ut (a) quicquid
sine detrimento possit commodari, id
tribuatur cuique, vel ignoto: Nimirum
ea, que sunt iis utilis qui accipiunt,
danti non molesta. Quod ipsum &
Icti agnoscunt, dicentes: (b)
cui non æquum videbitur, vel hoc sal-
tem consequi emtorem, quod sine dispen-
dio creditoris futurum est. Et alibi:
id (c) facere possum, quod factum mihi
quidem prodesse potest, alteri non noci-
turum.*

(a) Cicero. lib. I. Offic. (b) l. in creditore. 38. ff. de
evict. (c) l. 2. §. 5. ff. de aqua plu.

*Diximus, latè patere legem humanitatis,
& eousque se extendere, quousque se æqualitas
& indigentia hominum porrigit. Ex quo fluit,
nos non notis & amicis solum, sed & ignotis,
ac extraneis, quin & malis nobisque infensis
nostris officiis succurrere & prodesse oportere;
cum & hi non minus atque illi nostram
sæpissimè ope & officiorum præstatione opus
habeant, & pari nobiscum gaudeant natura
humana eoque ut æquales nobis & æquè ut
homines tractandi sint. Bene (a) Cicero:*

etiam

etiam sunt quaedam officia adversus eos servanda, à quibus injuriam acceperis. Sed ut de officiis, ex humanitate fluentibus, nobis eò plenius constare queat, advertendum, quod alteri prodesse possimus vel directè, vel indirectè & per consequentiam. Directè quidem, si videlicet, ut hactenus dictum, actu præstemus proximo ea, unde illi aliqua accrescit utilitas; sive jam id fiat etiam cum nostro detrimento & ita ut nobis inde aliquid decedat, sive minus, nisi quod illa officia, quæ cum nostro damno sunt conjuncta, & alteri non absque opera laboriosa & molesta exhibentur, multò sint illustriora majorique laude digna, atque quæ ipsi sine istis præstari solent; Indirectè verò tunc demum profusimus proximo, si scientias & artes discamus, animumque & corpus ita excolamus, ut utiles inde in alias actiones derivari & societas humana mundusque univèrsus juvari possit. Neque enim Deus hominem otiosum creavit & inertem, sed ut ipsius gloriam celebret & idoneum ac utile societas humanæ membrum existeret. Ex quo patet, quantopere peccent non in Deum solum, sed & in societatem humanam & in unumquemque hominum, merces illi nec nisi ab domini nati nullarumque artium & scientiarum cupidi, dum dona Creatoris inculta perire patiuntur, societatemque & proximum iis spoliare commodis, quibus ali-

U a

quando

quando & societatem & quemvis hominem
pro virili juvare & beatiores reddere potu-
issent.

(a) I. Offic.

§. VI.

Modum & mensuram horum
beneficiorum si quis jam quærat,
vix inventurus est extra hanc Ju-
ris naturalis regulam : *Quod tibi*
fieri volueris , id alteri faciendum ;
quam Dominus noster Jesus
Christus in Evangelio sic effert :

(a) *Omnia quæcunque vultis , ut faci-*
ant vobis homines , & nos facite illis.

Quæ regula tam est universalis,
ut omnia ferè hominum officia
inde definiri valeant : consulta
enim homo in casu oblato se-
ipsum , & accuratè examinet ;
quid sibi fieri eò casu vellet , &
tunc de alio sic statuatur , ut de se
esset statuturus.

(a) Matth. c. VII, 12.

Gene-

Generale hoc juris naturæ effatum :
Quod tibi, hoc alteri : ut officiorum bene-
 ficiorumque ab hominibus sibi invicem præ-
 standorum regula sit, non citra personarum
 ordinem ac dignitatem, nec de quacunque
 & quomocunque se erga alios habente
 voluntate, etiam inordinato sui amore &
 pravis desideriis infectâ, intelligendum est,
 sed de bene ordinata solum & justa cetèris-
 que omnibus summi Numinis mandatis, or-
 dinibus ac potestatibus, ab eis factis & cõ-
 stitutis, sponte suâ obsequente, ut cum (a)
aliis, tum imprimis (b) *Thomæ Jacksono* & (c)
Molinao notatum, qui posterior ita velle ita
 interpretatur: *faciendum, ait, esse alteri, quod
 vellemus nobis fieri, si essemus in ejus loco pa-
 rique conditione: succurrendum esse pauperi,
 quemadmodum vellemus nobis succurri, si esse-
 mus pauperes.*

- (a) Vid. Hobbes. in Leviath. c. 26. p. 2. qui ita hanc
 regulam explicat. Illud alteri ne feceris,
 quod tibi fieri ab altero irrationale putaveris.
 (b) lib. 2. in fidem Apost. c. 33. (c) Ech. lib.
 VII. c. 2. Vid. Scharrockius de Offic. sec.
 jus. nat. c. 2. n. xi. p. 128. & seqq.

§. VII.

Quod ipsum & aliis verbis in
 lege Mosis & in Evāgelio sic
 proponitur: (a) *Diliges proximum
 tuum,*

enim, sicut seipsum. Caritas enim bene ordinata, ut solet dici, incipit à seipso, antiquis ita homo officii sui in alios exemplar penes se habet ne quærat foris. Rectè igitur (b) Poëta

Metiri se quemque suo modulo & pede, verum est.

Exigitur ab homine, ut proximum amet sicut seipsum, non supra seipsum:

Quò sensu verum est illud (c) Comici:

Omnes sibi melius esse velle, quam alteri.

Idque & Jcti adprobant, cum (d) dicunt: *Prodesse sibi unusquisq̃, dum alii non nocet, non prohibetur.*

Et (e) Cicero: *Sibi ut quisq̃ malit, quod ad usum vitæ pertineat, quam alteri acquiri concessum est non repugnante naturâ.* Licet igitur homini in conferendis beneficiis sui ante omnia rationem habere:

In

In hunc sensum dixit (f) Seneca;
Dabo egenti, sed ne ipse egeam. Et

(g) Chrysoftomus: *DEVS pro facultate poscit, quatenus non habet.*

Et generale est illud (h) Historicis
Melior est causa suum non tradentis,
quàm poscentis alienum. Hoc certè

omninò non licet, ut cum nobis
 satis providerimus, aliis ne idem
 faciant impedimentò simus. (i)

*Nam neque alimenta nobis fas est per-
 dere, ubi ipsi plus satis habemus, neque
 fontem, quando inde quantum libet pa-
 taverimus, obturare aut occultare, ne-
 que signa navigationis aut itineris abo-
 lere, quæ nobis usui fuerint.*

- (a) Levit. c. 9, 18. Matth. 22, 37. (b) Horatius. (c)
 Terent. (d) L. 1. §. idem ajunt. II. ff. de aqua
 pluv. (e) Offic. 3. (f) de Benef. 2. (g) Epist.
 II. ad Corinth. (h) Curtius. (i) Plutarch.
 Sympol. c. 7.

Notat, ejusdem sensus effatum esse,
 quod in lege Mosis & in Evangelio proponi-
 tur: *diliges proximum tuum, sicut te ipsum.*

U. 4. cum

tum eo, de quo jam dixerat, generali Juris Nat. præcepto : *Quod tibi, hoc alteri, et si verbis a se invicem discrepent.* Exigit autem hoc præceptum de diligendo proximo non tam amoris gradum, quam potius sinceritatem, & unumquemque ita sincerò amore complecti jubet, quemadmodum nosmet ipsos amare solemus. *Neque existimandum est, effatum hoc in affectu interiore solùm & benevolò animo, qui nunquam in actum externum, ubi benefaciendi se offert occasio, nec deest facultas, prorumpat, acquiescere, sed vel maximè præter propensissimum erga proximum animum actus externos, hoc est, officia & promptitudinem in omnibus necessitatibus succurrendi requirere, ut tamen hinc nequaquam liceat inferre, quod si dilectioni propriæ & proximi simul satisfieri nequeat, huic illa cedere, proximique commodum etiã cum propriæ vitæ profusione procurare debeamus, ut quidem multi, inter quos supra laudatus, D. Henric. Müllerus, Theologus Rostochiensis. celeberrimus, solent contendere, cum sic proximum non ut nos ipsos sed supra nos eoque majori dilectione complecteremur. Studio verbò dictum : *mandatum istud non tam amoris gradum, quam sinceritatem pascere.* Cum contra charitatem proximi haud sit, si in conferendis beneficiis sui homo præpri-*

mis

his rationem habeat ; sibi que esse melius quam alteri velit etiam in iis, quæ ad vitæ usum pertinent.

§. IIX.

Sed posset hic quæri, quosnam hic homines nomine proximi designemus? Nos omnes eos, qui aut ope aut operâ nostrâ indigent, intelligimus, juxta explicationem (a) Servatoris. Non (b) illi tantum proximi nostri credendi sunt, quos nobis gradus sanguinis jungit, sed proximi nostri credendi sunt omnes homines natura nostra participes. Non desunt tamen inter eos gradus, quos in omni officiorum genere observare prudentiæ est. (c) Neque enim par est, æqualem curam subiri pro externis & pro amicis, sed hos gradus tantum attigisse sufficiat: Perfecta (d) liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei. Plura hac de re apud
 alios,

alios, in primis verò (e) *Ciceronem*,
invenies.

(a) Luc. X, 30. (b) N. caus. 53. qv. 3. e. *charitas* y.
à. nonilli. (c) Aristot. Eth. ad Nicom. 4. (d)
Ambrosius Offic. I. c. 3. (e) lib. I. Offic.

Benè hîc per proximum *Autor*, secutus
interpretationem (a) *Christi*, omnes homines,
nostrâ ope & operâ indigentes, designari exi-
stimat, secus ac (b) *Hugo*, qui illius nomine
passim cum *Phariseis* ac *Photinianis* solum
popularem, Judæum ejusdem generis ac
gentis, intelligit. Eleganter ex ratione na-
turali exponit (c) *Gerhardus*, quis nomine
proximi veniat, & cur diligendus: *ideo*,
ait, *debes diligere alium hominem, quia est*
tuus proximus, tuus socius, natura humana
communionem tibi conjunctus, est id, quod tu es,
homo scilicet, animâ rationali equè ac tu præ-
ditus; Et paulò post: quâ causâ moveris, ut
teipsam diligas, eâdem etiam moveri debes, ut
proximum diligas tuum; jam verò ut teipsum
diligas, moveris consideratione humana natura,
ergò eâdem permoveri debes, ut proximum di-
ligas, humana natura communionem tibi conjun-
ctum. Hæc ille. Ceterum quod (d) status
ac dignitatis personarum in diligendo pro-
ximo habenda sit ratio, & magis socii quàm
extranei, domestici & fidei consortes quàm
ii, quibuscum nullum nobis fidei commer-
cium

cium est, amandi sint nostrisque demerendi officiis, supra egimus.

- (a) Luc. X, 30. (b) de Jur. B. ac P. lib. 1. c. 2. §. 6. n. 3. & §. 8. n. 9. (c) Harmon. Evangel. c. 156. p. 502. col. 2. (d) Vid. Paulus ad Gal. VI, 10. Cicer. 1. offic. c. 17. & nos in Inst. Eth. Part. II. c. XI. §. 7.

§. IX.

Est & altera generalis lex, quæ *equalitatem in omnibus servandam* & *ad equalitatem omnia redigenda jubet*:

Nam ad eam inter liberos servandam parentes (a) lex hortatur,

Tum etiam ex ipsa (b) ad æqualitatem omnia reducit.

Vnde & sæpè occurrit, quod æquâ lance

aliquid fieri dicitur, cum ultro

citroque sic observatur proportio, ut alteri nihil adsit cum detrimento alterius. Sic (c) *æquâ lance servari*.

Iem (d) *filios unâ eâdemque lance trutinari*: (c) *Ambo veniant æquâ lance ad hereditatem*: (d)

æquâ lance mares & fœmina vocentur: (e) *æquâ lance dividere hereditatem*,

Quæ

Quæ omnia æqualitatem in omnibus rebus humanis quàm maximè desiderari ostendunt, sed nullibi id clarius apparet, quàm in materia contractuum. *In contractibus natura equalitatem imperat, Et ita quidem, ut ex inequalitate jus oriatur minus habenti.* Plura ad hanc materiam pertinentia apud autorem *Commentarii de Jur. B. ac P.* dicto locò invenire est, quæ nos brevitati studentes hic omisimus.

(a) Nov. 22. c. illud quoque 48. (b) l. illud 22. in f. C. de Coll. l. 77. §. pater 21. ff. de Leg. 2. (c) l. 20. ff. de re judic. (d) l. 10. C. de nat. lib. (e) l. 4. ff. de verb. signif. (f) l. 4. C. de lib. præter. (g) l. 23. C. de Legat. l. 7. §. 1. C. ad Senat. Tert. (h) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 12. §. 8.

Aliam hinc generalem Juris naturalis regulam cum in aliis, tum maximè in contractibus tenendam, exhibet, quæ videlicet *equalitatem in omnibus servandam atque ad eandem cuncta reducenda esse natura imperat.* Quantumvis autem regula illa de (a) contracti-

tractibus permutatoriis & imprimis onerosis
 accipienda sit, non impedit tamen, quò mi-
 nus ea etiam ad contractus beneficos exten-
 di possit, cum & in his, tamen non omni-
 moda sicut in onerosis, tamen aliqua aequa-
 litas spectanda sit, ex suppositione ejus,
 quod agitur, ne quis ex beneficio damnun-
 sentiat eoque minus suo habeat. *Ceterum*
 oritur ex hac lege & aequalitate illic impera-
 ta in contrahentibus obligatio, non (b) so-
 lum ad animi sensa clarè & absque omni
 verborum furo exprimenda, quònam con-
 tractu quòve modò quis obligari velit, ver-
 rum etiam ad rei in contractum deducenda
 vitia prodenda, ita quidem ut, sive citra
 culpam alterius vitium latuerit, aut pretii
 iniquitas ignorata fuerit; sive non latuerit
 & ab altera parte studio illud celatum fue-
 rit, aut à contractu prorsus recedi possit, aut
 alter adigi ad inaequalitatem hanc corrigend-
 dam, vel præstandum quod intererat.
 Quanquam si fatendum quod res est, & ad
 negotii, quod agitur, conditionem respicere
 velimus, etiam nec (c) jure naturæ qualis-
 cunque læsio alteri partium citra alterius
 culpam facta rescindendo contractui suffi-
 ciat, sed gravior demum etsi paulò infra di-
 midium justipretii subsistat: tum gravitas
 læsionis hic non solum ex ipsa pretii magni-
 tudine, sed & exiguis ac tenuibus facultati-
 bus

his æstimanda sit. *Aliter longè comparatum est cum lege civili & gentium: ibi enim his, qui legibus civilibus subsunt, certi positi sunt limites, de lege (d) Hebræa quidem quinta pars, de (e) Romana verò dimidium justæ pretii, quos si non excederent contrahentes, contractus rescindi non poterat: hic autem jure gentium voluntario obtinuit, ut (f) inæqualitas rerum, in quam consensum est, ubi non mendacium intercesserit, nec ejus, quod dictum oportuit, reticentia, in actibus exterioribus pro æqualitate habeatur, ad præsciendendas controversias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, qui communem judicem non agnoscunt, inexplicabiles, quæ vitari non poterant, si ob inæqualitatem à pactis discedere licuisset.*

- (a) Werlhof, *diff. de Pactis liberarum gentium* § 33. (b) *Iidem cit. l. & Kulpis ad Grot. lib. 2. c. 12. p. 67.* (c) *Kulpis cit. l.* (d) *Vid. Seldenus de Jur. Nat. & Gent. juxt. disciplin. Hebræor. lib. VI, f.* (e) *L. 2. C. de rescind. vendit.* (f) *Grot. lib. 2. c. 12. §. 26. n. 1. & 3.*

§. X.

Ex illo fonte promanat vulgata juris regula: *quod (a) locupletari nemo debet cum alterius injuria. Ratio est: Nam (b) hoc naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento*

mento fieri locupletiores, unde ex tali inæqualitate nascitur actio, nimirum *condictio* (c) *indebiti*, quæ ex æquo & bono introducta, quod alterius apud alterum sine causa deprehenditur, revocare consuevit. Quid ni? cum etiam dicat (d) *J*ctus Paulus: *videri quem dolum malum facere, qui ex aliena jactura lucrum querat.* Accedit hac in parte *J*ctus Cicerone, ita scribens: (e) *Contra naturam est, hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi (f) *illud natura non patitur, ut aliorum spolia nostras facultates, copias, opes, augeamus.* Estque hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc extra præscripta legum definiri testetur & exemplis probet (g) *Auctor Commentarii de Jur. Belli ac Pacis.*

(a) l. locupletari 48. de Reg. Jur. in Sexto. (b) l. nam hoc natura 14. ff. de Condict. indeb. l. jure nature. 266. ff. de reg. jur. (c) l. hæc condictio 66. ff. de condict. indeb. (d) l. si quis

quis 17. §. 4. in F. ff. de Infortor. (e) Cicero
3. Offic. (f) Idem Cicet. (g) Heg. Grot. de
Jur. B. ac P. lib, 2. c. 10. §. 2.

Fundata est hac regula de restituendo eo,
quod quis ex aliena re lucratus est, non tam in
equalitate, quam (a) potius in eo, quod lu-
crum perceptum sit rei mea quasi pars, quod
autem ex rea mea est, id meum est. Quoties-
cunque igitur rem meam, cujus dominium
neque meo consensu, neque ex delicto aut
jure belli amisi, alter bona fide sibi acqui-
sit atque ex ea consumpta lucrum percepit,
toties quidem bona fides ipsum indemnem
præstat, ad lucrum tamen ex ea percepti resti-
tutionem obligatur, eo quod lucrum sit rei
mea velut pars, aut fructus superstes rei, ad
me pertinentis. Atque hujus regulæ tanta
est æquitas, ut multa in jure civili occurren-
tia inde decisionem petant, id quod multis
exemplis ostendit (b) Hugo Grotius, qui vi-
deri potest.

(a) Pufendorfius de Jar. Nat. & Gent. lib. 4. c. 13.
§. 6. p. 584. (b) lib. 2. c. 10. §. 2. & seqq. Vid.
quoque laudatus Pufendorf. cit. c. §. 7. & seqq.

§. XI.

Hinc ortum etiam habet non
minus decantata Juris regula, quæ
lucris & damni eandem debere esse na-
turam

curam dicat, quam his verbis ef-
 fert JGtus Pomponius, ut affe-
 nem priori faciat: *bono (a) & aequo*
non convenit, aut lucrari aliquem suum
damno alterius, aut damnum fecisse
per alterius lucrum. Et idem ab e-
locô: (b) secundum naturam est, commo-
moda cujusque rei eum sequi, quem se-
quuntur incommoda. JGtus vero
Ulpianus: (c) aequum est, ut cujus
quis participavit lucrum, participet &
damnum. Unde & Imperator Ju-
stinianus negat, (d) ferendum eum,
qui lucrum quidem amplectitur, onus
autem ei annexum contemnit. Quo
modo autem & lucri & damni ra-
tio iniri possit, optimè nos ex
Mutio Scævola docet Paulus,
dicens: neque (e) lucrum intelligitur,
nisi omni damno deducto, neq; damnum,
nisi omni lucrâ deducto. Eandem au-
tem utriusque naturam esse, vel

X

hinc

hinc patet, quod alibi dicitur, *Qui (d) sentit onus, sentire debet com- modum, & contra.* Ceterum longe inter se distant: *lucro prohiberi, & damnum sentire: ut enim rectè ex Braculo Vipianus scribit: (g) Non debet videri is damnum facere, qui lucro, quò adhuc utebatur, prohibetur. Utroque interest, utrum damnum quis faciat, an lucro, quod adhuc faciebat, uti prohibeatur.*

(a) l. 6. ff. de Jur. dot. (b) l. secundum naturam 10. ff. de Reg. Jur. (c) l. si igitur 55. ff. pro soc. (d) l. unie. Cod. de Caduc. toll. §. 4. in fin. (e) l. Mutius 30. ff. pro soc. (f) Cod. qui sentit 55. X. de reg. jur. (g) l. Proculus 20. de damn. inf.

Veritas hujus regulæ, quod *lucro & damni eadem esse debeat ratio*, maxime conspicua est in contractu societatis, ubi (a) etiam si nihil de partibus lucri & damni convenerit, æquales tamen utrinque tam in lucro, quam in damno partes spectari debent; aut si forsân de lucro convenerit, tacitè etiam de damno convenisse socios & contra, intelligendum est: cum (b) ut quis sociorum damnum sentiat sine lucro, à natura societatis prorsus alienum

alienum sit, quippe quæ nisi ob utilitatem aliquam iniri non solet. Intelligitur autem lucrum esse illud, quod de omnibus impensis dandis & damno deducto remanet, & damnum, quod omni deducto lucro superest. Quocirca (c) si forsan in alia re aut parte societatis damnum, in alia lucrum sociis obtigerit, compensatio fieri debet, & pro lucro reputari, quod summam superest, v. g. si inter duos inita esset societas de negotiatione bouum & equorum; atque in illa damnum 100 aureorum, in hac lucrum factum 200, tunc deducto damno ac compensatione rite instituta, lucrum erit 100 aureorum, qui inter socios dividendi.

- (a) Vid. Mynsinger. Schol. in Instit. lib. 3. tit. 26. p. 591. (b) Pufendorf. de Jur. Nat. & Gent. lib. V. c. 8. §. 3. p. 679. (c) Struvius Syntagm. J. C. Exercit. XXII. lib. 17. tit. 2. §. 29. p. 803.

§. XII.

Innititur & huic fundamento generali pervulgatum illud: (a) *Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.* Nam (b) *melio- rem quidē conditionem alterius facere licet,* quia id cum beneficentia, quam hominem homini debere dixi-

mus, satis congruit: (c) *Deterior-
rem vero facere nunquam permittitur.*
Igitur (d) *ante omnia animadverten-
dum est, ne conventio in alia re facta,
aut cum alia persona, in alia re aliave
persona noceat.* Et generaliter ve-
rum est: (e) *Inter alias res gestas
alios non posse præjudicium facere.*
Rationem si quæras, audi dupli-
cem: Neque (f) *enim debet nocere fa-
ctum alterius ei, qui nihil fecit.* Neque
(g) *ex aliena malignitate alienum da-
mnum debet emergere.* Semper enim
iniqum judicatur, (h) *ut alieno
odio alius prægravetur.* Quod eate-
nus verum est, ut nec id fieri pos-
sit, cum alius inde commodum
sentit. Itaque (i) *si non potest sub-
veniri alteri, nisi alter lædatur, commo-
dus est, neutrum juvari, quàm gra-
vari alterum.* His consequens est,
regulam hanc locum habere et-
iam in absentibus ac ignorantibus,

bus, ideoque (k) *per factum alterius juri absentis & ignorantis non derogatur.* Maximè verò id obtinet in pœnis : *ibi (l) enim debet esse pœna, ubi & noxia est, & peccata suos debent tenere auctores, quia (m) non est in aliena potestate, conditionem meam nihil delinquentis, deteriorem facere.*

(a) l. non debet 74. ff. de Reg. Jur. (b) l. si debitor. 55. de pact. (c) l. servus 3. l. filius 23. C. de pactis. l. melior. 133. de reg. jur. (d) l. si unus 27. §. 4. in fin. ff. de pactis. (e) l. 1. C. res inter alios gest. (f) l. de pupillo. 5. §. si plurium 5. ff. de Oper. nov. nunt. (g) l. fin. C. de acquir. possess. (h) l. si quis 35 §. 1. C. de inoffic. testam. (i) Caus. 14. qv. 5. c. denique 20. (k) l. cohæredis 17. Cod. famil. ercisc. (l) l. sancimus 22. C. de pœnis. (m) l. ne in. 2. ff. quod vi.

Si unusquisque juxta ea, quæ supra diximus, debet diligere proximum sicut seipsum, consequens est, quod eidem nec per alterum debeat iniqua inferri conditio, aut status ipsius deteriorari, cum hæc adversis frontibus inter se pugnant unumque alterum destruat. Et quamvis interdum liceat malum proximo velle, non tamen sub ratione mali, sed sub ratione boni, ut si quis

(a) ob favorem hominum quorundam negligat officium erga Deum, desiderari ei licet & velle, ut favore illò excidat. *Ceterum universalis est hac regula & adeò vera, ut etiam in absentibus & ignorantibus procedat, eorumque juri (b) per alterius factum derogari nequeat.* - Hinc si in absentia alicujus, se insciò & ignorante, inter cohæredes facta esset divisio, ipsi ea præjudicare non posset. Maxime verò id quod diximus in penis obtinet; *ibi (c) enim in potestate aliena hæud est, conditionem alterius nihil delinquentis deteriotem reddere.* Itaque si duo fratres unam communem domum pro indiviso haberent, ita quidem, ut alteri eorum superior, alteri inferior domus pars vel titulò hæreditatis vel donationis, aut aliò quocunque titulò, justò tamen, competeret; alterius verò fratris pars inferior ob crimen commissum ex sententia judicis nunc in pœnam destruenda esset, certè cum non posset hujus pœnæ executio sine summa alterius fratris injuria fieri, eò quod cum hujus partis inferioris destructione simul destrueretur alterius nempe innocii fratris pars domus superior, quæ alteri tanquam fundamento inpixa, ideo satius tum esset, si profus omitteretur dirutio, quàm ut eadem sine summa alterius injuria

exc-

exequeretur. Bene Imperatores Christia-

ni: (d) *Sancimus*, ajunt, *ibi esse penam, ubi*

& noxa est. Et deinde: *Peccata igitur suos*

teneant auctores; nec ulterius progrediatur

medus, quam respiratur delictum. Pertinet

& huc illud (e) *Polybii*: *ἡ δὲ τοῦ θεοῦ ἀγα-*

θῆς ἀνδραὶς συναναμῆναι τοὺς μηδὲν ἀδικήσαντας

τοῖς ἡδικοῦσιν, ἀλλὰ συσώζει καὶ συνεξα-

ρεῖσθαι τὰς ἀντίους τὰς δονήσοντας ἀδικεῖν.

Bonorum virorum haud esse, insontes cum

fontibus unā penā involvere, sed insontium

causa etiam fontibus parcere;

(2) *Wiffembach. in reg. jur. 74. p. 86. (h) l. d.*

heredib. 17, C. famil. eccl. (c) l. ne in 2.

ff. l. quod vi. (d) l. sancimus. C. de poenis.

(e) l. v. c. 5. Vid. Philo lib. 1. d. d. l. p. 1.

cial.

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

CAR.

CAP. IX.

DE

PRÆCEPTO HONESTE VIVENDI QUOAD SE IPSVM.

§. I.

AD reliqua ordine pertexenda lucem fumemus Imperatorem Justinianum, qui in principio Institutionum suarum sic loquitur: *Præcepta (a) Juris hæc sunt: Honestè vivere, alterum non lادere, suum cuique tribuere: quæ nos singula paulò latiùs examinabimus. Est igitur inter præcipua juris naturalis præcepta, honestè vivere: cujus vim ut percipiamus, (b) virtutes & actiones virtutibus congruentes, & quicquid ita universum est, si præ natura per se expetendam, honestè*

honesti verbis complectimur. Id alibi (c) Cicero filio sic inculcat: *A te, mi Cicero, peto, ut mihi concedas, nihil praeter id, quod honestum sit, esse propter se expetendum.* Imò & ipsa honesti contemptatio non parvam homini adfert voluptatem, ut est in (d) Tragedia Græca:

*Paræ doctrina magna vereri,
Et lata animo gaudia prebet,
Placidis secum volvere curis,
Limes honesti, qua parte situs.*

Maximè verò in omnibus nostris actionibus honesti ratio habenda est, unde & subinde jungi videmus (e) equitatis & honesti rationem. Et generalis est (f) regula: *semper in contractibus non solum quid liceat considerandum est, sed & quod honestum sit: idemque & (g) in conjunctionibus locum habet; & (h) generaliter:*

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor. Con-

Concipitur verò hoc præceptum
 non affirmativè, sed etiam negativè,
 ut nobis ab omni probro & turpitudine
 caveamus, id est, ab omnibus iis,
 quæ contra mores fieri dicuntur:
 qui enim hoc non faciunt, (i)
 re ipsa & opinione hominum non effugi-
 unt infamie notam. Adeò ut (k)
 nec ignoscendum sit ei, qui obtentu pau-
 pertatis turpem vitam gerit. Sic (l)
 litem redimere contra bonos mores est,
 & propterea meritò subicitur,
 quod hujusmodi (m) officia non sine
 reprehensione suscipiuntur. Sic stipu-
 latio pœnalis, nuptiis adjecta,
 dicitur (n) non secundum bonos mores
 interposita, quia inhonestum visum est
 vinculo pœna matrimonia adstringi.
 Denique quicquid contra bonos
 mores fit, etiam de jure est irri-
 tum: hinc (o) conditiones, quæ con-
 tra bonos mores inseruntur, remittendi
 de, & pro non scriptis habende sunt.

Hinc

Hinc etiam *pacta*, quæ (p) contra bonos mores fiunt, nullam vim habere & repellenda esse, dicuntur. Et generale est præstantissimum hoc præstantissimi (q) Papiniani effectum: *Quæ facta ledunt pietatem, estimationem, verecundam nostram, & (ut generaliter dicam) contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est.* Plura de hac materia qui desiderat, legat (r) doctissimi Belgæ Anonymi epistolice dissertationem de Principiis Justitiae & Decori, ubi multa egregia reperiet,

- (a) Instit. de Just. & Jur. §. juris 4. (b) Cicero Academic. Quæst. (c) Idem lib. 3. de Offic. (d) Euripides Iphig. in Aulid. (e) l. 2. C. ne fisc. rem, lib. 10. (f) l. semper 197. ff. de regul. jur. (g) l. 42. ff. de rit. nupt. (h) Senec. Trag. (i) l. 2. in f. ff. de obl. par. (k) l. palam 43. §. 5. ff. de rit. nupt. (l) l. 13. Cod. Procurat. (m) l. Titia 174. ff. de V. Q. (n) l. 9. l. 14. ff. de eoad. inst. (o) l. 6. l. fin. C. de pact. (p) l. filius 15. ff. de cond. inst. (q) epist. diss. de Princip. Justitiae & Decori.

Propositis ex Institutionibus Juris Justiniani tribus illis præceptionibus: *Honestè vive,*

vive, alterum non lade, & suum cuique tribue: quibus totam civilem Philosophiam claudi, Rempublicam sapienter regi & communem hominis usum sanctissimè conservari, (a) Corasius aliique existimant, mox ad primum præceptum digressurus, quid voce honesti aut honestè illuc intelligatur, pluribus exponit. Latissimè igitur in hoc præcepto honesti patet notia, & non solum omnes virtutis & justitiæ universæ partes percurrit, sed & cuncta illa, quæ legibus præcepta sunt, complectitur. Verbò: cum ea, quæ jure naturæ præcepta & intrinsecè honesta sunt, tum ea, quæ civilibus aliisque sanctionibus positivis inculcata & extrinsecè honesta sunt, hoc tamen cum discrimine, ut magis illa quàm hæc hujus præcepti objectum constituent. Studio dictum: in honesti ratione hinc includi etiam ea, quæ jure civili &c. præcepta sunt. Ad excludenda quæ illo jure licita sunt, cum jus civile & honestas non usquequaque inter se conspiciant, & multa illud permittat, quæ ab omni honestate aliena sunt, ut ex consensu matris in contrahendis nuptiis liberorum, quem jus civile non exigit, honestas tamen requirit, concubinato aliisque, quæ illo jure licent, minus tamen honesta sunt, evidens est, quanquam concubinatum illum Leo Philosophus, Imperator Constantinopolitanus, abstersâ Juris Justiniani maculâ abrogavit &

No-

Novella 91. constituit, ne concubinas habere liceat, illam ex (b) Salomonis proverbii rationem subjungens, indignum esse, cum e fonte ipso puram aquam haurire possis, lutulentam quætere. Atque saltem ad hoc notandum, quod quia præceptum hoc, de honestè vivendo, directè & per se honesta & jure præcepta inculcat, indirectè & per consequentiam omnia ea declinanda jubeat, quæ probrosa & honestati bonisque moribus officiant.

- (a) de Jur. Civil. in art. redig. p. i. c. 25. p. 259.
 Vid. Wissenb. disp. XXXI. de Verbos. & Ret.
 Signific. p. 184. n. 12. & disp. 22. ad Rég. Jur.
 reg. 144. (b) cap. V.

§. II.

Sed ut penitius præceptum hoc introspeciamus, videndum quid ad honestè vivendum homo sibi ipsi debeat, & quid aliis hominibus? Iterum alii isti homines aut generaliter considerantur, aut cum certa aliqua relatione, quæ omnia in sequentibus explicanda veniunt. Et primò quidem *homo sibi ipsi debet, ut secundum*

dum virtutem vivat, omnesq; suas operationes ita dirigat, ut in iis virtutis vera radii elucescant: quod quia forte nimis latè patere cupiam videbitur, nos potiores tantùm partes hic delibabimus, reliquã ad moralem Philosophiam rejicissè contenti. Homo igitur, cum ex anima & corpore constet, quomodo se circa utrumque habere debeat, considerabimus.

Cum præceptum de honestè vivendo varium sit & aliud hominem dirigat ad se ipsum, aliud eundem ad alium hominem, præcisè ut hominem, aliud denique ipsum ad alium hominem ut focium consideratum, ideò ut in talibus ordine & distinctè procedat, primum, quæ homo sibi ipsi ad honestè vivendum cum quâ animam tum quâ corpus debet, expendit.

§. III.

Et quidem, ut animam intus bene constitutam habeat, ejus tranquillitatem parare sibi debet homo, ut verò extrin-

Intrinsecas actiones bene dirigat, prudentiam. (1) *Tranquillitas animæ vel maxime consistit in compescendis & domandis affectibus omnibusq; animæ perturbationibus, quod quomodo fieri debeat, Philosophi optimè nos docere possunt; inprimis Seneca & Plutarchus, quorum ego scriinia hic compilare nolo, hoc solum indicabo monitum: (d) Refreneat primum libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coërceat avaritiam, ceteras animi labe repellat. Unde & (b) Poëta:*

Pone iræ frena, modumq;

Pone. & avaritiæ.

Et (c) alius quæri jubet:

Quid purè tranquillet, bonos an dulce lucellum

*An secretum iter, & fallentis semita
vita?*

(2) **Ad res gerendas Prudentia maximum adfert momentum: nam**

(d) *fieri non potest, ut quisquam verè
probus*

probus sine prudentia audiat. Et ut
breviter dicam, (e) *ars vivendi est*
prudentia, ut medicina valetudinis.

Quanti ea facienda sit, vel ex hoc
Servatoris nostri præcepto patet:

(f) *Estote prudentes sicut serpentes, &*
simplices sicut columbae. Vocatur hæc

& aliò nomine *sapientia* (neque e-
nim hîc scrupulosam vocum di-
stinctionem moremur) de qua sic

(g) Satyricus:

Paulatim vitia, atque errores exiit
omnes,

Prima, docens rectum, sapientia.

Quæ optime periculo alieno ad-
disci potest, unde Comicus:

Periculum ex aliis facito, tibi quod
ex usu fiet.

Et (i) alius:

Ex vitio alterius sapiens emendat
suum.

Sed & de hac plura nobis & me-
liora suppeditat *sacer Codex* & præ-
cipue in (k) *proverbiis Salomonis.*

(a) Ci.

(a) Cicero Paradox. (b) Jüven. Satyr. 8. (c) Hörat. I. epist. 18. (d) Aristot. VI. Ethic. (e) Cicero de Finib. (f) Matth. X, 16. (g) Jüven. Satyr. 13. (h) Terent. Heavtont. (i) Publ. Min. (k) Proverb. I, 2, 3, 4.

Ostendit nunc, *quid homo, ut honeste vivat, sibi debeat quæ animam*: Nempe ut illius tranquillitatem & securitatem quærat, hoc est, spernat voluptates, refrænet libidines, iracundiam teneat, ceterasque animi perturbationes vincat; utpote quam victoriam non possit non sequi victoria adversus cetera. Quod ut clarius pateat, considerandum nobis nunc est, quod quemadmodum (a) homo maxime omnium voluptate & dolore, quæ ceterorum affectuum facile fomites & principia sunt, afficitur, & ob tenuitatem cutis varietatemque alimentorum exactissimis tactus gustusque sensibus gaudet, ita longè pluribus ingentioribusque præ ceteris animalibus perturbationibus agitur, eoque ne his omnibus succumbat ratione opus est & prudentia, quæ homo tela in suum hostem vibrare, ipsum valide prostertere, victumque tanquam illustre trophæum secum possit circumducere. *Non solum autem homini necessaria est prudentia ad validos & vehementes animi impetus coercendos, sed & ad res & actiones externas in omni hominis sexu, vita genere, statu, sorte & conditione bene*

Y

gerem-

gerendas, quippe quæ omnium humanarum actionum, consiliorum ac operum dux est, delectum habens rerum honestarum acturpium, bonarum & malarum, utilium & inutilium, revolvens præterita, inspiciens præsentia, prævidens futura, cunctis rectè consulens, & non solum sibi sed & familiæ & reipublicæ saluberrima quæque parans. Id eò haud inconcinna similitudine & metaphora *prudencia à Platone auriga vite humane* nuncupatur, quâ destituti à perturbacionibus, quasi effrænatis equis, præcipites trahimur, inque actionibus & consiliis nostris ubique impingimus; & *peritus nauta*, in puppi sedens, a naufragio nos servans incolumes.

- (a) Vid. Piccolomin. Philos. de moribus grad. I. c. 33. p. 133. & seqq. (b) Idem grad. V. c. 40. p. 478.

§. IV.

Corpus ipsum quod attinet, in curando non debet esse nimius; ideoque *in victu* debet esse *sobrius*, *in voluptatibus obtemperans*, & sic deinceps. *Sobrietatem* (1.) quod attinet, hanc ipsa commendat natura, cum ea paucissimis sit contenta

tenta & superflua non affectet.

Cavendum igitur à duobus maximè vitiis, gula & crapula.

Vituperandi igitur illi

*Qui (a) gustus elementa per omnia,
querunt*

Nunquam animo pretius obstantibus.

Quin tu, quisquīs es,

*Accipe (b) nunc victus tenuis, quae,
quantaq; secum.*

Afferat, imprimis valeas benè.

Sin corpus nimium oneraveris,

cave, (c) ne

Corpus onustus.

Hesternis vitiis animum quoque praegravet una.

Crapulam verò omnem ut fugias,

audi eundem (d) Poëtam:

*Quid non ebrietas designat? opera
recludit,*

*Spes jubet esse ratas in praelia trudit
inermem.*

Et perpetuò hoc tibi (e) Comici

infixum menti maneat:

Y a

Non

*Non vinum hominibus moderari, sed
vino homines solent*

Qui quidem probi sunt.

Vtrumque conjungit (f) *Martialis:*

Convictus facilis, sine arte mensa,

Nox non ebria, sed soluta curis.

*Voluptates (z) quod attinet, multa
nos ab iis deterrent, hinc (g)
illud:*

*Sperne voluptates, nocet enim a dolore
voluptas.*

Neque minus scitum (h) hoc :

*Effugere cupiditatem, regnum est
vivere.*

Imprimis cogita quàm ea sit non
sincera:

*Usque (i) adeò nulla est sincera vo-
luptas,*

*Sollicitumque aliquid latè interve-
nit.*

Tum etiam quàm ea sit fluxa &
mutabilis :

*Dolor (k) & voluptas invicem cedunt,
brevior*

Voluptas.

(a) Ju.

- (a) Juven. Satyr. (b) Horat. 2. ferm. 2. (c) Idem d. 1. (d) Id. lib. 1. Epistol. 5. (e) Plautus Truculent. (f) Martial. lib. 10. Epigrammat. 47. (g) Horat. lib. 1. epistol. 2. (h) Publ. Mim. (i) Ovid. lib. VII. Metamorph. (k) Senec. Thyest.

Sed cum de *Sobrietate seu Siccitate*, quæ appetitum circa usum potulentorum & *Abstinencia*, quæ illum circa usum eduliorum dirigit, & oppositis vitiis, *Voracitate & Ebriositate* hujusque ab *Ebrietate* discrimine, ut & *Castitate* & variis illius speciebus, vitiisque cum ea pugnatibus, *Intemperantia Veneris Naturalis & Non-naturalis*, idque genus aliis in Moralibus ex professo egimus, actum hic agere nolumus, remittentes interim B.L. ad *Institut. Ethic. part. II. c. X.*

§. V.

Hæc & similia sunt, quæ homo sibi ipsi debet, ut honestè vivere dicatur. Ceterum cum & *quedam sit voluptas omninò licita*, consistens in ea consociatione, quæ inter virum & foeminam est, quam nos *matrimonium* appellamus, & vel maximè ad honestatem vitæ pertinens, res ipsa postulare

stulare videtur, ut & de ea hinc differamus. Est (a) autem ea cohabitatio maris & femina, qua eam constituit quasi sub oculis & custodia maris, ad quam ineundam natura non tantum jus dat, atque ita eam facit juris naturalis concessivi, sed etiam instigat, imò & acerbis stimulis impellit; utpote sine qua propagatio generis humani non rectè procedit. Nam *Venus vaga* sive *scortatio* reverà non est ordinata ad conceptionem sobolis; ab ea enim, quæ sunt prostitutæ pudicitiae, vel maxime abhorrent.

(a) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 5. §. 8.

Dixerat in antecedentibus de voluptatibus corporis illicitis, cum iis, quibus gustus, tum istis, quibus tactus afficitur. Nunc, ne quis indistinctè omnem voluptatem corporis ut illicitam damnet, exempli locò adducit illam, quæ in conjugio mas & femina moderatè & secundum recte rationis præscriptum fruuntur.

Deli-

Delineat autem hac occasione ex (a) *Hug. Grotio conjugium quod sit ea cohabitatio maris & femina, quae eam constituit quasi sub oculis & custodia maris.* Sed cum hac (b) descriptio iis etiam competat, quae conjugia non sunt, & fidem seu vinculum fidei non recipiunt, finisque insuper nec primarii nec secundarii ullam mentionem injiciat, licet illa ut imperfecta, pleniorum suisque ex causis concinnatam damus, hanc: quod (c) sit *consociatio maris & feminae, debita aetate & facultate generandi iustaque qua propinquitatem distantia gaudentium, mutuo utriusque & superiorum consensu inita conjunctio, inaequalis, naturalis, simplex, ob sobolis procreationem & mutuam vitam adiutorium.* Est autem haec *consociatio naturalis*, tendens ad propagationem generis humani sui que in posteris conservationem ac (d) aeternitatem, quae absque illa si foret societas, omnino nulla esset, & genus humanum confusissimum: sive iam per naturam intelligas rectam rationem & naturam rationalem, sive instinctum naturalem. Et quamvis propagatio generis humani non in singulis societatibus semper obtineatur, sufficit tamen quod in plerisque ea procedat, cum *praeceptum illud de multiplicando genere humano non ad conservationem individui sed speciei solum tendat, eo que ad conservationem illius satis sit, si ex*

multis alicui, et si non omnes ac singuli, generationi litent. *Pugnant ergo cum hac societate cum alia tum imprimis Venus vaga seu fornicatio simplex*, utpote per se non ad propagationem & conceptionem prolis ordinata, cum prostitute pudicitia ab hac maxime abhorreant, & licet in huiusmodi coitu, vago citra intentionem coeuntium interdum finis iste à Creatore intentus obtineatur, non tamen ad convenientem ille ac debitam prolis generatae educationem, hoc est, institutionem in moribus & artibus aliisque vitae sustentationi ac honestati societatisque civili conducibilibus actibus, vergit, summamque totius humani generis confusionem ac incertitudinem familiarum inducit, ut pluribus cum *ulibi*, tum maxime in (e) *Instit. Moral.* demonstravimus. *Nec jurat (f) Caramuelem* aliosque, qui scortationem jure naturae non contrariari arbitrantur, quod coitus iste nec proli, nec coeuntibus naturaliter malus sit; non proli, cum hac illò à non esse ad esse transeat, & ut existat, efficiatur; nec coeuntibus, utpote quorum fanitati maxime prodest. *Cum à naturali bonitate & malitia, ad moralem omnino incongrua sit collectio.*

(a) l. cit. (b) Vid. Boecl. Zigler. Feldenus, Kulpis-
alique in Grotii c. 5. lib. 5. §. 8. n. 2. (c)
Vid. Institut. Polit. c. 2. §. 2. (d) Plat. lib. IV.

de LL. & Becmannus Præcogit. Polit. c. 8.
 p. 41. (e) Instit. Moral. part. II. c. X. §. 9.
 (f) Theolog. Mor. lib. 3. n. 1600.

§. VI.

Sed quæritur, an *juris naturalis* præceptivi sit, ut vir unâ tantum uxore debeat esse contentus? Nos sicut id Christi legibus, quæ majorem, quam lex naturæ, postulant sanctimoniam, convenire credimus; ita ad jus naturæ præceptivum pertinere negandum putamus. Extant enim eorum exempla, tam in mundi prioris incolis, ut (a) *Lamecho*, quam in iis, qui paulo post diluvium vixerunt, ut (b) *Abrahamo*, qui binas uxores aut certè uxorem & concubinam, unô tempore habuerunt. Imò & (c) ipsa Mosis lex hoc ipsum ut licitum præsupponit. Cumque in (d) *Rege vetet* magnum uxorum numerum, certè plures unâ

Y 5

ci

ei concedit. Idem ex historia Davidis palam fit, quem DEVS nunquam corripit iussit ob plures, quas habuit, uxores; imò (e) verò hoc ipsum ei etiam pro beneficio imputavit. Magis tamen placuisse DEO (f) unius uxoris conjunctionem, vel factò probavit, cum Adæ unam uxorem attribuit. Neque ideò tamen Polygamià ex sui natura habere videtur talè turpitudinè, ut conscientiam hominum in contrarium obligare valeat. Reperiuntur tamen & nonnulla apud Ethnicos loca, quæ Monogamiæ favent: hinc (g) illud in Tragedia Græca:

*Non enim decet
Unum imperare fœminis geminis vi-
rum.*

*Contentus unò conjugis vivat tborò,
Quicumque cupiet ritè curam do-
mum.*

Et

Et idem (h) alibi:

*Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo thoros,
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis.*

Sed nimirum ea consilii magis
sunt quam præcepti.

- (a) Genes. c. IV, 19. (b) Ibid. c. XVII, 17. (c)
Deuteron. XXI, 15. (d) Ibid. c. XVII, 17. (e)
2. Samuel. XII, 8. (f) Gen. II, 24. (g) Eurip.
in Traged. Androm. (h) Ibid. in Choro.

Disquirat hic de *Polygamia simultanea*
ex parte viri, sitne ea jure natura licita nec ne?
Dico de *simultanea* ex parte viri. Nam de
successiva, quâ videlicet virô aut etiam uxore
demortuis, alteri personarum, quæ adhuc
in vivis est, licitum est ad secunda, tertia aut
etiam ulteriora vota transire, quin eodem
jure permessa sit, dubitamus nulli, licet à
Montanistis, Novatianis, Catharis, Tertullianis,
aliisque olim sine sufficiente causa turpi-
tudinis infimulata fuerit. Sed de *simultanea*
solum, non tamen ea, quæ est ex parte femine,
quam apud Lituanos, Moraviz gentem,
more patrio perverso, uxoribus nobilibus,
unum pluresve pro viri facultate, attestante
idipsum (a) *Aenea Sylvio*, concubinos habere
per-

permiffum erat, cum hæc ob commixtionem
 feminis, incertitudinem prolis idque genus
 alia omni jure illicita fit, nullique, extra Li-
 tuanos, quod fciam, genti unquam appro-
 bata fuerit; *fed de ea folum, que eft ex parte*
viri, & fensus eft: num uni viro plures una
fibi jungere liceat uxores? Qui (b) affirmati-
vam propugnant fententiam, inter quos
 quoque uterque *Grotius, illi urgent, (1) non*
folum conjugii formam, ordinem videlicet, fed
& finem cum principem, qui eft sobolis procre-
atio, tum fecundarium, mutuam, adjutorium,
 contendentes, polygamiz & conjugio com-
 pofito non minus ac fimplici fuum conftare
 ordinem, marique imperium, foeminis au-
 tem obfequii gloriam competere & utrum-
 que in eo finem longè felicius ac certius ob-
 tineri, quàm in conjugio fimplici, cum pro-
 creandorum liberorum defectus, qui forte
 ex unius uxoris infœcunditate oritur, alte-
 rius, aut, fi plures fuerint, reliquarum fœ-
 cunditate fuppleri, vitæque hujus moleftiz
 & labores, factâ conveniente inter fingulas
 difpartitione, tantò facilius fufineri ac ex-
 antlari queant. (2) *exemplum Lamechi ante,*
& poft diluvium Abrabami, Jacobi, Davidis
aliorumque, quibus DEVS nunquam poly-
gamiam interdixit aut improbavit, quin po-
tius Davidi, per (c) Prophetam pro fingulari
 beneficio reputat, quod ipfi domum uxores-
 que

que illustres Saulis domini sui in sinū, id est, conjugium dederit. (3) quod Viri isti in tali conjugio usque ad finem vitæ persisterint, nec unquam pro peccato illud agnoverint. (4) quod in (d) lege Mosis certa præcepta dentur his, qui plures unâ habent uxores, tegique (e) magnum uxorum numerum habere interdicator, quod fieri non potuisset, si non plures unâ uxores in conjugio habere eis per legem licuisset. *Qui (f) his contrariam tuentur sententiam*, jusque habendi unô tempore plures uxores impugnant, urgent non solum (g) primævam conjugii institutionem, vñ cujus duo non autem plures unam in carnem jungi jubentur, sed & dissidia & rixas, ut & verba (h) Pauli, qui per matrimonium uxori ita jungi maritum, ait, ut neutra pars sui corporis habeat jus inque potestate illorum haud sit jus sui corporis, quô se semel per matrimonium privarunt, in alium transferendi. *Celeberrimus Becmannus (i) his adhuc addit alias*, quod Polygamia [1] naturæ conjugii, quod æqualitatem jurium inter conjuges exigit, adversetur; [2] naturæ amicitiae, quæ inter pauciores semper firmior est; [3] familiis, ob odiorum semina, quæ inter uxores & liberos earum spargit; & denique Christianismo, qui majorem puritatem exigit, cui tamen puritati libido, cujus gratia polygamia solet expeti,

expeti, contrariatur. Quibus tamen qui
 priori subscribunt sententiæ reponunt, & ad
 (1) quidem, quod primæva conjugii institu-
 tio agat tantum de simplici conjugio, quod
 nisi ex duobus, Adam videlicet & Eva, tunc
 temporis existentibus, esse non potuit, ut ta-
 men divinæ ordinationi & statui primævo
 non obstet, quò minus consociatio ut domi-
 nica ita & nuptialis per aggregationem talis,
 plura in se continens conjugia simplicia, plu-
 ribus duabus personis constare atque ita
 æquè ac in simplici conjugio cum viro plu-
 res uxores in unam carnem coire possint.
 Ad (2) à disidiis & rixis petitum, quasi plu-
 ralitas uxòrum obsit tranquillitati ac pacifi-
 cæ cohabitationi conjugum, respondet (k)
Durandus, quod id ex accidente sit, & haud
 rarò idem etiam in simplicibus conjugiiis
 contingat, inque contrarium plurima uxo-
 rum, quæ in talismodi conjugiiis tranquille
 ac pacificè vixerunt, & adhuc vivunt, ex-
 empla prostant. Ad (3) regerunt, *Apostolo*
 ibi sermonem esse de conjugio pro statu illius
 temporis. Erat enim tempore N. T. statim
 sub Christianismi infantia interdicta Polyga-
 mia his, qui Christi doctrinam amplecteban-
 tur, inque eo statu ad conjugium propera-
 bant, quibus propter multa ex hujusmodi
 polygamia in Christianismum redundantia
 mala & incommoda integrum haud fuit,
 plures

plures unâ sibi jungere uxores. Adhæc di-
 ctum *Pauli* non ita absolutè accipiendum
 esse existimant, quasi maritus ita per matri-
 monium jus sui corporis in uxorem transfe-
 rat, ut nullò modò copiam corporis alteri
 possit facere, sed vel in oppositione ad non
 suam, alii viro conjunctam, vel in tantum in
 quantum sufficit: Ubi verò accidit, & vir
 pluribus quàm uni sufficiat, contra jus na-
 turæ haud est, si ipse pluribus corporis sui
 faciat copiam. Ad *Becmanni* rationes repo-
 ni potest, & ad (1) quidem quod in conjugio
 non jus *Æquatorium* sed *Rectorium* obti-
 neat, sociique in eo nec æquales, nec jura
 ipsorum, & inde emanantes erga se invicem
 præstationes, æquales sint, eoque haudqua-
 quam inferre liceat; si fœmina non potest
 corporis sui copiam facere præterquam uni
 marito, etiam nec maritus poterit alteri præ-
 terquam unicæ uxori sese impertiri, cum ex
 conjugio unius viri cum pluribus fœminis
 non commixtio seminis & incertæ originis
 proles oriatur, atque si una fœmina pluribus
 jungatur maritis. Ad (2) quod amicitia non
 minus in conjugio composito inter plures,
 quàm simplici inter duas personas sua con-
 sistentia gaudeat & perennitate, & experien-
 tia testis sit, quod singulæ non solum se invi-
 cem sed & maritum mutuò amore complexæ
 fuerint, huncque eò studiosius & impensius
 colu-

coluerint, quò magis æmulatæ fuerint amoris sociam. Ad (3) à disidiis & discordiis petiitum jam tum responsum fuit, esse id ex accidenti, nec efficere posse, ut jure naturæ polygamia sit illicita, cum alioqui ob eadem incommoda etiam simplicia conjugia, ut & secundæ nuptiæ, quæ discordiis sæpè uberimæ sunt, damnandæ forent, quas tamen nemo idcirco illicitas dixerit. Ad (4) quod puritati Christianismi nequaquam obfit uxorum pluralitas, quodque ex puris (1) præsumptionibus & possibilibus non liceat necessariam inferre conclusionem: cum non valeat, multi aut plurimi non ex pio amore, sed ex incontinentia & libidine plures ducunt aut ducere possunt uxores, ergò omnes, etiam pii & sancti, ob eandem libidinem & pruritum pluribus delectantur fœminis. Itaque non sunt necessariò castiores, qui unam uxorem ducunt; nec qui plures ducunt, idèò sunt incontinentiores, sed probabiliter & contingenter. Atque hæc sunt, quæ in utramque partem jactantur argumenta. *Nobis* hac in re tutissimum videbitur, statuere, quod quidè unius viri cum una fœmina conjugium, tanquam proximè ad primam conjugii institutionem accedens, omnium optimam atque ad quietem domesticam accommodatissimum sit, à qua assertione nec alienus Autor noster, ut tamen hinc non inferre

inferre liceat, polygiam Patriarchis & san-
ctis regibus multisque aliis gentibus olim &
hodie usitatam, ut rem per se turpem &
illicitam, juri naturæ adversari.

- (a) lib. 4. de dict. & fact. Alphonsi c. 8. (b) Au-
gust. lib. 22. contra Faustum Manich. & lib. 6.
de Civ. Dei c. 38. & Coquarus in h. l. Layman-
nus Theolog. Moral. lib. V. tr. 10. part. 3. c. 5.
p. 429. Veracruz p. 2. Spec. 2. 15. conclus. 1.
Medina lib. 4. de sacra hom. continent. con-
trov. 1. Abulens. in c. 19. Matth. qv. 30. Palu-
dan. qv. 1. art. 1. Benedict. Winclerus de Prin-
cip. Jur. lib. 3. c. 10. Text. Synops. Jur. Gent.
c. 3. n. 28. & seqq. Meisner. in Philos. Sobr.
part. 1. Sect. 2. c. 5. qv. 1. Hackspanius in In-
terp. errab. p. 187. quibus concinunt Ægid.
Hunnus, Menzerus, Hassenreffer, Orlander,
aliique plures. (c) 2. Sam. XII, 8. (d) Deut.
XXI, 15. (e) Deut. XVII, 17. (f) Bonavent.
lib. 4. d. 33. qv. 1. Heider, System. Philos. Polit.
c. 1. p. 103. Velthuyssus tr. moral. de Nat. pu-
dor. & dign. hom. c. de conjugio. Arnis. de
Jur. Connub. sect. 2. n. 10. & sect. 3. & 4. Li-
benthal. Exercit. Polit. 2. qu. 10. Menoch. de
arb. jud. qv. cent. 2. cas. 420. n. 46. & seqq.
Gerhard. Isag. Loc. Theolog. 28. de Conjug.
(g) Genes. 2, 24. Matth. 19. (h) 1. Corinth.
7, 4. (i) Præcogn. Polit. c. 8. p. 44. (k) lib. IV.
dist. 33. qv. 1. (l) Wincl. de Princip. Jur. lib.
3. c. 10. p. 327.

§. VII.

Succedit huic alia de *Reputio*
quæstio, quod cum per legem
Z Molis

Mosis permissum fuerit, quomodo id cum jure naturali conveniat, disquirere operæ pretium videtur. Et quidem si ponamus, conjuges ultrò citroque fidem interposuisse de conservanda ad mortem usque societate conjugali, vix est, ut extra adulterium id dissolvi possit. Nobis itaque magis arridet ea sententia, quæ pactum de incundo matrimonio ita intelligit, ut ei stetur, donec aut mutuus, aut alterius disensus intervenerit. Et de mutuo quidem disensu res clara est, cum is etiam in aliis contractibus locum habeat, per regulam dictantem: *nihil (a) tam naturale, quàm de eo genere unumquodque dissolvi, quò colligatum est.* De alterius verò disensu exemplum habemus & in (b) contractibus, qui de jure

jure civili innominati vocantur, & in desponsatione minorum, ubi poenitentia locum habet. Quâ conditione ita positâ, potuit lex Hebræa foeminam quidem libertate repudii, quæ ei naturaliter competebat, privare, viro verò in ea exercenda legem dare, atque ita ei actui legem ponere pro DEI beneplacito.

(a) L. nihil tam 35. ff. de Reg. Jur. (b) l. natur. ff. de præscr. verb.

Quæstioni de *Polygamia* subjungit alteram de *Repudio*, in cuius tamen decisione se parum prudenter gesit. Etsi enim ipse ultrò admittat, quod vinculum conjugiale extra casum adulterii inter conjuges propter mutuam fidei de conservanda ad mortem usque societate conjugali interpositione vix dissolvi possit, tamen pactum illud de inendo matrimonio ita interpretandum esse existimat, ut ei stetur, usque dum vel mutus conjugum vel alterius partis dissensus intervenerit. Sed quamvis, quod non negamus, id quodvis pactum in se requirere videatur, ut una pars ab illo discedere nequeat,

queat, nisi alterius consensu, tamen longe
 disparem conditionem esse putamus pacti
 matrimonialis atque cujuscunque alterius
 pacti, neque in potestate conjugum, illud
 consensu mutuo, extra casum adulterii &
 malitiosæ desertionis, rumpere: cum, præter-
 quam quod ruptura hæc natura ac indoli con-
 jugii, quod vite individua societas est, nec ut
 alia consociationes suâ naturâ resolubilis, pro-
 fusus repugnat, etiam liberorum, quibus ex ejus-
 modi divortiorum licentia male consulitur, fe-
 vor periclitetur, familia & publicus civitatum
 decôr convellatur atq; ad omnis generis lites &
 odia civium occasio detur. Malè ergò Autor
 illud decantatissimum in jure principium:
 nihil esse tam naturale, quàm de eo genere
 quidque dissolvi, quò colligatum est: ad præ-
 sentem de divortio controversiam applicat,
 quemadmodum eodem principiò in contro-
 versis illustribus & usufrequentibus passim ab-
 utitur (a) Fern. Vasquius, non semel idpro-
 pter non à (b) nobis solum sed & ab (c) Hug.
 Grotio, (d) Conringio aliisque notatus. Quod
 attinet desponsationem impuberum ac mino-
 rum, quam Autor ad firmandam suam de di-
 vortiorum licentia sententiam adfert, ea
 parum roboris in se continet, cum despon-
 satio hujusmodi, à parentibus, aut iis, qui
 eorum loco sunt, nomine impuberum fa-
 cta,

da, ut jure naturæ non sit illicita, semper (e) cum exceptione alterutrius partis desponsata, cum pubescere cœperit, dissensus intelligenda sit. *Illud* adhuc notasse non omninò inutile erit, quod Autor repudii nomine in præfenti ita usus fuerit, ut divortio æquipolleat, non interim necii, quod (f) repudium hœc latius pateat, & præter divortium seu separationem conjugum etiam sponsalium dissolutionem ambitu suo contineat.

- (a) lib. II. Controv. Illustr. c. 82. n. 3. (b) in dissertat. de Princip. justè suam utilitatem quaerent. (c) lib. 2. de Jur. Bell. ac Pac. c. 4. (d) de Finib. Imper. (e) Instit. Polit. part. I. cap. 2. §. 12.

CAP.

CAP. X.

DE

OFFICIIS ERGA
ALIOS, RELATE CON-
SIDERATOS.

§. I.

Vidimus quid homo ad honestè vivendum sibi debeat; nunc quid aliis debeat? videamus: & hæc quidem sunt, quæ Cicero aliique officia vocant. Quid homo homini, ut tali absolutè considerato debeat, (a) supra pro nostro instituto satis explicavimus. Sed cum multæ inter homines inveniantur relationes, quarum respectu officia etiam variant, de iis particulariter aliquid differendum, ita tamen ut potiores tantùm partes sectaturi simus, ne in nimiam molem

molem excreſcat opusculum. Cumque de matrimonio priore capite aliquatenus egerimus, conſequens eſſe videtur, ut jam *de mutuis inter virum & uxorem officiis tractatum* iſtituamus, quæ in eo præcipuè conſiſtunt, ut marito jus & imperium ſit in uxorem, uxor obedientiam & auxilium marito debeat; alter verò alterum mutuò amore proſequi teneantur.

(a) c. IIX.

Poſteaquam *Autor ſuperioribus capitibus debita*, ut vocantur *Moralis, naturalis & pietatis & probitatis*, ſeu ea expoſuit, quæ homo cum Deo ſuo, tum ſibi ipſi ad honeſtè vivendum debet, jam ad *debita naturalis juſtitie*, h. e., ea progreditur, quæ homo ad honeſtè vivendum alijs hominibus, ut hominibus, aut ut ſociis debet. Quia verò de *debitis ac officiis hominis erga hominem* ut hominem ſupra c. IIX. pro iſtituti ſui modulo egit, ad reliqua officia, homini cum alijs hominibus ut ſociis intercedentia digreditur, & primum *mutua inter maritum & uxorem*.

uxorem officia exponit, quæ ex mente Auctoris imprimis in ordine ac dispositione personarum matrimonio jungendarum consistit, vi cuius altera earundem, maritus, ob sexus præstantiam prudentiæque eminentiam priori, altera verò, uxor ob horum omnium defectum, posteriore loco collocatur. *Ut hinc absurdus sit Helmenius, quando destinatam à DEO esse, ait, mulierem, ut esset caput, apex & ultima creatura, supra virum, viroque datam in adiutorium, non fecus ac princeps in adiutorium est suis ministris, nequaquam verò, ut conjugis nomen vicemq; sustineret.*

§. II.

Mariti jus in uxorem, etsi imperium quoque comprehendat, unde & Sara maritum (a) *Domnum* vocavit, non tamen id herile aut herili simile esse, quisquam existimet, est enim longè lenius, quale capitis in reliqua membra & magis svadendò quàm absolutè jubendò exerceri solet. *Est (b) igitur maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii & in rebus familie, nam*
uxor

uxor pars fit familia maritalis, ideò de domicilio constituere jus est marito; cui etiam rationi innititur editum (c) Abbas veri, quod per omnes Regni Persici Provincias promulgari jussit: esse viros principes ac majores in domibus suis, idque eum in finem, ut cunctæ uxores, tam majorum quam minorum, deferrent maritis suis honorem. Omnino autem cavere sibi maritus debet, ne in uxorem durior sit, hoc enim Apostolus Paulus vetat dicens: Viri (d) diligite uxores & nolite amari esse ad illas. Et (e) Petrus: cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vascula muliebri impartientes honorem.

(a) Genes. XII, 12. (b) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 5. §. 8. (c) Esther. I, 20. 21. (d) Epist. ad Coloss. III, 19. (e) 1. Petr. III, 7.

Ut singula conjugum jura, quæ Autor extremò precedentis §. summatim complexus est, distinctè intelligantur, primum de

Z §

jure

jure mariti in uxorem, illiusque parte nobiliori, *imperio in uxorem*, agere incipit. Notat autem, quod *imperium illud*, de cujus natalibus mox dicturi sumus, *non despoticum ac herile sit*, cujusmodi domino in servum competit, vi cujus ille servo agenda potest præscribere, desidem & immorigerum non verbis solum, sed & verberibus vel custodia privata coercere, domo ejicere, aut, si locò mancipii sit, divendere: *sed longè lenius ac mitius* atque cum singulari humanitate contemperatum, non (a) quod non & ipsi, cum opus, & uxor suo defuerit officio, jus competat eam cohortandi, objurgandi, aut etiam minus acrioribus ac plagis utendi, sed quod non tam facile ad hæc extrema marito descendendum sit. Id quod notandum contra (b) *Bodinum*, & qui hunc secuti, (c) *Hornius* & (d) *Henniges*, qui imperiò mariti etiam vitæ necisque potestatem, quâ olim non (e) *Romani* solum, sed & (f) *Græci*, (g) *Galli* & (h) *Longobardi* maritos armarunt, eisque uxores domi ad mortem condemnandi ac interficiendi potestatem dederant, contineri arbitrantur: cum hoc jus (i) summis saltim imperiis, non summo minoribus competat, & unicuique tanta in societate concessa sit potestas, quanta ad rectam illius gubernationem & conservationem feliciorumque actuum in illa & negotiorum in finem

dire-

directorum satis est. Non (k) solum autem marito jus in personam & corpus uxoris datur, quod propriè impetii nomine designari solet, sed & jus & potestas in bona uxoris, cum ea, quæ ab ipsa domui marito illata, tum etiam illa, quæ ipsius labore sub directione & manu mariti acquisita sunt, utpote quæ juris in personam accessio sunt, juxta illud: *accessorium sequitur suum principale*. Unde verò illud imperium sit, quod marito in uxorem competit? diversi diversum sentiunt (l) *Hornius* cum (m) *Hennige* illud ex *Eva* erga *Deum* inobedientia deducit. Sed cum hoc imperio jam ante lapsum gavisus fuit primus homo, ideò secuti (n) *Grotium* aliosq; ex mutuo consensu, sexûs præstantia & ingenii dotibus, arcessimus dum mas, ut naturâ melior ac perfectior, foemina, ut naturâ deteriori ac imperfectiori, in rebus conjugii imperat, quidque, quando aut quomodo agendum sit, præscribit. Quibus tamen minimè contrariari videntur, quæ aliàs ab (o) *Osiandro* ad divinam dispositionem & confessionem confugiente adferri solent, cum distinctio inter causam imperii remotam & proximam omnem tollat difficultatem.

- (a) Vid. Institut. Polit. Part. I. c. 2. §. 35. (b) lib. I. de Republ. c. 3. (c) in Polit. Archirecton. lib. I. c. 3. (d) Observat. in Hug. Grot. lib. 2. c. 5. §. 8. (e) *Dionys. Halicarn.* lib. 2. *Plinius*
us,

us, qui lib. 14. c. 13. invenimus, ait, inter exempla, Egratii Mecennii uxorem, quod vinum bibisset è dolio, interfectam fuisse à marito, & hunc cædis absolutum à Romulo. (f) Vid. Bœclerus Institut. Polit. lib. I. c. 2. (g) Cæsar lib. VI. de Bello Gallic. c. 19. (h) Bodin. cit. loc. (i) Becmann. Præcognit. Polit. c. 8. p. 43. Vid. Institut. Polit. Part. I. c. 2. §. 30. (k) Institut. Polit. part. I. c. 2. §. 35. p. 66. (l) Polit. Architect. lib. 1. c. 1. §. 7. (m) Observat. in Grot. cit. l. (n) lib. de Jur. B. ac P. 2. c. 5. §. 8. n. 1. Veſthuyſius tr. mor. de nat. pudor. & dignit. hom. (o) Annot. in Grot. lib. 2. c. 5. observ. ad th. 8. p. 738.

§. III.

De obedientia, quam uxores viris debent, res etiam clara est: (a) *Mulieres viris suis subditi sint, sicut Domino, ait Paulus, & rationem subdit, quoniam vir caput est mulieris; & iterum (b) alibi: Mulieres subdita estote viris, sicut oportet in domino. Hinc egregie (c) Chrysoſtomus: merito viro femina subjicitur: nam æqualitas honoris pugnam parit. De auxilio verò, quod uxor viro præstare debet, patet ex ipso formationis fine:*

fine: *Est enim (d) prima fœmina in
adjutorium viri creata. Hinc Poë-
ta (e) Græcus:*

*Quare adjuvamen rebus uxorem
tuis.*

Et (f) iterum:

*Honestâ mulier est gubernaculum
domus.*

(a) Epist. ad Ephes. c. 5, 22. (b) Epist. ad Coloss.
c. 3, 18. (c) 1. Corinth. 2, 3. (d) Genesi 2, 20.
(e) incert. auctor. (f) Idem.

*Obedientia, quam in Polit. Institut. in-
ter officia & jura uxoris passiva retulimus,
est propositum explendi mariti voluntatem,
actusque & operas suas in rebus ad matrimo-
nium pertinentibus juxta præscriptum ipsius
eliciendi, nisi manifestò illud iniquum & ju-
sti divino aut naturali contrarium fit. De
auxilio verò & adjutorio, quo virum non so-
lùm juvare debet laboribus, sexui sequiori
convenientibus, sed & sanum exhilarare æ-
grumque curare, in adversis consolari, in fe-
cundis socia esse, ceterisque officiis marito
præstandis, veluti reverentia, timore, fide-
thori ac debito corporis sui copiam marito eius
soli faciendi, mariti vitia, si quæ sunt, non
convitiis sed blanditiis emendandi, ad genus vi-
ta moresque mariti omni studio se totam at-
tempe-*

temperandi, permittendi bonorum suorum administrationem marito, idque genus aliis videantur Instit. Polit. Part. I. c. 2. §. 37.

§. IV.

Amorem verò inter virum & uxorem debere esse mutuum, vel illud docet, (a) quod duo sunt in carne una. Quem locum explicans Apostolus (b) scribit: Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua: qui uxorem suam diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit. Et paulò post: (c) unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit, uxor autem timeat virum suum. Et alibi: Viri, (d) diligite uxores vestras. In eundem ferè sensum loquitur & (e) Chrysostomus: secunda potestas est mulier, neque ergò ipsa æquum sibi jus vindicat, (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus, corpus enim est.

(a) Gen. 2, 24. (b) epist. ad Ephes. 5, 28. (c) ibid. v. 33. (d) epist. ad Coloss. 3, 19. (e) Ephes. 5, 4.

*Sicuti inter conjuges esse debet amoris fer-
ra & reciprocatio, ita quoque moderatio, cum
amor sine carens, non sit amor, sed vanitas.
Hinc vanum & stultitiæ plenum est vivi-
comburium mulierum Indictarum, dum nul-
lo bono alterius sibi nocent inque proprium
corpus sæviunt.*

§. V.

Nunc ad alteram speciem re-
lationis accedamus, quæ est inter
*parentes & liberos. Parentes igitur
habent Jus Imperii & coërcitionis etiam
in liberos. Debet autem hoc im-
perium cum moderatione exer-
ceri: Patres (a) nolite ad iracundiam
provocare filios vestros, sed educate illos
in disciplina & correptione Domini. Et
(b) alibi: Patres nolite ad indignatio-
nem provocare filios, ut non pusillo ani-
mò fiant. Ita tamen imperii hu-
jus ratio constat, ut (c) primæ par-
tes sint patris, secunda matris. Unde
rectè (d) Augustinus: Filius ex legi-
timis nuptiis susceptus magis in patris
quàm*

quàm in matris potestate est. Et quidem (c) prima tempore, cum liberi imperfecti sunt iudicii, omnes eorum actiones subsunt imperio parentum: Est enim naturali juri conveniens, ut is, (f) qui perfecta ætatis non sit, alterius tutelâ regatur. Neque naturaliter alius inveniri potest, cui id regimen competat, præter parentes. Postquam autem maturavit iudicium, ea sola actiones sub ipsorum imperio sunt, quæ ad familiæ statum momentum aliquod afferunt. Cum autem filius ex familia excesserit omnimodè sui juris fit, manente tamen semper pietatis & reverentiæ debito.

(a) Epist. ad Ephes. 6, 4. (b) Epist. ad Coloss. 3, 20.
 (c) Senec. Controvers. lib. 3. contr. 19. (d)
 Epist. 191. (e) Aug. Græc. lib. 2. de Jur. B.
 ac P. c. 5. §. 2. & seqq. (f) §. 7. Instit. de Act.
 tit. Tut.

Alterâ relationis & inde ortæ societatis
 species est consociatio parentum & liberorum,
 quæ alias à principe illius persona & sine,
 sobolis videlicet ex nuptiis susceptæ educa-
 tione

tione, etiam (a) *πατρικήν, patria & τρυφώ-
 κησιν* dici, & delineari solet, quod fit so-
 cietas inter parentem & sobolem simplex, natu-
 ralis, inæqualis, regia, ob illius sublevationem
 hujusque educationem: de cujus definitionis
 sensu ac singulis causis cum (b) alibi suffi-
 cienter egimus, denuo agere nolumus. Tan-
 tum de imperio parentum in liberos ejusque
 natalibus ac limitibus, quibus illud circum-
 scriptum, in præsentî occasione Autoris ali-
 qua dicturi sumus. Consistit autem illud in
 complexu ac cumulo variorum jurium activo-
 rum, seu potius in facultate morali dirigendi
 liberorum personam & bona in finem societati
 patriæ præfixum; & pro ratione personarum
 & rerum (c) varia includit jura, v. g. jus im-
 ponendi liberis nomina, certum vitæ genus
 præscribendi, prospiciendi de nuptiis, dispo-
 nendi de bonis, aliis eos addicendi, oppri-
 gnorandi dividendique & immorigeros
 non verbis solum, sed & verberibus, carce-
 re, cibi item potusque subtractione & asser-
 vatione coercendi, eque domo & familia pa-
 terna, cum opus fuerit, ejiciendi excluden-
 dique ab hæreditate & successione in bona
 paterna, quæque sunt id genus jura paten-
 tum activa alia. Nequaquam autem cum de
 imperio in liberos hæc agimus, ejus nomine facul-
 tatem (d) prolem intra materna viscera lati-
 tantem elidendi abortumque prociurandi intel-

Aa ligi-

ligimus, nisi forsan par vitæ & matri & sobe-
 li immineat periculum, & utrique, ni id fiat,
 pereundum sit; *vel*, quod placuit (e) Ari-
 stoteli, *recens editam, etiam mancam & mon-
 strosam membrisque destitutam, exponendi ab-
 jiciendique*; cum hoc etiam ex (f) parte ma-
 tris inhumanum sit, & (g) necare videatur,
 qui quæve abjicit & exponit; *aut*, ut (h) Bo-
 dino aliisque visum, *citra cognitionem foren-
 sem privato arbitrato eandem, peccati cujus-
 dam convictam, occidendi*: et si id (i) Romanis
 olim (k) *Persisque* in usu fuerit. Cum præ-
 terquam quod finis societatis patriæ absque
 istiusmodi rigore commodè haberi potest,
 & parentum imperium, ut (l) *Martianus J Cius*
 loquitur, non in atrocitate, sed pietate potius
 consistit, oppidò incongruum sit, parentes in
 propria causa actores simul, iudices & execu-
 tores constituere. Itaque non nimiam &
 intolerabilem, sed moderatam & decentem
 eamque in parentibus coërcitionem requiri-
 mus, quæ paterni amoris limites non trans-
 grediatur, ita tamen ut in coërcendis liberis
 primæ partes patri, ut capiti, secundæ matri
 de jure naturæ tribuendæ sint. *Unde verò*
imperium istud, cujus partem coërcitionem
fecimus, ortum trahat, non eadem omnium
sententia est. (m) *Hobbes* ex perversissimo suo
 suo principio, bello omnium in omnes, ad
 jus victoriæ delabitur, ratus, jure naturæ do-
 minium

minimè recens nati infantis primò & originariè ad matrem pertinere, utpote quæ prima eum in sua habuit potestate, ab hac verò deinceps derivari in patrem, quatenus ei à matre atendus traditur. Sed sicuti principium illud, bellum omnium in omnes, commentitium est, ita sponte sua corrumpit id, quod ei superstructum est. *Abi* ergò hinc cum (n) *Pasendorffio* ad alimentatiònem parentum & præsumtum liberorum consensum recurunt; *Nonnulli* cum (o) *Hornio* ad divinam concessiònem; *Pleriquè* cum (p) *Græcio* ad generationem. *Nes*, (q) satis aliorum iudiciis, dicimus, imperium parentibus in liberos ex mutuo ipsorum consensu acquiri, parentum quidem expressò, liberorum verò præsumto. Cum enim liberi ob ejas, in quod ipsorum voluntas fertur, cognitionis carentiam per ætatem expressè suum consensum testari nequeant, militat pro ipsis præsumtus: præsumitur enim quod si quæsit, cuiam sui in educando curam vellent committere; consensum suum tunc temporis impertire potuissent, non alios quam suos parentes nominaturi fuissent, utpote quibus ob intensissimum in liberos amorem horum salus præ ceteris semper curæ cordique est. Dum verò jus ac potestatem patriam in liberos consensui illorum mutuo tribuimus, nequaquam hinc contradicere videmur *Grotio*, qui

A a 2

impe-

imperii in prolem constituendi titulum generationem facit; Cum ex mutuo consensu & generatione imperium in liberos acquiri non sint ex classe eorum, quæ se mutuo tollunt, sed potius ponunt, certumque ac immotum maneat, quod titulus acquirendi in liberos imperii non solum mutuis, cœu diximus, consensus, sed & generatio sit, vi cuius quod ex substantia nostra excitatur nostrum sit, imperioque ac dominio nostro subijcitur.

Ceterum de tribus illis liberorum intervallis, & quales illis temporibus liberorum actiones patriæ potestati subint non solum (r) Grotius sed & (s) Thomafius (t) alique qui de patriæ potestate scripserunt, multis egerunt.

(a) Aristoteles I. Polit. c. 3. (b) Instit. Polit. part.

I. c. 3. (c) Eichelius part. I. de Jur. liberor.

(d) Pufendorf. de Jur. Nat. & Gent. lib. VI.

c. 2. §. 6. (e) I. Politic. c. 16. (f) Hobbes Ele-

ment, Philos. de Civ. c. 9. §. 2. qui id negat.

(g) Petr. Gregor. Tholos. Syntag. J. V. part.

II. lib. 15. c. 28. n. 6. (h) de Rep. lib. 1. c. 4.

Horn. Polit. lib. 1. c. 2. §. 4. (i) Simplicius ad

Epict. Enchiridion. M. Seneca Excerpt. Con-

trov. III, 3. Petr. Gregor. Syntagm. J. V.

part. III, lib. 42. c. 23. n. 5. (k) vid. Grot. de

Jur. B. ac P. lib. 2. c. 5. §. 7. (l) l. 5. ff. ad l. de

Parricid. (m) de Civ. c. IX, 2. (n) de Jur. N.

G. lib. VI, c. 2. §. 4. ac de Offic. II, 3. 2. (o)

Polit. I. c. 2. §. 3. Cui respondet Pufendorf.

loc. alleg. (p) de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 5. §. 1.

(q) frustra hic dissent. Dn. Kulpis. (r) lib. 2.

c. 5. §. 2. & seqq. (s) disp. de patr. potest. (t) Ascanius Clementius, Philippus Paschalis, Petr. Erosius, nisi quod hi instituta civili cum jure nat. circa hanc materiam ubique ferè confuderint, accuratius autem hæc ipsa distinxerit Jo. Eichelius peculia. libell. de Jure Nat. parentum in liberos & horum in parentes.

§. VI.

Quæri hîc potest: *an Patri oppignorandi aut etiam vendendi filii jus sit?* quod nos, necessitatis tempore, de jure naturæ licitum putamus. Tenetur quidem pater filium alere: (a) nam qui causa est, ut homo existat, curare etiam debet, ut subsistat, quod etiam in animalibus reliquis videre est. Hinc Justinianus: (b) *ipse naturalis stimulus parentes ad liberorum suorum educationem hortatur.* Et alibi: (c) *ipsum filium vel filiam & deinceps alere Patri necesse est, propter ipsam naturam.* Si tamen ipse in talem inciderit indigentiam, ut neque se,

Aa 3

neque

neque liberos alere amplius possit, non injustum est, ut ab ipsis sumat, unde se suosque sustentare valeat: (d) *satius enim est ingenuitatem perire quam vitam*, ut id pluribus profequitur Auctor (e) Comment. de Jur. B. ac. P.

(a) l. 1. §. 3. ff. de Just. & Juc. Hugo. Grat. de Jur. B. ac. P. lib. 2. c. 5. §. 5. (b) l. unic. §. taceat. §. 5. verfi. filiat. C. de res. uxori acti. (c) l. fin. §. 5. C. de bon. (d) Jornand, Hist. Goth. (e) dict. c. 5. §. 5.

Gravis est disputatio, *an imperio patrio etiam potestas oppignorandi vel vendendi filium aut filiam includatur?* Afferit id (a) Hugo. Grat., quem sequuntur (b) Carvingius, (c) Zieglerus, (d) Ostiander, (e) Hornius (f) alique. Sed nec deest auctoritas id negantium, e quibus (g) Baetlerus & (h) Feldenus. Nos ad imperii paterni rigorem respicientes, priori, utpote multo veriori, sententiae subscribimus, rati, posse, quin debere patrem, aut, quod (i) Eugo Cardinalis negat, mortuo illo, matrem, aut, ubi haec in vivis esse desit, etiam avum aviamque &c. extraordinario eoque summo ac inevitabili necessitatis casu, cum alia ratio ipsis se suosque alendi, tuendi id- que

que genus aliis officiis juvandi liberos non suppetat, nullumque inde pudoris vel religionis immineat periculum, liberos oppignorare, vel etiam divendere, cum vita, quæ fundamentum omnium bonorum temporalium æternorumque occasio est, pluris esse debeat ipsâ libertate personali, eoque parentibus, cum in extremam inciderit egestatem, & vel alimenta ad educandos liberos, ipsis non amplius suppetant, vel in tanta rerum egestate ipsis perendum sit, licitum sit præ vitæ libertatis facere jacturam, liberosque vel oppignorare vel divendere. *Quamquam* si dicendum quod res est eo in casu patria potestas (k) non tam ratione formæ, quæ semper personæ adhæret & ab ea divelli nequit, quam potius ratione effectuum in alium transferatur; nec filius hæc translatione in perfectam servitutem tradatur, sed alteri solum jus aliquod reale, dominio analogum, constituatur utendæ serviuti filii filiæve. Atque huc forte respexisse videntur leges (l) *Romanarum*, sequiorum temporum, (m) *Wisigothorum*, (n) *Thebanorum*, *Phenicum*, (o) *Phrygum* aliarumque gentium, id permittentium. *An autem pater ut imperii possit liberos prostituere?* alia est questio. Equidem qui affirmativam tulerunt sententiam cum primis exemplo (p) *Lothi* invenitur, qui Sodomitis, hospites ad mortem po-

scantibus; duas filias, adhuc virgines & illibitas, prostituendas obtulit. Sed cum ad turpe nulla detur obligatio, evidens est, ne quidem in extremo necessitatis casu patrem cogere posse filias suas ad virginitatem suam pravæ aliorum libidini exponendam. Exemplum *Lothi* quod attinet, alii inter quos *Chrysostronus* & *Augustinus* laudant; alii verò cum *Soto* & *Cajetano* excusant; plures verò damnant, quorum sententiæ & nos ob rationem modò allatam meritò accedimus.

- (a) de Jur. P. ac P. lib. 2. c. 5. §. 5. (b) de Finib. c. 19. (c) Not. ad Grot. (d) Animadvers. ad Grotium. (e) Polit. I. c. 2. §. 4. (f) Ludov. Lessius de Just. & Jur. lib. 2. c. 5. dubit. 4. (g) in Hug. Grot. lib. 2. c. 5. §. 5. (h) Not. ad Grot. cit. l. (i) disp. V. sect. 1. n. 4. Videat. Azorius Instit. Moral. p. 2. c. 23. (k) Kulpis Exercit. IV. in Grot. §. 3. p. 40. & 41. (l) Vid. l. 3. Code patrib. qui fil. distr. (m) lib. 9. tit. 4. c. 12. (n) Vid. Grot. lib. 2. c. 2. §. 5. & *Ælianus* lib. 2. (o) Apollonius epist. ad Demitrianum. (p) Gen. 19. 8.

§. VII.

Diximus: Parentibus etiam coërsitionem in liberos competere: quid jam de jure vite & necis dicimus? Scimus quid de ea re & Laconum & Romanorum leges statuerint: sed

sed nos de jure naturæ quæstionem instituimus, quæ homini in hominem tantum juris dedisse non videtur, præsertim post constituta judicia: potius igitur ostendatur ut dictas leges impunitatem tantum in hac facti specie concessisse putemus.

Quid parentibus ut quasi ex matris consensu & generatione in liberos imperii liceat? jam (a) ante diximus, cum ostendimus, quod vita & mors liberorum non sint media ad finem societati patriæ præfixum directa, etiamsi eam segregata & extra omnem civitatem cum (b) Hobbesio & (c) Pufendorfio consideras.

(a) §. V. (b) de Civ. c. IX. (c) de Jur. Nat. & Gent. lib. VI. c. II. §. XI. & seqq.

§. IIX.

Nobilis est & illa quæstio, an Patris consensus ad nuptias filii adeo sit necessarius, ut propter ejus defectum omnino irritum fiat matrimonium? Quod nos, utputa nimis durum, negan-

negandum putamus : Etsi enim contra officium suum faciat filius, qui in tam ardua re consensum patris non impetraverit, non tamen ideò statim irritum fit, quod de se ipse constituit : quid enim si pater requisitus consensum nulla ratione negaverit ? Sed & hæc latius explicantur in dicto (a) commentario.

(a) Grot. de Jur. B. ac P., lib. 2. c. 5. §. 10.

Consensum parentum ad nuptias liberorum de jure naturali, divino & civili necessariū esse, contra Hug. Grotium & Textorem ostendimus in (a) Institutionibus Polit. An autem ita sit necessarius, ut ob ejus defectum matrimonium irritum reddatur? altioris indaginis res est, cum (b) non omnia, quæ juri naturæ repugnant, eò statim irrita fiant, sed illa demum, in quibus deest facultas agendi moralis, aut in quibus vitium durat in effectu. Autor secutus fratrem suum id negat; Quibus accedit (c) Dn. Pufendorfius, qui licet officio pietatis & reverentiæ liberorum satis congruum esse arbitratur, ut consensum & consilium parentum hic adhibeant,

non

non tamen statim irritum fieri ac pro nullo declarari, quod contra istud officium admissum fuit. (d) *Alii* verò ab his secedunt, moti cum aliis, tum defectu facultatis contrahendi in liberis citra consensum parentum. Si jus (e) naturæ merum spectemus, quidve eò jure juris patribus, ut talibus, competat, vix videtur eousque illud se extendere, ut matrimonia absque parentum consensu inita eò possint declarari irrita, maxime (f) si jam tum consummata fuerint. *At* si consideremus, quid jus divinum aut leges ac statuta populorum hinc disposuerint, quidve patribus, ut capitibus familiarum, competat, certum est, quod leges illæ potestatem matrimonia contrahendi variis limitibus circumscribere & parentum consensu destituta conjugia, perinde ut alios contractus, interdum pro nullis declarare aut rescindere, interdum contrahentes saltem certæ pœnæ adjudicare, potuerint.

(a) Part. I. c. 2. §. 8. p. 37. Vid. *Becmannus* *Præcognit. Polit.* c. 8. p. 37. *Eichel.* part. I. §. 37. 38. & part. II. §. 3. *Bœcler.* *Comment. ad Grot.* lib. 2. c. 5. §. 10. p. 163. *Gerhard. de Conjug.* *Adrian. Pulvzus* lib. de nuptiis sine parentum consensu non contrahendis. *Paul. Cypri.* de Jure connubior. *Zigler.* *Not. ad Grot.* lib. 2. c. 5. §. 10. *Oslander* ad eund. (b) *Hug.* *Grot. cit.* c. §. 10. (c) de *Jur. Nat. & Gent.* lib. VI. c. 2. §. 14. Vid. *Ziglerum* allega loco.

loc. (d) Osiander Annos. in Hug. Grot. lib. 2. c. 5. p. 763. & seqq. (e) Kulpis Exercit. IV. in Grot. p. 47. Pufendorf. de Jur. Nat. & G. cit. l. (f) Hülsemannus Breviar. Theolog. c. 21. n. 14. circa finem & ex eo Zigler. & Osiander cit. ll.

§. IX.

Officium liberorum erga parentes in obedientia, honore & timore sive reverentia, consistit. Et de obedientia, quidem & honore audi præceptum juri naturali conveniens : (a) Filii obedite parentibus vestris in domo, hoc enim justum est. (b) Honora Patrem tuam & matrem tuam (quod est mandatum primum in promissione) ut bene sit tibi & sis longævus supra terram. De timore verò audi ipsum Deum : Unusquisq; (c) Patrem suum & Matrem suam timeat. Obedientiæ erga parentes insigne habemus exemplum in Rechabitis ; quibus eum pater Jonadab præcepisset, ne biberent vinum cunctis diebus suis, obedientes fuerunt juxta omnia, quæ præce-

preceperat pater, quod adeo gratum fuit Deo, ut etiam in premio remunerare dignatus sit.

(a) Epist. ad Ephes. VI, 1. 2. 3. (b) Exod. XX, 12. (c) Levit. XIX, 3. (d) Jerem. XXXV, 6. & seqq.

De obedientia, honore ac timore jam tum supra, cum de debitis ac officiis liberorum adversus parentes disseruimus, egimus. Illud saltem circa honorem ac timorem in presenti notare sufficiat, quod timor iste non debeat esse (a) servilis & hujusmodi, qui cum animi alienatione & odio conjunctus sit, sed filialis, consistens in reverentia & pudore; quodque preceptum divinum de honorandis parentibus non solum proximos & immediatos parentes, sed & longius remotos eosque a quibus liberi mediate descenderunt, veluti avum & aviam, abavum & abaviam, &c. quin ipsos magistratus; preceptores, seniores, tutores, & si qui sunt alii, qui paternè nobis consulunt, officiique paterni partes ac curam in se suscipiunt, includat, ita tamen, ut ne in suspiciendis istis (b) summus omnium Pater despicatur aut postponatur, utpotè cui primus & summus ab omnibus debetur honor.

(a) Aristot. I. Oeconomic. c. ult. (b) Matth. X, 37. Act. V, 29.

§. X.

Ut verò sciamus, quâ in re
 bonor & timor parentum consistat,
 docent id nos optimè Maimonides
 & Gemara Babylonica ex disciplina
 Hebræorum. his verbis: *Discrimi-*
en (a) inter honorem & timorem sive
reverentiam Patris hujusmodi est, ut ex
reverentia filius non stet in loco ejus seu
locum ei assignatum stando occupet, nec
in loco ei assignato sedeat, nec sententia
ejus refragetur, nec eam refutet, nec
eum nomine suo appellet, sive supersti-
tem, sive mortuum, sed in eum modum
loquatur, Abba seu Pater Dominus meus.
 Honor verò in eo consistit, ut ci-
 bum ac potum subministraret fili-
 us, uti & vestitum, ex eo scilicet,
 quod Pater est, seu ex bonis paternis,
 quibus si careret, cogendus erat filius, si
 ipsi bona essent, ut utrumque aleret pa-
 rentem in quantum posset. Quod (b)
 Ceteri nostri ita efferunt & pietatis
 ratio

ratio in parentes constare debet. Item;
 (c) filio semper honesta & sancta perso-
 na patris videri debet. Et iterum;
 (d) reverentiam debitam exhibere matrè
 filios præses cogat. Quorum omni-
 um ratio à Græcis hoc modo red-
 ditur:

(c) Numen parentes maximum pru-
 dentibus.

Item:

Tu tibi parentes alteros credas Deos.
 Nec ignota illis promissio huic
 præcepto adhærens, hinc (f)
 illud:

Quisquis parentes bene coler, speros
 bene.

Et hoc:

Senes parentes qui fovet, vivet bene.

(a) Selden. de Jur. Nat. & Gent. juxt. discipl. Ebraor. lib. VII. c. 2. (b) L. 1. de obseq. parent.
 (c) L. 9. ff. eod. tit. (d) L. congruentius. 4.
 C. de Patr. potest. (e) incert. Auth. (f) in-
 cert. Auth.

Autor expositurus ex mente (a) Mar-
 monidis (b) aliorumque Ebraorum discrimen honoris à timore, inter alia, quantum
 ad

ad honorem attinet, ex (c) *Seldeno* notat, constitisse illum in parentis senio confecti sustentatione, h. e. subministracione cibi, potus & vestitus, ita tamen, ut in exhibendo honore primæ partes patri, secundæ matri delatæ, in reverentia verò & timore potior ratio matris quàm patris semper habita fuerit, adjectâ ibi à *Seldeno* ratione, ut inde parilis utriusquæ dignitas cognosceretur, dum tam reverentiam quàm honorem intuemur. (d) *Plato* adhuc alias honoris partes facit, dum sustentationi etiam largitionem *bonorum* adjicit, & propter bene merita parentum in liberos illis horum hereditatem, eaque omnia à liberis deberi parentibus contendit, sine quibus ipsorum cum vita tum fama conservari & prorogari nequit. Græci (e) id vocare solebant *ἀντιπαλαγεῖν*, & ab eo temporis articulo istorum officiorum præstatio liberis incumberebat, quò defectus virium vel in parentis corpore, vel in animo, vel etiam in utroquæ se exsererat.

(a) Maimonid. hal. Memoriam, c. 6. Mikotz. præcept. affirm. 113. (b) Gemar. Babylo. ad titul. Kiduschim c. 1. fol. 31. & Gemar. Hierosolym. ad tit. Bea c. 1. fol. 15. col. 3. (c) l. alleg. (d) V. de Rep. (e) Vid. Inst. Polit. part. 1. c. 2.

§. XI.

Est & *tertia relationis species, priori omninò similis, qua consistit inter*

inter tutorem & pupillum. Cum enim saepiusculè accideret, parentes secundum ordinem mortalitatis obire, relictis liberis, aut infantibus, aut certè pupillis atque ipsi, propter lubricum ætatis, seipso regere aut rebus suis superesse non possent, incunda fuit alia via, quàm ipsis consulere-
tur. Cumque secundum tritum proloquium: *Deus & natura non deficiant in necessariis*, inventa est tutela, quæ est vis ac potestas in capite libero ad tuendam eum, qui per ætatem se defendere nequit. Neque ex ea tutela exire pupillus potest, nisi per ætatem ipse se possit defendere, quod tempus naturaliter non est definitum, atque ideo per leges positivas definiendum mansit: *Distinctio quoque inter tutelam & curam de jure naturæ est incognita.*

(a) §. est autem 2. Instit. de Tut.

Bb

Cum

Gum sæpè contingat, ut liberi statim in ipsa infantia ac minorennitate suis orbentur parentibus, qui tamen seipfos regere, tueri aut rebus suis supèrèsse per ætatem nequeunt, in subsidium hujus orphanitatis introducta est Tutela, quæ ex Servio Sulpicio JCo, à Cicerone ob artem & æquitatem valdè laudato, delineatur quod sit vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatem se defendere nequit; Et quæ (a) formam, incrementum modumque deferendi eam juris est civilis, quæ materiam verò & ortum (b) juris nature, aut, ut JEr. loquuntur, juris gentium, intellige, abusive & improprie; quatenus videlicet à gentibus in civitatem ob utilitatem, non tamen ex condicto aut pacto tacito, recepta est. Ceterum de tutela speciebus aut modis, termino item ac tempore, quò pupillus à tutela ordinariè liberatur, ut & discrimine à cura, & variis solemnitatibus, veluti inventarii confectioe & similibus hic agere, non est jurisprudentia naturalis, sed civilis solum. Vid. tot. titulus XIII. lib. I. Instit. & qui in eum commentati Hoppius, Rhetius, Manzius, Heigius alique.

(a) Heigius ad tit. XIII. lib. I. Instit. p. 70. Fr. Caldas in l. si curatorem in verb. sine curatore n. 8. Wincler. de Princip. Jur. lib. 4. c. 9. p. 397. (b) §. impuberes autem, Instit. de Attil. tutor. Vid. Petr. Gregor. Synt. J. V. Part. 2. lib. 12. c. 1. n. 7. p. 176.

Officium tutorum consistit in defendenda persona pupilli & administrandis ejus bonis. Personam quod attinet, (a) debet tutor consilio & opera tueri non solum patrimonium, sed & corpus & salutem pupilli, morum quoque curam habere debet. Cum (b) tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus pupilli praeponatur. Tenetur & pupillum defendere, & judicium ejus nomine suscipere. Tutoris (c) enim praecipuum est officium, ne indefensum pupillum relinquat: unde hoc (d) munus necessarium appellatur. Ad administrationem vero bonorum pertinet, quod tutor, (e) quantum ad providentiam pupillarem Domini loco haberi debet. Denique in his aliisque (f) partibus suis fungi debet non quidem praecipiti festinatione, sed nec moratoria cunctatione: quin (g) & bonam fidem agnoscere potest, & (h)

bonâ fide pecuniam erogare. Reliqua
satis trita & obvia sunt.

- (a) l. confilio 7. ff. de Curat. fur. (b) l. cum plures
12. §. 3. ff. de adm. tut. (c) l. tutoris 30. ff. d.
tit. (d) l. 68. C. eod. tit. (e) l. tutor. 28. ff.
eod. tit. (f) l. 56. §. 4. ff. de furt. (g) l. tutor
7. §. 1. ff. de administr. tutel. (h) l. quoties, 9.
§. 6. ff. eod. tit. & l. 3. C. eod. tit.

*Officium ac munus tutoris pro diversitate
objectorum, persona ac rerum, in quibus tute-
la versatur, ferme duabus partibus ac momen-
tis absolvitur, tuitione pupilli & persona & re-
rum, ita tamen ut (a) princeps objectum sit
persona, secundarium res & bona pupilli. Quâ
notâ imprimis tutela de jure civili à cura seu
curatela, idque genus (b) consimilibus offi-
ciis aliis internoscitur, cum tutela principa-
liter (c) personæ tuendæ detur, accessorie bo-
nis ipsius & patrimonio universo; curatela
autem principaliter rebus ac bonis, nec o-
mnibus, sed certæ tantum bonorum ac pa-
trimonii parti detur. Quod igitur capita
seu partes officii tutorii attinet, ea omnia
ferè officia huc pertinent, quæ parentes suis
debent liberis, & supra à nobis descripta
sunt, cum tutela, ut modò monuimus, po-
testatis patriæ vicaria sit, (d) alterumque à
parentibus locum teneant pupillorum de-
fensores, qui proinde, ut parentum vicarij,
pu-*

pupillos, fidei suæ creditos, non solum amare, fovere, sed & procurare in bonis ut moribus, capitibus fidei, disciplinis vel artificio instituantur, nec minus alere, vestire, iudicium pro iis subire, medicamenta præstare, exactissimam in bonis pupillorum diligentiam adhibere, bona fide pecuniam erogare, in vendendis fructibus & mobilibus tempus opportunum sollicitè observare, facultates & patrimonium augere, famam & mortem illorum vindicare, eoque ea omnia præstare tenentur, sine quibus ipsorum educatio cum naturalis, tum moralis & civilis commodè procurari nequit.

- (a) Petr. Gregor. Syntag. J. V. part. II. lib. XII. c. 2. n. 6. p. 178. (b) Heigius ad tit. XIII. de Tutelis. lib. 1. Instit. p. 69. n. 6. & 7. (c) Vincent. Manzin. tr. de Tutela. qu. 15. n. 1. Cujacius lib. 17. observ. 7. Heigius in tit. de Curatoribus. lib. 1. Instit. p. 92. n. 20. Mynsing. ad Inst. p. 115. n. 7. (d) Gellius Noct. Attic. lib. 5. c. 13.

§. XIII.

Officium verò pupillorum erga tutores idem ferè est, quod adversus parentes, in quorum locum ipsi quodammodo succedunt. Debent igitur pupilli tutoribus suis obedientiam,

tiam, honorem & reverentiam, non
tamen in eodem gradu, quô pa-
rentibus, sed aliquantum mi-
nore.

Quemadmodum, ut hactenus dictum
in locum parentum succedunt tutores, ea-
demque ferè officia hi pupillis, quæ illi libe-
ris suis, præstare tenentur, ita liberorum in
locum pupilli, eoque ut illi parentibus ame-
rem, obsequium, honorem, timorem idque
genus alia, ita hi eadem suis debent tuto-
ribus, et si gradu aliquantum minore. *Quæ
verò pupillo (a) actiones adversus tutorem de
jure civili sint prodita; nec minus (b) quis
pupillorum ex utroque sexu infantia aut puber-
tati proximus censendus sit, de eo consulantur
Juri.*

(a) Heigius ad Instit. p. 83. n. 4. & seqq. (b) de
quo variant Juri. Vid. Menoch. de arbitrar.
judic. caus. lib. 2. c. 47. Cerasius lib. VI. Mi-
scell. c. 23. n. 3. Accursius in §. pupillus. In-
stit. de inutilib. stipulat. Bartolus, Donellus,
& ex iis Petr. Heig. comment. ad Instit. lib. 3.
tit. 20. de inut. stipul. p. 333. n. 9.

§. XIV.

Quarta & ultima, de tutore
turi

quis fiat, (a) supra attigimus, cum de libertate amittenda egimus: quare his amplius non immorabimur, hōc tantūm adjectō; quod (b) *servi plerumque aut sunt per captivitatem, aut nascuntur ex ancillis nostris, & quod (c) omne id, quod servus acquirit, domino acquirit.*

(a) Supra c. VII. (b) l. servorum. §. 1. ff. de statu hom. (c) l. 1. §. 1. ff. de his, qui sunt sui vel alieni juris.

De relatione inter herum & servum & orta inde consociatione δεσποτικῆ, herili seu dominica, ut & variis titulis, veluti titulo matui consensus, captivitatis, nativitatis, delicti, donationis, emtionis venditionis idque genus aliis servitutem constituendi modis horumque jure sufficienter egimus in (a) *Instit. Polit.* ubi quoque præter legalem servitutem etiā naturalem dari pluribus ex (b) *Aristotele* contra (c) *Vasquium* & (d) *Gilkenium* aliosque JCtos monstravimus. Illud saltem, quod extremō hujus §. monitum, vel verbō tetegit instrumenti voluntas sufficiat, quod servus ut in ini morale ita (e) suā agat voluntatem totum à voluntate voluntati, eoque quicquid

quid in servitute acquirat, non sibi sed domino acquirat, nihilque habeat, quod ut suum retinere possit contra dominum; cum (f) ad quemcunque ipsa persona plene pertinet, ad eundem etiam pertinere necessum sit ea omnia, quæ per istam personam proveniunt, exceptis iis, quæ ipsi dominus peculiariter ad usum vel administrationem, veluti cibaria, vestimenta, &c. assignavit, aut etiam alias ante servitutem ex suis operis sibi quæsit, aut per modum peculii habuit.

- (a) Part. I. c. 4. (b) J. Polit. c. 3. (c) Controvers. Illustr. lib. 1. c. 9. n. 3. (d) comment. in Aristot. lib. I. Polit. c. 5. n. 14. & seqq. Hug. Grot. lib. I. c. V. §. 3. (f) Pufendorf. de Jure N. & G. lib. VI. c. 3. §. 7. p. 844.

§. XV.

Officium Dominorum in servos Vix potest aliquibus cancellis circumscribi, cum nihil ferè in servum non liceat. Sed notandum tamen, (a) dominorum quidem potestatem in servos suos illibatam esse operere, nec cuiquam hominum jus suum detrabi, sed dominorum interesse, ne auxilium contra servitiam eis denegetur.
Vnde

Vnde & Apostolus asperitatem & duritiam omnem dominorum prohibet, dum vult (b) *remitti minas & considerari, & dominorum & servorum dominum esse in caelis, & apud eum non esse acceptionem personarum.*

(a) l. 2. ff. eod. tit. (b) Ephes. VI, 9.

Quamvis *jure civili Romano veteri* servi (a) animalibus quadrupedibus æquiparati, pro mortuis & talibus habiti, in (b) quos nulla cadere possit injuria, nisi quid atrocius inque contumeliam domini in illos designatum fuerit, & tandem nihil non (c) dominis in illos licuerit aut justum fuerit, tamen cum (d) servi æque ut alii humanâ naturâ eoque juribus humanis gaudeant, quæ nullâ fictione juris ab ipsis tolli possunt; & servitus non toti vitæ humanæ adæquata sit, sed tantum statui ejus privato; evidens est dominos nec in servos sævire, nec jus vitæ ac necis in illos sibi arrogare posse, cum (e) jus hoc extra spheram hujus societatis sit, nec ipsa sæviendi causa, sed ob necessitates & commoda privata utriusque, & domini & servi, illius quidem primariò & per se, hujus secundariò & ex accidenti, constituta sit, & negotia finem huic societati præfixum attinentia

nentia commode expediri possint, scopus-
que illius non sit servum perdere, sed con-
servare & ad assequendam felicitatem civi-
lem, cujus ille ex se nullatenus capax est, di-
rigere. *Quocirca domini munus haud est in
servi corpus servire aut interimere, sed potius
dirigere eum in operis & negotiis servilibus, pra-
bere ipsi alimenta, amictum, medicamenta, hu-
manitatem, tutelam, doctrinam & directionem
in iis, quae facienda servo incumbunt.* De qui-
bus omnibus late in (f) *Instit. Politic.*, ubi
quoque de miserrima *Servorum* cum (g) ap-
Romanos tum (h) apud alios populos *condi-
tione ac limitibus*, quibus iura veteris servi-
tutis primum, ab (i) Augusto Caesare, hinc
ab Adriano circumscripta, ac postea à Con-
stantino M. (k) penitus sublata fuerunt, id-
que genus consimilibus aliis egimus.

- (a) Vid. Heig. ad Tit. IX. lib. IV. *Instit.* p. 497.
(b) Idem ad tit. 3. de Injuriis, p. 422. (c) *Se-
nec.* lib. de Clementia, c. 18. & lib. de Benef.
c. 22, Donatus ad Terent. in Andria act. 2.
scen. 1. Vid. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 3. c. 7,
§. 3. n. 1. (d) *Becmann.* *Præcognit. Polit.* c.
XI. de Servitute. p. 57. (e) Vid. *Instit. Polit.*
part. I. c. 4. §. 19. p. 105. (f) part. 2. c. 4. §.
25. & 26. p. 108. (g) *Kipping.* *Instit. Polit.*
lib. 2. c. 12. §. 32. (h) *Grotius* de Jur. B. ac P.
lib. 2. c. 5. §. 28. (i) Vid. *Plutarch.* in *Vitis Il-
lustr.* *Dio Cassius* lib. 55. *historiar.* (k) *Euseb.*
lib. 3. de Vita Constant. M. *Wilhelm.* *Forne-
rius* lib. I. *Select.* c. 22.

§. XVI.

De officio servorum erga dominos
 plura possent afferri, sed quia
 apud nos servitus est incognita,
 pauca tantum delibabimus. Sic
 ergo hac de re loquitur Paulus
 Apostolus: (a) *Servi obedite per omnia*
dominis carnalibus, non ad oculum ser-
vientes, quasi hominibus placentes, sed
in simplicitate cordis, timentes Deum,
quodcumque facitis, Domino operamini
& non hominibus. Et alibi jubet
servos (b) dominis suis subditos esse, in
omnibus placentes, non contradicentes,
non fraudulentos, sed in omnibus bo-
nam fidem ostendentes. Et (c) Pe-
trus testatur, id intelligendum non
tantum de dominis bonis & modestis,
sed etiam de discoloris, id est, de duri-
oribus & asperioribus.

(a) Epist. ad Coloss. c. 3, 22, 23. (b) Epist. ad Tit.
 2, 9, & 10. (c) I. Petr. 2, 18.

*Juribus servorum passivis, hoc est, affi-
 ciis ac debitis illorum erga dominos continen-
 tum, tum alia, tum imprimis fides ac integri-
 tas, velocitas in expedientis negotiis, amor,
 reverentia & timor, patientia in audiendis
 domini mandatis, frugalitas in victu, taci-
 turnitas, & obligatio ad ferendam equo ani-
 mō penam, quorum pleraque in imagine
 quondam ab Apelle expressa leguntur, de
 quo fertur, quod ita servum depinxerit,
 ut aures habuerit asininas, nares suillas,
 manus omni instrumentorum genere re-
 fertas, humeros patulos, macilentum
 ventrem, pedes cervinos, la-
 bia duobus feris oc-
 clusa, &c.*

CAP.

CAP. XI.

DE

HOMICIDIO ET
CORPORIS LÆSIONE.

§. I.

Absolvimus primum de honestate vite præceptum; Nunc ad secundum, de altero non lædendo, accingimur, quod cum latè admodum pateat, distinctione aliqua opus est. Sciendum itaque læsionem, de qua hic agere instituimus, consistere aut in factis, aut in verbis. De factis, utpote quæ gravius nocent, primo agemus, eaque versantur vel circa alterius vitam, ut sunt homicidia, aut circa partem corporis, ut sunt adulteria, aut circa bona alterius, ut sunt furta aliaque damna illata.

Hucusq;

ad honorem attinet, ex (c) *Seldeno* notat, confutisse illum in parentis senio confecti sustentatione, h. e. subministracione cibi, potus & vestitus, ita tamen, ut in exhibendo honore primæ partes patri, secundæ matri delatæ, in reverentiâ verò & timore potior ratio matris quàm patris semper habita fuerit, adjectâ ibi à *Seldeno* ratione, ut inde parilis utriusque dignitas cognosceretur, dum tam reverentiâ quàm honorem intuemur. (d) *Plato* adhuc alias honoris partes facit, dum sustentationi etiam largitionem bonorum adjicit, & propter bene merita parentum in liberos illis horum hereditatem, eaque omnia à liberis deberi parentibus contendit, sine quibus ipsorum cum vita tum fama conservari & prorogari nequit. Græci (e) id vocare solebant ἀντιπαλαρχεῖν, & ab eo temporis articulo istorum officiorum præstatio liberis incumberebat, quò defectus virium vel in parentis corpore, vel in animo, vel etiam in utroque se exerebat.

(a) Maimonid. hal. Memoriam, t. 6. Mikotz. præcept. affirm. 113. (b) Gemar. Babylo. ad titul. Kidoschim t. 1. fol. 31. & Gemar. Hierosolym. ad tit. Bea. c. 1. fol. 15. col. 3. (c) l. alleg. (d) V. de Rep. (e) Vid. Inst. Polit. part. 4. c. 2.

§. XI.

Est & tertia relationis species, priori omninò similis, qua consistit
inter

inter tutorem & pupillum. Cum enim sæpiusculè accideret, parentes secundum ordinem mortalitatis obire, relictis liberis, aut infantibus, aut certè pupillis atque ipsi, propter lubricum ætatis, seipso regere aut rebus suis superesse non possent, incunda fuit alia via, quâ ipsis consulere-
tur. Cumque secundum tritum proloquium: *Deus & natura non deficiant in necessariis*, inventa est tutela, quæ est vis ac potestas in capite libero ad tuendam eum, qui per ætatem se defendere nequit. Neque ex ea tutela exire pupillus potest, nisi per ætatem ipse se possit defendere, quod tempus naturaliter non est definitum, atque ideo per leges positivas definiendum mansit: *Distinctio quoque inter tutelam & curam de jure nature est incognita.*

(a) §. est autem 2. Instit. de Tut.

Bb

Cum

Gum sæpè contingat, ut liberi statim in ipsa infantia ac minorennitate suis orbentur parentibus, qui tamen seipfos regere, tueri aut rebus suis supèrèsse per ætatem nequeunt, in subsidium hujus orphanitatis introducta est Tutela, qua ex Servio Sulpitio JCo, à Ticerone ob artem & æquitatem valdè laudato, delineatur quod sit vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatem se defendere nequit; Et quæ (a) formam, incrementum modumque deferendi eam juris est civilis, quæ materiam vero & ortum (b) juris naturæ, aut, ut JEt. loquuntur, juris gentium, intellige, abusive & improprie; quatenus videlicet à gentibus in civitatem ob utilitatem, non tamen ex condicto aut pacto tacito, recepta est. Ceterum de tutela speciebus aut modis, termino item ac tempore, quò pupillus à tutela ordinariè liberatur, ut & discrimine à cura, & variis solemnitatibus, veluti inventarii consèctione & similibus hinc agere, non est jurisprudentia naturalis, sed civilis solum. Vid. tot. titulus XIII. lib. I. Instit. & qui in eum commentati Hoppius, Rhetius, Manzius, Heigius aliique.

(a) Heigius ad tit. XIII. lib. I. Instit. p. 70. Fr. Caldas in l. si curatorem in verb. sine curatore n. 8. Winder. de Princ. Jur. lib. 4. c. 9. p. 397. (b) §. impuberes autem. Instit. de Attil. tutor. Vid. Petr. Gregor. Synt. J. V. Part. 2. lib. 12. c. 1. n. 7. p. 176.

Officium tutorum consistit in defendenda persona pupilli & administrandis ejus bonis. Personam quod attinet, (a) debet tutor consilio & opera tueri non solum patrimonium, sed & corpus & salutem pupilli, morum quoque curam habere debet. Cum (b) tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus pupilli praeponatur. Tenetur & pupillum defendere, & iudicium ejus nomine suscipere. Tutoris (c) enim praecipuum est officium, ne indefensum pupillum relinquat: unde hoc (d) munus necessarium appellatur. Ad administrationem vero bonorum pertinet, quod tutor, (e) quantum ad providentiam pupillarem Domini loco haberi debet. Denique in his aliisque (f) partibus suis fungi debet non quidem praecipiti festinatione, sed nec moratoria cunctatione; quin (g) & bonam fidem agnoscere potest, & (h)

bonâ fide pecuniam erogare. Reliqua
satis trita & obvia sunt.

- (a) l. confilio 7. ff. de Curat. fur. (b) l. cum plures
12. §. 3. ff. de adm. tut. (c) l. tutoris 30. ff. d.
tit. (d) l. 68. C. eod. tit. (e) l. tutor. 28. ff.
eod. tit. (f) l. 56. §. 4. ff. de furt. (g) l. tutor
7. §. 1. ff. de administ. tutel. (h) l. quoties, §.
§. 6. ff. eod. tit. & l. 3. C. eod. tit.

*Officium ac munus tutoris pro diversitate
objectorum, persona ac rerum, in quibus tute-
la versatur, ferè duabus partibus ac momen-
tis absolvitur, tuitione pupilli & persona & re-
rum, ita tamen ut (a) princeps. objectum sit
persona, secundarium res & bona pupilli. Quæ
notâ inprimis tutela de jure civili à cura seu
curatela, idque genus (b) consimilibus offi-
ciis aliis internoscitur, cum tutela principa-
liter (c) personæ tuendæ detur, accessoriè bo-
nis ipsius & patrimonio universo; curatela
autem principaliter rebus ac bonis, nec om-
nibus, sed certæ tantum bonorum ac pa-
trimonii parti detur. Quod igitur capita
seu partes officii tutorii attinet, ea omnia
ferè officia huc pertinent, quæ parentes suis
debent liberis, & supra à nobis descripta
sunt, cum tutela, ut modò monuimus, po-
testatis patriæ vicaria sit, (d) alterumque à
parentibus locum teneant pupillorum de-
fensores, qui proinde, ut parentum vicarij,*

pu-

pupillos, fidei suæ creditos, non solum amare, fovere, sed & procurare in bonis ut moribus, capitibus fidei, disciplinis vel artificio instituantur, nec minus alere, vestire, iudicium pro iis subire, medicamenta præstare, exactissimam in bonis pupillorum diligentiam adhibere, bona fide pecuniam erogare, in vendendis fructibus & mobilibus tempus opportunum sollicitè observare, facultates & patrimonium augere, famam & mortem illorum vindicare, eoque ea omnia præstare tenentur, sine quibus ipsorum educatio cum naturalis, tum moralis & civilis commode procurari nequit.

- (a) Petr. Gregor. Syntag. J. V. part. II. lib. XII. c. 2. n. 6. p. 178. (b) Heigius ad tit. XIII. de Tutelis. lib. 1. Instit. p. 69. n. 6. & 7. (c) Vincent. Manzin. tr. de Tutela. qu. 15. n. 1. Cujacius lib. 17. observ. 7. Heigius in tit. de Curatoribus. lib. 1. Instit. p. 92. n. 20. Mynsing. ad Inst. p. 115. n. 7. (d) Gellius Noct. Attic. lib. 5. c. 13.

§. XIII.

Officium vero pupillorum erga tutores idem ferè est, quod adversus parentes, in quorum locum ipsi quodammodo succedunt. Debent igitur pupilli tutoribus suis obedientiam,

tiam, honorem & reverentiam, non
tamen in eodem gradu, quò pa-
rentibus, sed aliquantum mi-
nore.

Quemadmodum, ut hactenus dictum,
in locum parentum succedunt tutores, ea-
demque ferè officia hi pupillis, quæ illi libe-
ris suis, præstare tenentur, ita liberorum in
locum pupilli, eoque ut illi parentibus amo-
rem, obsequium, honorem, timorem idque
genus alia, ita hi eadem suis debent tuto-
ribus, etsi gradu aliquantum minore. *Quæ
verò pupillo (a) actiones adnexæ tutorem de
jure civili sint prodita; nec minus (b) quis
pupillorum ex utroque sexu infantia aut puber-
tati proximus censendus sit, de eo consulantur
Jcti.*

(a) Heigius ad Instit. p. 83. n. 4. & seqq. (b) de
quo variant Jcti. Vid. Menoch. de arbitrar.
judic. caus. lib. 2. c. 57. Cbrastus lib. VI. Mi-
scell. c. 23. n. 3. Accursius ubi §. pupillus. In-
stit. de inutilib. stipulat. Bartolus, Donellus,
& ex iis Petr. Heig. comment. ad Instit. lib. 3.
tit. 40. de inut. stipul. p. 333. n. 9.

§. XIV.

*Quarta & ultima, de qua hic a-
cturi sumus, est relatio in ser-
vum & servum. Quomodo servus
quis*

quis fiat, (a) supra attigimus, cum de libertate amittenda egimus: quare his amplius non immorabimur, hōc tantum adjectō, quod (b) *servi plerumque aut sunt per captivitatem, aut nascuntur ex ancillis nostris, & quod (c) omne id, quod servus acquirit, domino acquirit.*

(a) Supra c. VII. (b) l. servorum. §. §. i. ff. de statu hom. (c) l. i. §. i. ff. de his, qui sunt sui vel alieni juris.

De relatione inter herum & servum & orta inde consociatione δεσποτικῆ, herili seu dominica, ut & variis titulis, veluti titulo mutui consensus, captivitatis, nativitatis, delicti, donationis, emtionis venditionis idque genus aliis servitutem constituendi modis horumque jure sufficienter egimus in (a) *Instit. Polit.* ubi quoque præter legalem servitutem etiam naturalem dari pluribus ex (b) *Aristotele* contra (c) *Vasquium* & (d) *Gilkenium* aliosque JCtos monstravimus. Illud saltem, quod extremō hujus §. monitum, vel verbō tetegisse sufficiat, quod servus ut instrumentum domini morale ita (e) suā agat voluntate, ut ea voluntas in totum à voluntate & nutu domini pendeat, eoque quic-

B b 4

quid

quid in servitute acquirat, non sibi sed domino acquirat, nihilque habeat, quod ut suum retinere possit contra dominum; cum (f) ad quemcunque ipsa persona plene pertinet, ad eundem etiam pertinere necessarium sit ea omnia, quæ per istam personam proveniunt, exceptis iis, quæ ipsi dominus peculiariter ad usum vel administrationem, veluti cibaria, vestimenta, &c. assignavit, aut etiam alias ante servitutem ex suis operis sibi quæsit, aut per modum peculii habuit.

- (a) Part. I. c. 4. (b) J. Polit. c. 3. (c) Controvers. Illustr. lib. 1. c. 9. n. 3. (d) comment. in Aristot. lib. I. Polit. c. 5. n. 14. & seqq. Hug. Grot. lib. I. c. V. §. 3. (f) Pufendorf. de Jure N. & G. lib. VI. c. 3. §. 7. p. 844.

§. XV.

Officium Dominorum in servos Vix potest aliquibus cancellis circumscribi, cum nihil ferè in servum non liceat. Sed notandum tamen, (a) dominorum quidem potestatem in servos suos illibatam esse oportere, nec cuiquam hominum jus suum detrabi, sed dominorum interesse, ne auxilium contra sevitiam eis denegetur.
Vnde

Vnde & Apostolus asperitatem & duritiem omnem dominorum prohibet, dum vult (b) *remitti minas & considerari, & dominorum & servorum dominum esse in cælis, & apud eum non esse acceptionem personarum.*

(a) l. 2. ff. eod. tit. (b) Ephes. VI, 9.

Quamvis *jure civili Romano veteri* servi (a) animalibus quadrupedibus æquiparati, pro mortuis & talibus habiti, in (b) quos nulla cadere possit injuria, nisi quid atrocius inque contumeliam domini in illos designatum fuerit, & tandem nihil non (c) dominis in illos licuerit aut justum fuerit, tamen cum (d) servi æque ut alii humanâ naturâ eoque juribus humanis gaudeant, quæ nullâ fictione juris ab ipsis tolli possunt; & servitus non toti vitæ humanæ adæquata sit, sed tantum statui ejus privato; evidens est dominos nec in servos sævire, nec jus vitæ ac necis in illos sibi arrogare posse, cum (e) jus hoc extra sphæram hujus societatis sit, nec ipsa sæviendi causa, sed ob necessitates & commoda privata utriusque, & domini & servi, illius quidem primariò & per se, hujus secundariò & ex accidenti, constituta sit, & negotia finem huic societati præfixum attinentia

nentia commode expediri possunt, scopus-
que illius non sit servum perdere, sed con-
servare & ad assequendam felicitatem civi-
lem, cuius ille ex se nullatenus capax est, di-
rigere. *Quocirca domini munus haud est in
servi corpus servire aut interimere, sed potius
dirigere eum in operis & negotiis servilibus, pra-
bere ipsi alimenta, amictum, medicamenta, hu-
manitatem, tutelam, doctrinam & directionem
in iis, quae facienda servo incumbunt.* De qui-
bus omnibus late in (f) *Instit. Politic.*, ubi
quoque de miserrima *Servorum* cum (g) ap-
Romanos tum (h) apud alios populos *condi-
tione ac limitibus*, quibus iura veteris servi-
tutis primum, ab (i) Augusto Cæsare, hinc
ab Adriano circumscripta, ac postea à Con-
stantino M. (k) penitus sublata fuerunt, id-
que genus consimilibus aliis egimus.

- (a) Vid. Heig. ad Tit. IX. lib. IV. *Instit.* p. 497.
 (b) Idem ad tit. 3. de Injuriis, p. 422. (c) *Se-
nec. lib. de Clementia, c. 18. & lib. de Benef.
c. 22, Donatus ad Terent. in Andria act. 2.
scen. 1. Vid. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 3. c. 7,
§. 3. n. 1. (d) Becmann. Præcognit. Polit. c.
XI. de Servitute. p. 57. (e) Vid. *Instit. Politic.
part. I. c. 4. §. 19. p. 105. (f) part. I. c. 4. §.
25. & 26. p. 108. (g) Kipping. Institut. Politic.
lib. 2. c. 12. §. 32. (h) Grotius de Jur. B. ac P.
lib. 2. c. 5. §. 28. (i) Vid. Plutarch. in Vitis Il-
lustr. Dio Cassius lib. 55. historiar. (k) Euseb.
lib. 3. de Vita Constant. M. Wilhelm. Forne-
tius lib. I. Select. c. 27.**

§. XVI.

De officio servorum erga dominos
 plura possent afferri, sed quia
 apud nos servitus est incognita,
 pauca tantum delibabimus. Sic
 ergo hac de re loquitur Paulus
 Apostolus: (a) *Servi obedite per omnia*
dominis carnalibus, non ad oculum ser-
vientes, quasi hominibus placentes, sed
in simplicitate cordis, timentes Deum,
quodcumque facitis, Domino operamini
& non hominibus. Et alibi jubet
servos (b) dominis suis subditos esse, in
omnibus placentes, non contradicentes,
non fraudulentos, sed in omnibus bo-
nam fidem ostendentes. Et (c) Pe-
trus testatur, id intelligendum non
tantum de dominis bonis & modestis,
sed etiam de discoloris, id est, de duri-
oribus & asperioribus.

(a) Epist. ad Coloss. c. 3, 22. 23. (b) Epist. ad Tim. 2, 9. & 10. (c) I. Petr. 2, 18.

Juribus servorum passivis, hoc est, officiis ac debitis illorum erga dominos continentur, tum alia, tum imprimis fides ac integritas, velocitas in expedientis negotiis, amor, reverentia & timor, patientia in audiendis domini mandatis, frugalitas in victu, taciturnitas, & obligatio ad ferendam equo animo pœnam, quorum pleraque in imagine quondam ab Apelle expressa leguntur, de quo fertur, quod ita servum depinxerit, ut aures habuerit asininas, nares suillas, manus omni instrumentorum genere refertas, humeros patulos, macilentum ventrem, pedes cervinos, labia duobus feris occlusa, &c.

CAP.

CAP. XI.

DE

HOMICIDIO ET
CORPORIS LÆSIONE.

§. I.

Absolvimus primum de bonestate vite præceptum; Nunc ad secundum, de altero non lædendo, accingimur, quod cum latè admodum pateat, distinctione aliqua opus est. Sciendum itaque læsionem, de qua hic agere instituimus, consistere aut in factis, aut in verbis. De factis, utpote quæ gravius nocent, primo agemus, eaque versantur vel circa alterius vitam, ut sunt homicidia, aut circa partem corporis, ut sunt adulteria, aut circa bona alterius, ut sunt furta aliaque damna illata.

Hucusq̃

Hucusque Auctor in exponendo primo, de honeste vivendo, præcepto occupatus fuit. Jam ad alterum, de non ledendo, quò omnis injuriosa læsio interdicta, progreditur. Sighanter dico: injuriosa. Neque enim putandum, ac si in universum omnis læsio etiam ea, quæ casu fit, hic prohibita sit, sed injuriosa seu ea solùm, quæ dolo malo destinatoque consilio fit, & in oppositione cum (a) ad eam læsionem, quæ casu & citra propositum fit & ἀτόμηα vocatur, tum ad istam, quæ culpæ datur & non minus ac illa citra propositum quidem, non tamen absque negligentia fit, & ἀμαρτυρία dicitur ἀδικημάτων seu injuriæ nomine venire solet, & nihil aliud quam voluntaria invito & immerenti ex destinata malitia illat a læsio est, seu: hujusmodi læsio, quæ ex procreta & destinato consilio alicui invito & non læssenti malum inferitur, sive id fiat ereptione boni cujusdam, quod jam possidebat, sive inflictione alicujus mali. Cum natura cuilibet homini tantum juris tribuerit, ne ab altero citra suum meritum ipsi mali quid inferatur. Cum verò (b) Injuria duplex sit, alia Realis, in factis, alia Verbalis, in verbis consistens, illique vel concernat alterius vitam, vel partem corporis, vel denique alterius bona, ideo licet injuriis verbalibus, de quibus infra, hæc de realibus illisque solùm, quibus alterius

rius

rius petitur ac aufertur vita, veluti sunt homicidia, differit.

(a) Vid. Institut. Moral. Part. II. c. XV. §. V.

(b) Laboo & ex eo Vipianus l. in princip. ff. de Injuriis. Molina de Just. & Jur. tom. 4. tr. 3. disput. 40. n. 2. p. 741. & 742. Petr. Gregor. Syntag. J. V. part. 3. libi 38. c. 3. n. 13. & Institut. Mor. loc. cit. §. VI.

§. II.

Neque longe arcessenda est causa, cur ab his abstinere natura nos velit, adversantur enim ea omnia humanæ societati, ad quam conservandam hominem adspirare debere, res apertissima est, ideoque ab omnibus iis cavendum, quibus illa societas ulatenus turbari potest, & (a) cum inter nos cognationem quandam natura constituit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse. Accedit, quod omnia hæc delicta directe adversantur charitati & primo isti principio, negative concepto: *Quod tibi fieri non vis, alteri*
ne

ne feceris; aut, ut in Concilio Apostolorum quidem Codices legunt;

(b) *Quae vobis fieri nolitis, alius ne feceritis.* Quam sententiam Imperator Alexander Severus, à Christianis forte acceptam, ita amavit, ut in (c) Palatio & in publicis operibus eam praescribi iusserit.

In eundem sensum & olim dictum? (d) *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.*

In eundem sensum & olim dictum?

(d) *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.*

(a) L. ult. §. de Justit. & Jur. (b) Act. r. XV, 29: (c) Lamprid. in vit. Sever. (d) Tob. 4, 16.

Differit hic *de lesionum injuriosarum ut sit & in communi malitia, quae omnium facite se ingerit oculis.* Agit enim, qui alterum injuria vel per se & immediate, vel per alios & mediate afficit, non contra societatem humanam solam, eam in suis membris turbando, sed & charitatem, quam homo homini naturaliter debet, ipsamque immerentem spoliat bonis ipsi à Deo concessis, sive ea sint corporis sive fortunae sive alterius ordinis bona. Quò respexisse videtur (a) *Maximus Tyrius, cum adrianus definiuit τὴν ἀγαθὴν ἀδικίαν, injuriam esse boni alicujus ereptionem.*

(a) Dissert. 2. utrum referenda sit injuria?

§. III.

Propius nunc accedendo ad præceptum, quod Hebræi *de homicidio* vocant, ipsa nos vox docet, *hominis eadem* hic prohiberi: cujus delicti injustitia vel inde elucescit, quod *DEVS* privetur principe creatura, à se ad similitudinem sui condita; *Respublica* cive; *familia* vel *capite*; vel *membrò*; deinde quod occidens sumat jus in vitam alterius, in quam jus nullum habet, & quæ etiam in statu compunctionis bonorum propria tuiusque fuit; quodque occiso eripiat summum Dei beneficium, quod ei restituere neutiquam potest.

Malitia & gravitas homicidii satis est conspicua. Præterquam enim quod homicida in præcipua juris naturalis capita; *ne occides, diliges proximum, quod tibi, hoc alteri, impingit*, etiam injuriam gravissimam adversus Deum committit, tollendo contra ipsius voluntatem principem creaturam.

se ad sui similitudinem conditam, ac dissolvendo eam animæ & corporis conjunctionem unionemque, quam ipse instituit; Rempubli-
 cam insuper cive; familiam membrò aut capite spoliat, interdumque reus fit vitæ non solum ejus, quem sustinet, sed & omnium eorum, qui ex eo nasci potuissent. Et hinc dictum à DEO ad (a) Cainum fratricidam in plurali, *וְדַם הָאָדָם קוֹל* *vox sanguinum clamat fratris tui ad me de terra*, non autem *vox sanguinis*, ut habet vulgata versio.

(a) Genes. IV, Vid. Petr. Gregorius Synt. J. V. Part. III. lib. 36. c. 15.

§. IV.

Cum *eadem* dicimus, satis intelligi potest, nos hic *de vitæ privatione*, id est, *de morte inferenda*, agere, quæ si re ipsa non sequitur, consequens est, præceptum hoc prohibitivum locum non habere. Constat autem in Decalogo duobus his tantum verbis: *Non occides*: quæ verba sola si quis putet totam naturæ legem circa hoc negotium complecti, næ is, meô quidem

quidem iudicio gravissimè errat. Lex enim naturæ nunquam scripto fuit comprehensa, sed tantum mentibus infixæ; qui igitur naturæ vocem audire vult, is præceptum hoc cum omnibus suis conditionibus, ampliationibus, limitationibus & circumstantiis, ut & ante monuimus, sumere debet, quarum præcipuas nos, per modum ampliationis & exceptionis infra proponemus.

Ut homicidium reverà commissum esse dicatur, requiritur mors vitæque hominis privatio, sive jam illa gladiò, sive venenò, sive fultè, sive jactu, sive casu, sive punctim, sive mutilationè membri, sive immediatè sive mediatè & per alium contigerit. Ut verò interdictum istud de non occidendo, Decalogo insertum, vim habeat obligandi, non nuda verba, cui supra diximus, sed totius legis natura ac mens cum omnibus suis ampliationibus, limitationibus, ac circumstantiis accuratè attendenda commodoque ac sano sensu interpretanda est. Videlicet, Ne

occides, intellige, (a) te aut alium hominem, innocentem, privati autoritate, dolose & citra casum necessaria defensionis periculive amittende vite. Neque enim ad homicidium satis est, si quis interfecerit hominem, cum occisio hominis latius pateat ipso homicidio, & omne quidem homicidium cades hominis sit, non tamen contra, ut ex occisione aggressoris & carnificis evidens est, nisi scilicet ea ipsa sub iis, quas diximus, conditionibus contigerit. Ut (b) hinc absurdi sint, quotquot ex eo, quod objectum, ex quo moralitas objectiva dicta, homo videlicet ut hic, non res vitalis sed indifferens sit, eandem in dubium vacant aut prorsus negant; cum objecti nomine hic non simpliciter illa res, circa quam cades aut homicidium versatur, sed simul, qui eam afficit, modus, h. e. & res & id, quod rei accidit, intelligenda sint. Verbô: objectum principale non in se & præcisè secundum esse suum absolutum, sed sub certo modo ac qualitate, h. e. omnibus ac singulis, quibus vestitum, περιστασις seu circumstantiis consideratum.

(a) Vid. Grot. lib. 1. c. 2. §. 5. n. 2. August. de Civit. Dei. c. XX. (b) Vid. Institut. Moral. Part. I. c. 2. §. 8.

§. V.

Continet igitur hoc præceptum non modo homicidium delibe-

liberatum, quod ferè quatuor modis committitur. (1.) ex proposito, id est, ex prævia animi deliberatione, interficiendi aliquem jam ante concepta. (2.) Ex insidiis, quando aliquis expectat alium animò occidendi positus in loco, qui ab ipso verosimiliter prævideri non potest, eumque ex improvviso aggreditur & interficit. (3.) Proditorie, quando quis alium occidit nulla præcedente inimicitia ejusve signis. (4.) Per Assassinium, quando (a) id fit per conductos homines, mercede interveniente. Verum etiam homicidium simplex, quòd iis qualitatibus caret, utpote cum homo per iracundiam aut aliam mentis perturbationem homini vitam eripit.

(a.) Clar. §, homicidium N. 8. 9. 10. 11.

Bene notat, quod *precepto*, de non occi-
dendo, homicidium cum deliberatum & ex
 destinato consilio, tum indeliberatum & sim-
 plex, veluti ex ebrietate, iracundia aut alia
 concitatori mentis affectu, profectum in-
 cludatur, nisi quod simplicis homicidii ter-
 mino hic paulò aliter, atque vulgo in Scholis
 Moralistarum fieri solet, utatur, utpote qui
 homicidium in simplex & qualificatum divi-
 dentes, illius nomine eadem simplicem &
 vulgarem hominis privati inque nullo offi-
 cio constituti, hujus eadem patris patriæ,
 confessionarii, cognati, aut intra moenia au-
 læ principes, ut & in itinere & via regia fa-
 ctam, &c. intelligunt. Cum (a) persona-
 rum occisarum, in qua constitutz sunt, di-
 gnitas ut & nexus inter eas, & locus, quem
 interfector occupavit, ad facti moralis spe-
 ciem illiusque aggravationem non parum
 faciat, multumque intersit, an quis patriæ
 patrem, parentes suos aliosque cognatos, an
 alium nullò propinquitatis nexu sibi devin-
 ctum interemerit? in aula principis an extra
 eam? in itinere & in via regia, an alibi?
Facit autem Autor noster hujus homicidii deli-
berati quatuor species, interque eos ultimò lo-
cò illam, quæ per assassinum aut assassinos, h. e.
homines ad id mercede conductos, aliquem do-
lose occidimus. Erant (b) autem Assassini, ita
à Turcis dicti, quoddam genus Persarum ab
 illis

illis ad interimendos alios, præcipuè viros Christianis principes, misſi, & ab *Arsacida*, factionis illius principe, aliò nomine *Arsacida* dicti: Hi conjuratione factâ in exitium ac necem Christianorum ex Perfide tempore facti belli in Mahumetistas seu Turcas prodire, & idiomata Christianorum mirificè edocti, proditoriè se illis inferuere, proceresque illorum, nemine id suspicante, è medio ſuſtulerunt. Hos *affasinos* (c) Concilium Lugdunenſe anathemate excommunicavit, eosque, qui illis ſe ſocios præberent opemque ferrent aut domi reciperent, deſignatione ab omni gradu, officio, ordine & honore eccleſiaſtico, dignos judicavit. Quibus hæc diſſimiles eſſe videntur hodierni *Bandite* in Italia.

- (a) Vid. Inſtit. Moral. p. I. c. 3. (b) Nicetas Choniates initiò lib. 2. Matth. Parisius in an. c. 11, & c. 117. Guiliel. Tyrius lib. XX. c. 31. Jacob. à Vitriaco Hiſtor. Orient. c. XIV. Henric. Spelmannus in Gloſſar. Guilielm. Watſius ad Matth. Parisium. Voſſius lib. 2. de Vitiiſ ſermon. c. 2. 176. Paulus Amilius lib. 5. de geſt. Franc. in Ludov. Jun. & lib. 7. in D. Ludovic. vita. Polyd. Vergil. lib. 16. hiſtor. Anglic. (c) c. 1. de homicid. 6. Vid. Petr. Gregor. Part. III. lib. 35. c. 5. n. 2. & Part. III. lib. 36. c. 15. n. 16. 17.

§. VI.

Montem utique naturalium interve-

Cc 4

nire

nire debere, satis declarat vel sola vox
cadis vel occisionis: quid igitur sta-
tuemus de conatu proximo ad infe-
rendam cadem, quatenus is pecca-
tum involvat? Nos distinguen-
dam putamus, an illus inde effectus
sit secutus, an non; si effectus inde ali-
quis sit secutus, utputa si ille, qui
alium occidere conatus est, eum
aliquo modo læserit, non qui-
dem in verum homicidium erimen
incidit, peccat tamen in eam spe-
ciem læsionis, quæ ex eo actu se-
quuta est, de qua postea; sin ve-
ro nullus omnino effectus aut læso inde
processerit; (a) in iudicio quidem
civili pœnam forte effugiet, quia
(b) illic cogitationis pœnam nemo
patitur: In foro autem DEI & con-
scientiæ nihilominus reus est,
non quidem perpetrati sed atten-
tati criminis, animus enim est
qui

qui peccavit occidere volendo,
atque ideo a legis naturalis vin-
culo non est immunis, juxta (c)
illud:

*Has patitur poenas peccandi sola vo-
luntas.*

*Nam scelus intra se tacitum qui cogi-
tat illum,*

Facti crimen habet.

Hinc Seneca: (d) *Latro est, etiam
antequam manus inquinet, quia ad oc-
cidendum jam armatus est, & habet spo-
liandi & interficiendi voluntatem. Et*

Philo: (e) *Homicidas existimari o-
portet, non eos solum, qui vitam adi-
munt, sed etiam eos, qui omnia faciunt
palam aut clam, ut quenquam interfi-
mant, etiamsi facinus nondum commi-
serint.*

(a) Clar. in dicit. S. N. 74. & S. fin. qu. 92. (b)
l. cogitationis. 18. ff. de poenis. (c) Juren. Sat.
tyr. 13. (d) Senec. de benef. lib. 5. c. 14. (e)
Phil. lib. 1. de special. leg.

Quaestionem hic instituit de conatu ad
inferendam eadem proximo, an & ille peccatum
invol-

involvat & nomine homicidii dignus sit? Distinguit autem inter conatum merè internum & immanentem, quem nullus actus & effectus externus secutus est, & aliàs agendæ intentio dicitur, & inter conatum istum qui cum actu externo aliquo in delictum tendenti conjunctus est. Si prius, de jure civili ob ejusmodi conatum seu quod quis nudè intendèrit eadè, in foro quidem civili pœnam cum ordinariam tum extraordinariam forte effugiet, eò (a) quod naturæ humanæ congruum haud sit, ut ex actibus merè internis, etiamsi forte casu aliquo, puta per confessionem subsequutam ad aliorum noticiam pervenerint, jus aut obligatio inter homines nascatur, tamen non obflare, quò minus in foro poli & conscientiæ ob ejusmodi conatum quis reus fieri possit, non quidem perpetrati sed attentati criminis; Si posterius & in actum externum conatus iste, ut *Soarius* loquitur, influxerit, & alterum occidere conatus eum aliquò modò læserit aut vulneraverit, tum etsi verum homicidii crimen non incurrat, incidere tamen in istam læsionis speciem, quæ ex eo actu secuta est, tenerique de vulnerato, dummodo vulneratio ista non lethalis fuerit & mortifera. Sed ut quæ circa conatus interni moralitatem in foro conscientiæ & poli hæcenus ex Autore produximus, eò clariora reddantur, adver-

advertendum, quod hujus punibilitatis (b) fundamentum sit intrinseca conatus interni moralitas, quae partim ex illius habitudine ad objectum & finem malum, partim ex efficacia & vi, quam ille in inmutandis actibus externis interdum habet & exerit, evidens est: cum cujus actus objectum & finis malus est, ille ipse non possit non malus esse. Nec juvat secus sentientes quae contra conatus aliorumq; actuum internorum & immanentium moralitatem eoque punibilitatem ab ipse adferri solent, quasi videlicet moralitas, b. e. bonitas & malitia non solum in solis actibus exterioribus resideat, sed & conatu hujusmodi interno, quamdiu ille non in aliquem actum externum fluat & intra voluntatem subsistat, nulli injuria aut damnum inferatur. Cum falsissimum sit, quod moralitas (c) unicè in actu externo consistat, sicuti & illud, quod ex conatu interno nulla reipubl. aut membris illius pericula aut incommoda esse possint: cum non solum actus externi moralitas ab actu interno pendeat, & vitiosus ille ac peccatum esse non possit, nisi prius vitium fuerit in voluntate, sed & non levia inde in rempublicam redundent incommoda & damna, si membra illius pravis & inhonestis velificentur cogitationibus eoque viri boni esse desinant. Et positò vel maxime nulla reip. ex istis conatibus exoriri incommoda, non tamen

tamen ab horum negatione illicò ad moralitatis actuum illorum negationem licet argumentari, cum multum differant actuum malitia ab eorundem in alios redundante incommo, utpote quod illius non nisi accidentale consequens est. *Illud adhuc monuisse non omnino inutile fuerit, quod conatus, seu factum videtur ab Autore, non sit confundendus cum cogitatione, cum ille actus voluntatis, hic intellectus sit, etsi uterque in foro conscientiae & divino ut malus ita punibilis sit.*

- (a) Hug. Grob. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 2. §. 18. (b) Instit. Moral. part. I. c. 6. §. 17. p. 259. (c) Thom. 1. 2. qu. 20. art. 1. Georg. de Rhodes tom. I. tr. 5. disp. 4. qu. 2. sect. 2. §. 1. Valentia in 1. 2. Thom. disput. 2. quæst. 15. punct. 1. assert. 3.

§. VII.

Homicidium cum dicimus, passim est, nos hic non de cæde aliqujus animalis agere, sed de cæde hominis, atque ita exponenda verba Decalogi, quorum ea mens est, licet verbis destituamur; hominis autem adpellatione etiam infantes veniunt, & fœtus, qui in utero

utero est, dum modo infans sit formatus : ideoque de homicidio etiam tenetur, qui infantem occiderit aut abortum mulieris procuraverit.

Si tamen foetus conceptus, vivus ex utero matris extrahi non potest sine certo puerperæ discrimine, potius matri viventi, quam proli nondum natæ parcendum est, ex ea lege, quæ aliquando minus malum, sub ratione boni considerat. Sed neque tunc abortivum poculum apud moratiores gentes dari consuevit, nisi ex autoritate publica, ad id impetrata, & tunc hæc occisionis species in aliam classem incidit, de qua statim dabitur dicendi locus.

(a) l. si quis aliquid, 35. §. qui abortionis. 5. ff. de poen. Sylvester Summ. in verbo homicid. in pr.

Quid nomine hominis, ad quem homicidium extrinsecè terminatur, hic intelligitur?

ur? exponit: Nimirum non *adultos* solum sed & *infantes*, quin ipsum *foetum* in utero adhuc latitantem, dummodo perfecta corporis delineatione constet, hoc est, formatus & quoque animatus sit, quod secundum (a) *Hippocratem* fieri solet die septuagesimo; cum ex ipsius mente quinque & triginta soles partum forment, septuaginta moveant, decem & ducenti perficiant. Quanquam (b) aliis hic aliter videatur, ac quinque & quadraginta vel etiam quinquaginta ad formatam, sex & septuaginta aut etiam centum ad primum saltum, decem & ducenti, vel, juxta alios, etiam trecenti dies ad perfectionem, & exitum requirantur. Itaque siue foetum hujusmodi animatum ipsa mater siue alia persona dolò malò, venenò aut consimili modò aliò, necaverit, quod (c) *Eusebia Constantii Caesaris uxor* fecisse dicitur, quæ *Helena, Juliani Concesaris uxori*, quotiescunque concepisset poculum ad necandum foetum porrexit, de homicidio tenetur, extatque eam in rem cum (d) *aliorum tum Wisigothorum constitutio*: *Quæ mulieri pregnantæ poculum dederit ad necandum infantem, vel ad faciendum abortum, occidatur. Mulier, quæ abortum facere requisivit, si ancilla est, ducenta flagella suscipiat; si ingenua, careat dignitate personæ, & cui jusserimus servitara, tradatur. Dispar autem est ratio, si foetus*

animatus vivus ex utero matris extrahi sine certo vitæ puerperæ discrimine non potest, tum enim ad servandam matris vitam, huic potius quam proli nondum natæ consulendum est, eoque magis, si publica ad id accedat auctoritas.

- (a) lib. de nutritu diætae. (b) Vid. Petr. Gregor. J.V. part. III. lib. 36. c. 15. n. 17. & seqq. (c) Ammianus Marcellinus lib. XVI. (d) Gallorum in Constitutione: surle fait des femmes grosses anné 1556. (e) l. i. de excusation. homin. part. lib. 6. Cod. Wisigoth. tit. 3.

§. IIX.

Quæri hîc jam potest, *quid de iis judicandum sit, qui infantes recens natos exponunt?* Nos eandem distinctionem, quam supra adhibuimus, etiam hîc repetendam censemus, nempe si infans expositus obierit, expositionis auctorem esse homicidii reum: nam qui occasionem & causam mortis dedit, ille & mortem inflixisse videtur. Et nihil interest occidat quis, an causam mortis

mortis præbeat; Sin verò mors non sit secuta, pertinet hoc ad aliud genus peccati, quod mox explicabimus, neque eò minus tamen quis in legem naturæ committit.

(a) l. nihil interest. 15. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.

Agit hic de expositione liberorum, quâ videlicet (a) parentes recens natam sobolem ex cura, b. e. alimentatione & protectione suâ dimittunt, aliorum permittentes misericordia; quam non iniquam esse ex parte matris (b) Hobbes malè ex originaria illius in sobolem potestate his deducit verbis: *manifestum est eum, qui modò nascitur, prius esse in potestate matris, quam cuiusque alterius, ita ut illum vel educare vel exponere suo arbitrio & jure possit.* Sed cum hæc prolis expositio, ex quacunque tandem causa contingat, pugnet cum amore ac officio parentum & (c) vicinâ admodum sint, occidere & subsidia vitæ denegare, idè matres, quæ illam jubent, (d) parricidii, quique ejus in exponendo admistri fuere homicidii poenâ digni (e) *Thobanorum* aliorumque populorum legibus habentur, sive jam mors fuerit secuta, sive minus. Quò tamen nequaquam pertinere putamus,

namus, quando mater sobolem nutriti alendam
 committit, etfi Favorinus apud (f) Gellium
 eam traditionem expositioni equiparare so-
 leat, cum natura precise non requirat, ut
 mater immediata & per se proli educandæ
 operam navet, propriisque uberibus eam
 lactet, sed sufficere potest, ut eadem per pa-
 trum præcipue alii committatur, etfi fatius
 & consultius sit, si ipsa recens natæ soboli
 ubera præbeat.

(a) Vid. Instit. Polit. Pars I. c. 13. §. 18. (b) Ele-
 ment. Philol. de Cive c. 9. §. 2. (c) I. necare
 de lib. agn. (d) l. 2. de infant. exposit. C. lib.
 8. tit. 12. l. nec filium. de patr. potest. C. (e)
 Elianus lib. 2. var. histor. c. 9. (f) Noct. At-
 tic. lib. 7. c. 6. Quod est enim, inquit, hoc
 contra naturam imperfectum & dimidiatum
 matris genus peperisse ac statim abjectum
 aluisse in utero sanguine suo nescio quid
 quod non videret: non alere autem hunc
 suo lacte, quod videat jam viventem, jam ho-
 minem, jam matris officia implorantem? Et
 postea. Præter hæc autem, quis illud etiam
 negligere aspernarique possit, quod quæ par-
 tus suos deserunt ablegantque a sese & aliis
 nutriendos dedunt, vinculum illud coagu-
 lumque animi & amoris, quod parentes cum
 filiis natura consociat, interscindunt, aut
 certe quidem diluunt, detorquentque &c.
 Vid. Petr. Gregor. Syntag. J. V. part. II. lib.
 XI. c. 10. p. 172.

§. IX.

Idem dicendum & in eo casu,

D d

quod

quò aliquis hominem occidit alteri mandavit, cum ad id mandatum mors sequuta est, tunc enim & (a) mandans & mandatarius pariter deliquisse censendi sunt. (b) Mandator enim tunc pro homicida habetur. Et is (c) committit vere, casus mandato delictum committi probatur. Etenim & in hac materia verum, quod quis (d) per alium facit, ipse facere videtur. Et ratio est, (e) quia parvi referre visum est, suis manibus quis faciat, an vero per alium. Sed non propterea immunis est, qui mandato alterius eandem perpetravit, (f) non enim excusatus est, qui iussu alicujus occidit.

(a) Sylvest. Summ. in dict. verbo homicidium n. 7.

(b) dict. l. 15, §. 1. ff. ad l. Cornel. de Sicar.

(c) C. mulieres. 6. §. 1. de sentent. excomm. ibique gloss.

(d) l. ita autem §. 3. ff. de administr. tutel. l. si quis. 7. §. fin. ff. de jurisd. omn. jud.

(e) l. 1. §. 12. ff. de vi & vi armat. l. 152. §. 1. ff. de reg. jur.

(f) d. l. 1. §. 13.

Non solum in homicidium quis immediate, sed etiam mediate & per alium mandando

dando illud insistere deque illo participare potest, qua de re in superioribus & late in (a) *Institut. Moralib.* egimus. Habemus hujus rei illustrissima exempla in sacris, ubi (b) *David Uriam*, (c) *Herodes infantes bimulos Bethlehemitarum* occidisse dicuntur. Non solum autem mandando, sed & opem ferendo, celando, non dissuadendo, recipiendo, idque genus modis aliis aliquis de homicidio tenetur.

(a) *Part. I. c. 6. §. 21.* (b) *II. Samuel. XI, 15.*

(c) *Matth. II, 16.*

§. X.

Restat & hoc examinare, *an* sub precepto non occidendi comprehendantur & illi, qui sibi ipsis violentas manus inferunt? quod nos & (a) supra asseruimus, & hic (b) asserere non dubitamus. Egregium hac de re locum, quamvis satis magnum adscribere operæ pretium duxi, quia omnia ferè effugia præcidit: (c) *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem sibi*

Dd 2

infer-

inferre debere, velut fugiendò malestias temporales, ne incidat in perpetuas. Neminem propter aliena peccata, ne hòc ipsò incipiat habere gravissimum proprium, quem non polluebat alienum. Neminem propter sua peccata paterita, propter qua magis hòc vità opus est, ut possint pœnitendò sanari. Neminem velut desiderio vita melioris, qua post mortem speratur, quia reos sua mortis melior post mortem vita non suscipit.

(a) c. 7. §. 2. & 4. (b) Sylv. Summ. verbò homicidium n. 1. (c) Augustinus de Civit. DEI, cap. 26.

Præceptò: de non occidendò: non solum alterius, sed & sui ipsius cadem probiberi, & nostri Theologi, & superioribus temporibus S. Ecclesie Doctores ostenderunt. E multis prodeat (a) Antistitum Antistòs egregius (ut eum alicubi hòc elogiò ornat C. Barthius) Augustinus: de homine, ait, intelligimus, quod dictam: Non occides; non alterum, ergò net te: neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit. Et mox: Si falsi testimonii non minus reus est, qui de seipso falsum fatetur, quam si adversus proximum hoc faceret: cum eo præcepto, quò falsum testimonium probibetur.

betur, adversus proximum prohibeatur, possit
 que non rectè intelligentibus videri non esse pro-
 hibitum, ut adversus seipsum quisquam falsus
 testis assistat: quanto magis intelligendum est,
 non licere homini seipsum occidere, cum in eo
 quod scriptum est: **NON OCCIDES**, nihil
 deinde additò, nullus, nec ipse utique, cui præ-
 cipitur, intelligatur exceptus; Et (b) Lactan-
 tius: Si homicida nefarius est, qui hominis ex-
 tinctor est, eidem sceleri obstrictus est, qui se nec-
 tat, quia hominem necat, cum tamen, ne occi-
 das, lex moneat, doceat, prohibeat. Ceterum
 de foeditate huius delicti videantur quæ an-
 notavimus supra ad c. 7. §. 4.

(a) l. de Civit. DEL. cap. 20. (b) Institut. lib. 3.
 cap. 45.

§. XI.

Et hæc quidem pro ampliatione
 impropriè dicta sufficiant: nunc
 ad ea, quæ exceptionem sapere viden-
 tur, descendamus, quæ quatuor
 ferè capitibus constant. Horum
 primum est: nisi homicidium fiat
 omninò casualiter sive involuntariè.
 Cum enim animus & proposi-
 tum delicta constituent, conse-

Dd 3   quens

quens est, contra legem naturæ non peccare eum, qui nullatenus voluntatem occidendi habuit. (a)

Peccatum enim non est, nisi quatenus voluntarium. Et casus est causa præter intentionem agentis, atque ita nihil habet voluntarii; Sed ut quid proprie dicatur *casuale*, oportet

quo hæc concurrant: (1.) ut (c) quis operam det rei licitæ. (2.) ut eam, quam debet, adhibeat diligentiam.

Quibus conditionibus positis de casu fortuito nemo tenetur. E contra verò, qui operam dat rei illicitæ, etiamsi

adhibeat omnem diligentiam, utique de casu fortuito tenebitur.

Et contra verò, qui operam dat rei illicitæ, etiamsi adhibeat omnem diligentiam, utique de casu fortuito tenebitur.

Et contra verò, qui operam dat rei illicitæ, etiamsi adhibeat omnem diligentiam, utique de casu fortuito tenebitur.

Et contra verò, qui operam dat rei illicitæ, etiamsi adhibeat omnem diligentiam, utique de casu fortuito tenebitur.

(a) Augustinus contra Faustum. (b) Aristoteles *Physic.* 2. (c) Sylvest. Summ. in verb. homicid. Sec. part. in princ.

Ne præceptum illud, *ne occides*, ita universaliter & irrestrictè de quacunque hominis cæde intelligatur, hunc quasdam exception-

ceptiones & casus subjungit, in quibus occi-
dens hominem ab omni homicidii culpa im-
munis manet, (1) Si occisio fortuito & casu
facta. (2) a Deo, vite domino, iuncta. (3) a
magistratu civili, & (4) vitanda mortis neces-
sitate admissa. De prima exceptione hic, de
ceteris postea. Vocamus autem homicidia
casualia ea, quae non ex proposito & destinata
animi malitia, sed casu contingunt; veluti si
findens ligna a tergo stantem ita percuteret,
ut moreretur, aut venator feram occisurus
hominem interimeret. Ut vero haec homici-
dia culpa vacent, multa concurrere necessum
est. (1) ut omnis in interfectore occidendi ani-
mus absuerit & intentio. (2) operam dederit
rei non illicita, & (3) eam, quae providi utun-
tur, diligentiam adhibuerit. Hinc ab homici-
dii culpa immunis haud est chirurgus aut
ab eo missus, qui hominem imperite secat,
ut moriatur; nam quamvis omnis in eo de-
fuerit occidendi intentio, relique etiam licite
operam navaverit, quia tamen casum vult
pa aliqua, imperitia videlicet, praesens, me-
rito ipsi id, quod ex hac sectione improvida
secutum, imputari potest; (a) cum affectare
nemo debeat, in quo intelligit vel intelligi
re debet, ignorantiam aut infirmitatem su-
am alii periculosam. Bene (b) Plato: si ser-
vus vel serva aliena rei offecerit, sive imperitia,
sive immediato aliquo usu id fecerit, nec qui-

*Dammum passus est, causam prabuerit, dominus
ejus satisfaciatur, aut servum servamque illi, qui
dammum passus est, tradatur. Et si verò, ceu
dictum, ex casu fortuito agentis, tibi nulla ad-
mixta culpa est, nihil imputari queat, nec
etiam reparatio damni illi locum inveniat,
tamen si (c) dives pauperem per casum for-
tuitum læsit aut etiam interfecit; liberalitati
ipsius ac æquitati naturali omnino congru-
um fuerit, ut vel ipsum læsum, vel hujus
uxorem & filios aliquò beneficio soletur.*

(a) l. idem juris. l. 8. §. mulionem. (b) de LL. lib.
XI. (c) Pufendorf, de Jur. Nat. & Gent. lib. 3.
c. 1. §. 8. p. 259.

§. XII.

*Altera limitationis species est:
nisi quis à DEO ad id expressum habue-
rit mandatum. Cum enim DEUS,
auctor vitæ, summum in omnes
homines vitæ necisque habeat
imperium, potest ille (quemad-
modum fame, peste & alio mor-
talitatis genere homines è vita
collere) ita & Angelis suis aut et-
iam certis hominibus mandare,
ut aliquos aut aliquem è medio*

tol-

collant : cujus mandati (a) in Abrahamo exemplum est, qui iussus à DEO Isaacum, filium unigenitum immolare, omnia, quæ in ipso erant, fecit, ut ejus voluntas impleretur, atque eo (b) facto benedictionem DEI consecutus est. Est & aliud exemplum in Levitis, qui mandato DEI per Moſen ipsis patefacto, ex Israëlitis, qui in adorando vitulo aureo peccaverant, triginta millia hominum occiderunt, quas (c) consecrasse manus suas Domino, ut ipsis detur benedictio, Moſes pronuntiavit.

(a) Genes. 22, 2. (b) c. eod. v. 22. (c) Exod. 32, v. 29.

Homicidium nec simpliciter, nec qualificati nomine digna est cædes hominis, quæ jubente Deo fit, cum eo in casu una è præcipuis circumstantiis, essentiam homicidii constituentibus, deficiat, atque ad cædem hominis, ut veteri homicidiorum dicatur, inter alia & hoc requiratur, ut privata autoritate vita alteri eripatur. Itaq; si (a) quem Deus occidi præcipiat,
ut

ut Abrahamo filium Isaacum, aut Levitis Israe-
 litas, qui in adorando vitulo aureo peccave-
 rant, non licitum fuit homicidium, quæ vox
 vitium includit, & semper eadem hominis de-
 signatam & innocentis, privata auctoritate ci-
 tra casum extremae necessitatis periculumve a-
 mittenda vita, factam designat, sed non erit
 homicidium, quod vite supremæ domino au-
 ctore fit. Ut hinc gravissimè hallucinentur,
 qui hic Deum in jure naturæ dispensasse exi-
 stimant: cum eò in casu nec dispensatio, nec
 alia juris naturalis mutatio contigerit, sed
 potissimè æquus, quem homicidium voca-
 mus, circumstantia mutata fuerit, quo de
 latè in (b) superloribus.

(a) Vid. Hug. Grot. lib. I. c. 7. §. 10. n. 6. (b) c. 3.
 §. 8. & seqq.

§. XIII.

Tertia limitatio hæc est: nisi
 quis a magistratu occidendi aliquem vel
 aliquos acceperit auctoritatem. Magi-
 stratum cum dico, summam in Re-
 publica potestatem intelligo, aut
 eum, eosque, quibus potestas vi-
 tæ & necis in cives a summa po-
 testate mandata est. Dari talem
 reipu-

reipublicæ, aut qui ei præfunt potestatem, patet ex iis, quæ (a) supra de jure circa publica disputavimus: quibus addi debent etiam (b) quæ auctor de Jure Belli ac Pacis ad eam materiam pertinentiam, fuse congregavit. Nos tantum (c) unum locum Pauli Apostoli hic aliter habimus, in quo de potestatibus sublimioribus agens, sic loquitur: *Non sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex iram ei, qui malum egit*: quâ potestate positâ addendum est, Magistratum ea licitè uti posse in pœnam, vel per modum belli, vel per modum medicinae. In pœnam (d) posse facinorosos à magistratu morte puniri, & justè bellum geri adversus eos, qui in rempublicam sunt injurii, patet ex superioribus: quibus consequens est, eos, qui talibus

talibus ministeriis inserviunt, nequaquam in jus naturæ peccare. Potest & magistratus medicis facultatem facere occidendi hominis, qui sanari nequit, & à cujus vita contagium metuitur, & abigendi foetus, ut puerpera fervetur, item amputandi membri, ne pars sincera trahatur.

(a) c. VI. §. 17. (b) Hug. Grotius de Jur. B. & P. lib. 1. c. 14. §. 7. & passim. (c) Epist. ad Rom. 13. 4. & 5. (d) Sylv. Summ. in dict. verb. homicid. n. 2. §. tertium.

Nec minus ab homicidio immunes sunt non solum summe, hisque inferiores & minores potestates, sed & omnes illi, qui ab his occidendi jus & auctoritatem acceperunt, sive sint milites, sive carnifices, sive alterius ordinis homines. Et quidem de summis potestatibus, quin ipsis summum jus vitæ & necis competat; dubitamus nulli, si modo (a) cogitemus, quod hominum improbitas in conturbanda pace & tranquillitate publica nunquam otiosa sit, & semper extra aut intra civitatem reperiantur, qui eam inquietare bonumque publicum subruere conantur, ad quos pro-
inde

inde coercendos magistratus, tanquam custodia tranquillitatis publicæ, erit, eos ferè persequi & vi, si opus, bellicâ ac armis adversus externos, aut judiciali adversus subditos uti, & deperditæ malitiæ homines, tanquam venenata & noxia animalia à vita & generis humani consortio tollere. Atque huc pertinet locus (b) *Pauli*: *Hortor, ergo ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis, ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate, nam id bonum gratumque est apud Deum Servatorem nostrum, qui omnes homines vult salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire. Ex quo loco inter alia & hoc edocemur, DEO gratum & acceptum esse, ut Reges Christiani aliis Christianis vitam tranquillam ac quietam præstent, quod quomodo fieri soleat, nemo melius exposuit (c) *Paulo*: *Dei minister est tuo bono: quod si feceris quod malum est, metue, non enim frustra gladium gerit: Nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit. Quod de Regibus & supereminentibus potestatibus dictum, id quoque de inferioribus & subordinatis potestatibus intellectum volumus, utpote quæ (d) personas publicæ potestatis gerentes ex delegata sibi potestate secundum leges sceleratissimos**

tiffimos morte puniunt. Neque hinc excu-
 dimus *militēs* eā lege contracti, ut injuriam
 ab hoste illatam vindicent, eumque & in
 persona & rebus ladant; ut & *carnifices* ali-
 que *ministri publici*, ad id à summa potestate
 aut summa minore constituti, ut quod ipsis
 demandatum ex officio suo promptè exe-
 quantur, gladiumque & virgam in immori-
 geros, nullo ex populo repugnante aut id im-
 pediente, stringant; neque enim homicidi-
 um committunt qui ministeriam debent ju-
 benti magistratui. *Ut hinc graviter peccent*
illi, qui damnatos supplicio vel è manibus li-
ctorum eripere, pergentes ad supplicium resi-
nere ac defendere, aut carnificem, primò ictu
à nece aberrantem saxi telisque perere, inque
ipsa carnificina obruere conantur, sicuti unò
die Lubeca quinque carnifices in carnificina
ita à populo obrutos & extinctos esse, tradit
(e) Justinus Goblerus, & ex eo (f) Petr. Gre-
gorius. Impediunt enim mortis meritæ sup-
plicium justitiæque cursum sufflaminant.
 Quocirca ut huic temeritati populi obviam
 iretur, *Carol. V. Imperator*, in constitutione
 de capitalibus suppliciis sapienter decrevit,
 & sub capitis pœna prohibuit, ne quis ulla
 ex parte carnificem in carnificina remoretur,
 his verbis: (g) *fractò post sententiam definiti-*
vam bacillò judicis, quumque lictor reum ad
locum supplicii trahit, prator palam ac publice
excla-

exclamati denuncis rique, ad eoque magistratum
 atque potestatis nomine sub capitali pena jube-
 ri faciat, lictorem nulla ex parte remorari
 impediri, etiamsi casus in euentu fuerit, nulla
 illa viatorum manus injici.

(a) Vid. Instit. Moral. Part. II. c. XV. §. 1. b
 sequ. (b) I. Timoth. II. 13. 3. (c) Rom. XIII.
 4. (d) Augustinus lib. I. de Civit. DEI. c. 21.
 Caus. 23. qu. 3. (e) in Histor. Lubecop.
 Syntagm. Jur. Univ. Part. III. lib. XXXI.
 c. 38. n. 7. (g) art. XCVII.

§. XIV.

Quarta limitatio esto: nisi, quis
 vitam suam defendens cum moderamine
 inculpata tutelæ aggressorem occide-
 rit. Cujus hæc est ratio, quod
 vitæ defensio naturaliter unicui-
 que concessa est, ut pluribus (a)
 supra demonstravimus, neque uti-
 li privato jus est in vitam alteri-
 us, quare si quis in nostram vitam
 attentet, (b) jure is à nobis potest
 interfici. Sed imprimis notan-
 dum id fieri debere cum modera-
 mine inculpata tutelæ, neque ejus
 mode-

moderaminis limites excedendos, qui nisi exacte observentur, incidit quis in dolum aut culpam, atque ita se peccato obnoxium reddit.

Consistit autem (c) moderamen hoc in causa, modo ac tempore.

Causa moderaminis est injusta offensio insultantis, neque enim potest justa esse offensio insultanti, nisi præcedat injusta offensio.

Modus vero defensionis in eo consistit, ut propulsatio proportionem habeat ad offensionem seu periculum mortis imminens. Nec enim defensio, quocunque modo fiat, justa est, sed requiritur, ut eodem modo, quo infertur, repellatur.

Ratione vero temporis defensio fieri debet in continenti, h. e. in ipsa concertatione, ne videlicet quis alium ex intervallo, & cum jam ad extraneos actus discessum est,

reperi

repercutere præsumat. Quibus omnibus ritè observatis, qui ita se defendit, homicidii reus non est.

(a) C. VII. §. 3. (b) Sylvest. Summ. in verbo bellum. (c) Gloss. in l. 1. Cod. unde is. ibique Barth. n. 7. Jul. Clar. dicto §. homicidium.

Nec minus ab homicidio excusatur, qui se, in certissimo vitæ discrimine constitutum, tuctur cum moderamine inculpatae tutelæ adversus aggressorem, etiam cum hujus interfectione. Quid verò sit tutela inculpata, quam latè sese porrigat, quod ejus moderamen, quæ singula hujus momenta, idque genus alia, multis egimus cum in (a) Institut. Moral. tum in dissert. de hoc argumento. Saltem de Moralitate hujus tutelæ in præsentî attinet dicere, eamque non iniquam esse cum expressis tum ex secundis naturæ Stoicorum ostendere. Cum enim (b) prima naturæ homini, ut aliis animalibus, vitæ membrorumque conservationem commendent, ipseque, simul atque nascitur, sibi concilietur, non ad se conservandum solum atque ad suum statum, & ad ea, quæ conservantia sunt ejus status, diligenda, sed & ad pellenda contraria, seu ea, quæ vitæ interitum videntur adferre, evidens est, quod inter prima natu-

Ee

ra

re nihil sit, quod huic tutelæ aut bello privato repugnèt, sed potius omnia ei faveant, cum animantibus singulis, eoque etiam homini, ut eximio animanti, vires ideò concessæ sint à natura, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant; sed nec post (c) hæc cognita quæ sequuntur illisque multò digniora sunt, secunda naturæ, ei tutelæ adversantur, utpote quæ non omnem vim sed injustam inhibent, eamque solùm, quâ jus alterius tollitur. Cum enim nemini jus sit in alterius vitam, nisi ad id instructus sit à magistratu, aut etiam Deo, cui jus dominiū plenissimum ut in res nostras, ita & in vitam competit, ideò quotiescunque vita hominis in certissimum discrimen vocatur, & alia ratio expediendæ salutis non suppetit, toties ipsi jus est quovis modò attentatum periculum abs se repellendi & vim injustè sibi illatam vi justâ vindicandi. *An autem etiam in sensu agente hæc tutela justa sit? nec minus an præter hoc, quod jure natura non iniqua sit, etiam nec charitati Christianæ & scitiæ religionis, Christianæ contraria sit?* altioris indaginis res est. Quod igitur primam attinet questionem, alii eam affirmant, alii negant. Sed utrumque mendosè admodum & falsò. Cum fieri possit, ut in quibusdam casibus tutela hæc jure naturæ præcepta ac debita sit, ut sine peccato omitti nequeat; in aliquibus indebita; in

ple-

plerisque verò permiffa & jure naturæ non injufta. *Primi casus* exemplum eft in fubditis imperantibus, viatorum præfidibus, militibus, ducibus bellicis aliisque, quorum munus eft ab aliis vim abarcere, quorumque interitum tot hominum falutem everti neceffum eft. Hi omnes, nifi velint fe peccato obnoxios reddere, non poffunt vi officii aut etiam juramenti, quò reipublicæ obftricti funt, vitam fuam injuftis invaforibus, eis parcendo, prodere. *Alterius* exemplum eft in ipsis fubditis verè talibus, quibus etiam in præfentiffimum vitæ discrimen adductis, principem tamen fuum invaforem & patris patrem occidere nefas effe, *Hugo Grotius & nos* ex fine reipublicæ aliisque demonftravimus. *Tertii* denique exemplum effe poteft in unoquoque, quem proprium duntaxat vitæ periculum in fui defenfionem rapit, quique an fuperftes fit, aliorum haud multum intereft. Hunc enim ad defenfionem fui quocunque modo expediendam teneri, aut omiffione illius peccatum incurtere negamus, præfertim ubi invaforis vita multis eft utilis, & præterea probabiliter ab eo, qui invaditur, prævidetur, aggrefforem eade non folum temporalis & hujus, fed & æternæ vitæ periculum incurrere. Et quamvis in hujusmodi imminentis periculi magnitudine conftituto fæpè non fuppetat con-

filium aut ratiocinandi copia, ut merita personarum ita, ut decet, accuratè ponderare possit, & ejus periculi, in quod quis seipsum conjicit, & ex quo etiam, si desisteret, facile liberari posset, nulla habenda sit ratio, tamen ut ejusmodi defensio in obligatione sit, & inter ea connumeranda sit, quæ sine peccatò omitti nequeunt, verò nullatenus videtur simile. Quod alteram questionem concernit, an homini Christiano, quæ tali, cum se apud Deum in statu gratiæ constitutum esse videt, incumbat, ut ipse potius pereat, quàm ut alter, si occidatur, periculum aeternæ damnationis incurret? præter Gersonem, Augustinum de Ancona, Richardum de S. Victore, Accursium aliosque afferit (d) magni nominis Theologus Rostochiensis, Henric. Müllerus, qui sententiam suam partim dictis Scripturæ Sacræ, partim exemplis, partim rationibus ex lumine naturæ petitis, partim etiam Doctorum & S. Patrum testimoniis comprobat. Inter dicta Scripturæ S. quibus sibi placet, Celeberrimus Vir, sermè princeps est illud, quod Joh. 3, 16. habetur. In hoc cognovimus charitatè Dei, quoniam illè animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animam ponere. Quod tamen ipsi nequaquam patrocinator. Quamvis enim vi illius dicti quilibet Christianorum sit obligatus non ad adeunda vitæ pericula solùm, sed & ad profundendam vitam

pro

pro fratribus , ad exemplum Christi , non quidem quâ specialem mortis rationem , satisfaciendô pro peccatis , cum id omninô impossibile sit , & frater fratrem redimere nequeat ; sed exemplum illius certâ ratione sequendo , ut si fratri æterna morte pereundum sit , potius mori debeamus , quàm ut ipse æterno pereat exitio ; tamen an hæc indistinctè ad utrumquemque , cujus vita spiritualis periclitatur , etiam ad injustum invasorem , extendenda sint , ut invasus lege charitatis potius occidi malit , quàm ut invasor æternum pereat , meritò ambigo , cum nullum aggressori alterum invadendi jus sit , & per seipsum si velit , neque amplius suæ nequitia injustæque invasioni immoretur , citra alterius temporalis vitæ jacturam salvari æternoque eripi possit exitio. Non igitur indistinctè & absque ullo personarum discrimine vitam nostram temporalem & hinc & alias in Evangelio pro proximi vitæ æterna profundere jubemur , sed tum demum , cum vitæ nostræ profusio alteri ad suam spiritua-lem & æternam est necessaria , & absque illa hæc haberi tuerique nequeat , id quod ad præsentem casum , quò aggressor vitam meam aut alterius citra omne jus & fas in præsentissimum discrimen vocat , transferri nequit. Ad cetera laudati Viri dicta , quæ habentur non solum *Matth. VII, 12. Omnia*

quacunqve vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis: & Matth. XXII, 39, quò jubemur proximum diligere ut nos ipsos, sed & exempla Mosis & Pauli, quorum, uterque pro fratribus eorumque salute, ille quidem ex libro vitæ deleri, hic anathema fieri voluit; & rationes ex lumine nature petitas, ut & testimonia S. Patrum aliorumque, quæ laudatus Vir opinioni suæ firmandæ aut illustrandæ adducit, responsum fuit in *dissert. de Moralitate tutelæ inculpatae. c. III. §. V. & seqq.*

(a) Part. I. c. X. §. 17. (b) Hug. Grotius de Jur. B. ac P. lib. I. c. 2. §. 1. n. 1. (c) Idem cit. l. n. 2. Vid. diss. de Moralit. tutel. inculp. c. 1. §. 3. (d) In Theologischer Erörterung zweyer Fragen: (1.) Ob ein Christ in gewissen Fällen für seinen Nächsten das Leben zu lassen schuldig sey. (2.) Ob ein Christ/ von einem Trunkenbold überfallen / lieber tödten soll / oder sich tödten lassen?

§. XV.

Restat nunc etiam aliquid dicamus de secunda hujus capituli parte, nempe de corporis humani læsione: sed id paucillum erit, quia ista pars iisdem fere, quibus prior, innititur fundamentis. Cum enim
uni-

unicuique homini tam licita sit
 conservatio membrorum & inte-
 gritatis totius corporis, quam
 ipsius vitæ; sequitur inde, ean-
 dem in utroque casu esse juris di-
 spositionem, ideòque utrobique
 peccari in jus naturæ, & utrobi-
 que easdem dari ampliaciones &
 limitationes, ut à nobis hic vo-
 cantur. Quod igitur de delicto
 deliberato & simplice supra di-
 ctum est, etiam huc applicari de-
 bet; distinctio quoque de effe-
 ctu secuto aut non secuto, etiam
 hic locum habet. Item quæ de
 expositione infantum, de man-
 dato, de sæviendo in corpus pro-
 prium, tractabamus, etiam ad
 amputationem membri & læsio-
 nem per vulnera porrigi debet.
 Denique potest etiam dari ca-
 sualis læsio, (a) posset & dari

Ec 4 man-

mandatum divinum. Certè mandatum magistratus in pœnam locum quotidie habet in amputatione membri & læsione corporali; & aliquatenus etiam, quæ de moderamine inculpatae tutelæ diximus, huc pertinent: quem enim licet occidere, cum & licet lædere, dummodo utrobique sit præsentaneum vitæ periculum.

(a) Exod. XXI, 24. & seqq.

Verissimum est, quod læsio corporis humani membrorumque mutilatio iisdem ferè, quibus cædes hominis, fundamentis nitatur, eoque cuncta, quæ circa illam partem dicta sunt, mutatis mutandis ad membri mutilationem accommodari queant: cum natura unicuique hominum ut vitæ, ita & membrorum, (a) præcipuè nobiliorum eorumque, quæ restitui nequeunt, aut periculum mortis post se trahunt, integritatem ad eò tenero sensu commendaverit, ut non possit non omnibus modis ipsam tueri. Hinc si quis nasum aut aliud nobilius corporis membrum mihi auferre vellet, justissima tum adversus illum

illud esset defensio, non tantum quod tale non detur restitutio, sed quod qui tale quid mihi intentat meus hostis fit, qui quantum in se mihi adversus ipsum in infinitum dat licentiam. Et si licitum est membrum aliquod corporis abscindere, ut sua partibus ceteris sanitas constet & incolumitas, quidni etiam in eandem incolumitatem licitum erit hominem, mutilationem membri inferre volentem, ferare & occidere; eo maxime in casu, quod in vaso liquidò constare nequit, intra quos limites illa statura, & num membrum minus dignum an princeps sit aggressurus? De cetera quæ supra de homicidio casuali & voluntario, deliberato & indeliberato seu simplici, mediato & immediato; ut & de conatu aliisque allata sunt, ea omnia ad mutilationem membri corporisque humani læsionem facile possunt pertrahi, utpote quæ & deliberata ac simplex, casualis & voluntaria, mediata & immediata &c. esse potest; Sicut & illa, quæ de moderamine inculpate tutelæ diximus, aliquatenus læsioni corporis aptari possunt, ita ut quæ servandi membri causa sit occisio, non nisi tum procedere videatur, cum periculum mutilationis & læsionis corporalis sit præsens, nec aliter nisi eade aut læsione alterius, averti nequeat;

quod

quod si verò medium suppetat, quò à tali
 ausu objectione gladii vel consimilis alteri-
 us armorum generis aggressor deterreri pos-
 sit, periculumque aliter, quàm occisione in-
 vavoris depelli, injusta tum erit illa defen-
 sio, nec inculpatæ tutelæ, sed homicidii no-
 mine censenda.

(*) Hug. Grot. lib. II. c. I. §. 6. Winclerus de
 Princip. Jur. lib. 4. c. 10. p. 408. & seqq. Be-
 clerus Comment. in Grot. lib. 2. c. 1. §. 6.
 Pufendorfius de Jur. Nat. & Gent. lib. II.
 c. V. §. 10. Textor Synops. Jur. Gent. c. V.
 num. 13.

CAP. XII.

DE ADULTERIO, IN- GESTU ET SCORTA- TIONE.

§. I.

omprehendit hoc caput
 materiam legis quartæ,
 earum quas Noachidis
 datas

datas Hebræi tradunt, quæ vocatur: *de revelatione turpitudinum, sive, de turpitudine ex concubitu.* Ejus species primaria est *Adulterium, quod natura turpe* (a) *Ulpianus* vocat: hinc illud (b) *Isidori: quid in omnibus peccatis adulterio gravius?* Etymologiam vocabuli si quærimus, hæc nobis se probat maximè, quod *adulter & adultera* dicuntur, (c) *qui & ille ad alteram & hæc ad alterum se conferunt.*

(a) I. probrum 41. ff. de Verb. Signif. (b) C. quid in omnibus 16. caus. 32. qu. 7. (c) Fests. voce adulter.

Nullusque de ea lesione, que petit alterius vitam; Nunc de illa, que circa partem corporis versatur; Cujus species primaria & princeps est adulterium, ita dictum, quod est, ut Festus notat, ille ad alteram & hæc ad alterum se conferant. Esse autem Adulterium inter gravissima peccata, vel ex sanctimonia & indissolubilitate matrimonii evidens est: cum quod sanctius & arctius ligatum est conjugum, eò scædus ac detestabilius habetur, quò illud polluitur & tollitur, crimen,

§. II.

S. II.

Adulterium aut est simplex aut duplex: & simplex quidem aut ex parte agentis turpitudinem suam trahit, cum maritatus cum soluta se poluit; aut ex parte patientis, cum solutus cum maritata: Hujus peccati magnitudo communiter consideratur in eo consistit, quod per id dissolvitur unitas carnis per matrimonium introducta, maculatur thorus legitimus, violatur sanctissima societas, spoliatur conjux eo jure, quod in conjugis corpus habet, temeratur fides solemniter data & committitur nefaria alieni feminis commixtio. Atque ita peccatum hoc ex pluribus peccatis conflatum est: habet enim admixtam perfidiam, perjurium, furtum & scortationem. Et perfidiam quidem, quia qui hoc committit fidem datam frangit, fidem verò non perfunctoriè datam, sed solemniter atque ita quasi
jure-

² **Jurejurandò** vallatam, quod in *Perjurium* cadit. *Furtum* autem, quia comparem suam debitò amore & complexibus fraudat; demque & *scortationem* involvit, quæ & ipsa suam turpitudinem habet, ut infra latius patebit. *Est etiam* hac res *tristissimi* eventus, quia ex adulteriis non tantum rixas & odia, sed etiam familiarum everfiones & regnorum excidia pullulasse constat. His omnibus accedit in *secunda simplicis* adulterii specie, quod uxor pudicitiam suam prosternit, alienos marito liberos subdit, quæ falsi est species & totam familiam in certa prole confundit & debonestat: In duplici verò adulterio hæc omnia duplicantur, cum ex utraque parte equalis accedat vitiositas.

Adulterium, quod in communi & ut sic est usus rei veneræ seu voluntarius coitus personæ conjugatæ cum alia non sua, est *geminum*, simplex vel compositum seu qualificatum: quorum illud est, cum solutus & persona

sona innupta cum conjugata & maritata, aut
 contra ligatus & persona conjugata cum in-
 nupta seu soluta rem habet; Hoc verò cum
 ligatus itidem cum ligata & nupta concum-
 bit. *Committitur (a) ergò adulterium non à*
duobus conjugatis solum, quod aliàs perfectum,
duplicatum, qualificatum & adulterium nā
ἑσχὴν, Germanis die Ober, oder Ueberhu-
rerey dicitur, sed etiam à conjugato cum non
conjugata, aut conjugata cum non conjugato &
soluto, quod ad dignotionem illius, ceu dixi-
mus, vulgò adulterii simplicis nomine solet
insigniri. Utrumque autem Adulterium in-
trinfeca suâ gaudet turpitudine. Et quidem
(b) quod simplex ex parte agentis & mariti
 attinet, temeratur hōc coitu damnatō fides
 foeminae à marito non perfunctoriè, sed so-
 lenniter data & quasi jurejurando vallata,
 & eò jure uxor, quod ipsi in mariti corpus
 competit, privatur, debitoque amore &
 complexibus spoliatur, eoque ut rectè notat
 Autor crimen & perfidii & perjurii & furti
 incurrit. *Ex parte verò patientis si commit-*
 titur adulterium, uxor suam pudicitiam fe-
 de prostituit, alienos marito liberos & heredes
 subdit, totam familiam incerta prole con-
 fundit jusque potestatis maritalis lædit. *In*
duplicato denique hæc omnia concurrunt &
duplicantur eoque majorem vitiositatem &
turpitudinem ei inexistere necessum est.

Grati

Grave itaque crimen est, *maritum concumbere cum soluta; gravius, uxorem cum soluta. omnium gravissimum, maritum cum alterius uxore.* Illud adhuc (d) notandum quod *lex Julia de adulteriis* verbò quoque stupri promiscuè pro adulterio utatur, cum tamen constet, stuprum propriè ac pressè acceptum in virginem viduamve seu quamlibet aliam mulierem, quæ corpore quæstum non facit, committi, adulterium verò in personam nuptam.

- (a) Molina de Just. & Jur. tom. IV. disp. 89. n. 1. p. 1036. Valent. in 2. 2. Thom. disp. 9. qu. 3. p. 3. p. 2228. (b) Vid. Instit. Moral. part. II. c. X. §. XI. p. 118. (c) Molina cit. disp. (d) Coraf. de Jur. Civil. in art. redig. part. 4. c. 3. p. 382.

§. III.

Falluntur igitur quamplurimum, qui adulterium in solas foeminas maritatas cadere putant. Aliter *Isidorus*, cujus hæc verba: *Non mœchaberis, id est, ne quisquam præter matrimonii sui fœdera aliis misceatur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui præter suam ad alteram accedit.*

dis. Rationem reddit (b) *Ambrosius*, ita scribens: *Nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à Viro, que ab uxore debetur castimonia: quicquid in ea, que non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii crimine damnantur.*

(a) C. non mœchaberis 32. qu. 5. (b) Nemo blandiatur. 32. qu. 4.

Non defunt ex *JCiv*, qui coitum mariti cum soluta non pro adulterio, sed saltem pro simplici fornicatione venditant, permoti cum aliis, tum imprimis hœc, quod coitu isto nulla thori fiat violatio, quam tamen adulterio essentialem & perpetuam esse, nemo non agnoscit. Sed si cogitemus, quod conjugium fit indissolubile vinculum, quodque istiusmodi coitu fides conjugalis, quam mutuo maritus & uxor, renuntiando juri suo in corpus dedere, æque frangatur thorique violetur, atque si uxorata coeat cum soluta, evidens est, non minus adulterii nomine censerì coitum mariti cum soluta, atque ligata & uxorata cum soluto & non conjugato.

§. IV.

Hoc peccatum adeò detestabile est, ut vix ullam admittat exceptionem, ideòque non tantùm ipse actus, sed etiam *conatus* legibus humanis quandoque punitur. Sic legimus *Cn. Sergio Silo*, promissorum matrifamiliæ nummorum gratia diem dictum, eumque hoc unò crimine damnatum. (a)

Non enim factum tunc, sed animus in questionem deductus est: plusq; voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit. Sed quicquid de legibus humanis sit, certè illum, qui animum adulterandi habuit, in legem naturæ peccasse dubium non est, quod & (b) *Triboninus* *JCrus* agnovit, scribens: *Adulterum aliquâ significatione ex animi propositione cujusq; sola, quem diti posse, etiam eum, qui nunquam alienam matremfamiliâs corruperit, siquidem ejus mentis sit, ut*

E f

occa-

occasione datâ id factururus sit. Et Seneca : Non immeritò in numerum peccantium refertur, qui pudicitiam timori prestitit, non sibi. Quin & ipse Magister amorum sic canens :

Ut jam servaris benè corpus, adultera mens est.

Omnibus exclusis intus adulter erit.

Non mirum igitur & (c) Christum præcepta sua etiam ad animum extendisse : Ego verò dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Quem locum respiciens, ait Lactantius. Non tantum adulterium esse vitandum præcipit Deus, sed etiam cogitationem, ne quis aspiciat alienam, & animam concupiscat.

(a) Valer. Maximus lib. 6. c. 1. §. 8. (b) L. Fugitivus 225. ff. de verb. signif. (c) Matth. 7. 29.

Circa Conatum Adulterii eadem, qua supra in doctrina de homicidio, distinctio adhibenda est. Si enim conatus iste adulterandi inefficax intra animum tantum subsiterit, neque

neque ad ullum actum externum transierit, in foro humano puniri nequit, eò quod nemo nomothetarum aut judicum de cogitationibus pravis ac internis voluntatis & mentis motibus judicare valeat, nisi per actus aliquos externos proruperint; etsi qui ejus voluntatis aut mentis fuerit, culpam & reatum, jure naturali aut divino debitum, haudquaquam effugiet. Quò (a) *Christus* respiciens: *qui viderit, ait, mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est in corde suo.* Quod si verò efficax fuerit conatus, & per externum aliquem actum, v. g. *impudicum & columbarum osculum*, quod (b) *Aristophani* *καταγλωττισμα* dicitur, *admotionem manuum in sinum, pecunia ablationem*, quò solò nomine (c) à *Metello Celere*, ita jubente populo, *Cneo Sergio Silo* dies dictus; *injectionem manuum in locum verendorum*, idque genus alias suspiciones & indicia adulterii; ex consensu *Moralistarum* veri adulterii nomine dignus habetur, & pœnam adulterii legibus civilibus determinatam incurrit. Vid. (d) *leges Salicæ Longobardorum, Bojoviorum, Insubrum aliorumque.*

(a) cit. 1. (b) in *Nubibus*. (c) lib. 6. c. 1. (d) *Petr. Gregor. Syntagm. J. C. part. III. lib. 36. c. 12. p. 684.*

§. V.

Quæri potest, an etiam in sponsa
E f a aliena

aliena committatur adulterium? Et id quidem admittunt (a) Jurisconsulti, quibus & nos accedimus, ut nimirum de Jure naturæ etiam in sponsa alterius adulterium sit, sine distinctione, an ea sit desponsata per verba de præfenti, aut de futuro: hanc enim distinctionem jus naturale non agnoscit. Hoc verò necessariò requiritur, ut ille, qui talem sponsam corrumpit, conditionis ejus gnarus sit, atque ita desponsatam esse certò sciat, tunc enim certam spem matrimonii proximè secuturi violans, pro eo est, ac si maritatum vitiaffet.

(a) Gloss. in C. discretionem. 6. in verbo. reatum Clarus §: adulterium. 9.

Adulterii crimen etiam ad sponsas extenditur, ut non solum matrimonium violare non liceat, sed nec (a) spem matrimonii: Ubi tamen ne ulterius quàm par est hoc crimen, porrigatur, præmissâ distinctione inter sponsalia

lia de presenti & de futuro, secuti gravissimos (b) *Doctores*, dicimus, coitum soluti cum sponsa aliena, quacum sponsalia de presenti facta, omninò verum ac propriè dictum adulterium esse, & (c) sponsalia illa à vero conjugio reipsa non differre; non item coitum cum sponsa, quacum sponsalia de futuro facta, cum hujusmodi sponsalia non sint (d) matrimonium, sed obligatio solum ad illud contrahendum, vi cuius quis ad implendum, dandum aut præstandum aliquid adstringitur: Et sicuti in aliis (e) obligationibus cautiones & pignora intercedere debent, ita etiam in pactis sponsalitiis aut matrimonialibus. Quocirca (f) si ex alieno femine sponsa priori modò desponsata uterum gestare, aut alias coitum cum aliquo celebrasse deprehensa fuerit, pœna adulterii punita fuit, ut cum ex aliorum populorum, tum maximè (g) *Longobardorum* legibus evidens est, *apud quos si sponsa adulterata fuerit & non potuerit se ab hoc crimine purgare, à duodecim proximis dissolvantur sponsalia, & illa puniatur pœna adulterii.* Debet autem concumbens certus esse de persona, quòd alteri sit desponsata, aliis non adulterii sed simplicis solum fornicationis crimen incurrit. *An autem etiam coitus cum propria uxore, quam per errorem concumbens credidit esse alienam, hoc pertineat? alia est quæstio? Et*

Sunt qui id affirmant, alii verò negant. *Sic dicendum quod res est, coitus iste pro vero adulterio haberi nequit: cum desit princeps & potissima adulterii circumstantia, nempe uxor non sua seu aliena. Et quamvis quod ipsi urgent, adfuerit proarsis & intentio adulterandi, non tamen (h) hæc sola sufficit.*

- (a) *l. si uxor. l. 13. §. divus, & §. si minor de adult. P. I. propter violatam, C. eodem, Pet. Gregor. Synt. J. V. Part. III. c. 36. n. 2. (b) Covarruv. in 40 Decret. p. 1. c. 1. n. 14. Molina de Just. & Jur. disp. 93. n. 8. p. 1064. Vid. Infit. Moral. part. II. c. X. §. 12. (c) Pet. Gregor. Synt. J. V. Part. II. lib. 8. c. 9. n. 11. (d) Idem part. II. lib. 8. c. 6. in princip. (e) Paulus l. 3. de Action. lib. 44. P. tit. 7. (f) *l. si constante, sol. matri, P. Harmenop. lib. 4. tit. 1. (g) lib. 2. & 3. de Sponsalib. lib. 2. legum Longobard. (h) Vid. Infit. Mor. cit. 1.**

§. VI.

Sed cum adulterium contra naturam statuimus, quomodo id conciliabimus cum legibus multarum gentium, quas inter & Lacedæmonii numerantur, qui adulteria permisisse dicuntur? Nos ad difficultatem hanc enodandam

dam primò dicimus, hanc permissionem tantum fuisse facti, non quod benè fieri judicarent, sed quod tantum huic facto pœnam non imposuerunt, atque proinde id iis impune fuit. Secundò, quod ubi promiscuæ sunt uxores, illic nec proprium sit matrimonium, & per consequens nec verum illic sit matrimonium. Denique & gentes, alioquin benè moratas, per tales leges non posse conveyere jus naturale, sed id nihilominus factum contractum manere ejusque nexum, etiam invitis iis gentibus, durare.

(a) Huic enim juri qui non parebit, ipse fugiet, & naturam hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiam cetera supplicia effugerit.

(a) Cicero lib. 3. de Rep. apud Lactant. divin. Institut. lib. VI. c. 8.

Hac de re jam tum in superioribus egimus, cum diximus, permissiones adulteriorum, latrociniorum, furtorum & id genus aliorum actuum, non nisi nudi facti esse, impunitatem solum sine jure agendi inducentes eoque jure naturale non convellere.

(a) Cap. III. §. VI.

§. VII.

Denique notandum, adulterium nullâ pactâ posse honestari, atque ideò nullam ex iis, quas supra attulimus, quasi exceptionibus à delicto, hic locum habere. Neque enim Deus adulterium, utpote rem omninò probrosam, imperare potest, hoc enim implicaret contradictionem: neque magistratus id juris habet, cum nec belli, nec poenæ hîc ullâ haberi queat ratio: neque ullius rei, imò nec vitæ tutela tanti momenti est, ut adulterium cò-prætextu colorari possit: neque casus fortuitus ullam excusationem,

nem, cum hoc delictum nullum habeat licitum principium & moderamen admittit.

Adeò detestabile est hoc crimen adulterii, ut nec in casu conservandæ vitæ, nec Dei aut magistratus jubentis auctoritate, marito aut etiam soluto cum alia non sua coire liceat, eoque nulla restrictio aut exceptio, quæ in homicidio furto idque genus criminibus aliis locum habet, hîc obtineat. Huic dogmati contrariari videtur(a) *Hobbes*, qui, quid in cive adulterium, furtum aut homicidium sit, unice ex lege civili definiendum esse, his docet verbis: *Etsi lege natura furtum, homicidium, adulterium atque injuria omnes prohibeantur; quid tamen in cive furtum, quid adulterium, quid denique injuria adpellanda sit, id non naturali logo sed civiti determinandum esse. Non enim quamvis ablationem rei, quam alius possidet, sed rei alienæ tantum furtum esse. Ast quid nostrum, quid alienum sit, legis civilis questionem esse. Sic non quamvis occisionem hominis esse homicidium, sed ejus tantum, quam vetat occidi lex civilis. Sic & illum duntaxat concubitum esse adulterium, quem lex civilis pro tali declarat, &c.* Ast stante hâc hypothesi, quod non nisi ille concubitus pro adulterio habendus sit, quem
 lex

lex civilis aut voluntas summi imperantis pro tali declaravit, sponte sua sequitur, adulterium, quod iubente magistratu civili fit, non esse adulterium, sed alium aliquem coitum licitum, eoque ex mente *Hobbesii* haud peccasse apud *Spartanos* senem invalidum, maritum, & uxorem ipsius, quando ob impotentiam illius huic impregnanda robustus aliquis juvenis ex legibus illius urbis substitutus est; cum tamen quid adulterium sit, nec ex legibus civilibus, nec etiam ex divinis, ut quidem (b) *Pufendorfio*, actuum turpitudinem unice ex voluntatis divinae beneplacito deducenti, videtur, sed ex circumstantiis, ad qui huic essentialibus, petendum sit.

- (a) *Element. de Civ.* c. VI. §. 16. & c. XIV. §. 9. 10. (b) *de Jur. Nat. & Gent.* lib. IIX. c. 1. §. 3. p. 1021.

§. IIX.

Nunc ad *Incestum* veniamus, qui etiam quam maxime juri naturali adversatur, sed quibus id casibus locum habeat, operæ pretium est disquirere: est enim quidam incestus naturali lege; est & alius jure civili tantum prohibitus. Prior species à *JCtis* vocatur juris gentium &

& committitur (1.) *cum* (a) *quis ex gradu ascendentium vel descendantium uxorem duxerit.* Inter ascendentes & Descendentes autem etiam comprehendimus eos easque, qui quæve ulli eorum matrimonio juncti fuerunt. (2.) *verò, cum illiciti sunt concubitus inter Fratres & Sorores, consanguineos aut uterinos:* nam & in hoc primo transverfaliū gradu incestum juris gentium cum (b) aliis vocamus. Non item concubitus cum eorum demortuorum conjugibus: ipse enim DEVS in lege Hebræa hanc conjunctionem non tantum probavit, sed etiam expresse præcepto Fratri injunxit, ut (c) prædefuncti sine liberis Fratris uxorem sibi, liberorum quærendorum causa, in matrimonium sumeret. Ideoque & hunc postremum

imum casum & alios ulteriorum graduum à juris naturalis præcepto eximendos putamus. *Civilem* verò *incestum* non tangimus, utpote ab instituto nostro alienum.

(a) L. fin. ff. de rit. nupt. (b) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 5. §. 12. (c) Genes. 38, & Deuteron. 25, 5.

Agit hic de Incestu, & quot modis ille committatur, exponit. Est autem Incestus in communi & ut sic nihil aliud quam coitus voluntarius personarum in eo gradu & linea propinquitatis se attinentium, qua lege, sive naturali, sive positivâ, prohibetur; diciturque ita secundum (a) Nonium, quod coitus ille non castus & legitimus sit; aut potius juxta (b) Angelum Politianum & (c) Liliam Gregor. Gyraldum, quod cestô seu cingulô Veneris, quibus nuptiæ legitimæ inaugurabantur, personæ incestuosæ exornari non possint. Est autem Incestus, ut bene notatum Autori, pro ratione legis aut juris, cum interminantis, duplex: alius juris naturalis, alius positivæ & civilis. Non de hoc sed de illo solum Autori in præfenti propositum est agere; estque ex mente Doctorum pro ratione geminæ propinquitatis

est duplex: vel Consanguinitatis vel Affinitatis: quorum hic est coitus voluntarius personarum se in genere ac gradu ad finitatis prohibito attingentium, veluti Herodis cum Herodiade; ille coitus voluntarius personarum in gradu vel linea consanguinitatis seu ejus propinquitatis, in qua una persona ab altera vel utraque ab una tertia per carnalem generationem descendit, se attingentium, subdividiturque pro ratione lineae Consanguinitatis Rectae & Collateralis in Incestum Consanguinitatis Rectum & Collateralem; quorum ille committitur à personis in gradu & linea recta ascendentium & descendentium constitutis, veluti à patre & filia, avo & nepte, matre aut etiam noverca & filio, avia & nepote, & ultra; Hic à personis in linea collateralis sibi invicem conjunctis, v. g. fratribus & sororibus, consanguineis aut uterinis.

- (a) Vid. Petr. Gregor. Syntag. J. V. part. II. c. XI. n. 2. (b) Miscell. c. XI. (c) de Deis Gentium Syntagm. 13. & in Cythera.

§. IX.

Ratio, cur hac duo incestus genera cum jure natura pugnare statuamus, clara est: & primo quidem, quod nihil foedius sit, quam ut foemina

na ejus semen, ex quo ipsa concepta est, iterum recipiat, aut ut vir eum ipsum, ex quo infans prodiit, uterum suo facto polluat. Denique ut vel hic vel illa fratres sororesque sibi aut procreet aut pariat, atque ita tollatur omnis ea reverentia, quam liberi parentibus debent. Hinc egregie

(a) *Sapiens Judæus: Maximum nefas Patris mortui cubile, quod, tanquam res sacra, intactum sit oportuit, contemnerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundiâ tangi; eandem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem. Quæ ratio etiam, ut ex hoc loco patet,*

in affinitate locum habet: unde

& (b) *Papinianus, novercam privigno, & nurum socero nubentes, jure gentium incestum committere testatur. Et in*

specie conjunctionem novercæ cum privigno (c) Apostolus Paulus

vocat

vocat talem fornicationem, quæ nec inter gentes est. In altero verò casu turpitude hinc elucescit, quod qui ex eodem semine sati aut ex eodem utero nati sunt, ut per naturam arctissima cognatione juncti, mutuòs amplexus exhorrescere debeant, quod vel maxime in Germanis locum habet, ubi utraqve hæc ratio concurrit, ideoqve etiam magis stringit, unde & fratrum, & sororum nuptias, moribus nimirum gentium, prohiberi, Jurisconsulti, Pomponius & Paulus, fatentur.

d) *Libertinus libertinam matrem aut sororem uxorem ducere non potest, quia hoc jus moribus, non legibus introductum est.* Quod ipsum etiam ad serviles nuptias porrigitur, ut jus naturalis esse sciamus, additò hoc elogiò: (e) *Quoniam in contrahen-*

*trahendis nuptiis naturale jus & pudor
inspiciendus est. Unde & utramque
hanc incestus speciem in Barba-
ris damnat (f) Tragedia Græca:*

*Tale est omne barbaricum genus,
Mater jungatur filio, natus pater,
Frater Sorori.*

Hæ rationes in aliis conjunctio-
nibus cum non æquè claræ ap-
pareant, uti cuique eas perspica-
cius investiganti patebit, non mi-
rum, si eas cum jure naturali di-
rectè pugnare negemus.

(a) Vid. de spec. leg. (b) l. final. ff. de cond.
sine caus. (c) I. Corinth. V, 1. (d) l. libero-
tinus. 8. ff. de rit. nupt. (e) L. adoptivus. 14.
§. 2. ff. cod. (f) Euripides Andromach.

*Quod in linea Consanguinitatis Recta
tam Ascendente, quam Descendente coitus pa-
rentum cujuscunque gradus cum liberis, jure
naturali & positivo melioribusq; gentium con-
suetudinibus, in infinitum fit prohibitus, dubi-
tamus nulli; quamvis de causa hujusprohi-
biti concubitus non constet: nam quam (a)
Cicero & (b) Plutarchus, quique hos sequun-
tur*

tur (c) *Augustinus*, (d) *Chrysoſtomus* (e) *alii*,
 afferunt, quaſi ſcilicet ſtante hōc coitu &
 nuptiis inter perſonas in linea conſanguini-
 tatis recta, charitatis & amicitia, quæ maxi-
 mum in republica bonum, amplitudo in an-
 guſtum redigeretur; ea omninō nulla eſt,
 eō (f) quod minus utile, non ſtatim ſit illicitum,
 huicque qualicunque utilitati, ex di-
 fuſa amicitia orta, alia major adverſari po-
 ſit utilitas. Itaque (g) *Thomas* cumque eo
 (h) *Grotius* urgent reverentiæ, quam liberi
 naturaliter ſuis debent parentibus, imminu-
 tionem, quæ tamen & ipſa inſufficiens & in-
 valida eſſe videtur cum præceptum naturale
 de reverentiæ neceſſitudine pro certo ſtatu-
 tale ſit, liberosque eatenus & tamdiu obli-
 get, quatenus & quāmdū tales ſunt. Quo-
 circa *alii* non inveniētes cauſam hujus tur-
 titudinis à priori, quam illi aliique ejusmo-
 di coitibus ineſſe volunt, non niſi à poſterio-
 ri, vel (i) ex obſervatione moratioꝝ gen-
 tium, vel (k) ex varii generis calamitatum
 : miſeriarum cumulo gravique Dei vindic-
 a, vel (l) etiam ex prohibitione divina pe-
 ndam eſſe exiſtimant; Quamvis, quod uſu-
 num probandi modum attinet, (m) non
 merito ille in dubium vocari poſſet, cum
 ter vetita inibi etiam habeatur coitus fra-
 tris cum ſore, quem tamen, ſua natura de-
 trāſecē turpem eſſe, ut conſentaneus, haud

per exigua prohibemur ratione, de qua cum alibi tum in Politicis Institutionibus egimus.

- (a) V. de Fin. (b) Quæst. Roman. 108. (c) de Civit. Dei lib. 15. c. 16. (d) homil. 34. in I. ad Corinth. (e) Tiraquellus lib. VII. connub. n. 45. Anton. 2. p. summe tit. V. c. 5. (f) Grot. lib. 2. de Jur. B. ac P. c. V. §. 12. n. 1. (g) 2. 2. quæst. 154. art. 9. & in supplem. part. 3. qu. 54. art. 3. concl. (h) Grotius cit. l. n. 2. (i) Kulpis Colleg. Grot. exercit. 4. Tiraquellus cit. l. (k) Philo de secularibus legibus. c. contra mœchos. & Homerus Odyss. A. vers. 265. & seqq. de Oedipodis, Lai filii, matrem Epicastam, et ex ignorantia, in uxorem ducentium gravissimis pœnis loquentes. (l) Levit. 18. (m) Vid. Grot. de Jur. B. ac Pac. lib. 2. c. V. §. 14. n. 2.

§. X.

Effectus hujus prohibitionis naturalis in prædictis duabus incestus speciebus non tantum in eo consistit, ut hominem reddat peccati reum, sed etiam (a) ut ipsum matrimonium (de hoc enim solo proprie hic agimus) reddat irritum, propter (b) perpetuam vitii inherens causam: esse enim hanc etiam juris naturalis vim (c)

supra

Supra demonstravimus. Si verò concubitus hi extra matrimonium exercentur, aut si & aliud delictum secum trahant, puta adulterii, tunc & eò nomine specialiter turpitudinem habent; ideoque licet ratione sanguinis aut affinitatis nulla forte inde naturalis nascatur obligatio, tamen ex alio capite, puta adulterii, vel flagitiosæ scortationis in aliud genus peccati incidunt.

(a) L. si stipulor 35. ff. de V. O. (b) Hug. Grot. dict. c. V. §. 12. & 14. (c) Cap. IV. §. 8.

Distinguit hic inter incestuosum conjugium & inter incestuosum coitum extra conjugium commissum; illiusque in linea recta consanguinitatis inter parentes & liberos, aut etiam in collateralibus inter fratres & sorores hunc effectum & vim esse existimat, ut personas non solum culpabiles & peccati reos, sed & ob perpetuam vitii inherens causam conjugium illarum profus inutile & irritum reddat; Quod si verò incestuosus iste coitus inter predictas personas extra matrimo-

nium exerceatur, aut etiam cum adulterio mixtus, & conjunctus sit, *veluti fuit, (a). Thamaræ coitus cum Juda, cujus filio superstiti. Sella ipse desponsata erat, tunc non incestus solam sed & adulterii insuper ac violatæ fidei culpam incurrit.*

(a) Vid. Andr. Rivetus in c. 38. Genes. Exercit. 53. p. 745.

§. XI.

Quæri hic solet, *quomodo species prædictæ incestus contra præcepta nature committi dicantur, cum tamen eas sub primis mundi incunabulis licitas fuisse manifestum sit?* Sed nimirum lex hæc inter eas est, quæ pro certo statu obligant, de quibus & (a) supra egimus. Primis enim temporibus, cum alii non essent homines, ad propagandum humanum genus necessariæ fuerunt fratrum & sororum copulationes: ea verò necessitas succedente tempore, & multiplicatō jam factis mundo, cessavit, atque tunc

(b)

b) primum lex hæc naturæ vim obligandi sortita est.

(a) c. 2. §. 11. & c. 3. §. 9. (b) Hug. Grotius dist. c. V. §. 13. circa fin.

Sed sicuti conjunctio inter fratres & orores, quantum jus naturæ attinet, nec primis mundi incunabilis, nec nunc & hodiernum illicita est, ut multis in (a) *Institut. Politiæ*, alibi que monstravimus, ita nec eodem jure incestus nomine venire potest.

(a) Part. I. c. 2. §. 26. p. 11. & seqq.

§. XII

Ceterum circa alias Incestus species, dubium oritur, cur eas à prohibitione naturali segregemus, cum Deus ipse de his ita loquatur: (a) *Ne pollutamini in omnibus his, quibus contaminata sunt universa gentes, quas ego ejiciam ante conspectum vestrum, quibus polluta est terra: cujus ego scelerâ visitabo, ne evomat habitatores suos.* Nodum hunc fecat (b) *Aucter de Jur. B. ac P.* dicens, illic loci locutionem generalem restringi ad præ-

Eg 3

cipua

cipua capita, ut sunt adulteria, incestus
inter ascendentes & descendentes, atq;
alia flagitia gravissima illic enumerata,
ubi & latius hæc profecquitur,

(a) Levit. 18, 24, & 25 (b) Hug. Grotius dic.

de iur. bell. lib. 2. c. 14. p. 2.

Cum ex Consanguinitate gradibus nullum
nisi in linea recta inter ascendentes & descen-
dentes cuiuscumq; gradibus iure nature interdi-
ctum esse, hæcenus contra Autorem proba-
verimus, dubium hic haud contemnendum
oritur, eccur in prohibitione hujus & cete-
rarum conjunctionum incestuofarum Levit.
XIX. expressarum hæc generalis & magna
cum emphasi toties reiterata subjungatur
sanctio. Ne polluamini in omnibus his, qui-
bus contaminata sunt universe gentes, & vos
vobis advenientibus dispello. Et mox; Ne fa-
cite ullam ex istis rebus abominandis, nam o-
mnes istas fecerunt indigenæ terre istius, qua
vobis exposita est, unde polluta est terra. Nam
si (b) Chananæi eorumque finitimi populi
contrahendô nuptias non solum in linea con-
sanguinitatis recta, sed & collateralis reliquis-
que inibi prohibitis gradibus peccarunt, se-
quitur, ut lex aliqua præcesserit, quæ cum
non fuerit positiva civilis, restat, ut aut me-
re naturalis, aut divina quidem, non tamen
parti

particularis, ſolos Judæos, ſed univerſalis & communis, omnes obligans homines, fuerit. Sed enim ad hæc ipſa poteſt regeri, (c) quod *legutio illa univerſalis: ne polluamini; &c.* non de ſingulis ejus capitibus partibus, ſed de præceptis ſolum ut de *Sodomia, beſtialitate, coitu liberorum cum parentibus, adulterio*, id quo genus aliis conſimilibus ſceleribus intelligendum ſit, cum compertum ſit, (d) *Jacobum* duas ſorores, *Leam & Raabelem*, & *Amramum*, Moſis patrem, *Jacobedam*, amitam ſuam, h. e. patris ſui *Koathi* filiam in conjugio habuiſſe, quod fieri non potuiſſet, ſi nuptiæ illæ jure naturæ fuiſſent prohibitiæ. Relinquitur ergo, ut connubia ſocorum cum fratribus, & ceteræ inceſtuofæ nuptiæ extra eas, quæ inter parentes & liberos intercedunt, non jure naturæ, ſed ſaltem divino poſitivo interdictæ ſint. *Nec juvat* (e) *ſeculis ſentientes, quæ hic comminiſcuntur, diſpenſatio divina.* Cum in iis, quæ jure naturæ prohibita ſunt, nulla, ne ex parte Dei quidem, locum habere poſſit diſpenſatio aut alia legis mutatio, ut (f) ſupra multis demonſtravimus.

(a) Vid. Levit. XII, 24. 25. 27. (b) Zigler. & Oſtander in Hug. Grotii lib. 2. c. 9. §. 34. Ritus vetus in Genet. c. 19. exercit. 127. p. 629.
 (c) Hug. Grot. cit. l. (d) Vid. Saldenus de Jur. Nat. & Gent. lib. V. c. 9. qui quoque Amrami genealogiam illic exhibet. Grot.

cit. l. n. 1. (e) Vid. Rivetus, Ziglerus, Ob-
 ander cit. loc. (f) C. III, §. IIX.

§. XIII.

Restaret hic aliquid etiam af-
 ferre de prodigiosa Venere, sed cum
 hoc peccatum revera & aperte sit,
 quemadmodum etiam vocatur
 contra naturam, ubi (a) amor qua-
 ritur, nec videtur; nos unô id verbô
 attigisse contenti, ab accurata
 hujus peccati examinatione su-
 persedebimus, quod longè me-
 lius vitatur nesciendo, (b) ubi sce-
 lus est id, quod non proficit scire.
 Hinc & (c) Apostolus, qua in occultis
 fiunt ab ipsis, turpe est & dicere.

(a) L. cum vir. 31. C. ad l. Jul. de Adult. (b) dict.
 l. 31. (c) Paulus ad Ephes. V, 12.

Prodigiosa Venus, quæ inter luxuriæ
 species omnium gravissima est, & non semel
 ab ipso etiam (a) Spiritu S. notata, pro va-
 nitate objecti & exercendi eam modo, ex-
 mense (b) Thome, Moralistarum principis,
 aliorumque committi solet, vel sine concubitu,
 provocando eliciendoque semen humanum vel
 in

*in seipso vel in alio, & Moralistis Pollutio five
 Molities & Scholiasti ad 1, Thucydidis μα-
 λακία, eamque committentes ab (c) Augu-
 stino, Petronio, Ausonio aliisque, de quibus (d)
 Hugo Grotius, molles, p̄thici, & μαλακοὶ di-
 cuntur; vel cum concubita, concumbendo aut
 cum alterius speciei supposita, bestia aut demo-
 ne diciturque bestialitas; aut cum persona e-
 jusdem speciei, sed ejusdem sexus, veluti concu-
 bitus cum masculis, & Sodomia dicitur eam-
 que exercentes (e) Phedro & Martiali Triba-
 da, Tertulliano fētrices vocantur; aut deni-
 que cum persona ejusdem speciei diversiq; etiam
 sexus, sed non servato naturali concumbendi
 modo, sive quoad corporis partem, sive ali-
 ter, de quo concumbendi modo prapostero &
 non naturali preter (f) Cajetanum, (g) San-
 chez, (h) Sylvestrum pluribus egere (i) Anton.
 Diana & (k) Leonard, Lessius. Illud adhuc
 hic notari velim, quod, Sodomitis olim ho-
 dieque Italis usitatisimum vitium, Sodomia,
 quæ ceu dictum, coitus maris cum mare est,
 & à Casa & Episcopo Beneventano, in gratiam
 Alexandri, (l) Pontificis Romani, huic vitio
 deditissimi, peculiari scripto tanquam opus
 divinum commendatum, malè confundatur
 cum bestialitate, à qua tamen cum aliis tum
 imprimis objecto differt; sed & istud, quod
 prodigiosa Venus, eò quod aliò modò quàm
 quem actus Venerei naturalis conditio exi-
 git,*

git, & natura omnia animalia docuit, exerceri solet, etiam alio nomine *luxuria* & *vitium contra naturam* dicatur.

(a) Rom. I, 27. (b) 2.2. qu. 154. art. 11. (c) de Civ. Dei. lib. VI. (d) Comment. in c. 6. v. 10. I. ad Corinth. (e) Idem comment. in v. 26. c. I. ad Rom. (f) ad Thom. cit. qu. 154. art. 1. respons. ad 4. §. 2. de modo, & cit. art. 11. ad 4. (g) lib. 9. de matrimon. disp. 16. (h) verb. debitum. qu. 4. (i) tom. 2. tr. 6. de Sacrament. Matrimon. (k) de Just. & Jur. lib. 4. c. 3. (l) ut testatur Joh. Latus Compend. histor. suæ fact. & prof.

§. XIV.

Succedat itaque disquisitio de *Scortatione* sive *Venere vaga*, quæ cum meretricibus exercetur, & hanc quidem etiam contra naturalis legis prohibitionem esse statuimus. Cum enim castitas motumque pudor & verecundia naturæ ejusque auctori DEO quàm maximè placeant & consentanea sint, consequens est, ut scortatio, utputa iis omnibus repugnans, lege naturali sit prohibita: præfertim

fertim cum dicatur (a) *foedissima*,
 eorum nequitia, qua pudorem suum alie-
 nis libidinibus prosternant. Et ratio
 est, (b) quia omne peccatum, quod-
 cunque fecerit homo, extra corpus est,
 qui autem fornicatur, in suum corpus
 peccat. Accedit, (c) quod qui adha-
 ret meretrici, unum corpus efficitur,
 atque ita (d) membra nostra facimus
 membra meretricis, quæ ipsa cum sit
 propudium & probri plena, quo-
 modo potest non dehonestare
 seipsum, qui se cum ea conglu-
 tinat.

(a) I. foedissimam 20. C. ad l. Juliam de Adult. (b)
 I. Corinth. VI, 18. (c) dist. t. VI, 16. (d)
 Ibid. v. 15.

Sed cum de hac questione jam tum supra
 c. 2. §. 5. p. 174. pro instituti nostri modico
 egimus, ideo supersedentes hoc labore illud
 saltem adhuc addimus, quod actus (a) hic Ve-
 nereus, (b) quatenus ad conjunctionem mere-
 triciam restrictus, a fornicibus seu locis vitibus
 extra mœnia urbis Romæ, in quibus meretrices
 degentes questum suum exercebant, fornicatio
 eumque

enimque exercebant fornicatores & fornicatrici-
 ces, (c) à Martiali verò Submèntiana dictæ
 fuerint:

*Conviva Zoite quisquis potest esse,
 Submèntianas cœnet inter uxores.*

(a) Petr. Gregor. Syntag. J. V. part. II. lib. X. c. 2.
 n. 39. p. 134. (b) Gelas. Papa in c. lex illa §.
 cum ergo, 36. q. 1. (c) lib. III.

§. XV.

Verum est, hanc legem natu-
 ræ apud multas gentes fuisse pe-
 nitus obliteratam etiam apud
 Romanos, unde hoc apud (a)
 Pœtam, de lupanari ex senten-
 tiâ Catonis agentem:

*Huc, æquum est, juvenes descendere.
 Sed repetendum hic quod & (b)
 supra monuimus, ab unius atque
 alterius gentis deviatione à lege
 non posse concludi, eam reverà
 non obligasse, præsertim cum
 ipsa honesti ratio in contrarium
 militet: Certè hujus legis obli-
 gatio apud Judæos fuit agnita:*

ita

ita enim eorum lex loquitur : (c)

*Non erit meretrix de filiabus Israël, nec
scortator de filiis Israël, quæ etiam
ad Christianos transit, non ex
novæ legis præscripto, sed ex
restauracione veteris, & homi-
nibus congenitæ. Hinc rectè
Apostolus : Hæc est voluntas Dei, san-
ctificatio vestra, ut abstineatis vos à for-
nicatione, ut sciat unusquisq; vestrum
væ suum possidere in sanctificatione &
honore, non in passione desiderii, ut gene-
tes, quæ ignorant DEUM.*

(a) Horatius. (b) supra c. 3, §. 6. (c) Deuteran.
c. 23. (d) I. ad Theffalon. IV, 3.

Verissimum est, quod olim multis gen-
tibus scortatio simplex non illicita fuerit,
(a) quin cultum Numinis in eo aliqua po-
suerint, ut de *Babylonia* memorat (b) *Strabo* ;
*Omnibus, ait, Babyloniarum mulieribus
mos est ex quodam oraculo apud quoddam Ve-
neriæ sanum cum hospite corpus miscere.
Cum comitatu & cultu plurimo ad illud veni-
unt: qualibet funiculo coronatur. Qui vixit
ad eam admittitur, poscitur super ejus genibus
argento,*

argento, quantum convenire videtur, cum ea
 longe à fano abducta rem habet. Id argen-
 tum Veneri sacrum est; Et de Corinthiis (c)
 Idem: fanam Veneris Corinthi ita fuit locuples,
 ut plures quàm mille habuerit sacrorum famu-
 las meretrices, quas dea viri mulieresque dedi-
 caverant. Nec dissimilia de regionis Ta-
 tanicæ Tebeth incolis refert (d) M. Paulus
 Venetus: Nullus, ait, vir ibi ducit uxorem vir-
 ginem, sed si quam ducere instituit, necesse est,
 ut prius à multis viris sit cognita: ajunt enim
 mulierem non esse conjugio aptam, nisi prius
 fuerit stuprata. Unde quando viatores & ad-
 vena aliunde venientes hanc transeunt regio-
 nem & quietis gratia tabernacula sua ponunt,
 mulieres ejus loci habentes filias nubiles, ducunt
 illas ad peregrinos, aliquando viginti, quandoq;
 triginta aut plures juxta numerum advena-
 rum, rogantes eos, ut quilibet unam è virgini-
 bus sibi associet atque concubitu ejus fruatur,
 quamdiu illic manserint. Illi igitur matro-
 narum precibus victi, deligunt sibi ex puellis
 quas volunt & matrimonio aptiores reddunt.
 Et quum recedere volunt, nullam secum abdu-
 cere permittuntur, sed parentibus fideliter resti-
 tuunt. Exigit etiam puella ab eo, qui eam de-
 floravit, jocale aliquod sive manusculam, quod
 ostendere possit teu argumentum sue defloratio-
 nis, Et qua à plurimis viris fuit amata atq;
 corrupta, & multa habuerit talia jocalia, que
 osten-

*ostendat proles, hæc nobilior habetur, faciliusq;
 & honorificentius maritalari potest. Et quando
 honorificè vult incedere, suspendit ad collum
 omnium amatorum insignia: quandoq; pluri-
 bus fuit grata, tantò honore digna judicatur.
 Quamvis autem his aliisque populis, malis
 moribus corruptis, id in usu fuerit, non ta-
 men ab unius atque alterius, aut plurimorum
 gentium deviatione à lege naturæ, statim
 inferri potest, quod actus hujusmodi non
 moraliter turpis, aut quòd gentes illæ eâ le-
 ge non obligatæ fuerint ad hos idque genus
 alios actus moraliter malos omittendos.
 Cum sufficiat, quod plerisq; gentibus hujusmo-
 di coitus exosus, & meretrices nunc (e) infam-
 miâ notatæ, nunc (f) undis submersæ, idque ge-
 nus (g) aliò mortis genere affectæ fuerint.*

- (a) Georg. Calixtus Epitom. Theol. Moral. de LL. p. 49. (b) lib. IIX. (c) Herodotus lib. I. (d) lib. 2. c. 37. (e) Vid. Demosthenes orat. cont. Androt. Libanius in arg. orat. (f) Heraclides lib. de Polit. in Polit. Corinth. (g) ut in Palmaria, teste Petr. Martyre in lib. novi orbis de insul. nupt. reperit. Vid. Petr. Gregor. J. V. Part. II, lib. X. c. 2.

§. XVI.

Plura ad hanc materiam de concubitu illicito possent in medium adduci, utputa de rapto Virginum,

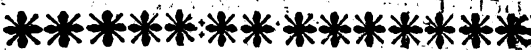
ginum, de stupro violento, & alia id genus, de quibus nos jam verba non faciemus, quia eorum peccatorum natura ex iis, quæ hæcenus differuimus, facillè potest cognosci, & quia ea omnia apud Ictos suis locis satis accuratè tractata reperire est.

De Moralitate raptus virginum & stupri violenti illiusque à plagio discrimine sufficienter egimus in Institutionibus Moral. Part. II. c. X. §. 15. 16. & seqq. quo brevitatis causa B. L. remittimus. Illud saltem adhuc annotare non omninò inutile fuerit, quod Raptus non solum virginis & femine adhuc illibatæ, ut quidem contendit Autor, sed & corruptæ & defloratæ violenta abductio sit, sive jam ipsi (a) femine, sive parenti, sive utrique illa abductione vis inferatur, modò fornicandi vel cohabitandi causa contigerit; quamvis (b) majori conjuncta cum malitia sit illa abductio, quæ contra utriusque & femine & parentum voluntatem facta fuit. An autem turpiter violentis & meretricis abductio violenta raptus nomine venire possit? dissentiant Doctores; (c) Paulus Castrensis & (d) Bal-

(d) Baldus distingventes inter nuptam & in-
nuptam, non hujus sed illius solum abdu-
ctionem raptus nomine dignam judicant.

Sed (e) Accursus cumque secutus (f) Cynus
potius ad adulterium quam raptum referre
malunt, rati hunc non meretricum, sed ho-
nestarum personarum esse.

(a) Gelasius. cap. lex illa, in princ. & §. raptus
qu. 1. (b) Thom. 2.2. qu. 154. art. 7. Valentia
l. cit. 2232. (c) Conf. 272. (d) in l. consenta.
quomodo & quand. jud. C. per text. §. 1. de
restit. (e) gloss. in l. unic. in verbo, honesta-
rum. (f) ibid. de raptu virg. C. Vid. Petr. Gre-
gor. Syntagm. J. V. part. III. lib. 36. cap. 8.
n. 9. p. 676.

CAP. XIII.

DE

FURTO ET DA- MNO INJURIA FACTO.

§. I.

Unc ordo nos deduxit
ad ea nocumenta, qua homi-
nibus circa bona inferuntur,
in quibus preceptum de furto

Hh

præci-

præcipuum locum obtinet. Quod & ipsum juris naturalis esse, Juri nos docent veteres, qui (a) furtum naturâ turpe & lege naturali prohibitum, exsertis verbis pronuntiant, idque definiunt contrectationem fraudulensam lucrificandi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve. Etymologiam etiam addunt à Græco sermone, qui φῶρες appellat fures, à ferendo, i. e. auferendo sic dictos.

(a) L. probrum 41. ff. de V. S. (b) L. 1. §. 2. ff. de furt. (c) §. furtum II. Instit. de oblig. quæ ex delict.

Hucusque de Injuriis, quæ hominibus circa partem corporis inferuntur, veluti Adulterio, Incestu idque genus aliis egimus. Sequitur ut de iis disseramus, quibus petuntur hominum bona & facultates, inter quæ Furtum, quod septimo Decalogi præcepto: Non furtum facies: interdicitur, & Philosophis describitur contrectatio rei alienæ invito possessore facta, ex æra casum extremæ necessitatis; aut Juri: contrectatio fraudulosa lucrificandi

*ziendi causa, vel ipsius rei aliena, vel etiam
usus ejus possessionisve.*

§. II.

Neque longè quærenda est ratio, cur hoc præceptum prohibitivum de furto legi naturali attribuat: nam non tantum hoc inter prima præcepta, omnibus Noachidis à Deo data, Hebræi numerant, sed etiam Philosophi testantur, (a) *justitiam in eo sitam esse, ut absterneatur alienis.* Et alius: *lex (b) altera & ipsa sua natura sancta atque divina ea est, qua semper & ubique alienis absterneat.* Et in eandem sententiam (c) *Poëta Græcus:*

Spernenda, si non jure veniat, copia est.

Communis atber hominibus, tellus quoque,

In qua ampliare cuique sic fas est domum,

Ut ab alienis rebus, ac di temperet.

Cumque supra à nobis stabilitum

Hh 2

fit

Et hoc juris naturalis principium: quod tibi fieri non vis, alteri non feceris, nullibi hoc clarius elucescit, quam in hac materia furti. Nemo enim pati potest, bona sua invito sibi eripi, ideòque id nec alii faciendum esse, per se novit. Nihil etiam magis perturbat humanam, in qua vivimus, societatem, quam cum quis dominio aut possessione rei suæ privatur.

- (a) Porphyr. de non usu animal. (b) Julianus.
(c) Euripides Helena.

Furtum naturà turpe esse, ex iis, quæ ab Autare allata, satis conspicuum est. Equidem apud (a) Lacedæmonios & (b) Samios, vitis caruit, astute & plura furari; quin apud Ægyptios non solum non vitiosum fuit, alterius auferre bona, sed & peculiaris de furibus lex viguit, vi cuius is, cui res ablatæ erat, quarta multabatur parte & furi dabatur, quemadmodum id notat (c) Diodorus Siculus: cuius integra de hac lege verba non pigror adducere: Lex de furibus apud Ægyptios jubebat eos, qui furari volebant, no-
men

men suum apud principem sacerdotum scribere, atque è vestigio furtum apud eum deferre. Similiter quibus res furto erepta erat, apud eundem rei sublata tempus, diem & horam scribere tenebantur. Hoc modo facile invento furto qui rem amisisset quartâ multabatur parte, quæ daretur furi. Satiusque lator legis esse duxit, cum impossibile esset furtis prohiberi, potius alicujus portionis quam totius rei amisse homines jacturam pati. Sed quamvis his & (d) multis aliis populis, malis moribus infectis, ita vitium fuerit, non tamen id propter furari vitio caruit aut probrosum esse definit, cum quid naturâ justum injustumve sit, non in his, qui morbidò distortoque animo sunt & omnem cum naturalem tum divinam pudorem penitus excusserunt, & spectandum sit. Quanto melius (e) *Scythæ*, qui nullum scelus furto gravius duxerunt; Et (f) *Mindæ*, qui fures omnes insecutus maxime mali, captosque gravissimò affecit supplicio.

- (a) Isocrates Orat. II. in Panathenæico. Gellius Noct. Attic. lib. II. cap. final. Heraclides de Polit. in Polit. Libellionom. (b) Phisarch. in Problem. circa finem. (c) lib. 2. Biblioth. c. 3. Celius Rhodigifus lib. 3. c. 13. Gellius lib. II. Noct. Att. c. 18. (d) Sigismund. Barczab Herberstein de rebus Moscovit. Celius Rhodig. lib. VI. c. 5. & 6. & lib. X. c. 1. (e) Justinus ex Trogo lib. 2. (f) Thucydides lib. I. histor.

§. III.

Sed objici hîc solet, communionem bonorum ab ipsa natura institutam, atque ita furtum contra legem naturæ non committi. Cui objectioni ut obvietur, notandum primò, hanc communionem fuisse juris tantum concessivi atque ita mutabilitati obnoxiam: deinde repetendum hîc, quod supra posuimus c. 2. §. 5. non omnia ejus juris præcepta directè & immediatè à natura emanare, sed quædam ex iis fundari in aliqua hypothesi facti humani: sic adulterium præsupponit nuptias, & prohibitio furti bonorum divisionem, quâ positâ, statim meum & tuum introducit, quod postea non misceri omnium hominum interest. Præterea nec hoc constat, durante communi-
 rum,

rum, nullum furtum locum habere potuisse; quin verò contrarium ejus vel inde apparet, quod homini licuit tam arborum quam terræ fructus in suos fuorumque usus legere & decerpere, quos ita lectos & decerptos unusquisque suos faciebat occupandò, atque ita jure retentionis servare sibi poterat, neque alteri cedere tenebatur, quod si quis eum iis interverteret, is revera furto se obligabat.

Sed hanc communionem rerum primariam fictitiam esse, multis supra demonstravimus ex S. Codice.

§. IV.

Videamus jam varias furti species, ut ejus naturam eò melius investigemus. Et primò quidem *furtum aliud est simplex, aliud cum violentia conjunctum. Simplex appel-*

Hh 4 lo,

lo, quod clanculum & sine armis fit; & hoc iterum aut retinet nomen generale, ut in illis quæ astu furripiuntur, aut in propriam speciem transit, atque ita peculiare nomen sortitur. Ad quam classem pertinent hæc (a) *quatuor species*: (1.) (b) *Sacrilegium*, quod est furtum rei sacræ. (2.) (c) *Peculatus*, quod proprie in rem aut pecuniam publicam cadit. (3.) (d) *Plagium*, qui sciens dolo malo liberum hominem emit, vel vendidit, & (4.) (e) *Abigeatus*, qui pecora ex pascuis vel ex armentis subtrahunt. Ad alteram verò classem furti, quod cum violentia conjunctum est, spectat *Rapina*, quæ est violenta ablatio rei mobilis facta dolo malo, animo lucrificandi. Quæ & ipsa varias comprehendit sub se species: Nimirum (1.) (f)

Effra-

Effractores, qui domos & horrea furandi causa effringunt aut parietes perfodiunt: (2.) **Latrones**, qui ferro obfident latera viarum spoliantque obvios: (3.) **Prædones**, qui prædas agunt & vi aperta homines adoriuntur: (4.) **Piratas**, qui mari grassantur & navigantes infestant, & (5.) **Expilatores**, qui viatoribus noctu pallia & vestes diripiunt, & *fures atrociores* dicuntur. Hos omnes furum nomine venire manifestum est.

- (a) Summ. Sylvest. de furtis. N. 1. (b) l. sacrilegiis 6. ff. ad leg. Jul. pec. (c) l. 1. ff. de iur. cit. (d) l. 1. 3. 4. ff. de leg. Fab. de plag. (e) l. 1. §. 1. ff. de abig. (f) l. 1. §. 2. & l. 2. ff. de effract. (g) dict. l. 1. §. 1.

Varia dantur *furti genera*: cum præterquam quod (a) *furtis furtum in manifestum & non manifestum, in oblatum & conceptum* dispescitur, etiam alia principalis & maxime necessaria furti partitio se offert, quâ illud in *simplex & violentum & utrumque iterum in suas species* solet dividi; illud quidem in *sacrile-*

crilegium, Peculatum, Plagium & Abigatum;
hoc in Effractionem, Latrocinium, Depravationē,
Piraticā, Expilationē, &c. Vocant autē (b) furti
manifestum illud; quod nullā aliā probatione
indiget, ut cum fur in ipso actu furandi, hoc
est, in flagranti crimine, vel cum re furtiva
deprehensus est, etiamsi postea rem furtivam
abiecit, visus; Non manifestum verò, ad
quod convincendum aliā aliquā probatione
opus est, ut cum fur nec deprehensus fuit in
actu furandi, neque cum furto, antequam
in aedes suas intulit, vel alioqui quò desti-
navit. Oblatum ipsis dicitur, cum res fur-
tiva alicui a fure vel alio aliquo, qui a fure
emit aut accepit, ita datur, ut apud ipsum
furem concipi seu inveniri non possit, seu;
cum res apud alium quàm furem delata in-
venta est, ut apud eum potius, quàm furem
aut alium, qui dedit, conciperetur, hoc est,
inveniretur; cum concipere hinc ex (c) men-
Pauli nihil aliud sit quam invenire; Con-
ceptum verò, cum res furtiva apud aliquem,
qui fur non est, testibus presentibus conce-
pta, h. e. quesita & inventa est. Ubi tamen
notetur, quod hac posterior furti divisio, pra-
terquam quod non est (d) principalis aut di-
visio generis in suas species, oblatumque ac
conceptum, & inde emergentes actiones, fur-
to iam commisso superveniunt, etiam res
ipsa dudum in desuetudinem abiit, & (e)
 per-

persecutio ista aut requisitio rei furtivæ in
 domo aliena sublata fuit, cum inhumanum
 & rei familiari grave visum, arcana domus,
 ipso domino a diurno invito, persecutari, & vel rei
 familiaris vilitatem detegere, vel divitias alio-
 rum invidia exponere. Cum itaque hoc an-
 tiquissimum juris civilis inventum dudum
 exoleverit, & actiones ex furto cum oblato
 tum concepto olim datæ ab usu communi
 prorsus recesserint, licet illis hæc vice po-
 tius de furto simplici & violento & utriusque
 variis speciebus aut quasi, earumque à se invi-
 cem discrimine cum Autore erimus solliciti.
 Vocat autem ille cum Moralistis simplex il-
 lud, quod clanculum & sine vi ac armis fit, il-
 lusque quatuor recenset species, Sacrilegium,
 Peculatum, Plagium, quod Græcis ἀνοθέματα
 dicitur, & Abigeatum, non quod non
 alia adhuc occurrant, cum detur (f) crimen
 stellionatus v. g. in pignoribus, æs pro auro
 supponendò, mercibus, eas supprimendo aut
 alio modo imposturam faciendò; itemque
 (g) repetundarum pecuniarum, cum magistra-
 tus & iudices, legati, curatores, advocati
 aliaque in officio publico constitutæ perso-
 næ, ut officio suo desint, pecunia & mune-
 ribus corrumpuntur &c. sed quod hæc fer-
 mè principes & præcipuæ furti simplici spe-
 cies sint. Quod itaque primam speciem, Sa-
 crilegium concernit, etsi (h) Lucas de Penna
 alijque

aliquæ, qui votem, *Sacrum*, etiam ad sancta
& religiosa & in universum ad ea omnia, quæ
aliquò modò ad cultum, auctoritatem & pro-
videntiam Dei pertinent, porrigunt, *varias*
Sacrilegii species faciant, & Sacrilegium com-
mitti arbitrentur, non solum cum res sacris
usibus destinatæ compilantur, sed & cum
res religiosa, aut etiam non sacræ, è sacro
tamen loco, auferuntur, aut mandata ac
præcepta principum negliguntur vel violan-
tur, propriè tamen Sacrilegi sunt, qui pe-
cunias aut res Ecclesiæ auferunt & sacra pu-
blica violant, & Sacrilegium sacrorum non
nisi publicorum compilatio; nam qui pri-
vata sacra vel ædificas incustoditas tentant,
illos Sacrilegorum nomine indignos iudicant
(i) *Paulus 7 Cyp.*: Altera furti simplicis, ceu
diximus, species est *Peculatus*, qui propriè in
rem aut pecuniam publicam cadit, & hujus-
modi crimen est, quò pecunia aut alia res pu-
blica ab eo, ad cuius periculum non pertinet,
surripitur: voce tamen *publici* hic non in
(k) sensu legis *Julie* accipientes, quò publi-
ca dicebatur pecunia, quæ tantum populi
Romani, non aliarum civitatum erat, sed
potius, ut *Trajanus* & *Adrianus* in Constitu-
tionibus suis, *Legi Julie* adjectis, hâc di-
ctione usi sunt, quatenus publicum idem
est ac quod ad populum aliquem aut civi-
tatem pertinet, & *peculatus* nihil aliud
quàm

quàm violationem rei aut pecuniæ non so-
 lius civitatis Romanæ, sed cujusque alterius
 designat, *sive* (l) jam id fiat eam summo ven-
 dō, *sive* intercipiendō, *sive* in rem suam ver-
 tendō, *sive* addendō ei aliquid, quò ea fiat
 deterior, ut in falsa moneta, *sive* falsum man-
 datum ipsi publicano ac quæstorì exhiben-
 dō, ut ab ipso auferat pecuniam, *sive* in ta-
 bulis publicis quid delendō aut inducendō,
sive prædam ab hostibus captam non in pu-
 blicum ærarium deferendō, quod factum è
 (m) *L. Scipione* & (n) *Verro*, vel confirmi-
 aliò modò utilitati publicæ damnum infe-
 rendō. Quò non malè referas (o) *crimen de*
residuis, quò quis pecuniam publicam non
 quidem aufert, sed saltim voluntate publicâ
 sibi in usum aliquem delegatam vel retinet,
 vel in alios usus, quàm ad quos destinata
 erat, impendit, quod vitium ordinariè ac
 propriè (p) in collectoribus vectigalium,
 Quæstoribus, Receptoribus & Thesaurariis,
 ut & Curatoribus reipubl. obtinet, quamvis
 (q) peculatu aliquantum inferior & minor
 sit, utpote cum pecuniâ illa non ut in pecu-
 latu à domino studio furandi extorqueatur,
 sed tantum ex justa causa & voluntate domi-
 ni antea possessa retineatur, nec in usum à
 domino intentum consumatur. *Tertia sim-
 plicis furti species Autori dicitur Plagium,*
 quod (r) *sive* à plagis, h. e. vulneribus & do-
 lore,

lore, qui infligitur parentibus aut dominis ex abductione liberorum vel servorum; *sive* (s) à plagis seu retibus, quibus abducti dicebantur; *sive* (r) ἀπό τῆς πλαγίας, ab obliquo seu dolo, quod obliquis artibus & dolo in servitutem homines trahantur, (u) *sive* aliunde dictum fuerit, est (x) *Feldeno* furtum hominis; Sed cum etiam *Raptus* abductio hominis sit, à quo tamen *plagium* & objecto & fine differt, licetâ hâc *Feldeni* definitione, ut nimis generali, ut & Autoris nostri, ut paulò arctiori, (y) *plagium per abductionem hominis, sive liberi, sive servi, in captivitatem, ad retinendum eum in mancipium, vel ad alteri vendendum, vel donandum, vel cum alio permutandum, &c.* delineamus. Consentit nobiscum (z) *Leonardus Lessius*, qui per abductionem hominis ad vendendum vel ad retinendum in mancipium (quam propriè *plagium* vocat) describit, & contradistinguit illi, quæ saltim fit ad fruendum, & hanc *Raptum* appellari contendit. Vocatur Græcè ἀνδραποδισμός, & *plagiarius* ἀνδραποδιστής ἀπό τῆς ἀνδραπόδου, quod (aa) non tantum servum, sed captum quemlibet, & servituti mancipatum designat; inde non solum ἀνδραπόδα ἐλεύθερα, sed & ἀνδραπόδα δούλα, h. e. & *liberi* & *servi* compedibus constricti apud *Xenophontem* aliosque leguntur. Quod denique ultimam simplicis furti speciem at-

tinet,

tinet, Abigeatum, nonnullis per furtum animalium delineari solet. Sed cum furtum latius pateat abigeatu, & omnis abigeatus furtum animalium, non tamen contra omne furtum animalium abigeatus sit, ideò rectius alii (bb) per furtum, quò quis dolo malo pecora, v. g. eqvòs, vaccas, &c. ex pascuis, armentis aut stabulis subtrahit, definiunt. Dico: ex pascuis, armentis, &c. Ex quo inferitur, (cc) furis potius quàm abigei nomen mereri, qui boves aberrantes, vel eqvum in solitudine relictum abduxit nec domino restituit. *Illud hìc tenendum* (dd) quod quantitate & numero abactorum minorum solum pecorum abigeatus imprimis internoscatur à furto; Si enim ex minoribus pecoribus, v. g. ovibus aut porcis quis unum aut duos solum abduxerit, non abigei, sed furis, & subductio illa rectè quidem furci, nequaquam abigeatus crimen incurrit, sed tum demum (ee) si 10 ovium aut ultra, & vel 4 porcorum, eqvum aut bovem unum abegit. Et tantum de simplici furto ejusque nobilioribus speciebus. Restat, ut paucis adhuc de Violento furto ad ductum Autoris nostri aliqua dicamus. Ubi in antecessum cum Autore notamus, (ff) quod omnis contrectatio rei aliena mobilis fraudulosa & cum violentia conjuncta generali Rapina nomine veniat: Rei tamen nomine hìc prescè inque

oppo-

oppositione ad personas utentes, si enim (gg) contrafactio & violenta illa abductio ad personas terminetur, speciali *Raptus* nomine venire solet. De cetero variaz dantur hujus *Rapinae* species: *Effractio*, *Latrocinium*, *Depradatio*, *Piratica* & *Expilatio*. *Conveniunt* autem praedictae species in eo, quod sint fraudulentae & violentae ablationes rei alienae mobilis; nam (hh) immobilium solumque adhaerentium non rapina, sicut nec occupatio, sed invasio est. *Differunt* autem, quod *Effractio* fiat perfossione parietum,edium aut horreorum, furandi causa; *Latrocinium* spoliatione interficientium in via regia & in itinere. *Direptio* & *Depradatio* agendae praedas & vi aperta adoriundo homines. *Piratica* mari grassandae & navigantes infestandae; & denique *Expilatio*, hominibus intra civitatem aut extra eam viatoribus noctu pallia & vestes subtrahendae. *Illud ad hanc notari non omnino inutile erit, quod Effractores non sint confundendi cum (ii) furibus Divellariis*, qui velut aliquod negotium habentes in domos aut coenacula aliorum sine vi se dirigunt & se occultant, animo furandi. *Quibus* haut ab similes mihi videntur *suves saecularii*, dicti ita ab (kk) *Ulpiano*, quod *retitas artes exercentes, sacculos, id est, crumenas vel caute subducant, vel pecuniam ex illis extrahant.*

(a) tit.

(a) tit. de obligat. quæ ex delict. nasc. §. furtor.
 Instit. lib. 4. (b) cit. §. & ad illum Petr. Hei-
 gius, Mynsinger, & Manzius. (c) lib. 2. sen-
 tent. tit. 31. (d) §. furtorum. & ibi Heig. p.
 401. & 402. (e) Manzius p. 922. n. 10. & 11.
 (f) Petr. Gregor. Syntagm. J. V. part. III.
 lib. 39. cap. 14. n. 3. p. 845. & 846. (g) Idem
 part. III. lib. 36. c. 28. n. 5. & 6. p. 730. (h)
 l. 1. ut dign. ord. serv. C. Gregor. Part. III.
 lib. 33. c. 14. p. 543. (i) in l. sacrilegi. l. 9. §. 2.
 ad l. Jul. pecul. (k) Illustris Struvius Syn-
 tagm. J. C. Exercit. 49. ad lib. ff. 48. tit. 13.
 Petr. Gregor. Synt. J. V. part. III. lib. 33. c.
 18. n. 1. p. 551. Martianus l. 4. §. fin. ad leg.
 Jul. pecul. (l) Meierus in Coll. Argent. ad
 lib. 48. ff. tit. 13. n. 2. p. 1750. & Gregor. cit. l.
 (m) Vater. Max. lib. V. c. 3. & Livius lib. 45.
 (n) Cicero Orat. IV. in Verr. (o) Meier. dicitur
 tit. & Gregor. lib. alleg. c. 20. (p) Meier. ib.
 (q) Gregor. cit. lib. c. 20. p. 552. (r) ut vult
 Accursius, cujus sententiam ferè omnes se-
 quuntur. (s) ut contendit laudatus Grego-
 rius Synt. J. V. part. III. lib. 36. c. 31. p. 742.
 (t) Vid. post Philelphum Alciatus l. Parerg.
 c. 47. (u) Petr. Heigius & Manzius ad lib.
 IV. Instit. tit. 18. §. est & inter publica. (x)
 Elementor. Jurispr. p. 195. (y) Gregor. cit. l.
 (e) de Just. & Jur. lib. II. c. XII. dubit. n. 5.
 (aa) Gregor. cit. l. (bb) Meier. ad lib. 47. ff.
 tit. 14. p. 1601. Gregor. lib. 37. cap. 5. p. 738.
 (cc) Vid. Anthon. Matthæi de Crimin. Gre-
 gor. d. l. & Struvius in Synt. J. C. Exercit. 48.
 lib. 47. ff. tit. 14. th. 95. (dd) l. fin. ff. de Abig.
 & l. sancimus C. de donat. (ee) Vid. Meier.
 Colleg. Argent. ad tit. 14. ff. lib. 47. (ff) Vid.
 Pacius in Not. ad Instit. lib. IV. tit. II. de vi
 bonor.

bonot. raptor. & Schneidevv. Instit. princ.
n. 8. (gg) Vid. Meier. ad tit. 8. ff. de vi bon.
rapt. n. 5. p. 1554. (hh) Mynfinger. ad tit. 2.
Inst. lib. 4. & Struv. ad tit. 8 ff. de vi bon. rapt.
(ii) Cælius Rhodiginus lib. 22. c. 17. Petrus
Crinieus lib. 17. c. 8. (kk) l. sacularii. Plantas
in Curcullione. Petr. Gregor. lib. 37. cap. 14.
part. III. p. 772.

§. V.

Majoris quæstionis est, *an fur-*
tum etiam in rebus immobilibus fieri
possit? quæ olim inter veteres
Jctos magnis animis agitata est.
Nos magis ad rem ipsam quàm
ad conceptionem verborum re-
spicientes, tam eos, qui res im-
mobiles intervertunt, quàm qui
mobiles auferunt, sub hoc capite
comprehendi putamus, cum nul-
la quoad peccati reatum inter eos
sit differentia.

(a) l. 25. ff. de furt. Instit. de Usucap. §. 3. vel
abolita.

Si hanc quæstionem ex mente Jctorum
volumus decidere, verissimum est, quod re-
rum soli & immobilium, veluti fundi, furtum
esse

ne nequeat, eo quod non solum furtum cum
Qépev, id est, ab auferendo & amovendo
dictum fuerit, id quod ad res immobiles,
aut auferri & de loco in locum moveri non
possunt, trahi nequit; sed & rei nomine, in
definitione furti positæ, non nisi mobilis de-
signetur. Unde ex hac causa abolita est sen-
tentia quorundam (a) veterum existiman-
tium etiam fundi locique furtum fieri, in
quorum numero, & Massurium Sabinum
scitum fuisse, (b) Gellius tradit his verbis: Sa-
binum in libro de furtis scripisse illud, quod vul-
go inopinosum est: non hominum tantum neq; re-
rum moventium, que auferri occulte & subripi
possunt, sed fundi quoque & ædium fieri furtum.
Condemnatum quoque furti colonum, qui fun-
do, quem conduxerat, venilito, possessione ejus
dominium intervertisset. Quod si verò eam
questionem non tam ex nomine & mente
scortum, sed potius ex ipsius rei natura æ-
stimare velimus, non minus furti crimen in-
currit, qui res immobiles & soli, v. g. sciens
fundum aut ædes vendendò aut consimili
ex causa contra voluntatem Domini alie-
nandò, intervertit, atque qui res invito ipso
subtrahit. Quocirca si Cælius sciret fun-
dum alienum esse, eumque Sejo venderet aut
traderet, furtum committeret.

(a) §. Quod autem de usucap. & vel que e eod.
 tit. (b) Gellius lib. II. c. 18. Noct. Attic.

§. VI.

Quæri etiam potest, *an inter virum & uxorem furtum committi videatur?* quod nos ob rationem supra positam etiam asserimus:

neque in contrarium movet, quod (a) Interpretes juris civilis in hac specie rerum amotarum, non furti, vocabulum usurpent. Id enim ad actionis, ex tali facti resultantis, naturam propriè pertinet: cum enim furti famosa sit actio, eam marito adversus uxorem, aut vice versa, competere noluerunt.

(a) *Nam in honorem matrimonii turpis actio adversus uxorem negatur.*

Quæ consideratio nos non tangit, qui de actione, aut pœna ex tali contrectatione procedente, non agimus, sed ipsius tantùm vitii turpitudinem taxamus.

(a) l. 1. ff. rer. amotar. (b) l. 2. ff. dist. cit.

Dari posse inter virum & uxorem furtum, vel ex definitione furti supra posita evidens est,

ut pote quæ contractatio rei alienæ invito possore facta extra casum extremæ necessitatis: quæ autem communem habent naturam, la non possunt non eodem nomine signari. Nec iuat secus sentientes, quod uxor & maritus ro una habeantur persona, interque illas non actio furtiva sed rerum amotarum solum locum habeat. Cum illud fictioni juris civilis; hoc verò (a) honori, reverentiæ & memoriæ matrimonii, in quo vixerunt, detur, utpote ob quæ turpis & famosa actio, qualis est furtiva, marito adversus uxorem, & huic adversus illum eò jure denegata, inque ejus locum surrogata est (b) actio rerum amotarum, ut *causa matrimonii jam solutis conjux contra conjugem, qui durante adhuc matrimonio divortii causa aliquid amoverat, petit rem amotam, aut, si amplius non exstet, ejus estimationem, seu quanti fuerit, quò tempore amota est, licet casu interierit.*

(a) l. 1. 2. ff. rerum amotar. & l. 2. Cod. eod.

(b) Vid. Wissenb. disp. 49. in lib. 23. tit. 3. de Act. rer. amot. §. 4. p. 504. Zoel. & Struv. ad h. t.

§. VII.

Denique & disputari solet:

an etiam rei minima furtum fieri possit?

Sed & hic idem esto judicium: ne-

que magnitudo aut quantitas

summæ, quæ subrepta est, in ipsa vitii natura ullam ponit differentiam, sed tantum in pœna, quæ à lege civili determinanda venit, quod rectè notavit (a) Poëta his versibus:

Nam de mille fava modis eum surripis unum,

Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.

Estque in hac materia ferè perpetuum, ut is qui in modica re peccat, idem facturus sit in majori, si quando se offerat occasio. Quicquid sit, omnis alienæ rei illicita usurpatio hoc præcepto prohibitive continetur: eòdem itaque peccatò etiam modicæ rei furtum involvitur.

(a) Horat. l. i. Epist. 16.

Cum (a) quantitas ex parte furti circumstantia accidentalis sit, atque ad substantiam illius nihil referat, id quod furto ablatum, magnum sive parvum & minimum sit, ideo in

a sensu morali vel obuli ablatio invito possessoris facta furti nomine censenda erit; neque est, quod quis obficiat, nimis durum esse, et crimen inscribi ab rene modicam: cum maleficia non tam rerum pretio, quam animo & affectu aestimanda sint. Bene igitur Hieronymus: Furtum non solum in majoribus sed & in minoribus judicatur. Non enim id, quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione non idcirco diversa sit fornicatio, seu mulier sit pulchra, seu deformis, ancilla aut ingenua, paupercula aut opulenta, sed qualiscunque illa fuerit, una est fornicatio.

(a) Vid. Instit. Moral. Pars. I. c. 3. §. 6. (b) in c. ult. 14. q. 6.

§. IIX.

Et hæc quidem de extensione hujus legis in omni sua latitudine dicta sufficient: nunc examinandum est, annon & aliquæ quasi exceptiones hic sibi locum vendicent, quod verissimum est. Prima est: Nisi quis a DEO ad id expressum haberet mandatum. Non quidem hoc sensu, ut Deus furtum unquam

jusserit quæ peccatum est, sed quod præcepto suo, usurpationem rei alienæ suo mandato factam, faciat non esse furtum, atque ita nec peccatum; ut enim verus ei dominus suam rem auferenti potest ad sensum suum accommodare, & proinde furto alioqui nascituro materiam subtrahere; ita (a) & DEUS ex supremo suo dominio, quod uni prius concesserat, alteri potest attribuere. Ut patet in (b) *Israëlitis*, qui divino jussu, atque ita justè *Ægyptios* bonis suis exuisse leguntur. Vid. supra c. 3. §. 10. & c. 11. §. 12.

(a) Hoto. de Instit. & Jur. lib. 11. qu. 3. c. 8. in fin. (b) Exod. 11. 2.

Sed cum hac de re aliquoties in superioribus II. ab Autore citatis actum fuerit, supervacaneum fuerit, ei hic de novo immorari.

§. IX.

Secunda quasi exceptio: *Nisi* magistratus alicui mandaverit, ut *cui-*
piam bona sua adimat: quod quidem
 non potest simpliciter, quemad-
 modum de DEO diximus, sed ex
 causa rationabili, *belli* nimirum
 aut *pœna* aut simili, ut (a) *supra*
 demonstravimus. Et hâc qui-
 dem ratione excusantur, qui in
 bello ex hostico prædas agunt,
 itemque qui post bonorum pu-
 blicationem ea in fiscum trahunt,
 quod absque publica autoritate
 per declarationem belli, aut sen-
 tentiam poenalem ipsis concessa
 facere non possent. De *legibus*
Lacedæmoniorum, qui aliqua furta
 permiserunt, alia res est, quippe
 qui tantum criminis impunita-
 tem indulserint: nisi fortè pu-
 temus, quod ad acueendam juve-
 num

num agilitatem & compescendam quorundam in bonis suis conservandis indiligentiam, lege sanxerint, contrectationes rei alienæ, quæ multa cum arte, & per clancularias machinationes fierent, pro furtis non habendas.

(a) c. 3. §. 10. & c. 11. §. 13.

Non solum DEUS jure domini, quò gaudet, plenissimi in res nostras simpliciter & sine ulla causa precedente & quovis tempore vel immediate vel mediate auferre cuivis, ut vitam & res, quando vult, potest; sed & magistratus summus, non nisi tamen justa & rationabili ex causa, veluti belli, pœne, prodigalitatis, negligentie, ut & extremae necessitatis communis, utilitatis, consimilique alia ex causa. Hinc si (b) bellum rite antea indictum & denuntiatum, geratur utrinque auctore eo, qui summam in civitate habet potestatem, non ei tantum, qui ex justa causa bellum gerit, sed & illi, qui tali causa justificata destituitur, hostem citra furti crimen in rebus licet laderet, eoque totas urbes diruere, moenia solo æquare, in testa murosque incendiis ruinisque favere, fata comburere, arbores excindere, & id genus alia damna, illi quidem jure

jure & gentium & naturæ, huic solum jure gentium & justitiâ externâ, hostis rebus inferre. *Consimiliter si atrocis alicujus delicti subditus convictus, potest magistratus in pœnam ipsum non solum vitâ sed & bonis privare eaq; fisco seu arario publico inferre.* Quibus (c) autem in casibus aut delictis talismodi confiscatio vel publicatio bonorum obtineat, ex *Jure Pandectarum Codicisque* est evidens. De prodigalitate, negligentia, casuque extrema necessitatis & communis utilitatis, quomodo ex his quoque summum imperium tenenti in bona alterius jus oriatur? (d) supra diversis locis exposuimus.

- (a) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 21. §. 14. n. 1. (b) Vid. Instit. Jur. Gent. lib. 2. art. II. c. 2. (c) Vid. Petr. Gregor. Syntag. J.V. P.I. lib. 3. c. 17. p. 144. (d) c. 3. §. 10. & c. 6. §. 12. & 14.

§. X.

Tertia exceptio hæc sit: nisi quis summa necessitate adactus res alterius sibi applicaverit. Exempli gratia si fame inevitabili pressus, alterius cibariis vitam sustentaverit; quod cur talis necessitatis tempore non liceat, cum

cū eadem ex causa, nimirum vitæ conservandæ, hominem, ut supra probavimus, interficere liceat, ego sanè non video: neque iis assentior, qui hoc casu peccatum quidem manere, solam verò pœnam remitti putant; utrumque enim hîc concurrit, ut talis non tantum à legis humanæ obligatione quoad pœnam, sed etiam à legis naturalis nexu quoad reatum immunis sit, qua in sententiâ sunt & (a) *Theologorum plerique*. Nec hoc mirum: (b) *Necessitas enim magnum humanum imbecillitatis patrocinium omnem legem frangit, Et quicquid coëgit defendit*. Et credendum est, primam rerum distinctionem in dominos ita factam, ut ei benigna quædam receptio primitivi juris in casu necessitatis insit, neque primos

mos divisores, si ea de re rogati fuissent, aliter fuisse responsuros, ut tradit (c) *Auctor de Jure Belli & Pacis*, qui & plura affert argumenta.

(a) Sylvest. Summ. in verbo furtum. N. 5. (b) Senec. lib. IV. Controv. 27. (c) lib. 2. c. 2. §. 6.

*Exceptionem summae necessitatis, ad temperandum dominii rigorem repertam, hinc explicat, putatque ad occurrendum necessitati summae & propriae posse aliquem absque peccato furti rem alterius, ipsò etiam invito, surripere. Quod verum esse putamus, si praeter propriam culpam in ejusmodi extremam necessitatem inciderit, eamque nec precibus, nec labore, nec emigratione & mutatione soli, nec ullà alià ratione, declinare potuerit. Si enim, quod supra ostensum, ad evitandum mortis periculum praesens unicuique hominum jus est se defendendi cum occisione aggressoris, quidni etiam in summa necessitate constituto licitum erit, sustentare vitam suam alteriuscibariis, cum à majori id est, minus credibili ad minus, id est, magis credibile semper procedat argumentatio. Equidem Auctor (a) (quò etiam inclinant (b) *Velthufius* & (c) *Wissenbachius*) hic ad primam communio-*
nem delabitur, putatque necessitatem hanc
res

res iterum ad statum primæz communionis redigere, & efficere, ut jus pristinum rebus, tanquam communibus, utendi reviviscat; sed cum hujusmodi jus commune, ut ex formula divinæ donationis, Genes. I. extante, quâ statim à mundo condito cuncta in primi hominis proprietatem transferunt, evidens est, nunquam extiterit, ideò hoc jus utendi alterius rebus talis necessitatis tempore potius ex defensione cujusque vitæ propriæ, quin & (d) ex ipsa caritatis ac humanitatis lege, quâ quilibet alteri usum rei suæ exhibere tenetur, deducimus, nisi (e) forsan par necessitas in possidente sit, ut sine maximo suo damno sua allis, v. g. tempore egestatis ac famis, concedere nequeat. De cetero quod (f) hujusmodi necessitas possit contingere, ostendit *Dn. Pufendorfius* exemplò naufragi in alienam regionem ejecti.

(a) de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 2. §. 6. n. 2. & seqq.

(b) passim in suis scriptis. (c) Exercit. 29. ad lib. 47. Pandect. tit. de furt. n. 12. p. 972.

(d) Pufend. de Jur. N. & G. lib. 3. c. 3. §. 5. Schilter. Manud. Philos. Mor. ad Jurisprud. c. VI. §. XVI. p. 237. (e) Lessius de Justit. & Jur. lib. 2. c. 12. dubit. 12. n. 70. & ex eo Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 2. §. 41. (f) lib.

2. c. VI. §. 5. p. 244.

§. IX.

Accedamus nunc ad alteram hujus capitis partem, quæ est
de

le damno per injuriam dato, ut nimum id sarciatur : cujus præcepti equitas pendet ex duobus principiis naturalibus, quorum primum est : hominem non debere alteri nocere, alterum, quod & supra attigimus, equalitatem ubique servandam. Cum (a) enim *damnum* & *damnatio* ab *ademptione* & *quasi diminutione patrimonii dicta sint*, certum est nemini licere hanc diminutionem alteri inferre ; cum igitur qui tale quid fecit, quod facere jus non habuit, consequens est, ut ea res ad æqualitatem reduci debeat, atque ita ab eo, qui *damnum dedit*, *damnum reparari*.

(a) l. 3. ff. de damn. infect.

Agit hic de restitutione damni injuriæ, b. e. dolo malo dati, eamque in duobus illis juris naturalis præceptis, de quibus supra diximus : ut ne quis alter alteri damnum det, aut ladat ; utque in omnibus æqualitas servetur,

*tar, fundari arbitratur. Sed ad hæc rectius intelligenda repetendum hic ex superioribus est, quid sit damnum & in quibus illud locum habeat? Damnum fortè à demendo dictum est ῥὸ ἐλάττω, cum (a) quis minus habet suò, sive illud suum ipsi competat ex mera natura, ut est vita, corpus, membra, pudicitia fama, libertas &c. sive ex factò & instituto humano, veluti dominio, conventionè aut lege. Ita lege jus est pupillo exactam diligentiam exigendi à tutore; creditori repetendi pecuniam sibi debitam. Sic conventionè & pacto facultas moralis est emtori, ut sibi à venditore pro pecunia accepta merx, promissario id quod promissum est, tribuatur. Similiter ex dominio domino jus oritur vindicandi suam rem, ubicunque eam invenerit. Ex quo intelligitur, damni notionem omnem lesionem conditionisque ac status nostri deteriorationem ac deminutionem designari, sive jam illa diminutio fiat in iis, quæ lege, dominio aut pacto nobis competunt, sive in iis, quæ nobis à natura debentur, eoque inde sequitur, eum, qui tale damnum nobis intulit, ex natura placitis, quæ omnem lesionem inhibent, & æqualitatem ubique tantopere commendant, ad ejus restitutionem obligari: cum alioquin (b) vana futura essent illa præcepta, de non lædendo alterum, & æqualitatem in omnibus servando, si ubi de facto quis læsus esset & læsione illa
minus*

ninus suo haberet, damnum illud ipsi gratis
 levandum esset neque ad consecutionem
 iris sui unquam posset perungere. Eandem
 restitutionem etiam exigit Lex divina per
 Iosue data ab iis, qui aliis damnum aut
 noxam intulerunt: *Quum (c) altercunctorum*
hominibus, percussit unus alterum lapide aut
ignis, ita ut non mortuus sit; sed decumbat
in lecto: si surgens ambulaverit foras, nexu
restitutione suo, tunc impunis erit percussor (quan-
tum ad poenam capitalem) tantummodo
restitutionem ejus, (Id est, quantum ejus inter-
misisset, a quotidiano opere non cessasse) red-
dito est plenam curationem ejus prastaro. Et mox
(d) retaxerit foveam quis aut foderit, nec il-
lam postea operuerit, adeoque ceciderit illic
os aut asinus, dominus illo (scilicet fovee Au-
tor) pecuniam restituito domino illius (scilicet
ovis). Et (e) in sequenti capite: si quis in-
travit pecus suam, ut pascat in agro alterius, opti-
mo agri sui est optimo vniuersi sui rependito. Si e-
gressus ignis invenerit spinas, absumatque
retra frumenti aut ipsa seges aut aliquis ager
minimo damnum reparet is, qui fecit, ut in-
veniendum esset

(a) Hug. Groj. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 1. §. 1. n. 1.

(b) Pufend. de Jur. N. & G. lib. 3. c. 1. n. 2. (c)

Exod. XXI, 18. 19. (d) Exod. XXI, 33. 34. (e)

Exod. XXII, 1. & 8. Vid. etiam Levit V. & VI.

In princip. Scharock. de Offic. secund. Jus. Nat.

c. XV. p. 584.

Omne autem damnum aut dolo aut culpa datur : extra hæc duo non intelligitur damnum injuriâ datum. *Damnum dolo datum ad maleficia pertinet*, quæ dolum includunt : sic homicida injustus solvere tenetur expensas, si quæ sunt in medicos factæ, & iis, quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum illa spes alimentorum valeat ; sic adulter & adultera tenentur indemnem præstare maritum ab alenda prole, & si quid aut ei, aut suis eò nomine aberit, rependere : sic fur (a) tenetur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & (b) cum sequente damno aut cessante lucro.

(a) l. cum tabulas 27. ff. de furt. (b) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 17. §. 13, 15, & 16.

Insufficienter hinc ab Autore enumerata sunt damnorum genera, cum præter damnum dolo & culpa tale, quorum illud ἀδικησια seu injuria, hoc ἐπιλογησια seu culpa & erratum dici solet, adhuc αὐτοχησια, infortunium seu damnum casu & fortuito tale detur: Quomodo autem hæc damnorum genera inter se differant, dictum fuit in (a) superioribus. Illud tantum hæc vice expediendum restat: in quibus damnorum generibus obligatio ad restitutionem ejus, quod ex damno datum, locuta habeat. Ubi quod attinet damnum injuria datum, extra dubium est, quod qui damnum dolo malo & ex animi destinata malitia intulit ad exactissimam eorum, quæ damnium consecuta sunt, restitutionem teneatur. Sed & de illo, qui sine proposito & improbo animo per negligentiam solum, quam facile deitare poterat, alteri damnum dedit, quod reparacionem damni teneatur, dubitamus nulli, si modò cogitemus quod (b) haud exigua socialitatis pars sit, ita certam spectare, ut nostra opera & conversatione memenciarum noceamus aut metum incutiamus: quod denique illum attinet, qui casu & fortuito damnum fecit, de eo negamus, quod l damni inde dati reparacionem obstrictus t, cum casum hujusmodi ipse nec intendat nec præviderit, eoque omnino incongruum sit, ei id, quod citra ipsius culpam & in-

tentionem accidit , imputari. *Cave tamen, ne (c) quæ de damno injuriâ dato & inde nata reparacione hætenus allata sunt, ad eam etiam lesionem aut injuriam (intellige imperfectam) trabas, quâ alterius jus minus propriè tale & imperfectum leditur, (d) cum quod ex hujusmodi jure & qualitate morali imperfecta alteri competit, rigorosè ac propriè loquendo neque suum sit, neque ulla inde restitutionis obligatio oriri possit, eoque inconveniens sit, quæ vel ex impulsu alicujus virtutis, veluti liberalitatis, ultroneò, vel etiam ex aptitudine quadam alicui debent præstari, strictò jure ab alio exigere, aut damni loco ducere, talia non accepisse, aut etiam pensationem eorum exigere, quæ ab altero non nisi per modum beneficii ultronei, aut etiam ex aliqua aptitudine ac dignitate expectare poteram. Appositè ea de re (e) Aristoteles: non est locupletior, qui alteri pecuniis suis non succurrit per tenacitatem. Sicuti ergò tenax hoc ipsò non est locupletior factus, quod pauperi non succurrit aliquâ sùpe, ita nec hic, cui propter hoc vitium ea denegata est, habet minus seu ἑλάττω.*

(a) Cap. XI. §. I. (b) Pufendorf. lib. 3. c. 1. de Jur. Nat. & Gent. §. 6. p. 258. (c) Idem. cit. cap. §. 3. p. 253. (d) Hug. Grot. de Jur. B. ac P. lib. 2. cap. 27. §. 2. n. 2. & seqq. (e) V. Nicomach. c. 4.

§. XIII.

Idem & in damno culpâ dato observandam: nam & hic perpetuum est; neminem (a) damnum facere, nisi ui id fecit, quod facere jus non habet: s' damnum accipi culpâ datum, etiam ab eo qui nocere noluit. Culpa (b) autem nomine etiam levisima venit. Neque excusari hic quis potest per imperitiam, ut puta quando medicus medicamento perperam est usus aut aliquem imperitè secuit: cum (c) affectare quisque non debeat, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alii periculosam futuram: Neque etiam ignorantia hic excusationem meretur, (d) si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam: semper enim tenetur (e) qui eam, quam debuerat, non curavit diligentiam adhibere. Culpa (f) enim est, quod cum à diligente provideri poterit,

terit, non est provisum. Sed dubitari posse videtur, quatenus reparatio damni se extendat? nos (g) etiam ejus, quod interest, rationem habendam putamus, nisi id (h) quod interest, sit incertissimum.

- (a) l. sed et si §. in injuriam 1. ff. ad leg. Aquil. (b) l. 44. ff. dict. tit. (c) l. idem §. 1. ff. eod. tit. (d) C. fin. 10. de Injur. (e) dict. C. fin. (f) l. si putator 31. ff. ad l. Aquil. (g) l. si lex 12. §. 2. ff. dict. tit. §. illud non 11. Instit. eod. tit. (h) l. quemadmodum 29. 3. in fin. ff. eod. tit.

De Restitutione damni culpa dati ipsiusque fundamento jam tum §. proxime precedente diximus, dum ostendimus, nemini in societate alterius operam, incuriam ac imperitiam debere esse periculosam. Cum vero *Culpa*, (a) quae, generaliter loquendo, negligentia vel incuria hominis est, quae quid vel fit, quod fieri non debuit, vel non fit, quod fieri oportuit, unius ordinis sit, & alia lata, alia levis alia levissima, culpaque etiam (b) imperitia annumeretur. Et pro culpa habeatur, ideo tunc distincte constat, qui ex illis quis ad damni dati reparationem teneatur, ordine de singulis acturi sumus. Et quidem quod latam culpam attinet, (c) quando videlicet quis non eam

adhibuit diligentiam, curam vel operam rebus alienis, quam quilibet, etiam parum diligens, rebus suis adhibere solet, veluti si naves solverit aut navigaverit tempore adversæ tempestatis, supra modum equum conductum oneravit, severtit aut messuerit temporibus incongruis &c. extra dubium positum esse putamus, quod ad damni inde dati restitutionem is, qui damnum dedit, alteri obligatus sit, eò quod nimia isthac (d) supina ac dissoluta negligentia in causis civilibus, & ubi de damnis resarciendis agitur, juris interpretatione & quoad effectum, dolo æquiparetur, doloque fecisse videatur aut præsumatur, qui in faciendo non eam adhibuit diligentiam, quam tamen quilibet, etiam indiligens & rerum suarum parum curax, rebus suis adhibiturus erat. Idem judicandum de culpa levi quin & levissima, cum quis non adhibita eà diligentia, quam vel diligens vel etiam diligentissimus adhibere solet, alteri nocuit & damnum intulit, cum & hæc culpæ genera ad reparationis necessitatem possint sufficere. Ita non (e) mandatarius solum, si mandatum exactissimam diligentiam exigat & ipse illud susceperit, sed & (f) depositarius se obligasse videntur tum ad culpæ levis tum levissimæ præstationem, dummodo hic deposito se obtulerit, aut pretium depositionis quasi mercedem acceperit, aut in mora restituendi fuerit, aut aliâ ita

ab initio inter ipsum & depositorem con-
 venerit. *Culpe* annumeramus *imperitiam*,
ut & infirmitatem & impotentiam, utpote ex (g)
 quibus non minus ac ex illa qui damnum
 dedit, ad reparationem illius tenetur; Hinc
 si medicus artem, quam non bene didicit,
 professus, imperite illam adhibuisset, aut alius
 ob infirmitatem suam regendis ac coercen-
 dis equis, quibus utebatur, impar fuisset,
 recte tum damnum inde datum & imperito
 medico & auriga imputaretur, cum (h) *nemo*
affectare debeat, in quo vel intelligit, vel intella-
gere debet, imperitiam aut infirmitatem suam
alio periculosam futuram.

(a) Wissenb. disp. IV. ad Reg. Jur. §. 6. p. 27.
 Mart. Dellrio ad Reg. Jur. 23. (b) §. Impe-
 ritia. leg. Aquil. Institut. ff. reg. Jur. 12.
 (c) Petr. Gregori. Synt. J. V. part. III. l. 21.
 c. XI. n. 5. Wissenb. cit. loc. & nos in Instit.
 Moral. part. I. c. 9. §. 7. 317. & seq. (d) Vid.
 B. Struvius Synt. J. C. Exercit. 19. ad lib. 12.
 ff. tit. 6. §. XXI. p. 700. (e) Petr. Greg. cit.
 c. n. 5. (f) Wissenb. dict. disp. §. 12. p. 26. (g)
 Vid. tit. 3. de l. Aquil. Imperitia. Institut. lib. 4.
 (h) dicta l. idem juris. §. ff. eod. d. l. Imperi-
 tia, de Reg. Jur.

§. XIV.

Ceterum hec natura lex tam equa
est, ut etiam extensiones aliquas admit-
tat: itaque non tantum tenetur quis
de

ipsum & depositum
 annumeramus in
 S. impotentia
 us ac ex illa qua
 onem illius tenet
 , quam non bene
 e illam adhibuit
 uam regendis et
 s vehebat, in
 m inde datur
 imputaretur, in
 quo vel in
 t. am aut in
 ut nrem.

de eo, quod ipse per se fecerit, sed etiam
 de mandato alii dato, (a) *damnum is dat,*
qui jubet dare. Imò & si quocun-
 que modo causam damno dede-
 rit: (b) *verum est enim, eum, qui*
causam praeiuit damni dandi, damnum
dedit. Et si quis occasionem da-
 mni dederit: (c) *qui enim occasio-*
nem praestat damnum fecisse videtur.
 Quin & ille tenetur, (d) *qui ser-*
vum agrotum leviter percusserit, & is
obierit, quia aliud alis mortiferum esse
solet.

IV. ad Reg. In
 ad Reg. Jur. 11
 dik. Infort. 4. 9
 201. Synt. J. V. p.
 flent. cit. loc. cit.
 e. 9. §. 7. 317. h. 2
 nt. J. C. Error. 11
 p. 700. (c) Pan
 lenb. dicit. 6. 10
 Aquil. Imperia. 2
 juris, §. ff. eod.

(a) *L. is damnum 169. ff. de Reg. Jur.* (b) *L. Prae-*
tor. 4. §. sed & si 14. ff. vi bon. rapt. (c) *L. qui*
occidit. 30. §. penult. ff. ad l. Aquil. (d) *L. qua*
actione 5. §. sed si 3. ff. eod. tit.

XIV.
 nature & lex in
 fones aliqui
 a quantum tenet

Quae in superioribus circa homicidium,
 furtum idque genus alia delicta monuimus,
 quod videlicet quis non solum immediate,
 sed & mediate in illa possit influere, ea quo-
 que ad damni dationem & reparationem
 trahi possunt: *cum non solum quis per se &*
immediatè, sed & per alios & per
alium damnum det, eoque ad reparationem il-
lius teneatur. Hinc ex (a) *Reg. Jur.* qui iussit
 vel

vel mandavit damnum dari, damnum dedisse judicatur, & ob id de damno tenetur, æquè ac is, qui immediatè dampnum dedit: cum (b) nihil interfit, ipse quid facias, an per alium fieri cures, causamve crimini præbeas. *Vide pluribus eam in rem accuratè differentiam* (c) *Hug. Grot.*

- (a) Vid. Reg. Jur. 169. (b) l. 3. §. item cuius. l. nihil interest 15. §. 1. ff. ad l. Corn. de Sicc. (c) de Jur. B. ac P. lib. 2. c. 17. §. 6. & seqq.

§. XV.

Sunt tamen etiam aliquot hæc exceptiones, imprimis verò, quando aliquis jure sua est usus. Qui (a) enim jure suo utitur, nemini facit injuriam; & (b) quod legitime factum est, nullam pœnam meretur. Itaque (c) qui latronem insidiatorem occiderit, non tenetur, usque si aliter periculum effugere non potest. Item quando casu quid accidit: si modò (d) culpa ejus nulla inveniatur, caret (e) autem culpa, qui omnia, quæ oportet, observavit. Divinare (f) certè nemo tenetur. Deinde etiam quando quis, ne quod damnum obveniat, prohibere non potest: (g)

cul.

*culpâ enim caret, qui scit, sed prohibere
non potest. A parte verò ejus, qui
damnum patitur, oritur exceptio,
id suâ culpa damnum sentit, non in-
elligitur damnum sentire. Et ratio
est, quia (i) damnum, quòd quis sua
culpâ sentit, sibi debet & non aliis im-
putare. Vnde & si quid magistra-
tus contra resistantem violentius
fecerit, non tenebitur, quia nimi-
rum ipse debuerat non resistere.*

(2) L. Gracchus. 4. C. ad leg. Jul. de adult. (b) §. injuria 3. Instit. de l. Aquil. (c) §. ac ne 4. Instit. ibid. (d) l. qui occidit 30. §. penult. ff. eod. tit. (e) l. si putator. 31. ff. eodem tit. (f) l. culpa 50. ff. de Reg. Jur. (g) L. quod quis 203. ff. eod. tit. (h) damnum 86. de reg. jur. in sexto (i) l. quemadmodum 12. §. magistratus. 7. ff. ad l. Aquil.

*Addit hîc quasdam exceptiones, quarum
intuitu quis ab omni ut damno ita & restitutio-
ne immunitus esse censetur, puta (r.) si quis jure
suò usus fuerit, idque egerit, ad quod agen-
dum jus habuit: ut (a) cum quis incendi-
um arcendi gratia ædes vicinas dissipavit, latro-
nem aggressorem, si aliter periculum vitæ de-
clinari non potuit, interfecit, aut magistra-
tus*

eius quid adversus resistentem violentius fecit. (2.) *si quis casu quid egerit, idque nec intenderit nec praevidere potuerit, cum casus fortuitus extra dolum & culpam sit, & homini, nisi suam culpam in eum inciderit, imputari nequeat; sive jam casus iste fortuitus ex facto seu causa naturae, veluti maris tempestate, grandinatione, fluminis impetu, &c. sive (b) facto seu causa hominis, v. g. insidiis latronum, falsam testimonium depositione, incendio, iniqua iudicis sententia aut aliunde acciderit.* (3.) *si, ne quod damnum obveniat, quis prohibere aut impedire non potuit. Non solum autem ex parte agentis, sed & ex parte patientis exceptio obtinet, ut videlicet nec hic, quod sua culpa sentit, damnum sentire videatur.* Bene eam de re ex (c) *Lesio* (d) *Hug. Grotius: At qui causam dedit, cur vim pati aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet: nam involuntarium ex voluntario ortum habens, moraliter pro voluntario habetur.* Hinc si fur ob actionem furtivam criminibus in carcerem detruditur, vel suspendio afficitur; aut violans virginem, compellitur ad eam ducendam, non nisi sibi imputeat.

(a) *Wissenb. disp. XXIII. ad Reg. Jur. Reg. 156.*

(b) *Vid. Petr. Gregor. Syn. J. V. Part. III. l.*

XXI. c. 12. n. 2. (c) de Just. & Jur. lib. II. c. 17.

dub. 6. (d) de Jur. B. & P. lib. 2. c. 17 & 18.

CAP.

CAP. XIV.

DE

FALSO, MENDA-
CIIS ET INIVRIIS.

§. I.

Diximus (a) supra *lesionem alterius consistere in factis vel in verbis*: nunc hoc addemus, dari etiam *crimen quod utramque speciem comprehendat, Et tam factis, quam verbis committatur, falsum nimirum, quod & ipsum, ut ad furti crimen proxime accedens, hic congruo loco tractabimus. Est autem falsum dolosa veritatis immutatio in alterius prejudicium facta. Tria igitur hic concurrant, (1.) dolus nempe, cum (b) non nisi dolo malo falsum committentes, criminis subju- gentur. (2.) Veritatis item immutatio, (c) ut*

(c) ut si quis alienum Chirographum imitetur, & (3.) *damni alicujus illatio*: hoc enim illud nocumentum est, quò aliquis læditur.

(a) C. XI. §. 1. (b) l. nec exemplam 20. Cod. ad leg. Cornel. de falsi. (c) l. quid sit falsum 23. ff. cod. tit.

Malè *Autor* dicendorum hîc conturbavit ordinem, dum *absolutâ de Injuriis Realibus doctrina*, statim ad *Falsum* digressus, illius *indolem, varias species, mortalitatem* idque genus alia exposuit; cum tamen si juxta rerum tractandarum indolem & partitionem (a) *superius* ab ipso institutam procedere voluisset, potius *immediatè doctrina de Injuriis Verbalibus* subjungenda fuisset, eaque ritè pertractata demum *de falsi crimine* agendum fuisset, utpote quod, ut ipse monet, tam *facilis* quàm *verbis* committi, & tam ad *injurias reales* quàm *verbales* referri solet. Ne tamen *Commentationem nostram* interrumpamus, & *annotata* in *Autorem* pertexamus, ad ductum illius hîc de *Falso & Mendacio*, mox de *Injuriis Verbalibus* dicturi sumus. *Delineatur autem crimen falsi, quod sit dolosa veritatis immutatio in alterius prejudicium facta.* Seu clariùs: *quod sit actus moralis, quò quis*
simu-

simulata aut immutata veritate alterum in ipsius præjudicium decipit. Ex quibus adparet, non omne falsum, h. e. veritatis immutationem, statim pro crimine falsi habendum esse, sed tum demum, si ita veritas immutetur, ut in alterius fraudem & præjudicium, h. e. damnum & nocumentum vergat; sive jam illa veritatis immutatio & suppressio contingat in persona, sive in re, sive in facto, sive in alio, qua de re postea. Et quamvis (b) *Varr*o falsum & fallere tantum in verbis fieri existimet, dum ab eodem, ait, *verbo fieri, falli & falsum: & fallacia, quod propterea, quod fando quem decipit, & contra quam dixit facit: Itaque si quis re fallit, proprio nomine, inquit, fallacia, sed translatitia, ut à pede nostro perlecti & pes beta; tamen quia falsum & fallere, (c) aliunde quam à fando, à Græco videlicet $\sigma\phi\alpha\lambda\omega$, quod evertō, subverto, decipio, supplantō & supprimo significat, deduci potest, evidens est, omnem veritatis suppressionem aut à vero aberrationem, quomodocunque tandem contingat, crimine falsi designari, modo fraudulenta illa inque alterius tendat præjudicium.*

(a) C. XI. §. I. (b) V. de Ling. Lat. (c) Patr. Gregor. Part. III. lib. 26. cap. 1. n. 3. p. 984.

§. II.

Turpiendo hujus delicti omnium se oculis

oculis statim ingerit, ut dubitari non possit, an lege naturali sit prohibitum. Cum enim virtutem & veritatem promovere natura quàm maximè contendat, nihil eis magis contrarium quàm falsitas, quæ & veritatem immutat & à virtute alienissima est. Nihil etiam societati humanæ magis adversatur, quàm ea ipsa falsitas, quæ omnia vincula, quibus ea societas constat, aut convellit aut corrumpit.

Quod hoc vitium intrinsecà gaudeat turpitudine, *Autor* cum ex ipsius cum veritate pugnantia, tum etiam ex vinculi, quò societas humana continetur, ruptura demonstravit.

§. III.

*Falsi tam multa sunt species, ut vix numero comprehendi, vix in ordinem, redigi possint. Nos precipuas falsitates in quatuor classes distingvimus, ut nempe committantur in. (1.) Perso-
na.*

na. (2.) *Verbis.* (3.) *Scripto,* vel (4.) *Ab-
usu.* *Falsum in persona committitur,*
quando persona aliqua alia, quàm
revera est, esse fingitur, ut (a)
cum partus supponitur. Cum
in (b) contractu, testamento, ju-
dicio alia persona pro alia subdi-
tur; cum (c) quis fraudulenter
nomen suum mutat, aut (d) al-
terius sibi nomen aut qualitatem
ascribit. *Verbis; committit falsum*
dicitur, cum quis in præjudicium
alterius verbis utitur dolosis; cu-
jus perniciosissima species est,
cum testis requisitus falsum in ali-
quem fert testimonium, quod in
Decalogo ita effertur: (e) *Non
loqueris contra proximum tuum falsum
testimonium;* sub quo etiam com-
prehendo eum, qui (f) veritatem
malitiosè tacet, & qui pecuniam
accipit ad testimonium dicendum

Ll

vel

vel non dicendum. *Uterque (g)* enim reus est, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit : quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat. Estque de tota hac materia egregius locus, quem adscribere non pigrabor : *Falsidicus (h)* testis tribus personis est obnoxius : primum Deo, cujus presentiam contemnit : deinde Judici, quem mentiendo fallit : postremo innocenti, quem falso testimoniô lædit. Huc pertinent etiam (i) Judices, qui ex malitia vel muneribus corrupti injustam ferunt sententiam. *Tertia falsi species circa scripta versatur*, quando (k) quis falsa scripta componit vel in mundum redigit ; item instrumenta, rationes, acta, libellos, chirographa, epistolas in fraudem alicujus lædit, corrumpit, mutat, adjiciendô, demendô, radendô, delcen-

delendô, falsè subscribendô, falsa
 sigilla appendendô aut chirogra-
 pha falsa conficiendô, & quæ alia
 ejus generis sunt. *Quarta & ul-
 tima species ea est, quando quis dolosè
 re aliquà ad decipiendum alterum ab-
 utitur, utputa qui (l) falsis utitur
 mensuris, stateris, bilancibus, item
 mercibus adulterinis, corruptis,
 depravatis. Quibus addendi sunt
 & illi, qui monetam adulterant,
 nempe nummos aureos vel ar-
 genteos cudunt, radunt, corrup-
 punt, vitiant, tingunt.*

(a) L. qui falsam 19. §. 1. & l. Cornel. 30. §. 1. ff. ad
 l. Cornel. de fals. (b) Jul. Clarus §. testam.
 quest. 59. (c) L. 1. ibique D. D. C. de mut.
 nom. (d) L. falsi. 13. ff. ad l. Cornel. de fals.
 (e) Exod. XX, 16. (f) l. 1. §. 2. ff. ad l. Corn.
 de fals. l. 20. ibid. (g) c. 1. §. 1. X. de crim. falsi.
 (h) dict. c. 1. (i) dict. l. 1. §. 2. (k) l. 1. 16. 23.
 ff. dict. tit. (l) l. hodie 32. §. 6. venditor. 1. ff.
 dict. tit. l. annonam. 6. §. 1. ff. de extr. crim.

*Autor varias Falsi species ac modos recen-
 set, & ad primum modum, quò falsum in per-
 sona committi solet, inter alia refert supposi-
 tionem*

tionem partus : - cujus illustre exemplum hodie habemus in Principe Wallie. Meminit etiam hujus fraudis & deceptionis maritorum per suppositionem aliorum infantum (a) Aristophanes : Alteram, ait, novi, que dicebat dolores partus habere per decem dies, donec emit infantem. Maritus autem obibat urbem, medicamenta cetera in partum facientia emens: intulit autem anus in ollam infantem, ut ne clamaret cerula obturatum, &c. Pertinet etiam huc dolus seu fictio generis & familiae, qua nempe quis mentitur familiam ejusque partem ac membrum esse in illius fraudem fingit: cujus fictionis multa exempla, etiam potentissimarum domuum recenset (b) Michael Piccartus & (c) Valer. Maximus. De cetero nominis ac cognominis assumptio & immutatio tam de iure in crimen falsi incidit, si (d) videlicet cum fraude conjuncta sit; extra hanc si contingat, impunita est, omnique caret vitio: cum nomina solum ad (e) recognoscendos singulos hominibus imposita sint & ex arbitrio hominum, quod indecentiam aliquam in se habere videntur, aut consimilem aliam ob causam mutabilia. Quomodo ex (f) Pontificibus Romanis aliqui, statim atque electi, mutatio priore nomine, novum assumpserunt. Circa falsum, quod verbis & in specie falso testimonio committitur, notandum, quod crimen hoc incurrat non solum qui ducit, fed

sed & qui (g) expetit & rogat falsum testimonium. Quò tamen malè referas eos, qui (h) veritatem quidem, ut testes, deponunt; non tamen sponte & ex amore veritatis, sed præmiò & pecuniâ ad id invitati, quamvis ipsi delinquant, & ut suspecti à testimonio dicendo removeri queant, ad eum modum, quò iudices, qui non ex amore justitiæ eam exercent.

(a) in Cerear. (b) in Observ. Historico-Polit. (c) lib. IX. c. 16. (d) l. 1. de mutat. nom. lib. 9. C. tit. 25. (e) d. l. 1. §. si quis in nomin. de leg. (f) Petr. Gregor. Synt. J. V. Part. III. lib. 26. c. 4. n. 3. (g) Idem cit. c. n. 8. (h) Covarruv. P. I. in c. quamvis. §. 7. n. 5. vers. quod si testes de pactis. Meier. in C. J. A. ad leg. Cornel. de falsis. Schilterus Manuduct. Phil. Mor. ad Jurispr. c. IIX. §. 15. p. 307.

§. IV.

In his omnibus casibus illud perpetuum est, ut de damno dato constare debeat, aliàs crimen hoc, propriè loquendo, non incurritur: unde & falsum committens non tantum cadit in legis naturalis reatum, & in pœnas civili jure statutas, de quibus nos hic

Ll 3 non

non agimus, sed (a) præterea etiam ad reparationem damni tenetur, quemadmodum id de furto aliisque criminibus supra declaravimus.

(a) Sylv. Summa in verbo falsar. n. 3.

Hoc vult, ut crimen falsi commissum esse intelligatur, necessum est, ut eò damnum alteri fuerit illatum. Est enim falsum, ut hîc spectatur quædam injuriæ species; injuria autem, cæu. ex definitione supra à nobis posita evidens, non nisi voluntaria & immanentis læsio ac damnum est: Nisi itaque de damno dato constiterit, falsi nomine venire nequit.

§. V.

Quid igitur de *Conatu* in hac materia dicemus? Idem quod (a) supra de homicidio: nempe si conatus aliquem habuerit effectum, id est, si falsum aliquam attulerit læsionem, committentem eatenus teneri, quatenus læsit; sin verò nulla omninò inde processerit

cesserit læsio, hâc quidem lege cum teneri non putamus : ceterum ex capite doli admisi (hunc enim semper hîc præsupponimus) propter malum animi propositum, in conscientia obligari concedimus.

(a) Supra c. XI. §. 6.

De Conatu ejusque in efficacem & in inefficacem distinctione multa in superioribus cum in de homicidio tum adulterio doctrina diximus, quæ ad præsentem de falso materiam mutatis mutandis, facîle accommodari possunt.

§. VI.

Denique & hoc quæri potest, *annon aliqua hîc admittatur exceptio?* quod nos vix fieri posse putamus, cum semper adsit dolus, qui nunquam excusari potest. Si tamen casus existeret, in quo de simplici errore constaret, neque dolus ullô modô argui posset, & eum à legis hujus obligatione immunem cre-

deremus; facit quod etiam de jure civili falsum committere non dicuntur, qui aliam in computatione vel ratione mentiuntur.

(a) l. quid sit. 23. ff. ad l. Cornel. de falsis.

Multi dari possunt casus, in quibus quis à crimine falsi excusari potest: veluti (a) si quis per errorem falsum scripserit; Si per errorem falsa instrumenta aut testes produxerit; si quis in calculo vel ratione erraverit; si qui falsis rescriptionibus usus est, per alium deceptus sit, & suam in eo innocentiam probare, eumque, à quo accepit, exhibere possit; si quis falsum dixerit sine dolo, putans quod falsum verum esse; si quis ex ignorantia falsam monetam expenderit aut nomen suum nullâ fraude immutaverit, &c. cum istis in casibus omne lædendi propositum & dolus abfuerit, falsumque solum materialiter, non formaliter commissum fuerit.

(a) Vid. Jcti ad l. Cornel. de falsis. & imprimis Meier. in Coll. J. A.

§. VII.

Sed cum in superioribus mendacii aliquoties inciderit mentio, idque propriè in solis consistat verbis restat,

reflat, ut & ejus naturam jam examinemus. Est igitur Mendacium falsa significatio vocis cum intentione fallendi: is enim, qui mentitur, contra id, quod animo sentit, loquitur voluntate fallendi juxta (a) Augustinum. Et utique verba propterea instituta sunt, non per qua se invicem homines fallant, sed per qua quisque in alterius notitiam cogitationes suas proferat. Verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est.

(a) C. 22. qu. 1. cap. is autem 4. (b) dict. c. 2. §. 1.

Ad omne mendacium, quò tale, duo (a) concurrere necessum est, quorum alterum materiale, quod est falsa vocis significatio, seu, ut (b) Grotius loquitur, significationis falsitas, alterum formale, intentio & voluntas fallendi. Ut enim ad (c) Veracitatem constituendam non solum rei ad signum adæquatio, h. e. ut res sermoni ac verbis respondeat, sed & significantis intentio, h. e. ut quod verbis, sermone aliisve signis expressum, etiam mente intentum sit, requiritur; ita vi oppositi ad Mendacium, ut sic,
præter

præter inordinationem & inadæquationem rei ad signum, etiam inadæquatio ad proferentis intentionem seu fallendi voluntas & intentio requiritur: quæ duæ inadæquationes ex mente. (d) *Doëtorum* ad eò ad mendacii naturam constituendam necessariæ sunt; ut si deficiente priore, posterior adfuerit, mentitum fuerit; deficiente verò alterâ, prior si non defuerit, falsum dictum, minimè mentitum fuerit, neutro verò modo mendacium commissum fuerit, nisi utraque falsitas, falsa videlicet vocis expressio, & falsa proferentis intentio, fallendique animus, concurrerit.

- (a) Sylvest. Summ. verbò Mendac. p. 464. Lombardus lib. 3. sentent. dist. 38. lit B. Augustin. lib. contra Mendacium ad Consentium c. 12. (b) de Jur. B. ac P. lib. 3. c. 1. §. 10. n. 1. (c) Wendel. Philos. Moral. lib. I. c. 31. qu. 2. p. 696. Burlæus Comment. in c. 7. lib. 4. Nicom. (d) Vid. Bonaventura in lib. 3. sentent. dist. 38. Biel. in cit. dist. 38. lib. 3. qu. unic. a. 1. coroll. 2. Vid. quæque ad cit. dist. Scotus, Richardus de media Villa, Alexander Alensis & Durandus à S. Porciano.

§. IIX.

Turpitude, hujus vitii vel hinc elucescit, quod qui aliud dicit, quàm cogitat, humanam societatem in eo ledit, quodque eum, ad quem sermo dirigitur, privat

privat *judicandi libertate.* Cumque
 (a) *veritas sit DEI comes*, longissime
 à DEO abire judicandus est, qui
 desertâ veritate mendacio adhæ-
 ret. Hinc illud de DEO dictum:
perdes (b) *omnes, qui loquuntur menda-*
cium. Et inter eos, qui habita-
 bunt in tabernaculo DEI, nume-
 ratur ille, (c) *qui loquitur veritatem*
in corde suo, qui non egit dolum in lin-
gua sua. Et de omnibus bonis ge-
 neraliter enuntiatur: (d) *Verbum*
mendax justus detestabitur. Cujus
 rei notitia etiam ad gentiles tam
 Philosophos, quàm Poëtas per-
 venit. Unde Philosophorum ma-
 ximus: (e) *per se mendacium turpe*
ac vituperabile, veritas pulchra et lau-
dabilis. Et Poëtarum Coryphæus:
Ille mihi invisus pariter cum fauci-
bus Orci.
Cujus mens aliud condit, quàm lin-
gua profatur.

Et

Et Tragicorum (f) Princeps :

Mendacis notam

*Auferre, magnum est liberi capitis
probrum.*

Certè hæc quàm maximè locum sibi vendicant, quando per mendacium quis decipitur, hoc enim ad falsitatem, de qua statim egimus, quàm proximè accedit; vel quando alius inde læditur, quò nomine præcipuè ad hoc caput pertinent mendacia. Utramque partem breviter comprehendit hæc elegans Doctoris Christiani sententia : *ut (g) non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.* Mirum itaque leges civiles etiam hac in parte connivere neque poenas ulli mendacio imponere,

- (a) Philo de vit. Mos. (b) Psalm. V, 7. (c) Psalm. XV, 3. (d) Proverb. XIII, 5. (e) Aristot. IV. Ethic. c. 7. (f) Sophocles Trachin. (g) Lactant. Instit. Divin. VI, 18.

Gravis

Gravis est disputatio, an Mendacium aliquando usurpare non sit illicitum? Negant id (a) Isidorus, (b) Osiander, (c) Pererius, (d) Rivetus, (e) Pineda, (f) Polanus, (g) Martyr, (h) Wendelinus, (i) Ziglerus, (k) Drexelius, (l) Becanus, (m) Sykwester, (n) Angelus de Clavasio, (o) Petrus de Tarantasia, (p) Aquarius, (q) Vasquez, & ferè omnes ex Doctores Scholasticis. Eandem sententiam præ ceteris rigidè tuetur (r) Augustinus in libro peculiari contra mendacium scripto, qui tamen & ipse, ut videre est apud (s) Thomam Hybernicum, nunc huc, nunc illuc fluctuat. Urgent autem illi cum alia, tum maxime mendacii cum insigniori illo juris naturalis præcepto: Quod tibi hoc alteri, pugnantiam triplicemque inde emergentem malitiã ac deformitatem, abusum videlicet sermonis, deceptionem proximi & humanã amicitia violationem. At alii, è quibus (t) Origenes, Tertullianus, Lactantius, Chrysostomus, Hieronymus, Cassianus, Plaro, Xenophon, Cicero, multique alii id affirmant, ratj, quod sicuti mendacium non unius esse solet ordinis, sed aliud Jocosum, quod tantum joci honestaque recreationis causa; aliud Officiosum, quod in alterius duntaxat singulare emolumentum, vitæ videlicet, famæ bonorumque externorum tutelam; aliud denique Perniciosum, sive, ut Grotio vocatur Injuriosum, quod ex pravitate cordis inque proximi perniciem

nitiem & injuriã , aut etiam Dei contumeliam , profertur ; ita hoc extremum tantum mendacii genus intrinsecè & ex sua natura malum & prohibitum esse arbitrantur , minime verò jocosum & officiosum , cum nulla in his monstrari possit circumstantia , quæ formaliter & suapte naturã ullam fundet turpitudinem. *Quibus & nos accedimus* , hoc tantum pro uberiori eorum , quæ hætenus allata sunt , intellectu adhuc addentes , quod mendacium sit ex numero communium $\pi\rho\theta\varsigma \ \epsilon\nu \ \eta \ \alpha\phi' \ \epsilon\nu\theta\varsigma$, quæ inæqualiter de suis inferioribus dicuntur , & quidem illorum , quæ proprius accedunt ad æquivoca , cum *κουωνύμως* propriè ac præse tale mendacium non nisi perniciosum seu illud sit , quod ex malitia & animo nocendi provenit , quoque Dei honor aut amor proximo debitus læditur , veluti fuit *filiorum Jacobi apud patrem suum , uxoris Potifaris , meretricis apud Salomonem , falsorum testium Izebel , Herodis ad sapientes &c.* Officiosum autem & Jocosum non nisi nomine & *κουωνύμως* talia sint , nec ullius iniquitatis aut vitii arguendus sit , qui homini falsum pro vero suggerit & falsiloquio imponit , si vel in præsentissimam ipsius salutem , vel singulare oblectamentum illud vergere non ignorat , modo non jus , quod aut totius societatis publicæ aut singulorum salutis tuendæ obligati sumus , eò violetur.

Ad

*Ad argumenta in contrarium allata responsum
fuit (u) in Institut. Moralib.*

- (a) Vid. Wendelin. Philos. Moral. lib. I. de Recte
vita c. 31. p. 987. (b) in Hug. Grot. lib. 3. c. 7.
ad th. IX. (c) Comment. in Gen. c. 27. v. 18. 19
disp. 2. (d) in explicat. Decal. p. 393. & in com-
ment. in Gen. XXV. Exercit. 94. Gen. XXVII.
Exercit. 119. & alibi passim. (e) in Salomone
prævio lib. I. c. 3. n. 8. (f) Syntag. lib. X. c. 38.
(g) in L. C. tom. I. p. 667. (h) cit. l. (i) No-
tis ad Grotii lib. 3. c. 1. (k) in orbis Phaetonte
c. 35. & c. 36. (l) lib. V. Manual. Controversi.
c. 20. §. 3. (m) in Summa verb. Mendac. (n)
in Summ. p. 168. (o) in lib. 3. Magistri sen-
tent. dist. 38. (p) in cit. lib. (q) ibid. (r) cit.
lib. de Mendac. (s) in Florileg. Dd. tit. Men-
dac. (t) De Origine, Tertulliano & ceteris
testis est Hug. Grotius lib. 3. c. 1. §. 9. n. 2. & 3.
(u) Pars. II. c. XVI. §. 17. p. 206.

§. IX.

*Ad autem mendacium non nocivum,
aut etiam officiosum ad eandem classem
pertinquant? satis accuratè ab aliis
Doctoribus tractatum est, in pri-
mis ab (a) Augustino in Enchiridio
suo, item à (b) Sylvestro & ab Aucto-
re de Jur. Belli ac Pacis, ubi hæ quæ-
stiones & aliæ ad eandem mate-
riam*

riam pertinentes examinantur & veterum scriptorum auctoritatibus fulciuntur, quò me brevitatis causa remitto.

(a) dict. c. 22. quest. 2. c. 1. §. 2. (b) Summa in verb. Mendac. (c) lib. 3. c. 1. §. 10. & seqq. usque ad finem.

Sed de *Mendacio non nocivo* aut etiam *officioso*, quòd omni careant vitio, modò diximus. Dicendum nunc esset de *perverso illo* & *quòvis injurioso mendacio pernicioso* dogmate, de *Subauditombus ac Interpretationibus tacitis*, seu, ut vulgò vocantur, *Reservationibus mentalibus*; Nec minus de *Dolo*, num ipse sit, ex numero eorum, que indifferenti ac mediæ naturæ? an verò eorum, que intrinsecè turpia & jure naturæ præbibita sunt? Item an *simulatione* utendum? & si utendum, quando & quousque cum in *divinis*, tum *profanis illis*, conscientia id fieri possit? Sed cum de his idque genus aliis nobilioribus materiis (a) alibi ex instituto egerimus illic, B. L. remittimus.

(a) Institut. Moral. Part. II. c. 16. §. 19. & seqq.

§. X.

Hoc interea notandum, minime huc pertinere eos, qui rem falsam

falsam dicunt, quam veram putant: (a) *Nemo enim mentiens judicandus est, qui dicit falsum, quod putat verum: quoniam quantum in ipso est, non falsis ipse, sed fallitur: ut nec eos, qui aut parabolis, citra veritatem, docendi causa confictis utuntur, aut hyperbolicè loquuntur, Rhetorum more, cum (b) quis ad verum mendacio venit; aut qui per Ironiam aliud dicendò, aliud intelligi volunt. Quibus etiam addi possunt ii, qui jocandò aliter quàm sentiant loquuntur, & qui ludunt verbis ambiguis, duos aut plures significatus admittentibus. Denique sciendum, hęc nos tantum agere de sermone afferente, non verò de promittente, cujus alia est ratio, ut suo loco demonstrabimus.*

(a) dict. qu. 2. c. is autem 4. §. nemo. (b) Senec. de benef. lib. 7. c. 23.

Verissimum est, mittimè pro mendacibus eos esse habendos, qui rem falsam, siue per simplicitatem & ignorantiam, siue ab alio decepti, per errorem proferunt, quam putabant esse veram: cum quantum in ipsis est, non alteram fallere conentur, sed ipsi fallantur, dum id, quod falsum, pro vero arripiunt: Et si (a) temeritatis ac stoliditatis reprehensionem non effugiant, qui quævis ex insinia & præpropere credulitate arrepta inter, alios iterum spargunt. Sed nec eos mendacii notam contrahere putamus, qui parabolis, ad erudiendum confectis, apologiis ac fabulis, ironiis, & quæcunque aliis tropicis locutionibus, utuntur, cum ejus, (b) qui istas profert, animus & intentio haud sit, alios decipiendi, sed veritatem occultiore & jucundiore quadam ratione docendi. *At autem* ille, qui hyperbolas aut etiam vocem vel locutionem ambiguam, in pluribus significatibus gaudentem, &c. adhibet, a mendacii culpa immunitus sit, non aded inter eruditos expeditum est. Ita sentiunt, quæ hyperbolarum mendacii speciem ac eminentiam superjectionem vocant, è quibus præter (c) Senecam (d) Drexelius, qui cum hyperbolicas eorum, quos (e) Moyses miserat ad explorandam terram Chananzam relationes produxisset, statim in hæc erumpit verba. *Qui veritati studet, exaggerationes omittat, hyperbolas caveat, suo rem pretio offerat.* Non con-

venit

venit Comœdia cothurnus, nec Tragedia foccus,
 tenuis tenuiter, grandia grandius efferenda.
 Sua rebas fit auctoritas, parvis parva, magna
 magnis. Proximas mendacio est, qui augere
 rem solet aut imminuere. A quo non abeunt
 illi, qui ex h. et hyperbese, quod hyperbole species
 mendacii fit, uagant, sallas in Scripturis S. datz
 locutiones hyperbolicas. Sed cum hujusmodi
 locutiones passim obviae sint in utroque cum
 (f) *Videri* tam (g) *Novo* *Federe*, negatur il-
 lus mendacii annumerandus, aut ad fallendum
 directus esse; non magis, atque allegoricas, me-
 taphoricas, metonymicas inque genus alia.
 Utpote et (h) quibus mentiendi propositum
 longissime abest, & tantum ornandi dictio-
 nem voluntas adest. Bene igitur (i) Augu-
 stinus: *Satis rerum fide plerumque verba ex-
 cedere videntur fidem, quod non fit, quando
 aliquid, quod erat obscurum vel dubium, cau-
 sa & ratione reddita, exponitur: sed quando
 id, quod apertum est, vel augetur vel extenua-
 tur, nec tamen a transitu significanda veritate
 erratur, quoniam sic verba rem, que indica-
 tur, excedunt, ut voluntas loquentis, nec fallen-
 tis appareat, qui novit, quousque credatur, a
 quo ultra quicquam credendum est, vel minuitur
 loquendo aliquid, vel augetur. Hunc loquen-
 di modum græco sermone, non solum Græcarum
 verum etiam Latinarum literarum Magistri
 Hyperbolen vocant, qui modus sicut loco, ita in*

nonnullis aliis divinis literis irrogetur. Con-
 similia his (k) *Theophylactus* aliique *Ecclesie*
Doctores. Quod attinet *locutiones ambiguas,*
 plures significatus sive ex vulgi usu, sive
 ex artis consuetudine, sive aliunde ferentes,
 modò animi nostri conceptus uni istorum
 significatum correspondeat, ab omni men-
 dacio alienæ sunt, etiã si alter, qui audit, in
 aliam partem eas accepturus sit, modò ta-
 men ejusmodi locutiones non temerariæ sint,
 sed vel erudiendo ei, qui curæ nostræ tradi-
 tus, vel amoliendæ iniquæ interrogatori,
 vel nostræ utilitati sine alterius damno qua-
 rendæ, inserviant; alias extra hæc casus si
 ad sententiam animi mei liquido exponen-
 dam obligatus sum, parum interest, simplici
 mendaciò an ambiguo sermone alterum, de-
 tipiam. *Quæ extremo hujus §. subiunxit Au-*
tor, quasi quæ hætenus tradita tantum ad as-
serentem, non promittentem sermone referri
debeant, ea ex (m) Hugone sunt desumpta, qui
quomodo accipiendæ sint, dextrè exposuit.

- (a) Pufendorf. de Jur. N. & G. lib. IV. c. I. §. 8. (b)
 Wendelin. Philos. Moral. lib. I. c. 31. p. 996.
 (c) cit. l. (d) in Orbis Phact. (e) Deuteron.
 I, 28. (f) Judic. VII, 12. I. Samuel. XII, 5.
 II. Samuel. XVII, 11. Ose. I, 10. Job. VI, 3.
 I. Reg. X, 17. (g) Joh. XXI, 25. Act. II, 5. (h)
 Keckerm. in Rhetor. (i) tract. 124. in Joh. (k)
 in Cap. XXI. Joh. (l) Grot. lib. 3. c. 1. §. 10. n. 2.
 & Pufendorf. cit. c. §. 12. (m) Grot. ibid. §. 18.

§ XI.

Restat ultima hujus capituli pars, nempe *de Injuriis*. *Injuria* autem ex eo dicta est, quod non jure fiat: omne enim, quod non jure fit, injuriâ fieri dicitur: (a) Specialiter autem injuria dicitur *Contumelia*. *Contumeliam* quidam à (b) *contumescendo* derivant, quippe quæ proficiscatur ex insolenti tumore animi; alii, & melius quidem nostro judicio, à (c) *contemnendo*, ut quia is, qui eam alicui infert, manifestè contemptum ejus indicat. Hinc (d) *Seneca*: *Contumelia à contemptu dicta est, quia nemo, nisi quem contemnit, eâ afficit injuriâ*. Etsi autem *contumelia* gravior videatur aliis injuriis, pertinet enim illa propriè ad dignitatem, illæ verò ad famam, juxta vetus (e) illud:

Patior facîle injuriam, si est libera à contumelia.

M m 3

Re-

Revera tamen levior est contumelia; prior (f) enim illa natura gravior est, hac levior & tantum delicatissimæ gravis, quæ non leduntur, sed offenduntur.

(a) l. i. ff. de Injur. (b) Sylvest. Summ. in verbo Contumel. (c) dict. leg. i. in fin. pr. (d) Senec. de Tranquillit. vitæ lib. II. (e) Pacuvius Perib. (f) Senec. de constant. sapientia.

Quid sit injuria, & quomodo cum qd errato, tum ab informis differat, patet ex superioribus. Illud saltem hic notetur, quod Injuria Jctis, ut ex tit. IV. Instit. lib. IV. evidens est, & nomen generis & species sit, & generaliter omne id, quod non jure fit, - h. e. juri ac æquitati adversatur, designet eoque adulterium, homicidium, furtum & omnia delicta, tam publicæ, quàm privata finu suo complectatur. *Specialiter* verò contumeliam, h. e. injuriæ quandam speciem significet: quæ tamen neutiquam confundenda est cum convitio, utpote quod illa latius patet, & præter honoris immutationem aut objectionem defectus in moribus, quam sola arguit contumelia, etiam objectionem defectus in natura & quocunque alio connotat.

(a) Molina tom. V. tract. IV. disput. xi. n. 1. p. 1274.

Omnis Injuria aut fit re aut verbis aut scripto: De priori hinc non agemus, quia ea à læsione, de qua jam egimus, non multum differt. (ut (a) cum quis pulsatur sine dolore, vel verberatur cum dolore, ideoque ejusdem ferè naturæ est ac iisdem regulis constat. Neque etiam multa afferemus de Injuriis per scripturam illatis: vix enim hinc quippiam singulare occurrit: sufficit itaque quod (b) de famosis libellis statuitur. Injuria, quæ verbis fit, à Scholasticis dividitur in quinque Species: Prima est Contumelia, quæ contra honorem alterius fit; Altera Detractio, quæ est famæ læsio, cum alicui quid obicitur, quod contra bonos mores atque ita probrosam est; Tertia Susurrus, quem propriè ad diffuendas ami-

M m 4   citias

citias spectare volunt; *Quarta est Irrisio*, quæ in eo præcipuè consistit, ut alicui pudor suffundatur; *Postrema (c) Maledictio*, sive mali alicujus imprecatio. Sed nimirum duæ priores species præcipuè sunt, & ad eas reliquæ facile referuntur.

(a) l. Cornel. de Injur. (b) toe. tit. Cod. de famol. libellis. (c) Soto de Justit. & Jur. lib. V. qu. 9. 10. & 11.

De dissidentibus Doctorum circa divisionem aut potius distinctionem Injurie opinionibus (a) supra egimus. Potius id nunc acturi sumus, ut de libellis famosis sive pasquillis, quas Autor inter injurias litterales retulit, eorumque quidditate & moralitate aliqua edisseramus. Vocamus autem (b) libellum famosum injuriam, quæ alteri notabile aliquod, certum, speciale, grave atque famosum crimen, ut adulterii, fornicationis, homicidii, &c. dolò malò obijciatur, sive sit verum crimen, sive rixus; sive id fiat carmine, sive solutâ oratione, sive canticenâ compositâ, sive imagine & picture, sive alio modo. Itaque incurrit hoc crimen, qui librum, carmen aut historiam ad alterum diffamandum scripsit, edidit, dolòve malò

malò fecit, quò quid eorum fieret, aut inventum non suppressit & combussit, aut non manifestavit authorem, aut aliò modò cooperatus fuerit. Quomodo *Sotades Creten-
sis Poëta*, quod plura impudentius scripssisset, in plumbeo vase conclusus, in mare demersus est, teste (c) *Atheneo*, aut in carcere contabuit, autore (d) *Plutarcho*. *Malitia & gravitas hujus peccati satis est conspicua. Præterquam enim quod hujusmodi libelli Autor in præcipua Juris naturalis capita: unicuique suum est tribuendum; quod tibi non vis fieri, alteri ne fegeris; ne occides (corpus vel famam scriptò aut lingua) impingit; & contra charitatem proximo, & naturali & divino jure debitam ipsam honore ac fama vitæque civili spoliât, eoque & furti & rapinæ & homicidii crimen incurrit, etiam reatus lege civili statuto obnoxius sit, & non solum ex (e) Carolina pænâ rationis, sed & (f) Valentiniæ & Valentis constitutionibus capitali subjicitur, (g) indignusq; redditur, qui vel ipse testamentum conficere vel ab alio confecti genuinus esse possit testis. Ex quibus adparet, multò majore (h) foeditate gaudere injuriam, quæ scriptò & litteris commendatur, quàm verbalem, utpote quæ consultò fit, & perennis est, & per multorum manus longè latèque vagetur, atque tamdiu subsistat dedecus, quamdiu remanet memoria; vox verò transitoria est, ejusque facillè datur*

datur obliuio. Quod attinet *Catumtiam*,
Detractionem ceterasque hic ab Autore ex
Moralistis memoratas injuria verbalis species,
earumque inter se con- ac disconuenientiam,
 multis de iis egimus in (i) *Institution. Moral.*
 quæ hic locò commentationis esse possunt.

- (a) C. XI. §. I. (b) Molina de Just. & Jur. tom. V.
 tr. 4. disp. 35. n. 2. & 4. Petr. Gregor. Synt.
 J. C. Part. III. lib. 38. c. 6. p. 791. (c) Dipno-
 top. lib. 14. c. 7. (d) Plutarch. in Pædagog.
 (e) Art. 110. (f) L. unie. C. de famos. libellis
 & L. Cornel. §. si quis. lib. ff. de Injur. & fa-
 mos. libell. (g) l. ob carmen in princip. ff. de
 testibus: l. is cui. §. ult. & l. cum lege. ff. de
 testam. (h) Petr. Gregor. l. cit. (i) Part. I. c.
 15. §. 7. p. 162. & seqq.

§. XIII.

Illud in omni Injuria generale, quod
hæc peccata (a) ex intentione sumunt
gravitatem, quod Jeci dicunt, in-
juriam in affectu facientis consistere.
Et quod per eam lædatur alicujus
existimatio, quam quis tueri &
possit, & aliquatenus debeat:
Crudelis (c) enim est, qui famam negligit.
Hinc & illud: (d) Curam habe de bo-
na nomine, hæc enim magis permanebit
tibi,

sibi, quam mille pretiosa tibi fauri & ma-
gni. Facile hinc adparet, quate-
 nus in legis naturalis præcepta
 impingant, qui alterius aut digni-
 tatem minuunt aut bonam fa-
 mam commaculant. Quid enim
 magis charitati, quam homo ho-
 mini debet, contrarium est, quam
 ut quis alterius honori detrahat,
 aut probrum aliquod ei malignè
 affricet, quod nemo bonus un-
 quam sine summa animi commo-
 tione sibi fieri patiatur.

(a) Sylvest. Summ. verbo Injuria. (b) I. illud 3. §. 1.
 ff. de Injur. (c) C. 12. qu. 1. c. nolo 10. (d) Si-
 rac. c. 41. v. 15.

Turpitude injuriarum verbalium omni-
um statim se ingerit oculis, ut dubitari non
possit, quin in præcipua juxis naturalis capi-
ta hie impingatur. Quod igitur primum
Contumeliam & Detractionem atinet, evidens
est, eum, qui alterius honori ac famæ de-
trahit, non tantum contra charitatem pro-
ximo debitam agere, sed & eum occidere,
& bonis in his terris haud postremis, vitæ
ferè

ferè equiparabilibus privare, eoque & furti & homicidii crimen incurrere. *Nec minore turpitudine gaudent Irrisio, Susurrus & Maledictio.* Irrisione enim aut Irrisu, sive fiat verbis, sive gestu ac motibus corporis & membrorum, (quæ (a) *Molina* in specie *Subsannatio* dicitur) ille, cui ea fit, non solum (b) rubore ac verecundia suffunditur, atque ad vindictam incitatur, sed & aliorum ludibrio exponitur & contemptui, quæ quò in majoris cultus ac dignitatis personam v. g. parentes, magistratus, præceptores, confessarios, &c. cadit, eò majoris impietatis ac malignitatis est, omnium autem maximæ, nec (c) specie differentis à blasphemia, si in DEVM. Hinc (d) *Rex Gothorum Theodoricus*, de injuriis in magistratum dictis sic statuit : *Sed ne forsitan magnificos viros loquacitas popularis offenderit, presumptionis hujus habenda discretio est. Teneatur ad culpam quisquis transeunti reverendissimo Senatori injuriam inflixerit, si irrisit eum, malè optavit, cum bene loqui debuit.* Et rursus : *Edictali (e) pro grammato definimus, ut si atroces injurias in quempiam Senatorum vox injusta presumerit, noverit se à Prætorè urbis audiendum, ut pro qualitate facti discussa recipiat promulgatam jurè sententiam.* Susurru denique mutua benevolentia ac amicitia tollitur, quæ sicuti magnum in his terris bonum est, quin (f) bono

bono honoris ac fama potius ac majus, ita, quâ illud aufertur, injuria ac crimen, ipsâ contumeliâ majus & atrocius est. *Ad extremum Maledictione, sive mali imprecatione in (g) charitatis legem peccatur, proximus, cui maledicitur tristitiâ afficitur atque ad iram commovetur. Illud adhuc notare non omninò inutile erit, quod in omnibus injuriis earumque (h) atrocitate. 99ta d^{istinctio} ad tria imprimis respiciendum sit, ad injurias ipsas, ad personas injuriantes & injurias seu patientes injuriam, & denique ad ipsum modum, h. e. res aut verba, quibus inferuntur, ita tamen ut in istis omnibus (i) fons injuriarum, h. e. injuriandi animus, imprimis attendendus sit. Si enim verba injuriola aliquis protulerit non dissimulandi aut minuenti alterius firmitatem & honorem, sed jocandi causâ, aut tuendi jus suum, pro injuria haberi nequit. Sed nec illud hic silentiò transmittendum est, quod injuria verbalis (k) alia expressa, alia tacita & simplicitate sit; expressa quidem, si quis aliquem aduiterum aut homicidam vocat; tacita verò, cum quis dicat, non sum gibbosus, non sum ille qui furtum fecit, aut cum per ironiam deformem pulchrum, vel timidum Achillem nominat.*

(a) tom. V. tit. 4. disp. 21. n. 3. p. 1275. (b) Valent. disp. V. qu. 18. punct. 2. in pr. p. 1465. (c) Cajetanus in 2. 2. Thom. qu. 75. Molin. cit. 7. n. 6.

n. 6. p. 276. (d) Cassiodor. lib. I. var. epistol. 27. (e) Idem lib. I. epist. 31. (f) Philosoph. 8. Eth. c. 8. (g) Laymannus Theolog. Moral. tom. I. lib. 3. part. 2. c. 6. n. 2. p. 335. (h) Gregor. Synt. J. V. Part. 3. lib. 38. c. 3. n. 1. p. 782. (i) Idem tit. lib. c. 2. n. 1. (k) Idem tit. lib. c. 2. p. 789. & 790.

§. XIV.

Porro examinandum est, qui de illata injuria teneantur, & qui eam prosequi possint. Ad primum quod attinet, omnes, qui rationes capaces sunt, obligantur: non autem infantes, amentes, furiosi, & si qui sui juris compotes non sunt. Prosequi autem possunt, qui ipsi in sua persona læsi sunt; item Maritus (a) pro Uxore, Pater pro Liberis, (b) Dominus pro Servis.

(a) L. injuriar. 2. C. de injuriar. l. 1. §. 3. cod. tit. (b) L. dominum §. C. cod. tit.

Cum injuria sit ex eorum actuum classe, qui, ut (a) Sicut loquitur, ab animi h. e. voluntate, pendent, eoque deliberationem & propositum voluntatis exigunt, evidens est, omnes, quotquot injurias inferendi

di

si animum & intentionem habuerunt, de
 Injuria & damni inde dati omniumque quæ
 (b) ex hoc, velut necessitate & nexu quodam
 naturali aut morali profiunt, restitutione
 teneri. Cujus (c) illustre exemplum habe-
 mus in *Ariathe*, Cappadocum rege, qui, quod,
 obstructis quibusdam per lasciviam angustiis,
 ad quas *Melas* exitum in *Euphrate* habet,
 magna *Galatis* & *Phrygibus* damna intulis-
 set, permisso Romanis judicio, XXX talen-
 torum damno mutatus est. Excludimus
 ergo ab hac obligatione infantes, amentes,
 furiosos, utpote qui ut usu rationis lædendi-
 que proposito destituuntur, ita ad inferen-
 dam aliis injuriam prorsus inidonei sunt.

*Injuriæ autem vindicandi jus habent non tantum
 qui in sua persona, sed et in aliis, puta pa-
 rentibus, uxore, liberis, servis, cognatis, amicis,
 benefactoribus, legatis eorumque comitibus, la-
 tis est, non solum ex fictione juris civilis aut
 (d) gentium, quæ personæ hujusmodi, v. g.
 maritus & uxor, pater & filius, item mittens
 & missus pro una persona habentur, sed et
 vel maxime ex humane nature communio-
 ne. Bene igitur judicavit (e) *Solon*: beatas
 fore republicas, in quibus alienas injurias
 quisque suas estimaret. Et (f) *Aristoteles*
 dixit: oportere quemque aut pro se arma
 sumere, si injuriam acciperit, aut pro co-
 gnatis, aut pro benefactoribus aut sociis in-
 juriâ*

injuriam affectis auxilia ferre. Et (g) Suidas apud Indos; ait, religionem fuisse pugnare pro iis, quibus injuria fit.

91 (a) Hug. Grot. lib. 2. c. 4. §. 3. (b) Idem lib. 2. c. 17. §. 12. & Pufendorf. de Jur. N. & G. lib. 3. c. 1. §. 3. p. 254. (c) Strabo lib. XII. Vid. Grotius cit. c. 17. §. 12. (d) Idem Grotius lib. 2. c. 18. §. 4. n. 5. (e) Plutarch. in Solon. (f) c. 3. Rhetor. ad Alex. (g) in verbo Iudi.

§. XV.

21 Sequitur, ut videamus, quousque se injuriam extendat obligatio, quod nos in sola satisfactione situm esse dicimus. Qui enim (a) accipit satisfactionem, injuriam remittit. *Consistit autem ea satisfactio duabus partibus: Prima est confessio & deprecatio culpe; Altera est reparatio damni dati.* Cum enim aut honor aut fama nostra læditur, naturalis ratio exigit, ut nobis satisfiat per agnitionem culpæ in persona ejus qui nos læsit, & per solutionem damni, quod aliquis inde sibi obvenisse conqueritur, quod

quod (b) fere ex ipsius pendet
 æstimatione. Quô sensu rectè
 accipi potest hac (c) sententia: Con-
 tumelia non ab inferentis animo, sed ex
 iudicio eorum, qui patiuntur, aut fit
 aut perit. Sed cum homines in
 propriæ injuriæ censu soleant esse
 iudices iniquiores, ad boni viri
 arbitrium res ducenda est, & le-
 gibus civilibus plerumqve ita
 temperatür, ut palinodiam canere
 debeat is, qui injuriam protu-
 lit; & damnum sarcire, quod al-
 ter in sua existimatione passus est.

Hinc illud in veteri (d) Comœdia:

*Neque tu verbis solvos unquam, quod
 mihi re male feceris,*

*Novi ego vestra hæc, nollem factum,
 jusjurandum dabitur te*

Indignum injuriâ hæc.

Item alterum hoc:

*Aut satisfaciat mihi, adjuret in-
 super,*

Nn .

Nolle

Nolle esse dicta, quæ in me injuriam protulit.

- (a) L. sed si 17. §. si ante 6. ff. eod. tit. (b) Summ. Sylvestr. in dict. verb. contumelia §. 4. & in verb. injuria §. 5. & 7. (c) Chrysostron. de Stat. (d) Terent. Adelph. (e) Plautus Amphitr.

Posteaquam de Injuriarum verbalium quidditate & turpitudine pro instituti sui modulo egit, jam ad complendam hanc de injuriis materiam ad modos tollendi earum à sub-jecto obligationem transit, illorumque duos quasi principes constituit, satisfactionem videlicet & remissionem, deque illa hęc, de hac in sequenti agit §. Notat autem, quod satisfactio, qua extinguitur in injuriante injuriaz obligatio, partim in injuria agnita detestatione ac deprecatione culpæ, partim in restitutione damni dati consistat: Cum quamdiu qui alterius famæ ac honori nocuit sibi in peccato placeat nec illud agnoscit & averfatur, tandiu habeat rationem voluntarii nec ulla culpæ abolitio contingat. Non satis autem est factum morale agnoscere & detestari, sed & amplius requiritur, ut damnum, quod alter in sua existimatione passus est, ab injuriante, solutâ pœnâ civili aut criminali, compensetur, utpote quâ damni exhibitione, & insecutâ pœnæ, ob injuriam delicto datam debitz, solutione, quam partem satisfactionis omisit

omittit Autor, injuria illata quasi infecta red-
ditur & injurians totaliter ab omni culpa li-
beratur. *Includere autem videtur satisfactio-
ne cum ipsa penitentiam, qua cumprimis in
agnitione ac detestatione facti moralis consistit,
tum restitutionem, quæ propriè rerum est &
damni dati compensatione absolvitur. Quid
verò sit penitentia & quotuplex, quid item re-
stitutio & satisfactio moralis, & quomodo hæc
cum à restitutione tum à penitentia seu retra-
ctatione morali ritè discernatur, nec minus
quod penitentia vel hoc, ut culpa aboleatur,
satisfactionem debeat præcedere, pluribus egi-
mus in Institut. (a) Moral. Plerumque au-
tem, ut plenè satisfiat in foro civili injuriis
verbalibus, jubetur is, qui temere eas pro-
tulit, palinodiam aut recantationem illarum
agere, vel eò locò, quò intulit, vel aliò pu-
blicò, vel præsentibus testibus adhibitis, vel
id genus consimili modò aliò.*

(a) Part. I. c. IX. §. 31. & 34.

§. XVI.

Sunt tamen & alii modi, quibus
ipsa Injuria tollitur, quos inter pri-
mum locum obtinet *Remissio*, quæ
sanè multis rationibus Viro bone
svaderi potest: est (a) enim perfectio

tio species aliqua ultionis : quid autem mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris.

Quò pertinet hic veteris Testamenti locus: (b) *non quaras ultionem, nec memor eris injurie civitatum tuorum; Et hic (c) Apostoli: non vosmet ulciscentes, dilecti, sed date locum ira, scriptum enim est, meum est ulcisci, ego rependam, dixit Dominus.*

Itemque (d) illius Ecclesiæ Doctoris: *ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit.*

Et hic (e) Icti: *cogitatio ejus, qui lites execratur, non est vituperanda.*

(a) Tertullian. de Pallio. (b) Levit. XIX, 18. (c) Epist. ad Rom. XII, 17. (d) Augustin. epist. 154. (e) l. item si §. 1. ff. de alien. jud. met. caus. fact.

• *Hactenus de primo modo tollenda Injuria, Satisfactione, egit. Jam ad alterum, Remissionem videlicet, progreditur, quam S. Pandectæ virique sapientes & cordati multis nominibus viro bono & mansueto commendant. Fit autem (a) Remissio illa vel expressè*

vel

vel tacite, & expresse quidem, pacto & trans-
actione, itemque jurejurando, cum quis ju-
ramento asserat, se non intulisse injuriam,
aut non animo injuriandi fecisse; tacite ve-
rò *disfimulatione*, si quis injuriam, ut mox
dicturi sumus pluribus, planè ad animum
non revocet, aut, si ad animum semel revo-
caverit, negligat, aut neglectam esse ex cer-
tis indicis ac argumentis adpareat, de quib-
us postea.

- (1) Petr. Gregor. Synt. J. V. Part. III. lib. 38. c.
7. n. 10 & 11. Struv. Synt. J. C. Exercit. 48. ad
lib. 47. Pand. tit. X. de Injur. & famos. libell.
§. 64.

§. XVII.

*Ad Remissionem introducendam de
jure nature, sufficiunt ea signa, quæ
animi non exulcerati vel deliniti
sunt testimonia, quæ leges civi-
les, mirum in modum huic remis-
sioni faventes, etiam ulterius
produxerunt ad actus aliquos, un-
de tacite infertur, ut sunt (1.)
Si (a) injuriam passus eam statim ad ani-
mum non revocaverit. (2.) (b) Si annum
elabi passus sit, antequam de ea quere-*

tam instituit. (3.) Si (c) mors alterutrius interveniat. (4.) Si (d) aliqui intercesserint actus amicitiae, ex quibus dissimulatio injuria argui posse videatur, ut si injuriatus cum injuriato comedat, ludat, bibat, quæ omnia cum jure naturali satis conveniunt. Reverà autem lapsus anni neminem ab illata injuria liberat, ut nec mors alterutrius interveniens, manendò in terminis purè naturalibus. Tempus (e) enim hoc jure non est modus tollendi obligationem. Et mors non est actus voluntarius, atque ita post obligationem sensuè introductam nihil potest operari.

- (a) §. final. Instit. de Injur. l. non solum, §. 1. ff. de injur. (b) l. si non convitiis §. C. eod. tit. (c) l. Injuriar. 13. ff. de inj. (d) C. nec aliqua 27. qu. 1. (e) l' obligationem 44. §. 1. v. si placet ff. de oblig. & action.

Agit hic de signis atque indicis, ex quibus remissionem esse injuriam, si non certitudine physica

physica & naturali, morali tamen & civili, potest constare: veluti sunt, si (a) actus amicitiae intercesserint, v. g. convivalis & familiaris conversatio, salutatio reciproca, compositio manuum, compositio, iustus, quaeque sunt id genus animi delinuti & non exulcerati iudicia alia; Si injuriatus injuriam sibi illatam statim non ad animum revocaverit, nullamque de se offensa animi indicium prodiderit, sed potius familiarem sese injurianti exhibuerit; Si praescriptio & lapsus unius anni intercesserit, & intra illum injuriatus cum potuerit, non tamen egerit; Si denique mors injuriam passi aut etiam injuriantis intervenerit. Quamvis quod lapsum anni attinet, non naturali ille, sed arbitrario civili juri ejusque dispositioni tribuendus sit.

(a) Petr. Heig. ad Inst. lib. 4. tit. 4. de Injur. §. haec actio. p. 425. & Mynsing. ibid. p. 659. Meior. C. J. A. ad lib. XLVII. tit. X. de Injur. §. 37. p. 1188.

§. XIX.

Denique etiam leges civiles invenerunt aliquos modos, quos pro idonea satisfactione habent, ut (a) Si in initio litis injurians protestetur, se injuriandi animum non habuisse, atque ita se purget. Si (b) injuriatus

N n 4

alias

alias retorserit injurias, atque ita ipse se tali modo vindicaverit: hæc enim vindicta ei sufficere debet. Et si qua alia ejus generis sunt, quæ apud Jurisconsultos, hanc materiam tractantes, facile reperire est.

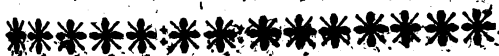
(a) dict. l. si non convitii, §. Gail. lib. 2. observ. 106. (b) l. quæ omnia 25. ff. de procurat. l. scientiam 45. §. 4. ff. ad l. Aquil.

De Recriminatione seu Retorsione Injuriarum, quæ legitima injuria verbalis in ipsum injuriantem, honoris tuendi non ulciscendi animo facta, propulsatio est, satis egimus in (a) Institut. Moral. dum ostendimus, eam, si cum moderamine fiat, neque limites excedat, jure naturæ non injustam esse, utpote quod jus, judicab. (b) Laymanni aliorumque, defensionem omnibus regulariter, qui verbali injuriâ affecti sunt, etiam per Retorsionem, tanquam defensionis speciem permittit, eandemque etiam jus civile agnoscit, ut ex (c) formulis ibi extantibus, mentiris, viam veritatis ignoras, falsum asseveras, falso tibi personam est, falsum est, idque genus aliis, evidens est.

(a) Part. II. c. XV. §. 16. Vid. Rennemann, de Jur. Retors. Wendel. Philos. Mor. lib. I. c. 32. qu. II. p. 1040. Schilt. Manud. Philos. Moral. ad veram

Juris-

Jurisprud. c. 8. §. 11. p. 1122. (b). Theol. Moral. tom. I. lib. 3. de Justit. tr. 3. p. 2. c. 6. n. 1. p. 335. Vid. Luc. de Penna in l. errat circa pr. de castro pecul. mil. 12. C. (c) l. viam, loca C. l. falsò, de divers. rescript. C. l. falsò de contum. rer. alien. 4. l. 1. de reg. Cat. l. si rem quam de evict.

CAP. XV.

DE

PROMISSIONIBVS ET PACTIS.

§. I.

Absolutis duobus prioribus juris praeceptis, nunc ad tertium accedamus, quod in jure suo unicuique tribuendo tam inter vivos, quam causa mortis consistit. Et prior quidem pars totam contractuum materiam complectitur: ea enim versatur, ut cum (a) Tullio loquar, in hominum societate tuenda, tribuendoque su-

um.

um cuique & rerum contractarum fide.
 Prius igitur de *Promissionibus* seu
Pactis in genere agemus, mox ad
 speciales & singulos contractus
 gradus collaturi.

(a) Cicero l. de Offic.

Supra (a) cum de iuris naturalis effatis
 agere coepimus, tria diximus ab *Imperatore*
Justiniano principio Institutionum adferri,
 quorum *primum* de honestè vivendo; *alter-*
rum de non lædendo, & *tertium* de unicui-
 que suum tribuendo. Illis igitur duobus
 præceptis jam absolutis, superest adhuc ter-
 tium, quod tam inter vivos quam mortis
 causa obtinere, eruditè monet Autor. Cum
 verò prior pars totam contractuum *mater-*
iam complectatur, contractus autem pacta
 & promissiones sint, (b) non quidem simpli-
 ci & spontanea oblatione, sed mutua conven-
 tione constantes, ideò ad contractuum na-
 turam & ad alia multa ritè cognoscenda, hic
 nobilem de pactis & promissis materiam
 præmittere voluit.

(a) C. IX. §. I. (b) Vid. Instit. Moral. P. II. c.
 XVI. §. 8. p. 187

§. II

Ad promissionum naturam
 perci-

percipiendam vel maximè spectat, ut intelligamus eam, quæ inter dictum & promissum est, differentiam, quam sic explicat Iustus Ulpianus: (a) *Dictum à promisso sic discernitur, dictum accipimus, quod verbotenus pronunciatum est, nudoque sermone finitur: promissio autem potest referri, & ad nudam promissionem, sive pollicitationem, vel ad sponsum. Est igitur propriè promissio, (b) quando quis se aliquid daturum vel facturum affirmat, aut negat. Generaliter autem pactum à Iustis definitur (c) duarum pluriumve in idem placitum consensus.*

(a) L. sciendum 10. §. dictum 2. ff. de Reilit. edict.

(b) Summa Sylv. in verb. pactum. (c) L. 1. §. 2. ff. de pact.

Quamvis inter *Dictum, Promissum, pollicitationem & sponsonem*, ut ex sequentibus adparebit, notabilis detur differentia, si quidem notiones istæ propriè & in rigore accipiantur, tamen in iure civili (a) *pollicitationis & (b) sponsonis* vocabula ita largissime inter-

interdum accipiuntur, ut omnis promissio utroque vocabulo designetur, quemadmodum id ex leg. pollicitatione C. de donatione ant. nupt. & leg. penult. C. de dot. promiss. ut & leg. 7. ff. de V. S. aliisque evidens est.

- (a) Vid. Petr. Grégor. Synt. J. V. part. III, lib. 24. cap. 9. n. 1. (b) Zigler, ad Grot. lib. 2. c. 15. num. 3.

§. III.

Pertinet igitur præcipuè ad naturam promissionum vel pactorum consensus, in quo etiam consistit differentia inter pacta & pollicitationem, qua est promissio facta alteri tacenti, & non roganti: (a) Promittimus rogati, pollicemur ultro. Cujus vis in eo consistit, ut obligationem in promittente quidem pariat, sed nullum jus proprium exigendi alteri tribuat: (b) Pactum est duorum consensus atque conventio; Pollitatio vero offerentis solius promissum. Fit itaque sine interrogatione præcedente, & præsentiam non

non desiderat ejus personæ, cui pollicitatio fit. (c) Aliter se impati-
ctis res habet, ubi semper acce-
dere debet voluntas jus propri-
um alteri conferendi: (d) *Non e-
nim satis est dantis esse nummos & fieri
accipientis, ut obligatio nascatur, sed
etiam hoc animo dari & accipi, ut obli-
gatio constituatur.* Et alibi: (e) *Ea so-
la dicta aut promissa admittenda sunt,
quæcunque sic dicuntur, ut præstentur,
non ut jacentur.* Et generaliter: (f) *Multum interest commendandi causâ
quis quid dixerit, an verò præstiturum
se promiserit, quod dixit.*

- (a) Donat. ad Ter. (b) L. 3. ff. de Pollicit. (c)
Summa Sylv. dict. loc. (d) Obligat. 3. §. 1. ff.
de oblig. & act. (e) dicta l. sciendum 19. §. ea
3. ff. de Edil. edict. (f) dicta l. sciendum in pr.

*Quomodo præmissio seu pactum & polli-
tatio differant exponit. Nimirum pollicitatio
strictè accepta est (a) solius offerentis pro-
missum, seu ultrò facta & spontanea sine ac-
ceptione promissio, & tunc fieri dicitur
quando quis aliquid alteri promittit, ut ta-
men*

men alter neque tacite neque expresse con-
 senserit ; *pactum* verò est duorum plurimum-
 ve in idem placitum consensus, semperque
 mutuam & reciprocam paciscentium con-
 sensum requirit ; *pollicitatio* fit sine interro-
 gatione præcedente, *secus* verò se res habet
 cum *pacto* ; *pollicitatione* non transfertur jus
 in alterum, *pacto* verò omninò ; *pollicitatio*
 efficaci obligatione destituitur, quâ tamen
 gaudet *pactum*, quæque sunt id genus discrimina alia. Appositè ea de (b) *Hug. Grotius* :
secundus gradus promissionis est, cum voluntas
seipsam determinat pro futuro tempore, cum
signo sufficiente ad indicandam perseverandi ne-
cessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ
sepositâ lege civili obligat quidem aut absolute
aut sub conditione, sed jus proprium alteri non
dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio
fit in nobis & nullum jus in alio ; Sicut in debi-
to misericordie & gratiæ reponende adparet,
quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fi-
delitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pol-
licitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus ad
impellendam fidem cogi jure nature non poterit.
 Et postea : *Quod deliberatò fit, sed non eò ani-*
mò, ut jus proprium concedat alteri, (ut in pol-
licitatione) ex eo negamus jus exigendi cuiquam
naturaliter dari, quanquam hinc honestatem
& necessitatem quandam moralem nasci agno-
scimus.

(a) Myn.

(a) Mynsing. Schol. in Instit. lib. 3. tit. XVI. ad
Heig. ibid. Vid. quoque Gregorius cit. l. (b)
lib. II. c. XI. §. 3.

§. IV.

Inprimis verò examinandum
est, quod jus naturæ circa pacta
constituat, & unde ea obligatio origi-
nem trahat: utrumque nos do-
cent hæc juris loca. (a) *Pacti con-
ventionisque fides servanda est.* (b) *Ma-
ximè contractus fides servanda est.* (c)
Fidem placiti servandam esse, convenit.
Et paulò latius: (d) *Siquidem nihil
ita fidei congruit humana, quam ea,
quæ placuerunt, custodiri.* Item: (e)
*Quid tam congruum fidei humane,
quam ea, quæ inter eos placuerunt, ser-
vare?* quod ipsum & *bonæ fidei* vo-
ce aliquando significatur. Ulpia-
nus: (f) *Nihil magis bonæ fidei congru-
it, quam id præstari, quod inter contra-
hentes actum est.* Et Javolenus: (g)
Bonæ fides exigit, ut quod convenit, fiat.
Quod egregiè explicat Cicero
his

his verbis: (h) *Fides hac non solum ad justitiam attinet, verum est ipsissimum justitiae fundamentum, cui omnia hominum pacta conventaque nituntur. Quod ipsum & his verbis postea repetit: Fundamentum justitiae fides, id est dictorum conventorumque constantia & veritas. Iterumque: (i) Stoici, qui studiosè exquirunt, unde verba sint dicta, ajunt, quia fiat quod dictum est, appellatam fidem. Et alibi: (k) Fides nomen ipsum videtur habere, cum fit quod dicitur. Quod & secutus est ipse Augustinus, sic loquens: (l) Fides duabus suis syllabis significat, ut fiat quod dicitur. Ex quibus omnibus discimus, nihil æquitati magis consentaneum esse, quam ut homines veraces sint in præstandis promissis: hoc enim est opus justitiæ, quæ societatem humanam unicè sustentat. Et argumento est, quod ipse Deus, qui nullâ*

nullâ constitutâ lege obligatur,
profitetur, se hac lege obligari
velle, ut promissis stet, nimirum
quia id naturæ suæ convenit.

Hinc Nehemias de promissione
terræ Cananæ Abrahamo facta

agens: (m) *Implevisti verba tua,*
quoniam justus es. Et alius: (n)

Fidelis enim est, qui repromisit. Et

iterum: (o) *Ille fidelis permanet, ne-*
gare seipsum non potest. E contra

verò: (p) *Grave est fidem fallere.*

Quod & agnovit Tullius his ver-

bis: (q) *Fidem frangere, perfidiosum*
& nefarium est. Et vetus Comi-

cus: (r)

Nam in hominum genus, hominibus

Universis est adversum, atque omni

populo malefacit

Male fidem servando.

Hinc & illud: (s)

Fidem qui perdit, nihil potest ultra

perdere.

Oo

Et

Et poenam violatæ fidei sic paucis describit Poëta: (t)

*Aget agrum nocte dieque
Despecta & violata fides.*

Peccat autem non tantum contra charitatem, qui quod promissit, non præstat; sed etiam ingens sæpe detrimentum ei infert, qui suam promittendi fidem adhibuit. Est igitur non tantum publica vox, violatorem fidei esse execrandum, sed etiam ipsius naturæ.

- (a) L. 7. Cod. de pact. (b) circa 19. C. locat. (x) l. sicut 12. C. de act. emt. (d) l. non minorem 20. Cod. de transact. (e) l. n. ff. de pact. (f) l. ex empto 11. §. 1. ff. de action. empt. (g) l. eum venderem 21. ff. loc. (h) Cic. de officiis. (i) eod. lib. 1. (k) Non. ex Cic. de Rep. (l) Aug. Epist. 19. ad Hieron. (m) Nehem. 9, 8. in V. (n) Epist. ad Hebr. cap. 10. v. 23. (o) Paulus 2. Tim. 2, 13. (p) l. 1. ff. de pec. const. (q) Cic. pro Rosc. com. (r) Plaut. Trinumm. (s) Publ. Syr. (t) Sil. Ital. lib. 13.

Quod promissio in promittente vim obligandi pariat, eaque jus proprium transferatur in promissarium, patet ex natura promissionis,

tionis, *modo* quæ aut est via ad alienationem rei, veluti in promissione, quâ aliquid daturum; aut alienatio particulae cuiusdam de nostra libertate, ut in promissione, quâ aliquid futurum promittimus, vi cuius, quod antea facere aut omittere pro arbitrio nostro poteramus, nunc præstare, inque eo nostri promissi præscriptum sequi tenemur.

Bene (a) *Grotius*: *Tertius gradus est, ubi ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectam, qualem alienatio domini. Est enim aut via ad alienationem aut alienatio particulae cuiusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi &c. Idem quod diximus, ex (b) natura immutabilis cum veracitatis tum iustitiæ evidens est, quæ Deo omnibusque, qui modo ratione utuntur, suo modo communes sunt, ita quidem ut non solum homines sed & Deus, qui nulla lege constitutâ obstrictus, teneantur ad id quod promiserunt præstandum. Equidem *Francisc. Connanus*, *Jctus Parisiensis, Consiliarius Regius supplicumque libellorum Magister*, quæ de obligatione promissorum hæc faciens disserimus, prorsus negat, & promissionibus simplicibus pactisque nudis, quæ in se nullum *συνάλλαγμα* continent, omnem vim obligandi abjudicat, his permotus rationibus, non solum*

quod non minor sit culpa ejus, qui tamen nulla de causa pollicenti credit, quam ejus, qui univocatem adhibuit promissionis, fortunisque omnium magnum imminet periculum, si promissio veniantur homines, sed & perquam iustum sit, si promissorum praestatio cujusque honestati & liberalitati relinquatur, nec omnia ad obligationis necessitatem exigantur. Sed quid roboris istis argumentis infit, diximus in (d) Instit. Moralibus, in quibus ad singula respondimus insimulque de Causis promissionis cum internis tum externis, partitionibus, aliisque ad hanc nobilem materiam pertinentibus, fuse egimus.

(a) lib. II. c. XI. §. 4. n. 1. (b) Idem cit. l. (c) Comment. Jur. Civil. lib. V. c. I. & lib. I. c. VI.
 (d) part. II. c. 16. §. 13.

§. V.

Divisiones pactorum sunt variae, quae tamen omnes suum usum habent: 1. Pacta enim aut publica sunt aut privata. Publica sunt, quae inter summas potestates iniri solent, ut per pacem, vel foedera, vel (a) quoties inter se Duces belli quaedam paciscuntur. Sed haec nostri non sunt instituti. 2. Privata aut legi-

legitima sunt, aut non sunt. Legitima sunt, (b) qua lege aliqua confirmantur, ut sunt (c) stipulationes, & constituta, & omnes juris gentium contractus. Quæ verò juris Romani non sunt vallata præsidio, pacta nuda vocantur, quia in puris terminis juris naturalis manent: ideoque etiam (d) de jure Romano actionem non pariunt. Secus verò (e) de jure Canonico, qui, ut in hac parte æquiori, mores nostris se conformant. 3. Rursum (f) alia pacta sunt expressa, alia tacita. Expressa ea voco, (g) in quibus consensus est expressus, id est, verbis vel literis significatus. Tacita verò, quæ vim suam exerunt, (h) etiam si nihil nominatim convenerit, quia enim conventiones etiam tacite valent, placet in urbanis habitationibus locandis, in vecta illata pignori esse locatori. 4. Iterum: pacta sunt vel rea-

bia vel personalia : & illa quidem ,
 quoties generaliter paciscor , ne peccam ;
 hæc verò , quoties , ne à persona pe-
 ram : id est , ne à Lucio Titio peccam . (i)
 Utrum autem in rem ac in personam
 pactum factum sit , non minus ex verbis ,
 quam ex mente contrahentium estiman-
 dum est . 5. Est & alia divisio , quod
 pacta quædam sint obligatoria , quedam
 liberatoria : (k) priora obligatio-
 nem inducunt , posteriora verò
 eam tollunt . Qua spectant va-
 riè tollendarum obligationum
 modi , ut sunt (l) acceptilatio , nova-
 tio , & similes : in quibus genera-
 lis est regula , (m) ut facilior quis esse
 debeat ad liberationem . 6. Denique
 & pacta alia sunt judicialia , alia ex-
 trajudicialia : (n) ad illam speciem
 spectant prætorix stipulationes ,
 & aliæ , quæ in judiciis proponun-
 tur ; ad hanc verò speciem omnia
 pacta ,

pa^{ct}a, quæ extra judicium incun-
tur, & ubique obvia sunt.

(a) L. conventionum 5. §. 1. ff. de pact. (b) Legiti-
ma 6. ff. eod. tit. (c) l. 1. ff. de pec. const. (d)
l. jurisgentium 7. §. 4. ff. de pact. (e) cap. 1.
X. de pact. ibique Gl. (f) l. 2. ff. de pact. (g)
dicta l. 2. & l. 4. §. 2. eod. tit. (h) dicta l. 4. (i)
l. jurisgentium 7. §. 8. dict. tit. (k) dicta l. le-
gitima 6. (l) tit. Inst. quib. mod. voll. oblig.
(m) l. Arianus 47. ff. de oblig. & act. (n) tit.
de prator. stip.

*Varia equidem hic ab Autore pactorum
divisiones proponuntur, sed quia illarum ple-
ræque non naturali, quod unice hic atten-
ditur, sed civili juri ortum debent, ut vel ex
divisione pactorum privatorum in legitima &
non legitima, nuda & non nuda aut, ut aliis (a)
malè vocantur, vestita, &c. est evidens, idè
dijudicationi (b) JEtorum eas relinquimus, De
cetero quid sint pacta publica & privata, vi-
deri potest (c) Hugo Grotius.*

(a) Vid. Pufendorf, de Jur. Nat. & G. lib. 2. c. 2. §. 2.

(b) Wissenb. Zoesius, Meierus ad lib. 2. ff. tit.

XIV. (c) de Jur. B. ac. P. lib. 2. c. 14. §. 1.

§. VI.

Nunc ad personas veniamus.

*Pacisci omnes possunt, qui consentire,
etiam Fili familias (a) Nam Filius fa-
milias ex omnibus causis tanquam Pater*

Q. 4

fami-

*Familias obligatur, & ob id agi cum ea
 tanquam cum Patre-Familias potest.
 Etiam servi, sed naturaliter tan-
 tom: (b) Illi enim ex contractibus ci-
 viliter quidem non obligantur, sed na-
 turaliter & obligantur, & obligant.
 Et cum omnibus pacisci possu-
 mus, cum quibus jus gentium no-
 bis commune est, quales sunt (c)
 peregrini, deportati, (d) hostes, trans-
 fuge, qui hostium loca sunt: (e)
 latrones, piratae, (f) quibus o-
 mnibus fides servanda est.*

*De Obligat. Familias 39 ff. de oblig. act. (b) l. 1
 serv. 14 ff. sed. tit. (c) l. sunt 17 §. 1 ff. de
 poen. l. deportatus 15 ff. de boy. damn. (d) l.
 fin. de legat. (e) l. amissione 7 §. 1 ff. cap. iuris
 ff. de bon. ac. (f) l. de depol. 109 ff. de (c)*

*Agit hic de pactorum Causa efficiente pro-
 pinqua notatque, quod omnes, qui consentien-
 di potestate gaudent, naturaliter possint pacisci,
 etiam filiusfamilias, non nisi tamen pubes,
 atque servus. Dicit naturaliter. Quam-
 vis enim de Jure Civili pater & filius pro una
 persona, & Servus eodem pro nulla habeat-
 tur.*

tur, eoque civiliter obligari nequeant, non
 tamen obstat, quò minus naturalem obliga-
 tionem possint contrahere & ex pacis suis
 naturaliter obligari, (a) modo non in detri-
 mentum patris aut domini, in quorum sunt po-
 testate, illa fuerint iura. Quomodo autem,
 & à quibus pactis aut contradibus abarceri
 possint filii familias latius egit (b) Arnoldus
 Ferronus. Non solum autem eam-^{ibus}, de
 quibus diximus, sed & (c) peregrinis, malefi-
 cis & deportatis, hostibus, quique horum loco
 sunt, transfugis, latronibus, praconibus, here-
 ticis & infidelibus, omnibusque illis, cum qui-
 bus iura continentur ab eis commune est, pacisci pos-
 sumus. Unde quod cum illis pactum sanctè
 servare tenemur. Ut hinc aeterna infamia
 notandum sit factum (d) Patrum Concilii
 Constantiensis, quò quod hæreticis non sit
 servanda fides. Sigismundo Imperatori au-
 ctiores fuerunt, ut Johannem Hussum & Hie-
 ronymum Pragensem, Bohemos, quibus
 perisistam eandem reddundiam. Sed illo
 meto potestatem deperat, anno 1418. contra-
 datam fidem, ad ignem damnaverit: Quan-
 to gloriosius & sapientius (e) Carolus V. Im-
 perator Lutheris, publicè fide ad Concilio
 um Wormatiense processum, incolumem &
 inviolatum diem, dicens: fidem rerum pro-
 missarum, etsi toto mundo exularet, apud Im-
 peratorem tamen oportere consistere.

(a) l.

(a) l. 17. §. ult. de tutor. & cur. dat. (b) in §. I. de
 stat. person. in Consuetudin. Burdegalens. (c)
 Hotoman. Illustr. quest. 7. Bodinus V. de
 Rep. cap. ult. p. 937. Fach. IX. Controy. 18.
 Petr. Martyr. classe 2. Locor. comm. loc. 3. n.
 13. & seqq. Grot. 3. de Jur. B. ac P. c. 19. Zasius
 in Apologia contra Eckium. Cicero 3. de offic.
 Bachovius Nat. ad Treutler. vol. I. disp. VI. l.
 th. 7. lit. A. Gregorius IX. Pontifex c. ult. ex-
 tra. de heretic. Wissenb. disp. IX. ad lib. 2. tit.
 14. de pactis ff. p. 49. & 50. (d) Chronic. Ca-
 rion. lib. 5. p. 840. (e) Sleidanus lib. 3. Bodi-
 nus dict. lib. V. de Rep.

§. VII.

*Prohibentur autem pacisci quidam
 natura, quidam lege & fundatur
 præcipue ea prohibitio in defectu
 potestatis, vel in defectu voluntatis.
 Ad prohibitionem ex defectu potestatis
 pertinent illi, qui pacta in-
 eunt contra 1. Jussa Dei, 2. Jus Na-
 turæ, 3. Mandata Magistratus, &
 4. Tenorem Legum Civilium:
 quæ omnia huic innituntur prin-
 cipio, quod inferior contra supe-
 rioris voluntatem nihil potest ef-
 ficere, hoc enim esset agere extra
 Sphæ-*

Sphæram suæ activitatis, ut lo-
 quuntur Philosophi. Et de DEO
 quidem ex iis, quæ supra tractata
 sunt, res perspicua est, utpote
 qui supremum in omnes habet
 imperium. De naturâ verò, cui
 omnes quoque homines subsunt,
 hoc etiam nullam habet difficul-
 tatem. Generaliter enim novimus,
 (a) turpes stipulationes nullius esse mo-
 menti; (b) cumque sine contra banos
 mores, ea nec facere nos posse creden-
 dum est. De Magistratu verò am-
 bigere non sinunt loca, quæ Ma-
 gistratui omnino parendum, evin-
 cunt. (c) Hinc, qui votante Pratore
 fecit, videtur contra edictum fecisse. (d)
 Idque etiam ad Patres, & Domi-
 nos extenditur, adeò, ut etiam
 velle non credatur, qui obsequitur im-
 perio Patris, vel Domini. (e) Leges
 ipsas quod attinet, ea, quæ con-
 tra Leges fiunt, irrita esse vel hinc
 patet,

patet, (f) quod *ius publicum privatorum pactis mutari non potest*. Et quod Prætor ea se tantum pacta servaturum dicit; (g) que neque ad *veritas Leges, Plebiscita, Senatusconsulta, cetera Principum facta erunt*. Denique & generaliter pronuntiatur: (h) *Quoties pactura à jure communi remota est, servari hoc non oportet*. Et si stipulatio interpretata sit de his, de quibus stipulari non licet, servanda non est sed omnino rescindenda.

(a) l. generaliter 16. ff. de verb. oblig. (b) l. alius 15. ff. de cond. inst. (c) l. qui iussu 167 §. 1. ff. de reg. jur. (d) l. qui veteris 102. ff. eod. (e) l. vello 4. ff. eod. tit. (f) l. ius 38. ff. de pactis. (g) l. juris gentium 7. §. ait 7. ff. de pactis. (h) dicta l. 7. §. & generaliter 16.

Cum *Causa Pacti efficiens proxima, seu dictum, sint paciscentes & quidem per suum consensum*, qui instar causalitatis est, evidens est, eos, qui sensu h. e. voluntate & consentiendi facultate destituti, per naturam pacisci non possent cujus generis sunt *infantes, furiosi, alique de quibus in sequenti §. dicturi sumus*; Quia nec illos, quibus quidem non deest principi-

principium obligationis, consensus deest ta-
 men per legem paciscendi facultas : Atque
 huic pertinent omnes illi, qui vel contra
 mandatum & voluntatem Dei, magistratu-
 um aut aliorum superiorum, veluti paren-
 tum, dominorum &c. vel contra jus natu-
 rale vel civile pacta ineunt, cum in his omni-
 bus sit facultatis aut juris paciscendi defe-
 ctus. Ubi tamen notetur quod quæ de pa-
 cipientibus, lege prohibitis, Autor hic attu-
 lit, melius ad materiam circa quam feti qua-
 sitionem, de quibus pacisci liceat, quam ad
 doctrinam de causa efficiente, pertineant.

§. IX.

Ex defectu vero voluntatis pacisci
 natura verantur, 1. Furiosi, 2. In-
 fantes, item 3. Hi qui errant, & 4.
 Dolo vel metu inducti sunt; le-
 ge vero civili etiam 5. Impuberes,
 & 6. Prodigii: his enim omnibus
 voluntas sibi constare non credi-
 tur, quibus talia adfunt impedi-
 menta. De singulis videamus,
 & quidem furiosum, cum animi
 sui impos sit, ad incunda pacta
 ad-

admitti non debere, ratio ipsa dicitur. *Furiosus enim nullum negotium gerere potest. (a)* Et furiosam, siue stipuletur, siue promittat, nihil agere naturam manifestum est: (b) ratio est, quia nec intelligit quod agit, (c) quæ etiam in infante locum habent. (d) Accedit quod explicare intentionem suam per idonea mentis signa non valeat, cum & oratione, & scriptura destituatur. Sed quid de aliis, qui fari jam possunt, pubertatem verò nondum attigerunt, dicendum est? nobis certam regulam hac de re à natura non esse constitutam persuasissimum est: alius enim alio in usu rationis maturior est. Illud de jure nature constat, eum, qui satis pollet iudicio, ad rem, de qua agitur, perficiendam etiam naturaliter posse obligari, quod ex quotidiana

his

nis actibus dijudicandum. (e) Le-
ges verò civiles, ut huic incerti-
tudini obviam eant, distinguunt
in Impuberibus, inter eos qui sunt
infantiæ, aut pubertati proximis;
(f) & pubertatem anno decimo
quarto in Masculis, in Fœminis
verò duodecimo circumscribunt;
annos verò minoris ætatis ad vi-
gesimum quintum ætatis annum
extendunt. Et in impuberibus
quidem, quos & pupillos vocant,
(g) obligationem efficacem non
admittunt: *Obligari enim ex omni
contractu pupillus sine tutoris auctori-
tate non potest, acquirere autem sibi
stipulando, & per traditionem accipien-
do, etiam sine tutoris auctoritate potest.*
(h) naturalem tamen obligatio-
nem, ubi pupillus locupletior est
factus, agnoscunt (i) & quando-
que etiam civilem. (k) Puberum
verò alia est ratio, nam *Puberes sine*
Cura

-Curatoribus suis possunt ex stipularum obli-
gari, (l) ita tamen, ut curatorem
habens minor, bona sua venden-
do nihil agat, sine curatore ven-
ditus. si contraxerit, im-
plorare in integrum restitutio-
nem possit. (m) De errante ve-
nditō, quod is revera non obligetur,
hæc militat ratio, quod nihil magis
consensu contrarium est, quam error,
qui imperitiam deiecit. (n) Quæ &
latius sic confirmantur; In totum
omnia, quæ animi destinatione agenda
sunt, non nisi verâ, & certâ scientiâ per-
fici possunt; (o) & quod non videntur,
qui errant, consentire. (p) Debet ta-
men hic adhiberi aliqua distin-
ctio, si promissor se fundat in præ-
sumptione quadam facti, quod non
ita se habet, naturaliter nullam
ejus esse vim; si verò adfuerit quæ-
dam error, sed in quo fundata non fue-
rit promissio, ratam esse, quod actum
est.

Idem (q) *Idem* iudicandum de iis,
 qui dolo, vel metu inducti sunt
 ad paciscendum: *Nihil enim consen-*
sui tam contrarium est, qui & bonæ fi-
dei iudicia sustinet, quam vis atque me-
tus, quem comprobare contra bonos mo-
res est. (r) Hinc prætor sic edicit:
Quod metus causa gestum erit, nullum
non habeo. Olim ita ediccebatur
 quod vi metusve causa, vis enim fiet
 metus propter necessitatem impositam
 contrariam voluntati, metus vera in-
 stantis, vel futuri periculi causa mentis
 trepidatione. (s) De dolo vero sic
 edicit Prætor: *Quæ dolo malo facta*
esse videntur, iudicium dabo. Hoc edicto
 Prætor adversus Varias, & dolosos, qui
 aliis offuerunt calliditate sua subvenit. (t)
 Dolum autem ex indicis perspicuis pro-
 bari convenit, (u) quæ omnia sic et-
 iam juncta leguntur: *Si metu co-*
actus, aut dolo inductus, aut errore la-
psus, stipulanti Titio promissisti, quod non
 P P (v) debu-

debuimus promittere, palam est jure civili te obligatum esse, Et actio, quâ intenditur dare te oportet, efficax est, sed iniquum est te condemnari, adeoque datur tibi exceptio quod metus, aut doli mali, aut in factum composita, ad impugnamdam actionem. (x) Est tamen inter metum & dolum aliqua differentia: contractus enim metu initus, etiam de jure naturali tenet, et si rescindi debeat, (y) non item ille contractus, cui dolus causam dedit, qui ipso jure nullus est. (z) De prodigo vero hoc solum afferemus, quod is, cui bonis interdictum est, stipulando sibi acquirit: tradere non potest, vel promittendo obligari. (a)

(a) L. in negotiis 5. ff. de reg. juris. (b) l. 1. §. furiosum 12. ff. de oblig. & act. (c) §. furiosus 9. Inst. de inut. stip. (d) §. 11. eod. tit. (e) Hug. Grot. de Jus. bell. lib. II. C. de promissis in N. §. (f) §. sed quod 2. Inst. de inut. stipul. (g) l. pupillus. 239. ff. de verb. signif. (h) l. obligari 9. ff. de auth. pr. (i) l. 13. 14. ff. de cond. ind. (k) l. 5. & §. 1. ff. de auth. pr. l. 3. ff. comm. (l) l. Puberes 101. ff. de verb. oblig. l. oblig.

l. obligati 43. ff. de oblig. & act. (m) l. si cu-
 ratorem 3. C. de integr. rehit. (n) l. si per 15.
 ff. de ju. (o) l. in totum 96. ff. de reg. jur. (p)
 l. nihil 116. §. 2. ff. eod. tit. (q) Hug. Grot. d.
 cap. 11. N. 6. (r) l. nihil 116. ff. de reg. jur. (s)
 l. 1. ff. quod met. caus. (t) l. 1. ff. de dol. mah
 (u) l. dolum 8. C. de dol. mah (x) §. 2. Inst. de
 except. (y) Summa Sylv. in verb. metus qu. 8.
 (z) l. & eleganter 7. ff. de dol. mah. (aa) l. in
 cui 6. ff. de verb. obl.

*De iis, qui lege à paciscendo prohibentur,
 jam diximus. Superest, ut de iis etiam, quos ma-
 tura à pactis abarceat, aliqua dicamus. Atque
 hic primam occurrunt infantes, inde furiosi
 & amentes, dolo vel metu inducti, rēti prodigi
 & ebriofis, denique qui ex ignorantia aut errore
 agunt. Et de Infantibus quidem ut & furiosis
 & amentibus, quod non possint pacisci, res
 est clara. Est enim pactum actus moralis,
 qui nisi ab eo, qui voluntate ac intellectu
 gaudet, proficisci non potest; infans autem
 ut & furiosus, quò tempore furore correptus,
 eorum, quæ agunt, nec intellectum nec vo-
 luntatem habent. De metu inductis, scien-
 dum, quod semotà lege civili & gentium,
 quæ obligationem possunt tollere aut minu-
 ere, pacta, quæ metu expressa, per se ineffica-
 cia haud sint; quoniam (a) consensus adfuit
 non conditionalis sed purus & absolutus, &
 actiones mixtæ, in quibus vitando, majori
 malo minus, quod eligitur, boni tandem na-*

turam quodammodo induere incipit, veni-
 re æstimatione magis pro spontaneis, & vo-
 luntariis quam invitis habentur, ita tamen
 ut qui metu alterum ad paciscendum com-
 pulsit, teneatur paciscentem, si modo ipse ve-
 lit, liberare & in integrum restituere, non
 quod inefficax fuerit pactum, sed ob damnum
 injuriâ datum. Studio dixi: *Si (b) modo
 paciscens velit.* Nam si cessante metu paci-
 scens restitutionem non desiderat, aut etiam
 ultrò, quod pactum est, præstat, tum ex no-
 vo illo & verè libero consensu (c) jus novum
 validamque ei, qui metum intulit, accedit,
 quod ipsum à restitutione liberat. Alias si
 nova & libera consensus non intercescit, lici-
 tum tunc erit ei, qui injusto metu & vi ad
 paciscendum compulsus, restitutionem ab
 eo, à quo compulsus, petere, aut etiam
 summa potestate, cuius imperio subest, pe-
 tere, ut rem in pristinum statum redigat, aut
 (d) exceptione metus oppositâ jus ex pacto
 per vim adversario questum elidere. *Dispar
 omninò est ratio eorum, qui errore aut dolo in-
 justo industi aliquid promiserunt, cum (e) me-
 tus, quamvis libertatem voluntatis impedi-
 at, non tamen prorsus involuntariam reddat
 actionem & invitam, cum quamvis agrè &
 difficulter, tandem tamen voluntas ad id in-
 clinat, quod tanquam minus malum a devi-
 tandum majus malum eligitur: quare nec*
 ob

ob voluntatis defectum pacta metu extorta infirmantur, sed ob dampnum, si quod injuria datum est. In pactis verò & promissionibus, quorum causa error & dolo est, ipse etiam voluntatis consensus deest, cum non nisi sub illa conditione facta esse videantur, si videlicet circumstantiæ ita se habeant, quales esse existimantur, dum modo quod rectè notatum (f) *Grotio*, pactum aut promissio errori illi ac dolo tanquam fundamento suo imitatur, idque quod per errorem ac dolum creditum fuit, in mente ejus, qui pactus est, vim habuit conditionis fundatæ in præsumptione aut suppositione alicujus rei, qualitatis aut facti, quæ non ita se habent. De prodigiis dubitari posset, an non possint pacisci & paciscendo, saltem naturaliter, obligari, cum non solum voluntate paciscendi gaudeant, sed & ex delicto teneantur pœnamque sustineant. Sed cum illis non minus ac furiosis (g) nulla voluntas inesse credatur, ipsique quod agunt non intelligere intelligantur, evidens est, ne quidem naturaliter pacisci posse, nisi forsan ejusmodi pacta in ipsorum utilitatem rectè facta sint. Idem judicium esto de Ebriis, cum & hi prodigiis haud abstinentes sint eisque auctoritas à (h) *Paulo* tribuatur, quæ vox propriè prodigiorum vitium non solum ab (i) *Aristotele*, sed etiam à *Græcis* vocatur.

(70) Hug. Grot. lib. 2. c. 11. §. 7. n. 2. Aristot. 3. Nic. c. 2. l. 21. §. 5. ff. quod met. caus. l. 22. ff. de Rit. Nupt. Senec. Controvers. 16. Dürnius Instit. Eth. part. 3. sect. 1. c. 3. §. 72. & seqq. Augustin. qu. 24. in Numer. Damascenus lib. 2. fidei orthodox. c. 24. Thomas 1. 2. qu. 6. art. 6. Valent. Comment. Theol. in Thomam tom. 2. disp. 2. qu. 1. punct. 4. Svarez. disp. 3. sect. 1. Valquez disp. 2. c. 3. Tanner. disp. 2. dub. 6. Arriaga disp. XI. sect. I. Vid. Instit. Moral. Part. I. c. VI. §. 14. (b) Grot. lib. 2. c. 11. §. 7. n. 2. (c) Pufendorf. lib. 3. c. 6. §. 14. Grot. lib. 3. c. 19. §. 11. n. 2. & lib. 2. c. 11. §. 20. (d) Idem Grot. lib. 2. c. 13. §. 14. & lib. 3. c. 19. §. 9. Pufend. lib. 3. c. 10. §. 2. (e) Habniius ad Wesenb. tit. de del. mal. n. 1. (f) lib. 2. c. XI. §. 6. & c. XII. §. 4. n. 1. lib. 3. c. 23. §. 4. Uffelman. c. 7. §. 12. Pufend. lib. 3. c. 6. (g) l. furiosi. l. 40. de Reg. Jur. (h) Ephes. V. 18. (i) 1. Eth. c. 1. Vid. Meier. Coll. Jur. Argent. ad lib. 2. Pand. tit. 14. de pact.

§. IX.

Veniamus ad *pactorum materiam*, quæ in omnibus iis, siue publicis siue privatis consistit, quæ in commercio sunt, & naturali vel civili lege in pactum deduci non prohibentur, (a) siue presentes sint, siue absentes, siue etiam futura, (b) sufficit enim ut res promissa aut sit, aut esse possit in no-
stra

stra potestate. Cæterum si nondum fit, sed futura speretur, inpendenti erit pacti efficacia, donec ad nos ea res pervenerit, & tunc tenebitur quis facere quicquid moraliter potuerit, ut id quamprimum fiat: (c) unde intelligimus rem alienam etiam in pactum deduci posse. (d) Prohibentur autem omnia *de rebus illicitis pacta*, ratione potestatis deficientis, ut supra attigimus. Illud ad hanc partem propriè pertinet, quod *impossibile nulla est obligatio.* (e) Nisi non simpliciter, sed certæ personæ sit impossibile. (f) Sic & prohibetur pactum fieri de re sacra, religiosa, publica, quippe cujus commercium non est. (g) Quæ omnia, & si quæ alia hujus generis sunt, exceptionum loco notanda hinc veniunt.

(a) l. Si in emptione 24. §. 1. ff. de cont. emt. (b) l. pactum, 46. ff. de pact. l. interdum 73. ff. de verb. obl. (c) Hug. Grot. d. c. XI. §. 8. (d) l. Rem alienam, 28. ff. de cont. emt. l. 5. ff. de duob. reis. (e) l. Impossibile, 185. ff. de reg. jur. l. 31. l. 131. eod. tit. (f) l. continens, 187. §. si ab eo 5. ff. de verb. obl. (g) §. idem Juris, 3. Inst. de inut. stip. l. inter 83, §. 5. ff. de verb. obl.

Agit hic de pactorum materia seu re, super qua pacisci licet vel non. Ubi sciendum, quod generatim super quavis materia pacta possunt iniri, modo non stulta sint, aut impossibilitatem vel moralem vel civilem contineant. Ita ineptum & a pietate alienum esset pactum, quod quis cum aliquo, ut reliquias suas in mare projiceret, aut cum moribundo iniret, ut reverteretur post obitum, deque statu suo ipsum certidorem redderet, cum in potestate arbitrii haud sit pro lubitu sua deserere loca. Consimiliter vana & omnino impossibilis esset pactio de ebibendo mari, de efficiendo ex musca spirita, divendenda domo, quae non est dudumque consumpta, &c. Cum hac & id genus alia in rerum natura nec sint nec aliquando esse possunt; Nec minus impossibile esset pactum de interficiendo tercio, consumpenda alterius uxore, utpote quae etsi per rerum naturam & physice, moraliter tamen & salva conscientia a nobis fieri vel praestari nequeunt: cum ad

(a) moraliter impossibilia nemo jus habeat nec habere possit. Recte igitur *Agésilans* de promisso interpellatus respondit: *Bene, si justum est, sin minus, dixi tantum, non est promissi.* Quod si verò res nondum sit in commercio & potestate paciscentis, sed alterius, ipsa (b) tamen aliquando per naturam esse possit, tum in pendentem tamdiu erit pacti efficacia, usque dum ea in potestatem nostram pervenerit, quia tum pactum intelligi debet initum sub conditione, si res ad nos redierit, dummodò, ut recte hoc *Grotii* assertum limitat (c) *Dn. Pufendorfius*, alteri, quocum pactum, non ignotum fuerit, in præsens rem non esse in potestate paciscentis, sed futuram: Ut si studiosus, legum notitiæ adhuc imperitus, alteri promississet, se omnes ipsius causas aliquando in foro acturum esse, si modo in Academiis prius legum notitiam sibi comparaverit: Ubi quidem in pendentem est hujusmodi promissi efficacia, tenetur tamen qui ita sub conditione promissit pro virili laborare, ut cognitionem sibi acquirat, quò aliquando agendis in foro causis habilis & idoneus reddatur.

(a) Hug. Grot. lib. 2. c. XI. §. 8. n. 1. (b) Idem cit. §. n. 2. (c) lib. 3. de Jur. Nat. & Gent. c. 8. §. 4. p. 374.

Ad formam pactorum illud imprimis pertinet, ut omninò promissa ab altero acceptentur, quia absque eo non sunt obligatoria, & ante acceptationem revocari possunt. Sed hæc aliaque huc pertinentia discere quis melius poterit ex latioribus aliorum commentariis. (a)

(a) Hug. Grov. d. cap. XI. §. 14. 15.

Forma pactorum non est, ut multis videtur, contrahentium consensus, utpote qui cause solùm efficientis vel potius causalitatis rationem habere videtur; neque obligatio, cum hæc illorum effectum constituat, sed paciscentium actus, quò illi super materia idonea in unum coeunt. Verbò: illorum conventio: quâ, ut benè notatum Auctori, etiam acceptatio continetur, utpote (a) sine qua pactionem aut promissionem, etiam iustatò factam, prorsus nullam esse, & nec obligationem naturalem nec civilem oriri posse, vel ex eo clarum esse existimamus, quod (b) omnis promissio presupponat consensum se obligandi, qui ante acceptationem perfectus esse nequit.

Sic

Sicuti autem alteri promittere consensumque nostrum declarare possumus nunc immediate nunc mediate & per internumcium, ita & promissum ab altero factum (c) acceptari potest nunc immediate, nunc mediate & per tertium, sive jam ille peculiari ad id mandato instructus sit, sive minus; nisi quod quæ hunc, qui ejus rei mandatum non habuit, non negligenda sit (d) distinctio Grotiana inter promissionem alius factam de re danda tertio, v. g. Sejo, & inter promissionem in ipsius, cui res danda est, nomen collatam.

- (a) Vid. Hug. Grot. lib. 2. c. XI. §. 14. (b) Zuck ad tit. de donation. lib. 39. ff. n. 35. & seqq. 289.
 (c) Vid. Grot. cit. cap. §. 12. (d) Idem §. 18. dicto cap. & Pufendorf. lib. 2. c. 9. §. 5. p. 380. & seqq.

§. XI.

Illud non inutiliter hic queri potest: an quia res in eodem statu non mansit, corruat ipsa pactorum efficacia? Nos distingvendum putamus, an talis mutatio, aut personarum, aut rerum incidit, ut, si ea tempore pacti initi fuisset, promissor se obligaturus non fuerit, tunc enim in-

terci-

tercidere obligationem, quia nimirum is rerum status unicam causam promittendi dedit: Sin verò, alia minor mutatio, incidet, eam minime curari, utpote accidens extrinsecum. (a)

(a) Summa Sylv, in verb. pactum. qu. 4. in fin.

Quaestionem hinc proponit, *an si res in eo statu, quo fuit tempore pacti initi, non mansit sed mutationem recepit, etiam mutatum intelligatur pactum?* Et distinguit inter mutationem rei substantialem & accidentalem, putatque quia illam solum corrumpere pactum, ejusque obligationem, non item quia hanc. Videatur interim (a) *Hugo Grotius* & ad eum (b) *Pasendorfius*.

(a) lib. 2. de Jure B. ac P. c. 16. §. 25. n. 2. (b) *Ib.*
N. c. XII. §. 20. p. 75.

§. XII.

In interpretatione pactorum facienda, haec omnisinò regula servanda est, ut pacta obscura contra proferentem sint exponenda, (a) utpote, *in obscuris factis praesertim legem apertius*

*apertius conscribere, (b) aut ut alibi dicitur, potuit re integra apertius dicere. (c) Tum & hoc notandum est, pacta esse stricti Juris, atque ideo strictam recipere interpretationem; ita ut nihil actum intelligatur, nisi quod diserte verbis comprehensum est: *ante omnia enim animadvertendum est, ne conventio in alia re facta, aut cum alia persona, in alia re aliave persona noceat.**

(d)

- (a) Summa Sylv. p. loc. qu. 18. (b) l. veteribus 39. ff. de pact. (c) l. cum venderem 21. ff. loc. (d) l. si unus 27. §. pacta 4. ff. de pact.

Circa Interpretationem pactorum duas regulas observandas esse monet Autor (1.) quod pacta obscura exponenda sint contra proferentem. (2.) quod pacta strictam interpretationem admittant. De prima nulla est difficultas. Cum enim (a) in potestate proferentis sit, re adhuc integra loqui apertius, & ipse tamen verbis obscuris usus est, sibi imputet, si nunc oratio contra ipsum pro altero interpretetur. v.g. si (b) venditor in venditioneedium dixerit: stillidia, ut nunc sunt, ut ita sint, quia obscurum est, ipse venditor in vicinus

vicinis illicidia recipere debeat? verba
 contra venditorem exponenda sunt, ut dixe-
 rit ades dominari, non servas esse. Quod
 alteram attingit regulam, quâ pacta strictam
 interpretationem admittere dicuntur, adeo
 vera est, ut nihil actum intelligatur, nisi
 quod disertis verbis in his fuerit expressum.
 Illud (c.) *scilicet circa primam regulam adhuc*
notandum venit quod aliud sit obscurum, aliud
ambiguum, cum illud hoc latius patet, & o-
mne quidem ambiguum etiam obscurum sit,
sed non contra; inque illo tantum quid di-
ctum quærat, in hoc vero utrum dictum.

(a) l. veteribus 39. ff. de pactis. (b) l. 172. ff. de
 Reg. Jur. Vid. præter Wissenbach. disp. XI.
 lib. 2. ad tit. 14. ff. n. 40. p. 62. Hottomann.
 qui 13. Observ. 10. ejus rei rationem reddit
 geminam. (c) Wissenb. disp. 2. ad Reg. Jur.
 reg. 9. n. 1. Cicer. lib. I. ad Herenn. Gellius
 N. A. 2. c. 12. Cujacius in l. veteribus 39. ff.
 de pactis.

§. XIII.

Ad effectum pactorum pro-
 priè pertinet, (1.) quod ea obli-
 gent conscientias. (a) Est enim
 ea vis obligationis naturalis, ut
 supra visum est. (2.) quod impe-
 diant repetitionem: nam & hoc
 nomi-

nomine obligatio naturalis æstimatur. (b) (3.) quod pariant exceptionem. (c) (4.) quod apta nata sint producere eos effectus, qui respondent actionibus fori Romani: quanquam enim actio ex pacto nudo eo Jure non datur, est tamen nudum pactum ejusdem cum contractibus efficaciz, quoad jus ipsum naturale, ut quis quod sibi debetur consequi valeat. (d)

- (a) Summa Sylv. d. loc. qu. 4. (b) l. naturalis 10. ff. de obligat. act. l. 9. § 15. & l. 10. ff. ad SCt. Maced. (c) l. Jurisgentium 7. § 4. ff. de pacte. (d) Welsch. in paratit. l. de pact. N. 9.

Pactis etiam nudis inesse vim obligandi naturaliter, supra contra Commendam, & Ctum, ostendimus. Quod autem obligatio naturalis, quæ illis inest, etiam conscientias hominum alliget ad ea servanda, quæ pacta sunt, multis demonstravimus, cum de effectibus juris naturalis egimus. Quare autem pactis hujusmodi jus civile nullam accommodare voluerit actionem, inde factum est, ne oris liberas nimium constringeretur. Cum enim
 pacta

pacta ista tantum leviter emissa videantur,
 citra animum obligandi, maluerunt leges ci-
 viles implementum eorum potius arbitrio
 paciscentium relinquere quam juris vinculo
 alligare, litesque intendere. Quamvis au-
 tem quod dictum pacta nuda tantum equi-
 tate naturali nitantur, legesque nullam ex
 his actionem dederint, dederunt tamen ex his
 exceptionem, propter naturalem obligatio-
 nem, quae ad excipiendam est
 efficacissima.

CAP. XVI.

DE

CONTRACTIBVS
 IN GENERE, ET IN SPECIE
 DE INNOMINATIS ET QVASI
 CONTRACTIBVS.

§. I.

Ost pacta veniunt con-
 tractus, ut potissima, &
 firmissima eorum spe-
 cies, quippe qui & Ju-
 ris

ris naturalis & civilis praesidio
 muniuntur: describi autem con-
 tractus ita nobis posse videtur,
 ut sit *Pactum sive conventio, in qua
 subest causa, quae obligationem, & actio-
 nem parit.* (a) Labeo vocabat con-
 tractum *altru citroque obligationem,*
 quod Graeci *συμβαλάμια* vo-
 cant. (b) Causa est, utpote *debiti
 tibi rem, ut mihi aliam dares, dedi, ut
 aliquid facias, hoc συμβαλάμια est.*
 (c) Cum igitur nulla subest cau-
 sa propter conventionem, hic con-
 stat, non posse constitui obliga-
 tionem, & proinde nullum esse
 contractum; (d) Et hoc illud est,
 quod Icti aliis in locis *negotium,
 vel civile negotium* vocant. (e) Sic
 quando pactio inita est ob indi-
 cium de servo fugitivo facien-
 dum, & nihil dum solutum est,
 tunc conventio ista *non est nuda, ut*

Qq

quibus

quis dicat ex pacto actionem non oriri, sed habet in se negotium aliquod, ergo civilis actio oriri potest. (f) Sic in emptione venditione ea subest causa, ut alter rem tradat, alter pretium recipiat, in locatione conductione, ut alter rei usum cedat, alter mercedem det, & sic deinceps.

(a) L. Jurisgentium 7. §. 2. ff. de pact. (b) Labeo 19. ff. de verb. sign. (c) d. §. 2. (d) d. l. 7. §. 4. (e) l. solent 16. ff. de præscr. verb. l. 1. ff. de Estimatoria (f) d. l. 16.

Quid sit contractus & quomodo à pacto internoscatur, hic exponit. Contractum JCu vulgò cum Ulpiano delineant per duorum vel plurium in idem placitum consensus, vel cum Labeyne per ultro citroque obligationem. Sed cum plures uni additi sectæ in idem placitum consentire possint, & mutua isthæc obligatio saltim contractus consequens & effectus formalis sit, nec omnibus conventionibus, sed bilateribus saltim iisque, ut mox percipiemus, qui utrinque obligatoriæ sunt, competat, idèo licetis istis contractus delineationibus ita eum cum aliis describere maku-

PS

aut

aut plarium super rebus, circa quas ius & facultate habemus, commutandis aut actibus praestandis, habens causam, ex qua & obligatio & actio oritur. sive jam illa obligatio sit mutua & reciproca, ut in emptione locatione &c. sive minus, ut in mutuo, stipulatione & similibus. Ceterum differentia haud perexigua inter *contractus* & *pacta* intercedunt, cum *haec* obligationem tantum naturalem procudant, *illi* obligationem & naturalem & civilem; *haec* nil nisi consensus solus & nudus sint, carentia & nomine & causa; *contractus* vero, cum primis nominati, gaudeant & nomine & causa; *haec* illis latius pateant illorumque genus constituent, *illi* illorum princeps species sint; utrisque autem tam pactis quam contractibus *conventionis* nomen accommodare possit. Cum *conventio* nihil aliud quam consensus sit, ex quo vel naturalis tantum obligatio ut in pactis, vel naturalis & civilis simul oritur, ut in contractibus.

§. II.

Origo omnium contractuum ex jure Gentium descendere à Jctis dicitur, & revera ex unius indigentia, alterius vero copia, contractus nati sunt; & in eo fun-

Qq 2   dan-

dantur, quod benefacere aliis aliis teneamur; præsertim quando id uni prodest, & alteri non nocet:

Sunt enim homines hominum causa generati, ut ipsi inter se alii aliis prodesse possint. (b)

Sed de his supra latius actum est, Capite 8. §. 3. Modus verò, quo contractus ex indigentia, & copia processerunt, ita facillimè considerari potest: si ponamus eum, qui aliqua re indigebat, ut puta pecore, habuisse triticum, quo alter egebat, hinc orta inter eos permutatio. Sed quia

non semper nec facile occurrebat, ut cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica, & perpetua æstimatio, difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis, subveniret, (c)

pecunia nempe, quæ si tibi, qui aliquid comparare volebas ad manum esset, facile inter

nos

nos emtionis venditionisque con-
tractus iniri potuit, cum pecunia
sit communis mensura, quâ o-
mnia æstimantur, & quam pro-
pterea quisque sibi appetit, & sic
is modus in aliis quoque contra-
ctibus potest investigari.

(a) d. l. 7. in pr. (b) Uicet. Offic. l. (c) l. 1. de
cont. emt.

1. *Autor* secutus *JCos Contractus Juri Gen-
tium attribuit*, eò modò, quò (a) occupatio,
inventio, ædificatio, traditio & ceteri acqui-
rendi modi *Juris Gentium* vulgò à *JCtis* so-
lent vocari; cum in illorum scholis inusita-
tum haud sit, id quòd (b) *juris naturalis*,
aut *civilis plurium populorum* est, nomine
juris gentium, nempe improprie sic dicti,
nuntupare. *Quid autem contractus illos pe-
pererit, hominesque primum ad permutatio-
nem, mox ad emtionem venditionem ceterosque
contractus constituendos impulerit*, clare in-
nuit *Autor*, cum causam eius rei in alterius
indigentiam & alterius copiam refert. Cum
(c) enim *Deus* pro ineffabili sua sapientia
opes ita inter homines sparserit, ut non omni-
bus omnia assignaverit, sed quòd alteri su-
peresset, alteri deesset, ut singuli se putantes

ibi ipsis sufficere, hęc ipso redderentur in-
sociabiles, factum hinc est, ut si quis alicu-
jus rei, v. g. frumenti, indigentia premerer-
tur, alius vero illo abundaret, indigeret an-
tem pecoribus, permutationem, mox cete-
ros contractus ad implendam illam indigen-
tiam instituerint, alterque pro frumento pe-
cus, alter pro pecore frumentum aut pro
frumento vel pecore, quibus ille non opus
habuit, pecuniam acciperit.

(a) Vid. Hug. Grotius lib. 2. c. 81. §. 1. & 2.

(b) Zigler. in Grot. proleg. p. 35. (c) Vid.
Grot. in Prolog. nrō. & in lib. de Mari Li-
citur.

III.

Omnes Juris Gentium Contra-
ctus, de quibus jam agitur, di-
viduntur in duas species. Aliqui
enim consistunt in solo consensu,
qui promissione constat, atque
ita sola conventionione perficiun-
tur, sic tamen ut subsit causa, in-
futura adimplenda. Alii vero
ab sola re traditione prin-
cipium ducunt, atque ita statim
consummationem ex parte adimple-
tam

eam habent, & alterius imple-
 mentum ab altera parte expe-
 ctant. (a) Prioris nudo consensu
 perficiuntur; posteriores ex re
 tradita initium obligationis su-
 munt. Nam, si res nondum tradita
 sit, nudo consensu obligationem induce-
 mus: quod in his duntaxat receptum
 est, qui nomen suum habent, ut in em-
 ptione, venditione, conductione, mandato
 &c.; unde & contractus nominati dicun-
 tur; quia in proprio nomine non fiunt,
 sed transseant in proprio alio nomine con-
 tractus. (b) Posteriores vero ex
 actione facta incipiunt. Et adu-
 notis & ceteris, (c) & tunc datus, adu-
 praescriptis verbis, siue civilis
 actio in factum, inque contractus
 in nomen appellatur. Nam, cessan-
 tibus iudicis proditis, & vulgaribus
 & ceteris, cum proprio nomine inopi-
 te non possumus, facile descendimus ad
 actum, quae in factum appellatur. (d)

Qq 4

Cujus

Cuius rei ratio est, quod Natura
 rerum ita conditum est, ut plura sint
 negotia quam vocabula. (e) Unde cum
 deficiant vulgaria, atque usitata actio-
 num nomina, prescriptis verbes agen-
 dum est. (f) Illud omnino notan-
 dum, distinctionem hanc non esse
 de Jure Naturali, sed de Jure tan-
 tum Civili, quod semel hic mo-
 nuisse, sufficiet. Contractus no-
 minati quam sortiantur naturam,
 ex singulis diversum nomen ha-
 bentibus inferius suis locis exami-
 nabimus. de inominatis vero
 sub uno quasi fasce, quia unius
 sunt generis, hic prius agemus.
 Constat autem sub his quatuor
 speciebus, a) pignus, b) hypotheca, c)

(d) l. 1. §. de presc. verb. (e) l. 1. §. 1.
 (f) l. nam cum 2. §. d. tit. (g) l. natura-
 (h) l. 1. §. de presc. verb.

Postquam de Contractus natura ejus,
 & Patti discrimine, origine & causa motrice
 egit, jam ad divisiones contractuum insignio-
 res, progreditur, incipiens ab illa, quæ con-
 tractus ratione objecti vulgò in nominatos &
 innominatos solent dividi. Vocantur au-
 tem nominati illi, qui circa objectum certæ
 ac determinatæ speciei celebrantur eoque ob-
 usum frequentiore proprio & speciali con-
 tractus nomine gaudent, ita quidem ut eò
 probatò statim intelligatur, quid sit actum.
 Atque huc pertinent emptio venditio, loca-
 tio conductio, mutuum, commodatum &
 similes, determinatum nomen agnoscentes,
 & cum permutationi, tum ceteris contra-
 ctibus innominatis oppositi. Nam quam-
 vis etiam (a) permutatio, qua contractibus
 innominatis accesseri solet, nomine non ca-
 gere videatur, tamen id nomen generale est,
 quòd emptioni venditioni, quæ etiam aliqua
 permutatio est, ceterisque contractibus com-
 petit, & quò auditò non statim intelli-
 gitur, contractus de ut des an emptio venditio
 aut lallus celebratus sit? Innominati vero
 vocantur, qui seorsus se habent, &c. circa ob-
 jectum determinatæ speciei non celebrantur
 eoque proprio & specificum nomen non
 agnoscentes; causam tamen habent, nempe
 actionem (a) factam. Quorum quatuor
 vulgò constituntur species: De ut des, facia

ne facias, do ut facias, & facio, ut des : ex quibus (b) dua priores species, do ut des, facio ut facias, simplices, dua vero pesteriores ex illis quasi coalita & mixta sunt. Illud hic cum Autore notandum, quod hac (c) contractuum distinctio juri natura prorsus incognita, & ante Romanos nec contractus nominati nec innominati, sed omnes ejusdem generis fuerint.

- (a) Pufendorf. de Jur. N. & G. lib. v. c. 2. §. 7. p. 617. Wiffenb. disp. 37. ad lib. 19. ff. tit. 3. n. 4. p. 366. (b) Petr. Gregor. Synt. J. U. tit. III. lib. 28. c. 1. n. 2. p. 308. (c) Vid. Wiffenb. cit. l. n. 3. p. 365.

§. IV.

Contractus innominatus, do ut des, ad emptionem & venditionem proximè accedere videtur, revera tamen aut permutatio est, aut certe eam sub se complectitur, ut genus speciem. Nam in emptione venditione agitur quidem, ut pecunia accipiat, ut res detur; in permutatione verò res pro re datur, quod proprium est hujus contractus, do ut des: (a) Ceterum multatius patere poterit hunc contractum,

ctum, hanc habeo rationem, quod non tantum res pro re dari possit, aut pecunia pro re, de quibus iam egimus; sed etiam pecunia pro pecunia, unde contractus promanant, qui olim collybi, nunc vero cambii gerit nomen, de jure vero Romano, proprio nomine cognitus fuisse non videtur: deinde etiam usus rei in contractum hunc innominatum cadit; unde præterquam quod pro usu rei pecunia dari potest, quod proxime accedit ad locationis conductionis contractum, potest etiam accidere, ut usus rei pro re, aut etiam usus rei pro usu alterius rei detur, quæ omnia huc pertinent.

(a) d. l. s. s. l.

Agit hic de prima eaque simplici contractuum innominatorum specie. Do, ut des: eamque et cæsi emptioni & venditioni admodum

edum simillima sit, reverà tamen, aut esse ipsam permutationem, intellige si generaliter hoc nomen accipiatur, aut, si specialiter & pressè, ab ipsa tanquam genus à sua specie differre, Ceterum quàm latè pateat hic contractus, diximus in (a) *Institutionib. Moral.* Cum huc pertineat (b) non solum ille contractus, in quo res datur pro re, sed & ille, in quo vel pecunia pro re, aut res pro pecunia, vel pecunia pro pecunia, vel usus rei pro re, vel usus rei pro alterius rei usu, vel pecunia pro usu rei, aut contra, &c.

(a) Pare. II. c. XIX. §. 14. (b) Dufendorf, lib. V. c. 2. §. 9. p. 618. & seqq.

§. V.

Alter contractus de ut facias, si tale sit factum, quod locari solet, puta ut tabulam pingas, pecunià datà, locatio erit, sicut superiore casu ambio; si res, non erit locatio sed nascetur civilis actio. Quod si tale sit factum, ut locari non possit, condici si potest, vel præscriptis verbis agi. (a) Ex quo loco discimus, non tantum hunc contractum affinem esse locationi, & conductioni, sed etiam quæ actio-

actiones de jure civili inde competant. Certè latè admodum se hic contractus extendit, ut puta cum datur tibi servus, ut tu alium tuum servum manumittas. (b) Et sub verbo dandi, etiam usus rei, & datio pecuniæ veniunt.

(a) d. l. 5. §. 2. (b) d. 5. 2.

Ad hunc contractum, do ut facias, quò convenitur, ut datà certà re vicissim aliquid fiat, pertinent omnes (a) illi, in quibus aliquid ut fiat aut præstetur, datur, modò non in propriam formam nominatam transeant, alioquin ejus potius quam contractus generalis, do ut facias, nomine cenferi debet. Ut si do v. g. pecuniam, ut facias, & factum est hujusmodi, ut locari possit, transit tum statim in nomen locationis: quod si verò factum ejus est naturæ, ut locari nequeat, quamvis pro ea detur pecunia, non tamen erit locatio, sed contractus innominatus, do ut facias. Nec minus referrì huc solet contractus assicuracionis, quò pro indemnitatemerces per alterius territorium transvehendi pecunia aut præmium datur. Item contractus, quò quid datur, ut negotium alicujus apud principem
 commen-

commendetur, qui *suffragii* venit titulo, de quo præceteris egit (b) *Tabor*.

- (a) Vid. Instit. Moral. cit. l. (b) tr. de Suffrag. Vid. Dn. STRUVIUS Jurisprud. Rom. Germ. For. lib. 3, tit. 17. §. 9. & 10. p. 473.

§. VI.

Sequitur contractus *facio ut des*, qui locum habet, cum aliquid ab una parte præstatur, ut ab altera aliquid detur, de hoc quid censendum sit, ex prioribus abunde innotescit. Ceterum videtur hic contractus in producenda actionis specie ab aliis differre, juxta doctrinam Jcti Pauli: (a) *Quod si faciam ut des, & posteaquam feci cessas dare, nulla erit civilis actio, & ideo de dolo dabitur.*

(a) d. l. 5. §. 3.

Huc pertinent in universum illi, quibus factum quodcumque præstatur, ut ab altero detur res aut usus rei. v. g. polio curove aut sarcio vestimenta tua, ut solvas mihi mercedem, de qua inter nos convenit, aut pingo tibi tabulam, indicoque tibi servum fugitivum,

vum, ut tu mihi ejus rei mercedem præstes; quæque sunt id genus alia, de quibus latè Jcti. Quamvis autem hic, non minus ac ceteri innominati contractus, actionem præscriptis verbis seu actionem in factum civilem producat, eique, qui fecit, contra illum, cujus gratia factum est præstitum, actio præscriptis verbis competat, ut id, de quo convenit, detur, vel aliquando interesse præstetur, ut bene (a) ex Donello notatum (b) Struvia, etsi hic dissentiant (c) Hortensius (d) alique Jctorum; tamen hoc præ ceteris contractus iste, facio ut des, peculiare habet, ut etiã actionem de dolo producat, isque qui cum cessavit dare, postquam alter fecit, de dolo teneatur, eo quod (e) dolosè ac callidè egerit, dum passus est alterum facere, neque tamen ex sua parte voluit implere fidem. Ceterum hujus loci Paulini tam (f) difficilis est expositio, ut Paulus à Castro existimet, eam esse de summis juris apicibus, ita quidem, ut si omnes Jcti reviviscerent, hanc antinomiali conciliare non possent. Itaque (g) alii hic potius illud ἐπιχέειν ingeminare, quàm desperatis medicinam adhibere mant.

(a) Tract. de præscript. verbis c. 20. & Comment.

lib. 14. c. 35. & lib. 15. c. 40. §. tertia species.

(b) Syntag. Jur. Civil. Exercit. 25. ad lib. 19.

ff. tit. V. §. 31. p. 914 & seqq. & Jurisp. Rom.

Germ. For. lib. 3. tit. 17. §. 14. p. 474. (c) in

dict.

addit. text. (d) Zoes. Wissenb. in dict. text. P. cirollus 2. Variar. Lect. 46. (e) Petr. Greg. Synt. J. V. Part. III. lib. 28. c. 3. p. 317. (f) Vid. Wissenb. disp. 37. ad lib. XIX. tit. V. de præscript. verb. n. 18. p. 372. & seqq. Zoes. ibid. n. 4. p. 519. & in addit. ad n. 4. p. 510. (g) è quibus laudat. Wissenb. cit. l. p. 374.

§. VII.

Ultimus contractus, *facio ut facias*, latissimè se extendit : utriusque enim *faciendi* se offert vocabulum, quod quamplurimos actus complectitur, sive, ut Jus loquitur, *hæc species tractatus plures recipit.* (a) Certè huc etiam spectare videtur contractus, quæ inter Dominum & Vasallum initur, quò Dominus Tutelam Vasallo, & protectionem promittit, Vasallus verò servitia militaria Domino pollicetur. Sunt etiam certi casus, in quibus hic contractus ad naturam mandati accedere dicitur. (b) Ceterùm & de actione, quæ ex hoc contractu dari debeat,

beat, apud veteres disputatum fuit, Juliano tenente, in factum actionem à Pratore dandam; Mauritiano verò, civilem incerti actionem, id est, præscriptis verbis sufficere. (c)

(a) d. l. 5. §. 4. (b) d. 5. 4. (c) d. l. 7. §. 2. ff. de pact.

Quos hæc contractus innominati species, quæ factum a. opera præstatur, ut ab altero vicissim aliquid præstetur, v. g. (a) servi mei operas aliquot tibi concessi, ut totidem vicissim recipiam; tuo jussu hic à debitore tuo exegi, ut vicissim tu à debitore meo Lipsiæ exigeres &c. actus aut contractus ambitu suo continent, dictum fuit in (b) Institut. Moral. Ceterum in hac specie contractus æquè ac in prioribus prospiciendum est, ne in nominati contractus formam transeat, alioqui ex eo non præscriptis verbis sed ex alio fonte & principio agendum erit. Quomodo autem hic contractus differat cum à mandato & commodato, tum etiam à locato & conducto, vid. (c) Struvius.

(a) Meier. C. J. A. ad lib. XIX. ff. tit. V. §. 8. p. 923.

(b) Part. II. §. 14. p. 264. (c) Synt. J. C. Exercit. 25. ad lib. 19. tit. 5. §. 33.

Rf

§. IIX.

Præcipua, quæ inter nominatos & innominatos contractus de jure civili est differentia, in eo consistit, quod in nominatis contractibus non datur pœnitentiæ locus. Nam *sicut initio libera potestas unicuique est habendi, vel non habendi contractus: ita renuntiare semel constitutæ obligationi, adversario non consentiente, nemo potest.* (a) Ideoque etiam in contractu emtionis res tradi, aut interesse præstari omnimodo debet. (b) In contractibus verò innominatis, re integrâ, locum habet pœnitentia, *cum liceat pœnitere ei, qui dedit.* (c) Imò etiam si res jam aliquo modo integra esse desierit; ita tamen ut impensarum factarum ratio habeatur. Aliàs verò, si quis ad interesse agere nolit, sed suum, quod jam dedit, repetere velit,

velit, repeti id, quod datum est,
potest. (d)

(a) l. fictus. C. de oblig. & act. (b) l. i. l. ex emto.
ii. §. 2. ff. de act. emt. (c) l. si pecuniam §. de
cond. caus. dat. (d) d. l. §. §. i. ff. præscripta
verb.

*Quamvis inter Contractus Nominatos &
Innominatos non pauca secundum jus civile in-
tercedant discrimina, V. g. quod illi proprium
ac speciale nomen determinatumque obje-
ctum habeant, hi utroque careant; Illi (a)
certas perpetuas & usitatas in jure Romano
pariant actionum formulas, hi, utpote (b)
destituti certis jure civili adpellationibus eo-
que actionum formulis, saltim actiones præ-
scriptis verbis, h. e. persequutiones produ-
cant, ut is, quocum contraximus, fidem su-
am, juxta tenorem & præscriptum verborum,
quibus conventio inita est, liberet & adim-
pleat; tamen præcipua nominatorum ab inno-
minatis contractibus in eo residet, quod in illis
non (c) liceat *uovojuseâs*, h. e. ab una parte
pœnitere, & ab illis alterâ parte invitâ & re-
luctante, discedere ac resilire, in (d) his au-
tem, intellige innominatis, omninò licitum
sit ei, qui à sua parte implevit contractum,
si velit, pœnitere, & suum quod jam dedisse
repetere, re adhuc integrâ, & antequam ab
altera parte fuerit satisfactum; eò quod ex*

ſola datione aut facto hæc orta fuerit obligatio in dante vel faciente, eoque qui dedit vel fecit, etiamſi alter paratus ſit ad implendum, nihilominus pœnitere poſſit: *id (e) quod tamen ad alterum, cui res vel factum jam præſtitum, trahi nequit, utpote qui exigente illò qui dedit aut fecit, à ſua parte conventioni omninò ſtare aut intereſſe præſtare tenetur.*

- (a) Pufendorf. de Jur. N. & G. lib. V. c. 2. §. 7. (b) Myſinger. in Schol. ad Inſtit. lib. IV. tit. VI. p. 786. (c) Petr. Gregor. Synt. J. V. part. III. lib. 25. c. 23. n. 2. (d) Vid. Struv. Syntag. J. C. Exercit. 25. ad lib. 19. ff. tit. 4. §. 14. & Jurisp. Rom. Germ. For. lib. 3. tit. 17. §. 15. p. 474. Diffentiunt hic Gomez. Var. Reſol. tom. 2. c. 4. Mantica de tacit. & ambig. convent. l. 1. tit. 8. n. 17. & ſeqq. Rutg. Roland. Conflik. von Erledigung einer ſchweren in Affecuration-Sachen vorgeſtellter Fragen. (e) Diffentit Biccus, cui tamen reſpondit Illuſtr. Struv. Syntag. J. C. cit. l.

§. IX.

Est & alia diviſio ex ipſa contractuum natura deſumta, quod alii ſunt bona fidei, alii ſtricti juris. (a)

Quæ diviſio licet non ſatis ex arte ſit compoſita: non enim habet partes ſibi directo oppoſitas: poteſt tamen propter frequentem

in

in jure usum tolerari, non quidem eo sensu, quo bona fides malæ fidei & dolo opponitur: (b)

In omni enim contractu mala fides, itemque dolus abesse debent. (c) Sed eo

sensu, quo plus & minus inter se opponuntur, nimirum ut aliqui

contractus ratione bonæ fidei magis exuberent, quam alii, ii nempe, ex quibus

alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono & equo prestare oportet. (d) Et in quibus major, &

latior potestas judici fit, solet enim a Præto in formula addi:

ex fide bona, vel quantum equius melius sit dari, (e) vel quod dare facere

oportet ex fide bona. (f) & generaliter: Tantundem in bonæ fidei judiciis officium

Judicis valet; quantum in stipulatione nominatim ejus rei facta interrogatio.

(g) Largior itaque fit interpretatio in bonæ fidei judiciis, quam

in iis, qui sunt stricti juris, in quibus

R r 3 bus

bus strictè omnia capiuntur: *quicquid enim adstringenda obligationis est, id nisi palam verbis exprimat, omissum intelligitur.* (b) Et diversi sunt in iis judiciis effectus, qui iudiciis stricti juris non conveniunt: *bonæ fidei iudicia non recipiunt interpretationem, quæ contra bonos mores desideretur.* (i) *Nec iniquam aliquam, patiuntur conventionem.* (k) *Quæ moris & consuetudinis sunt, in his judiciis veniunt.* (l) *Hinc etiam fructus in his iudiciis præstantur bonæ fidei ratione.* (m) Neque fructus tantum, sed id etiam, quo res deterior facta est, & cetera ejus generis. *Judicium enim, statim atque iudex factus est, omnium rerum iudicium incumbit, quæcunque in iudicio versantur.* (n) Sed & has, & alias differentias inter hæc duo contractuum genera, & actiones ad utrumque genus pertinen-

tinentes, apud JCtos suis locis facile est invenire, (o) quæ omnia juri naturali satis consentanea sunt.

- (a) §. actionum 29. inst. de act. (b) l. ea vero 3. §. 3. ff. pro soc. l. & hæc 35. ff. locat. (c) l. bonam fidem 4. C. de obl. & act. l. contractus 23. ff. de reg. jur. (d) l. 3. & 5. ff. de obl. & act. (e) Cic. in orat. pro Rosc. com. (f) Id. off. 3. (g) l. quia 7. ff. de neg. gest. (h) l. quicquid 99. ff. de verb. oblig. (i) l. generaliter 55. ff. de usur. (k) l. emtor. 11. §. fin. ff. de action. emt. (l) l. quod si 31. §. quia 20. ff. de Ædil. ed. (m) l. venditor 21. ff. de hæred. vend. (n) l. Ædiles 25. §. item 8. ff. de Ædil. ed. (o) D. D. ad d. §. actionum. inst. de act.

Distinctioni Contractuum in Nominatos & in Innominatos: Auctor hic subjungit aliam, qua Contractus in bonæ fidei & stricti juris distinguuntur. Ubi bonæ fidei nomen, ut ipse statim indicat, hic non utitur in oppositione ad malam fidem dolique malum, quatenus nihil aliud quam sinceritatem & alienationem ab omni fraude & dolosa machinatione designat: Cum (b) hoc sensu bonæ fides in omnibus contractibus necessaria sit & ab omni conventionem fraudis & dolus malus procul abesse debeant, sed in oppositione ad jus strictum, (c) exactum, prædarium & pro modum iniquum, quod JCtis interdum subtile

bus strictè or
quicquid enim act
est, id nisi palam
missum intell
sunt in iis
diciis stri
bona fide
pretate
desid
pai

ut ali. am e. Bodin
aliud nota
contra
no P

tionibus, quas dicti contractus in fo
no producchant, evidens est, cum b. f.
us actionem bonæ fidei seu liberio
ac largioris efficaciz gignebant, in qua
iudicis liberior erat potestas ex æquo & bono
interpretandi & iudicandi non solum de eo,
quod inter partes expresse convenerat, sed
etiam de illo, quod naturalis æquitas svade
bat; hinc actionem strictioris & angustioris
efficaciz, in qua iudex non habebat liberam,
ut in illa, ex æquo & bono iudicandi pote
statem, sed ad certam formulam sibi a Præ
tore præscriptam alligatus erat, ut liberum
ei non esset, quicquam clementius iudicare,
quam formula ipsa continebat. Unde vero
primum istorum iudiciorum nata sit diversitas
nemo melius exposuit (g) Duarenno & (h)
Mynsingero. De actionum bonæ fidei ab actio
nibus

locis
o.

...iuris, qua
& perfectu
...tur (i)

*) *)
... est. Et hi
... nomine ve-
... nam hic
... consensus
... proprio
... pra-
... do
10

... V. Ethic.
... lib. 3. tit. 3. §.
... de Jur. N. & G. lib. V.
... cit. l. (g) In suis Co
... de formulis istis vi
... Lex. verba formulas & cit. l.
(h) dict. loc. (i) Vid. Mynfinger.
779. & seqq.

§. X.

Illam certe contractuum divisio-
nem, quam totum in partes, vel potius
genus in species suas dispartitur,
non omittenda est. Nimirum con-
tractus omnes 1. Aut re contrahi,
2. Aut verbis, 3. Aut litteris, 4.
Aut consensu, (a) quos quatuor
contrahendi modos appellant alii.
(b) Erit enim haec nobis di-
visio vel maxime usui, quippe
quibus singulas partes suo ordine
prosequi constitutum est.

(a) §.

(a) §. fin. inst. de oblig. (b) Summa Sylv. in verb. contractus. quæst. sexta.

Frequens, etiam & maximè decantata in Scholis Jctorum est *partitio Contractuum in Reales, Verbales, Litterales & Consensuales. Nec minus, in Beneficos & Onerosos; in Unilateres & Bilateres; in Directorios & Commutatorios; in Simples, & Mixtos sive Compositos, &c.* Circa primam (a) id notandum venit, quod *quamvis ad essentiam genericam omnium contractuum requiratur consensus, quoad essentiam tamen illorum specificam alii exigant, ut præter consensum accedere debeat rei traditio, ut in realibus, veluti mutuo, commodato, deposito, pignore; vel litteræ, ut in litteralibus, v. g. chirographo seu contractu chirographario; vel verba, ut in verbalibus, veluti stipulatione; vel solus consensus, ut in consensualibus, emtione venditione, locatione conductione, &c.* De beneficiis & onerosis & reliquis contractuum divisibilibus (b) Vid. Institut. Moral. ubi fusè eas exposuimus.

(a) Vid. Pufendorf. lib. V. c. 2. §. 6. Struv. Jurisp. Rom. Germ. For. lib. 3. tit. 4. §. 2. p. 405.

(b) part. II. c. 19. §. 15. & seqq.

§. XI.

Sed priusquam id faciamus, aliquid etiam de Quasi-contratibus

ctibus subnectendum est. Et hi quidem contractuum nomine venire minimè possunt: nam hîc revera non intervenit consensus utriusque, neque quis ex proprio suo facto obligatur, neque præsentia requiritur, sed aliquando hic etiam ignorans, absens, imò & invitus condemnatur, (a) quia tamen obligationes, & actiones inde descendentes frequentem habent usum, etiam aliquid de eorum naturâ in medium afferemus. Enumerantur sex eorum species: (1.) Negotiorum gestio, (2.) Tutelæ administratio, (3.) Communio rerum, (4.) Communio hæreditatis, (5.) Debitorum præstatio, (6.) Et solutio indebiti.

(a) cor. tit. instit. de oblig. que ex quasi contractibus nascuntur.

Interpergere hîc voluit *doctrinam de Quasi contractibus*, qui ita dicuntur ad exemplum

exemplum & imitationem aliorum in jure ob-
 viorum, veluti *dominii vel quasi, possessionis*
vel quasi, peculii vel quasi, maleficii vel quasi,
&c. Cum enim *contractus* verè tales non
 nisi ex conventionè præcedenti tales sint,
Quasi-contractus verò hujusmodi (a) con-
 ventione destituantur, atque etiam non con-
 sentientes aut ignorantes ex illis obligentur,
 pro contractibus propriè ac simpliciter sic
 dictis haberi nequeunt: quia tamen in his
 speciebus, etiam deficiente consensu, alter
 alteri æquè ac in veris contractibus obliga-
 tur, & peculiare ànda in foro civili actiones
 emergunt, factum hinc est, ut ob effectus,
 quos illi pariunt, nomen quasi-contractu-
 um illis fuerit impositam. Vocant autem
 Juris Civili Doctores *Quasi-contractus* illos,
 qui (b) consensu ac conventionè præcedenti de-
 stituti, consensum accipiunt ex ipso facto, a lege
 præsumunt ac inductum, cum in finem, ut alter
 alteri obligetur, & illorum (c) sequentes spe-
 cies aut modos constituunt, negotii alieni
 gestionem, tutelæ administrationem, rerum
 communionem, aliunde quam ex societate
 natam, legatorum præstationem seu transac-
 tionis additionem, & denique indebiti solutio-
 nem; quæ quid sint, quæ differant inter se,
 & quasnam actiones producant, legantur
 Cri ad lib. 3. Instit. tit. 23. de Obligat. quæ quasi
 ex contractu nascuntur. Illud obiter hic me-
 tetur,

stat, quod quia communio rerum (inter
ge singularium), distinctam à communione
hæreditatis universæ, actionem, illa quidem
communi dividendo, hæc familiaris exercun-
dæ, producat, Autor aliique cum eo his
quinque recensitis speciebus adhuc hæredi-
tatis communionem adjiciant, quam tamen
aliis sub communione rerum placuit com-
prehendere.

(a) Heigius ad lib. 3. Instit. tit. 28. p. 384. n. 3. & 4.

(b) Struv. Jurisp. Rom. Germ. For. lib. 3. tit.
28. §. 1. & 2. & Synt. J. C. Exercit. XVI. ad lib.

XII. ff. tit. 1. §. 3. p. 575. (c) Vid. Mynsing.

Schol. in Instit. lib. 3. tit. 28. p. 602. & seqq.

Heig. cit. 1. & Petr. Gregor. Syntagm. J. V.

Part. III. lib. 19. c. 1. qui hujusmodi prædi-
ctas species omnes sub negotii gestionis no-

mine contineri posse existimat.

§. XII.

Constat igitur hos Quasi-con-
tractus non produci à naturali
jure, cum quia consensum pro
fundamento non habent, & vari-
is juris civilis fictionibus innitun-
tur, tum quia tota eorum virtus
versatur in actionibus, quas pa-
riunt: actione nimirum negotio-
rum gestorum, tutelæ, communi
divi-

dividundo, & sic deinceps. Omnes autem actiones sunt juris civilis, ut & supra monuimus. (a) Quod ut etiam per singulas partes demonstremus, perspicuum est, negotia sine mandato gesta de jure naturali alium alii non obligare. Est itaque hoc jure civili introductum, non tamen refragante naturâ: *quoniam magna utilitas absentium versatur, ne indefensi sint.* (b) Sic etiam tutelam Pupillorum jus naturale non agnoscit. Est igitur hoc inventum juris civilis: unde dicitur *jure civili data ac permissa,* (c) Inadente tamen aliquatenus naturâ, cui conveniens est, ut is qui perfecta ætatis non sit, alterius tutelâ regatur. (d) Ut à communionem aut rerum, aut hæreditatis possit recedi, est meræ facultatis, cui jus quidem naturale non resistit: jus verò

verò civile etiam auctoritatem suam accommodat, modumque & formam divisioni præscribit. Circa legatorum præstationem naturale jus nihil statuit, nisi ut debeantur: quomodo autem peti & obtineri possint, juris civilis est. Denique, ejus quod indebitè solutum est, repetitio, etsi JCo Paulo naturalis dicatur, (e) reverà tamen, si primam originem inspicimus, non est, cum potius eo jure donatum videri possit: nam illa regula, quæ donationem præsumi negat, è jure civili descendere censenda est, quæ tamen semel positâ, & stabilitâ, consequens est, ut aliquis ignoranter quid solvendo tanquam debitum, quod tamen non sit, repetere id naturali ratione concedatur.

(a) l.

text. (d) Zoes. Wissenb. In dict. text. Pincitollus 2. Variar. Lect. 46. (e) Petr. Greg. Synt. J. V. Part. III. lib. 28. c. 3. p. 317. (f) Vid. Wissenb. disp. 37. ad lib. XIX. tit. V. de præscript. verb. n. 18. p. 372. & seqq. Zoes. ibid. n. 4. p. 519. & in addit. ad n. 4. p. 520. (g) è quibus laudat. Wissenb. cit. l. p. 374.

§. VII.

Ultimus contractus, *facio ut facias*, latissimè se extendit : utrinque enim *faciendi* se offert vocabulum, quod quamplurimos actus complectitur, sive, ut Jctus loquitur, *hæc species tractatus plures recipit.* (a) Certè huc etiam spectare videtur contractus, qui inter Dominum & Vasallum initur, quò Dominus Tutelam Vasallo, & protectionem promittit, Vasallus verò servitia militaria Domino pollicetur. Sunt etiam certi casus, in quibus hic contractus ad naturam mandati accedere dicitur. (b) Ceterùm & de actione, quæ ex hoc contractu dari debeat,

beat, apud veteres disputatum fuit, Juliano tenente, *in factum actionem à Praetore dandam*; Mauritiano verò, *civilem incerti actionem, id est, praescriptis verbis sufficere.* (c)

(a) d. l. 5. §. 4. (b) d. §. 4. (c) d. l. 7. §. 2. ff. de pact.

Quos haec contractus innominati species, quâ factum a. opera praestatur, ut ab altero vicissim aliquid praestetur, v. g. (a) Servi mei operas aliquot tibi concessi, ut totidem vicissim recipiam; tuo jussu hic à debitore tuo exegi, ut vicissim tu à debitore meo Lipsiae exigeres &c. actus aut contractus ambitu suo contineat, dictum fuit in (b) Institut. Moral. Ceterum in hac specie contractus æquè ac in prioribus prospiciendum est, ne in nominati contractus formam transeat, alioqui ex eo non praescriptis verbis sed ex alio fonte & principio agendum erit. Quomodo autem hic contractus differat cum à mandato & commodato, tum etiam à locato & conducto, vid. (c) Struvius.

(a) Meier. C. J. A. ad lib. XIX. ff. tit. V. §. 8. p. 923.

(b) Part. II. §. 14. p. 264. (c) Synt. J. C. Exercit. 25. ad lib. 19. tit. 5. §. 33.

Rf

§. IIX.

Præcipua, quæ inter nominatos & innominatos contractus de jure civili est differentia; in eo consistit, quod in nominatis contractibus non datur pœnitentiæ locus. Nam *sicut initio libera potestas unicuique est habendi, vel non habendi contractus: ita renuntiare semel constitutæ obligationi, adversario non consentiente, nemo potest.* (a) Ideoque etiam in contractu emtionis res tradi, aut interesse præstari omnimodo debet. (b) In contractibus verò innominatis, re integrâ, locum habet pœnitentiâ, *cum liceat pœnitere ei, qui dedit.* (c) Imò etiam si res jam aliquo modo integra esse desierit; ita tamen ut impensarum factarum ratio habeatur. Aliàs verò, si quis ad interesse agere nolit, sed suum, quod jam dedit, repetere velit,

velit, repeti id, quod datum est,
potest. (d)

(a) l. ficti §. C. de oblig. & act. (b) l. i. l. ex emto.
ii. §. 2. ff. de act. emt. (c) l. si pecuniam §. de
cond. caus. dat. (d) d. l. §. §. i. ff. præscripto
verb.

*Quamvis inter Contractus Nominatos &
Innominatos non pauca secundum jus civile in-
tercedant discrimina, v. g. quod illi proprium
ac speciale nomen determinatumque obje-
ctum habeant, hi utroque careant; Illi (a)
certas perpetuas & usitatas in jure Romano
pariant actionum formulas, hi, utpote (b)
constituti certis jure civili appellationibus eo-
que actionum formulis, saltim actiones præ-
scriptis verbis, h. e. persecutiones produ-
cant, ut is, quocum contraximus, fidem su-
am, juxta tenorem & præscriptum verborum,
quibus conventio inita est, liberet & adim-
pleat; tamen præcipua nominatorum ab inno-
minatis contractibus in eo residet, quod in illis
non (c) liceat uniusmodi, h. e. ab una parte
pœnitere, & ab illis altera parte invitâ & re-
luctante, discedere ac resilire, in (d) his au-
tem, intellige innominatis, omninò licitum
sit ei, qui à sua parte implevit contractum,
si velit, pœnitere, & suum quod jam dedit
repetere, re adhuc integrâ, & antequam ab
altera parte fuerit satisfactum, eò quod ex*

R r 2

sola

ſola datione aut facto hæc orta fuerit obligatio in dante vel faciente, eoque qui dedit vel fecit, etiamſi alter paratus ſit ad implendum, nihilominus poenitere poſſit: *id (e) quod tamen ad alterum, cui res vel factum jam praſtitum, trahi nequit, utpote qui exigente illò qui dedit aut fecit, à ſua parte conventioni omninò ſtare aut intereſſe præſtare tenetur.*

- (a) Puſendorf. de Jur. N. & G. lib. V. c. 2. §. 7. (b) Myſinger. in Schol. ad Inſtit. lib. IV. tit. VI. p. 786. (c) Petr. Gregor. Synt. J. V. part. III. lib. 25. c. 23. n. 2. (d) Vid. Struv. Syntag. J. C. Exercit. 25. ad lib. 19. ff. tit. 4. §. 14. & Jurisp. Rom. Germ. For. lib. 3. tit. 17. §. 15. p. 474. Diſſentiunt hic Gomez. Var. Reſolat. tom. 2. c. 4. Mantica de tacit. & ambig. convent. l. 1. tit. 8. n. 17. & ſeqq. Rutg. Roland. Conſil. von Erledigung einer ſchweren in Aſſecuration-Sachen vorgeſtellter Fragen. (e) Diſſentit Biccius, cui tamen reſpondit Muſtr. Struv. Syntag. J. C. cit. l.

§. IX.

Est & alia diviſio ex ipſa contractuum natura deſumta, quod alii ſunt *bonæ fidei*, alii *ſtricti juris*. (a) Quæ diviſio licet non ſatis ex arte ſit compoſita: non enim habet partes ſibi directo oppoſitas: poteſt tamen propter frequentem in

in jure usum tolerari, non quidem eo sensu, quo bona fides malæ fidei & dolo opponitur: (b) *In omni enim contractu mala fides, itemque dolus abesse debent.* (c) Sed eo sensu, quo plus & minus inter se opponuntur, nimirum ut aliqui contractus ratione bona fidei magis exuberent, quam alii, ii nempe, ex quibus alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono & equo prestare oportet. (d) Et in quibus major, & latior potestas judici fit, solet enim à Prætoze in formula addi: *ex fide bona, vel quantum equius melius sit dari,* (e) *vel quod dare facere oportet ex fide bona.* (f) & generaliter: *Tantundem in bona fidei judiciis officium Judicis valet; quantum in stipulatione nominatim ejus rei facta interrogatio.* (g) Largior itaque fit interpretatio in bonæ fidei judiciis, quam in his, qui sunt stricti juris, in quibus

bus strictè omnia capiuntur: quicquid enim adstringenda obligationis est, id nisi palam verbis exprimat, omissum intelligitur. (b) Et diversi sunt in iis judiciis effectus, qui judiciis stricti juris non conveniunt: bona fidei judicia non recipiunt interpretationem, quæ contra bonos mores desideretur. (i) Nec iniquam aliquam, patiuntur conventionem. (k) Quæ moris & consuetudinis sunt, in his judiciis veniunt. (l) Hinc etiam fructus in his judiciis præstantur bonæ fidei ratione. (m) Neque fructus tantum, sed id etiam, quo res deterior facta est, & cetera ejus generis. Judicium enim, statim atque iudex factus est, omnium rerum iudicium incumbit, quæcunque in iudicio versantur. (n) Sed & has, & alias differentias inter hæc duo contractuum genera, & actiones ad utrumque genus pertinent.

tinentes, apud JCtos suis locis facile est invenire, (o) quæ omnia juri naturali satis consentanea sunt.

(a) §. actionum 29. inst. de act. (b) l. ea vero 3. §. 3. ff. pro soc. l. & hæc 35. ff. locat. (c) l. bonam fideni 4. C. de obl. & act. l. contractus 23. ff. de reg. jur. (d) l. 3. & 5. ff. de obl. & act. (e) Cic. in orat. pro Rosc. com. (f) Id. off. 3. (g) l. quia 7. ff. de neg. gest. (h) l. quicquid 99. ff. de verb. oblig. (i) l. generaliter 55. ff. de usur. (k) l. emtor. 11. §. fin. ff. de action. eme. (l) l. quod si 31. §. quia 20. ff. de Ædil. ed. (m) l. venditor 21. ff. de hæred. vend. (n) l. Ædiles 25. §. item 8. ff. de Ædil. ed. (o) D. D. ad d. §. actionum. inst. de act.

Distinctioni Contractuum in Nominatas & in Innominatas Auctor hic subjungit aliam, qua Contractus in bonæ fidei & stricti juris distinguuntur. Ubi bonæ fidei nomen, ut ipse statim indicat, hic non utitur in oppositione ad malam fidem dolique malum, quatenus nihil aliud quam sinceritatem & alienationem ab omni fraude & dolosa machinatione designat: Cum (b) hoc sensu bonæ fides in omnibus contractibus necessaria sit & ab omni conventionis fraus & dolus malus procul abesse debeant, sed in oppositione ad jus strictum, (c) exactum, prædurum & pro modo iniquum, quod JCtis interdum subtile

Rr 4.

&

Et jus summum, (d) Aristoreli. can. 9. Ordinatio
dici solet, quatenus nihil aliud notat quam
æquitatem, rigori juris contradistinctam:
Quo sensu si accipiatur dictio bonæ fidei, non
video, quomodo divisio illa non sit ex æquitate, in
que membra directo opposita & immediata. Ut
(e) enim, contractus b. f. est ille, in quo alter
alteri ex æquo & bono quid præstari debet,
licet verbis in conventionem non fuit expres-
sum, ita contractus stricti juris est ille, in quo
id solum præstari debet, quod verbis in con-
ventionem est expressum. Idem etiam ex (f)
diversis actionibus, quas dicti contractus in fo-
ro Romano producebant, evidens est; cum b. f.
contractus actionem bonæ fidei seu liberio-
ris ac largioris efficaciam gignebant, in qua
judicis liberior erat potestas ex æquo & bono
interpretandi & judicandi non solum de eo,
quod inter partes expressè convenerat, sed
etiam de illo, quod naturalis æquitas svade-
bat; hinc actionem strictioris & angustioris
efficaciam, in qua iudex non habebat liberam,
ut in illa, ex æquo & bono judicandi pote-
statem, sed ad certam formulam sibi à Præ-
sore præscriptam alligatus erat, ut liberum
ei non esset, quicquam clementius judicare,
quam formula ipsi continebat. Unde verò
primum istorum iudiciorum nata sit diversitas?
nemo melius exposuit (g) Duareno & (h)
Mynsingero. De actionum bonæ fidei ab actio-
nibus

libus stricti juris, quæ in universum omnes contractus & perfectiones respiciunt, *differentius* consulatur (i) *Accursius*, qui plerasque studiosè collegit.

- (a) Mynsinger. Schol. in Instit. lib. IV. tit. 6. de Action. p. 797. Manz. ibid. p. 1124. (b) l. bonam fidem. 4. C. de O & A. (c) Mynsing. cit. l. n. 8. (d) lib. V. Ethic. (e) Struv. Jurisp. Rom. Germ. For. lib. 3. tit. 3. §. 4. p. 387. (f) Pufendorf. de Jur. N. & G. lib. V. c. 2. §. 8. p. 617. Manzius cit. l. (g) In suis Comment. de iuramentis jurandis de formulis illis vid. Scharidius in Lex. verba formulas & cit. l. Manzius. (h) dict. loc. (i) Vid. Mynsinger. dict. tit. p. 779. & seqq.

§. X.

Illâ certè contractuum divisio, quâ totum in partes, vel potius genus in species suas dispartitur, non omittenda est. Nimirum contractus omnes 1. Aut re contracti, 2. Aut verbis, 3. Aut litteris, 4. Aut consensu, (a) quos quatuor contrahendi modos appellant alii. (b) Erit enim hæc nobis divisio vel maxime usui, quippe quibus singulas partes suo ordine prosequi constitutum est.

(a) §.

(a) §. fin. inst. de oblig. (b) Summa Sylv. in verb. contractus. quæst. sexta.

Frequens, etiam & maximè decantata in Scholis Juratorum est *partitio Contractuum in Reales, Verbales, Litterales & Consensuales. Nec minus, in Beneficos & Onerosos; in Unilateres & Bilateres; in Directorios & Commutatorios; in Simples, & Mixtos sive Compositos, &c.* Circa primam (a) id notandum venit, quod *quamvis ad essentiam genericam omnium contractuum requiratur consensus, quoad essentiam tamen illorum specificam alii exigant, ut præter consensum accedere debeat rei traditio, ut in realibus, veluti mutuo, commodato, deposito, pignore; vel littera, ut in litteralibus, v. g. chirographo seu contractu chirographario; vel verba, ut in verbalibus, veluti stipulatione; vel solus consensus, ut in consensualibus, emtione venditione, locatione conductione, &c.* De beneficiis & onerosis & reliquis contractuum divisionibus (b) Vid. Institut. Moral. ubi hæc eas exposuimus.

(a) Vid. Pufendorf. lib. V. c. 2. §. 6. Struv. Jurisp. Rom. Germ. For. lib. 3. tit. 4. §. 2. p. 405.

(b) part. II. t. 19. §. 15. & seqq.

§. XI.

Sed priusquam id faciamus,
aliquid etiam de Quasi-contrac-
tibus

Actibus subnectendum est. Et hi quidem contractuum nomine venire minimè possunt: nam hinc revera non intervenit consensus utriusque, neque quis ex proprio suo facto obligatur, neque presentia requiritur, sed aliquando hic etiam ignorans, absens, imò & invitus condemnatur, (a) quia tamen obligationes, & actiones inde descendentes frequentem habent usum, etiam aliquid de eorum naturâ in medium afferemus. Enumerantur sex eorum species: (1.) Negotiorum gestio, (2.) Tutelæ administratio, (3.) Communio rerum, (4.) Communio hæreditatis, (5.) Debitorum præstatio, (6.) Et solutio indebiti.

(a) cor. tit. instit. de oblig. que ex quasi contractibus nascuntur.

Interpergere hinc voluit doctrinam de *Quasi contractibus*, qui ita dicuntur ad exemplum

amplum & imitationem aliorum in iure ob-
 viorum, veluti dominii vel quasi, possessionis
 vel quasi, peculii vel quasi, maleficii vel quasi,
 &c. Cum enim contractus verè tales non
 nisi ex conventionis precedenti tales sint,
Quasi-contractus verò huiusmodi (a) con-
 ventione destituantur, atque etiam non con-
 sentientes aut ignorantés ex illis obligentur,
 pro contractibus propriè ac simpliciter sic
 dictis haberi nequeunt: quia tamen in his
 speciebus, etiam deficiente consensu, alter
 alteri æquè ac in veris contractibus obliga-
 tur, & peculiare iura in foro civili actiones
 emergunt, factum hinc est, ut ob effectus,
 quos illi pariunt, nomen quasi-contractu-
 rum illis fuerit impostam. Vocant autem
 Juris Civili Doctores *Quasi-contractus illos,*
qui (b) consensu ac conventionis precedenti de-
stituti, consensum accipiunt ex ipso facto, a lege
presumptum ac inductum, cum in finem, ut alter
alteri obligetur; & illorum (c) sequentes spe-
cies, aut modos constituunt, negotii alieni
gestionem, tutelæ administrationem, rerum
communione, aliunde quam ex societate
natam; legatorum præstationem seu heredi-
tatis additionem, & denique indebiti solutio-
nem; quæ quid sint, quæ differant inter se,
& quasnam actiones producant, legantur
Juri ad lib. 3. Instit. tit. 28. de Obligat. quæ quasi
ex contractibus nascuntur. Illud obiter hic no-
 tetur,

tetur, quod quia communio rerum (inter
ge singularium) distinctam à communione
hæreditatis universæ, actionem, illa quidem
communi dividendo, hæc familiæ exercun-
dæ, producat, Autor aliique cum eo his
quinque recensitis speciebus adhuc hæredi-
tatis communionem adjiciant, quam tamen
aliis sub communione rerum placuit com-
prehendere.

(a) Heigius ad lib. 3. Instit. tit. 28. p. 384. n. 3. & 4.

(b) Struv. Jurisp. Rom. Germ. For. lib. 3. tit.
28. §. 1. & 2. & Synt. J. C. Exercit. XVI. ad lib.

XII. ff. tit. 1. §. 3. p. 575. (c) Vid. Myrning.

Schol. in Instit. lib. 3. tit. 28. p. 602. & seqq.

Heig. cit. 1. & Petr. Gregor. Syntagm. J. V.

Part. III. lib. 19. c. 1. qui hujusmodi prædi-
ctas species omnes sub negotii gestionis no-

mine contineri posse existimat.

§. XII.

Constat igitur hos Quasi-con-
tractus non produci à naturali
jure, cum quia consensum pro
fundamento non habent, & vari-
is juris civilis fictionibus innitun-
tur, tum quia tota eorum virtus
versatur in actionibus, quas pa-
tiunt: actione nimirum negotio-
rum gestorum, tutelæ, communi
divi-

dividendo, & sic deinceps. Omnes autem actiones sunt juris civilis, ut & supra monuimus. (a) Quod ut etiam per singulas partes demonstremus, perspicuum est, negotia sine mandato gesta de jure naturali alium alii non obligare. Est itaque hoc jure civili introductum, non tamen refragante naturâ: *quoniam magna utilitas absentium versatur, ne indefensi sint.* (b) Sic etiam tutelam Pupillorum jus naturale non agnoscit. Est igitur hoc inventum juris civilis: unde dicitur *jure civili data ac permessa,* (c) Invadente tamen aliquatenus naturâ, cui conveniens est, ut is qui perfecta ætatis non sit, alterius tutelâ regatur. (d) Ut à communionem aut rerum, aut hæreditatis possit recedi, est meræ facultatis, cui jus quidem naturale non resistit: jus vero

verò civile etiam auctoritatem suam accommodat, modumque & formam divisioni præscribit. Circa legatorum præstationem naturale jus nihil statuit, nisi ut debeantur: quomodo autem peti & obtineri possint, juris civilis est. Denique, ejus quod indebitè solutum est, repetitio, etsi Jcto Paulo naturalis dicatur, (c) reverà tamen, si primam originem inspicimus, non est, cum potius eo jure donatum videri possit: nam illa regula, quæ donationem præsumi negat, è jure civili descendere censenda est, quæ tamen semel positâ, & stabilitâ, consequens est, ut aliquis ignoranter quid solvendo tanquam debitum, quod tamen non sit, repetere id naturali ratione concedatur.

(a) l.

(a) l. 2. §. deinde 6. ff. de orig. jur. (b) l. 2. ff. de
neg. gest. (c) §. est autem 2. inst. de tut. (d)
§. Impuberes 7. inst. de attil. tut. (e) l. inde-
biti 15. ff. de cond. indob.

Ostendit hic eundem per singulas hactenus memoratas quasi-contractus species, quod naturales suos non juri naturæ, sed civili solum debeant, hujusque fictionibus ac dispositioni unice innitantur, non tamen refragante, sed potius svadente natura rationali seu recta ratione, cujus dictatum jus naturæ est.

CAP. XVI.

DE

CONTRACTIBVS, QUI RE PERFICI- VNTVR.

§. I.

Ordo materiæ nos per-
duxit ad *Contractus*, qui re
perficiuntur: illi enim in
divisione, superiore ca-
pite

pite §. 20. positâ, priorè loco re-
 censentur. Sunt autem quatuor
 numero (nam de indebito, ut ad
 Quasi-contractus potius perti-
 nente, jam ante agimus) nempe
mutuum, commodatum, depositum, &
pignus. Qui omnes inde dicuntur
 re contrahi, quod præter consen-
 sum, qui in omni contractu est
 necessarius, necesse est, ut etiam
 res ipsa interveniat, antequam ex
 his contractibus aut obligatio,
 aut actio oriatur. Neque enim
 sola conventio de mutuando, ex-
 empli gratiâ, facit contractum
 mutui: aliud est enim contra-
 ctus, aliud promissio de contra-
 hendo; sed rem ipsam tradi o-
 portet, antequam ulla ad resti-
 tuendum nascatur obligatio, &
 sic in cæteris hujus naturæ con-
 tractibus.

Ss

Quia

Quia in proximè præcedenti Capite inter alias contractus partitiones etiam hanc tanquam principem proposuerat, quæ contractus in reales, verbales, litterales & consensuales dispescuntur, jam ab iis orditur, qui non nisi re, h. e. traditione perficiuntur, & constitutõ quaternario eorum numero, quare reales nominentur, brevibus exponit, adhibitã in subsidium haud inconcinna inter promissionem de contrahendo mutuo, commodato, &c. & inter ipsum contractum mutui, commodati, &c. distinctione. Neque enim ut inter mutuo dantem & mutuo accipientem, h. e. creditorem ac debitorem obligatio aut actio oriatur, sufficit istorum consensus, sed & amplius requiritur, ut res fungibilis à mutuantem tradita & à mutuuario acceptata sit. Idem iudicium esto de Commodato, deposito & pignore.

§. II.

Necessitas & origo horum contractuum sic facillimè comprehendetur, si ponamus aliquem re certã indigere, neque reperire alium, qui eam sibi donare velit, neque emtionem celebrari integrum esse. Is certè cogitabit de
re

re illa sibi acquirendâ sub promisso restitutionis, & tunc si res sit fungibilis, promittet restituere tantundem, cui si alter acquiescat, atque ita rem tradat, statim nascetur contractus *mutui*: si verò res sit alterius naturæ, promittet eandem restituere, atque ita oriatur contractus *commodati*. Sin verò quis videat, sibi sub tali promissione non satis credi, tunc is confugiet ad cautionem, sive personalem, id est, *fidejussoriam*, de qua alibi; sive realem, id est, *pignus*, qui contractus hujus est loci. Denique si quis de re suâ pro tempore velit disponere, ut ea facta tecta fervetur, recepturus ubi placuerit, is hominem eliget, cujus fidei eam commendet, atque ita inibit contractum *depositi*.

Necessitatem & originem horum contractuum inde deducit: Nimirum cum quis

certa aliqua re ad commoditatem hujus vite sibi opus esse cerneret, neque tamen in promptu esset res, quam pro ea, quam desiderabat, permutare, aut pecunia, qua illam emendò sibi comparare posset, neque tandem alter eam sibi donare vellet, cogitatum tum fuit, quo pacto eam rem, si esset fungibilis, sub promissione restituendi tantundem ejusdem generis ac qualitatis seu bonitatis, mutuo acquireret sibi que propriam faceret; Aut, si esset alterius naturæ, & functionem in suo genere non reciperet, qua ratione eam sub promissione restituendi eandem in individuo rem, sibi commodatò compararet; Aut, si sibi sub tali promisso non satis tuto crederetur, quomodo cavendò vel personaliter, fidem suam pro alio interponendò, vel realiter, pignus aut hypothecam dandò, sibi ea de re prospiceret; Aut denique si quis rem suam in tuto collocaturus eum in finem alterius fidei ac custodiæ committeret, ut quovis tempore ipsi ita videretur, posset repetere: Quæ cuncta ex subsequentiis clarius constabunt.

§. III.

Primò autem se offert *contractus mutui, qui celebratur datione verà vel fictâ rei, consistentis in pondere, numero,*

mero,

mero, vel mensurâ, cum spe recipiendi
 tantundem in genere suo ejusdem boni-
 tatis & qualitatis. (a) Vel, secun-
 dum alios, consistit in re ex suo
 usu consumtibili penitus, cujus
 proprietatem quis in alium trans-
 fert, recepturus deinde non aliam
 rem numero, sed eandem specie,
 aut valore. (b) *Mutuum* Jcti inde,
 appellari dicunt, quod *de meo tu-
 um fit*, (c) quod naturam potius
 contractus tangit, quam Etymo-
 logiam nominis: alii nomen
mutui à *μοῖτον*, voce Sicula, deri-
 vant. Propius ad Jctos accede-
 mus, si dicamus, *mutui* vocem ex
 duabus Græcis, *μῆ τέον* conflare,
 quod *meum tuum* significat. Ex
 superioribus constat plura ad sub-
 stantiam *mutui* requiri, nimirum,
 ut non idem corpus, quod tradi-
 tur, restituatur: ut illud, quod

redditur, sit ejusdem generis: ut res, de quibus mutuum contrahitur, in numero, pondere, vel mensura consistant: ut sint uniformes bonitate, & æqualitate, & in genere suo functionem recipiant: ut Dominium rei statim in accipientem transferatur: quæ omnia ex supradictis pendent, atque inde facillimè colliguntur.

- (a) §. 1. inst. quib. mod. re contr. obl. l. 2. §. fin. ff. si cert. pet. (b) Summa Sylv. in verb. mutuum, (c) d. §. 1. inst. d. l. 2. §. 2.

Mutuum est contractus realis, quò res pondere, numero & mensura constans alicui gratis, sed eà lege traditur, ut statim accipientis fiat, inque in eodem genere, eadem quantitate ac qualitate aliquando restituatur. Ex quibus adparet de ratione mutui, quæ talis, esse, ut (1.) detur res ejusdem generis, quantitatis ac qualitatis sive bonitatis, v. g. pro medio tritici aliud pari bonitate, aut pro lapidibus ac lignis, quibus quis in ædificanda domo opus habuit, æqualem quantitatem ejusdem materiz, æqualisque bonitatis ac valoris. Quæ nota distat cum à commodato,

tum

tum etiam à locato, in quibus eadem specie res quæ data fuit idemque in eodem individuo corpus redditur; *notione generis & speciei hic non in sensu logico utentes*, quatenus *genus est id, quod de pluribus differentiibus specie, & species id, quod de pluribus differentiibus numero prædicari potest, sed ut genus speciem, v. g. pecuniam, oleum, frumentum, vinum &c. & species individuum, v. g. hanc pecuniam, hoc oleum, hoc vinum &c. designat.* Itaque (a) nec vinum novum pro veteri, quod illo multò melius; multò minus aliud pro alio, v. g. vinum pro oleo, frumentum pro pecunia creditori obtundi potest, nisi ipse sponte juri suo renuntiaverit. Sed nec qui credidit nummos aureos, cogitur recipere argenteos. Et quamvis in nummis non tam materiã eorum, quàm valor & æstimatio spectanda sit, tamen nummis aureis creditis, æstimatio quoque aureorum credita videtur. (2.) *ut detur gratis*: quo ipso iterum commodato & locationi contradistinguitur, quæ non nisi interveniente mercede ac pensione celebrantur: quomodo mutui naturam exiit, si quid pro usu pecuniã accepta mutuatarius mutuanti præstat, de quo postea. (3.) *ut transeat rei tradita dominium in accipientem*, cum mutuum dicatur, quod è tuo meum & è meo tuum fiat; secus ac in Commodato, quo rei com-

modataz dominium & possessio non in Com-
modatarium transit, sed penes commodan-
tem manet, quæque sunt id genus, requisita
mutualia, de quibus in (b) *Instit. Moral.*

(a) Wissenb. disp. XXIV. ad lib. XII. ff. tit. I. p.
231. Zael. ibid. (b) Part. II. c. 19. §. 23.

§. IV.

Quæri hic solet: an, jure natu-
ræ, ex datione pecuniæ cum onere
restitutionis, liceat aliquid lu-
crari: & quid de jure civili? Pri-
mum quod attinet, sciendum est,
lucrum, quod inde potest sperari,
esse duplex, unum est, quod habet *ra-
tionem ejus, quod interest*, alterum quod
eam rationem excedit. (a) *Lucrum*,
quod rationem ejus quod inter-
est habet, ex usu pecuniæ percipi,
juri naturali non repugnat: cum
enim ex usu jumenti, domus,
fundi, aliquid lucri nobis possit
accedere, quidni etiam ex usu pe-
cuniæ? Unde etiam ab initio ta-
lem inire conventionem, in qua
lucrum

lucrum illud mutuo consensu taxatur ad certam summam, isto jure nemo prohibetur, ita tamen, ut ratio habeatur repensandi damni, quod quis facit, tamdiu pecunia carendo, & lucri, quod absque eo verisimiliter fuisset facturus, item periculi amittendæ sortis, ut pluribus probat, & argumentis contrariis respondet auctor commentarii de jure belli & pacis. (b) Verum quidem est, eam conventionem ad locationem conductionem quam proxime accedere, mutui verò nomine non venire; sed hoc ad quaestionem nostram, de jure naturali institutam, non pertinet, cum eo jure contractibus singulis nomen proprium, & natura sua non sit assignata, quod juri civili, etsi forte multis gentibus communi, debemus,

mus, ut hic tantum de voce quaestio sit. Illud tamen perpetuo observandum, ne talis lucri, damni, & periculi taxatio veram rationem ejus quod interest excedat: tunc enim abesset aequalitas: quam jus naturae semper considerat, atque eodem modo talis conventio in foenus illicitum degeneraret. De jure vero civili non tantum permittitur illa lucri species, quae ejus, quod interest, naturam sapit, & ab aliis plerumque *usura* vocatur: sed etiam illa altera, quae *foenoris* nomine venit, ut in *foenore nautico*, & aliis locis videre est: imò generaliter eodem jure pretium illud, quod pro datione pecuniae exigi potest, publice taxatur, & quidem cum aliqua distinctione hominum, qui pecunias suas elocant; (c) quae constitutio,

quate-

quatenus æqualitatem servat, juri naturali non adversatur. (d)

(a) Varro libr. 4. de lingv. lat. (b) Hug. Grot. de jure bell. lib. 11. c. 12. §. 20, 21. (c) l. eqs. 26. C. de usur. (d) Hug. Grot. d. cap. §. 23.

De hac questione distinctè egimus in (a) *Institut. Moral.* dum ostendimus contra *Thamam, Gersonem, Covarruviam* aliosque, usuram aut lucri, ultra summam creditam, perceptionem ex usu pecunie creditæ, non esse jure naturæ illicitam, dummodò justitiæ & mediocritatis limites non excedat, neque lucrum mordax, nimium & tale sit, quod debitori grave & damnosum ipsisque charitatis naturalis legibus adversum sit, additis insuper eam in rem & Auctoribus & rationibus, quibus permoti sumus non contemnendis, quæ cit. locò possunt videri.

(a) l. cit. §. 24.

§. V.

Offert se hîc etiam alia questio de culpa, ad quam quis in mutuo obligatur; quæ tamen etiam propriè jus naturale non tangit, atque ita civilis tantum juris est: quia tamen ea & in aliis contractibus occurrit,

rit, breviter hoc dicemus. In quibusdam contractibus contrahentes præstare debent latam culpam, in aliis levem, in aliis levisimam.

Lata culpa finis est non intelligere, quod omnes intelligunt. (a) Et iterum:

Magna negligentia culpa est. (b) Unde

& alibi: *Hæc culpa lata negligentia,*

vocatur, (c) & locum habere di-

citur etiam, cum quis ad suum

modum curam non adhibet.

Nec enim, salvâ fide, minorem alienis:

quam suis rebus, diligentiam præstabit.

(d) Hæc lata culpa, utpote dolo,

proxima, præstari debet in manda-

to, commodato, vendito, pignore, socie-

tate, locato, &c. Et ratio est, quia

hic utriusque utilitas vertitur. (e)

Levis verò culpa est, (f) cum quis fa-

cit, quod nemo diligens pater-

familiâs faceret: *Nec sufficit tantam*

diligentiam adhibuisse, quantam suis

rebus adhibere solitus est, si modo, alius

dili-

diligentior poterat mo jus curare. (g)

Aut, ut Paulus Jctus loquitur,

culpa hac est, quod cum à diligente pro-

videri poterat, non est provisum. (h)

Et hæc quandoque etiam *custodia*

vocatur, quando ea, quæ diligens pa-

terfamilias in suis præstare solet, à cre-

ditare exiguntur. (i) Quod præci-

puè in commodato evenit, quia

plerumque solam usulitatem continet

ejus, cui commodatur. (k) Levissima

verò culpa, cum quis facit, quod

diligentissimus Paterfamilias fa-

ceret, sive quando quis exactis-

simam diligentiam adhibere de-

bet, & hæc quidem in commoda-

to, (l) & in lege Aquilia præsta-

tur. (m) In mutuo verò non tan-

tum omnes hæc culparum species

locum habent, verum etiam ipse

casus fortuitus, (n) qui tamen alias

præstari non solet. (o) Neque ta-

men hoc mirum videri debet,

quia

quia mutuatarius fit Dominus pecuniae. Nam si opus non fiat, non nascitur obligatio. (p) Est autem juris notissimi, rem suo Domino perire. (q)

- (a) l. late 23. de verb. sign. (b) l. magna 210. cod. tit. (c) l. competet 7. §. 2. ff. de admin. tut. (d) l. quod verba 32. ff. de pos. l. heredes 25. §. non tantum 16. ff. Fam. erisc. (e) l. contractus 23. ff. de reg. jur. (f) l. si ut §. ff. commod. (g) §. item is 3. Inst. quib. mod. re contr. oblig. (h) l. si putatur 31. ff. ad leg. Aquil. (i) l. si cum 13. cum l. seq. ff. de pignor. act. (k) d. l. §. ff. comm. (l) C. unic. X. commod. (m) l. in lege 44. ff. ad l. Aquil. (n) d. §. 3. Inst. (o) d. l. contractus 23. (p) l. 1. §. appellata 2. ff. si cert. per. (q) l. pignus 9. C. de pign. act.

Quid sit Culpa, intellige non (a) Moralis sed Juridica, quòduplex illa, quòmodo cum ab Injuria, tum Infortunio differat, & (b) quòmodo culpa lata dolo equiparetur, aliquoties diximus in superioribus. Saltem quò culpam à commodatario præstandam aliqua hic monenda esse existimatis. Nimirum (c) si commodatarii solius gratia commodatum fit, uti communiter solet, omnes culpæ gradus etiam levissima ab eo præstanda est, quia quò majus est beneficium, eò sollicitiori cura opus est, ne pro beneficio rependatur injuria;

na; Quod si utriusque & commodantis & commodatarii gratia res commodata sit, hic tantum de levi tenetur, cum eo in casu, quod utriusque versatur utilitas, videatur esse minus beneficium ex parte commodatarii. De lata denique tantum, si solius commodantis gratia, utpote in quo casu commodatarius cum non tam accepisse quam prestitisse beneficium videatur, tam arcte alligari nequit.

- (a) Vid. Institut. Moral. part. I. c. IX. §. 7. (b) Wissenbach. disp. 31. ad lib. 16. tit. depositi & contra ff. p. 315. (c) Zacarius ad lib. 13. ff. tit. 16. §. 8. p. 379.

§. VI.

Commodatum autem est alicujus rei in certum usum gratuita concessio, ut eadem species nobis reddatur. (a)

Gratuitam concessionem dicimus, non hoc sensu, quasi de jure naturæ pro usu rei nostræ, quæ alicui concedimus, nihil omnino peti possit, sed quod talis conventio transitura sit in aliud genus contractus, locationem nimirum, si mercēs in pecunia numerata

merata pro usu rei detur; si vero ea in alia re consistat, in contractum innominatum. (b) Quod de certo usu additur, id ideo fit, ut commodatum à precario distingvatur. Nam commodatum in eo consistit, ut certus, & expressus rei sit usus; ideoque etiam certum tempus, vel expressè vel tacitè contineat, quo usus iste commodè expediri possit, ut ante id tempus revocari nequeat. (c)

Precarium verò nec ad certum usum, nec ad certum tempus datur, quam ob causam etiam, quando cunque concedenti placuerit, revocari potest. (d) Impropiè igitur loquitur Justinus, cum dicit, esse naturam equam, tamdiu te libertate mea uti, quamdiu ego velim, & ut possim revocare, cum mutaverò voluntatem. (e)

Hoc enim naturæ precarii satis quidem convenit, non verò naturæ

turæ commodati, atque ita ea ratio magis juris civilis, quam naturalis est. Eandem speciem nobis reddi debere cum dicimus, intelligi inde potest, commodatum non in genere, sed in certa specie vel potius individuo consistere, ideoque etiam in eadem ista specie, vel potius individuo restituendum. (f) Hoc etiam in hac materia notandum, Dominium & possessionem rei commodatæ in commodatarium non transire, sed apud commodantem manere. (g) quibus duabus præcipue notis commodatum à mutuo distinguitur. Denique & illud addendum, commodatum consistere in rebus immobilibus, mobilibus, corporalibus, & incorporalibus, puta habitatione, non verò in his, quæ usu consumuntur: (h) item-

T t

que

que omnes commodare, & omnibus commodari posse, qui possunt contrahere. (i)

(a) Gl. in C. unic. X. comm. Summa Sylv. in verb. commodatum. (b) l. 1. §. 9. depos. l. 5. §. 2. ff. de præscr. verb. (c) l. in commodato 17. §. sicut. 3. ff. commodat. (d) l. 1. ff. de prec. ibique D.D. (e) l. 2. §. 2. ff. d. tit. (f) l. 2. ff. de reb. cred. (g) l. rei commodatæ 8. ff. commod. (h) l. 1. §. 1. ff. comm. ibique Caslr. (i) Summa Sylv. in verb. commod.

Commodatum est contractus re initus, quo res sive mobilis sive immobilis & soli, sive corporalis sive incorporalis, alicui gratis, ad certum usum & tempus ita datur alicui, ut eadem in specie seu individuo reddatur. Itaque commodari res dicitur, cum ea alteri utenda datur. Et quamvis inter commodari & utendum dari alicui hic discrimen subesse putent, ut illud tantum in mobilibus, hoc etiam in immobilibus & soli obtineat, id tamen omnimò nullum est, cum dudum usus in scholis Jctorum obtinuerit, ut commodato tam mobiles quàm immobiles; tam corporales quàm incorporales, veluti servitus, habitatio, usufructus, &c. contineantur, ut bene cum (a) ab aliis tum à (b) *Viviano* traditum est. Quæ hic contra res incorporales ab *Anton. Fabro* obverti solent, ea discussa legas (c) apud

apud *Wiffenbachtium*. De cetero, quare dica-
tur contractus gratuitus, & rei usus solam trans-
eat in commodatarium, dominio salvo? Nec
minus, cur eadem species res finito usu tra-
denda sit? & quomodo à mutuo ut & locato,
precario aliisque differat? de iis sufficienter
egimus in (d) *Instit. Moral.*

- (a) *Zoef.* ad lib. 13. ff. tit. VI. §. 1. p. 378. (b) ad l. r.
§. 1. ff. *Commod.* (c) disp. 17. ad lib. 13. ff. p.
273. (d) *Part.* II. c. 19. §. 22. p. 273.

§. VII.

In commodato (ut statim atti-
gimus) dolus, itemque lata, le-
vis, & levisissima culpa præstatur:
Talis enim diligentia præstanda est, qua-
lem quisq; diligentissimus paterfamilias
suis rebus adhibet. (a) Et ratio est,
quia commodatum plerumque so-
lam utilitatem continet ejus, cui com-
modatum est, & ideo verior est sen-
tentia, & culpam præstandam & dili-
gentiam. (b) Sed quid de casu for-
tuito dicemus? Certè eum in
contractibus non præstari & su-
pra diximus, & in commodato id

fatis clarum est. (c) Et nihilominus tres sunt casus, in quibus etiam casum præstare debet commodatarius, nempe, *si acciderit culpâ suâ, vel intervenierit pactum, vel in mora fuisset.* (d) Et de priorè quidè casu sic loquitur Justinianus: *si id, quod tibi commodatum est domi, peregrè tecum ferre matueris, & vel incursu hostium pradorumve, vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituendâ eâ re tenearis.* (e) De secundo verò patet: *Quia contractus legem ex conventionione accipiunt.* (f) De postremo verò non magis ambigi potest, quia idem etiam in deposito receptum est. (g) Plura de hac materia apud D.D. suis locis reperire est.

- (a) L. in rebus ff. de tit. (b) l. 5. §. 1. eod. tit. (c) d. l. in rebus. (d) C. unic. X. de commod. (e) §. item is, §. in ff. quib. mod. re contr. oblig. l. 1. §. 4. in fin. ff. de obl. & act. (f) l. 1. §. 6. ff. de pos. & l. 3. ff. commod. l. 1. C. eod. tit. (g) C. bona fides X. de pos. l. 1. §. fin. ff. de pos.

Sed

Sed hac re diximus §. V. adhibita tamen illic distinctione. An verò præter culpam a commodatario etiam casus fortuitus præstandus sit? disquiri solet. Negat id Auctor, secutus J. C. eos; nec immeritò, cum id nec prævideri nec ei resisti potuerit; nisi forsàn ipse us commodatarii culpa perierit aut deterior facta sit, v. g. re commodata alio modo, v. g. ad bellum usus fuerit, quam permissum; aut per aliquam seu conventio, ex qua contractus legem accipiunt, intercesserit, aut etiam in mora fuerit, ut res, casu naufragii, incendii, ruinae vel tumultus perierit. Studio dixi circa exceptionem primam; nisi forsàn ipse commodatarii culpa &c. Nam si res deterior facta sit usui, ad quem ipsa concessa, & commodato data, eò nomine nihil præstare tenetur commodatarius; id quod elegantè ex (a) Pomponio exemplo potest declarari; v. g. si commodassem tibi equum; quo utereris in itinere ad certum aliquem locum, v. g. Lipsiam aut Magdeburgam, si nulla tuâ culpa interveniente in ipso itinere deterior equus factus aut etiam interierit, non teneris de commodato; cum ego in culpa fuerim qui in tam longum iter commodavi equum, qui ei labori sustinendo impar erat.

(a) ff. final. f. Commod. Vid. Wilsenbach. cit. l. num. 12. p. 274.

Nunc ad contractum depositum veniamus, qui est contractus, quo res mobilis alicui gratuite custodienda datur, ut ea ipsa postea restituatur. Tria enim proprie ad essentiam depositi requiruntur, ut nempe partes hoc ab initio agant, ut eadem res restituatur, (a) quod hic contractus cum commodato commune habet. Deinde ut custodiae causa ea res tradatur, (b) Quo solo fere ab aliis contractibus distingvitur: nam si depositario uti ea re liceat, manet quidem idem nomen, ceterum a natura contractus deflectitur. (c) Denique ut fiat gratuito; Est enim contra bonam fidem, si depositi mercenem, usuras alio stipulera. Si etiam pro custodia merces interveniat, transibit in alium contractum. (d)

(a) §.

- (a) §. præterea 4. in l. quib. mod. re contr. oblig.
 (b) l. 1. ff. depof. (c) l. Lucius 24. l. 25. §. 1.
 ff. eod. tit. (d) l. 1. §. 8. & 9. ff. eod. tit.

*Inter contractus re initos est quoque Depo-
 situm, quod & Commendatum dici solet; cum*
 (a) *Juris Civilis Doctoribus inusitatum haud
 sit verbò. commendare uti pro deponere. Est
 autem Depositum contractus realis, quò res mo-
 bilis & corporalis, sive nostra sive aliena, alte-
 rius fidei gratis custodienda traditur, ut eadem
 specie res eam repetenti continuè post depositio-
 nem restitatur. Signanter dicitur: Quò
 res mobilis & corporalis, ut g. vestimenta, in-
 strumenta, ornamenta, oleum, vinum, equus,
 bos &c. Cum (b) immobilium & incorpo-
 raliùm, quæ talium, quæ de loco in locum
 moveri non possunt, propriè depositum esse
 nequeat. Parum autem interest, (c) res de-
 posita nostra an aliena sit. Cum non in no-
 stris tantum, sed & alienis hic contractus ob-
 tineat, atque etiam servus domini, quia &
 prædo aut latro alterius rem non solum de-
 ponere possit, sed & rei depositæ restitutio
 ipsi faciendæ sit, eò quod bona fidei conve-
 niat, acceptum reddere ei, à quo acceptum
 est, ita tamen ut domini concurrentis sem-
 per justior & potior causa in restitutione ha-
 benda sit. Dictione gratis (d) cum mandato,
 commodato & mutuo convenit, differt verò à
 mutuo, quod in hoc eadem genere res, & tan-*

tandem, in deposito, eadem specie reddatur; (e) à mutuo vero, & commodato, simul ipso fine, cum finis depositi sit tantum rei custodia, possessione interim & dominio manente penes deponentem, mutuo vero dominium rei mutuatae transeat in mutuatarium; commodato denique usus rei commodatario concedatur, quem depositarius sibi sumens, invito deponente, furci reum se facit, nisi ita expresse convenierit, ut depositarius reposita, v. g. pecunia utatur eamque confirmat, *etsi tunc (f) conventio illa non tam depositi, quam alterius, nempe manus, naturam induere videatur.*

(a) L. Lucius, 24. & 26. ff. tit. de pos. l. commenda-
re 186. de V. S. nec non l. 6. & 9. C. eodem.
Vid. Zoesl. ad h. tit. §. 1. p. 413. (b) & triplici de
Verb. signif. (c) l. bona fides 31. ff. h. tit. Vid.
Zoesl. ad h. tit. n. 1. & n. 22. & seqq. (d) Vid.
Instit. Moral. part. II. c. 19. §. 29. (e) Zoesl.
ibid. n. 2. (f) Wissenbach. ad tit. deposit, n.
19. p. 314.

§. IX.

Depositum, voce generaliter accepta, tres fere habet species: Prima est, quando debitor offert creditori suo pecuniam, eamque creditore accipere recusante, ad evitandum

Tandem cursum ufurarum in præ-
 ſentia teſtium conſignatam in lo-
 cum publicum deponit, quæ obla-
 tio realis cum conſignatione pe-
 cuniæ vim plenæ liberationis ha-
 bet. (a) *Altera* eſt, quando res li-
 tigioſa alicui traditur ſervanda,
 donec ex cauſæ cognitione con-
 ſtet, cui debeatur, & appellatur
ſequeſtrum. (b) Et hæc quidem duæ
 ſpecies ad judicialia pertinent.
Tercia eſt depositum ſimplex, de
 quo propriè hîc agimus. Sed &
 hoc duorum eſt generum. Pri-
 mum, quod merè voluntarium
 eſt, cum amicus apud amicum
 rem cuſtodiendam deponit, re-
 cepturus eam ubi voluerit. (c)
 Alterum cum tumultus, incen-
 dii, ruinae, aut naufragii cauſa
 deponit, *quæ eſt fortuita cauſa depo-
 ſitionis ex neceſſitate descendens, non*
ex.

ex voluntate proficiscens. (d) Hæc duo in hoc differunt, quod cum quis fidem elegit, nec positum redditur, contentus esse debet simpli, cum verò extante necessitate deponat, crescit perfidia criminis, & publica utilitas coercenda est vindicanda Reipublica causa: est enim inutile in causis ejusmodi fidem frangere. (e)

(a) L. acceptam 19. C. de test. l. assignatione 9. C. de Solut. (b) l. 6. & 17. ff. de pos. (c) l. 1. §. 2. ff. eod. tit. (d) d. A. 1. §. 1. & 2. ff. eod. tit. (e) d. §. hac autem 4.

Quid sit Oblatio & Sequestrum, quæ depositum largissimè acceptum ambitu suo complectitur, & quomodo oblatio & sequestrum cuncta inter se, tam à deposito, ut his spectetur, & simpliciter differant, diximus in (2) Institut. Moral. ad quas B. L. remittimus, illud solum expendentes, quod Autor depositionis simpliciter & proprie tale duplex considerat, aliud voluntarium, aliud necessarium, hæcque inter illa discrimen ponat, quod illud ex voluntate, hoc ex necessitate imminentis incendi, ruitæ, tumultus aut naufragii proficiscatur, absque quo si fuisset, nunquam alterius fidei res commendata fuisset. Quod tamen non ita intelligendum est, ac si omnis in depo-

deposito necessario absit voluntas, sed quod non tam plena & perfecta, ut in deposito voluntario, sed semiplena solum & imperfecta praestis, conjuncta cum externo metu impendentis mali, adfit, id quod de ratione actuum mixtorum est, de quibus in (b) *Institut. Moral.*

(a) *deus. 12* (b) Part. II, c. 8. §. 12. & 10.

§. X.

Videamus nunc, quid praestare depositarium conveniat: & generaliter quidem verum est, quod ex eo solo tenetur, si quid doli commiserit, culpa autem nomine, id est, desidia, & negligentia non tenetur, quia qui negligenti amico rem custodiendam tradidit, non ei, sed facilitati suae id imputare debet. (a) Sciendum tamen hic sub nomine doli latam quoque culpam comprehendit, (b) imò etiam aliquando culpam levissimam, & casum quoque fortuitum praestari debere, non tantum propter culpam, pactum & mo-

moram, ut in commodato dimimus; sed etiam si depositarius se deposito obtulit, tum enim & culpam & custodiam præstare debet; (c). Item si quid pro custodia accepit. (d). Est & hæc notatu dignum, quod tria in hoc contractu singularia occurrunt: *Primum* est, quod in deposito compensatio cessat; (e). 2. Quod hic non potest opponi exceptio Domini. (f). 3. Et quod etiam prædoni, & latroni spolia deposita reddenda sunt. (g).

(a) d. §. præterea. (b) l. quod Nerva 32. ff. eod. tit. (c) l. 1. §. sæpe 35. eod. tit. (d) d. l. 1. §. 9. & 16. (e) l. fin. C. de compens. C. fin. X. de pos. (f) l. pen. ff. eod. tit. ibique D. D. (g) d. l. §. si prædo. l. bona fides 31. ff. eod. tit.

Queritur, ad quid præstandum depositarius obligatus sit? & respondet Autor generaliter & ordinariè (a) illum tantùm de dolo, non de culpa teneri, culpa nomine hæc non latèam intelligens, utpote quæ quod in contractibus aliisque negotiis civilibus (b) effectum doli

doli habet, eique idpropter æquiparabilis est, à depositario semper præstanda venit, sed (c) *levem & levisimam*, ad quam, ut & casum fortuitum, depositarius, nisi ab initio aliter inter deponentem & depositarium convenierit, vel se hic ultrò obtulerit, vel pro custodia mercedem acceperit, vel in mora fuerit restituendi, vel per loca periculosa depositum portaverit, &c. nullatenus tenetur. Quocirca cum (d) hic dolum præstare tenetur depositarius sub particulis *taxativis, duntaxat, tantum, solum & similibus*, non id eum exclusionem latae culpæ, utpote quæ sub dolo comprehenditur, sed levis aut levisimæ, accipiendum est. *Quæ ab Autore extremò hujus §. de cessatione in deposito compensationis, ut & oppositionis exceptionis dominis, quæ (e) J. Cui deposit. privilegia* vocantur, adferri solent, ea non nisi ex jure civili descendunt, eoque præsentis considerationis habid sunt. De restitutione verò, etiam prædoni & latroni faciendâ, jam tum supra egimus.

(a) l. contractus 13. de R. J. §. præterea quib. mod. re contr. oblig. (b) Willenb. disp. 31. ad lib. 16. tit. 3 §. 25. p. 365. (c) Idem cit. l. Heig. ad lib. 3. Instit. tit. 15. n. 36. & 37. p. 308. Willenbach. disp. 4. ad R. J. 23. n. 13 p. 27. (e) Vid. Heig. tit. h. n. 21. & seqq. p. 308.

Restat ut & de pignore aliquid dicamus. Est autem pignus obligatio rei mobilis pro debito facta, ad securitatem Creditoris. (a) Est igitur hic contractus accessorius, & consistit tantum in re mobili: pignus enim appellatum à pugno, quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. (b) De re verò immobili propriè vox hypotheca usurpatur, quæ sine traditione, nuda conventionione, tenetur. Quod igitur alibi dicitur, pignus & hypothecam tantum nominis sono differre, (c) Id cum grano salis accipiendum est, nimirum quoad actionem inde provenientem, ejusque naturam & effectum.

(a) Summa Sylv. in verb. pignus. (b) l. plebs 238. §. 1. de verb. signif. (c) §. item Serviana 2. instit. de action. l. 4. ff. de pign. (d) l. 5. §. 1. ff. eod. tit.

Pignus, cuius nomine hic (a) nec pro re pignoratâ, nec pro obligatione ipsâ aut nexu pignoris, sed pro contractu reali, quò pignus constituitur, utitur, est *contractus re initus & accessorius*, quò res mobilis creditori in securitatem debiti traditur. Dicitur *contractus re initus*, quia nisi traditione non perficitur; *Accessorius* vetò, (b) ad differentiam contractuum principalium, eorumque, qui per se sine alia principali obligatione possunt subsistere, cum pignus, perinde ut fidejussio, semper præsupponat principalem aliquam obligationem, cui accedit, indeque omnem obligandi vim ac robur accipit. Dicitur ulterius: *quò res mobilis*. Quibus verbis *objectum pignoris proprium*, insimulque illius cum à fidejussione, tum hypotheca discrimen inculcatur, cum pignus, ut ex ipsius etymo clarum est, *cautio realis*, fidejussio *personalis*, hypotheca *verò rerum*, non nisi tamen *immobilium sit*. Et quamvis (c) *Marcello* *pro hypotheca & pignus non nisi nominis sonò differre dicantur*, non tamen id ita accipiendum est, ac si nulla inter istas notiones differentia sit, cum, ut modò notatum, (d) pignus propriè in mobilibus, quæ creditori traduntur, locum habeat, hypotheca in immobilibus, & citra traditionem rem afficiat; illud pignoratitiam actionem producat, quæ debitori adversus creditorem competit, hæc hypo-

hypothecariam, quam creditor adversus debitorem instituit, vi cuius illa hypothecam existentem peres debitorem, in solutione morantem, persequitur; *sed quod quia iurisdictionem, actionem aut obligationem, tanquam effectum, nihil inter pignus & hypothecam interest.* Ulterius dicitur: *creditori in securitatem debiti, &c. ad exprimendum finem huius contractui proprium, qui est (e) assicuratio, in quo convenit cum fideiussione, differt autem non solum a deposito, quod non ad assicurationem, sed solum custodiam & a servationem traditur, sed & commutato, mutuo & locato, in quibus res non ad securitatem, sed usum datur, cum pignore creditor uti sine crimine furti nequeat.*

(a) Wissenb. disp. 27. ad lib. 13. tit. de pignor. act. n. 15. p. 275. (b) Heig. ad tit. 15. Instit. lib. 5. §. Creditor. n. 3. 6. & 7. (c) l. res hypoth. l. 5. §. fin. de pign. (d) Zasius in lib. 20. ff. tit. de pign. & hypoth. n. 1. & 2. p. 521. (e) Vid. Instit. Moral. part. II. c. 19. §. 23. p. 284. Paucendorff. de J. N. & G. lib. V. c. 10. §. 13.

§. XII.

Contrahitur autem pignus vel tacite vel expresse. *Tacitum pignus, quod & legale vocari solet, est in bonis administratoris Ecclesie, tuto-*

tutorum, viri pro dote uxoris, contrahentis cum fisco, & multis aliis casibus, qui apud Doctores enumerantur. (a) *Expressa* vero *obligatio* aut à persona publica constituitur, aut à privata. Persona publica sive Magistratus introducit pignus Prætorium vel Judiciale: illud locum habet cum ante sententiam aliquis à Præto- re in possessionem mittitur; (b) hoc cum post sententiam, pro ejus executione judex alicui possessionem bonorum debitoris adjudicat. (c) Sed hæc hic tantum attigisse sufficiat. Pignus, quod privati constituunt, est illud, de quo hic propriè agitur, & *conventionalis* vocatur.

(a) Stamma Sylv. in verb. pignus. Negusam. de pignor. 3. part. membro 4. (b) l. i. & tot. tit. ff. quib. (c) caus. in poss. eat. l. 2. C. de pign. prætor. ibique Gl. (d) tot. tit. ff. & C. de bonis auct. jud. poss.

De divisione pignoris in Tacitum & Expres-
sum, hujusque subdivisione in conventiona-
le, testamentarium, legale, pratorium, hujusq;
iterum in pratorium propriè tale & judiciale,
&c. videantur (a) Jac. & imprimis Pet. Gre-
ger. Syntagm. J. V. part. 3. lib. 23. c. V. n. 6. &
c. VI. n. 1. it. c. VII. lxx. & seqq.

(a) Zael. d. tit. §. 7. & seqq. Meier. Coll. J. A. ad
lib. XX. tit. 1. §. 6. p. 935.

§. XIII.

Quæri hic solet, quæ res pi-
gnori obligari possint, & quæ
non? Et regula est generalis,
omnia ea pignori obligari posse,
quæ quidem in bonis nostris, &
nostro dominio sunt. (a) Atque ita
tam res præsentès quàm futuras,
ut fructus pendentes, partus an-
tillarum, foetus pecorum; (b) tam
corporales, quàm incorporales, ut
cautiones, nomina, servitutes per-
sonales, (c) ut & rusticas. (d) Pi-
gnori verò dari non possunt res
quæ non sunt in commercio, ut
sacra,

sacræ, religiôsæ, (e) item libeti homines, (f) & res pupillares, (g) instrumenta rustica ad agriculturam deputata, (h) res litigiôsæ, (i) servitutes urbanorum prædiorum, (k) ne nimirum destructis ædibus, urbium desotmetur aspectus, & denique res prorsus alienæ, (l) nisi cum consensu Domini. (m)

- (a) l. 6. C. si alien. res pign. (b) l. & quæ 15. ff. de pign. l. 11. §. 3. ff. qui pot. in pign. (c) l. nomen 4. C. quæ res pign. l. 11. §. 2. ff. de pign. (d) l. 12. ff. eod. tit. (e) l. 3. C. quæ res pign. (f) l. 6. C. eod. tit. (g) l. 1. C. eod. tit. ibique Gl. (h) l. 2. cum aûth. seq. eod. tit. (i) l. 1. §. fin. ff. quæ res pign. (k) d. l. 11. §. fin. ff. de pign. (l) l. si rem 9. ff. de pign. act. (m) l. aliena 20. ff. de pign. act.

De rebus, quæ pignori vel hypothecæ obligari possint aut non, videatur totus tit. 3. & qui ad h. tit. commentati (a) J. Cti.

- (a) Zoef. p. 529. Meier. C. J. A. p. 952. & seqq. Greg. Synt. J. V. part. 3. lib. 23. c. 9.

§. XIV.

Denique notandum Creditorem, in pignore tantum teneri de

Uu 2

dolo,

Dolo, lata, & levi culpa. (a) *Quis hic contractus utriusque gratia celebratur, & Debitoris, quò magis ei pecunia credatur, & Creditoris, quò magis ei in tuto sit creditum. (b)* **Levisissima verò culpa, ut & casus fortuitus non præstatur: (c)** quia nimirum periculum pignoris regulariter pertinet ad Debitorum, non verò ad Creditorem, (d) nisi Creditor in se periculum casus fortuiti receperit, (e) vel ejus culpa præcefferit, (f) aut ipse in morà fuerit. (g)

(a) l. si cum venderet 13. §. 1. eod. tit. (b) §. 5. inst. quib. mod. re. contrah. (c) l. 5. §. 2. ff. commod. d. l. 13. §. 7. de pign. act. (d) l. pign. 9. C. de pign. act. (e) l. quæ fortuitis 6. C. de pign. act. (f) l. si Creditor 5. C. eod. tit. (g) Summa Sylv. in verb. pignus. §. 14.

Præstatur à creditore in hoc contractu dolo, culpa lata & levis, eò quod pignus utriusque & creditoris & debitoris gratia constituitur, illius quidem, ut ratione crediti sui fiat securior, & ubi debitum non exsolvitur, habeat, unde suum nanciscatur; hujus verò, ut eò facilius ipsi fides habeatur, ad culpam autem levisissimam, ut & casum fortuitum

casum creditor non tenetur, nisi in his, quod dixit Autor, casibus. Ubi tamen quod casum fortuitum attinet, obiter monemus, quod (a) furtum & incendium non simpliciter casibus fortuitis annumerari queant, cum utrumque nostrâ fieri culpâ præsumatur. Itaque si creditor furto vel incendiô amiserit rem pignori datam, non solum probare cogitur casum luculentissimis rationibus, sed & insuper docere, quod omni careat culpa; in aliis verò casibus, qui non creditoris culpâ contigerunt, sufficit probatio solius casus, debitorque culpam allegans, eam probare tenetur.

(a) Myning. Schol. in Inst. lib. 3. tit. 15. § 1 creditor. n. 12. p. 517.

CAP. XIIX.

DE

VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

§. I.

Absolutis Contractibus, qui re perficiuntur, ad *verborum & literarum obligationem*

Mu 1

gation.

gationes accedamus. Et primò quidem se offert *verborum obligatio*, quæ & *stipulatio*, à firmitate nomen trahens: *Stipulum enim apud veteres firmum appellabatur, fortè à stipite descendens.* (a) Hic est ille contractus, qui apud Ictos Romanos in maximo usu, & pretio fuit, & in quo ornando, & excolendo operam plurimi posuerunt, eique soli, quod reliquis omnibus patetis negatum, actionem dederunt. Et describitur à Icto Pomponio: *Verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumve se quod interrogatus est responderit.* (b) Vel brevius etiam: *Conventio verbalis, qua aliquid interrogatur, & congruè promittitur.*

(a) Inst. de verb. oblig. in pr. (b) l. stipulationum
 §. 5. l. ff. de verb. oblig.

De Stipulationis etymo admodum (a) variant Doctores, dum alii à græco verbo

quidam, quod idem est ac adstringo seu alligo, quidam à stipite, plerique Justinianum secuti à stipulo, h. e. firmo deducunt, quamvis (b) *Catellianus Cotta* stipulum hoc significatu, ut firmum notat, apud Latinos reperiri neget. Undecunque tandem hæc vox suos arceſſat natales, id tamen indubitatum manet, quod Juri Romani in excolenda ſtipulatione, quam in magno ſemper pretio habuerunt, multum operæ locaverint eique ſoli ex partibus omnibus actiones, nempe conditionem certi & actionem ex ſtipulatu, de quibus poſtea, dederint. Delineatur (c) à Pomponio Juro, conceptio verborum, quibus is, qui interrogatur, daturum facturumve, ſe quod interrogatus eſt, reſponderit. Seu plenius: eſt (d) contractus conceptis verbis conſtans, quibus alter præſens interrogat, & alter itidem præſens qui interrogatur, daturum ſe facturumve id, quod interrogatus eſt, congruenter & in continente reſpondet. De ſenſu hujus definitionis ac ſingulis ſtipulationis cauſis conſulantur Juri nominatim (e) *Meier, Coll. J. A.* Illud ſaltem contra (f) *Connatum* notandum, quod (g) verbum ſtipulari commune ſit tam interroganti quam ſpondenti, ut ex multis (h) in Jure civili obviis exemplis evidens eſt.

(a) *Mynſing. Schol. ad lib. 3. tit. 16. n. 21. & ſeqq. p. 519. & 529.* (b) in *Memorabilibus ſuiſ. Inſt. de V. O. in princ.* (d) *Struv. Jurispr. Rom.*

Germ. For. tit. 2. n. 1. (e) ad lib. 45. tit. 1. §. 12. & seqq. p. 1356. & seqq. (f) lib. VI. Commentarior. c. 1. n. 2. (g) Barnabas Briffonius de Verbor. Signif. in verbo stipulatio. Petr. Heig. ad lib. 3. Inst. tit. 17. n. 7. p. 320. Meier. cit. tit. 16. p. 1350. (h) l. 7. §. 1. de eo quod certum. l. si non fortem 26. §. si decem. l. 26. §. 13. de condict. indeb.

§. II.

Origo hujus stipulationis licet ex jure naturæ descendat, maxime quoad materiam, & in firmitate pactorum fundetur; quia tamen à jure civili formam propriam, & efficaciam nanciscitur, à nonnullis magis juris civilis esse existimatur. (a) Rationem hujus efficaciam si quæramus, hæc est, quod in aliis pactis tam deliberatè non proceditur, quàm in stipulatione: ibi enim multi multa promittunt & offerunt, per incogitantiam, aut, ut dicantur benevoli, & famam gratiosi aucupentur, atque ita non animo semet obli-

obligandi, credentes fortasse alios promissa sua non acceptaturos: at in stipulatione, præcedens interrogatio excitat hominem ad deliberandum, an velit promittere, & per promissionem ea deliberatio certò consensu declaratur. Neque frustra introducta est hæc stipulationum validitas: quippe quam & utilitas svasit, & commendavit necessitas. Utilitatem quod attinet, ea in hoc consistit, quod stipulatio omnibꝫ aliis contractibus potest accedere, iisque plenum præstare firmamentum: sic in permutatione, ubi ante implementum contractus nulla oritur actio, interveniente stipulatione efficax oritur obligatio, etiam ante implementum. (b) Et in contractibꝫ innominatis accedens stipulatio non relinquit locum poeni-

pœnitentiæ; (c) Necessitas verò in iis casibus deprehenditur, quibus aliàs de jure naturæ non satis provisum est, ut in obligatione fidejussoria: Fidejussor enim, nisi per stipulationem promittat, non tenetur: (d) Item in obligationum novatione, (e) & liberatione ipso jure faciendâ. (f) De quibus infra latius dabitur loquendi locus.

(a) Vultej. ad princ. Inst. de verb. oblig. N. 5. (b) l. ex placito 3. C. de rer. permut. (c) l. quamvis 39. C. de trans. ibique D. D. (d) d. l. stipulationem 5. §. 2. l. Blanditus 12. C. de fidei. (e) l. 1. ff. de novat. (f) §. item per inst. quib. mod. tot. oblig.

Rectè notat *Autor*, quod *stipulatio*, quamvis ratione materiae & firmitatis suae, quam conciliat contractibus, quadantenus juris dici possit naturalis, tamen ratione (a) originis & formae, quam constituunt verba per aptam ad interrogata responsionem, meri juris civilis est, id quod cum ex aliis, tum maxime ex eo evidens est, quod (b) deportatus ex ea non obligetur, (c) qui tamen ex aliis contractibus obligatur. Equidem hic (d) non desunt, qui

qui stipulationem juris gentium esse contendunt, è quibus *Emilius Ferretus*, quos tamen refutavit (e) *Nonius*. Neque his obstat, quod stipulatio etiam peregrina & alia quam latina lingua celebretur; quodque servus stipulari dicatur, qui tamen juris civilis est incapax, eoque jure nullus & mortuus. Cum novum non sit, etiam juris civilis (f) actum exotica lingua celebrari, ut patet de testamentis aliisque; servusque (g) non ex sua, sed domini persona stipuletur, quod manifesto est indicio, ipsam potius juris civilis quam gentium esse.

- (a) Vid. *Zœf.* ad lib. 45. ff. tit. 2. n. 9. p. 135. (b) l. quoties 14. in fin. de novation. (c) l. deportatus 25. de iurisd. & relig. (d) Vid. *Heig.* ad lib. 3. tit. XV. §. in hac re. n. XL. & seqq. (e) in §. omnis. n. X. dicta tit. (f) l. hac consultissima C. de testamentis. l. ult. C. de testam. tut. l. grace 8. de fidejuss. (g) Vid. *Zœf.* cit. l. & *Manzius* ad lib. 3. tit. 18. in princ. p. 764.

§. III.

Ceterum non opus est hic operose inquiri, quæ personæ ad ineundum hunc contractum sint habiles, & quæ res in stipulationem possint deduci: in his enim stipulationi cum pactis convenit:
repe-

repetenda igitur hîc quæ supra de pactis. de hac materia tractavimus. Sufficiet igitur hîc hoc solum dixisse, quod stipulari possunt omnes, qui & pacisci, & de omnibus rebus, de quibus licet, pacisci. Illud hic speciale est, quod qui audire vel loqui nesciunt ad hunc contractum celebrandum non admittuntur, ut nec absentes, (a) quia inter præsentes res. gerenda est, (b) non verò per nuntium, aut per epistolam, (c) & quidem verbis, non verò nutu, (d) neque per alia signa voluntatis.

(a) l. 1. ff. de verb. oblig. (b) d. h. 1. §. 1. l. 3. C. de inutil. stip. §. inter verb. inst. de inutil. stip. (c) l. Titius. Sejo 24. ff. de const. pec. (d) d. h. l. §. 2.

Agit hic de Causa stipulationis. Efficiente notat, quod omnes qui pacisci etiam stipulari possint? Sunt autem persona stipulantes in duplici differentia, alia libera, & hæc rursus aut una, aut unâ plures, ut duo Rei, alia verò servæ,

serva, inde stipulatio fervorum. Ceterum sicuti à patto, quod supra diximus, alii natura, alii lege, ita etiam à (a) stipulatione natura alii, alii lege prohibentur. Natura, ut omnino mutus & surdus, infans, qui fari nondum potest, (subaudi intelligenter) furiosus, mente captus & fatuus, ebrius &c. Lege vero deportatus, ut modò diximus, capitis damnatus, etiam servus, nisi ex persona domini stipuletur, tum enim non tam ipse, quam potius per ipsum dominus sibi stipulari videtur. Et quamvis stipulatio debeat esse inter (b) presentes, perinde tamen est, ac si ipse dominus præsens esset, & servi ore loqueretur: cum servus eò in casu domini personam sustineat & servi vox domini vox esse intelligatur.

(a) Vid. Meier. C. J. A. ad lib. 45. ff. tit. 1. §. 13. & seqq. (b) Manzius cit. l.

§. IV.

Forma verò stipulationis olim in multis solennitatibus constitit, quæ jam sublatae sunt. (a) Nunc igitur hæc tantum requiruntur, ut præcedat interrogatio, & sequatur responsio. (b) Exemplum esto: *dabisne argenti mihi hodie viginti minas?*

minor? dabo. (c). Certè responsio
interrogationem præcedere ne-
quit. (d) Deinde ut responsio
sit conformis interrogationi:
Est enim inutilis stipulatio, si quis ad ea
qua interrogatus est, non respondeat; (e)
aut non sic respondeat, ut interrogatus
est: (f) debet enim congruenter ad in-
terrogata responderi; (g) nisi stipulatori
diversitas responsionis illicò placuerit. (h)
Præterea ut responsio interroga-
tionem in continenti sequatur,
aut certè post modicum interval-
lum: (i) continuus enim actus stipu-
lationis, & promittentis esse debet, ut
tamen aliquod momentum natura inter-
venire possit. (k) Non attinet hîc
aliquid de consensu ad hunc con-
tractum. necessario attexere;
quod enim stipulatio ex utriusque
consensu perficitur, (l) id ex natura
pacti provenit, & ad ea, quæ su-
pra de pactis diximus, spectat.
Ibid

Illud forte monere non inutile erit, tot esse stipulationes, quæ sunt res, vel summæ, quæ in contractum deducuntur. (m)

- (a) §. item si quis ita 15. inst. de inut. stipul. §. in hac. 2. inst. de verb. obl. 10. C. de contr. stip. (b) d. l. 1. §. 2. (c) Plaut. Pseud. (d) Port. ad tit. Inst. de verb. obl. N. 1. (e) §. præterea 6. inst. de inut. stip. (f) d. l. 1. §. 3. (g) d. §. 2. inst. de verb. obl. (h) d. l. 1. §. 3. in fin. (i) d. l. 1. §. 4. (k) l. continuus 137. ff. de tit. (l) d. l. 137. §. 1. (m) l. scire d. bemus 29. l. quod dicitur 86. ff. de tit.

Circa *formam* notandum, quod ea olim in pluribus verborum solennitatibus constitit, ita quidem ut ad tollendam omnem verborum amphibologiam & controvertendi de mente stipulantium occasionem, per illa ipsa verba, quibus quis interrogatus, respondere necessum habuerit, v. g. *Spondeo? Spondeo. Promittis? Promitto. Dabis? Dabo.* Hinc si stipulator quæsierat, *Promittis? & promissor respondebat, Spondeo, inutilis erat illa stipulatio eoque omni effectu carebat.* Sed sublatâ per (a) Constitutionem Leoninam verborum solennitate hodiè (b) qualiacunque sufficiunt mentem exprimentia formalia, cujusque tandem lingvæ sunt, sive qui stipulantur eas lingvas per se intelligant,

gant, sive per interpretem, dummodo partes presentes sint, & ad præcedentem interrogationem commoda & continua secuta sit responsio. Cum stipulatio præter consensum & præsentiam utriusque contrahentis, præcedentem interrogationem & subsequenter illico responsionem desideret. Quod tamen non ita strictè accipiendum est, ut ne quidem minimum momentum intercedere possit, cum rectè Ulpianus *d. l. 1. §. 1.* si stipulator discesserit, & eidem reverso responsum fuerit, valere stipulationem tradat, eò quod non modicum, sed magnum tantum intervallum ipsam vitiet.

(a) lib. 8. C. tit. 38. (b) Vid. Zæf. ad lib. 45. ff. tit. 1. §. 8. & §. 11.

§. V.

Divisiones stipulationum sunt quæ plurimæ: nos præcipuas tantum, & quæ maximum habent usum, delibabimus. Stipulationes igitur aut fiunt à singulis, aut à pluribus: possunt enim & plures rei esse tam stipulandi, quam promittendi. (a) Rursus stipulationes aliæ in dando, aliæ in faciendo

endo (sub quo & non fieri comprehenditur) consistunt. (b) Sunt & aliae certae, aliae vero incertae. (c) Iterumque aliae sunt dividuae, aliae individuae. (d) Aliae purae, aliae non purae. (e) Pura est stipulatio, cujus dies & cecidit, & venit. (f) *In omnibus autem obligationibus, in quibus dies non ponitur, praesenti die debetur.* (g) Non pura stipulatio est vel in diem, vel cum conditione; in diem, cum adjecto die, quo pecunia solvatur, stipulatio fit, quod statim quidem debetur, sed peti, antequam dies venerit, non potest, imò ne ipsò quidem die. (h) In conditionali stipulatione neque cecidit, neque venit dies, pendente conditione. (i) Est autem conditio vel potestativa, vel casualis, vel mixta. (k) Eaque vel affirmativè, vel negativè concipitur. (l) Denique aliae stipulationes

tiones mera conventionē con-
 stant, aliæ necessitate jurisdictionis
 constituentur. (m) Conventionales sunt,
 quæ ex conventionē reorum fiunt,
 quarum totidem genera sunt,
 quot rerum contrahendarum,
 (n) etæque interponuntur
 quandoque, ut propria consistant,
 quandoque ut alii contractui
 accedant; quod vel maxime
 in stipulatione pœnali locum
 habet. (o) Quæ necessitate
 jurisdictionis constituentur
 etæ in iudicio fiunt, & judiciales
 appellantur, quæ à mero iudicis
 officio proficiuntur, vel Prætor-
 iæ, quæ à mero Prætoris officio
 proficiuntur; vel communes,
 quæ ab utroque. (p) Quæ omnes
 distinctiones, earumque usus la-
 tius exponuntur ab iis D. D. qui
 titulum de verborum obligatio-
 nibus, in Institutionibus, & Pan-
 dectis

lectis, commentariis suis illustrarunt.

(a) tot. tit. ff. & C. de duobus reis. (b) l. 2. l. 5. §. 1. l. 2. §. 5. ff. de verb. obl. (c) l. stipulationum 74. ff. eod. (d) d. l. 2. §. 1. l. 4. §. 1. l. 72. ff. eod. tit. (e) l. omnis 4. inst. de verb. obl. (f) l. credere diem 113. ff. de verb. signif. (g) l. in omni 14. ff. de reg. jur. l. eum qui 41. §. 1. ff. de verb. obl. (h) d. §. omnis inst. de verb. obl. (i) d. l. 213. §. sub conditione. inst. eod. tit. (k) l. in facto 60. ff. de cond. & dem. (l) l. 1. §. sin autem 7. C. de cad. toll. (m) l. 63. l. 9. l. 10. ff. de verb. obl. (n) l. stipulationum 5. ff. eod. tit. (o) §. non solum 8. Inst. de verb. obl. (p) de l. 5. tot. tit. ff. de præt. stipul.

De variis stipulationum divisionibus aut distinctionibus hinc inde occurrentibus, veluti quod ratione materiae alia in dando, alia in faciendo consistat; alia certa alia incerta, alia pura alia non pura sit & cum adjectione diei, aut conditionis; alia affirmativa alia negativa, alia simpliciter alia conjunctim aut disjunctim fiat; alia dividua alia individua; alia conventionalis, alia judicialis, haecque alia judicialis strictè sic dicta, alia Prætoria, consulantur

(a) Doctores Juris Civilis, qui in tit. de V. O. commentati.

(a) Zæf. d. tit. à §. 32. ad 45. Meierus C. J. A. d. tit. §. 4. & seqq.

§. VI.

Effectus stipulationis est, ut verborum

Xx 2

borum

borum obligationem pariat, & ea rursus duas producat actiones stricti juris, condictioem certi, & actionem ex stipulatu. (a) Et in hac quidem parte Jus Civile Romanorum à jure naturæ recedit: cum enim eo jure omnia pacta nuda, sint æqualia ejusdemque virtutis, & efficaciz; Jus Civile Romanorum uni stipulationi producendæ actionis vim tribuit, reliquis verò pactis solam exceptionem relinquit. (b)

(a) Inst. de verb. oblig. in pr. (b) l. jurisgentium 7. ff. de pactis.

Stipulationis Effectus (a) alius est, quod ipsa tanquam vinculum quoddam omnibus contractus, quibus accedit, firmamentum addat eisdemque robur aliquod conciliet, alius verò est, quod obligationem ad dandum vel faciendum pariat, & ad (b) eam exequendam duas producat actiones, certi condictioem & actionem ex stipulatu, quæ quid sint, & quomodo inter se differant, mox dicturi sumus. Hoc interea hic notasse non omnino

minimò incongruum fuerit, quod quamvis
 c) ex stipulatione perinde ut ex aliis pactis
 & conventionibus obligatio naturalis oria-
 ur ad dandum vel præstandum, quod in sti-
 pulationem deductum, vel continuò & sta-
 tim si est pura, vel lapsò demum die aut con-
 ditione, si diem vel conditionem adjectam
 habet: tamen Jus Civile Romanum soli sti-
 pulationi actionis producendæ vim attribu-
 it, relictâ ceteris pactis solâ exceptione.

(a) Vid. Mynsing. d. tit. n. 17. & 18. (b) Meier. C.
 J. A. §. 72. p. 1379. (c) Wissenbach. cit. l.
 §. 21. p. 930.

§. VII.

Nunc ad ipsas actiones venia-
 mus. Et quidem *certi conditione,*
 consequimur id quod certum est;
Quod ex ipsa pronuntiatione apparet,
quid, quale, quantumq; sit, ut, Ecce au-
rei decem. Fundus Tusculanus. Homo
Stichus. Tritici Africi optimi modii cen-
tum, vini Campani optimi amphora cen-
tum. (a) Actione verò *ex stipulatu,*
 id quod incertum est, in substan-
 tia, quantitate, vel qualitate.
Ubi enim non apparet, quid, quale,

X x 3

quan-

quantumque. est in obligatione, incertame esse stipulationem dicendum est. (b)

(a) d. l. stipulationum 74. §. 1. l. certi condictio 9. ff. si cert. pet. (b) l. ubi 75. ff. de verb. obl.

Condictio certi ex stipulatione, quæ & actio stipulationis dicitur, tunc demū obtinet, quando certum quid, & quale, quantumque sit, in stipulationem deductum est, veluti aurei decem, homo Stichus, vini Rbenani optimi decem amphoræ. &c. Actio autem ex stipulatu datur, quahdo incertum quid in stipulationem deductum est, nec adparet, quid, quale, quantumve sit quod promissum est, veluti si quis fundum, aut hominem sine designatione, aut factum indistinctè stipulatus fuerit. Vocamus autem in præsentî (a) certum, quod ex ipsa pronunciatione, vel certè ex relatione ad aliud præsens adparet, quid, quale, quantumque sit.

(a) Mynsingerus d. tit. n. IV. & seqq.

§. IIK.

Sed de fructibus, & usuris quid dicemus? fructus certè in stipulationem non venire constat, nisi post litem contestatam: tunc enim causa omnis restituenda est, id est, omne quod

quod habiturus esset actor, si litis contestata tempore solutus fuisset. (a)

Usuræ verò nunquam veniunt, nisi in stipulationem sint deductæ.

(b) De culpa quoque, quæ in hoc contractu præstari debet, res expedita est: Dolum enim, & culpam latam abesse debere constat,

(c) ad levem verò culpam, quæ ferè in omittendo consistit, nemo hic tenetur: Nam culpa, quod ad stipulationem attinet, in faciendo accipienda est, non in non faciendo. (d)

- (a) l. cum fundus 3. ff. de eo cred. l. in fidei commissi 3. §. 1. ff. de usur. (b) l. lecta 40. ff. de reb. cred. l. 1. C. de cond. indeb. (c) l. 23. ff. de verbor. oblig. (d) l. si servum 91. ff. eod. tit.

Si fundum quis stipulatus est, (a) plenam tum promississe proprietatem censendus est, eoque nudâ proprietate præstitâ, ab altero peti adhuc usufructus, qui ipsi deest, potest; secus si quis, detractô usu, vacuum possessionem & fundum sibi tradi stipulatus, tum enim fructus ex stipulatione peti non possunt. De Usuris, ut & dolo & lata culpa,

que in committendo consistit, à promissione
certæ rei præstandis, vid. Wissenbach. tit.
de V. O. §. 10. p. 93a.

(a) Meier. C. J. A. tit. de V. O. §. 16. p. 1363.

§. IX.

Non abs re erit hîc etiam ali-
quid subnectero de Juris Romani
regulâ notissimâ: *Alteri stipulari
non licere*: (a) an, & quatenus ea
cum jure naturali conveniat? Cer-
tè quando mihi promissio fit de
re alteri dandâ, videtur mihi sine
distinctione naturaliter compe-
tere jus illud acceptandi, atque
ita efficiendi, ut ad alterum res
perveniat, modo & ille acceptet:
quando verò promissio fit ejus
nomine, cui res danda est, & ter-
tius acceptet, is si speciale ad id
habeat mandatum, aut generale,
quod acceptationem illam facere
potest, & sic promissio perficie-
tur; sin verò nullum habeat man-
datum,

datum, & tamen volente promissore acceptet, promissori quidem promissionem rēvocare non licet, antequam ille, ad quem ea promissio spectat, acceptationem eam, aut ratam, aut irritam faciat, sed nec acceptandi interim remittere promissum licet, quare pēdebit ea res ex arbitrio ejus, cui promissio facta est, donec is animum declaravit. (b)

(a) §. si quis alii §. inst. de verb. oblig. l. stipulat. 38. §. alteri 17. ff. eod. tit. (b) Hug. Grot. de jur. bell. lib. XI. cap. XI. §. 18.

Quoniam de hac questione jam tum supra, adhibitā eam in rem aliquā ex (a) Hug. Grotio distinctione, sufficienter egimus, isthōc labore nunc supersedentes, eō B. L. remittimus. Vid. interim (b) Pufendorfius alique, qui in Grotium commentati sunt. Que alias de stipulationis alteri facta nullitate ex jure civili adferuntur, (c) exceptionem sustinent; nempe si vel facta sit ei, qui juris fictione pro eadem habetur persona, quomodo servus stipulatur domino, filius patri; vel ex causa successionis, quomodo quis rectē stipu-

stipulatur hæredi suo, quod fit eadem juris
interpretatione persona.

(a) lib. II. c. XI. §. 18. n. 1. & 2. (b) de Jur. N. & G.
lib. 3. c. 9. §. 5. p. 380. (c) Vid. Zœf. ad lib. 4.
ff. tit. de V. O. §. 70. p. 144.

CAP. XIX.

DE

LITTERARVM OBLIGATIONIBVS.

§. I.

Sequitur, ut de *Litterarum*
obligationibus nunc aga-
mus. Sciendum autem
nos, has voces latiore
hic sensu sumere, quam eæ usur-
pantur in titulo Institutionum
hujus nominis. (a) Ibi enim Im-
perator primò loquitur de obli-
gatione, quæ nominibus fieri di-
cebatur, & jam non est in usu: Et
deinde de eo solo, qui debere se
scri-

scripserit, quod numeratum non est, quique ideò non numeratæ pecuniæ exceptionem (de qua postea) meritò possit objicere. Nos verò hîc agimus de litteris in genere, quæ numerationem non excludunt, atque ita ex pacto, per scripturam declarato, obligationem inducunt: Pòtest enim consensus in idem placitum tam litteris, quam verbis manifestari, quia constat, *convenire per epistolam, vel per nuntium, inter absentes quoq; posse.* (b) Atque ideò sicut stipulatio, qua verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est: (c) Ita & è contra, quæ per litteras fit, & consensum habet, est valida, ex natura pactorum supra à nobis demonstratâ.

(a) Inst. de liter. oblig. (b) l. 2. ff. de pact. (c) l. 1. §. 3. ff. eod. tit.

Post

Post Contractus, qui re, itemque verbis constituuntur, jam de (a) Contractibus Litteraribus agere incipit. Monet autem se non de ea obligatione litterarum hinc loqui, quæ olim nominibus, h. e. (b) feneratoriis cautionibus contrahebatur, quâ videlicet qui pecuniâ indigebat, cum feneratori conveniebat, cautionemque illi faciebat, id est, Syngrapham, quâ confitebatur, se ex mutuo illi debere: Cum illa (c) in desuetudinem abiit, immutatâ veteri mercaturæ & feneratoris ratione inque ejus locum successerit sub Imperatoribus litterarum obligatio, inducta ab ipsis eo in casu, quò aliquis scripto certam pecuniâ se accepisse fatetur atque ad ejus restitutionem se obligat. Ex qua scriptura cum præsumatur quod scribens non temere scripserit videatur, quodque non minus valeat quod scripto quam quod verbis significatur, nata inde est obligatio non tantum civilis nuda, ut nonnulli volunt, sed & naturalis. Sed cum non rarò contingeret, ut pecuniâ indigus, spe futuræ numerationis chirographum ederet, multa autem interea acciderent, ut non numeretur, & tamen secundum chirographi contentum à creditore ut data repeteretur, ab Imperatoribus inducta est exceptio, quam vocant non numeratæ pecuniæ, olim quidem intra quinquennium proponenda, sed postea, ne creditores diutius

diutius pecuniis suis carere deberent, id
tempus ad biennium est contractum.

(a) Instit. lib. 3. tit. 22. de liter. oblig. (b) l. fin. C.
de Pactis conv. (c) Vid. Zoesl. in lib. 44. ff.
tit. VII. §. 22.

§. II.

Litterarum igitur obligatio
generalis est, quaslibet litteras
obligatorias comprehendens,
tàm publicas, quàm privatas, id
est, tàm instrumenta publica,
quàm scripturas privatas. *Instru-*
menta publica ea sunt, quæ aucto-
ritate, & manu publica debite
conficiuntur. (a) Quorum ali-
qua sunt signata sigillo regio, vel
civitatum, aliqua non sunt. Rur-
sus alia simpliciter debitum con-
tinent, & ea de hodierno jure
non habent executionem para-
tam; alia confessione quasi pu-
blica muniuntur, aut ut Italicâ
voce utamur, *garantigiata* sunt, &
habent

habent executionem paratam: *garantigia* enim dicitur præceptum factum à Notario partibus confitentibus & consentientibus, ut observent contenta in instrumento, qua in parte Notarius, quasi vice judicis, fungitur. (b) De quibus omnibus legendus egregius Rebuffi ad ordinationes regias tractatus. (c)

(a) Clem. 1. de prac. ibique not. (b) Cyn. in l. 1. C. de conf. Bald. in l. fin. N. 10. de spons. Titaqu. in Tr. de jure conf. tit. des Notaires §. 1. Gl. 2. (c) Rebuff. de liter. obligat. in præfat. & passim.

Declarat quid *litterarum obligatione* hinc designatur, nimirum omnis in universum obligatio litteralis, sive ea publico sive privato scripto fuerit contracta, sive ea simpliciter debitum contineat, sive confessione quasi publica munita sit, de quibus cum alii tum imprimis *Rebuffus* ad ordinationes regias tractatu.

§. III.

Scriptura privata dicitur, quæ
non

non à publica persona, sed à privata conficitur. Estque ferè triplex, *Chirographum*, *epistola*, & *liber rationum*. *Chirographum* est scriptura,

quam aliquis sua manu scripsit, qua debitorem se constituit.

(a) Sub hoc nomine etiam comprehenduntur notissimæ litteræ, quæ *Cambii* vocantur. *Epistola* est, quæ ab absente absenti mittitur, debiti alicujus mentionem faciens. *Liber rationum* est, in quo accepta & expensa annotantur, vel ut Labeo olim scripsit, *ultrò citrò, dandi, accipiendi, tradendi, obligandi, solvendi sui causâ negotiatio*. (b)

Illud interea notandum, quod *nuda ratio non facit aliquem debitorem*, (c) debet enim subesse causa.

(a) L. servum Filii 44. §. eum qui 5. ff. de leg. 1.

(b) L. si quis ex argentar. 6. §. 3. ff. de edendo.

(c) L. Nuda 19. ff. de donat.

Expli-

Explicat quid sit *scriptura privata* & quot illius genera aut species, nempe *Chirographum*, *Epistola* & *liber rationum*.

§. IV.

Queritur jam, quæ & qualis ex Scripturis hîc nascatur obligatio? nos naturalem ex pacto actionem inde oriri statuimus, quippe cum verè hîc subsit consensus, cui vis pactorum innitur, jus verò nostrum magis quam Romanum pactis favens, etiam civilem actionem superaddit; & sicut in verborum obligationibus, ita & hîc actionem efficacem introduxit, quæ conditioni ex mutuo, & ex stipulatione respondet. Ita quidem ut chirographum pariat condemnationem contentæ in eo pecuniæ, imò etiam, si ab eo, qui id scripsit, in iudicio recognoscatur, provisionalem quoque
 merea-

mereatur sententiam, quæ statim executioni mandetur, idque ea ratione, quod si quis numerationem scripto confessus sit, is sue confessioni acquiescere debet: (a). Et quod nullæ sunt partes iudicis in confessionibus, (b) atque ideo confessos in iure pro iudicatis haberi placet. (c). Quæ de Chirographo diximus, etiam ad litteras Cambii propter paritatem rationis applicari debent. Idem ferè de Epistola iudicium esto, nisi quod inde provisionalis sententia non itidem obtineri potest, quia ibi non ita perspicua est promissio. Paulo aliter se res habet in libro Rationum: nam ejus vis consistit in tacito pacto, quod inter Mercatorem, merces suas vendentem, & earum Emptorem, quando parata non datur pecunia,

Yy

inter-

intervenire creditur : ut nimirum quemadmodum Mercator de pretio mercium suarum in aliquod mensis fidem habet emtori, ita & Emtoꝝ vicissim mercatori fidem habeat de eo, quod de quantitate, qualitate, & pretio Venditarum mercium, ipse in librum rationum relaturus sit: quod pactum tacitum eas apud nos vires habet, ut eam scripturam, accedente jurata Mercatoris assertione, qua codicem suum firmat, aut definitiva, aut etiam provisionalis sententia sequi soleat. (d)

(a) L. generaliter 13. C. de non numer. pec. (b) L. proinde 25. §. 2. ff. ad L. Aquil. (c) L. ff. & C. de confess. (d) Gail. lib. XI. ob-
serv. 20.

151 Obligationem Litterarum non tantum civilem sed & naturalem parere, non solum ratione consensus puri & spontanei per ipsum chirographum aut epistolam expressi,

breſſi, quò ſcribens fatetur, ſibi numeratam
 eſſe pecuniam, eamque ſe reſtituturum pro-
 mittit, ſed etiam ratione æquitatis, quæ
 promiſſioni ſpontaneæ non reſtagatur &
 reſiſtit. Neque (a) obſtat quod ſit facta
 non niſi ſub ſpe numerationis, cum iſta non
 ſit poſita loco conditionis, ut poſſit impe-
 dire, quo minus ponitur obligatio præſens,
 promiſſioni reſpondens. Nec fortè etiam
 obijci poteſt error, cum ille non ſit in pro-
 miſſione ſed tantum in numeratione, quæ
 ipſa eſt poſterior.

(a) Vid. Zæſus cit. tit.

§. V.

Sed quid dicendum, ſi Chiro-
 graphum, aut alia Scriptura pri-
 vata mentionem quidem nume-
 rationis pecuniæ faciat, debitor
 verò eam interveniſſe neget?
 Nos eo caſu naturalem obliga-
 tionem ſubefſe negamus, quia
 conſenſus deficit: nemo enim
 ſe debitorem pecuniæ vult con-
 ſtituere, niſi numeratio, aut illico
 fiat,

fiat, aut statim sit secutura: nemo etiam se vult obligare ad restitutionem pecuniæ, quam nunquam acceperit. Civilis igitur obligatio (quæ sola adhuc ex Scriptura superest) per exceptionem non numeratæ pecuniæ, quæ & ipsa civilis est, potest elidi, dummodo intra biennium proponatur, (a) aut si id non fiat, etiam post biennium competit; ita tamen, ut onus probandi, non numeratam fuisse pecuniam, is, qui debitor esse dicitur, in se recipiat. (b)

(a) tot. tit. Inst. de litter. oblig. (b) l. si ex cautione. C. de non num. pec. itaque D. D.

Exceptio ista, quia rei connexa est, non tantum reo aut debitori principali, verum etiam eius fidejussori, mandatori & heredi competit; nec minus creditoribus ipsius, qui agunt vel conveniuntur actione hypothecaria. Obtinet autem ista exceptio in solo mutuo, non autem in aliis rebus & contracti-

tractibus; eò quod major indigentia frequentius emitti faciat cautionem ante numerationem pecuniæ, spe ejus facilius consequendæ; & *hunc habet effectum*, ut si conventò intra biennium debitore ex syngrapha, & oppositâ ab eadem exceptione non numeratæ pecuniæ, rejiciatur onus probandi numeratam esse pecuniam in ipsum creditorem, ut donec is probaverit, numerationem à se factam esse, non cogatur excipiens solvere. Qui *effectus* in hac materia est *specialis*, cum ordinarium & regulare sit, ut qui cautionem, quâ se alicujus rei debitorem fatetur, emisit, eì tamdiu stare debeat, usquẽ dum ipse probet contrarium.

Quot autem casibus, isthac exceptio cesset?
 Vid. præter *Zæsium dict. tit. VII. de Obligat. & Action. §. 30. & seqq. qui commentati sunt in lib. 3. tit. XXII. Instit.* De cetero hic finimus *Commentationem in Guilielmi Grotii Enchiridion.* Tu interim *Candide Lector*, eâ utere ac fruire feliciter. DEO sit benedictio laus & veneratio

sempiterna,

F I N I S.

INDEX

INDEX AVTORVM.

A bulensis	Arriaga
Accursius	Asinius
Acta Concil. Maledonens.	Atbenaus
Adrianus	Augustinus
Emilius	Ausonius
Eschylus	Azorius
Petr. Alagona	B.
Alberti	Bachovius
Albutius	Baifius
Alciatus	Balduinus
Alensis	Baldus
Clem. Alexandrinus	Dominic. de Bannes
Alexand. ab Alexandr.	Barclajus
Alterstaig	Barret
Ambrosius	Barthius
Ammian. Marcell.	Bartholus
Amyraldus	Baunius
Anaxarchus	Becanus
Augustinus de Ancona	Bechmannus
Petr. de Andla	Becmannus
Andradius	Berlich
Andrea	Besoldus
Anselmus	Biccus
Apollonius	Biel
Appianus	Bochartus
Agrarius	Bodinus
Arctophanes	Bœclerus
Aristoteles	Banacina
Arniseus	Bonaventura
Petr. de Arragon.	Bornicius

Aaa

Box-

INDEX

Boxbornius
 Briffonius
 Brochmandus
 Brutus
 Buchananus
 Burlaus
 Buridanus
 Burnathus
 Bzovius

C.
 Calvus
 Calixtus
 Cajetanus
 Camerarius
 Capreolus
 Caramuel
 Caranza
 Carionis Chron.
 Carneades
 Carl. V. Constitut.
 Carpentarius
 Carpvovius
 Cassianus
 Cassiodorus
 Cassius
 Castrensis
 Cellarius
 Alphons. à Castro
 Chalcedon. Concil. Acta
 Nicet. Choniates
 Chrysippus

Chrysofomus
 Cicero
 Clarns
 Angl. de Clavasio
 Clemens
 Clementius
 Cliftovius
 Calius Rhod.
 Cluverus
 Connanus
 Conringius
 Coquaus
 Conzenius
 Corapius
 Corduba
 Cotta
 Covarruvias
 Crinitus
 Crusius
 Cujacius
 Cumberland
 Curtius
 Cynus
 Cyriacus

D.
 Damascenus
 Dell-rio
 Dempsterus
 Democritus
 Demostenes
 Ant. Diana

Dicitur

AU TORUM.

Dicastillo
 Diodor. Siculus
 Diogenes
 Dion Prusaens.
 Marc. Ant. de Dominis
 Donatus
 Donellus
 Drexelius
 Duarenus
 Durandus à S. Porciano
 Dürrius

E.

Eichelius
 Eisenhard
 Ennius
 Epicharmus
 Epictetus
 Epicurus
 Achilles Epstein
 Erodus
 Escobarius
 Euripides
 Eusebius
 Eustratius

F.

Faber
 Favorinus
 Feldenus
 Felwinger
 Ferrarius
 Ferronus

Marfil. Ficinus
 Filiucius
 Florus
 Fornerius
 Fournenc
 Franc
 M. Fridric
 Iob. Herburd. de Fulsin

G.

Gailius
 Gaius
 Gelasius
 Gellius
 Albericus Gentilis
 Gerhardus
 Gerson
 Gilkenius
 Gilphanus
 Just. Goblerus
 Gomez

Dionys. Gotthofredus
 Jac. Gotthofredus
 Goveanus
 Petr. Gregorius
 H. Grotius
 Gyraldus

H.

Hackspanius
 Hassenreffer
 Habnius
 Dion Halicarnassensis

INDEX

Heereboort
Helmontius
Heuderus
Heugius
Henniges
Heracides
Sigm. Baro ab Herberst
Heredæus
Hesiodus
Hieronymus
Hippocrates
Hobesius
Hænonius
Homerus
Joach. Hopperus.
Hoppius
Horatius
Hornejus
Hornius
Hostiensis
Hottomannus
Hurwin
Hulfeman
Hunnius
Hussus
Thom. Hybernicus

I. II

Thom. Jacksonus
Josephus
Isidorus
Julianus

Junius
Justinus
Juvenalis

K.

Keckermannus
Kippingus
Kircherus
Klozius
Kulpisius

L.

Lactantius
Laertius
Latus
Lampridius
Laudensis
Laymannus
Ledererus
Leiserus
Leon. Lessing
Libanius
Libenthal
Lignanans
Livius
Lobcowitzius
Lombardus
Lopez
Lacanus
Lutherus

M.

Machinwellus
Macrobius

Ma

A V T O R U M.

<i>Magirus</i>	<i>Negusanus</i>
<i>Maimonides</i>	<i>Nemesius</i>
<i>Mantica</i>	<i>Nonius</i>
<i>Manzin</i>	Q
<i>Manzius</i>	<i>Olearius</i>
<i>Martha Neapolit.</i>	<i>Onkelos</i>
<i>Martialis</i>	<i>Origines</i>
<i>Martianus</i>	<i>Osiander</i>
<i>Martinus de Magistris</i>	<i>Ovidius</i>
<i>Martyr</i>	P.
<i>Mascarenbas</i>	<i>Pacius</i>
<i>Mathei</i>	<i>Pacuvius</i>
<i>Ericus Mauritius</i>	<i>Paludanus</i>
<i>Richard. de Media Villa</i>	<i>Pancirollus</i>
<i>Medina</i>	<i>Papinianus</i>
<i>Mejerus</i>	<i>Paulus J. C.</i>
<i>Meisnerus</i>	<i>Paschalius</i>
<i>Melanchton</i>	<i>Pelagius</i>
<i>Menander</i>	<i>Lucas de Petra</i>
<i>Menochius</i>	<i>Peregrinus</i>
<i>Menzerus</i>	<i>Pererius</i>
<i>Meursius</i>	<i>Peretius</i>
<i>Miltonius</i>	<i>Anton. de Petra</i>
<i>Molinaus</i>	<i>Petronius</i>
<i>Molina</i>	<i>Philo</i>
<i>Montaltius</i>	<i>Philopater</i>
<i>Mornaus</i>	<i>Phocilides</i>
<i>Heur. Müller</i>	<i>Piccartus</i>
<i>Münsterus</i>	<i>Piccolomineus</i>
<i>Mynsingerus</i>	<i>Pineda</i>
N.	<i>Plato</i>
<i>Navarrus</i>	<i>Aaa 3</i>

INDEX

Plautus
Plinius
Plutarchus
Poiretus
Polanus
Polybius
Politianus
Pomponius
Porphyrius
Port
Protagoras
Pufendorf
Pulvaus

Q.

Quintilianus

R.

Rachelius
Rebuffus
Renneman
Rbetius
Georg. de Rhodes
Rhodius
Rivetus
Robertus
Roland

S.

Salamonius
Salas
Sallustius
Salmasius
Salmuth

Sanchez
Sanctius
Savonarola
Sayrus
Scaliger
Schar dius
Scharrock
Schikardus
Schifter
Schneidewin
Schockius
Schönbornerus
Scævola
Seldenus
Seneca
Serarius
Simon
Simplicius
Sleidanus
Soarius
Socrates
Solinus
Sophocles
Domin. à Soto
Sozomenes
Spelman
Stecherus
Stephanus
Stablinus
Strabo
Strauch

Str-

AUTORUM.

Struvius
 Stuzim
 Suarez
 Sulpitius
 Syvester
 Sylvius

T.

Tabor
 Tannerus
 Petr. de Tarantassa
 Tertullianus
 Textor
 Tholosanus
 Thomas de Aquino
 Thomafius
 Thuanus
 Thucydides
 Timplerus
 Tiraqvellus
 Tranqverellus
 Alexand. Turaminus
 Turcremata
 Tyrius

V.

Valentia
 Valer. Max.
 Varro
 Vasquez
 Vasqvius
 Velthem

Veltbuysius
 Veracruux
 Polyd. Vergilius
 Vermutejus
 Vffelman
 Franc. Victoria

Vinnius
 Virgilius
 Jac. à Vitriaco
 Vivianus
 Vlpianus
 Vosfius
 Vultejus

W.

Watfius
 Wellerus
 Wendelinus
 Wendrockius
 Werlbof
 Bened. Winckler
 Wissenbach
 Witzendorffius

X.

Xenophon

Z.

Zabarella
 Zechius
 Ziegler
 Zæfius
 Zwinglius

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

A Bigeatus, quid? p. 488. 495. differt à furto. *ibid.*

Abusus, quomodo eò falsum committatur? p. 531. T. qui huc referendi. *ibid.*

Actio, L. Aquiliae, utilis, pro quo competat. p. 257. T. in jure naturæ fundamentum habet 259.

N. Rerum amotarum inter quos detur. 500. seqq. quid sit? 501. N. Turpis adversus uxorem negatur. 500. seqq. mixta magis voluntariis, quam iniuris annumeratur. 596. Præscriptis verbis, quando competat. 615. seqq. T. Ex stipulatu quid. 693. seqq. T. N. quomodo differat à conditione certi. *ibid.*

Actus p. 3. intrinsecè moralis regula spuria, *ibid.* genuina *ibid.* Indifferens an detur. 103. seqq.

Adfectus, quomodo domandi. p. 335. 337. N.

Adulterium p. 81. cædes uxoris in adulterio deprehensæ an permittatur. *ibid.* seqq. Lex quarta Noachidarum 447. seqq. T. Gravitas delicti. 443. T. N. 449. seqq. in quo consistat 444. seqq. T. N. Etymologia *ibid.* Divisio 444. seqq. T. N. Definitio 445. N. Quæ in hoc crimine con-

XTCI

cur-

INDEX.

- currant 444. seqq. T. N. Lex Julia de Adulteriis verbo stupri promiscue pro adulterio utitur 447. N. Inquam committatur 447. an sit, coitus mariti cum soluta 448. N. Jcti quidam notantur ibid. Conatus circa hoc delictum. 449. seqq. T. N. an committatur in sponsa aliena. 451. seqq. T. N. an cum propria uxore, quam quis per errorem credidit alienam. 453. seq. an sit contra jus naturæ 454. seqq. T. N. an possit honestari 456. seqq. T. N. Hobbesii error ibid. Pufend. opinio 458. N.
- Æqualitas in omnibus servanda p. 315. 511. seqq. T. N. maxime in contractibus. ibid. T. N. an admittat læsionem jure naturæ 317. seq.
- Æquitas p. 50. quid sit ibid. 132. N. Homonymia ibid. & seq. civilis 37. T. an detur 38. seq. Ejus divisio. 39. an in Lege naturæ locum habeat 132. seqq. quando in Lege humana obtineat. 132. seqq. T. N.
- Æquitas naturalis p. 49. Synonymum juris naturæ. 50.
- Amens, an habeat jus ferendi suffragia. p. 229. seq. T. asserti ratio ibid.
- Amictus, vid. quæ dicta sunt de Victu. & p. 283. T. & 285. seqq. N. Ejus moralitas 286. quod duplex ibid. in hoc ordo personarum attendendus seq. populorum diversus vestiendi ritus 287.
- Amor debetur Deo p. 207. seqq. T. N. à quo incipiat 309. seqq. T. N. inter virum & uxorem 366. seq. T. N. An

INDEX.

- Antinomia in l. 5. §. 3. ff. de Præscriptis verb. an evitari possit. p. 623.
- Aristocratia quid? p. 232. seq. T.N. in hac major pars concludit 244. seq. T.N.
- Assafinium quid? p. 405. seq.
- Assafini unde dicti. p. 406. seq. N. similes sunt Banditis ibid.
- Assicuratio quid? p. 621.
- Attributa Dei quædam, an ex jure naturæ deduci possint? p. 172. usque ad 189. T.N. Ex his attributis, an 4. priora decalogi præcepta sumi possint 189. seq. T. Autor notatur 190. seqq. N. an alia adhuc attributa v. gr. æternitas, omnipotentia &c. ad priora 4. reduci possint. 192. seq. T. hæc ulterius examinantur & explicantur 194. seqq. N. an Ethnicis Scriptoribus ex lumine naturæ innotuerint 196. seqq. T.N.
- Confectaria ex his attributis 205. seqq. T. N.
- Αυτοχρησία* jure naturæ prohibita p. 262. seqq. T. N. Judæi notantur 267. & Donatistæ ibid. seq. an sub præcepto non occidendi comprehendantur 419. seqq. T. N.

B.

Beneficentia. Benefacere hominem homini, natura jubet p. 300. seqq. T. N. 612. Ejus partes 302. requirit delectum personarum 302. distinguenda à benevolentia 303. N. quæ ad eam spectent 303. seqq. T. N. Modus & regula 308. seqq. T. N. regulæ hujus explicatio

INDEX.

309. seqq. T. aliz 311. seq. N. D. Henr. Müllerus notatur 312.
- Bestialitas. Hæc non confundenda cum Sodomia p. 90. 473. Rhetii hallucinatio ibid.
- Bonum p. 115. commune quid sit? ibid. bona fides, quid in contractibus designet 629. seqq. T. N.
- Brasilienses etiam Diabolo ut minus noceret, cultum exhibuerunt p. 210. N.
- Bruta, an juris naturalis sint capacia p. 86. seqq. an in ea cadat poena 90.

C.

- C**aptura p. 65. ferarum, an & quomodo naturalis sit ib. seq. Jasonis, Hostiensis aliorumque error ibid.
- Caritas incipit à seipso p. 309. seqq. T. N.
- Carnifex, an in jus naturæ peccet p. 428. T. Primo ictu à nece aberrans, an faxis possit obrui 430. Constitutio Carol. V. ibid. seq.
- Casus fortuitus, quis? p. 422. seqq. T. N. Requisita ibid. est extra dolum & culpam 524. an in mutuo præstandus 653. seq. T. an in commo- dato 659. seqq. T. N.
- Causa efficiens Juris Naturalis p. 40. 96. seq. remota & proxima p. 41. 97. seq. N. Finalis Juris naturæ 114. seqq. Causarum 187. pacto- rum 583. seqq. T. N. Requiritur in contractu p. 609.
- Chirographum quid p. 703.

Christus

INDEX.

- Christus, an Legislatorem egerit?** p. 154. seqq.
T. N.
- Civis, quis** p. 229. T.
- Cogitatio. Ejus poenam nemo patitur.** p. 408.
ubi hoc obtineat *ibid.* seqq.
- Commodatum, quot modis contrahatur** p. 654.
seqq. N. quid in qualibet specie præstandum
ibid. & 659. seqq. an casus fortuitus *ibid.* seqq.
T. N. quibus casibus *ibid.* quid? 655. T. 658.
N. definitionis explicatio seqq. differentia
à locatione, precario, mutuo *ibid.* **Objectum**
657. **Subjectum activum & passivum** 658.
T. **commodari & utendum dari an differant?**
658. N.
- Communio** p. 64. T. **omnium bonorum an sit**
erit naturalis *ibid.* T. **ejus refutatio** 65. N. 284.
seqq. N. **Commune bonum quid sit** 115. **Tempus**
communiois omnium bonorum à tempore
proprietatis discernendum 282. **quid illo**
tempore circa vicum, amicum & domicilium
per rerum naturam licuerit *ib.* seqq. T.
- Compensatio, quid?** 169.
- Conatus proximus ad inferendam eadem an no-**
mine homicidii veniat p. 408. seqq. T. N. **Pu-**
nibilitatis fundamentum 411. **non confunden-**
dus cum cogitatione 412. N. **Effectus ejus in**
falso 534. seqq.
- Condictio, certi quid?** p. 693. seqq. T. N. **Differen-**
tia ab actione ex stipulatu *ibid.* **quid certi no-**
mine hic veniat 694. N.

Condi-

INDEX.

- Conditio** p. 52. turpis vitiat contractum ibid.
 359. Iniqua alteri per alterum non debet in-
 ferri 323. obtinet hæc regula maxime in penis
 325. seqq. N. quotuplex 689.
- Conjugium inter fratrem & sororem an jure na-
 turæ sit prohibitum** 159. seq. T. N.
- Conscientia** p. 142. an jus naturæ obliget consci-
 entiam ibid. seqq. T. N. Eius vis 144. seqq.
 T. N.
- Consensus an in omni contractu ad substantiam
 sit necessarius** p. 158. 572. Hujus contrarius est
 error 592. item vis & metus 593.
- Consilia** p. 106. à præcepto juris naturæ distin-
 guenda ibid. seq. 58. seqq.
- Contractus** p. 608. Species pactorum ibid. & 611.
 N. differunt ibid. Definitio 609. seqq. T. N.
 Jctorem rejicitur 610. N. Origo 611. seqq. T.
 N. in quo fundentur 612. Divisio in nomina-
 tos & innominatos 614. seqq. T. N. horum de-
 scriptiones ibid. an hæc divisio sit juris natu-
 ralis 616. T. 618. N. Innominati species ibid.)
Innominatus: Do ut des: latius an pateat per-
 mutatione 618. seqq. N. T. Do ut facias, ejus
 affinia 620. seq. T. N. quæ actio inde jure ci-
 vilis competat ibid. Facio ut des, quid? 622.
 actio ejus peculiaris 622. seq. T. N. Facio ut
 facias, quid? 624. seq. Affinia ibid. Actio
 seq. nominatus & innominatus, quomodo dif-
 ferant? 626. seqq. T. N. Divisio in bonæ fidei
 & stricti juris 628. seqq. T. N. b. f. quomodo
hic

INDEX AVTORVM.

A bulensis	Arriaga
Accursius	Afinius
Acta Concil. Malcedonens.	Atbenaus
Elianus	Augustinus
Emilius	Aufonius
Eschylus	Azorius
Petr. Alágoná	B.
Alberti	Bachovius
Albutius	Baifus
Alciatus	Balduinus
Alensis	Baldus
Clem. Alexandrinus	Dominic. de Bannes
Alexand. ab Alexandr.	Barclajus
Altenstaig	Barret
Ambrosius	Barthius
Ammian. Marcell.	Bartholus
Amyraldus	Baunius
Anaxarchus	Becanus
Augustinus de Ancona	Beckmannus
Petr. de Andla	Becmannus
Andradius	Berlich
Andrea	Besoldus
Anselmus	Biccus
Apollonius	Biel
Appianus	Bochartus
Argerius	Bodinus
Christophanes	Bæclerus
Aristoteles	Banacina
Arniseus	Bonaventura
Petr. de Arragon.	Bornicius

Aaa

Box-

INDEX

Boxbornius
 Briffonius
 Brochmandus
 Brutus
 Buchananus
 Burlaus
 Buridanus
 Burnathus
 Bzovius

C.
 Calvus
 Calixtus
 Cajetanus
 Camerarius
 Capreolus
 Caramuel.
 Caranza
 Carionis Chron.
 Carneades
 Carl. V. Constitut.
 Carpentarius
 Carpzovius
 Cassianus
 Cassiodorus
 Cassius
 Castrensis
 Cellarius
 Alphons. à Castro
 Chalcedon. Concil. Acta
 Nicet. Choniates
 Chrysippus

Chrysostomus
 Cicero
 Clarns
 Angl. de Clavasio
 Clemens
 Clementius
 Cliftoveus
 Calius Rhod.
 Cluverus
 Connanus
 Conringius
 Coquaus
 Conzenius
 Corafius
 Corduba
 Cotta
 Covarruvias
 Crinitus
 Crusius
 Cujacius
 Cumberland
 Curtius
 Cynus
 Cyriacus

D.
 Damascenus
 Dell-rio
 Dempsterus
 Democritus
 Demostenes
 Ant. Diana

Dica-

AU TORUM.

Dicaftillo
 Diodor. Siculus
 Diogenes
 Dion Prusaenf.
 Marc. Ant. de Dominis
 Donatus
 Donellus
 Drexelius
 Duarenus
 Durandus à S. Porciano
 Dürrius

E.

Eichelius
 Eisenhard
 Ennius
 Epicharmus
 Epictetus
 Epicurus
 Achilles Epstein
 Erodus
 Escobarius
 Euripides
 Eusebius
 Eustratius

F.

Faber
 Favorinus
 Feldenus
 Felwinger
 Ferrarius
 Ferronus

Marfil. Ficinus
 Filiucius
 Florus
 Fornerius
 Fournenc
 Franc
 M. Fridric
 Job. Herburd. de Fulsin

G.

Gailius
 Gaius
 Gelasius
 Gellius
 Albericus Gentilis
 Gerhardus
 Gerson
 Gilkenius
 Gilphanus
 Just. Goblerus
 Gomez
 Dionys. Gothofredus
 Jac. Gothofredus
 Goveanus
 Petr. Gregorius
 H. Grotius
 Gyraldus

H.

Hackspanius
 Hassenreffer
 Habnius
 Dion Halicarnassensis

INDEX

Heereboort
Helmontius
Heuderus
Heugius
Henniges
Heracides
Sigm. Baro ab Herberst
Herodotus
Hesiodus
Hieronymus
Hippocrates
Hobesius
Hænonius
Homerus
Joach. Hopperus
Hoppius
Horatius
Hornejus
Hornius
Hostiensis
Hottomannus
Hutwin
Hulfeman
Hunnius
Hussus
Thom. Hybernicus
I. II
Thom. Jacksonus
Josephus
Isidorus
Julianus

Junius
Justinus
Juvenalis
K.
Keckermannus
Kippingus
Kircherus
Klozius
Kulpisius
L.
Lactantius
Laertius
Lacus
Lampridius
Laudensis
Laymannus
Ledererus
Leiserus
Leon. Lessius
Libanius
Libenthal
Lignanum
Livius
Lobcowitzius
Lombardus
Lopez
Lacanus
Lutherus
M.
Machinwellus
Macrobius

Ma

AUTORUM.

<i>Magirus</i>	<i>Negusanus</i>
<i>Maimonides</i>	<i>Nemesius</i>
<i>Mantica</i>	<i>Nomius</i>
<i>Manzin</i>	
<i>Manzius</i>	<i>Olearius</i>
<i>Martha Neapolit.</i>	<i>Onkelos</i>
<i>Martialis</i>	<i>Origines</i>
<i>Martianus</i>	<i>Osfander</i>
<i>Martinus de Magistris</i>	<i>Ovidius</i>
<i>Martyr</i>	
<i>Mascarenbas</i>	<i>P.</i>
<i>Mathei</i>	<i>Pacius</i>
<i>Ericus Mauritius</i>	<i>Pacuvius</i>
<i>Richard. de Media Villa</i>	<i>Paludanus</i>
<i>Medina</i>	<i>Pancirollus</i>
<i>Mejerus</i>	<i>Papinianus</i>
<i>Meisnerus</i>	<i>Paulus J.C.</i>
<i>Melanchton</i>	<i>Paschalius</i>
<i>Menander</i>	<i>Pelagius</i>
<i>Menochius</i>	<i>Lucas de Petra</i>
<i>Menzerus</i>	<i>Peregrinus</i>
<i>Meursius</i>	<i>Pererius</i>
<i>Miltonius</i>	<i>Peretius</i>
<i>Molinaus</i>	<i>Anton. de Petra</i>
<i>Molina</i>	<i>Petronius</i>
<i>Montaltius</i>	<i>Philo</i>
<i>Mornaus</i>	<i>Philopater</i>
<i>Heur. Müller</i>	<i>Phocilides</i>
<i>Münsterus</i>	<i>Piccartus</i>
<i>Mynsingerus</i>	<i>Piccolomineus</i>
<i>N.</i>	<i>Pineda</i>
<i>Nabarrus</i>	<i>Plato</i>
	<i>Aaa 3</i>
	<i>Plau-</i>

INDEX

Plautus
Plinius
Plutarchus
Poiretus
Polanus
Polybius
Politianus
Pomponius
Porphyrus
Port
Protagoras
Pufendorf
Pulvaus

Q.

Quintilianus

R.

Rachelius
Rebuffus
Renneman
Rhetius
Georg. de Rhodes
Rhodius
Rivetus
Robertus
Roland

S.

Salamonius
Salas
Sallustius
Salmasius
Salmuth

Sanchez
Sanctius
Savonarola
Sayrus
Scaliger
Scharnius
Scharrock
Schikardus
Schilter
Schneidewin
Schockius
Schönbornerus
Scævola
Seldenus
Seneca
Serarius
Simon
Simplicius
Sleidanus
Soarius
Socrates
Solinus
Sophocles
Domin. à Soto
Sozomenes
Spelman
Stecherus
Stephanus
Stablius
Strabo
Strauch

Stru-

AUTORUM.

Struvius
 Stuzius
 Suarez
 Sulpitius
 Syvester
 Sylvius

T.

Tabor
 Tannerus
 Petr. de Tarantassa
 Tertullianus
 Textor
 Tholosanus
 Thomas de Aquino
 Thomasius
 Thuanus
 Thucydides
 Timplerus
 Tiraqvellus
 Tranqverellus
 Alexand. Turaminus

V.

Valentia
 Valer. Max.
 Varro
 Vasquez
 Vasqvius
 Veltbem

Veltbuysius
 Veracrux
 Polyd. Vergilius
 Vornubijus
 Vffelman
 Franc. Victoria
 Vinnius
 Virgilius
 Jac. à Vitriaco
 Vivianus
 Vlpianus
 Vosius
 Vultejus

W.

Warsius
 Wellerus
 Wendelinus
 Wendrockius
 Werlhof
 Bened. Winckler
 Wissenbach
 Witzendorffius

X.

Xenophon

Z.

Zabarella
 Zechius
 Ziegler
 Zæsius
 Zwinglius

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A Bigeatus, quid? p. 488. 495. differt à furto. ibid.

Abusus, quomodo eò falsum committatur? p. 531. T. qui huc referendi. ibid.

Actio, L. Aquiliz, utilis, pro quo competat. p. 257. T. in jure naturæ fundamentum habet 259.

N. Rerum amotarum inter quos datur. 500. seqq. quid sit? 501. N. Turpis adversus uxorem negatur. 500. seqq. mixta magis voluntariis, quam iniuris annumeratur. 596. Præscriptis verbis, quando competat. 615. seqq. T. Ex stipulatu quid. 693. seqq. T. N. quomodo differat à conditione certi. ibid.

Actus p. 3. intrinsicè moralis regulæ spuria, ibid. genuina ibid. Indifferens an datur. 103. seqq.

Adfectus, quomodo domandi. p. 335. 337. N.

Adulterium p. 81. cædes uxoris in adulterio deprehensæ an permittatur. ibid. seqq. Lex quarta Noachidarum 442. seqq. T. Gravitas delicti. 443. T. N. 449. seqq. in quo consistat 444. seqq. T. N. Etymologia ibid. Divisio 444. seqq. T. N. Definitio 445. N. Quæ in hoc crimine con-

INDEX.

- currant 444. seqq. T. N. Lex Julia de Adulteriis verbo stupri promiscue pro adulterio utitur 447. N. Inquam committatur 447. an sit, coitus mariti cum soluta 448. N. Jcti quidam notantur ibid. Conatus circa hoc delictum. 449. seqq. T. N. an committatur in sponsa aliena. 451. seqq. T. N. an cum propria uxore, quam quis per errorem credidit alienam. 453. seq. an sit contra jus naturæ 454. seqq. T. N. an possit honestari 456. seqq. T. N. Hobbesii error ibid. Pufend. opinio 458. N.
- Æqualitas in omnibus servanda p. 315. 511. seqq. T. N. maxime in contractibus. ibid. T. N. an admittat læsionem jure naturæ 317. seqq.
- Æquitas p. 50. quid sit ibid. 132. N. Homonymia ibid. & seq. civilis 37. T. an detur 38. seq. Ejus divisio. 39. an in Lege naturæ locum habeat 132. seqq. quando in Lege humana obtineat. 132. seqq. T. N.
- Æquitas naturalis p. 49. Synonymum juris naturæ. 50.
- Amens, an habeat jus ferendi suffragia. p. 229. seq. T. asserti ratio ibid.
- Amictus, vid. quæ dicta sunt de Victu. & p. 283. T. & 285. seqq. N. Ejus moralitas 286. quadruplex ibid. in hoc ordo personarum attendendus seq. populorum diversus vestiendi ritus 287.
- Amor debetur Deo p. 207. seqq. T. N. a quo incipiat 309. seqq. T. N. inter virum & uxorem 366. seq. T. N. An

INDEX.

- Antinomia in l. 5. §. 3. ff. de Præscriptis verb. a
evitari possit. p. 623.
- Aristocratia quid? p. 232. seq. T.N. in hac major
pars concludit 244. seq. T.N.
- Affasinium quid? p. 405. seq.
- Affasini unde dicti. p. 406. seq. N. similes sunt
Banditis ibid.
- Affecuratio quid? p. 621.
- Attributa Dei quædam, an ex jure naturæ deduci
possint? p. 172. usque ad 189. T.N. Ex his at-
tributis, an 4. priora decalogi præcepta sumi
possint 189. seq. T. Autor notatur 190. seqq.
N. an alia adhuc attributa v. gr. æternitas,
omnipotentia &c. ad priora 4. reduci possint.
192. seq. T. hæc ulterius examinantur & expli-
cantur 194. seqq. N. an Ethnicis Scriptoribus
ex lumine naturæ innotuerint 196. seqq. T.N.
- Confectaria ex his attributis 205. seqq. T. N.
- Autokratia* jure naturæ prohibita p. 262. seqq. T.
N. Judæi notantur 267. & Donatistæ ibid. seqq.
an sub præcepto non occidendi comprehenda-
tur 419. seqq. T. N.

B.

Beneficentia. Benefacere hominẽ homini,
natura jubet p. 300. seqq. T. N. 612. Ejus
partes 302. requirit delectum personarum 302.
distingvenda à benevolentia 303. N. quæ ad
eam spectent 303. seqq. T.N. Modus & regu-
la 308. seqq. T.N. regulæ hujus explicatio

309.

INDEX.

309. seqq. T. aliz. 311. seq. N. D. Henr. Müllerus notatur 312.
- Bestialitas.** Hæc non confundenda cum Sodomia p. 90. 473. Rhetii hallucinatio ibid.
- Bonum** p. 115. commune quid sit? ibid. bona fides, quid in contractibus designet 629. seqq. T. N.
- Brasilienses** etiam Diabolo ut minus noceret, cultum exhibuerunt p. 210. N.
- Bruta**, an juris naturalis sint capacia p. 86. seqq. an in ea cadat poena 90.

C.

- Captura** p. 65. ferarum, an & quomodo naturalis sit ib. seq. Jasonis, Hostiensis aliorumque error ibid.
- Caritas** incipit à se ipso p. 309. seqq. T. N.
- Carnifex**, an in jus naturæ peccet p. 428. T. Primo ictu à nece aberrans, an saxis possit obrui 430. Constitutio Carol. V. ibid. seq.
- Casus fortuitus**, quis? p. 422. seqq. T. N. Requisita ibid. est extra dolum & culpam 524. an in mutuo præstandus 653. seq. T. an in commo- dato 659. seqq. T. N.
- Causa efficiens** Juris Naturalis p. 40. 96. seq. re- mota & proxima p. 41. 97. seq. N. Finalis Juris naturæ 114. seqq. Causarum 187. pacto- rum 583. seqq. T. N. Requiritur in contractu p. 609.
- Chirographum** quid p. 703.

Christus

INDEX.

- Christus, an Legislatorem egerit?** p. 154. seqq.
T. N.
- Civis, quis** p. 229. T.
- Cogitatio. Ejus poenam nemo patitur.** p. 408.
ubi hoc obtineat *ibid.* seqq.
- Commodatum, quot modis contrahatur** p. 654.
seqq. N. quid in qualibet specie præstandum
ibid. & 659. seqq. an casus fortuitus *ibid.* seqq.
T. N. quibus casibus *ibid.* quid? 655. T. 658.
N. definitionis explicatio seqq. differentia
à locatione, precario, mutuo *ibid.* **Objectum**
657. **Subjectum activum & passivum** 658.
T. commodari & utendum dari an differant?
658. N.
- Communio** p. 64. T. omnium bonorum an sit
erit naturalis *ibid.* T. ejus refutatio 65. N. 284.
seqq. N. **Commune bonum** quid sit 115. **Tempus**
communio omnium bonorum à tempore
proprietas discernendum 282. quid illo
tempore circa vicium, amicum & domicilium
per rerum naturam licuerit *ib.* seqq. T.
- Compensatio, quid?** 169.
- Conatus proximus ad inferendam eandem an no-**
mine homicidii veniat p. 408. seqq. T. N. Pu-
nibilitatis fundamentum 411. non confunden-
dus cum cogitatione 412. N. **Effectus** ejus in
falso 534. seqq.
- Conditio, certi quid?** p. 693. seqq. T. N. **Differen-**
tia ab actione ex stipulatu *ibid.* quid certo
mine hic veniat 694. N.

Condi-

INDEX.

- Conditio** p. 52. turpis vitiat contractum *ibid.*
359. Iniqua alteri per alterum non debet inferri 323. obtinet hæc regula maximè in penis 325. *seqq.* N. quoduplex 689.
- Conjugium** inter fratrem & sororem an jure naturæ sit prohibitum 159. *seq.* T. N.
- Conscientia** p. 142. an jus naturæ obliget conscientiam *ibid.* *seqq.* T. N. Ejus vis 144. *seqq.* T. N.
- Consensus** an in omni contractu ad substantiam sit necessarius p. 158. 572. Huic contrarius est error 592. item vis & metus 593.
- Consilia** p. 106. à præcepto juris naturæ distinguenda *ibid.* *seq.* 58. *seqq.*
- Contractus** p. 608. Species pactorum *ibid.* & 611. N. differunt *ibid.* Definitio 609. *seqq.* T. N. Jcturum, rejicitur 610. N. Origo 611. *seqq.* T. N. in quo fundentur 612. Divisio in nominatos & innominatos 614. *seqq.* T. N. horum descriptiones *ibid.* an hæc divisio sit juris naturalis 616. T. 618. N. Innominati species *ibid.* Innominatus: Do ut des: latius an pateat permutatione 618. *seqq.* N. T. Do ut facias, ejus affinia 620. *seq.* T. N. quæ actio inde jure civili competat *ibid.* Facio ut des, quid? 622. actio ejus peculiaris 622. *seq.* T. N. Facio ut facias, quid? 624. *seq.* Affinia *ibid.* Actio b. *seq.* nominatus & innominatus, quomodo differant? 626. *seqq.* T. N. Divisio in bonæ fidei & stricti juris 628. *seqq.* T. N. b. f. quomodo hic

INDEX

hic accipiatur ibid. an partes habeat oppositas ibid. T.N. bon. fid. quid requirat 630. utriusque actio 632. seq. N. Divisio in realem, verbalem, literalem & consensualem 633. seq. T.N. alie divisiones 634. N. Quasi, quid? 635. seq. T.N. Species ibid. an sint juris naturalis 637. seqq. Reales unde dicantur 641. seq. T.N. eorum necessitas & origo 642. seqq. T.N. differt à promissione de contrahendo 641. seq. T.N.

Corpus objectum juris naturalis concessivi 255. seq. T.N.

Creatio quid? p. 189.

Culpa quid? p. 518. N. Species ibid. 652. earum descriptiones 519. seq. 652. seq. ad reparationem damni obligat 517. seqq. F.N. huic adnumeratur imperitia, infirmitas, &c. 520. N. caret, qui fecit, sed prohibere non potest 523. seq. T.N. Species ejus quando præstandæ 652. seq.

Cultus, Homonymia p. 209. seq. T.N. Deo debitus, quomodo debeat esse comparatus 210. N. duplex est 210. seq. N.

D.

Dammum ejus & lucri eadem debet esse natura p. 320. seqq. T.N. differt damnum sentire & lucro prohiberi 322. T. Quid? 323. N. 512. Etymologia 511. seq. T.N. Injuria datum jure naturæ est resarciendam 510. seqq. T.N.

Genera

INDEX.

- Genera** §14. insufficienter ab Autore enumerantur §15. Dolo datum est resarciendum §14. seq. siue mediatè siue immediatè datum sit §20. seqq. T. N. quid dicendum de damno culpa dato §15. §17. seq. quid de casu fortuito §15. iniuria, datum non est, quando alterius jus imperfectum laeditur seq. non dat, qui iure suo utitur §21. seqq. exceptiones tam ex parte agentis, quam patientis. ibid.
- Debet p. 140.** quid denotet ibid. seq. T. N.
- Decalogus.** An 4. priora decalogi praecepta ex attributis quibusdam Dei deduci possint p. 189. seq. T. Antòr notatur 190. seqq. N. Primum praeceptum decalogi conforme est primo praecepto Noachidarum Judaeorum 213.
- Defensio p. 75.** sui, quorsum referenda ibid. seq. quando privatae vindictae nomine veniat 276. N.
- Delegatio à summa potestate, quem habeat effectum p. 246.** seq. T. N.
- Democratia, in hac penes quos jus regendi p. 229.** seqq. T. N. Bodini aliorumque hallucinatio 231. an penes servos, amentes, impuberes, feminas 229. seq. in quo significato hic utatur 231. quomodo differat à politia 231. seq. N. Majoris partis jus 244. seq. T. N.
- Dépositum.** Definitio p. 662. seq. T. N. Requisitum ibid. an in rebus alienis obtineat 663. Differentia ab aliis contractibus ibid. seq. N. Species 664. seq. Simplex, quotuplex 665. seqq. T. N.

INDEX.

- T. N. necessarium, an requirat etiam voluntatem 666. seq. N. quid hic prestandum 667. seqq. Singularia 668. seq.
- Dispensatio impuberum, quomodo intelligenda p. 358. seq.
- Deus, an ejus existentiæ ex jure naturæ probari possit p. 172. seqq. T. N. Unitas ejus 177. seqq.
- T. N. Invisibilitas 179. seqq. T. N. an in altera vita oculis corporeis poterit percipi 181. Res humanas omnes suavia cum justitia procurat 182. seqq. T. N. Epicuræ, Stoicæ & alii notantur 184. seqq. N. Opifex omnium extra se 187. seqq. T. N. Creator, Genitor, Conservator 189. N. Independentis ibid. Supremus legislator 199. seqq. T. N. quo nomine Judæi cum Legislatorem appellant 200. Summam habet potestatem & supremum dominium 202. seqq. T. N. Ejus attributa 192. seq. T. N. An supra se amandus ab homine 208. seq. N. Ei obediendum 212. seq. T. N. naturalis a populatibus distingvendus 214. T. constituit magistratos, Judices, Reges 221. habet jus vitæ & necis in homines 424. seq. T. an homicidium possit facere 425. seq. N. quorundam hallucinatio. 426. an possit uni concessum alteri attribuire 403. seq. 506. N.
- Dictum p. 571. Differentia a promisso & aliis ibid. seq. T. N.
- Dispensatio p. 135. quid sit ibid. an cadat in jus naturæ ibid. non confundenda cum privilegio alisque 136. N. Disi-

INDEX

Disimulatio, quid? p. 565. N.

Divortium vid. **Repudium**.

Do ut des, contractus innominatus, an latius pateat quam permutatio? p. 618. seqq. T. N. **affinia** ibid.

Do ut facias, contractus innominatus. affinia 620. seq. T. N. **Actio** 620.

Dolor an sine angore animi ferri possit p. 94. N. **Stoicorum error** ibid. N.

Dolus p. 61. **malus quid?** ibid. **an contractum reddat irritum** 158. 193. 197. **differt à metu** 194. **in deposito quid contineat** 667. 669.

Domicilium p. 283. **vid. quæ dicta de victu. Germanorum frugalitas** 288.

Dominium, eminens cui competat p. 250. T. **in quid** ibid. **quid sit** 251. seq. **quando competat** ibid. **quò nitatur, ibid. argumenta Wilh. Leiseri refutantur** 252. seq. N. **quomodo sit separatum à dominio universitatis** 253. N. **quale homo habeat in corpus suum** 256. seqq. T. N. **quale Deus habeat in homines** 258. seq. N.

E.

Effectus p. 137. **Juris naturæ duplex** 137. seq. T. **rejicitur** 138. N. **pactorum** 606. seqq. N. T.

Effractio, quid? p. 496. **Effractores cum furi- bus directariis non confundendi** ibid.

B b b

Emptio

INDEX.

Emptio Vend. p. 61. licet naturaliter se decipere *ibid.* seqq. N. **Origo** 296. 612. seqq. N. T.

Eminens dominium. *vid.* **Dominium.**

Epistola quid? p. 703.

Error popularis veritati non præjudicat p. 216, contrariatur consensui 592. in quo fundata promissio? an vitiet pactum *ibid.* & 597.

Evangelium. An in **Legè & Evangelio** quædam contineantur, ad quæ jus naturæ nos non obstringit p. 154. seq. T. & N.

Exceptio non numeratæ pecuniæ quid p. 700. quibus competat 708. N. ubi obtineat *ib.* effectus seq.

Existencia Dei, an ex jure naturæ probari possit p. 172. seqq. **Argumenta Autotis** *ibid.* confirmantur. 174. N. contra **Cartesium** stabiliuntur 175. seqq. N.

Existimatio quid. p. 275. an cum vita pati passu ambulet *ibid.* seq. T. **Autoris aliorumque argumenta** examinantur 276. seqq. N. ex qua causa minuat 279. T. 281. N.

Expilatio quid? p. 496.

Expositio infantum quid? p. 416. N. quid de hac sentiendum 415. seq. T. N. **Hobbessii hallucinatio** 416. an hinc pertineat si mater sobolem nutrici alendam committit 417. N. **Favorinus** notatur *ibid.* ejus verba *ibid.*

Facio

INDEX.

F.

- F**acio ut des, contractus innominatus p. 622.
quid ibid. actio ibid. T.N.
- F**acio ut facias, quid? p. 624. seq. T.N. affinia
ibid. actio ibid.
- F**ama & vita an pari passu ambulent p. 275.
seqq. N.T. spectatur dupliciter 277. viæ fa-
mam tuendi ibid. seq. N. qui eam negligit
crudelis est 554. T.
- F**alsum p. 525. Ordo tractandi ibid. taxatur 526.
N. quid? 525. seqq. T.N. requisita ibid. an
idem sit cum crimine falsi 527. N. Etymolo-
gia ibid. Varronis opinio ibid. Turpitude
hujus delicti 527. seq. Species 528. ob multi-
tudinem inenarrabiles ibid. quomodo in
persona committatur 529. 532. exemplum in
Principe Walliæ ibid. quomodo verbis com-
mittatur 529. seq. quinam huc pertineant ib.
532. seq. N. quomodo circa scripta versetur
530. seq. T. quomodo abusu committatur
531. T. quid in his omnibus perpetuum sit
533. seq. T. N. committens cadit in pœnam
legis civilis ibid. quid de conatu dicendum
534. seq. semper præsupponit dolum 535. an
hic aliqua admittatur exceptio 535. T. qui-
bus casibus 536. N.
- F**amosus libellus. vid. Libellus.
- F**ides requiritur in pactis p. 575. seqq. T. est
servanda 577. seqq. T. an hæreticis 585.
- F**œmina p. 67. N. eam subesse marito, est juris
Bbb 2 natu-

INDEX

- naturalis *ibid.* permissio cædis uxoris in adulterio p. 81. seq. an jure naturæ à jure suffragii excludatur 230. an ad publica comitia unquam admitta *ibid.*
- Fœtus in utero, quando dicatur formatus & animatus p. 414. an huic vel matri potius parcendum in certo vitæ puerperæ discrimine 413. 415.
- Forma Juris naturalis p. 107. seqq. *T. N.* Regiminis, à natura non præscribitur 220. 224. seq. quotuplex sit 225. *T.* an detur mixta 226. quorundam error *ibid.* populus hanc sibi sumit 225. modo liber sit 227. & omnes consentiant 228. *N.* electâ, majestatem populo variare amplius non licet 237. seqq. *T. N.* Patrum 602. seq. *T. N.*
- Fornicatio simplex an jure naturæ prohibita? p. 154. Autoris error 156. Etymologia 475. seq. *N.*
- Furiosus, an possit pacisci 589. seq. *T.* 595. *N.*
- Furtum p. 67. *T.* an jure naturæ prohibitum sit *ibid.* 75. 482. *T.* 484. seq. *N.* ejus ratio 483. an morte puniri possit 280. seq. *N.* Definitio 482. *T. N.* Etymologia *ibid.* apud quasdam gentes licitum fuit 484. seq. *N.* Ægyptiorum lex *ibid.* Communio bonorum an prohibeat, quo minus furtum sit contra jus naturæ 486. seq. Autor notatur 487. *N.* Species 487. seqq. *T. N.* earumque definitiones *ibid.* an in rebus immobilibus fieri possit 498. seq. *Vete-*

INDEX.

Veterum Juratorum opinio ibid. an inter virum & uxorem committatur 500. seq. quo nomine Juri hoc furtum insigniant ibid. an in re minima 501. seqq. T. N. Exceptiones 503. usque ad 514. T. N. an sit, quod sit Deo jubente 503. seq. an sit dicendum quod committitur urgente necessitate 507. seqq. ejus restrictio 509. N. Austeris ratio rejicitur 509. seq. N. ad furtum proximè accedit falsum 525. an in contractu pignoris casui fortuito adnumerandum 677. N.

G.

Garantia quid? p. 702. T.

Generatio quid? 189.

Gentiles p. 118. an sola lege naturæ salventur?

ibid. an his attributa Dei ex lumine naturæ innotuerint 196. seqq. T. N. 215. seqq. T. N.

ejus exempla 217. N. voluerunt, homines & retinendæ & amittendæ vitæ suæ dominos esse 262. T.

Genus quid denotet in contractu mutui 647.

H.

Homicidium p. 401. Etymologia ibid. in-

justitia ejus unde elucescat. ibid. Contra naturæ, divinum &c. ibid. seq. N. quid cædis nomine hic veniat 402. seqq. T. N. 412. stri-

ctius sumitur, quam occisio hominis 404. N. Quorundam error ibid. objectum ibid. De-

liberativum quot modis committatur 405. 419. N. simplex quid. ibid. unde oritur 406.

Bbb 3

quo-

INDEX

- quomodo Scholastici termino hoc statantur
406. An sit dicendum si poculum abortivum
detur, 413. seqq. T. N. quando id liceat p.
ibid. mandans & mandatarius pari passu
eunt 418. Exempla 419. N. quibus ca-
sibus culpa vacet 421. seqq. T. N. Casuale
quid 423. an culpa vacet 421. seqq. T. N.
ejus requisita 422. seq. T. N. an sit, quod ju-
bente Deo fit 425. seq. N. quorundam hal-
lucinatio ibid. An sit quod sit autoritate ma-
gistratus 426. An ab hoc crimine excuset tu-
tela inculcata 431. seqq. T. N. ejus requisita
ibid.
- Homo**, quid sibi debeat p. 333. seq. T. quid,
quoad animam 334. seqq. T. N. quia corpus
338. seqq. Quid aliis debeat 358. dantur inter
homines relationes 358. In homicidio qui
hominis nomine veniat 412. seq. T. N. quan-
do dicatur formatus & animatus 414.
- Honestum**, quid complectatur 328. seq. 332. seq.
N. honestè vivere præceptum juris Justin.
328. quomodo præceptum hoc concipiatur
330. obtinet in contractibus & aliis 329. seqq.
quæ declinanda jubeat 333. N.
- Honor**, debetur Deo p. 205. seqq. T. N. Parenti-
bus 380. seq. T. N. sub his qui intelligantur
381. Differt à timore 382. seqq. T. N. in quo
consistant ibid.
- Hostis**, an possit lædi in rebus citra furti cri-
men p. 506. seq. N.

Hy.

INDEX

perbole, an sit species mendacii 546. seq. an
in sacra scriptura occurrat? 547. seq.

potheca, an & quomodo differat à pignore
570. 671. seq.

I.

Imperitia, an culpæ adnumeranda p. 423.
20. N.

Inerium, est à natura, p. 218. seqq. T. N. an unum
ut pluribus committi debeat, non definit
natura p. 220. Absolute aut sub certis legi-
bus confertur 234. T. ejus restrictio 237. N.
In summum, plenum & omnimodum, cum
imperio plenè & omnimodè tali non confun-
dendum 236. dissensus quorundam ib. an de-
inquinando amittatur 241. Mariti in uxorem
quale? 360. seqq. T. N. unde hoc 363. herile
quid complectatur 362. Parentum in quo
consistat 367. seqq. T. N. limites ibid. ad quos
è extendat liberos 369. seq. origo 370. seq.
Hobbessii error ibid. an complectatur etiam
oppignorandi aut vendendi jus 373. seqq.
T. N.

In possibile p. 51. civili judicio reputatur, quod
turpe est, ibid. N. hujus nulla obligatio 599.
èqq. T. N.

In pubes, an jure suffragii gaudeat? p. 229. seq.
in jure naturæ possit pacisci 590. quid LL.
civilibus obtineat. 591.

In pendium an in contractu pignoris casui for-
tuito adnumeretur 677. N.

INDEX.

Incestus quid? p. 460. N. Divisio 458. seqq. T. N. An juri naturali adversetur 458. T. & quibus casibus? ibid. seqq. T. N. Ejus ratio 661. seqq. T. N. obtinet etiam in affinitate 462. ratio Ciceronis aliorumque 464. seqq. N. ejus nullitas. ibid. Thomæ, aliorumque ratio insufficiens ibid. Effectus hujus prohibitionis naturalis 466. seqq. T. N. Lex hæc naturæ quando vim obligandi sortita sit 468. seq. T. Ascendentium & descendentium nomine quinam hic veniant 459. Inter fratrem & sororem quo jure incestus nomine veniat 469. N. Autor notatur ibid. quid sentiendum de gradibus Lev. XIX. prohibitis 469. seqq. T. N.

Indifferens, p. 103. an detur actus indifferens? ibid. seqq.

Iners quantopere & in quos peccet p. 307.

Injuria p. 59. quid? 368. quotuplex ibid. An liceat eam retorquere ibid. An liceat resistere? 68. N. Etymologia 549. non confundenda cum convitio 550. N. quod modis fiat 551. Species 551. seq. T. p. 554. N. earumque descriptiones ibid. 555. seqq. Huc pertinet libellus famosus 551. seqq. T. N. literalis gravior est verbali 553. ex quibus æstimatur 554. & 557. Turpitude ejus 555. T. N. Verbalis quotuplex 557. qui de eâ illata teneantur 558. seqq. T. N. qui eam prosequi possint 558. seqq. T. N. ejus obligatio, quousque se extendat

560.

INDEX.

o. à quo æstimanda 561. tollitur etiam re-
uisione 563. seq. T. N.

umenta publica quæ dicantur p. 701. quo-
uplicia ibid.

ffectus p. 98. Ejus lumen quid doceat ibid.

isibilitas Dei probatur ex jure naturæ. p. 179.
eqq. T. N.

isio, in quo consistat p. 552. T. quod modis
fiat seq. ejus gradus ibid.

dæi, septem præcepta juris naturalis agno-
scunt 200. quorum primum primo præcepto
Decalogi convenit 213. T. Duo priora ipsis-
ma juris naturalis præcepta 215. N.

uris prudentia naturalis, notatio & varia sy-
nonyma p. 2. §. 2. pars philosophiæ moralis 3.

§. 3. Ejusdem Definitio ibid. objectum tam
secundarium, quam primum, 4. §. 4. fin-

damentum & principium adæquatum 5. Puf-
fendorffii opinio ibid. partes 6. §. 6. earumque

concinna dispositio 67. §. 7. Methodus 8. §. 8.

Scriptores Jurispr. nat. tam veteres, quam
recentiores cum judicio de singulis 8. 9. us-

que ad 13. §. 9.

Jus, notatio p. 16. seq. varia acceptio 18. T. &
seqq. N. quomodo hic accipiatur 21. & 22.

T. N. Permissivum an detur 78. seqq. N.

Mutatio juris quod modis contingat 122.
Dei in creaturas 202. seqq. T. N. ei soli pro-
prium 203. seq. Regium ap. Samuelem, quo-
modo accipiendum 242. seq. N. autorum
dissen-

INDEX.

diffensus *ibid.* Majoris partis 244. seq. T. N. Civile, an permittat aliquid contra honestatem 332. seq. N.

Jus Gentium p. 29. quos obliget *ibid.* Jure gentium libertas in bello per captivitatem amittitur p. 273.

Jus naturæ p. 3. regula actionis intrinsece moralis 3. Ejus scientia maximè est diffusa 4. principia immediata 5. Hobbesii aliorumq; error *ib.* Varie descriptiones 24. seqq. §. 6. 30. Definitio 35. seq. T. à priori & posteriori 36. N. An detur 26. quod affirmatur 2. rationibus *ibid.* & seq. In harum locum firmiores substituantur 27. seqq. N. ulterior ejus existentia probatio 30. seq. & confirmatio 31. seq. N. Unde aliquid juris naturalis esse constare possit, duobus modis docetur 33. T. qui modi examinantur 34. seq. N. Hujus à voluntario divino aliisque juribus positivis differentia 47. seq. Objectum 47. T. & 48. N. Synonymia 49. §. 17. & p. 50. Quod juri naturali repugnat est contra bonos mores 51. §. 18. Homonymia 53. seq. T. 54. seqq. N. usque ad 68. Hobbesii hallucinatio 55. seq. Jure naturæ furtum prohibetur 67. T. Pacta servanda *ib.* (Juris naturalis est colere Deum 67. N. Esse liberum &c. *ibid.*) Principia 67. 99. seq. conclusiones *ibid.* Partitiones 68. T. In Regulas & leges *ibid.* hujus partitionis origo 69. T. & refutatio *ibid.* seq. N. In principia & conclusi-

INDEX.

lusiones 70. seqq. T. & N. Principiorum
ynonymia 71. seq. N. In concessivum &
præceptivum 73. seqq. T. & N. Concessivum,
quomodo accipiatur 47. Eius objectū 255. seq.
T. N. Præceptivum cum permissivo non
confundendum 76. N. Defensio sui quorsum
referenda 75. Permissivum an detur 78. seqq.
T. usque ad 82. N. Præceptivum subdividi-
tur 83, ejus subdivisionis origo ibid. Com-
munis Theologorum, Jcutorum & Philoso-
phorum error 84. N. Distinctio in id, quod
animantibus omnibus commune est & in id,
quod solos tangit homines 85. seq. ejus nul-
litas ibid. An cadat in bruta 86. seqq. N. Ver-
satur vel circa res divinas vel humanas 91.
T. seqq. N. Stoici notantur p. 94. N. Hu-
manæ sunt vel publicæ vel privatæ 94. seq.
T. N. Causa efficiens 40. 96. seq. remota &
proxima 41. 97. seq. N. Materia 98. objecti-
va seqq. N. statuitur bonum & malum 99.
an detur inter hæc medium 101. seqq. T. &
N. Forma 107. seqq. T. & N. Suarez, Meis-
ner, & alii notantur. ibid. N. Respondetur
iis, qui jus naturæ ignorari posse, vel idem
corruptum & depravatum esse statuunt 110.
seq. sub distinctione 112. seq. N. Causa finalis
114. seqq. circa hanc Dd. varietas 117. seqq. N.
Est immutabile tam ex parte hominis quam
Dei & Papæ 120. seq. N. T. objectum tamen
eius interdum immutatur 124. 128. seqq. T. N.
Immu-

INDEX.

Immutabilitas probatur 125. seqq. *T. N.* Au-
 tor notatur, an admittat interpretationem
 per æquitatem 132. seqq. *T. N.* an admittat
 dispensationem 121. *N.* & 135. Effectus 166.
 seqq. *T. N.* duplex 137. seq. *T.* rejicitur 138. *N.*
 an obliget conscientias 142. seqq. *T. N.* an
 producat actionem 162. quando 168. *N.* an
 jure naturæ probari possit Dei existentia 172.
 seqq. *T. N.* Unitas 177. seqq. *T. N.* Invisibili-
 tas 79. seqq. *T. N.* septem præcepta Judæo-
 rum Noachidæa 200. duo priora sunt ip[s]is-
 sima juris nat. placita 215. *N.* commendat
 societatem 218. seqq. *T. N.* Hobbesii error
 220. an præscribat formam regiminis 220.
 224. seqq. Fundamentum actionis *L. Aquil-*
liæ utilis 259. *N.* quid jure nat. homini pro
 vita & in vitam liceat 259. seqq. *T. N.* prohi-
 bet *αὐτοχρησίαν* 262. seqq. *T. N.* non prohi-
 bet seipsum in servitutem vendere 272. quid
 concefferit tempore communionis 282. seq.
 Autor notatur 284. seqq. *N.* quid constitu-
 erit circa victum, amictum & domicilium
 281. seqq. *T. N.* Præcepta generalia 298. seqq.
T. N. an admittat læsionem 317. seq. quid
 circa pacta constituat 575. Juris naturalis an
 dici possint quasi-contractus 673. seqq.

L.

Lacedæmoniorum leges cur furta permise-
 rint 505. seq. *T.*

Lætio, quæ rescindendo contractui jure naturæ
 suffi-

INDEX

efficiat 317. quæ lege Rom. & Hebræa seq.
 uid jure gentium voluntario obtineat ibid.
 J. consistit aut in verbis aut in factis 397. seq.
 J. facta, circa quæ versentur ibid. Homo-
 ymia 398. injuriosa quid? ibid. Causa,
 quod à læsione natura nos abstinere velit 399.
 eq. T. N. corporis 438. quid pro ea liceat
 ibid. seq. T. N.

p. 45. §. 15. N. ejus virtus ibid. & 47. Dif-
 ferentia à consiliis & permisissis 46. imper-
 ecta quid? 157. 160. seq. quotuplex hæc sit
 61. exemplum utriusque ibid. Furia quid
 prohibebat 161. Valeria quid? ibid. Regia
 Romanorum 234. N. Aquilia in jure natu-
 ræ habet fundamentum 259. N. Mosis, quæ
 de Judiciis disponit, an adhuc duret? 280.
 Humanitatis ad quos & quousque se exten-
 dat 305. seqq. T. N. Christi majorem, quàm
 lex naturæ postulat sanctimoniam 345. quo-
 modo consideranda 403. N. de Furibus ap.
 Ægyptios quid jubebat 484. seq. N. Lace-
 dæmoniorum cur furta permiserit 505. seq. T.
 ex naturæ p. 36. T. ejus definitio ibid. latius
 explicatur 36. §. 11. Divisio 37. Causa efficiens
 40. T. remota & proxima 41. promulgatio 42.
 96. seqq. T. N. quotuplex hæc promulgatio 43.
 quorundam circa promulgationem error ib.
 in quo data 44. T. N. quid sit? 45. N. quid
 contineat ibid. finis Legis 114. an sola Lege
 naturæ gentiles salventur 118. est immutabi-
 lis

INDEX.

- lis 120. seqq. T.N. Scripto non est comprehensa 126. 403. Immutabilitas probatur 125. seqq. T.N. humana admittit æquitatem 132. seqq. T.N. an dispensationem 135. Omnis *J. ex* inducit obligationem 140. seq. qualem 141. N. an actus aliquos irritos reddat 157. seqq. T.N. quibus casibus 158. utriusque exemplum *ibid.* seq. T. & 160. N.
- Libellus famosus**, quid 552. Gravitas delicti seq. pœna *ibid.*
- Liber rationum**, quid. 703.
- Liber populus** quis? 227. an regendi jus in unum aut plures transcribere plenariè possit 229. N. homo quis dicatur 270. seq. 273.
- Libertas** p. 64. fuit naturalis *ibid.* T. 67. N. Imperio offensa 219. N. naturalis quid? 228. T. personalis quid? 273. quid juris in eam homini competat 271. 274. an inæstimabilis dicenda *ibid.* bello an amittatur 272. pro ea conservanda quid liceat 272. autor notatur. 274. seq. N. quomodo amittatur 279. T. 281. N.
- Licet** p. 76. seqq. T. N. ejus voc. homonymia *ibid.* quid homini liceat pro vita & in vitam 259. seqq. T. N. quid pro læsione corporis 438. seqq. T. N.
- Litterarum obligatio**, quomodo hic accipiat-ur 698. seqq. an inter absentes contrahi possit 699. quid? 700.
- Locupletari nemo debet cum alterius injuria** 318. seq. ejus fundamentum 320. N. bona fides

INDEX.

ides quantum hic operetur *ibid.* Confecta-
ia 320. *seqq.* *T.N.*

utio ambigua quando à mendacio aliena
). 548.

crum, ejus & damni eadem natura 320. *seqq.*

quod adparet in societate 322. *seq.* *N.* quid?

ibid. an jure naturali prohibeatur in mu-

tuo 648. *seqq.* *T.N.* an jure civili 649. *seq.*

amen naturæ, an ex hoc Ethnicis Scriptori-

bus attributa Dei innotuerint 196. *seqq.* *T.N.*

panaria p. 81. permittuntur *ibid.*

M.

Magistratus, an habeat jus gladii p. 426.

seqq. *T.N.* quis? *ibid.* an medicis facul-

tatem facere possit occidendi hominis, qui

sanari nequit 428. *T.* an alicui mandare pos-

sit, ut cuiquam bona sua adimat 505. *seqq.*

T.N. quando id possit citra furti crimen

ibid.

Majestas, quid? p. 234. *seq.* *T.N.* autor nota-

tur *ibid.* *N.* è numero communium ab uno

ad unum 235. *seq.* *N.* An possit partes ali-

quas demandare 246. *T.N.*

Maledictio quid p. 552. 557.

Mare an possit occupari p. 290. *seqq.* *T.N.*

Uterque Grotius notatur *ibid.* *N.*

Maritus p. 67. *N.* Huic subesse feminam e-

jus naturalis *ibid.* Ejus in uxorem imperi-

um quale? p. 360. *seqq.* *T.N.* Bodinus aliq;

notan-

INDEX.

- notantur 351. Unde illud imperium fit 363. ad
quæ se extendat ibid.
- Materia juris naturæ p. 98. pactorum 598
seqq. T. N.
- Matrimonium, an vinculo pœnæ adstringi pos-
sit p. 330. quid? 342. T. plenior definitio
seq. est a natura 342. T.
- Mendacium simplex an jure naturæ prohibitum
sit p. 155. seqq. T. N. quid? 537. requisita ib.
seq. N. Turpitude 538. seqq. T. an LL. ci-
vilibus puniatur 540. an aliquando usurpare
liceat 541. seq. N. Argumenta in utramque
partem ibid. species ibid. & 543. T. Homony-
mia 542. An sit quando quis per errorem
falsum profert 544. seqq. T. N. quid dican-
tum de Parabolis, Hyperbolis &c. 545.
seqq. T. N.
- Methodus, divisio in syntheticam & analyti-
ticam 8. Ejus nullitas ibid.
- Metus, consensui contrarius p. 593. an vitiet
pactum ibid. an jure naturæ 595. seq.
- Mixtura formæ regiminis an detur p. 226.
- Moderamen inculpatæ tutelæ in quo consistat
p. 432. seq. T. N. Ejus moralitas 433. seq. N.
in quo sensu justum sit 434. seqq. An chari-
tati Christianæ contrarietur 436. seq. Henri-
ci Mülleri argumenta examinantur 436. seq.
An læsioni corporis optari possit 441. seq.
- Modus, constituendi civitatem quotuplex p.
228. N.

Monar.

INDEX

Monarchia quid p. 232. seqq. T. N. differentia
& Tyrannide & Dominatu ibid. N.

Moralitas an unice in actu externo consistat
p. 411.

Mutatio p. 122. Legis aut juris quid sit. ibid.
quorū modis contingat. ib. objectum L. natu-
ra interdum mutatur 124. 128. seqq. T. & N.
juris nature immutabilitas probatur 125.
seqq. T. N. magna facta post divisionem
soli 290. seqq. Rei, an vitiet pactum 603.
seq. T. N.

Mutuum quare contractus realis dicatur 641.
seq. T. N. necessitas & origo p. 642. 643.
seq. T. N. Definitio 644. 645. seq. T. N. Re-
quisita 645. seqq. T. N. Etymologia 645.
differentia à locato 647. & commodato. ibid.
seq. N. I. genus & species quid hic denotent
647. an jure naturali recipiat lucrum 648.
seqq. T. N. quid jure civili obtineat 649.
seq. In hoc contractu quid præstandum 653.
seq. T.

Natura p. 22. vocis Naturæ Homonymia
12. seqq. T. N. Nullius genus pœna in-
fert 152. Imperium est à natura 218. seqq. T. N.
an uni aut pluribus id committi debeat, non
definit 220. commendat sobrietatem 318.

Naturaliter p. 61 concessum est invicem se cir-
cumferbere ibid. & seq. T. & N. Inter se

C c c

pugna

INDEX.

supraest testatus & intestatus 61, seq. T. 62, seq. N. licet in corpus suum servire 265. & 269. N.

Necessitas an excuset furtum p. 507. seqq. Eius restrictio 509. N.

Nominis & cognominis mutatio quando in nomen falsi incidat p. 522.

Novatio, eius exemplum p. 269

Nuditas p. 64. homini fuit naturalis ibid. T.

Nummus. vid. pecunia.

O.

Obedientia, debetur Deo p. 229. seq. T. N. absoluta, cui debeat 248. seq. T. N.

afferti ratio 249. seq. N. debetur marito uxori 362. qvid sit 365. in quo consistat ibid. seq.

Obiectum, Juris naturalis p. 47. seq. T. N. 91. seqq. Potentia visiva qvid? 181. N. Juris nat. concessivi quod? p. 255. seq. T. N. Homicidii 404.

Oblatio qvid? p. 664. seq. quando vim plenae liberationis habeat ibid. effectus ibid.

Obligatio p. 136. effectus juris naturalis ibid. qvid sit 138. 165. seq. ad quos se extendat ib. 205. seqq. an ad omne id, quod in lege & Evangelio contingitur 153. seqq. T. N. an ad poenae reatum 138. seq. 150. seqq. Hugo Grotius & Gersson notantur 139. juris naturalis an alliget conscientias 142. seq. T. N. quo sensu a Jctis accipiantur 165. seqq. T. N. Varii eius effectus 166. seqq. T. N. quatuorplex 168. seq.

170. N.

170. N.

N.

INDEX

- N.** Nulla est impossibilitas 595. seqq. T. N.
Ejus limitatio 601. Verborum vid. Stipulatio,
 Literarum 608. quid 700. vid. Literarum
 obligatio.
Obssequium, quid includat p. 224. N. quid ex-
 cipiat 248. seq. T. N.
Occupatio, occupationis jus in quibus inte-
 grum permanerit facta divisione p. 230. An
 mare possit occupari 237. seqq. T. N. Glo-
 tius uterque notatur ibid. N.
Officium, quid p. 358. Inter virum & uxorem in
 quo consistat 359. seq. T. N. Heremithi bal-
 lucinatio 360. N. Inter Parentes & liberos
 367. seqq. T. N. Liberos in quo consistat
 389. pupillorum ergaturos 389. seq. T. N.
Dominium in servos 391. seqq. T. N. Ser-
 vorum erga Dominos 395. seq.
Ordo, Imperandi & parendi necessarius est in
 omni coetu & praecipue perfector. 218. seqq.
 T. N. Naturae est consentaneus ibid. ejus
 probatio 219. auctoritate divina & huma-
 na 225. seq. exemplo omnium populorum 223.

P.

Pactum p. 67. jure naturae servandum ibid.
 T. 575. seqq. origo 294. seq. T. N. contra
 bonos mores nullam vim habet 335. quid
 371. T. differentia a pollicitatione 572. seqq.
 T. N. requisita ibid. T. 575. seqq. quid jus
 naturae circa hoc constituat 575. seqq. Num
 dum quare jure civ. non. producat actionem

INDEX.

- Pectus** p. 81. **Dep.** permittuntur ibid.
Peculatus quid? p. 488. 491. seq. **Objectum**
ibid. **publicum** quid hic significet ib. quib.
modis committatur 493. huc pertinet cri-
men de Residuis ib. quid ibid.
Pecunia, **Origo** p. 295. **Etymologia** seq. **T. N.**
inventio cui tribuenda 296. seq. **N.**
Permissio p. 81. non unius ordinis ibid. **pec-**
cati à Deo ibid. **Lupanariorum** ibid. **caedis**
uxoris in adulterio deprehensæ ib. seq.
Permutatio, **Origo** p. 294. seq. **T. N.** 612. seqq.
N. **Antiquitas** ibid. quare contractibus
innominatis accensetur 617.
Pietas, cui debeatur p. 171. 209. **quædam** ibid.
Synonymia 172. **N.** 209. seq. **T. N.** **Homony-**
mia ibid.
Pignus, **Definitio** p. 667. seq. **contractus** **ces-**
soffus ibid. **Etymologia** 670. **Homonymia**
ibid. an differat ab **Hypotheca** 670. seqq. à
fideiussione, **deposito** &c. 671. seq. **N.** **Finis**
672. **N.** quor. modis contrahatur 672. seq.
Objectum 674. seq. quid hic præstandum
675. seqq. **N.** quando hic præstetur **calus**
fortuitus 676. seq. **T. N.** quis hinc culpam
probare debeat 677. **N.**
Plagium quid 488. **inforum Feldem** & **Auto-**
ris alia adfertur **definitio** 494. **Etymologia**
493. seq.
Foculum abortivum an dare liceat 413. seq. **T. N.**

INDEX.

- pena ejus delicti quae quando placeat
47. seqq. T. N. 884. 7. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.
- Pena, an cadat in bruta? p. 90. seqq. N. an certa natura sit constituta 92. ultimi supplicii, an locum habeat in aliis delictis, 115. quam quae lex per Moysen data morte punivit 230. seqq. N. in hac maxime obtinet regula, quod alteri per alterum non debeat iniqua conditio inferri 255. seqq. T. N. Est, ubi est nexa 27. penalis stipulatio nuptis adjecta an valeat 339. iusjuramentum p. 573. quid? ibid. seqq. effectus ibid. differentia à pacto ib. seqq. T. N. Polygamia, an sit contra jus naturae 345. seqq. argumenta in utramque partem varia 348. seqq. N. an sit contra legem divinam 348. seqq. quod duplex 347. N. successiva an iure naturae permittitur ibid. simulanea ex parte foeminae, omni iuri adfertur ibid. seqq. apud Lithuanos tamen viget ibid. Praecepta iuris Justiniani, quae? 328. à licitis distingvenda 33. seqq. N. Principia iuris naturalis 67. 99. seqq. generalia 298. seqq. T. N. Probabilitas moralis, dogma de ea, pro eius defensores ibid. oppugnatores. II. Prodesse alteri quot modis possimus 297. Prodigus an saltem naturaliter pacisci possit 504. 507. quando valeat pactum eius ibid.

INDEX.

- **Promissio** p. 571. differentia à dicto *ibid.* T. N. quid? *ibid.* à Pollicitatione 572. seqq. T. N. Requisita *ibid.* T. 575. seqq. T. Effectus 572. T. 578. seqq. N. Connatus notatur 579. seq. N. est vel dandi vel faciendi 579.
- **Proprieta**, quis dicendus 268. seq.
- **Proximus**, quis? 33. seq. T. N. H. Grotius notatur 34.
- **Prudentia**, quid? 336. 338. N. ad quid necessaria 336. seqq.
- **Pubes**, an sine consensu curatoris ex stipulatu obligetur 592.
- **Pupillus**, an jure naturali obligetur 166. seq. T. quid leges civiles constituant 391.

Q.

- **Q**uasi-contractus quid? p. 635. seq. T. N. Species 635. seqq. T. N. an sint juris naturalis & quomodo 637. seqq.

R.

- **R**atio recta p. 45. §. 15. ad quid idonea. *ibid.*
- **Rationum liber** quid? p. 703. ejus Effectus 703. seq.
- **Raptus, virginum, moralitas** p. 480. N. Discrimen à Plagio *ibid.* an committatur in corruptam *ibid.* an sit abductio meretricis *ibid.* seq. quid? 484. species ejus *ibid.* & 496. an in definitione in quo conveniant 496. differant *ibid.*

Reales contractus quare ita dicantur p. 64.
seq. T. N. eorum necessitas & origo 64.
seqq. T. N. quot sint 64. seq.

Remissio, modus tollendi injuriam 365. seq.
T. N. svadenda ibid. quot modis fiat 365.
N. quibus iudiciis facta præsumat^{ur} jure
naturæ 365. seqq. T. N.

Repudium, an lege Moſis permiſſum p. 354.
an lege naturæ ibid. seq. Autor notatur
355. seqq. N. quomodo differat à divortio
357.

Reſervatio mentalis an licita ſit p. 164. Les-
ſius notatur ibid. Synonyma 544. N.

Reſiduum, crimen de Reſiduis quid? p.
493.

Reſiſtentia, an populo aut ſubditis allo mo-
do conceſſa p. 238. ſeqq. T. N. Vaſquii er-
ror ibid. N.

Reſpublica, an ob hujus inſignem utilita-
tem ſibi ipſi manus violentas inferre li-
ceat 268. ſeq.

**Reſtitutio damni injuria dati eſt juris natu-
ræ** p. 519. ſeqq. T. N. & **divini** p. N. ſi-
eri debet, ſive mediatè ſive immediatè
datum ſit 520. ſeqq. T. N. **Exceptiones**
quædam 522. ſeqq. T. N.

**Retentio rei noſtræ injuſte apud alterum
exiſtentis** an ſit juris naturalis p. 162. ſeqq.
T. N. **Laon. Leſſius** notatur 164. **Reti-
nendo**

INDEX.

nendorum bonorum causa, an liceat ratorum interficere? 277.

Retorsio p. 59. quousque liceat ibid. 568. N.

Quid? 568. N. tollit injuriam 568.

Saccularis, quis? p. 496.

Sacrilegium, quid p. 488. 492. Penae opinio ibid.

Satisfactio p. 560. injuriam tollit ibid. in quo consistat ibid. insufficienter partes enumerantur 562. seq. N. quid includat 563. N. ad hanc pertinet protestatio injuriantis 567. seq. T. N.

Scortatio an sit contra jus naturale p. 342. T. 344. N. 474, seqq. T. N. Caramuel notatur ibid. cum qua exerceatur 474. quibusdam gentibus non fuit illicita 476. seqq. T. N. sed hoc corruptae eorum naturae adscribendum ibid.

Scriptum, quomodo scriptis falsum committatur p. 530. seq. Privatum quid 703. illius species ibid. quae ex his nascatur obligatio 704. seq. si mentionem numeratae pecuniae faciat, debitor vero eam intervenisse negat 707. seqq. T. N.

Sequester, quid 664.

Servus p. 67. N. an sit naturalis ibid. 393. N. a quo circumscripta 394. N.

Servus

INDEX.

Servus an habeat jus suffragii p. 229. r. q. modo fit 391. cui acquirat ibid. seq. r. n. **scitum** in jus 395. seq. an jus vitæ & n. in eos sit a natura 392. n. **conditio ap. Roman.** 394. n. quomodo ab Apelle depictus 396.

Sobrietas commendatur à natur p. 338. seqq. r. n. quid 341. n.

Societas, an imperio & subjectione constitatur ut rebus naturalibus p. 218. seqq. r. n. **Hobbesii error** 220. In hac lucri & damni eadem debet esse ratio. Inter Parentes & liberos quid 369.

Sodomia, quid p. 473. quibus usitata ibid. male confunditur cum bestialitate ibid.

Species, quid in contractu mutui designet p. 647. n.

Sponsa, an in aliena committatur adulterium p. 457. seqq. r. n. **distinctio inter sponsalia de presenti & de futuro** an hic obtineat ibid. quæ pena in hoc delicto obtineat 458.

Stipulatio, Etymologia p. 678. seq. **Definitio** ibid. **Connanus notatur** 679. apud Ciceros in magno pretio 678. **Origo** 680. r. 681. seq. n. **Ratio efficaciz** 680. seq. **ejusque utilitas & necessitas** 681. seq. **An dici possit, Jurs gentium** 682. seq. n. **Ferretus notatur** ibid. **Causa efficiens** 683. seqq. r. n. **Qui hunc contractum celebrare non possunt** 684. seq. r. n. **Forma antiqua** 685. r. 687. n. **Hodierna**

INDEX.

diema ibid. seq. quale intervallum intercedere possit 686, 688. N. Varie divisiones 687. seq. Effectus 691. 692. seq. In quo jus civile a jure nat. recedat 692. seq. Actiones 693. seq. E. quid hic censendum de fructibus 694. seq. T. N. quid de usuris 695. seq. T. N. quid hic præstandum ibid. alteri facta an subsistat 696. seq. T. N.

Stuprum, in quomodo committatur p. 447. N. differat ab adultério ibid.

Subditus, quis dicatur p. 230. quomodo à superioribus distingvat ibid. & 231. seq. T. N. an resistere Imperatori ullo modo possit 232. seq. T. N. Vnde error ibid. & 233. q.

Suffragium, quid p. 600. & 601. seq. T. N. Sustentatio hominis, in quo consistat p. 281. T.

Sustentatio, quid p. 557. 558. gravitas delicti 557.

Temptatio, quid p. 557. 558. gravitas delicti 557.

Tempus jure naturali non est modus tollendi obligationem p. 566. seq. T. N.

Testamentum p. 61. testatus & intestatus decessisse naturaliter pugnat ibid. seq. T. p. 62. seq. N. quid sit testamentum p. 63. seq. T. N.

Timor liberorum qualis esse debeat p. 351.

Tranquillitas animæ in quo consistat p. 335. p. 337.

Durpe p. 5. & 18. N. civilis iudicis impossibile reputatur ibid.

Tutela,

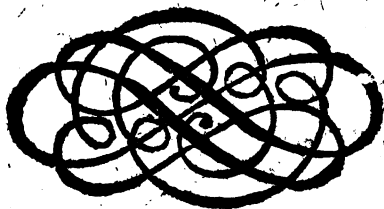
INDEX.

- Tutela, Origo** p. 383. seq. r. n. **quid ibid.** a
 jure naturæ differat à cura **ibid.** quo
 fit sit juris naturalis 389. quomodo ju-
 vili differat à cura 388. **Tutor, ejus officium** p. 387. seqq. **objectum**
duplex ibid. r. n. **Venus, prodigiosa** de hac filere prestat
 p. 472. r. quod modis committatur **ibid.**
Synonymia seqq. n. vaga. vid. **Scortatio.**
Verba, quomodo verbis falsum committatur
 p. 501. seqq. quomodo hæc pertineant **ibid.**
 502. seq. n. **Verborum obligatio.** vid. **Stipulatio**
Vestitus, vid. **Amictus.**
Victus, in quo consistat p. 261. r. de hoc aliter
 judicandum tempore communicationis
 bonorum, aliter **Proprietatis.** 282. Illo
 tempore quid circa victum jure naturæ
 licuerit p. 282. seq. autor notatur 284. seq.
 n. tenuis primorum hominum 289. in
 luxum postmodum versus **ibid.**
Vita, omnibus modis defendi potest p. 259.
 seqq. r. n. etiam jactura vite abæna **ibid.**
Henr. Müllerus notatur 262. n. quid in vi-
 tam liceat 262. seqq. r. n. an cum fama pari
 passu ambulet 274. seqq. n. **Autor notatur**
ibid. n. **Quid cum libertate atque esti-**
matio

INDEX.

- matione commune habeat 278. An in delicti pœnam amitti possit ibid. seqq. t. n.
Vivendi ratio ab initio tenuis, postmodum in luxuriam abiit 281. seqq. t. n.
Vir, bonus quis? p. 299. seq. t.
Vivicomburium mulierum Indicarum 367.
Ejus Pultitia ibid.
Unitas Dei, an ex jure naturæ deduci possit? p. 177. seqq. t. n.
Voluptas, quæ ab ea nos deterreant p. 340. seq. licita in quo consistat? 341.

FINIS.

INDEX

Abraham, 10
Adams, 10
Agriculture, 10
Algebra, 10
Amos, 10

Antiquities, 10
Astronomy, 10
Astronomy, 10
Astronomy, 10

Calculus, 10
Chemistry, 10
Chronology, 10
Civics, 10

Commerce, 10
Compendium, 10
Compendium, 10
Compendium, 10

INDEX

